

SCI-CONF.COM.UA

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**PROCEEDINGS OF IX INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 26-28, 2021**

**KYOTO
2021**

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference

Kyoto, Japan

26-28 May 2021

Kyoto, Japan

2021

UDC 001.1

The 9th International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (May 26-28, 2021) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2021. 668 p.

ISBN 978-4-9783419-5-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and education: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-26-28-maya-2021-goda-kioto-yaponiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyoto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 CPN Publishing Group ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Akbarova N. N.</i> INTERACTIVE STUDENT TRAINING AS A WAY TO IMPLEMENT AN INNOVATIVE APPROACH IN PROFESSIONAL EDUCATION.	12
2.	<i>Azarenkov V. I.</i> NON-STANDARD APPROACH TO THE DESIGN OF RADIO ELECTRONIC EQUIPMENT.	16
3.	<i>Bida O., Donatas R.</i> THE USE OF GIS TECHNOLOGIES FOR SOLVING ENGINEERING AND GEODESIC PROBLEMS IN CONSTRUCTION.	19
4.	<i>Bilukha A. V., Smiyan S. I., Lototska O. V., Fedoriv O. Ye., Melnyk N. A., Kopach O. Ye., Yurchyshyn O. M., Sopel O. M., Tsvyntarna I. Ya.</i> COMORBIDITIES AMONG PATIENTS WITH PSORIATIC ARTHRITIS.	23
5.	<i>Bochko O.</i> LAND MARKET IN UKRAINE: PROSPECTS OF DEVELOPMENT AND ITS IMPLEMENTATION.	29
6.	<i>Boichuk O., Dronyk I., Shostenko A., Mandziuk T.</i> FEATURES OF TEACHING DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS USING GOOGLE MEET SERVICE.	33
7.	<i>Chelidze M., Abutidze G., Gelitashvili G.</i> BANKING SYSTEM OF GEORGIA DURING A PANDEMIC.	37
8.	<i>Dzirkvelishvili N.</i> SUBJECT: AGRARIAN AND BIOLOGICAL SCIENCES CONVERSION OF FATTY ACIDS IN DAMBALKHATCHO.	46
9.	<i>Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N.</i> EXERGY EFFICIENCY OF BOILER PLANTS WHEN USING DIFFERENT TYPE HEAT RECOVERY SYSTEMS.	49
10.	<i>Hura Ya., Mozgovoy L.</i> SIMILARITY OF EASTERN PHILOSOPHY WITH QUANTUM PHYSICS.	55
11.	<i>Koshova S., Strozhemina Ju.</i> MAIN ECOLOGICAL WORLD PROBLEMS.	58
12.	<i>Kovalenko V. P.</i> IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE STUDY OF PHILOLOGY STUDENTS' PROCESS OF SOCIALIZATION.	67
13.	<i>Iashvili G., Khalvashi P.</i> PARLIAMENTARY CONTROL MECHANISMS.	72
14.	<i>Lopushniak L., Sukhonosov R., Dmytrenko R., Honcharenko V.</i> FEATURES OF TEACHING THE DISCIPLINE OF "HUMAN ANATOMY" IN MODERN CONDITIONS.	79
15.	<i>Malik N. O., Koshel V. A.</i> THREE-DIMENSIONAL MODELING AS A COMPONENT OF MODERN ARCHITECTURAL EDUCATION.	83

16.	<i>Ospanov A. S., Kopzhasarova.U. I.</i> THE ROLE OF GRAMMAR COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING.	92
17.	<i>Stadnik N., Baraieva D.</i> PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF CAREFUL ATTITUDE OF YOUNG SCHOOL CHILDREN TO NATURE.	98
18.	<i>Stadnik N., Panchenko T.</i> STRUCTURE OF SENSE OF RESPONSIBILITY CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE.	105
19.	<i>Valyukevych T. V.</i> A PODCAST AS A MEANS OF IMPROVING STUDENTS' SPEAKING SKILLS.	112
20.	<i>Yevstihnieiev I. V.</i> STILL'S DISEASE WITH LYMPHADENOPATHY SYNDROME: DIFFICULTIES IN DIAGNOSIS AND DIFFERENTIAL DIAGNOSIS.	114
21.	<i>Yurkovskiy A. M., Yurkovskiy D. S.</i> SONOGRAPHIC ASSESSMENT OF THE DIAMETER OF THE INFERIOR VENA CAVA IN CHILDREN.	118
22.	<i>Адилов З. Р.</i> СОХРАНЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ - ОСНОВА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА.	124
23.	<i>Азаматов Ж. А., Нодиров К. Х., Мухамеджанова М. Я., Аскарьянц В. П.</i> АНАЛИЗ ДИСФУНКЦИЙ МОЧЕВЫДЕЛИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ.	132
24.	<i>Бабак Я.</i> СПЕЦИФІКА ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ.	139
25.	<i>Багиров Маариф Мусейиб оглы, Алиев Дамад Ахмед оглы</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ.	144
26.	<i>Балабас А. О., Людвік В. Д.</i> ВІДМЕЖУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ.	148
27.	<i>Барабаш Н. С., Ріна Т. В.</i> АНАЛІЗ РИНКОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.	152
28.	<i>Березіна С. Б., Конотопець В. Є., Грибанова Л. О., Рейтерович А. С.</i> ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.	159
29.	<i>Білецька І., Людвік В.</i> СУДИМІСТЬ ЯК ОДНА З КВАЛІФІКОВАНИХ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.	164
30.	<i>Бльок Н. В., Сидій О. Є.</i> ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.	167

31. *Бойко Є. К., Паламарчук Р. В., Ліхоузова Т. А.* 176
МОДЕЛІ ДЛЯ АНАЛІЗУ ДОСТУПНОСТІ ОСВІТИ У РІЗНИХ
КРАЇНАХ.
32. *Бондаренко І. С.* 182
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА.
33. *Ващук М. А., Алиєва С. В.* 190
ВПЛИВ СНУ НА МЕТАБОЛІЗМ ГЛЮКОЗИ.
34. *Видавская-Сколот А. Г., Видавская-Сколот А. О.,
Сафоненко-Сколот А. В., Тукан-Сколот М. Г.* 193
ПЛАЗМЕННЫЕ ДОНЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
БОЖЬИ: ДОНЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
ВИРТУАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ, ПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
ПЛАЗМЕННЫЕ ВСЕЛЕННЫЕ, ПРЕДВСЕЛЕННЫЕ, ДОВСЕЛЕННЫЕ
И ВСЕЛЕННЫЕ – ИХ СТРУКТУРА И СОСТАВ.
35. *Гаркуша С. А., Івченков М. В.* 207
УПРАВЛІННЯ СИНХРОНІЗАЦІЄЮ БАГАТОДВИГУННОГО
ЕЛЕКТРОПРИВОДУ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ.
36. *Горєлов Д. О.* 211
ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПІЗНАННЯ.
37. *Грись А. М., Федоришена Ю. В.* 216
ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У
ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ.
38. *Губарєва О. С., Герасимчук Т. В.* 223
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В
УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ.
39. *Даценко А. С.* 229
ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ НА
ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.
40. *Дворецька Л. П.* 238
ДО ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ З МАТЕМАТИКИ.
41. *Дзвивинская Ю. С., Йулдошев Д. Ш., Собиржонова С. С.,
Аскарьянц В. П.* 248
АНАЛИЗ ДЕЙСТВИЕ ПЕСТИЦИДА НА ВНЕШНЕСЕКРЕТОРНУЮ
ФУНКЦИЮ ПАНКРЕАТИЧЕСКОЙ СЕКРЕЦИИ КРЫС.
42. *Доротюк В. І.* 257
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В
СЕРЕДНІХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.
43. *Другова О. С., Міщенко В. А.* 260
ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА
ЗАСАДАХ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ.

44.	<i>Дубовий А. А., Бриліцький В. І.</i> ЗМІНА БІОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ У СОБАК ЗА ГОСТРОГО НЕФРИТУ.	270
45.	<i>Дубовий А. А., Бутик В. Л.</i> БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ТЕЛЯТ ЗА ВИРАЖЕНИХ ОЗНАК РАХІТУ.	273
46.	<i>Дубровський С. С., Ткаченко І. П., Штець Т. Ф.</i> ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.	276
47.	<i>Еланская А. А.</i> ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ-КАРАТИСТОВ.	287
48.	<i>Захарченко А. В.</i> ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАЛІСТА-ВИКОНАВЦЯ У ПРОЦЕСІ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.	291
49.	<i>Земляна К. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ.	300
50.	<i>Глечко М. П.</i> СЮЇТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПРИНЦИП ЦИКЛІЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ МУЗИЦІ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ.	307
51.	<i>Квасницька В. М.</i> СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МУЗИЧНА ГРАМОТНІСТЬ» ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ПРОЯВУ В УЧНІВ.	315
52.	<i>Кириа Д. К., Кириа Т. В., Зеракидзе З. С., Глонти Н. Я.</i> ВЫЧИСЛЕНИЕ ТЕРМОПЛОТНОСТНЫХ ЭФФЕКТОВ И ТЕРМОПЛОТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ КАВКАЗА.	319
53.	<i>Кісенко О. С., Драгоненко А. О.</i> КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ З МОТИВІВ НЕТЕРПИМОСТІ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.	328
54.	<i>Кісільова М. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я.	337
55.	<i>Ковчина І. М., Панченко М. В.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В РАМКАХ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ.	341
56.	<i>Корнієнко Л. О., Ядловська О. С.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ГЕНДЕРНОГО СПРЯМУВАННЯ В УКРАЇНІ.	346
57.	<i>Косенко А. В., Мельников О. Ф., Минко П. Є.</i> КВАЛІФІКОВАНИЙ ПІДБІР КАДРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.	352

58. *Космачов Д. С., Людвік В. Д.* 366
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГОТУВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.
59. *Кравченко В. О., Кравченко Ю. А.* 373
ВІРТУАЛЬНИЙ ПРАКТИКУМ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ "ЕЛЕКТРОНІКА ТА МІКРОСХЕМОТЕХНІКА".
60. *Кримова Н. О., Лисенко О. М.* 380
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПОЗАНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ СТУДЕНТИ – ВИКЛАДАЧІ.
61. *Кужелева Л. М., Старостенко К. І.* 384
ОБЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В СВІТІ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НЕРІДНОЇ МОВИ.
62. *Лакно О. В., Седнєва Л. Р., Сніга Я. В., Грицаєнко М. В.* 392
ОЖИРІННЯ І GESTАЦІЙНИЙ ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ.
63. *Лихогляд В. П.* 396
ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМІСІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.
64. *Лісова Ю. О., Клименко О. П.* 403
РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГРОВИХ ПЛАТФОРМ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.
65. *Марків В. М., Твердохлєбова-Мізяк Т. В., Земляна Л. В.* 410
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АКЦЕНТИ – ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ.
66. *Михальчук Е. М., Ліхоузова Т. А.* 420
ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО НАЙБІЛЬШЕ ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ ЗАДОВОЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВІД НАВЧАННЯ.
67. *Мосякова І. Ю.* 427
АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ПРЕДСТАВНИКІВ КЛАСИЧНОЇ ШКОЛИ УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ЗВЕДЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ БАГАТОПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.
68. *Муренець Л. С.* 437
РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ОСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ "ВМІННЯ ВЧИТИСЯ".
69. *Наливайко Л. Р., Книш С. В.* 445
ЮРИДИКО-МОВНИЙ СПОСІБ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.
70. *Наримова Э. Н., Аvezова Т. П., Рустамова Ш. Ф., Аскарьянц В. П.* 448
ДИСФУНКЦИИ СЕРДЕЧНОСОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ И ИХ ЗНАЧИМОСТЬ В МЕДИЦИНЕ.

71. **Науменко С. О.** 454
 ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЙНИХ ОЦІНЮВАНЬ
 ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
 КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ.
72. **Огієнко К. О., Піддубна К. Ю.** 464
 ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ PHARMASU У
 СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ.
73. **Олексін Ю. П., Кочубей А. В., Шевчук Т. Є., Якубовська С. С.** 471
 САМОВРЯДУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМОК
 ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ
 ВИЩОЇ ОСВІТИ.
74. **Олійник А. Ю.** 478
 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОН КОНСТИТУЦІЙНОЇ
 СВОБОДИ ОСОБИ НА ПІДПРИЄМНИЦТВО В
 ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.
75. **Павліченко В. І., Приходько О. Б., Ємець Т. І.** 486
 ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ПРО ГЕМОГЛОБІН НВ-S ДЛЯ РОЗРОБКИ
 ЕЛЕМЕНТІВ МОДЕЛІ НАВЧАЛЬНОЇ СИСТЕМИ.
76. **Панасюк Р. М.** 492
 ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДОБРИВА НІТРОАМОФΟΣКА – М НА
 ПОКАЗНИКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ НАСІННЯ СОЇ.
77. **Підопригора І. В., Ковальова Д. А.** 495
 ВИЗНАЧЕННЯ НЕРЕЗИДЕНТІВ ТА ЇХ ВІДОКРЕМЛЕНИХ
 ПІДРОЗДІЛІВ ЯК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В СВІТІ ЗМІН ЧИННОГО
 ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВЗЯТТІ ЇХ НА ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК.
78. **Плахотнік О. О., Литвин О. В.** 502
 ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУБ'ЄКТІВ
 ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ
 БОРОТЬБИ.
79. **Попов В. Д.** 508
 РОЛЬ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВНИХ ЗАВДАНЬ КАРТОГРАФІЧНОГО
 ЗМІСТУ З ГЕОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ КАРТОГРАФІЧНОЇ
 КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.
80. **Потеряхин А. А., Ковтун Е. Н., Ковтун Е. В., Козлова Ю. Н.** 518
 ТРЕНИРОВОЧНИЙ ПРОЦЕС И ИТОГИ ВЫСТУПЛЕНИЯ
 КИКБОКСЕРОВ НА ПЕРВЕНСТВЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО
 ФЕДЕРАЛЬНОГО ОКРУГА В РАЗДЕЛЕ К-1 2021 ГОДА.
81. **Пуль-Лузан В. В., Ярних Т. Г., Шешеня Д. А.** 522
 АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ВЕТЕРИНАРНОГО ЗАСОБУ ДЛЯ
 ОБРОБКИ ВУХ У ТВАРИН.
82. **Пухно С. В., Гетманова М. О.** 530
 ВЛАСТИВОСТІ ТЕМПЕРАМЕНТУ ПРЕДСТАВНИКІВ РАННЬОГО
 ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.

83.	<i>Рибакова С. С., Дробязко А. О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У МІСТІ ОДЕСА.	536
84.	<i>Рибакова С. С., Мормуль А. М.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В МІСТІ ОДЕСА.	540
85.	<i>Рибакова С. С., Подоляка Я.</i> РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ЧЕРКАСЬКОМУ РЕГІОНІ.	544
86.	<i>Рибакова С. С., Тютюшкіна І. І.</i> ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ.	548
87.	<i>Саух І. В., Саух П. Ю., Вікарчук О. І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ЗАСАДАХ КРЕАТИВНОЇ ОСВІТИ.	552
88.	<i>Семенов М. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КНИЖОК В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ.	557
89.	<i>Середюк Т. В.</i> РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ІГРОВИХ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ.	562
90.	<i>Сімкова Т. О., Кирильченко М. Б.</i> ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОСЛУГ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ.	571
91.	<i>Столярчук В. М., Головка І. А.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	580
92.	<i>Тернова А. С.</i> ПРИНЦИПИ, ФАКТОРИ, КРИТЕРІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ШВЕЙНИХ ВИРОБІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОЦІНКИ.	583
93.	<i>Тітаренко О. В.</i> ЗАРАЗНИЙ ВУЗЛИКОВИЙ ДЕРМАТИТ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ – ЕМЕРДЖЕНТНА ТРАНСКОРДОННА ІНФЕКЦІЙНА ХВОРОБА.	593
94.	<i>Товажнянська О. Л., Марковська О. В., Слищенко Р. В., Лисенко К. Є.</i> ВПЛИВ COVID-19 НА НЕРВОВУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ.	598
95.	<i>Узбек Т. С., Скоробогач С. С.</i> ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УРАЖЕННЯ МІОКАРДУ ПРИ COVID-19.	602
96.	<i>Чекмарева Н. Г., Савенкова Е. В., Максимов А. В., Агалаков В. С.</i> ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТУДЕНТА.	605
97.	<i>Чернецький Я. С., Ліхоузова Т. А.</i> АВТОМАТИЗОВАНА ПІДСИСТЕМА ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА АНАЛІЗУ ПЛАНУ БУДІВЛІ ЗГІДНО НОРМ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ.	610

98.	Чернобай Л. В., Булініна О. Д., Булінін В. О. ЛІДЕРСТВО В МЕДИЦИНІ.	617
99.	Чернуха О. В., Шевцова В. М. ЖИТТЯ АКАДЕМІКА БОГОМОЛЬЦЯ О. О. ТА ЙОГО НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.	627
100.	Шевченко О. В. ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ І ЗМЕНШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ НЕРІВНОМІРНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	632
101.	Шевченко О. Н. ON SOME EFFECTIVE INTERPRETATION TECHNIQUES.	638
102.	Шевчук Д. В., Іванов Ю. Ю., Сергій Г. К. ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМУ Х ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ГОЛОВОЛОМОК СУДОКУ.	643
103.	Шманатова А. С. ВИКОРИСТАННЯ ПАСИВНОГО СТАНУ ЯК СПОСІБ БЕЗОСОБОВОГО ПЕРЕКЛАДУ.	646
104.	Юлдашев Сайдъали Дониёр угли, Исамухамедова Д. У. ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИИ И РЕКУЛЬТИВАЦИЯ СВАЛОК РЕГИОНОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.	651
105.	Ядловська О. С., Мороз В. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.	656
106.	Яницька О. Ю., Іванюта О. В., Ясінський А. М. ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПСИХОЛОГІЇ.	661

INTERACTIVE STUDENT TRAINING AS A WAY TO IMPLEMENT AN INNOVATIVE APPROACH IN PROFESSIONAL EDUCATION

Akbarova Nigora Narimmatovna

Independent researcher of the Institute
of Pedagogical Innovations,
Vocational Education Management
and Retraining and Advanced Training of
Teachers, Tashkent, Uzbekistan

In modern pedagogical science (with all the variety of approaches), it is more and more popular to consider the problem of classifying teaching methods as dividing them into three fundamental groups: passive, active and interactive methods. From our point of view, it is the interactive methods that can be considered as the most modern form (method) of implementing the "active approach" in education.

The educational process, based on the use of interactive teaching methods, is organized taking into account the involvement in the learning process of all students of the group, without exception. Joint activity means that everyone makes their own special individual contribution, in the course of work there is an exchange of knowledge, ideas, methods of activity.

Individual, pair and group work is organized, project work, role-playing games are used, work with documents and various sources of information is carried out.

Considering interactive learning as a unique form of organizing the cognitive activity of students, it is necessary to emphasize that this form implies quite specific and predictable goals: the development of students' intellectual abilities, independent thinking, criticality of mind; achievement of speed and strength of assimilation of educational material, deep penetration into the essence of the studied phenomena; development of creative potential - the ability to "see" the problem, originality, flexibility, dialecticism, creative imagination, ease of generating ideas, the ability to independently search activity; the effectiveness of the application of professional

knowledge, skills and abilities in real production practice.

Thus, the reorganization of the vocational education system in the republic presupposes, as a starting point, a transition to teaching methods that are based on a constructivist, operational approach, instead of the traditional linear approach, when in the learning process knowledge was given for the future (according to the principle - the more, the better).

Let's highlight the main factors that stimulate and increase the activity of students, which must be taken into account in the process of interactive learning:

1. Professional interest. According to numerous studies, professional orientation is the main one in the system of motivating students throughout the entire period of study.

2. The creative nature of educational and cognitive activities. The organization of training based on the creative activity of students, according to the observations of psychologists and teachers, is a necessary condition for enhancing cognitive interest, which, in turn, not only contributes to the growth of the attractiveness of educational activity, but also increases its effectiveness.

3. Competitiveness, playfulness of the lessons. The attractiveness of gaming activity for a person is beyond doubt.

4. Emotional impact. Emotions appear when a person has a need to solve a problem, to achieve a certain goal, and there are not enough funds for this. The emotions arising in this case activate, induce a person, initiate his focus on the performance of activities.

Moderation of the learning process through interactive methods in the vocational education system provides four options for the practical application of forms of interactive learning in relation to training cycles (by discipline, course, subject, topic):

1. At the initial stage of learning, forms of interactive learning can be used as motivational tools, as part of motivational classes or in the form of motivational games. The goal is the formation of cognitive activity by "immersing" students in the discipline's problems, accelerating adaptation to the educational process, teaching

learning skills. At the same time, it is desirable to use business and didactic games of a motivational type, game procedures and techniques within the framework of traditional forms of education, motivational in content.

2. In the learning process, forms are used that are designed to communicate educational information, form professional skills and abilities, enhance the development of advanced experience and exchange experience.

The purpose of their use, first of all, is the creation of conditions for the emotional and evaluative perception of students' professional activities in all the variety of social, social and service ties; overcoming interdisciplinary and interdisciplinary separation; objectification of educational information; development of skills and abilities; intermediate knowledge control.

3. At the final stage, it is also possible to use the entire complex of forms of interactive learning. At the same time, the goals of consolidating educational material, monitoring the level of assimilation of knowledge, additional strengthening of interdisciplinary connections and generalization of educational material, identifying sections and topics poorly mastered by students are pursued.

The advantage at this stage is traditionally the most effective, large and complex of forms - didactic and business games.

Thus, a different lesson on any topic at any stage of training can be organized using elements or forms of interactive training. "In addition, the forms of interactive learning are inherently inseparable from the so-called traditional forms and methods of teaching."

REFERENCES

1. Borytko N.M. Learning theory. - Volgograd: VSPU, 2006.
2. Djurinsky A.N. Development of education in the modern world: textbook. - M.: Bustard, 2008.
3. Interactive learning technologies [Electronic resource]: educational and methodological complex / author-comp. T. N. Dobrynina; Novosib. state ped. un-t, Institute of open distance education. - Novosibirsk: NGPU, 2010. - 80.5 MB - Access

mode: <http://lib.nspu.ru/umk/bcaac42d1b865c04/>.

4. Karunnaya O.V., Surikov Yu.N., On the question of the methods of forming a communicative personality. In the collection: Humanities, socio-economic and social sciences. 2015. No. 6-2. S. 43-45.

**NON-STANDARD APPROACH TO THE DESIGN OF
RADIO ELECTRONIC EQUIPMENT**

Azarenkov Volodymyr Ilyich

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

National Technical University

"Kharkov Polytechnic Institute"

г. Kharkov, Ukraine

Annotation. On the basis of the solution obtained by the author for the non-stationary equation of heat conductivity for the rectangular parallelepiped with similar heat sources, an engineering method is proposed for calculating the thermo physical characteristics of structural elements of the designed radio electronic equipment, based on the specified limitations of its thermal mode or the temperature environment of the product.

Key words: design, engineering, development, equipment, thermal mode, temperature field, optimization.

The design of technical devices is based on the search for an optimal solution, i.e. such values of design parameters, the provision of which would allow creating products that meet the specified requirements for reliability or the thermal mode without significant modifications. In a classical approach to solving this problem, it is not always possible to avoid further modifications of the design.

This paper proposes further development of the existing thermal model of radio electronic equipment (REE) and a mathematical model, obtained on the basis of the analytical solution of non-stationary heat conductivity equation by the method of variable separation for three-dimensional bodies of the simplest forms with heat sources at zero, initial and boundary conditions of the third kind [1]. On the basis of this solution, a new approach to design has been developed, based on a specified

thermal mode (predetermined reliability) of a product. The development of technical devices at the early stages of design is based on the calculation of the thermo physical parameters of the elements of the future design structure, the provision of which makes it possible to obtain reliable radio electronic equipment (REE) without further modifications. The main scientific result of this work is the further development of analytical (precise) methods for solving the problem of non-stationary thermal conductivity, focused on their use in the development of modern designs of various radio electronic devices of different structures and purposes:

- for the first time the analytical solution of the non-stationary heat conductivity equation for bodies of the simplest forms with volumetric heat sources has been obtained, which allowed to analyze effectively the thermal field at various points of REE design and to synthesize the design parameters of radio electronic equipment according to the specified temperature (reliability) constraints;

- for the first time, the solution of the inverse problem of thermal conductivity for REE structures of the simplest forms has been obtained, which makes it possible to justify making technical decisions within the framework of selecting the concept of the thermal mode support system and to calculate its design structural parameters, as well as to calculate comprehensively the reliability, thermo physical and heat-exchange characteristics of the being developed radio electronic equipment [2, 3].

As a result, theoretical and methodological foundations of a new approach to the engineering design of radio electronic equipment at the early stages of the development have been defined and substantiated, which differ from the generally accepted, and allow creating various structures with specified parameters almost without any further modifications [3, 4].

At the beginning of the design, a preliminary arrangement of the product is carried out. Such an arrangement is made to determine initially the minimum possible volume. The calculations with such dimensions are made if the task is to synthesize the optimal size of the device. If there are no volume limitations, then the elements are placed with the required or arbitrary mounting density, taking into account other constraints, such as electromagnetic compatibility.

This method has been implemented in the form of an enterprise standard.

The obtained results have been successfully tested when designing the control system equipment of gas pumping stations for the operating conditions in deserts in Central Asia and in the northern polar regions.

REFERENCES

1. Azarenkov V. I. To the development of a general approach to the calculation of non-stationary temperature fields of electronic devices of different geometric shape / V. I. Azarenkov // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Kharkiv : "Technological Center". 2005. – № 5/2 (17). – pp. 64-68. (in Russian).

2. Azarenkov V. I. Analysis of methods of ensuring a specified thermal regime. Design Issues of REE Structure / V. I. Azarenkov // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Kharkiv : "Technology Center", 2012. – № 4/4 (58). – pp. 50-56. (in Russian).

3. Azarenkov V. I. Design of radio electronic equipment of a given reliability / V. I. Azarenkov // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Kharkov : "Technological Centre". – 2005. – № 4/2 (16). – pp. 99-101. (in Russian).

4. Azarenkov V. I. Calculation methods for design and thermal-physical parameters of radio electronic equipment design for given reliability // V. I. Azarenkov // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. – Kharkiv : "Technologic Center". 2008. – № 3/2 (33). – pp. 27-31. (in Russian).

УДК 528.4

THE USE OF GIS TECHNOLOGIES FOR SOLVING ENGINEERING AND GEODESIC PROBLEMS IN CONSTRUCTION

Bida Oleg

Senior Lecturer

Lviv National Agrarian University

Donatas Rekus

Assoc. Prof. Dr.

Kaunas University of Applied Sciences

Abstract: The article considers the application of geographic information technologies in construction. A list of the main tasks that solve modern geographic information systems for both land management and engineering and geodetic ones in the construction industry is formed. It is substantiated that the use of GIS as a basis for construction projects provides additional opportunities for various examinations, automated search and correction of errors that occur both at the design stages and in the transition from one stage to another. It is substantiated that the use of GIS as a basis for construction projects provides additional opportunities for conducting various examinations, automated search and correction of errors that occur at the design stage and during the transition from one stage to another.

Keywords: GIS technologies, construction industry, digital terrain models, engineering communications, geographic information systems.

Engineering and geodetic works are an important and integral part of the complex of works. In engineering geodesy use general methods of measurements, methods of mathematical processing of results, and also the tools accepted in geodesy for development of a geodetic basis and mapping. At the same time, engineering geodesy has features, in terms of methods and accuracy of geodetic works, which are important in the construction of complex and special structures. These works largely

determine both the cost and quality of construction, and the conditions for further operation of engineering facilities. The scientific and technical process has led to qualitative changes in the field of engineering geodesy.

At present, geographic information technologies (GIS technologies) are widely used in almost all areas of human activity. It is especially worth noting the areas of activity in which the cost of error at the stage of creating and designing a product is quite high. The use of GIS in construction significantly increases the efficiency of capital investments, reduces the design time and cost of construction of facilities and complexes due to the option of multi-parameter optimization, increases the reliability and quality of construction solutions.

Information that includes the spatial component is a significant part of all data that organizations and institutions must work with. Therefore, today geographic information systems have long gone beyond the concept of a system that processes the actual spatial data. Modern GIS allows you to work not only with different maps and attributes of objects on them, but also with different types of documents (text, graphics, multimedia) associated with certain objects, make complex queries to databases and convert their results maps, cartograms or charts tied to specific areas and many other operations.

Due to the above, a list of the main tasks that solve modern geographic information systems is formed:

- processing of materials of field measurements and observations, their design in the form of maps and diagrams;
- storage of cartographic data of different types;
- analysis of attributes of map objects, data classification;
- analysis and display of data changes over time;
- work with different types of databases to search and retrieve information related to a particular area or objects, generating reports;
- construction of graph structures, network analysis, solving transport problems;
- modeling of relief, terrain, development of certain events on the ground;

- registration of data analysis results in the form of different types of maps, cartograms, diagrams, animations;
- solving problems of designing objects and territories;
- display of separate cartographic data and various combinations of data;
- preparation of maps of different types for printing;
- search for data by their position, attributes, location relative to a given object or group of objects;
- analysis of the location of objects, topological relations, the presence and density of the distribution of objects;
- data exchange with other GIS and information systems.

Thus, geographic information technologies allow to automate the implementation of many traditional, including very time-consuming, procedures for manual execution, such as determining lengths, calculating areas, volumes, construction of polygons, overlaying layers of data on each other and their analysis.

In the construction and construction of engineering utilities, even a slight deviation in the calculations can lead to serious consequences, both in terms of increasing project costs and in terms of reducing the level of security for users of construction sites or engineering infrastructure. Various errors in the design of utilities and preparation for construction work avoids the use of monitoring systems for construction projects based on specialized geographic information systems and technologies that allow to obtain summary estimates of all constructed facilities in real time and analyze critical situations.

Digital terrain models allow obtaining graphical information in the form of traditional plans, maps and profiles and can be used directly in computer-aided design systems. GIS in the construction industry are used to solve the following set of tasks:

- selection of the site for construction taking into account all the necessary parameters (distance from industrial zones, soil characteristics and depth of groundwater, the exact boundaries of administrative areas, the state and parameters of the real estate market in the surrounding areas, etc.);
- determination and optimization of the required amount of equipment, forces

and means to perform construction work;

- identification of the nearest suppliers of construction and finishing materials, specialized organizations that provide engineering and other necessary services in the construction process;

- calculation of the most suitable routes for delivery of construction materials in order to reduce time and minimize the cost of delivery;

- planning the location of distributed social infrastructure in the building area, taking into account the existing infrastructure of the surrounding areas;

- design of engineering and energy networks of the development area taking into account the terrain and soil;

- planning of the transport network in the area of construction, main and auxiliary routes of route vehicles.

REFERENCES

1. Adamenko, O. V. (2014), " The current state of valuation of the accuracy of geodetic works during the construction of engineering structures", *Inzhenerna heodeziia*, vol. 60, pp. 6—11.

2. Baran, P.I. (1990), *Geodezicheskie raboty pri montazhe i jekspluatacii oborudovanija* [Geodetic works during installation and operation of equipment], Nedra, Moskva, Russia.

3. Ratushnyak G.S., Pankevych O.D., Biks Yu. S., Vovk T. Yu. Geodetic support of construction. Part 1: textbook / Vinnytsia: VNTU, 2014. p. 98

4. Site GIS Association (2018), available at: <http://www.gisa.ru/index.html> (Accessed 20 March 2018).

**COMORBIDITIES AMONG PATIENTS WITH
PSORIATIC ARTHRITIS**

Bilukha Anastasia Viktorivna

PhD Student, Assistant Professor,

Smiyan Svitlana Ivanivna

DSc in Medicine, Professor,

Lototska Olena Volodymyrivna

DSc in Medicine, Professor,

Fedoriv Olha Yevhenivna

PhD in Biology, Associate Professor,

Melnyk Nataliia Anatoliivna

PhD in Medicine, Senior Lecturer,

Kopach Oleksandra Yevhenivna

PhD in Medicine, Associate Professor,

Yurchyshyn Oksana Mykhaylivna

PhD in Medicine, Associate Professor,

Sopel Olha Mykolayivna

PhD in Medicine, Associate Professor,

Tsvyntarna Iryna Yaroslavivna

PhD in Medicine, Assistant Professor,

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University,

Ternopil City, Ukraine

Abstract Psoriatic arthritis (PsA) is a chronic, autoimmune form of arthritis that causes joint inflammation and occurs with the skin condition psoriasis. Psoriatic arthritis (PsA) is associated with a higher prevalence of cardiometabolic disorders, such as hypertension, dyslipidemia, diabetes, obesity, and cardiovascular disease (CVD), compared with the general population. These comorbidities are associated

with the severity of disease, and adversely affect treatment outcomes in PsA. Moreover, CVD is a leading cause of mortality in PsA.

Therefore, optimal management of PsA should include not only treating the skin and joint disease, but also identifying comorbidities early, and managing them to improve long-term outcomes. Reported comorbidities include diabetes mellitus, obesity, metabolic syndrome, cardiovascular diseases, osteoporosis, inflammatory bowel disease, autoimmune eye disease, non-alcoholic fatty liver disease, depression, and fibromyalgia. All health care providers for patients with PsA should recognize and monitor those comorbidities, as well as understand their effect on patient management to ensure an optimal clinical outcome.

Key words: psoriatic arthritis, cardiovascular risk, comorbidity.

Introduction. Psoriatic arthritis (PsA) is a heterogeneous multifaceted inflammatory arthritis associated with psoriasis; it is considered to be one of the spondyloarthritides and as such has both spinal and peripheral joint involvement as well as enthesitis and dactylitis [1, p. 680]. In addition to the joint and skin manifestations, PsA is associated with numerous extra-articular immune-mediated manifestations such as inflammatory bowel disease and autoimmune ophthalmic disease and patients commonly present with other coexisting medical conditions — comorbidities — or develop them after diagnosis is often associated with comorbidities, which can have an impact on the main disease domains, such as disease activity, patient impact, function, and quality of life [2, p. 1015]. Others, such as cardiovascular diseases (CVD) are one of the most significant comorbidities in rheumatic diseases in general, and in psoriatic disease in particular, where the systemic inflammation leads to increased insulin resistance, endothelial cell dysfunction, and the development of atherosclerosis and are the main key drivers of mortality [3, p. 1132; 4, p. 327; 5, p. 228; 6, p. 481].

Diabetes mellitus, metabolic syndrome, and obesity were reported to be at increased prevalence in many studies on patients with psoriatic arthritis. Among diabetic patients, psoriasis is generally associated with higher rates of microvascular

and macrovascular complications. Patients with PsA have a higher BMI compared to rheumatoid arthritis patients and the general population. In patients with PsA, metabolic syndrome and insulin resistance are highly prevalent and were found to be independently associated with the severity of underlying PsA [7, p. 785; 8, p. 971].

Liver disease, particularly non-alcoholic fatty liver disease (NAFLD), has an increased prevalence in patients with psoriasis and it's associated with metabolic syndrome, hypercholesterolemia, hypertriglyceridemia, obesity, psoriasis severity, and concomitant PsA. The use of medications such as NSAIDs, DMARDs, and TNF α blockers may be also associated with liver function test (LFT) abnormalities and hepatotoxicity. Higher rates of non-alcoholic steatohepatitis (NASH)/NAFLD may occur in PsA patients using methotrexate compared to rheumatoid arthritis (RA), and LFT abnormalities may be similar or slightly higher in PsA patients [9, p. 192].

Modern studies in rheumatology has shown that patients with PsA suffer also from associated comorbidities, including cardiovascular disease, obesity and metabolic syndrome, diabetes, osteoporosis, malignancy, fatty liver disease, depression, and anxiety. To ensure an optimal outcome, identifying these comorbidities is of utmost importance.

The objectives of this review are to identify and present the available evidence on comorbidities in PsA patients.

Methods. The study enrolled one hundred ninety-four patients with PsA, who were at least 18 years old, had at least 6 months of follow-up at the study visit and fulfilled the disease criteria (CASPAR).

They were examined using standard diagnostic methods (including C-reactive protein (CRP), lipid profile, X-ray, ECG, echocardiography and ultrasound examination). The QRISK-3 and SCORE scales were used to assess the 10-year risk of CVD.

The disease activity was assessed using the Disease Activity Score for Psoriatic Arthritis (DAPSA), the Health Assessment Questionnaire-Disability Index (HAQ-DI), and the Patient Global Assessment of disease activity (PtGA). Charlson Comorbidity Index (CCI) was used for checking estimated 10-year survival in

patients with PsA.

Results: Our analysis of 194 patients showed a clear predilection for cardiometabolic comorbidities in PsA — cardiovascular disorders were found in 41 % of cases, endocrine – 24 %, gastroenterological – 21 %, pulmonological – 19%, neurological – 18 %, psychological disorders in 14 % (most common – depression) and ophthalmological (autoimmune eye diseases) – 3 %. The top five most prevalent comorbidities were: dyslipidemia (31 %), obesity (21%), hypertension (24 %), radiculopathy (15 %) and metabolic syndrome (11 %).

We have found that PsA is associated with an *intermediate* ($12.4 \pm 0,75$ %) risk of adverse cardiovascular events within the next 10 years and it was 7 to 8 – fold higher than the Q - score of a healthy age, sex, and ethnicity – matched subjects. Using classical SCORE, the risk was estimated as low ($1,9 \pm 0.24$ %). Study has shown that the risk of major adverse cardiovascular events was higher in patients not prescribed a disease-modifying antirheumatic drug (DMARD) ($15.9 \pm 0,65$ %). The association was found to be independent of traditional CVD risk factors such as age, obesity, hereditary, smoking and correlated with markers of disease severity and activity, suggesting that optimal treatment of the disease would improve CVD outcomes. On the other hand, in literature there are lot of studies on patients with rheumatoid arthritis and psoriasis which have shown a reduced rate of cardiovascular events among patients treated with anti-tumor necrosis factor alpha (TNF- α).

Using CCI, the index of comorbidity was established at $3,7 \pm 0,14$ points, and its mean 77 % of 10-year survival among patients with PsA.

Discussion. Higher prevalence of cardiometabolic disorders may partly be explained by the greater systemic inflammatory burden in peripheral joint involvement, but also the unique pathology in skin disease [11, p. 7]. Chronic psoriasis generates vascular endothelial growth factor (VEGF) and oxidative stress that directly contribute to cardiometabolic derangements [12, p. 55]. Together, these findings highlight the need for better CVD risk assessment and stratification in PsA and other chronic rheumatic diseases, to prevent or reduce cardiovascular morbidity and mortality. The links between PsA and pulmonary comorbidities are receiving

increasing research focus. Several observational studies have suggested a causal link between metabolic syndrome and lung disease, for example, through obesity hypoventilation and obstructive sleep apnoea [27].

Conclusion. Comorbidities lead to increased physician visits and medications for patients and make the selection and maintenance of therapies challenging for physicians.

Despite the importance of comorbidities for clinical practice, a comprehensive approach to the study of comorbidities in PsA is lacking.

Our studies have shown that patients with PsA suffer also from associated comorbidities, including cardiovascular disease, obesity and metabolic syndrome, diabetes, osteoporosis, radiculitis, peptic ulcer disease, fatty liver disease, depression, and anxiety. To ensure an optimal outcome in treatment, identifying these comorbidities is of utmost importance.

In this report we have highlighted some important comorbid diseases and extra-articular manifestations that can have an impact on patient care, management, treatment decisions, and quality of life as well as mortality. We recommend that, to provide comprehensive medical care to patients with PsA, physicians should be aware of these comorbid disease associations.

REFERENCES

1. Husni ME. Comorbidities in psoriatic arthritis. *Rheum Dis Clin North Am.* 2015;41: 677–98.
2. Miller I, Ellervik C, Yazdanyar S, Jemec G. Meta-analysis of psoriasis, cardiovascular disease, and associated risk factors. *J Am Acad Dermatol.* 2013;69: 1014–24.
3. Gladman D, Ang M, Su L, Tom B, Schentag C, Farewell V. Cardiovascular morbidity in psoriatic arthritis. *Ann Rheum Dis.* 2009;68: 1131–5.
4. Ogdie A, Yu Y, Haynes K, et al. Risk of major cardiovascular events in patients with psoriatic arthritis, psoriasis and rheumatoid arthritis: a population-based cohort study. *Ann Rheum Dis.* 2014;74: 326–32.

5. Haddad A, Zisman D. Comorbidities in Patients with Psoriatic Arthritis. *Rambam Maimonides Med J*. 2017; 8(1): 226-34
6. Johnsson H, McInnes IB, Sattar N. Cardiovascular and metabolic risks in psoriasis and psoriatic arthritis: pragmatic clinical management based on available evidence. *Ann Rheum Dis*. 2012;71: 480–3
7. Coto-Segura P, Eiris-Salvado N, Gonzalez-Lara L, et al. Psoriasis, psoriatic arthritis and type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis. *Br J Dermatol*. 2013;169: 783–93.
8. Armstrong AW, Guérin A, Sundaram M, et al. Psoriasis and risk of diabetes-associated microvascular and macrovascular complications. *J Am Acad Dermatol*. 2015;72: 968–77.
9. Madanagobalane S, Anandan S. The increased prevalence of non-alcoholic fatty liver disease in psoriatic patients: a study from South India. *Australas J Dermatol*. 2012;53: 190–7.
10. Charlson ME, Pompei P, Ales KL, McKenzie CR. A new method of classifying prognostic comorbidity in longitudinal studies: development and validation. *J Chron Dis* 1987;40(5): 373-383.
11. Smiyan SI, Koshak BO. Endothelial dysfunction and cardiovascular risk in patients with ankylosing spondylitis. *International Journal of Medicine and Medical Research*. 2017; 3(2): 5-9.
12. Smiyan SI, Koshak BO. Роль ендотеліальної дисфункції в розвитку артеріальної гіпертензії у хворих на анкілозивний спондилоартрит. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2018; 2(76): 54-8

**LAND MARKET IN UKRAINE: PROSPECTS OF
DEVELOPMENT AND ITS IMPLEMENTATION**

Bochko Oleksandr

Candidate of Economic Sciences, PhD

Associate Professor of the Department
of Geodesy and Geoinformatics

Lviv National Agrarian University

Abstract: The article examines the current state, conditions and opportunities for the introduction of free circulation of agricultural land in Ukraine, highlights the main problems of its development, suggests ways to overcome and optimize them in modern market conditions.

Key words: land market, property rights, land reform, lease.

Despite the land reform initiated in the 1990 s from the transfer of state-owned to private lands (unbundling of collective and state farms between their members, individual privatization, repurchase, etc.), its owners still have not received the full right to dispose of agricultural land. Beginning in 2002, a moratorium on the alienation of certain types of agricultural land was introduced, which has undergone significant changes over time.

In March 2020, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the long-awaited Law, which aims to launch the circulation of agricultural land in Ukraine. The law enters into force on July 1, 2021 (hereinafter - the "Law"). At the same time, a significant part of the expectations related to the adoption of the Law did not come true. The terms of the land reform, which were proposed in the first edition of the draft law last autumn and allowed to involve medium and large agricultural producers, in the adopted version were reduced to postponing its launch among the main players for almost three years. Today, the moratorium extends to the alienation of lands of the

following types:

- lands of commodity agricultural production;
- land plots allocated from land shares (units);
- land shares (shares) and;
- all agricultural lands of state and communal ownership, which make up the lion's share of all agricultural lands.

In addition, it is prohibited to change the purpose of these types of land in private ownership. The law introduces a phasing out of the current ban on the alienation of agricultural land for private use with a number of restrictions, mainly limited to the acquisition of certain entities, as well as limiting the concentration of land to a certain area in "one hand".

In particular, the Law provides for the following main terms of launching the circulation of ownership of agricultural land:

- in the period from July 1 to January 1, 2024 - between citizens of Ukraine, the state, territorial communities;
- from January 1, 2024 - with the participation of legal entities established under the laws of Ukraine with certain restrictions;
- after approval of the decision in a referendum - with the participation of foreign legal entities and citizens.

At the same time, the ban on the alienation of state and communal lands remains in force. Exceptions will be lands of peasant (farmer) economy of state and communal property, which belong to citizens on the right of permanent use, lifelong inherited possession. Such persons will have the right to repurchase them in installments of up to 10 years. Conditions for the privatization of state and communal lands remain unchanged. In addition, the land fund of state and communal property will be available for rent at the land auction in the future. Another important change is the lifting of the ban on changing the purpose of land in the prescribed manner, which will meet the needs of other industries. In the period from July 1, 2021 to December 31, 2023, the circulation of land between citizens of Ukraine is allowed. During this period, the alienation of privately owned agricultural land will actually be

allowed between citizens of Ukraine at the rate of no more than 100 hectares in "one hand".

Consolidation of agricultural land by a citizen of Ukraine in the amount of 10,000 hectares is provided only from January 1, 2024. Similar conditions of the current moratorium will apply to legal entities. In this case, the acquisition by legal entities of permitted types of agricultural land (eg, land for horticulture, farmland) will be possible provided that the requirements for the corporate structure of such persons, their ultimate beneficial owners, will be discussed below. [5]

Starting from January 1, 2024, legal entities established under the legislation of Ukraine will have the right to acquire ownership of all types of agricultural land within 10,000 hectares. The consolidation restrictions will also take into account the total amount of agricultural land owned by the ultimate beneficial owners of such legal entity. The corporate structure of legal entities acquiring agricultural land should be transparent, not contain any "intermediate links", and include only citizens of Ukraine and / or the state and / or territorial community. Legal entities are expressly prohibited from acquiring corporate rights of legal entities-owners of agricultural lands. This norm can be abolished as a result of the referendum, which will allow to better structure the agribusiness according to its own needs.

From another economic point of view, the introduction of the market for agricultural land is primarily an increase in economic activity, the inflow of additional funds into the economy, and therefore an increase in GDP, improving the economic situation in general. In small and medium-sized farms there is a constant problem that arises twice a year - lack of funds for sowing and harvesting. There are not enough credit resources because there is nothing to secure the obligations under the loan agreements. The most common today is the pledge of the future harvest. With the introduction of the land market, it will be possible to mortgage the land to secure loan obligations. In general, this will significantly increase lending to the agro-industrial complex with corresponding economic consequences [2; 3; 4].

Thus, the adoption of the Law is certainly the first step in reforming the agricultural land market. The defined phasing of the launch of the land market gives

all its participants extra time to properly prepare for it. In addition, land lease does not change its status in the event of a change in land ownership, so it is projected to remain a priority tool in the agricultural market.

REFERENCES

1. Land Code of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

2. Zihriy O.V. Legal problems of agricultural land use / O.V.Zihriy // Accounting-analytical and organizational-legal support of enterprises in terms of institutional transformations: collection. monograph / R.F.Brukhanskyi, P.R.Putzenteilo, I.M.Belova, T.A.Bincharovskaya. - Ternopil, 2017. - p. 149–160.

3. Ivanukh R.A. Agrarian economy and market: monograph. / R.A.Ivanukh, S.L.Dusanovskyi, E.M.Bilan [Electronic resource]. - Ternopil: Economic Thought, 2003. - 256 p. - Access mode: <http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/agrар.pdf>

4. Draft Law of Ukraine "On the circulation of agricultural land" № 5535 of 13.12.2016 [Electronic resource]. - Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60724.

5. The land market in Ukraine: myths and realities [Electronic resource]. - Access mode: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/228>

6. The land market in Ukraine: myths and realities [Electronic resource]. - Access mode: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8715_zemelna-reforma-shcho-zmnitsya-z-1-lipnya-2021-roku

UDC 378.018.43:004.4

**FEATURES OF TEACHING DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTIONS USING GOOGLE MEET SERVICE**

Boichuk Oleh

Dronyk Ivan

Shostenko Alla

Mandziuk Tetiana

Candidate of Medical Sciences, Assistant

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Resume. This article provides an overview and features of using Google Meet as one of the most customized and easy-to-use tools for distance education. Google offers a wide variety of related programs and tools that you can use to organize distance education. Their use not only improves and optimizes the education process, but also stimulates students to acquire skills in using modern digital technologies.

Key words: distance education, Google Meet, teacher, student.

Google Meet (formerly Hangouts Meet) is a video call service developed by Google. It is one of the two applications that replaced Google Hangouts and Google Chat [1].

The first release for iOS was presented in February 2017 [2], the program was officially introduced in March 2017 [3].

In March 2020, due to the fact of COVID-19 pandemic, free access to the program was announced, which led to a 30-fold increase in the number of users in April 2020 compared to January 2020, reaching 100 million users per day [4–7]. Until March 31, 2021, the duration of free conferences for Gmail accounts was limited to 24 hours, and from April 1, 2021 for free accounts is expected to limit the duration of video conferencing to 60 minutes (previously announced that the terms of

use will be changed on October 1, 2020) [8, 9].

With the transition to an online form of education, a need to use tools with the functions of group chats, calls and conferences appeared. One of the most education-friendly and easy-to-use tools is Google Meet.

Google Meet benefits:

- Organization of video meetings, online classes with students. Up to 150 users can take part in the meeting at the same time.

- Classes can last continuously up to 300 hours – unlike Zoom, where classes can last no longer than 40 minutes.

- It is possible to show materials on the PC desktop during classes and seminars: during the meeting you can give access to your screen to show presentations or other information on the desktop.

- Schedule classes in advance and link to Google Calendar. Scheduled classes are synchronized automatically on all devices, so you can start the meeting on a computer and end it on another device, such as a smartphone.

- Record video storage classes on Google Drive.

- You can join both through a browser and through an application for Android or iOS [10].

Google Meet was designed by a company so that people from different places can join the same virtual meeting. And also, to communicate or share videos.

Features:

- the student simultaneously sees the teacher, classmates, tasks and observes the implementation of the example in the program being studied;

- screen demonstration: any participant can share a broadcast of their screen;

- the teacher has the opportunity to select several participants for simultaneous display of screens;

- chat, hence commenting;

- allows not only to listen, but also to take an active part in a video meeting online.

Benefits:

- Meet is available in applications such as Gmail, Google Chat and Google Classroom;
- meeting scheduling allows users to schedule calls and video meetings;
- synchronization with contacts in the Google account;
- Link to Google Calendar (you've seen an important event and can create a conference on it right away by inviting people from your contact list)
- you can call in one click;
- You can join both through a browser and through an application for Android or iOS;
- screen sharing to show documents, spreadsheets or presentations;

Disadvantages:

- All participants must have a Google account - the main condition for using the service [11].

As a result, Google offers a wide range of related services and tools that you can use when organizing distance education. Their use not only improves and optimizes the education process, but also stimulates students to acquire skills in using modern digital technologies.

LIST OF REFERENCES:

1. Матеріал з Вікіпедії. https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Meet
2. Perez, Sarah (2017-02-28). Google quietly launches Meet, an enterprise-friendly version of Hangouts. TechCrunch. AOL. Архів оригіналу за 2017-03-02.
3. Johnston, Scott (2017-03-06). Meet the new Hangouts. Google (en). Архів оригіналу за 2017-03-09.
4. Free video conferencing tools. Google Cloud Blog.
5. Boland, Hannah. Google launches free version of Meet in bid to topple Zoom. The Telegraph.
6. Lardinois, Frederic. Google is making Meet free for everyone. TechCrunch.
7. Lerman, Rachel. Big Tech is coming for Zoom: Google makes video chatting service Meet free. The Washington Post.

8. Google Meet premium video meetings – free for everyone

9. Stay connected with Google Meet

10. Використання сервісу Google Meet за умов дистанційного навчання.

Електронний ресурс. Режим доступу: <https://content.hneu.edu.ua/s/E1xzv-E6g#>

11. Косяченко В.В. Використання сервісів google для організації змішаного навчання предметів математично-інформатичного циклу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.e-journals.npu.edu.ua> > ikt > download

BANKING SYSTEM OF GEORGIA DURING A PANDEMIC

Chelidze Medea

PhD in Economics, Associate Professor

Abutidze Gocha

PhD Student

Gelitashvili Goga

Undergraduate Student

Georgian Technical University

Georgia, Tbilisi

Abstract The impact of the pandemic has significantly reduced economic activity and increased financial stability risks worldwide.

The financial system of Georgia was prepared to handle the shock of the pandemic and maintained resilience thanks to the financial stability policy that has been implemented in recent years. Previous capital requirements imposed by the National Bank of Georgia and the profits made by commercial banks have allowed banks to accumulate sufficient capital buffers to address stressful situations. As for the liquidity of the financial market and the stability of the financing sources of commercial banks, the National Bank of Georgia has ensured this by introducing pre-pandemic liquidity coverage and net stable funding ratios.

Most importantly, Georgia's financial system is now stable against the backdrop of uncertainty associated with the pandemic.

Keywords: Financial system, Pandemic, Stability, Sustainability, National Bank of Georgia, Banking system.

Introduction. The policies pursued by central banks and governments to address the recession and the existing challenges caused by the pandemic were immediate, timely and reliable.

In the banking sector, most banking operations have gone smoothly, despite the problems outlined above. Banks have accelerated and effectively implemented technology, demonstrating unprecedented flexibility, resilience and sustainability. Above all, banks have played a decisive role in stabilizing the economy and implementing government incentive and assistance programs.

The adequate level of capital in the banking prior to the pandemic was of great help in mitigating the negative effects of the crisis and should contribute to the development of the global economy.

Results. In order to mitigate the negative impact of the pandemic on the financial system and to stimulate the economy, the National Bank of Georgia has adopted prudential measures, both at the macro and micro levels, and developed a temporary supervisory plan. The temporary supervisory plan implies to use the capital and liquidity buffers of the banking sector during the financial stress.

Capital requirements for commercial banks have been reduced. Banks are able to use foreign currency buffers for GEL liquidity management and by doing so, maintain the total liquidity demand. The National Bank of Georgia ensures an appropriate level of liquidity in the financial system. The National Bank has launched swap operations to provide liquidity to the banking system.

The National Bank continues to work to increase the sustainability of the financial system. The National Bank monitors the current situation and uses all instruments to reduce the impact of the pandemic shock on the financial system. It is noteworthy that there is still high uncertainty regarding the timing of the end of the pandemic, as well as in assessing the impact of the pandemic on the financial sector.

Currently, the country's financial sector is healthy. It has accumulated sufficient capital and liquidity buffers to mitigate the shocks caused by the pandemic. Due to the pandemic, it is expected the share of non-performing loans will increase, but that commercial banks have already created reserves for possible losses.

Georgia remains sensitive to global economic and financial trends, as it is a small open economy with a high rate of dollarization, a current account deficit, and a growing dependence on international financial flows.

The Georgian banking sector undoubtedly has elevated concentration, although it does not limit competition. This is positively confirmed by the downward trend in interest rates.

A supervision strategy was developed in early 2020 to aid Georgia in advancing a sustainable, stable, and reliable financial system. Its ultimate goal is to define strategic priorities for 2020-2022 and plan related activities to achieve these priorities. One of its main components is to promote the development of a sustainable financial technology ecosystem. This, of course, will encourage innovation in the financial sector [1].

In order to encourage competition in the financial sector, as well as to introduce new players to the market, the National Bank has established a Financial Innovation Office. It is a communication channel between financial technology innovators and regulators. The mission of the Office is to promote responsible innovations in the financial sector and to help Fintech organizations perceive the supervisory approach of the National Bank's regulations. The National Bank of Georgia has also established Regulatory Laboratory Framework. It will help financial sector entities to test an innovative service and/or product in the supervised environment and the real-time regime [2].

The National Bank of Georgia is considering the issue of digital bank licensing. The emergence of digital banks as new players in the financial sector in Georgia will promote the development of digital ecosystems and innovative business models, as well as increase competition.

Because of the fact that commercial banks have switched to a remote operating mode, operational risks have increased considerably. It is noteworthy that cyber-risks in the financial sector in Georgia have not increased significantly, but there have been attempts at fraud. It should be noted that cyber-security oversight requirements entered into force in 2019. In addition, the National Bank of Georgia has established a relevant cyber-risk oversight unit to study and mitigate cyber-risk in the financial sector. According to the data of 2019, the total operating loss of Georgian commercial banks is 22.4 million GEL, which is 2% less than the total loss for 2018.

The pandemic is expected to increase the risks of cyber-attacks. Therefore, the financial sector needs to be prepared for them [3].

Sustainability issues can be a source of financial risk. The goal of financial risk management is to ensure financial stability. Assessing/studying the impact of risks related to sustainable development on financial stability and financial institutions is the responsibility of central banks and financial supervisors.

In early 2021, the National Bank of Georgia signed a Cooperation Agreement (CA) with the International Finance Corporation to support the development of sustainable financing. Its goal is to support the National Bank in developing a sustainable financing system, including developing sustainable financial products and managing environmental and social issues in Georgia [4].

One of the important changes in the banking system of Georgia is that the National Bank has been authorized to implement resolution of a commercial bank. Since January 1 of this year, the Supervisory Authority has had a full-fledged basis for the rehabilitation and reorganization of commercial banks, which will make a great contribution to the stability of the financial system of Georgia [5].

In the event of difficulties for a commercial bank, the dispute resolution mechanisms allow the National Bank to react at an earlier stage. If the measures taken fail, the resolution calls for the restructuring of the commercial bank so as not to jeopardize the country's financial stability.

As of January 1, 2021, there were 15 commercial banks in Georgia, including 14 foreign-owned banks. In December 2020, as compared to the previous month, the total assets of commercial banks (in current prices) increased by 966.9 million GEL, or by 1.73%, and as of January 1, 2021, they constituted 56.9 billion GEL (Table 1).

The equity capital of the banking sector is 5.85 billion GEL, which makes up 10.28% of the commercial banks total assets.

The net profit of commercial banks in 2020 amounted to 99.26 million GEL, which is almost 10 times less than in 2019 (953.63 million GEL).

Table 1**Indicators of Georgian Commercial Banks(End of period, Billion of GEL)**

Period	Total Assets	Loans to Non-Financial Sector and Households	Loan Loss Reserves	Equity Capital	Non-bank Deposits
01. 2019	38,8	26,4	1,32	5,18	22,59
02. 2019	38,9	26,4	1,34	5,26	22,91
03. 2019	39,4	26,8	1,35	5,29	23,14
04. 2019	40,0	26,7	1,38	5,26	23,13
05. 2019	41,2	27,6	1,39	5,18	23,94
06. 2019	43,1	28,7	1,41	5,22	24,64
07. 2019	44,4	29,3	1,45	5,31	24,96
08. 2019	44,9	29,6	1,44	5,42	25,30
09. 2019	45,8	30,1	1,43	5,48	25,57
10. 2019	46,3	30,8	1,45	5,52	26,27
11. 2019	46,5	31,4	1,47	5,59	26,25
12. 2019	47,2	31,9	1,35	5,75	26,24
01. 2020	46,7	31,9	1,36	5,86	26,47
02. 2020	46,2	31,6	1,35	5,96	26,52
03. 2020	50,1	35,0	2,53	4,98	28,88
04. 2020	49,1	34,2	2,51	5,05	27,58
05. 2020	49,4	34,2	2,51	5,13	28,22
06. 2020	49,3	33,8	2,44	5,20	28,77
07. 2020	51,1	34,5	2,45	5,28	30,54
08. 2020	51,0	34,5	2,43	5,38	30,93
09. 2020	54,3	36,4	2,49	5,46	32,84
10. 2020	53,9	36,4	2,44	5,63	32,28
11. 2020	55,9	37,4	2,45	5,74	33,59
12. 2020	56,9	38,2	2,44	5,85	34,63

Because of the pandemic, 2020 was a challenging year for commercial banks (Table 2). In March they suffered 943.1 million in losses. Banks' net profit in December was 100.73 million GEL, which is 16,249 million GEL more than in November (84.48 million GEL), and 31.29 million GEL less than in the corresponding period of the previous year (132.02 million GEL).

Table 2**Income, expenses and profit dynamics of Commercial banks of Georgia
(End of period, Thous. of GEL)**

Period	Income	Expenses	Net Profit
01. 2019	352 007	276 926	67 755
02. 2019	324 452	261 442	55 743
03. 2019	360 245	269 868	75 104
04. 2019	357 612	284 370	64 196
05. 2019	359 832	288 359	63 984
06. 2019	345 001	309 542	33 993
07. 2019	386 658	297 051	82 672
08. 2019	383 690	262 597	110 106
09. 2019	380 552	273 615	96 620
10. 2019	399 564	301 127	87 886
11. 2019	394 811	305 197	83 557
12. 2019	452 796	299 671	132 019
01. 2020	410 942	305 938	96 026
02. 2020	383 296	272 958	100 030
03. 2020	405 960	1 485 337	-943 130
04. 2020	352 422	266 702	80 297
05. 2020	362 625	301 914	53 353
06. 2020	386 356	234 973	136 789
07. 2020	398 676	330 439	63 493
08. 2020	399 955	293 344	96 363
09. 2020	441 697	373 735	64 641
10. 2020	442 057	250 527	166 189
11. 2020	433 708	337 933	84 481
12. 2020	464 343	349 423	100 730

Table 3 presents the dynamics of Internet and mobile banking, as well as payments before the pandemic and during the pandemic period -2019-2020. Remarkable in terms of remittances (inflow/outflow) is the month of April 2020, when the inflow of remittances amounted to only 79 078 thousand USD, and outflows -9 999.8 thousand USD.

Table 3

Non-cash payments by method of payment order initiation and money transfers dynamics (2019-2020)

Period	Internet Banking (Volume)	Internet Banking (GEL)	Mobile Banking (Volume)	Mobile Banking (GEL)	Money Transfers Inflow (Thous. of USD)	Money Transfers Outflow (Thous. of USD)
01. 2019	1 652 349	6 633 634 297	760 583	224 477 234	115 693,0	15 506,0
02. 2019	1 787 548	6 891 649 883	830 723	232 861 320	125 467,8	17 737,6
03. 2019	2 015 642	7 564 462 017	1 045 701	273 504 067	138 383,5	18 534,3
04. 2019	2 126 583	7 850 238 460	1 046 092	296 795 695	137 118,0	19 131,3
05. 2019	2 161 267	8 008 568 248	1 172 898	331 965 788	145 783,5	20 453,0
06. 2019	2 035 491	7 922 150 566	1 183 694	346 728 360	143 634,5	17 467,8
07. 2019	2 556 888	8 668 676 850	1 222 269	432 541 477	154 526,2	19 238,2
08. 2019	1 957 916	7 723 359 180	1 220 632	403 054 859	146 424,1	19 033,5
09. 2019	2 032 580	8 120 463 497	1 288 147	421 325 493	149 765,7	20 465,6
10. 2019	2 156 445	8 467 322 902	1 438 806	457 319 537	153 208,1	22 456,6
11. 2019	2 032 094	8 028 273 273	1 551 658	432 066 857	151 042,6	21 880,1
12. 2019	2 344 525	11 483 237 861	1 765 225	510 206 149	172 270,4	25 520,1
01. 2020	1 808 881	7 363 586 409	1 551 359	407 247 886	125 635,7	18 465,3
02. 2020	1 850 580	7 186 741 513	1 727 818	440 192 107	137 325,5	21 711,5
03. 2020	1 942 312	8 529 052 845	1 771 491	513 074 550	125 865,4	20 409,2
04. 2020	1 516 866	6 367 220 767	1 756 573	405 224 180	79 078,5	9 999,8
05. 2020	1 672 782	6 225 877 449	2 029 203	511 459 579	131 845,5	13 567,9
06. 2020	1 795 741	6 972 304 792	2 180 253	582 136 839	169 235,0	21 900,7
07. 2020	1 963 548	8 464 435 347	2 278 840	627 766 837	188 723,0	22 234,8
08. 2020	1 994 262	8 936 686 894	2 433 308	860 073 767	184 207,8	23 117,9
09. 2020	1 888 823	8 624 854 926	2 418 731	714 846 586	192 721,0	25 054,6
10. 2020	1 926 399	8 947 871 182	2 573 852	725 115 435	181 729,2	23 870,2
11. 2020	1 856 413	8 240 651 699	2 686 864	740 745 089	169 936,5	21 869,1
12. 2020	2 175 114	11 471 313 134	3 365 429	899 162 376	199 678,9	24 663,2

Conclusions. Generally, we may say that today, as a result of the reforms carried out in previous years, the National Bank of Georgia has many, and most importantly, effective monetary and macro-prudential policy instruments. Georgia's

financial system is generally stable and has accumulated enough reserves to help the economy overcome the crisis faster and with less loss.

The National Bank of Georgia should promote competition in the financial sector. We also believe that the framework of the recent resolution is a timely step.

The National Bank will continue to work actively to ensure sustainability and stability of the financial system.

REFERENCES

1. National Bank of Georgia. Supervisory Strategy 2020-2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/strategia/supervisory_strategy_eng_web_up.pdf (03.03.2021).

2. Order of the President of the National Bank of Georgia N 110/04 "On Approval of the Regulation on the Establishment of the Regulatory Laboratory Framework and Its Use by the National Bank of Georgia". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fin_teqnol/110.04.pdf (22.02.2021).

3. Order of the President of the National Bank of Georgia N 56/04 "On Approval of the Cyber Security Management Framework of Commercial Banks". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/supervision/2019/5604.pdf> (27.02.2021).

4. International Finance Corporation, Global Progress Report 2020. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/CORP_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/Annual+Report/ (18.03.2021).

5. Order of the President of the National Bank of Georgia N 242/04 "On Approval of the Rule on Developing a Resolution Plan for a Commercial Bank ". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/sarezolucio_aqtebi/2021/24204.pdf (10.04.2021).

6. Assets and Liabilities of Commercial Banks. National Bank of Georgia. January, 2021.

7. Financial Stability Report. National Bank of Georgia. 2020.

8. Emergency measures to COVID-19, National Bank of Georgia. February, 2021.

SUBJECT: AGRARIAN AND BIOLOGICAL SCIENCES CONVERSION OF FATTY ACIDS IN DAMBALKHATCHO

Dzirkvelishvili N.

Georgian Technical University

Doctorate of Food Technology

Tbilisi , Georgia

Annotation. The one of the most important traditional dairy products for Georgia is Dambalkhacho, which is distinguished only by the unique qualitative and organoleptic characteristics of Georgian products.

The organoleptic, biochemical and microbiological study of this product is an important factor in obtaining a high quality product, preventing counterfeiting and adhering to food safety standards.

The article discusses the ongoing bio-chemical transformations during the ripening process of Dambalkhatcho, which increase the biological value of the finished product, expand the product range and give it rich organoleptic properties.

Keywords: importance of local production; promoting local production; milk products.

Basic text The growth of agrarian agriculture around the world and the need to meet the growing demand for food products have led to the development of new methods and the improvement of existing ones.

Studies have shown that by combining the methods of modern technology with traditional methods, it is possible to accelerate the technological process and get a product that is completely new, resistant to adverse factors and has better taste properties.

Experimental part We studied the current changes in the maturation process of Dambalkhatcho which it experiences during storage and found that Dambalkhacho, like milk contains useful substances, but in this case the ratio is

different, the substances present during the maturation process change and milk fat is converted between them. With this in mind the aim of our study was to study the specificity of the conversion of fatty acids during the maturation process.

Since these substances play a special role in metabolism. Participate in the regulation of the permeability of the cell membranes that carry out metabolism. In addition, it participates in other processes, such as the supply of essential substances to the body: in fat-soluble vitamins and phosphatides.

The first table shows the main fatty acids in milk and their properties.

Acid	Chemical formula	Average composition in fat of milk (%)	20°C100ml Water solubility gr.	Density
Saturated acids, liquid at room temperature				
Boiled butter	C ₃ H ₇ COOH	3,3	3,800	0,966
Caproic	C ₅ H ₁₁ COOH	1,8	0,968	9,929
Caprylic	C ₇ H ₁₅ COOH	1,3	0,068	0,910
Saturated acids, solid at room temperature				
Caprine	C ₉ H ₁₉ COOH	2,6	0,027	0,805
Laurin	C ₁₁ H ₂₉ COOH	2,7	0,0087	0,883
Myristin	C ₁₃ H ₂₇ COOH	10,77	0,002	0,863
Palmitin	C ₁₅ H ₃₁ COOH	24,4	0,007	0,849
Stearin	C ₁₇ H ₃₅ COOH	9,5	0,003	0,845
Unsaturated acids, liquid at room temperature				
Olein	C ₁₇ H ₃₃ COOH	32,2	Insoluble	0,898
Linoleic	C ₁₇ H ₃₁ COOH	3,6	Insoluble	0,906
Linolenic	C ₁₇ H ₂₉ COOH	0,2	Insoluble	0,914
Arachidon	C ₁₉ H ₃₁ COOH	0,96	Insoluble	0,824

The ways of converting some organic compounds in milk have been studied during the fermentation process which took place for 90 days at specified temperatures and relative humidity. The purpose of fermentation is to accumulate taste and aromatic substances and bring the product to a state that will be most favorable for its use. It was important to identify the fatty acid conversion and assimilation properties that are found in small amounts in the final product but play an important role in generating its flavor properties and aroma.

The main fatty acids identified in the final product and their properties

Acid	Chemical formula	Average composition in Dambalkhatcho (%) (%)	20°C100ml Water solubility gr.	Density
Saturated acids, liquid at room temperature				
Caproic	C ₅ H ₁₁ COOH	4,65-4,57	0,968	9,929
Caprylic	C ₇ H ₁₅ COOH	3,34-2,60	0,068	0,910
Caprine	C ₉ H ₁₉ COOH	1,52-1,38	0,027	0,805
Laurin	C ₁₁ H ₂₉ COOH	3,11-3,23	0,0087	0,883
Myristin	C ₁₃ H ₂₇ COOH	0,20-0,21	0,002	0,863
Palmitin	C ₁₅ H ₃₁ COOH	1,37-1,35	0,007	0,849
Stearin	C ₁₇ H ₃₅ COO	9,94-10,92	0,003	0,845

The results obtained during the active fermentation process show that the studied fatty acids undergo significant changes. The most of the conversion products of these compounds are converted into the final product and are the basis of the biochemical and chemical transformations that take place during product aging.

Conclusion The results of our experimental studies in this direction showed that we obtained a product similar to Dambalkhatcho, which did not differ from the product made by the traditional method in terms of organoleptic characteristics. The introduction of the bacterial cultura resulted in the absence of microorganisms that negatively affect the quality of food safety in the final product. Traditional technology was maintained by merging with modern and as a result we obtained an accelerated method.

REFERENCES:

1. Fitzsimons N., Beresford P., Cogan T., Brennan N., Recent advances in cheese microbiology. *International Dairy Journal*. 2001. 11. 259-274.
2. <https://www.sciencedirect.com/book/9781855737068/yeasts-in-food>
3. S. Suzanne Nielsen. Food Analysis. USA, West Lafayette: Purdue University, Springer. 2009. 127-145.
4. R. B. Davidov. Milk and dairy products. 1976. 23. 178-180 pp.

УДК 621.036.7

**EXERGY EFFICIENCY OF BOILER PLANTS WHEN USING DIFFERENT
TYPE HEAT RECOVERY SYSTEMS**

Fialko Nataliia

Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

Doct. of Tech. Scien.

Professor, Head of Department

Stepanova Alla

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.),

Leading Researcher,

Navrodska Raisa

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.),

Senior Scientific Researcher, Leading Researcher

Meranova Nataliia

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.),

Senior Scientific Researcher, Leading Researcher

Institute of Engineering Thermophysics

of the National Academy of Sciences

of Ukraine, Maria Kapnist, 2a, Kiev, 03680, Ukraine

Annotation. The results of a comparative analysis of the exergy efficiency of boiler plants with heat recovery schemes for various purposes, as well as the development results of recommendations for their application are presented. To assess the exergy efficiency, the characteristics obtained using the integral balance method of exergy analysis were used. It has been established that the implementation of technologies for utilizing the heat of exhaust gases for heating and humidifying the blast air, as well as for heating the network water, leads to an increase in the exergy efficiency of the boiler plant.

Key words: exergy analysis methods, heat recovery systems, efficiency

criteria.

Introduction. An important part of the general problem of energy conservation is the development of effective energy-saving technologies for utilizing the heat of waste gases from power plants of various types. Research into the efficiency of heat recovery systems requires the use of modern methods of thermodynamic analysis along with classical research methods. This work is devoted to the study of the exergy efficiency of heat recovery systems of various types, the use of which in boiler plants leads to the saving of primary energy resources. In this regard, the research carried out can be considered important and relevant.

Analysis of recent research and publications. In world practice, exergy methods are successfully used to assess the thermodynamic perfection of the installation [1–8]. So the efficiency of the boiler house in work [1] is assessed using a system of exergy balances. In the robot [2], the concept of exergy losses is used for comparative analysis of various heat recovery systems. In work [3], an exergy analysis of the components of a power plant was carried out to identify the components with the maximum exergy losses.

The use of individual exergy characteristics often does not reflect the essence of the processes under study. The use of integrated approaches for the study of heat recovery technologies increases the effectiveness of research. This is the subject of works [4–8]. The development and application of complex techniques allow to ensure the maximum efficiency of heat recovery equipment for power plants.

The purpose of the work is a comparative analysis of the exergy efficiency of boiler plants with heat recovery systems for various purposes and the development of recommendations for their use.

Materials and research methods. To assess the exergy efficiency of boiler plants with heat recovery systems for various purposes, exergy characteristics were used, obtained using the integral balance method of exergy analysis, and complex criteria for assessing efficiency.

Results of the work and their discussion. Three types of boiler plants were

considered. In the first case, the exergy characteristics of a boiler plant without a heat recovery system were calculated (scheme 1).

In the second case, the exergy characteristics of the boiler plant were calculated during the implementation of a utilization system intended for heating and simultaneous humidification of blast air (scheme 2). Combined heat recovery systems designed to heat several heat carriers make it possible to carry out a deep heat recovery mode throughout the entire heating season. This provides an overall increase in boiler efficiency by an average of 15%. Heat carriers in these systems can be water from the return heating system, additional water from the chemical water treatment system, blast air, etc. The utilization scheme 2 uses a contact-surface heat exchanger, the heat exchange surface of which consists of two tube bundles. Condensation of water vapor from the combustion products occurs in one of the bundles, which contributes to an increase in efficiency of the water heater.

In the third case, the exergy characteristics of a boiler plant containing a utilization system intended for heating network water were calculated (scheme 3). In the scheme 3, a surface condensation-type heat exchanger is used, the heat-exchange part of which is produced from a bundle of bimetallic finned tubes of a certain geometry. Hot water obtained with the help of recovered heat can be used in heating and hot water supply systems, or for preheating heating network water before it enters the boiler.

The exergy losses in power plants can be controlled using various criteria, including exergy characteristics. These characteristics have all the properties necessary for assessing energy efficiency. These are additivity, high sensitivity to changes in operating and design parameters, etc. To assess the exergy efficiency of these installations, the following exergy characteristics were used: exergy losses heat-exergy criterion and exergy efficiency $\varepsilon = E_{los}/Q$ and exergy efficiency coefficient

$$\eta_{ex} = \frac{\sum_{i=1}^n \Delta E_i^{us}}{\sum_{i=1}^n \Delta E_i^{con}}.$$

The heat-exergy criterion determines the amount of exergy losses per unit of heat output. The exergy efficiency determines the value of the obtained useful exergy per unit of expended exergy. A decrease in the value of

exergy losses and heat-exergy criterion, as well as an increase in exergy efficiency, indicates an increase in the exergy efficiency of the installation. The exergy characteristics are calculated for the considered heat recovery schemes (Fig. 1).

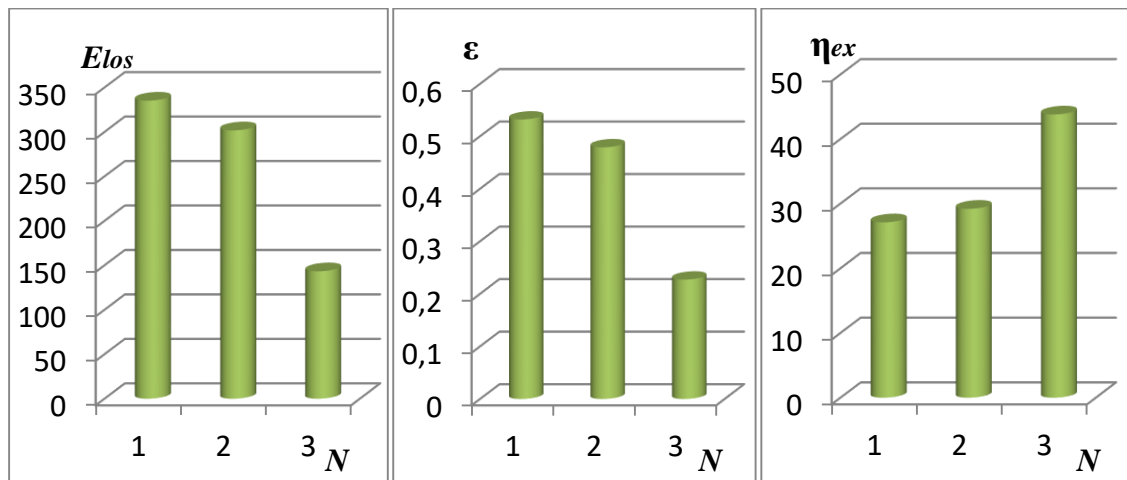

Fig. 1. Results of calculating exergy characteristics for various heat recovery schemes (N is the number of scheme)

As can be seen from Figure 1, for a boiler plant with a second heat recovery scheme, the exergy losses and heat-exergy criterion are 10% lower, and the exergy efficiency is 8% higher than for a boiler plant without a heat recovery system. The obtained results of exergy characteristics correlate with indicators of heat efficiency. So when using the second heat recovery scheme, the heat efficiency of the boiler plant increases from 79% to 82%, and the fuel consumption decreases from 73m³/h to 70m³/h. In addition, the supply of heated and saturated with water vapor air to the boiler furnace ensures a decrease in the content of nitrogen oxides in the combustion products.

For a boiler plant with a third heat recovery scheme, the value of exergy losses and heat-exergy criterion is 2,3 times lower, and the exergy efficiency is 1,6 times higher than for a boiler plant without a recovery system. In this case, the thermal efficiency of the boiler plant increases from 79% to 83%. In this case, hot water obtained with the help of recovered heat can be used in the heating and hot water supply system or for preheating the network water before it enters the boiler. At the same time, the fuel heat utilization coefficient is correspondingly increased by 5–10% or the boiler efficiency by 3–8%.

Thus, applying of technologies for utilizing the heat of exhaust gases for heating the blast air and for heating the system water leads to an increase in the exergy efficiency of the boiler plant. The efficiency of heat recovery in the case of the implementation of the third scheme is much higher than in the case of the implementation of the second scheme. It should be noted that the choice of the heat recovery scheme is determined, along with the listed indicators of thermal and exergy efficiency, by a number of other factors. The main ones are the need for a certain type of coolant, the cost of fuel, the possibility of using effective heating surfaces, etc.

Conclusions

1. The implementation of technologies for utilizing the heat of exhaust gases for heating and humidifying the blast air, as well as for heating the network water leads to an increase in the exergy efficiency of the boiler plant.

2. The efficiency of heat recovery in the implementation of the heat recovery scheme for heating the heating network water is much higher than in the implementation of the heat recovery scheme for heating and humidifying the blast air.

3. When implementing the heat recovery scheme for heating and humidifying the blast air, the value of exergy losses and heat-exergy criterion decreases 2,3 times, and the exergy efficiency increases 1,6 times compared to the corresponding parameters for a boiler plant without a utilization system.

REFERENCES

1. Yuan Yuan Jian, Shao Xiang Zhou. Exergy Analysis of Boiler Based on the Temperature Gradient // Asia-Pacific Power and Energy Engineering Conference. 2010. Paper # 11258018. P. 4. doi.org/10.1109/APPEEC.2010.5449523.

2. Mohammadi, M. Ali Ashjari, A. Sadreddini Exergy analysis and optimization of waste heat recovery systems for cement plants // International Journal of Sustainable Energy. 2017. V. 37 - P.2.

3. Mitrović D., Zivkovic D.& Laković M. S. Energy and Exergy Analysis of a 348.5 MW Steam Power Plant. Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects, 2010. V. 32.2010. Issue 11.P. 1016-1027

<https://doi.org/10.1080/15567030903097012>.

4. Fialko N., Stepanova A., Navrodsкая R., Efficiency of combined heat recovery systems of boiler plants (part 1). // Power engineering and automation. 2018. (1) P.78-90.

5. Fialko N., Stepanova A., Navrodsкая R., Effectiveness of combining heat-and-fuel systems of boiler plants (part 2). // Power engineering and automation. 2018. (3) P. 34-48.

6. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N., Sherenkovskii J.. Efficiency of the air heater in a heat recovery system at different thermophysical parameters and operational modes of the boiler. // East European Advanced Technology Journal. 2018. 6/8 (96). P.43-48.

7. Stepanova A.I. Optimization of elements of heat recovery systems of power plants. // Power engineering and automation. 2016. (2). P.128-138.

8. Stepanova A.I. Criteria for evaluating the efficiency of heat recovery systems of power plants. // Power engineering and automation. 2016. (3). P.104-112.

**SIMILARITY OF EASTERN PHILOSOPHY
WITH QUANTUM PHYSICS**

Hura Yaroslava

Post-graduate student

Donbass State Pedagogical University Sloviansk, Ukraine

Mozgovoy Leonid

PHD in philosophy, Professor

Sloviansk, Ukraine

Summary. The truth of the doctrine of karma and rebirth becomes clear in the light when the consciousness is in a higher state and especially in the highest of them — the enlightenment of the Buddha. It is so high that it cannot even be called a state of consciousness as such. In the East, it is believed that there are spiritual ones that the ordinary rational mind cannot know.

Key words: Universe, space, biocentrism, soul, consciousness, rebirth, membrane, modern philosophy, oriental philosophy.

Almost everyone has always wondered what will happen to them after they die. Many experts and researchers in this field claim that this led to the development of rational human thinking, when such an abstract question first spontaneously arose in his head.

Each universe has its own time, and quantum mechanics helps us observe the existence of many universes. The reason why humans can't actually " see " this is because we can't traverse space while neglecting time.

Moreover, superstring theory offers the structure of the hyperspace of the physical world, namely, multidimensional space.

Strings are the basic building material of the entire universe. All matter in the universe is bound together in one vast structure-the membrane. Our entire universe is

a membrane. The existence of the membranes before the singularity means that time existed before that moment.

Professor Robert Lanza said that from the point of view of quantum physics, there is enough evidence to prove that death did not disappear, and the death of a person's consciousness is caused by an illusion. [1.p88]

He advanced biocentrism in support of his thesis, stating that life creates the universe. Only with individual consciousness can the universe exist. In fact, life and living beings are the center of the real world. [1 . p.96]

In fact, life and living beings are the center of the real world.

Lanz's research showed that when people's heartbeat stops and blood flow stops, that is, when the material elements are in a state of pause, the information of the human consciousness can still be displayed, that is, in addition to physical activity, there is other "quantum information" that is outside the physical body. Or it is commonly known as the "soul".[2.p.56]

He said that biocentrism is like "Parallel Universes": everything that happens now happens simultaneously in multiple Universes. When we start asking questions and rethinking time and consciousness. When a problem occurs, it also affects the person's consciousness. When life ends, that is, when the functions of the body are lost, Lanza believes that it will begin again in another world.[2. p.78]

The quantum paradox states that consciousness creates the material universe. However, time and space are not things or objects, but tools of our mind that create an idea of the world around us.

Tradition asserts that the truth of the teachings of karma and rebirth becomes clear in the light when the consciousness is in a higher state, and especially in the highest of them — the enlightenment of the Buddha. It is so high that it cannot even be called a state of consciousness as such. In the East, it is believed that there are spiritual ones that the ordinary rational mind cannot know. Buddhists believe that if you climb the mountain of your own consciousness, you will see all those spiritual truths that are incomprehensible to us in our normal state of consciousness.

Whatever the definitions, one thing is clear: our Soul, in its immense archives,

preserves very valuable and specific information about personal knowledge, which is opened at the right time for those who are ready to know themselves

REFERENCES

1. Lanza, Robert; Berman, Bob (May 3, 2016). Beyond Biocentrism: Rethinking Time, Space, Consciousness, and the Illusion of Death. ISBN 978-1942952213.
2. Lanza, Robert; Pavsic, Matej (November 17, 2020). The Grand Biocentric Design: How Life Creates Reality. ISBN 978-1950665402.
3. "A Biotech Provocateur Takes On Physics", Forbes.com, 9 March 2007

MAIN ECOLOGICAL WORLD PROBLEMS

Koshova Svitlana

PhD, Associate Professor of the Department
of Healthcare Management and
Public Administration Shupyk
National Healthcare University of Ukraine Kyiv, Ukraine

Strozhemina Juliia

a student of 10-A class
specialized school №239, Kyiv

Abstract. Unprecedentedly active and largely ill-considered human activities, accompanied by the destruction of natural resources and environmental pollution, have led to the planet's biosphere now is in a critical state, with only a few steps left before the global catastrophe.

Environmental problems didn't arise today or yesterday. According to ancient chronicles, about 4000 years ago the Babylonian king Hammurabi, and later — Chinese and Mongol emperors and European monarchs already cared about nature conservation and issued orders for the protection of forests, grass cover of steppes, water sources.

Today, our planet is facing many environmental threats, some of which can harm only individual countries, while others around the world.

Keywords: ecological safety, threats of civilization, environmental protection, ecological law, nature management, degradation.

Introduction. Modern civilization offers people many amenities: a long time ago, when people had to wash clothes in cold water in a river or lake, cook food on an open fire or chop firewood to heat the house. Our daily lives would be impossible without the electricity and technology we use every day.

Man has interacted and influenced the environment since the beginning of mankind. However, this influence reached a truly serious scale only in the XVIII century, from the beginning of the industrial revolution, when people began to intensively engage in self-development, search some materials for the construction of houses and buildings, exterminate large numbers of animals and destroy forests. At this point, man ceased to be part of the wildlife cycle and began to dispose of the planet's resources as he wished, without thinking about the consequences [1].

Results and discussion: The planet began to change, but we noticed it far away, so now humanity has a lot of global problems that urgently need to be addressed. For the past 150 years, our civilization has been preoccupied with other things: mining for fuel, metal, and other minerals, but only a few people have thought about what will happen next if at some time resources run out. We can already see large-scale pollution of soil, water and air, global warming around the planet and many other really important environmental issues. The intensity of this process, unfortunately, continues to grow at a catastrophic rate, and the serious consequences of the environmental crisis need to be addressed in the near future.

Global warming

One of the most important environmental problems of humanity is climate change. Global warming is considered to be the most significant cause of climate change in recent times, and its effects will become more tangible in the next 100 years, but governments around the world are already doing a lot of work and projects to combat climate change [2].

On the one hand, people declare their readiness to solve these problems, on the other hand, no considerable action has been taken, and at the moment we still don't know how to prevent global warming.

A few years ago, a research showed that there is now only one real way to limit catastrophic warming — the economies of developed countries must stop their own development and move to the concept of declining growth, which is the need to stop economic development to ensure public welfare for a long time. It is a purposeful economic and social transformation aimed at improving people's well-being by

devoting time to art, music, family, culture and community. However, due to such a policy, countries will simply not be able to develop further, which is not the best way out of this situation [3].

Global warming is leading to drastic and unforeseen climate change, and it is the result of human activities, including through greenhouse gas emissions. Global warming is raising the temperatures of the oceans and the earth's surface, causing melting polar glaciers, rising sea levels that have already flooded several cities, and even more of the planet's landmass at risk of being submerged. As well as unnatural weather conditions that lead to hurricanes, floods, blizzards or desertification [4].

Electricity

Also, not less important environmental problem of our planet is the lack of electricity. People have become accustomed that a reliable power supply has become quite obvious: electricity simply comes from an outlet, and it is easy to forget that energy sources are not infinitely available resources.

Energy generation is a serious source of environmental damage, mainly due to the combustion of extracted fuel. Nuclear energy raises safety issues, and coal, oil and gas power plants are the main sources of electricity around the world, but not entirely environmentally friendly, as they contribute to the formation of most greenhouse gases contained in the atmosphere [5].

We all understand that the reserves of natural resources will sooner or later run out, the main thing is to have time to come up with something before it happens, because the whole world is based on electricity, technology and Internet, which exists through natural resources.

Of course, there are alternative energy sources, such as solar, wind, bio gas, geothermal and hydro power, but they can cover only a small percentage of all energy needs. Greenhouse gas emissions can also lead to global warming. Therefore, people around the world want to switch to the renewable energy sources mentioned above. Increasing the amount of energy stored from renewable sources is the most important step in improving the environment as a result of electricity generation [6].

However, even now many ordinary people can help in the process of saving energy. For example, the use of energy-saving lamps, which consume about 80 percent less electricity. Good insulation reduces heating costs, so many countries have recently been insulating their homes. People can also save energy by working with kitchen appliances and other household equipment.

Also, about 30% of energy consumption come from the use of cars, but a desirable alternative is to replace gasoline cars with bio gas. In addition, reducing the number of flights on planes, trains or ships will help us save another 13% of the world's energy reserves [7].

Solar panels, which can already be seen on more and more roofs of houses, also play a huge role. And it would be a great advantage for humanity if each house could provide its residents with energy itself.

So far, unfortunately, the citizens of most countries can only be persuaded to save energy through lower costs, but gradually a rethinking is beginning: many people consider the rational use of energy important. Population understands that it is possible to protect humanity from lack of energy through its creation and much more moderate use. Moreover, as a result of the use of more environmentally friendly and energy-saving technologies, the air and the environment will become much cleaner, perhaps the world's population will even begin to lead a healthier lifestyle. Nowadays, people can't live without electricity, but this doesn't prevent us from caring about its abundance and control the amount of minerals [8].

World ocean and potable water

Lack of clean potable water is another crucial problem facing humanity. This problem affects absolutely all continents, but most of all Australia, as it is the driest inhabited continent in the world, which is particularly vulnerable to water scarcity and pollution. Many other cities have also collided with pollution, lack of drinking water, and are forced to impose restrictions on its use [9].

Annually, the population consumes about 3300-3500 km³ of water. Most of this huge volume of 70% goes to the needs of agriculture. The pulp paper and chemical industries, non-ferrous and ferrous metallurgy cannot work without water.

Every year, humanity loses about 400 billion tons of waste, much of which falls into rivers, seas and oceans. Agriculture is one of the causes of water pollution and deterioration of water quality, as well as irrational methods of irrigation and the release of fertilizers and pesticides contributes to the pollution of water bodies. Rapid population growth has already led to a shortage of fresh water in some parts of the globe. But, furthermore, pollution of the hydrosphere can also deprive us of these rather small reserves. About a third of people on earth suffer from the lack of fresh water. Currently, almost nothing is being done to preserve existing water sources. According to the United Nations, most cities around the world don't give due importance to wastewater treatment. Because of this, nearby rivers and lakes are very prone to pollution [9].

The development of civilization has led to increased pollution of the oceans. With the progress in chemical and oil refining industries since the middle of the XX century, the situation began to deteriorate sharply. Garbage, and especially plastic, which practically does not decompose, is a huge problem for the ecology of the oceans. Millions of tons of plastic waste float on the surface of the world's oceans, and experts say that about 80% of the debris got into the ocean from land and only 20% was dumped from ships. Garbage harms more than 250 species of marine animals and birds and releases a lot of toxic substances into the water. Through the water cycle, garbage thrown into the ocean forms real floating continents, the most famous of which is the Pacific Garbage Spot. This is a giant pile of garbage in the North Pacific. The area of the spot is not less than 700 thousand km². One and a half Ukraine or two Japan could be placed on this spot. Chemicals and heavy metals are used in a variety of industries. Together with wastewater, they enter the ocean in huge quantities. Particularly dangerous is mercury, which accumulates, including in living organisms, as well as pesticides. However, chemicals get into the water not only from large plants, but also from the sewer, because we constantly use synthetic detergents. Petroleum and petroleum products are also one of the most common sources of pollution in the world's oceans. Petroleum gets into the water as a result of man-made disasters, tanker accidents and

well drilling, but many petroleum products are dumped by conventional maritime transport. Petroleum spills kill huge numbers of marine animals, fish and birds, and in addition, they interfere with the normal heat exchange between layers of water [10].

Used water, which is discharged into the oceans, greatly raises the temperature of the water, which leads to the mass death of sea creatures unable to survive at such high temperatures. This disrupts food chains and leads to the extinction of many species of animals and plants. At the same time, some species of algae begin to reproduce too actively, resulting in water blooms.

Petroleum and petroleum products, wastewater, chemicals, heavy metals, radioactive waste, mercury and plastic are the main sources of pollution in the world's oceans. All this cannot but cause concern, so many countries have been trying for a long time to rectify the situation or at least minimize the impact that human activities have on the oceans. However, we shouldn't forget that the life of the world's oceans depends on the governments of countries, instructions and actions they take, and on ordinary citizens, and how the population responds to this problem, because if no action is taken, in the next 25 years the rate of pollution of the world's oceans could triple [11, 12, 13].

Today there are many international organizations that oppose environmental pollution and try to solve environmental problems. Unless the principles of waste disposal are improved and systematized, unless other sources of energy are found and nuclear weapons are eliminated, we cannot talk about further peaceful and healthy life of mankind.

Therefore, environmental problems affect everyone, because to achieve the ideal state of absolute harmony of man with nature is impossible, especially at our stage of development. Life without the intervention of nature is just as impossible, but in the process of evolution we have found an opportunity to overcome certain difficulties many times. People's interaction with nature will never end, and when people begin to dominate nature, evolving too fast and creating previously unseen technologies, nature increases resistance in the form of all the environmental problems that people their selves are to blame [14].

The current success of humanity in combating the natural environment is achieved due to the risk of possible environmental side effects, which are related that science can't give an absolute prediction of the effects of human impact on the environment and the risks of accidental disasters.

Based on the analysis of the ecological situation, we can conclude that we shouldn't talk about the final solution of environmental problems, but about the prospects to optimize the relationship between man and the environment in the current conditions [15, 16].

In addition to existing projects and programs to preserve and protect the environment, scientists are already working on projects of the future, including the construction of complete waste disposal plants or construction of thermal power plants on the moon, the global abandonment of gasoline engines and the transition to electric vehicles, use of cold nuclear fusion technology — a new ecological method of obtaining energy from water. But besides these global plans, there is also the responsibility of each of us — each nation, people, family and individual — to preserve our planet for future generations.

Conclusions. Now is the time for a serious rethinking of humanity's attitude to nature, the time to unite the efforts of nations and peoples in the struggle to save the planet's biosphere, because we all have only one Earth; implementation of new local, regional and international programs of further development and use, which should be based on new sociopolitical principles, ecological basis, deep ecological knowledge and increased universal ecological consciousness.

For the future of all mankind, the next two decades will be decisive: either the commonwealth of nations will solve the most important environmental problems, or the irreversible degradation of the biosphere and the gradual destruction of civilization will begin.

The planet can no longer withstand anthropocentric pressure: population doubling in just a few decades and its concentration mainly in cities; five-, ten-fold increase in economic activity in less than a century; uncontrolled growth of various transformations in agriculture, energy and industrial systems; super militarization of

society and the accumulation of large numbers of globally dangerous nuclear and chemical weapons.

Nowadays, traditional borders between countries and nations are becoming transparent and permeable from the ecological point of view, and activities that were once considered exclusively “internal affairs” now determine the ecological situation, development and survival of other countries. So, we are all “connected” with each other. And we must act together. And the critical limit is very close (and maybe it has already been reached?) ...

The global problem of environmental pollution will exist as long as all humanity does not unite to solve it, because this is the future of next generations. As the ancient Indian saying goes: “Nature is not what we inherited from our ancestors, but what we borrowed from our descendants.”

REFERENCES

1. <https://www.conserve-energy-future.com/15-current-environmental-problems.php>
2. <https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime>
3. <https://www.nrdc.org/stories/global-warming-101>
4. <https://www.wwf.org.au/what-we-do/climate/causes-of-global-warming#gs.l6pycj>
5. <https://www.nrdc.org/stories/ocean-pollution-dirty-facts>
6. <https://www.greenpeace.org/usa/oceans/preventing-plastic-pollution/>
7. <https://www.energysage.com/energy-efficiency/101/ways-to-save-energy/>
8. <https://hromadske.ua/suspilstvo/ekologiya>
9. <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/03/21/7287339/>
10. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48169628>
11. <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/bjd/23700/>
12. <https://osvita.ua/vnz/reports/ecology/21077/>
13. <https://enerhozbuttrans.com.ua/news/energoefektyvnist/zaoshchaduyemo>

-elektrychnu-energiyu

14. <https://www.google.com.ua/amp/s/www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-46116443.amp>

15. <https://m.youtube.com/watch?v=0dsruaUGaFA>

16. <https://m.youtube.com/watch?v=upA4Evv11Oc>

**IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE
STUDY OF PHILOLOGY STUDENTS' PROCESS OF SOCIALIZATION**

Kovalenko Valentina Petrovna

senior teacher

Donbass State Pedagogical University

Slavyansk, Ukraine

Annotation. The article presents the results of the theoretical adaptation of the theme of the student youth socialization of philological specialities, in particular. There is the analysis of some approaches to determine the notion of socialization. It also highlights several specific features of student youth socialization on the whole, and future philologists, in particular.

Keywords: social pedagogics, process of socialization, higher education.

All the following stages, factors, characteristic properties of the process of socialization of young people are used for the students of philological specialities to a great degree and prove to be correct in practice as well to the representatives of other specialities of students. However, in the at presence of all structural elements within of the difficult paradigm of the introduction in the society of the many-sided educational space of the university, some substantial differences are distinguished, some features taken into account a philological specificity.

For example, in our opinion, the peculiarities of the structure of socialization of students of philological specialties should be considered as a kind of synthesis of psychological and pedagogical, sociological components in combination with the latest achievements of the humanities and the competencies of future philologists should include:

- a capacity for the perception of oneself as a medium carrier of common to all mankind and national values, to the search of the solution of global problems;

- a capacity for learning ethically acceptable norms of self-expression in a society;
- a capacity for mastering ethics and strategy of the debatable communication with the people of different views and beliefs;
- a capacity for the acquisition of skills to apply sociocultural knowledge in accordance with the situation of intercourse in the process of communication;

We are convinced, that process socialization of youth needs, foremost, a systematic approach implementation in modern socio-pedagogical practice complex, interdisciplinary methods of approaches.

Methodology of our research shows a soba the complex of methods that provide an integral picture of close co-operation. On the different stages of the advanced study such approaches can be used:

The Cultural Approach is especially important for the formation of social culture as a factor in the successful socialization of the individual. This approach provides a learning process to communicate with the national, universal and specific culture of the people of a target language. According to И. Бех, the cultural approach requires the creation of an adequate educational space, one of the forms of which should be a personal-developing environment – a special scientifically organized society, which differs from the usual environment with higher content and intensity of the characteristics of joint activity and communication, emotionally and intellectually A saturated atmosphere of cooperation and creation [1, p. 120].

The use of the personally-oriented approach to learning future philologists makes it possible to realize the need to apply certain methods for socialization of students.

Based on the acquisition of the theory of communication presented in research И. БИМ, Н. Гальскова, В. Скалкин, N. Brooks, H. Brown, M. Canale, A. Halliday, S. Savignon, M. Swain, J. Valdes, one can state that it is extremely important that the formation of socio-cultural competence of students is extremely important, that is, linguo-landstudy knowledge or a system of conceptions about the main cultural traditions of countries, which language is under study, as well as skill systems to

coordinate the behavior in accordance with this knowledge. The socio-cultural competence is an integral part of the communicative competence, the value of which for socialization of students, their readiness for communication in the intercultural space can not be overestimated.

The Competent approach. It is associated with a change in the Ukrainian educational paradigm suggests and provides the formation students' professional competencies such as the ability to expand constantly the scope of knowledge, guide them to achieving professional goals. A specialist, with developed professional competencies, makes, decisions and realizes them in accordance with the socialized norm, which is defined as a result of successful socialization, which allows individuals and society to reproduce social ties, social relations and cultural values and provide their further development. The peculiarity of the competent approach in the field of socialization of students is to form the ability to work with information coming from various sources and contains contradictory, mutually exclusive information. The result of this process is the formation of a personality as a professional one, as a system which is not only professional, but also socially significant qualities implemented in specialists' activities with higher education and full inclusion in business communication. Teaching of the future philologist using the principles of a competent approach involves the creation of situations when students are included in certain types of professional activity, which makes it possible to master the understanding of the features of the professional environment, resulting in readiness to expand the range of professional knowledge, the ability to apply them in practice and indicates the success of professional socialization. The competent approach, its application contributes to strengthening the social interaction of higher education with stakeholders, the adaptation of education to trends and labor market needs.

The study of the socialization structure of students-philologists, we also relate to a systematic approach – a method of scientific knowledge, based on which – consideration of objects as systems. Followers of this approach are Б. Гершунский, М. Каган, М. Кларин, А. Щукин, Е. Юдин. This method involves the analysis of

phenomena as a complex unity that is not reduced to a simple amount of elements. In a systemic study, an object that is under analysis is considered as a certain set of elements, the interconnection of which determines the integral properties of this set. The main emphasis is based on the detection of a wide range of connections and relationships that occur both within the investigated object and in its relationships with external environments. The properties of the object as an integral system are determined by the properties of its structure.

Socio-communicative Engineering is the creation, forecasting, adaptation and implementation of communicative technologies, strategies in the model of social action, interaction and relationships between social figures (subjects and objects) in order to implement (positive or negative impact).

The development at the present stage of an activity approach to the study of the students' socialization testifies the inclusion in this process a significant social content.

A particular attention in our study is paid to a variety of aspects of the communication process:

- the existing probability of the availability of communication barriers in the process of communication, exchange and transfer of information;
- the growing activity of the recipient in the communication process;
- the public conditionality as a content component and transformation of the form of the process.

The Communicative Approach. It is important, in our opinion to indicate, being based on the study of scientists, who at the stage of the prehistory of social work in the terms of communicative approach, the two main models were determined in social work:

1. The assistance and mutual assistance in the group, in terms of communication, reflected the innate need to support the integrity of the group.
2. The guardianship and care of the state, which was regarded as an expression, compromise, agreement between citizens and authorities.

The first model was practically embodied in social work in Great Britain,

Social Pedagogy in Germany, communicative work in Italy. Today, social work is closely linked to group and mass communications, when social activity uses social communication as a technology for changes and transformations of social relations.

In our opinion, the communicative approach is of great importance for social work, since, in general, socio-communication phenomena are clearly manifested in social work. The knowledge of the laws of the communication process is necessary to achieve the effectiveness of social work, since it involves active interaction in the social space with the target group.

Social work researchers determine the communication element of the social work system, which operate communication channels that combine all other elements into a single system. It can be noted that this element itself does not participate in the social process, but it creates the necessary preconditions. Thus, it can be stated that social communication in social work is a special form of communication. In the aggregate of communicative exchanges, a positive social experience of the individual is formed. For each of the groups there is an initial position of performing its social role, and therefore the position in communication. Communication allows social work to evolve and not become fragile, formal to challenges of the time.

The Socio-cultural Approach makes it possible to identify the interconnection of the means of communication with the broadcast of cultural models, which specify the social identity of individuals.

The summary of various approaches shows that socialization of students-philologists depends to a large extent from the level of the students' communicative development. The students' communicative development as a basis is expected to be considered in the general context of social socialization, and the creation of conditions for students' socialization of should be considered as one of the decisive tasks of teaching foreign language philologists.

LIST OF REFERENCES

1. Бех І. Д. Від волі до особистості. – К.: Україна-Віта, 1995. – 202 с.

PARLIAMENTARY CONTROL MECHANISMS

Iashvili Genadi

Doctor of Technical Sciences.

Georgian Technical University

Professor of the Faculty
of Business Technologies

Head of Public
Administration and e-Business Department

Khalvashi Phati

Ph.D Student of Georgian Technical University,

Faculty of
Business technologies

Annotation Parliamentary control in the process of public administration is a state-legal institution that allows the representative body to observe and inspect the activities of the executive branch. The successful solution of this task depends a lot on the unilaterally developed constitutional-legal norms and on the other hand, on the established practice which establishes the exercise of the powers of the Parliament in life. Today, Georgia is a parliamentary republic, therefore its role and functions have been further enhanced in terms of control over the executive branch.

In the post-independence period, the state underwent many changes in the form of government in a short period of time. According to the current Constitution of Georgia, the role of the Parliament has been sharply increased, according to the new model of government, legal-political mechanisms have been established to control the Parliament, thus eliminating the existing shortcomings. At the present stage, the development of the state of Georgia is taking place precisely in the direction of expanding parliamentary control, which has been implemented not only at the legislative level, but also at the constitutional level. Today we already have

established political practices for the implementation of this control. This creates real preconditions for evaluating and increasing the effectiveness of the control procedures that Parliament implements in relation to the executive branch. The Rules of Procedure of the Parliament have also been changed, including norms that further specify the issues related to the participation of the Parliament in the process of evaluating and controlling the activities of the Government. In such a situation, real objective conditions are created for the strengthening of the control power of the Parliament and for the perfection of the Ministry. In this context, the issue of improving the procedure for applying measures of responsibility for its policy to the Government of Georgia based on the results of control procedures is of particular importance.

Keywords: Parliamentary control, constitutional norm, presidential system, parliamentary system, semi-presidential system, interpellation, "hall", "tent".

"Control" is a concept of capacitive, cumulative load and it includes different types and forms.

The forms of parliamentary control itself include both historically established mechanisms, and it must be said that he acquired forms hitherto unknown to him, which relate both to the conformity of actions with constitutional norms and to the efficiency of the functioning of public institutions.

It is possible to classify control according to different signs: so for example, according to the level and scope of implementation are distinguished: state, between states and public control.

According to the specifics of the subjects: parliamentary, constitutional, judicial, financial and banking control;

According to the authorities of the subjects: supra-departmental, inter-departmental, departmental. Internal control. [1, p 95]

Depending on the subject and the object. Internal and external controls.

According to the areas of managerial activity: general, specialized, local and centralized control.

According to the completeness of the coverage of the object: control according to the fact, thematic and complex control;

By implementation time: pre-current and subsequent controls.

The control over the activities of the state executive bodies by the parliament actually starts from its formation. In parliamentary republics, where the government is separated from the head of state, the parliament directly participates in the appointment of the head of government and the formation of the cabinet.

Shortly before the adoption of the "Great Charter of Freedom" in England, the idea of limiting the power of the kingdom (Queen Tamar, XII century, the first female king in Georgia) and creating a branch of parliament-type government was developed among aristocrats and citizens in the Kingdom of Georgia. The first Georgian parliament, according to the opposition and their leader, Kutlu Arslan, should have consisted of two "chambers": [2, p 4-6]

1. "Hall" - a council of aristocrats and influential citizens, who from time to time would meet and make decisions about the ongoing processes in the country. The execution of decisions was the responsibility of the king.

2. "Tent" - a body that would work continuously, between hall invitations.

The existing controversy was won by the supporters of the unlimited power of the king. Kutlu Arslan was arrested by order of Queen Tamar. After that, only in 1906 were Georgians given the opportunity to send their representatives to the parliamentary branch of government; The deputies in the Russian Duma (Georgia was part of the Russian Empire since 1801) were Noe Jordania (later President of independent Georgia in 1918-21), Ilia Chavchavadze (founder of the Georgian National Movement), Irakli Tsereteli (member of the Social Democratic Party of Russia in the Second Duma) Minister of Internal Affairs), Karlo Chkheidze (leader of the Menshevik faction in the IV Duma, chairman of the first convocation of the Central Committee of All-Russian Workers and Soldiers in 1917, chairman of the Transcaucasian Seimas in 1918) and others. [3, p 6-10]

In 1918, the first "Georgian National Parliament" was established in independent Georgia. In 1921, the parliament adopted the first Georgian constitution.

Shortly after the adoption of the Constitution, Georgia was occupied by Russian communist troops. After that, parliamentary power in Georgia did not actually exist for 69 years. On October 28, 1990, the first multiparty elections were held in the Soviet Union. The elected Supreme Council (the name of a false and pseudo-parliament in the former Soviet Union) declared Georgia's independence.

On May 26, 1991, the people of Georgia elected Zviad Gamsakhurdia, Chairman of the Supreme Council, as President of Georgia. Tensions between the ruling and opposition parties gradually deepened, escalating into an armed conflict in 1991-92. The president left the country, the Supreme Council ceased to function, and power was taken over by the military council. [4, p 8-11]

Eduard Shevardnadze (former Soviet Foreign Minister) returned to Georgia in 1992. He became chairman of the Military Council, which was transformed into the State Council. The State Council restored the 1921 Constitution of Georgia. August 4, 1992 was declared Parliamentary Election Day by the State Council.

In 1995, the newly elected parliament adopted a new constitution. Today, Georgia is a presidential country with a unicameral parliament. The Parliament of Georgia is the highest representative body of the country, which exercises legislative power, determines the main directions of the country's domestic and foreign policy, controls the activities of the government within the framework defined by the Constitution, and exercises other powers. [5, p 19]

As we know, the management of the state is manifested in the formulation and implementation of this policy. The established policy achieves its original goal only in case of proper execution. Citizens' attitudes towards enforcement are particularly sensitive, because it is as a result of enforcement that the policy goes to the individual. Parliament is a legislative or policy-making body. And the implementation of this policy is a function of the executive. Parliamentary control is there to ensure that the legislator's will is properly conveyed to the individual. Legislation and parliamentary control are interdependent and interdependent activities. The political process goes through a certain cycle and somehow spins in a circle. [6, p 16]

The specific mechanisms and historical directions of parliamentary control depend, first of all, on the political system implemented in each country. The fact of the existence of the Parliament itself derives from the Constitution, which defines the powers and interdependencies of state institutions between these institutions. There are three main models of the Constitution, where the interdependence between the executive and the legislature, between the citizens and their representatives, is structured differently. These models are: presidential, parliamentary and semi-parliamentary.

In a presidential system, the president is elected by the people through direct elections, with the prerogative of exercising strong executive power when a special role is given to matters of foreign relations and national security. Because the president is the head of both the state and the government, he appoints the government and exercises direct control over the executive branch. There is a clear separation of powers and staffing between the executive and the legislature, each with its own source of electoral legitimacy. There is strong parliamentary autonomy, influence and criticism of the proposals made by the executive. [7, p 19]

The parliamentary system prevails in most European countries. This model does not clearly distinguish between the executive and the legislature, and executives are elected from the legislature. As a result, the composition of the parliament and the executive are intertwined, which promotes parliamentary discipline and executive-legislative cooperation. The president is indirectly elected by parliament and has no executive power, but is largely limited to the formal protection of etiquette. Significant executive power is exercised by the Prime Minister, and he is accountable to the legislature, which can dismiss him by a vote of no confidence in the event that the Prime Minister loses a majority of votes or Parliament does not approve government policy. The fact that the head of the executive branch depends on the parliament is considered a guarantee of the flexibility of parliamentarism and rapid adaptation, which is not found in the presidential system. Unlike a strong president, who may lose popular support but who the population and parliament have to come to terms with before the end of his presidency, it is possible for parliament to

terminate the prime minister at any time if his policies become undesirable. This vote of no confidence is a powerful control tool that legislators possess in parliamentary systems. [8, p 2]

Semi-presidential systems combine the features of the two models mentioned above. Both the President and the Prime Minister take an active part in the day-to-day running of the state. The president is elected by direct election and differs significantly between prime ministers in different countries. The Prime Minister and his government are accountable to Parliament, which can force the latter to resign by a vote of no confidence. Unlike not only parliamentary systems, but also purely presidential systems, semi-presidential systems are characterized by limitations on the power of parliament.

Semi-presidential systems have become popular in post-communist countries such as Poland, Romania, Moldova, Mongolia, Russia or Ukraine. In terms of democratization, the great difference between post-communist countries is largely due to the power struggle between the president and parliament, which has become possible under a semi-presidential system. Some semi-presidential countries are, in fact, a supra-presidential system where power is concentrated in the hands of the president at the expense of the legislature. [1, p 3]

Conclusion Judging by the example of Georgia, Georgia has not very rich experience of parliamentary control, in which case the legislative regulation and practice of the issue should be separated from each other.

Parliamentary oversight mechanisms have existed in Georgia at the legislative level since the 1990s, although examples of practical implementation of these mechanisms are so scarce that everyone agrees unanimously on the need to strengthen the oversight functions of parliament.

In countries with a long history of parliamentary life, there is no longer a need to detail all oversight mechanisms at the legislative level. The exercise of parliamentary control in these countries has become a kind of tradition, because Georgia does not have a similar tradition, it is important that the relevant mechanisms are clearly regulated by law and their interpretation is correct. The Inter-

Parliamentary Union (IPU) in its 2017 report notes that countries exercising parliamentary control still face significant challenges in practice.

It is noteworthy that both legislative activity and parliamentary control will be more effective and efficient if it is based on systematic and objective research of issues. In order to promote the efficiency of the work of the Parliament and to facilitate analytical and research activities, a legal entity of public law is established - the Research Center of the Parliament, which is under the state control of the Parliament. The resources of the Research Center will be available both in the legislative process and in the implementation of various parliamentary control mechanisms.

LITERATURE:

1. Guide to Parliamentary Control, Tb. 2018
2. Fuyor T., Parliamentary Powers of Security Sector Management, Tb. 2013, p. 4-6
3. Resolution of the Parliament of Georgia of September 20, 1994 "On the Rules of Procedure of the Parliament of Georgia", p. 6-10
4. Resolution of the Parliament of Georgia of October 17, 1997 "On the Rules of Procedure of the Parliament of Georgia", pp.8-11
5. Rules of Procedure of the Parliament of Georgia of June 22, 2012
6. Open Parliament of Georgia, Action Plan, Tb. 2017, p.16
7. Control over the execution of normative acts, Tb. 2019, p.19
8. Inter-Faction Union (IPU) and United Nations Development Program (UNDP) Global Parliamentary Report 2017. <https://goo.gl/xuCsg5> Last checked 22.02.21
9. [Http://Www.Parliament.Ge/Ge/Parlamentis-Shesaxeb/Parlamentisa-Da-Parlamentarizmis-Shesaxeb-Saqartveloshi21?Fbclid=Iwar1o0kiuoqtnlg4ae7njhfavlcripymkrsniam-0Mn9LnW4YDbSHuqAGTyqM](http://Www.Parliament.Ge/Ge/Parlamentis-Shesaxeb/Parlamentisa-Da-Parlamentarizmis-Shesaxeb-Saqartveloshi21?Fbclid=Iwar1o0kiuoqtnlg4ae7njhfavlcripymkrsniam-0Mn9LnW4YDbSHuqAGTyqM) Last Checked 22.02.21

UDC 378.147.016:611

**FEATURES OF TEACHING THE DISCIPLINE OF “HUMAN ANATOMY”
IN MODERN CONDITIONS**

Lopushniak Lesia

Assistant

Sukhonosov Roman

Candidate of Medical Sciences, Associate professor

Kharkiv National Medical University,

Kharkiv, Ukraine

Dmytrenko Roman

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor

Honcharenko Valentina

Assistant

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Summary. Among the low tasks facing higher educational institutions, the main one is to improve the quality of training of medical specialists and the use of modern information technologies during classes. The current environment dictates strict requirements for the training of qualified professionals who will have a high educational, scientific and cultural level, as well as the acquisition of accumulated human civilizational experience and the shaping of professional skills and competencies. Nowadays, under the conditions of pandemic in the world and active implementation of distance learning for students, relevant and priority importance is given to the methodological approach to teaching students the discipline of “Human Anatomy” and improvement of forms of pedagogical mastership.

Key words: educational forms, anatomy, student, medicine.

Human anatomy is the first science of higher medical school, which opens the

door to the future of the medical profession and establishes the basis of specialized knowledge. Without a thorough knowledge of significant anatomical material, understanding of the structure and development of the human body cannot go without a doctor of any specialty [1].

There is unlikely to be a better test of professional suitability than halls or rooms of the anatomical museum. This is not just a form of medical attire (white coat and cap) – it is a way of life. We would like to emphasize that not all medical students of the 1st year are ready to adopt all the features of their future profession. In the preparation of first-year students by teachers of the discipline “Human Anatomy” is used step-by-step level of training with a gradual improvement of the information obtained. During the training students gradually acquire knowledge about the structural organization of the human body, gradually increasing the amount of given information: bone system, arthrosyndesmology, physiology, splanchnology, neurology, angiology, etc. An important mission of the anatomy museum is to enable students to renew their memories of all required information during the first three semesters of their studies at a medical university [2, 3].

Only by studying the structure of the skeleton can students gain access to cadaveric material. It should be noted that textbooks and atlases can only provide an overview of the structural organization of the human body, but anatomy can only be studied using cadaveric material. However, in recent years there has been some difficulties in obtaining cadaveric material, which leads to a decrease in the level of anatomical knowledge of nursing teachers and students, which, in turn, negatively affects the general level of training of medical practitioners.

It is an inescapable fact that adequate understanding of anatomical material is based primarily on a visual perception. The more often the impression is repeated, the stronger is the image of the object in the memory. It is quite hard to understand the structure and topography of organs and structures without a clear idea of the peculiarities of their spatial and temporal rearrangements, gender, age-related and individual anatomical flexibility during ontogenesis of humans.

In practice, the physician relies on symptoms or syndromes that help him to

distinguish pathological processes from the norm. During the last decade, imaging techniques of organs and structures, in particular computed tomography and magnetic resonance imaging, have been widely used. Understanding and thorough interpretation of CT-findings requires thorough knowledge of peculiarities of the structure and topographic and anatomical interrelations of organs and structures of different systems under normal conditions. Use of modern information technologies, in particular three-dimensional computer reconstructions, allows obtaining new information about the study subject, perform modeling of anatomic objects with preservation of their size and shape, make computer diagnostics in 3-D models and accumulate information about organism. In addition, knowledge of the capabilities of computerized tomography and the ability to recognize artifacts makes it possible to avoid many errors and increase the accuracy and precision of the results.

Nowadays, under conditions of pandemic in the world and active implementation of distant learning of students the topicality and priority importance is given to the methodological approaches to the teaching of the discipline “Human Anatomy” and improvement of pedagogical skills. In the current conditions of training doctors in accordance with the requirements of educational standards of higher professional education, the modeling of their professional activity and distant learning and teaching process is of particular importance in teaching the students typical and variant human anatomy using 3-D reconstructed models. In the present time for acquiring profound knowledge about typical and variant anatomy of organs and structures of different human systems it is not reasonable to divide science into academic, university, and departmental, because this negatively affects its results. It is important for the development of education and science to create an inter-university integration, particularly among anatomists. Higher education institutions, which have significant scientific and pedagogical potential, should become centres of scientific and research work, active disseminators of new scientific data, which are important for the society of the country. Unfortunately, the limited budget allocated to higher education is not conducive to the full development of scientific research.

At the end it is wanted to bring up-to-date words of M.I. Pirogov: “There is

such moral and spiritual element in science, which never disappears, no matter what its representatives are. Science takes its own, and, acting on the intellect, acts and on only one passion for science carried from the school, having just learned its rudiments”. M.I. Pirogov believed that true progress in science can only be ensured by the freedom of scientific investigation and the freedom of teaching. Education and science cannot be condoned. Such protection is worse than total abolition, the waste of time in aid to the high school can cause serious crises in the future.

LIST OF LITERATURE

1. Хмара Т.В., Макар Б.Г. Анатомічний музей як одна з розгадок таємниці людського тіла. Буковинський медичний вісник. 2013. Том 17, № 2 (66). С. 230–235
2. Пішак В.П. Професори Буковинського державного медичного університету (1944-2009) / В.П. Пішак, Ю.Т. Ахтемійчук, О.І. Іващук. Чернівці, 2009. 174 с.
3. Свердан М.М., Свердан М.Р. Основи наукових досліджень: Підручник. – 2-е вид., випр. і доп. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 504 с.

THREE-DIMENSIONAL MODELING AS A COMPONENT OF MODERN ARCHITECTURAL EDUCATION

Malik Nataliia Oleksiivna

Koshel Vladislav Andriyovych

assistants

O.M. Beketov National University

of Urban Economy in Kharkiv

Kharkiv, Ukraine

Abstract: The article considers the possibilities of three-dimensional modeling, which affected the modernization of the professional field of architecture, which is key for the future architect in the study of three-dimensional composition, and the prospects of computer technology to solve design problems and promote professional thinking.

Keywords: Three-dimensional models, modernization of the profession, modern architectural education, computer technologies, architectural modeling.

Formulation of the problem. One of the areas of modern education is the computerization of the educational process. Computerization defines new approaches and methods in architectural and design education, which allow to train competitive specialists in demand in the labor market and successfully performing professional tasks.

The use of the latest 3D modeling technologies has recently become a topical issue. The use of 3D models of real-world objects is an important means of transmitting information that can significantly increase the effectiveness of learning. Three-dimensional models are a mandatory element of modern architectural and interior design.

Spatial imagination is necessary for reading drawings when from flat projections it is necessary to present a three-dimensional body with all features of its

structure and form. Any ability of spatial thinking can be improved by a person through practical training. As practice shows, not all people can develop a spatial imagination to the required degree architect, so the development of 3D modeling is mainly called to facilitate the acquisition of relevant skills. Learning to use three-dimensional software allows to develop the cognitive outlook and activities of students in the field of modern information technology. Creating creative work with the studied technologies allows to direct students to compile:

- Ability to organize their educational activities;
- Self-esteem and emotionally positive attitude towards yourself;
- Purposefulness and persistence in achieving goals;
- Willingness to cooperate and help those who need it.

Also, computer modeling, aimed at studying the currents of formation in an interactive mode, stimulates creative thinking and serves as a means of mastering and forming a modern professional architectural language.

Applied research methods: analysis of literature sources, practical experience and comparative analysis of theories and concepts, abstraction and synthesis.

Analysis of recent research and publications. The analysis of the basis of theoretical research is the publications of the authors: Iovlev I.V. "Architectural and compositional formation", Itten I. and Aronov D. Art of forms. My focus is on the Bauhaus and other schools ” [1, 2], and also:

- "Multimedia technologies in the design culture of design: the humanitarian aspect" Yatsyuk O.G. [3]
- "Computer modeling in the process of forming the foundations of architectural composition: the educational stage of higher education", Rohegova N.O. [4]

Forming an article. From the point of view of relevance, research of features, improvements and principles of education strategies, the need to improve the quality of architectural education and qualification of specialists was revealed.

The study is conducted within the research of the Department of Architecture of Buildings and Structures and Architectural Environment Design of O.M. Beketov

National University of Urban Economy in Kharkiv.

Presenting main material. With the development of computer technologies, the world began their active implementation in various fields, including architectural activities. As a result, the introduction of computer technologies into the educational process began. Over time, this area is evolving faster and as a result increases both the amount of software for architectural activities and the opportunities that open up for their users.

Due to such rapid development of software, university curricula need to be improved, as they usually cover students in several programs that they find more convenient for themselves, but later university graduates are often unable to find employment due to lack of necessary skills in work in certain programs. That is, as students they have practice in a very narrow range of software, improving educational programs, through the introduction of new disciplines aimed at studying various programs, will help students become a kind of "universal specialists" for whom it does not matter in which programs they have to work, which will increase their value in the labor market.

In this article, we want to list software that will be useful for students of architecture, their benefits and skills that students will acquire in the process of working with them. Programs used in architectural design are divided into CAD programs, programs for 3-D modeling, and programs for rendering.

CAD-programs are programs for complex design and its automation at different stages of project development. CAD deciphered like – computer aided design system. Programs of this type allow architects to simultaneously develop working drawings and a 3-D model of an object. The most popular programs in this category are: Autodesk AutoCAD, Graphisoft Archicad and Autodesk Revit.

Autodesk AutoCAD is the most common CAD program in the world, which allows you to design in both two-dimensional and three-dimensional environments. With AutoCAD, you can create 3-D models, create executed drawings, and more. This program has become so popular due to the fact that it is a platform CAD, ie the system does not have a clear focus on any particular project area, it can perform

construction, engineering projects, work with research, electricity, plumbing and more. The disadvantage of this program is that the 3-D models developed in it are not very high quality, so it is believed that the program is focused more on providing the ability to develop high-quality 2-D drawings.

For students-architects it will be useful to know this program because construction workers use it during training and during practical activities. Also, due to its use in various fields of activity, the possibility of employment of students is not limited to the architectural field, ie they will have the opportunity to earn extra money as a draftsman at any company.

Graphisoft Archicad is focused on architectural design and has greater capabilities than Autodesk AutoCAD, due to the use of the concept of "Virtual Building" - a three-dimensional model of the projected object, which includes a large set of various information about it, ie model has the ability to create multi-layered structures of walls, floors, roofs, etc. The program also includes parameterization of window and door openings, stairs, walls, columns, beams, etc., which in turn allows you to automatically create explications, specifications and estimates. The big advantage of Graphisoft Archicad is that the program provides the ability to create and download library elements (3-D models), which is very useful in developing projects with duplicate parts: cottage town, residential group, garage cooperative, etc. A feature of Graphisoft Archicad is the ability to work with layers, ie each component of the project is assigned to a particular set of layers, and if necessary, for example, when designing working drawings, you can hide elements that are not needed in this drawing. This makes it possible to develop a single plan of the object and on it to develop working drawings: floors, ceilings, sockets, electricity, plumbing, etc. Layer-hidden reception also works in 3-D mode, which expands the possibilities of 3-D modeling in this program.

Graphisoft Archicad is a very useful program for students to study, it has many features in both 2-D and 3-D modeling. Graphisoft Archicad can be used in architectural projects of any type from landscaping to interior design or renovation of buildings, which also expands the range of specializations that future professionals

can choose.

Autodesk Revit has even more features than Graphisoft Archicad, because this program was developed based on BIM (building information modeling) modeling, which also allows you to put in each element of the project all the necessary information about it, which greatly simplifies the development of project documentation. Also in this program it is possible to 3-D model the communications of the object, ie to create a fully working 3-D model of the building. A feature of the program is the ability to create different families of building elements, which in combination with the wide range of 3-D modeling programs allows you to reproduce modern projects using curvilinear parametric forms. Other Autodesk products greatly enhance the capabilities of Autodesk Revit, such as Autodesk Navisworks, which allows you to find errors in the design of communications by the method of finding the intersection of building elements, and to develop a video of the construction of the object according to the construction schedule. Autodesk Insight allows users to analyze the energy efficiency of a design object.

Autodesk Revit is a very useful program with a very wide range of capabilities in the field of architectural design and 3-D modeling. Undoubtedly, the ability to work in this program will provide decent employment for students of architecture, and the skills of working in additional programs Autodesk will significantly increase their level of competitiveness in the labor market.

It is also worth noting that Autodesk Revit and Graphisoft Archicad have a feature that allows users to work in teams, where multiple users can work on a single project in real time remotely. This feature will be very useful for students in quarantine restrictions and during study in general. Also it will be useful in case of development of one project by several students.

In general, CAD programs can be used by architects of any specialization in urban planning, architectural design, architecture of buildings and structures - the programs will meet the needs of everyone, but only within the capabilities of the program itself.

Programs for 3-D modeling include such programs as: Sketchup, Sculptris,

Autodesk 3ds Max and Rhinoceros Grasshopper.

Sketchup is a program for modeling relatively simple three-dimensional objects - buildings, furniture, small architectural forms or decor elements. The program is very easy to learn thanks to a very simple and user-friendly interface. Sketchup can be useful for students-architects to perform all sorts of works, sketches, and models to create visualizations.

The Sculptris program gives people the ability to build old 3-D objects using the sculpting method, so that they can model their objects in trivial scenes, like a sculptor has a real life sculpted from clay. Sculptris is even more cinnamon for the creation of different architectural details in the modeling of historical buildings or interiors. The same program will be useful for the using within the framework of disciplines related to reconstruction, restoration, renovation and protection of the historical environment, or design of the architectural environment.

The flagships of 3-D modeling are Autodesk 3ds Max and Rhinoceros Grasshopper.

Autodesk 3ds Max is a program that has become very popular among architects, designers, animators, etc. due to the ability to develop high-quality 3-D objects with a high level of detail. The program will be useful for students both in the development of three-dimensional models of architectural objects or interior design.

Rhinoceros Grasshopper is a plug-in for parametric 3-D modeling in Rhinoceros 3D. The plugin allows its users not only to parametrically model, but also to develop mathematical algorithms, logical conditions, which allows to find the optimal solution to the problem in automatic mode and also expands the possibilities for creating the most complicated shapes and shapes. The objects created in this program are so complicated that it would be impossible to create them by traditional methods. The program can be useful for students of architecture during the architectural design of their course projects to create complicated curvilinear shapes of design objects, which in turn will emphasize the modernity of the project.

Visualization is an integral part of modern architectural and design objects, so we would like to write about programs for customizing and creating visualizations. It

should be noted that programs such as Autodesk Revit and Graphisoft Archicad have internal rendering mechanisms, and Autodesk 3ds Max has rendering plug-ins, one of which is Corona Render. Corona Render - a plugin for high-quality visualizations and animations is also available for use in Graphisoft Archicad, Cinema 4d and others.

A direct competitor to Corona Render is the V-Ray plugin, which has similar features and capabilities and available for use with many 3-D simulation programs such as: Autodesk 3ds Max, Cinema 4D, SketchUp, Rhinoceros 3D and TrueSpace7. Plugins will be useful for visualizing any architectural and design projects and also, for creating animations for their presentation.

Distributed among Graphisoft Archicad users is the Abvent Artlantis Studio rendering program, which was created specifically for users of this program. Artlantis has a large library of textures, objects and environmental settings and has the ability to download additional objects and textures. The program has a higher rendering speed compared to the internal rendering mechanism Graphisoft Archicad and also - the ability to create animations. The program can also be useful for projects in disciplines related to light color design, because the program has the ability to create and edit a variety of light sources.

Lumion is a very popular program among architects and interior designers. The program has a number of advantages, one of which is a user-friendly interface, and high quality and speed of visualization. Lumion gives its users many opportunities to visualize projected objects in a large number of texture, lighting and environment settings. In particular, to realistically customize textures, Lumion has the function of importing shift maps and reflection maps for each of them. The shift map adds texture to the texture, which increases its realism, while the reflection map increases the realism of the texture by ensuring the uneven reflection of light from the texture. The parallel projection function, which is also available in Abvent Artlantis Studio, will be useful, with the help of which you can perform high-quality visualization of facade solutions or visualizations of wall scans and plans during developing interior solutions. During the developing landscaping, it will be useful to edit the surrounding terrain. A large library of various elements of plants will also be useful: trees, shrubs,

flower beds, etc. In addition to plant elements, Lumion has a very large library of vehicles, furniture, small architectural forms, people, etc. with the ability to download additional items. During the developing animation, Lumion users have the ability to customize the movement of vehicles and people, which in turn ensures its realism. With the Lumion LiveSync plug-in, available for applications such as Sketchup, Autodesk Revit, Autodesk Autocad, Graphisoft Archicad, Rhinoceros 3D, Vectorworks, and BricsCAD, users can make adjustments to the 3-D model of the object in real time. That is, all changes made to the 3-D model are automatically made to Lumion, which significantly increases the speed. An analogue of Lumion is the Twinmotion program developed by Unreal Engine, which specializes in the development of computer games. Twinmotion has the same features as Lumion, and also has plugins for Graphisoft Archicad and Autodesk Revit.

Conclusions. The analysis of the study showed that three-dimensional modeling is an important component of architectural education, because the study of this area and the acquisition of knowledge and skills in it opens new opportunities for future professionals, increasing their competitiveness in the labor market. Accordingly, the educational programs of the specialty 191 Architecture and Urban Planning require the introduction of new disciplines in the study of various software for 3-D modeling, which in turn will increase the quality of education and the overall rating of universities.

BIBLIOGRAPHY

1. Iovlev I.V. Architectural and compositional shaping Text. / I.V. Iovlev. Yekaterinburg: Architecton. 2000.
2. Itten I. The Art of Form. My forecourse at the Bauhaus and other schools Text. / I. Itten. Moscow: D. Aronov, 2001
3. Yatsyuk O.G. Multimedia technologies in the design culture of design: the humanitarian aspect Text. / abstract dis doc. arch. Moscow, 2009.
4. Rohegova N.A. Computer modeling in the process of forming the foundations of architectural composition: the initial stage of higher professional

architectural education, 2010;

5. Kapustin P.V., Karmazin Y.I. // Compositional training in modern architectural and artistic education: materials of the All-Russian. scientific method. conf. Ekaterinburg: Publishing house of UralGAHA "Architecton", 2003. pp. 39-44;

6. Yankovskaya Y.S., Architectural object. Image and morphology: Text. / abstract dis. doc. arch. Moscow, 2006;

7. Sainakhova Yu.V., Malysheva E.N. ANALYSIS AND CHARACTERISTICS OF 3D EDITORS FOR STUDYING BY STUDENTS OF THE BASIC SCHOOL // International Student Scientific Bulletin. - 2014. - No. 2;

8. Popova O.A., Silvestrova N.P., Koshel V.A., Modern software for computer modeling of interior spaces, O.M. Beketov NUUE in Kharkiv, 2021.

THE ROLE OF GRAMMAR COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Ospanov Almas Serikuly

Student

E.A. Buketov University of Karaganda

Kopzhasarova.U. I.

Ph.D.

Associate Professor

E.A. Buketov University of Karaganda

Annotation: The following article deals with the problem of development of the importance of grammar competence in the sphere of foreign language teaching. The concept of grammar competence is thoroughly explained. The main purpose of the article is to reveal the essential aspects of grammar competence in foreign language teaching. The article notes the methods of improving educators' teaching skills through grammar.

Key words: grammar competence, foreign language, education, communication, methods.

Introduction Grammar competence is an essential component of language competence in general. It is the way the native language and the foreign language form an interaction, during which grammatical relations indicate cognitive and conceptual perception. Therefore most of scientists consider the grammar competence plays a big role in developing communicative and cognitive skills in foreign language education.

There is no doubt that grammar is the most essential aspect of any language in the world. Grammar unites all the other aspects of the language and creates the basis for forming discourse in a correct and understandable way. Having taken these aspects into consideration, the role of educators' grammar competence is undoubtedly

significant.

However in the history of teaching foreign languages the role of grammar has been different in various cases. Some scholars noted that grammar competence is simply improved and formed on its own in the process of communicating and studying the language regardless of any special education programs. On the other hand, most of the linguists did identify the significance of special grammar teaching and that it is vital to create a solid basis for teaching and improving foreign language grammar competence. In any case it is important to use different strategies of teaching. The more alternative the teaching methods are the easier it is to find methods of improving education.

Main part The concept “grammar” initially implied “an art of reading and writing”, though in the middle ages, the latin word “grammatika” meant “free art”, and it was one of the important components of general education at the time the main purpose of which was to teach the latin language, inform people of philology and enhance people’s intelligence. However, in the modern world the concept “grammar” implies a completely different meaning from the old era. The linguists defined grammar as the “grammar structure of the language” which studies the rules of word changing, word combinations and their connection and meaning in the sentence.

Arguments over the priority of grammar have always taken place in the history of linguistics. Several factors influence the role of grammar competence, such as the evolution of the linguistic theory, the politics of the government and effect of the practical results. It is proven that in any case the role of grammar competence must never be either overestimated or underestimated, otherwise it certainly has a negative influence on quality of the learning process in general.

The role of educators’ grammar competence is essential. If an educator does not possess sufficient grammar competence and uses wrong and incorrect grammar in the process of teaching a foreign language, it will definitely have a negative impact on the students. Students would simply consider the educator’s grammar to be correct, and they would use the grammar rules the same way later in their learning or even teaching. It is even worse If the students taught by the educator are future

foreign language educators themselves. Those future educators will certainly be incompetent in their own profession and it definitely creates a vicious cycle of incompetence.

It is highly recommended for educators to devote to grammar the amount of significance and time which is just enough for students to learn the foreign language at a sufficient level for using it as means of communication and intercultural communication or even teaching the foreign language later in the students' life.

It is also notable that the grammar competence of the students also depends on whether they are interested in paying enough attention to grammar. So the educators need to do their best to plan every lesson in an excellent way.

There are two general methods of acquiring knowledge. The first one is called is the *explicit method* and the second one is called the *implicit method*. The explicit method implies acquiring knowledge through conscious and arbitrary way. On the other hand, The implicit method involves the learner acquiring knowledge in unconscious and involuntary way or doing it automatically.

Nowadays, there are several methods of improving and developing the future educator's grammar competence. The first step or the essential basis to improve grammar competence is the general linguistic knowledge which is acquired earlier than the high education. This knowledge forms a basis on which the future educator improves their skills.

There are two significant mechanisms of the human brain that make forming the grammar competence successful. The first mechanism is called *cognitive* the second one is called *communicative*. The communicative mechanism is important for speaking skills and the cognitive mechanism implies one of the most important aspects which is called the conceptualization. The conceptualization is a cognitive activity which allows to comprehend information and leads to creating concepts.

By correctly exploiting the mechanisms mentioned above, it is possible to create several ways and steps of improving the future foreign language teachers' grammar competence.

There are two main types of grammar skills, the productive grammar skill and

the *receptive grammar skill*. The *productive grammar skill* implies the ability of the speaker to correctly choose the pattern of the speaking assignment. The pattern is to be compatible with the foreign language rules. The *receptive grammar skill* implies the process during which a speaker or a reader correctly understands the given grammar structure and is able to compare the grammar structure with their meaning and make judgments.

Well-prepared exercises are vital for improving the grammar competence. By exploiting all the grammar skills, methods of acquiring knowledge, mechanisms it is possible to create a set of well-prepared exercises. There are several steps and ways to prepare such productive exercises.

The first step is called the initial confirmation or securing the grammar material learnt earlier. Its main goal is to perfect the future educators' grammar competence by learning grammar rules and methods which are dedicated to form grammar skills in different communicative situations. A new grammar material is presented and learnt. The attention is focused on functioning the grammar structure that is being learnt in different ways. This step also includes an initial revision of grammar material which might be implemented in various exercises such as comparing and indicating the differences in grammar structure, naming the grammar forms, naming the grammar functions in sentences, explaining the usage grammar forms and material in a native language, analyzing all exercises mentioned above.

One more method of improving grammar competence of future educators is called forming the grammar skills and automation of the grammar skills. This method includes manipulation of the acquired grammar knowledge in its typical speaking situations during which the grammar structure is functioning at its finest. This method is really essential for allowing the educator to exploit the theoretical knowledge in practical foreign language process in a rapid way, to form and reinforce the earlier acquired grammar skills by using a several communicative and practical methods. For this purpose, there a few types of exercises.

The first one is a *simulation exercise* which is a form of experiential learning where the learner is placed in a "world" defined by the teacher.

The second one is called the *substitution exercise* or a substitution drill. A substitution drill is a classroom technique used to practise new language. It involves the teacher first modelling a word or a sentence and the learners repeating it. The teacher then substitutes one or more key words, or changes the prompt, and the learners say the new structure.

And one more type of exercise is called the *transformational exercise*. The transformational exercises is the type of exercises that involves giving the learner one sentence. And later the learners read the one sentence and they have to make the second sentence so that it means the same as the first one. The second sentence usually has a prompt. This type of exercise makes students consciously manipulate the language patterns for improving their knowledge and awareness of the structure.

The fourth is called the *reproductive exercise*. It involves the learner creating and producing new grammar structure from the given lexical units.

All the four types of these exercises help the learner use the foreign language grammar in a quick way with no delay and needing time to think. In other words the main goal of these exercises is to boost the learners' automation skills.

The third and the most useful and important method is called the communicative practise. This method includes communicative exercises of using the learnt grammar material in different speaking situations. Most of them are storytelling exercises. For example, reading a story and making dialogues, reading a story and retelling the plot, and also making up stories. Improving grammar competence drastically depends on communication.

Communication is vital for perfecting automation and creativity as well. Communicative practise causes the learnt grammar material to be systematic by productive and receptive grammar skills.

After using all the four methods, completing exercise and gaining experience it is necessary to perform analysis and judgment of the learnt grammar material and make self-evaluation by making reflection. For receiving the results at this important stage it is necessary for the future educators to take control works, tests and also discussions.

Conclusion It is necessary to evaluate several criteria of the grammar competence that indicate its quality and complexity such as cognitive knowledge, productive skills, receptive skills, reflection, motivation, awareness and general knowledge.

As a conclusion, it is worthy to note that the role of grammar competence is significant in foreign language teaching despite any historical arguments. Foreign language teachers must understand the significance of the grammar competence. It is essential for educators to hone their grammar skills by using various methods and approaches.

REFERENCES

1. О.Н. Подгорская, Формирование грамматической компетенции как составляющей иноязычной коммуникативной компетенции будущего учителя иностранного языка // Журнал «Известия Волгоградского государственного педагогического университета» 2018. № 2. С. 19-24.

2. Мерзляков С.В. Место И Роль Формирования Грамматической Компетенции При Автономном Обучении Иностранному Языку // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 4.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14295>

3. Н.А. Жукова Формирование иноязычной грамматической компетенции студентов неязыкового вуза // Мир Науки, Культуры, Образования. № 3 (76) 2019 С. 527-528

UDC 373.3.015.31

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF
FORMATION OF CAREFUL ATTITUDE OF YOUNG
SCHOOL CHILDREN TO NATURE**

Stadnik Nadiya

PhD, Senior lecturer

Baraieva Diana

student of specialty 013 «Primary Education»

Municipal Institution of Kyiv Regional Council

«Bila Tserkva professional

humanitarian and pedagogical College»

Bila Tserkva, Ukraine

Abstract. The article considers the essence of the concepts «caring attitude to nature», «formation of caring attitude to nature in younger students»; the characteristic features of interaction of junior schoolchildren with the world around are determined; a conditional algorithm of the process of forming a caring attitude of junior schoolchildren to nature is presented. The internal, external, and activity spheres that influence the formation of a careful attitude to nature at children of primary school age are characterized.

Keywords: junior school children, ecological education, caring attitude to nature, spheres of caring attitude to nature, levels of students' knowledge of the environment.

The current ecological crisis highlights the problem of forming in children and young people a stable value attitude to nature, the establishment in the minds of the younger generation of a caring attitude towards the environment.

The Concept of Environmental Education of Ukraine (2001), the National Doctrine of Education Development in the XXI Century (2002), the State Standard of

Primary Education (2018) define one of the tasks in an educational institution of the first degree as the acquisition of basic knowledge about nature and relationships in it, the development of emotional and value attitudes to nature, the formation of skills of environmentally sound behavior. The formation of such behavior and environmental activities is impossible without awareness of their own involvement of younger students in environmental pollution and the formation of responsibility for its preservation.

In the context of the problem we are studying, the age peculiarities of junior schoolchildren acquire special significance, the consideration of which enables the effective formation of a caring attitude to nature.

Mental features of the development of junior schoolchildren were analyzed by I. Bekh, O. Zaporozhets, S. Ladyvir, N. Pobirchenko, N. Skrypchenko, and others.

Early school-age is characterized by the fact that children begin to differentiate such concepts as «I» and «Nature», subject-object relations are born. The attitude of younger students to nature is dictated by the desire for active knowledge. Along with this, the practical activity of children, which occupies a dominant position, becomes especially important [1].

Among the qualities of younger students, which can be the basis for the formation of a caring attitude to nature, scientists distinguish the development of emotional and sensory sphere, students' focus on knowledge, love of work, development of the ability to imitate, etc [3].

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, we understand the caring attitude to nature as a process of subject-subject interaction in the system «man-nature», the relationship of human needs, desires, requests with the possibilities of nature-based on humane, harmonious, human coexistence, and program implementation, positive and transformative activities of the individual in nature based on environmental knowledge, skills, and abilities [1].

Caring for nature is an understanding of the need for help, an expression of concern, anxiety, concern, awareness of the need for intervention, help, empathy, as well as the manifestation of certain environmentally justified actions in condemning

the destruction of nature. The act of care is guided by the state of personal development of ecological consciousness of internal perception as an active ecological position of the individual.

The process of forming a caring attitude of younger students to nature should have the following conditional algorithm: enrichment of the emotional and value sphere → greening of the intellectual sphere → involvement of children in direct practical activities in nature [1; 3].

Thus, the attitude to nature is a synthesizing entity, which includes knowledge, emotional and value attitudes, and skills of practical interaction with the environment.

We describe the internal, external, and activity spheres that influence the formation of a caring attitude to nature in children of primary school age.

The inner sphere of caring for nature includes the need-motivational and emotional-value components.

O. Leontiev emphasized that the need is always hidden behind the motive. Motivational mechanisms, in his opinion, have the ability to influence the needs and interests of the individual [2].

Motivation and activity are in the same plane and are interconnected, and therefore the formation of a caring attitude of the individual to nature occurs in their interaction. As a result of the development of the motivational sphere, conscious assimilation of educational requirements, internal restructuring there is a change, enrichment of activity, a certain type of attitude to the environment is formed.

The attitude to nature is formed in the field of emotional and sensory reactions, embodied in specific emotional experiences. In the process of interaction with the environment, younger students resort to external analysis, trying to assess certain natural objects. Under these conditions, the emotional component is the element of a complex mechanical act of care [1; 3].

In the process of interaction with the environment, younger students enrich the experience of communicating with nature. Then the basis of knowledge of reality is emotional reactions that determine the nature of behavior and activities in the environment. Given the above, the problem of careful treatment of nature to nature is

of particular importance. Under such conditions, each natural object must be considered from the standpoint of personal significance for the child. Accordingly, having clearly understood such an attitude, the child should be guided by it, implementing a program of their own actions, which will be positive and transformative, aimed at the benefit of nature [5].

The external sphere of caring for nature includes knowledge of nature and rules of conduct in the immediate natural environment, ways to solve environmental problems, awareness of local environmental problems and problems on a global scale.

G. Pustovit identifies 4 main psychological and pedagogical levels of knowledge of students of the environment:

1 – awareness of the environment based on sensory perception of the realities of reality, assessment of shapes, structure, color, individual elements of the whole, etc;

2 – personal awareness of the place and role of man in the environment as a single holistic system;

3 – the formation of concern as one of the most important ethical qualities of the individual;

4 – personal awareness that the environment directly affects human behavior [4].

We share the opinion of G. Pustovit, who points out that the child's perception of nature depends on his mental state, the nature of activities in the environment. It should be borne in mind that the natural environment simultaneously affects all the senses. An important point is the perception of junior high school students of nature as a holistic system.

It can be concluded that the attitude of younger students to nature is decisive because it is a fulcrum, determines the further actions and deeds of the child, determines the nature, quantitative and qualitative indicators of its needs and through the processes of their satisfaction directs individual behavior. In turn, the effectiveness of the process of forming a caring attitude of younger students to nature

depends on the organic combination of environmental knowledge with sensory perception. Such unity and effectiveness are achieved only if the organization of practical activities, the nature of which depends on the age of students, their individual psychological characteristics, level of education, etc [5].

The activity sphere of the caring attitude of students to nature presupposes readiness to assist certain objects of nature and the presence of specific environmental actions for younger students.

Therefore, the formation of students' caring attitude to nature depends on the frequency of their involvement in activities aimed at its conservation. Care concerning nature is manifested, in our opinion, in how much the child is attentive, merciful, friendly to nature. From an early age in the minds of younger students should be formed such an attitude that to care for nature – means to take care of it, not to harm it, to work for its benefit.

A sensitive period in the development of caring skills is the early school age, which is characterized by high cognitive interest, curiosity, observation, and especially – the desire to take care of natural objects. Children of this age show the greatest interest in nature, mostly trying to keep a living being at home, which should become a necessary condition for gaining experience of communication with nature, for the development of ecologically valuable consciousness, to form the foundations of caring for everything around them. A special role here belongs to adults, who should take care of creating all the conditions for the development of personal motives for communication with nature based on activating the child's self-awareness [1; 3].

Thus, the formation of younger students' caring attitude to nature – a complex psychological and pedagogical process of influencing the child's personality to enrich the intellectual sphere, correction of emotional and value attitudes, as well as creating favorable conditions for practical activities in the environment aimed not only at protection. preserving the environment, but also improving the survival conditions of mankind. This process is extremely complex and multifaceted, as it is designed to provide a systemic impact on the personality of the junior student, adjusting and

directing his attitude towards nature in a positive and caring way [1; 3; 4].

Younger students are characterized by certain features of interaction with the outside world: emotional and sensory image perception of nature, the desire to dynamically navigate in the immediate natural environment; rapid accumulation of natural ideas and concepts, basic regulatory requirements, and rules of conduct in nature; transfer of moral and ethical values from the sphere of interpersonal communication in relations with nature; the strong influence of socio-cultural environment on the peculiarities of values to nature, etc. All these features must be taken into account in the process of creating a communicative and emotional atmosphere in the system «child – nature» [1; 3; 4].

Thus, the results of the analysis of psychological and pedagogical literature on environmental education convince us of the importance of changing the stereotype in the attitude of younger students to nature, where the prevailing anthropocentrism must change, acquiring the features of the ecocentric type of relationship with nature. The process of forming a caring attitude to nature in junior high school students in the context of solving environmental problems, we consider as one that most fully takes into account the organic unity of such an integrated approach and ensures the dynamics of change in junior high school attitudes to the environment.

REFERENCES

1. Groshovenko O.P. Formation of a caring attitude of junior schoolchildren to nature in the process of extracurricular ecological and educational work. Modern requirements for the educational activities of primary school teachers: Coll. materials III region. scientific-practical conf. Bar: BGPK them. M. Hrushevsky, 2016. Pp. 223–226.
2. Leontiev A.N. Activity. Consciousness. Personality. Moscow: Politizdat, 1977. 304 p.
3. Petrik M.I. Age features of junior schoolchildren as a prerequisite for a careful attitude to nature. Primary education: history, problems, prospects: materials All-Ukrainian. scientific-practical Internet conference, October 19. 2018 Nizhyn:

NDU. M. Gogol, 2018. Pp. 185–187.

4. Pustovit G.P. Theoretical and methodological foundations of environmental education and upbringing of students in grades 1-9 in out-of-school educational institutions. Kyiv-Luhansk: Alma Mater, 2004. 540 p.

5. Fomenko G. Ecological culture of students in specific activities. Director of the school (Ukraine). 2016. № 5. Pp. 44–48.

**STRUCTURE OF SENSE OF RESPONSIBILITY
CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE**

Stadnik Nadiya

PhD, Senior lecturer

Panchenko Tetyana

PhD, Head of the Department

of Pedagogy and Psychology

of Preschool and Primary Education

Municipal Institution of Kyiv Regional Council

«Bila Tserkva professional

humanitarian and pedagogical College»

Bila Tserkva, Ukraine

Abstract. The article considers the essence of the concepts «sense of responsibility», «sense of responsibility of junior schoolchildren»; the characteristic features of junior schoolchildren are determined; the structure of the sense of responsibility of children of primary school age, which combines cognitive, emotional-value and behavioral components, are characterized.

Keywords: primary school age, sense of responsibility, sense of responsibility of junior schoolchildren, moral feelings, moral behavior, moral beliefs.

The success of transformation processes characteristic of modern Ukrainian society is largely determined by the extent to which conditions will be created for the realization of individual freedom, the extent to which society will promote human education in the spirit of humanism, the formation of moral values: generosity, kindness, mutual aid, justice, responsibility.

In this context, special emphasis is placed on educating children in the ability to think critically, the formation of sustainable socially significant ways of acting,

which would be based on internalized moral qualities, adequate self-esteem and reflect the child's attitude to himself as a subject, friendly relationships with others. One of the indicators of such a state is a sense of responsibility.

Problems of responsibility were covered in the research of K. Abulkhanova-Slavskaya, I. Bekha, N. Basyuk, M. Levkivsky, T. Morozkina, V. Ostrynska, L. Tatomyr, M. Savchyna, N. Stadnik, I. Uledova, etc., who consider them as a special motive of human actions, a system of responsible ideas and attitudes, the semantic principle of regulation of individual behavior [5].

A retrospective study of the sense of responsibility in the historical, pedagogical, and humanities allowed us to identify the structure of this concept concerning primary school students, which we consider as a set of cognitive, emotional, value, and behavioral components that essentially reflect the concept.

Based on the above, it can be argued that in essence, a sense of responsibility is a neoplasm of primary school age (and therefore should be formed) and is associated with qualitative psychological changes in students themselves.

At the present stage, society needs conscious efforts aimed at forming active, socially responsible people, worthy of the glory of ancestors and aware of their responsibility for the fate of the Ukrainian state, humanity as a whole. It is a responsibility that can protect the people from troubles and successfully implement for each individual the part of public duty that will be a determining factor in the Ukrainian community's way out of the general crisis.

A necessary condition for cultivating a sense of responsibility is to understand and take into account the age characteristics of the personality of younger students. This age is defined by psychologists (L. Bozhovych, O. Lublinska, D. Elkonin) as a period of active formation of moral feelings. Under these conditions, the teacher must first take into account the age characteristics of children and the personal relationships of younger students [24].

Early school age has a number of its own, unique psychological and socio-pedagogical characteristics. When a child comes to school, a new social role appears – he becomes a student, begins to learn systematically, which makes serious and

important changes in his life and especially in the spiritual and emotional sphere. There are opportunities to communicate not only with close people (parents, friends, comrades) but also the obligatory communication with strangers. As a result of the new social position, the first-grader understands the increased requirements for his behavior, realizes the importance of friendly relations. The change in the perception of others by him is gradually reflected in his perception of himself [10; 17; 23].

The neoplasm of primary school age is the emergence of relatively stable forms of behavior and activities of the child, which are the basis for the formation of its character. This is due to the gradual entry into the team of peers. Based on joint educational activities children's relations are built, there are mutual demands and mutual assistance. The younger student is characterized by the social orientation of the individual, interest in the affairs of other children, the affairs of the class. He seeks to find his place in the team, to gain prestige among comrades and respect. To satisfy all these desires, the younger student begins to consciously subordinate their motives to the goals and objectives facing him and his peers, learns to control their behavior, learns the rules and regulations of public morality. Fulfillment of requirements of collective, submission of its will, and at the same time active participation in the statement of requirements is a basis for the formation of moral feelings and aspirations at primary school age [2; 21].

Younger students are more aware of other people's actions and motives than their own. By learning to see the good in the actions of others, the child gradually learns to understand the motive that someone else or she was guided by doing a good deed. Therefore, distinguishing the motive of the act, explaining to the child the essence and correctness of it in different typical situations, G. Kostyuk pointed out, should be a special task for adults [2; 3].

Thus, we can draw the following conclusion: it is at the stage of primary school age that the nucleus, the basis of moral behavior, moral feelings, and moral beliefs begins to form, which allow the child to orient and realize the correctness of his beliefs based on feelings.

The scientific research of L. Bozhovych, L. Vygotsky, T. Gavrilova, K. Izard,

O. Lublinska, S. Rubinstein, P. Simonov, D. Elkonin, P. Jacobson reveals the content, methods of study, and psychological mechanisms of the formation of emotions and feelings. in children of different ages [2].

Emotions reflect the attitude of the individual to the surrounding reality and himself. In contrast to emotions, feelings are characterized by relative stability and permanence. Feelings reflect the characteristics of this person, his moral beliefs, worldview, his inner world. In the process of life, activity, and communication, due to educational influences and learning, feelings are deepened, reinforced by the acquisition of moral knowledge, become motives for actions. Having acquired a stable form, they become a personality trait of the individual.

One of the moral feelings is a sense of responsibility, which we understand as an integral personal development in primary school children, which is manifested as the ability to consciously assume simple educational and moral, and social obligations, clearly adhere to them and anticipate the consequences of their own actions. This feeling is manifested when the child has made a commitment or agreed with him, and this agreement requires unconditional fulfillment. Responsibility determines the scale, scope of personal tasks, responsibilities, their limits. The child may feel a duty to someone or his own conscience [2].

For a junior high school student, a sense of responsibility can be expressed as responsibility for one's own actions and deeds related to the performance of the student's duties; responsibility for the implementation of the teacher's instructions and public assignments received from the team; responsibility for the ongoing duties of the family; responsibility in mutual obligations to each other in the classroom. The formation of a sense of responsibility in junior high school students, their assimilation of sufficient experience of moral behavior, skills of humane interaction involves understanding by educators of the structure of this concept [2; 21].

The analysis of psychological and pedagogical research allows us to determine the structure of the sense of responsibility of children of primary school age, which we consider as a unity of components: cognitive, emotional, and behavioral [2]. The cognitive component is knowledge and acceptance of norms and rules of responsible

behavior, obligations at the level of the group, society, awareness of one's own needs and motives.

The development of the cognitive component of the sense of responsibility of primary school students is facilitated by the acquisition of groups of knowledge: students' knowledge of the meaning of the concept of «responsibility», types of its detection in adolescents, norms and rules of responsible behavior; knowledge of the interdependence of human development and society. Hence the sense of responsibility is understood by students as a complex system of attitudes of the individual to society, the team, and to himself; comprehension of knowledge about the essence of communication, about ways of communication and interaction with other people; understanding and awareness of the content and social significance, the importance of the task assigned to perform; knowledge of ways of responsible behavior [2]. The emotional-value component of responsibility presupposes the presence of value orientations that meet the needs of society, reveals the subjective attitude of the child to the world around him and to himself, which is carried out primarily through emotionally positive perception.

The formation of the emotional and value component of a sense of responsibility involves the student's awareness that it depends on him a successful outcome, important not only for himself but first and foremost for others, the team.

The younger student is characterized by attention to the assessment of his actions by significant adults, the desire to be good in the eyes of people and their own. It is important in this regard that the teacher emotionally supports the actions and deeds of students. The use of praise, encouragement, emphasis on success caused students a sense of satisfaction and joy. The dominant needs of junior high school are the need to communicate with peers and adults, to recognize and evaluate their actions, emotional contact, the need to meet a positive standard of behavior, the need to care for people, values to them. Systematic performance of duties related to duty changes the motivation of activities, promotes the emergence of social motives for behavior. Elementary students no longer take on their responsibilities for the sake of adult approval and high sociometric status in the children's team but to achieve a

socially significant result, seeking to meet certain needs of their group. The junior student is already acting on his own initiative, without waiting for instructions and approval from others. This indicates the transformation of the mastered social norms and requirements for the internal motives of the activity [19; 24]. The behavioral component of a sense of responsibility involves the ability to implement knowledge in practice, the ability to control and adjust their behavior following the norms and requirements of society.

In the process of forming these skills, the teacher must take into account the individual characteristics of each student, which ensures the development of their ability to self-control, discipline, and organization in various activities, the formation of volitional qualities, perseverance in overcoming difficulties. Among the factors influencing the formation of a sense of responsibility in primary school age, it is important not only the impact of the activity itself, its results but also the nature of students' relationships with peers, seniors, and teachers, their communication.

In younger students, the development of the behavioral component is intensified under the influence of the teacher's evaluative activity. A systematic positive assessment by the teacher of even insignificant successes in mastering certain skills by children promotes the re-implementation and assimilation of new forms of values. Failure to do so without the educator's response leads to an irresponsible attitude towards one's responsibilities. It is based on the unwillingness to overcome various external obstacles or internal difficulties (laziness, inability to concentrate, to bring the case to a logical conclusion).

Responsibility, which is associated with self-demand, self-control, and perseverance, requires willpower for its realization. Will is manifested primarily in the choice, in the decisions made by the individual. Therefore, the student needs to mobilize their inner capabilities, to overcome fluctuations in the transition from intentions to actions, to bring the work to completion, despite the obstacles and certain difficulties that often arise on the way to them.

However, the will in primary school is still a weak regulator of behavior and this has a negative impact on students' attitudes to activities. Hence, the role of the

will is extremely important, which determines the effectiveness of the behavioral component of a sense of responsibility, while ensuring the unity of cognitive, emotional-value, and behavioral components [2]. Thus, the sense of responsibility of primary school children is understood as an integral personal development in children of primary school age, which is manifested as the ability to consciously assume simple educational, moral and social obligations, clearly follow them, and anticipate the consequences of their actions.

REFERENCES

1. Basyuk N.A. Formation of a sense of responsibility in junior high school students: dis. ... Cand. ped. Science: special. 13.00.07. Kyiv, 2005. 292 p.
2. Dutkevich T.V. Child psychology. Teaching. way. Kyiv : Center for Educational Literature, 2012. 424 p.
3. Kostyuk G.S. Educational process and mental development of personality / Ed. L.N. Prokolenko. Kyiv : Rad. school, 1989. 608 p.
4. Seluyanova M.V. Sense of responsibility of children of primary school age. *Pedagogical sciences*. Collection of scientific works [Kherson State University]. 2015. Vip. 67. Pp. 207-213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_39.
5. Stadnik N.V. Education of responsibility in children of six years of age in the interaction of family and school: author's ref. dis. ... Cand. ped. Science: special. 13.00.07. Kyiv, 2009. 21 p.
6. Tkachuk T.A. Psychological conditions of education of sense of responsibility at younger schoolboys. *A young scientist*. 2017. № 7. Pp. 126–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_7_30.
7. Chumak V.V. Age psychology: textbook. way. Berdyansk: Publisher Tkachuk O.V., 2015. 192 p.
8. Elkonin D.B. Child psychology: textbook. manual for students. higher textbook institutions / ed. B.D. Elkonin. Moscow: Publishing Center «Academy», 2007. 384 p.

A PODCAST AS A MEANS OF IMPROVING STUDENTS' SPEAKING SKILLS

Valyukevych Tetyana Viktorivna

PhD, associate professor

Kharkiv University of Humanities

«People's Ukrainian academy »

Summary: the article deals with the issue of using podcast media in developing students' speaking skills. Advantages of using podcast media have been outlined. Reasons for preferring podcasts to other means of improving students' speaking skills are given.

Key words: podcast, speaking, fluency, media, language learning.

It goes without saying that speaking English is essential for people to communicate with global community. A huge variety of technologies have been invented to help non native speakers master the language one of which is a podcast.

A podcast is defined as a recorded program of talk, music, etc. made available over the Internet as a file that can be downloaded to a computer or portable device for listening or viewing. Users can freely download it without any registration with no fees required. A kind of discussion topics provided can be chosen. Podcasts are surely easy to access, which makes them attractive and motivating.

Learning English through podcasts is the trusted choice of some of the most successful English language learners. By using podcast media, the teacher can support the students in building self-confidence and the learning situation enjoyable. The podcast media gives contribution for the students in improving their speaking performance. Podcasts available on the internet become one of the learning materials. The use of this media stimulates students' interest. Indeed, a talk in the podcast provides every component in speaking namely, the background setting of the

conversation, body movements, cultural atmosphere and communicative competence.

Furthermore, the use of podcast media in class makes students more active in practicing speaking. Podcast materials can as well boost students' motivation and help them become more independent and confident. Thus, since podcast is one of the authentic material and a real language which is produced by native speaker, the students can imitate the way a native speaks real language. It is believed that podcast media could encourage students' to build critical thinking, comprehension, and expand vocabulary. Applying podcast media in teaching speaking assists students to improve speaking performance especially pronunciation and fluency.

The following reasons for using podcasts to improve your speaking are the following. They are easily accessible 24/7 from your mobile, can be rewound for repetitive listening, normally shorter than 30 minutes long, often come with materials to help you (include transcripts), thousands of topics to choose from, whatever you are interested in, learning at your own pace, outside the classroom, with no pressure about not understanding. Learning at your own speed is especially good for introverts! Many podcasts allow you to speed up and slow down the playback speed, and download the audio for offline listening. It should be noted that you should aim to find a podcast where you can understand around 80% of the speech. If you understand much more than 80% then you probably aren't being exposed to enough new words and phrases, and if it's much less than 80% then it might not be so enjoyable to listen to. If you find a podcast hard to understand, choose a different one. There is a podcast for all levels, and you can listen to different types of podcasts as your English level improves, so that you're exposing yourself to different subjects, accents, and types of speech. Try to allocate amount of time per day / week. Even 10 minutes a day can make sure you keep a routine. Just like any skill, you will only improve if you set aside time to work on it, and then you actually stick to it. Start a notebook. Even if you're listening in public transport, note down interesting things that you've learned as part of the podcast. And never give up.

**STILL'S DISEASE WITH LYMPHADENOPATHY SYNDROME:
DIFFICULTIES IN DIAGNOSIS AND DIFFERENTIAL DIAGNOSIS**

Yevstihnieiev Ihor Volodymyrovych

c.m.s., assistant

Dnipro state
medical university

Abstract. Still's disease is a systemic disease of unknown etiology with fever resistant to antibiotic therapy, arthralgia (less often arthritis), myalgia, lymphadenopathy, skin rash in the form of macules and papules, neutrophilic leukocytosis, increased erythrocyte sedimentation rate.

Differential diagnosis is more often carried out with viral hepatitis with systemic manifestations, systemic lupus erythematosus, rheumatoid arthritis, infections. Still's disease is a diagnosis of exclusion, given the polysystemic nature of clinical symptoms, the absence of specific laboratory diagnostic markers of the disease. Lymphadenopathy in Still's disease is a minor diagnostic criterion.

At the onset of the disease, there may be difficulties in differential diagnosis with diseases with lymphadenopathy syndrome.

Key words: Still's disease, clinical symptoms, lymphadenopathy, diagnostic criteria, differential diagnostic.

Still's disease is a systemic inflammatory disease with a positive effect after the administration of glucocorticoids, normalization of temperature, and improvement of clinical symptoms. Young people aged 18-35 are more likely to get sick. [1, p. 7]. *Fever* is more often 39 ° C and higher without response to the use of antibacterial drugs, to the relief of febrile temperature against the background of a course of treatment with glucocorticoids.

The rash is located on the skin of the trunk, shoulders, thighs, less often on the

face, in the form of pink macules and papules. *Arthralgias / arthritis* are an important and characteristic symptom of Still's disease.

The pain is especially pronounced at night with various localization. Arthritis occurs much less frequently. Arthralgia and myalgia increase at the height of the fever [2, p. 936].

Lymphadenopathy is a minor diagnostic criterion for Still's disease, however, difficulties may arise in differential diagnosis with lymphadenopathies in other diseases. More often the cervical lymph nodes are affected, which are mobile and painless on palpation.

Cytological, histological, immunohistochemical studies of biopsy specimens of lymph nodes are not very informative.

The results of these methods are not included in the large and small diagnostic criteria for Still's disease and can be used in comorbid patients while the patient has lymphadenopathy of a different etiology. Splenomegaly is observed in almost half of patients, hepatomegaly - in 1/4 of cases.

Sore throat is often of a burning character with visual catarrhal manifestations of pharyngitis. Increases at the height of the fever. *Pulmonary-cardiac* symptoms are determined. Characterized by pleural pain with dry pleurisy, cough with pneumonitis, shortness of breath with exudative pleurisy and pericarditis.

Laboratory diagnostics. Determined by neutrophilic leukocytosis, a significant increase in the erythrocyte sedimentation rate, thrombocytosis. The blood contains high levels of acute phase proteins (C-reactive protein, fibrinogen, ferritin, and others).

Anemia, hypoalbuminemia, increased alanine and aspartic transaminases can be determined [3, p.609]. *Specific laboratory markers for Still's disease have not been identified at this time.*

Criteria for the diagnosis of Still's disease (Yamaguchi et al):Big criteria:

1. fever above 39° C for at least 1 week;
2. Arthralgia lasting 2 weeks or more;
3. typical skin rash;

4. leukocytosis more than $10.0 \times 10^9 / l$ and more than 80% of granulocytes

Small criteria:

1. sore throat;
2. Lymphadenopathy and / or splenomegaly;
3. mild liver dysfunction;
4. negative rheumatoid and antinuclear factors [4, p. 712].

Still's disease occurs infrequently in clinical practice, however, with late diagnosis, rapid permanent disability is possible. At the onset of the disease, there are often not enough large and small criteria to establish a definite diagnosis. At the onset of the disease, against the background of prolonged fever, lymphadenopathy can be observed, in which it is necessary to carry out differential diagnosis with the exclusion of lymphoproliferative diseases.

When conducting an ultrasound examination of a lymph node in the Doppler mode, it is possible to obtain a conclusion about a change in blood flow in the lymphoproliferative type, which often suggests the need for an aspiration biopsy or excisional biopsy with the study of the entire lymph node with a capsule [5, p. 35].

The study of biopsies of lymph nodes to confirm or exclude Still's disease is impractical and uninformative. Morphological changes in the lymph nodes are not related to large and small criteria of the disease.

Cytological, histological, immunohistochemical methods of examining biopsies of lymph nodes currently do not reveal specific markers in Still's disease.

REFERENCES

1. Sabeeda Kadavath, Petros Efthimiou Adult-onset Still's disease-pathogenesis, clinical manifestations, and new treatment options. Review. *Ann Med.* 2015; 47(1): 6-14. doi: 10.3109/07853890.2014.971052. Epub.2015 Jan 22.
2. Abraham Edhar Gracia- Ramos, Joshua Antonio Contreras-Ortiz. Myocarditis in Adult-Onset Still's Disease: Case-Based Review. *Clin. Rheumatol.* 2020. 39 (3): 933-947. doi: 10.1007/s10067-019-04814-9.
3. Eugen Eeist, Stephane Mitrovic, Bruno Eautrel. Mechanisms,

biomarkers and targets for adult-onset Still's disease. *Nature Reviews Rheumatology*. 2018; 14: 603-618.

4. Gerfaund-Valentin M, Jamiloux Y, Iwaz J, Seve P. Adult-onset Still's disease. *Autoimmun. Rev.* 2020; 13(7): 708-722.

5. Mahroum N, Mahagna H, Amital H. Diagnosis and classification adult-onset Still's disease. *J. Autoimmun.* 2014; 7: 34-37.

**SONOGRAPHIC ASSESSMENT OF THE DIAMETER OF THE INFERIOR
VENA CAVA IN CHILDREN**

Yurkovskiy Alexey Mikhailovich

PhD (Medicine), Associate Professor,

Head of the Department of Radiology

EE «Gomel State Medical University». Belarus

Yurkovskiy Dmitriy Sergeevich

Assistant lecturer Department of Radiology

EE «Gomel State Medical University». Belarus

Introductions Assessing volume status is a complex task in the clinical practice, especially in patients in cardiac and intensive care units. According to some authors, 20% of patients who received inadequate infusion therapy suffered from complications which results in increase of the length of hospital stay and even the per cent of deaths [1–4].

Accurate evaluating of the right ventricle pressure is the basis for correct assessing of volume status and pulmonary hypertension degree. Ultrasound diagnostic status of inferior vena cava (IVC) is the most available and simplest approach. However, there are some problems, such as lack of consistent approaches with measuring points, position of the body and normal values of IVC correlated with age [1, 5–8].

The majority of authors agree that the measurement should be made from 1 to 2 cm proximal to the junction of the IVC and right atrium, with the patient in the supine position (in adult the normal value of IVC diameter <21 mm) [3, 6].

There is not a definite upper bound of normal range in group of children, except the normal value range with similar measuring points is dependent on BSA. However, that approach is hardly usable because firstly BSA can vary widely in the different age group, secondly the measuring between 1 and 2 cm can produce

significant errors. Hence there is the necessity to make accurate measuring point and feasibility of normal values based on BSA or a height of patient. Furthermore, there is the task to research an easier way than the height based normal value of IVC diameter.

Key words: sonography, diameter of the inferior vena cava.

Aim: the development of a criterion of normality / abnormality of the inferior vena cava diameter in children, convenient for use in wide clinical practice.

Materials and methods

We measured antero-posterior distance of IVC in different age-groups of children (n=100) to meet the target.

The research was conducted by ultrasound machine Philips Affinity 50G and 70G with linear transducer L12-5 and convex C5-2.

The anterior-posterior measurement was made in point of caudal edge of the left hepatic vein confluence in IVC. That point is located before 1-2 cm at the confluence IVC in right atrium, the patients were supine. The measurement was made by 2 specialists according to the same method and independently of each other. After that, we calculated individual IVC-indexes – ratio IVC diameter to the patients height (cm) and IVC diameter to the BSA (Haycock method)

Statistical analysis was conducted by application program package StatSoft Statistica.10.0.1011.MR-1. In cases distribution of quantitative indicators, which was unnormal, the data were submitted in the form of the median 25th and 75th percentile (Me (Q25-Q75)), if there are normally distributed in the form of the arithmetic mean and standard deviation ($M \pm SD$). We used test Manna-Whitney for inter-group comparison.

We calculated the Spearman's rank correlation for analysis of interconnection power of indications. The critical level of significance (p) was adopted 0.05 in testing hypotheses.

Results and discussion:

Measurements data in the different age groups are in the table 1.

Table 1**Values of IVC diameter in the different age groups**

Age periods		Values of IVC diameter		
		IVC diameter	IVC diameter/height	IVC diameter/BSA
<4 weeks	M	3.2±1.4	0.06±0.03	15.0±6.3
		2.7 (2.2-3.8)	0.06 (0.04-0.07)	13.6 (11.2-18.8)
	F	2.7± 0.6	0.05± 0.01	12.9± 2.8
		2.6 (2.2- 3.0)	0.05 (0.05- 0.06)	12.4 (10.6- 14.2)
>1 weeks. <12 weeks	M	4.1±0.9	0.06±0.01	11.5±4.4
		3.7 (3.7-5.3)	0.05 (0.05-0.07)	10.3 (7.9-12.4)
	F	3,8±1,2	0.07± 0.03	14.6±10.7
		3.5 (3.1-5.0)	0.06 (0.05- 0.06)	10.7 (9.3-13.9)
>12 weeks <3 years	M	5.6±1.6	0.06±0.015	9.2±1.5
		5.7 (4.3-7.0)	0.06 (0.05-0.07)	9.0 (8.1-10.8)
	F	6.3±1.4	0.06±0.14	9.8±2.3
		6.2 (5.1- 6.8)	0.06 (0.05-0.07)	9.6 (8.1-11.2)
>3 years <7 years	M	8.5±2.0	0,07±0,02	10.4±2.4
		8.5 (7.0-10.0)	0.07 (0.06-0.08)	10.2 (8.4-11.6)
	F	7.7±2.2	0.07±0.02	9.4±2.6
		7.2 (6.2-9.1)	0.06 (0.05±0.08)	8.5 (7.2-10.8)
>7 years <12 years	M	9.2±1.5	0.07±0.01	9.2±1.6
		9.3 (8.0-10.0)	0.07 (0.06-0.08)	9.2 (7.9±10.3)
	F	8.7±1.8	0.07±0.01	8.6±2.2
		9.0 (7.1-10.0)	0.06 (0.05-0.08)	8.2 (7.4-9.1)
>12 years <18 years	M	12.0±0.08	0.08±0.01	9.1±2.0
		11.0 (10.7-13.0)	0.07 (0.07-0.09)	8.6 (7.3-11.3)
	F	10.3±1.1	0.07±0.01	7.9±0.9
		10.7 (9.5-11.0)	0.07 (0.06-0.08)	8.3 (7.4-8.4)

There aren't statistically significant different between IVC diameter, IVC diameter/height and IVC diameter/BSA in the similar periods for male and female.

(U-test, $Z=1.7$, $p=0.1$).

Worthy of note is index of IVC diameter/height has low range between min and max values rather than IVC diameter/BSA in all age periods for male and female (table 2)

Table 2
Comparison of the IVC-indexes

IVC-indexes		M±SD		Me (Q ₂₅ –Q ₇₅)		
		M	SD	Me	25.0 th	75.0 th
IVC diameter/height	M	0.07	0.02	0.065	0.05	0.08
IVC diameter/BSA		11.3	4.5	10.5	8.6	12.4
IVC diameter/height	F	0.07	0.02	0.065	0.04	0.1
IVC diameter/BSA		11.3	4.5	10.5	6.8	20.7

As seen in table 2, for practical work the use of index of IVC diameter/height is less applicable than IVC diameter/BSA because the latest has narrow and similar for all age groups range of values (it is 0.4-0.1). Offset outside the normal values is significant factor of abnormal change of IVC diameter regardless of patients age (it is clearly shown in Figure 1).

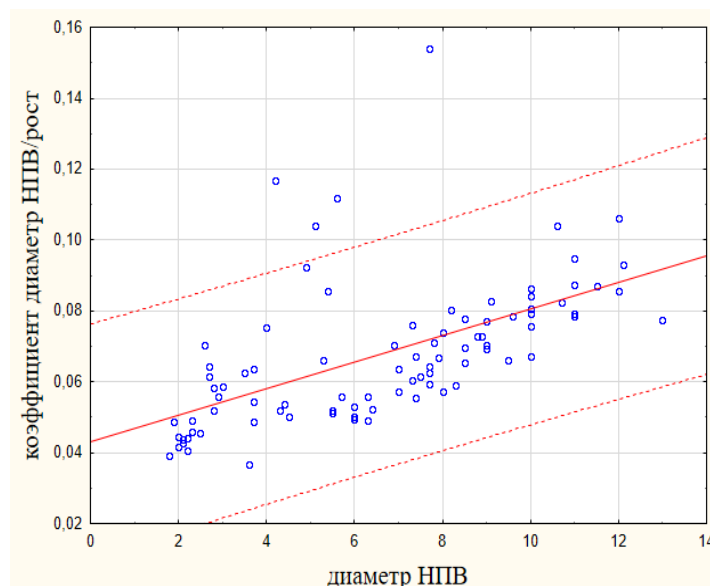

Fig. 1. Graph dispersion of values index of IVC diameter/height regarding the age (dotted line – 95% confidence interval)

The strange of age-diameter relationship was identified Spearman rank order

correlations for male and female. It is 0.82 for male and 0.88 for female as opposite to 0.3 and 0.41 respectively for index IVC diameter/BSA which has weaker age-diameter relationship.

Conclusion: the data suggest that the ratio IVC diameter/height can be used as the universal abnormality criterion for IVC diameter; nevertheless, index value higher than 0.1 can be considered sign of IVC dilation.

REFERENCES

1. Brennan JM, Ronan A, Goonewardena S, Blair JEA, Hammes M, Shah D et al. Handcarried ultrasound measurement of the inferior vena cava for assessment of intravascular volume status in the outpatient hemodialysis clinic. *Clinical J. Am. Society Nephrology*. 2006;1(4):749–753. doi: <https://doi.org/10.2215/CJN.00310106>
2. Millington SJ. Ultrasound assessment of the inferior vena cava for fluid responsiveness: easy, fun, but unlikely to be helpful. *J Can Anesth*. 2019; 66(6):633–638. <https://doi.org/10.1007/s12630-019-01357-0>
3. Ciozda W, Kedan I, Kehl DW, Zimmer R, Khandwalla, R, Kimchi A. The efficacy of sonographic measurement of inferior vena cava diameter as an estimate of central venous pressure. *Cardiovascular Ultrasound*. 2015;14(1):33. doi:10.1186/s12947-016-0076-1
4. Juhl-Olsen P, Vistisen ST, Christiansen LK, Rasmussen LA, Frederiksen CA, Sloth E. Ultrasound of the inferior vena cava does not predict hemodynamic response to early hemorrhage. *J. Emergency Medicine*. 2013;45(4):592–597. doi:10.1016/j.jemermed.2013.03.044
5. Chen J, Li J, Ding X, Wei G, Wang X, Li Q. Automated ultrasound measurement of the inferior vena cava: an animal study. *Ultrasonic Imaging*. 2020;42(3):148-158. doi:10.1177/0161734620912345
6. Kathuria, N, Ng L, Saul T, Lewiss RE. The baseline diameter of the inferior vena cava measured by sonography increases with age in normovolemic children. *J. Ultrasound in Medicine*. 2015;34(6):1091–1096. doi:10.7863/ultra.34.6.1091

7. Finnerty NM, Panchal AR, Boulger C, Vira A, Bischof JJ, Amick C et al. Inferior vena cava measurement with ultrasound: what is the best view and best mode? *Western J. Emergency Medicine*. 2017;18(3):496–501. doi:10.5811/westjem.2016.12.32489

8. Lin MJ, Neuman M, Rempell R, Monuteaux M, Levy J. Point-of-care ultrasound is associated with decreased length of stay in children presenting to the emergency department with soft tissue infection. *J. Emergency Medicine*. 2018;54(1):96–101. doi:10.1016/j.jemermed.2017.09.017

СОХРАНЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ - ОСНОВА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

Адилов Зафар Равшанович

Преподаватель

Наманганский инженерно-строительный институт

Аннотация: В статье представлены исторические сведения о строительстве памятников архитектуры, некоторых медресе и мечетях в Наманганской области. Он также предоставляет подробную информацию и необходимые выводы об уникальной роли и значении архитектурных памятников в человеческом развитии.

Ключевые слова: памятники культуры, объекты культурного наследия, современное градостроительство, святыни, мечети, купола.

Узбекский народ обладает богатейшим и древнейшим культурным наследием в Центральной Азии. Обнаружение этих богатств, представление человечеству истинного культурного и духовного образа узбекского народа является неотъемлемой частью восстановления нашего культурного наследия и необходимым условием для знакомства Узбекистана с миром. Каждый период и поколение создают свое культурное наследие. Суждения выносятся в отношении периодов и поколений в зависимости от культурного наследия [2]. Национальные ценности нашего народа, унаследованные веками, формировались долгими историческими процессами. Их прошлое создало центральноазиатскую цивилизацию, насчитывающую более 3000 лет.

Благодаря независимости Узбекистана сегодня у нас многовековое историческое наследие нашего народа. После обретения Узбекистаном независимости возросло внимание к памятникам старины и историческим улицам. Начали ремонтировать многие медресе и дворцы, жилые дома,

уникальные памятники. Поэтому одна из важнейших задач на повестке дня - бережно сохранить их для будущих поколений, познакомиться с памятниками, созданными архитекторами прошлого и поразить всех, прилежно изучить связанные с ними исторические источники и отремонтировать их. Ведь глубокое приобретение культурного наследия, целостное развитие его положительных сторон имеет решающее значение для духовного развития подрастающего поколения.

Сегодня во всем мире проводится значительная работа по развитию туристической индустрии. Туризм - это область, связанная с развитием, и постоянно создаются новые туристические направления и новые виды туризма. Такая динамика гарантирует, что туризм становится приоритетом социально-экономического развития.

По данным Всемирной туристской организации ООН (ЮНВТО), туристический сектор является четвертым по величине экспортером товаров и услуг в мире после автомобильной, химической и топливной промышленности (2018 г.) [3].

Несмотря на то, что индустрия туризма в Узбекистане относительно новая, по многим направлениям она опережает нас, и наша страна имеет большой потенциал для развития международного туризма.

Культурное наследие - это ценности, идеи, опыт, знания прошлого, способы их усвоения, то есть способы творческой деятельности людей и ее организации и ее результаты. Процесс ассимиляции, точнее, культурного наследия очень важен и является одним из основных законов культуры в действии. Этот процесс объединяет прошлое, настоящее и будущее человечества в целом и становится обычными готовыми достижениями. Так же, как нет необходимости искать то, что существует, открывать то, что известно, открывать то, что было создано, нет необходимости повторять то, что делали предки прошлого. Основываясь на достижениях, общество выбирает кратчайшие пути достижения своих целей. Кроме того, духовное наследие поднимает уровень людей, обогащает их умственно и эмоционально, служит

неиссякаемым источником знаний »[4].

Известно, что сегодня количество объектов материального культурного наследия в стране составляет 7476, из них 4308 - археологические, 2079 - архитектурные, 694 - монументальные, художественные, 395 - достопримечательности, а за годы независимости их охрана возросла до уровня государственной политики [1].

В настоящее время в Наманганской области принимаются последовательные меры по развитию туристической отрасли. В области 274 объекта культурного наследия, из которых 98 - памятники архитектуры, 152 - памятники археологии, 8 - монументальные произведения искусства, 16 - достопримечательности и святыни.

Сама история свидетельствует о том, какие красоты способен сотворить человеческий труд, и о том, что в этой красоте обобщены переживания, страдания и благородные намерения людей. С этой целью медресе Мулла Кыргыз в Намангане, мечеть Ота Улликхон Тора, мечеть Сирли в Наманганском районе, мечеть в Косонсойском районе, комплекс Мавлоно Лутфулло в Чусте играют важную роль в духовном и идейном воспитании молодежи [5, 6]

Ценности прошлого - бесценное культурное наследие народа. В них воплощен опыт веков, труд наших предков.

Один-единственный яркий луч из прошлого может осветить тьму, неизвестную нам на века. Независимость ждет нас от архитекторов и всех творческих людей для поиска памятников или памятных вещей, достойных культурного наследия, для их глубокого изучения, для того, чтобы подняться с созданной ими творческой лестницы и служить развитию современной культуры.

Согласно источникам, Наманганская область имеет многовековую историю и является одним из древнейших поселений человеческой цивилизации. В этих исторических местах располагались мечети, медресе и бани, которые отражали атмосферу того времени и более или менее удовлетворяли культурное и духовное состояние населения. Одно из них -

медресе Ота Валихон Тора в Намангане, построенное в 1916 году, которое отличается архитектурным величием и высотой. Здание этого медресе было построено в уникальном стиле. Воду наливали в течение нескольких месяцев, чтобы смыть соль с земли из кирпича, использованного для этого медресе, после чего из глины готовили, обрабатывали и превращали в кирпичи. Эти кирпичи очень тщательно и бережно обжигались в хуму, так что они тоже были высокого качества, а построенные из них постройки были прочными и красивыми. Следовательно, этот архитектурный памятник является одним из самых величественных памятников Средней Азии [7, 8, 9,11].

Слово медресе, что в переводе с арабского означает «обучение», образовалось как общеобразовательное и высшее учебное заведение в Центральной Азии в конце восьмого века, особенно в период Саманидов. Строительство медресе началось в конце восьмого - начале девятого веков в Бухаре и Самарканде, крупнейших городах этого периода. До этого воспитательная работа, как отмечалось выше, велась в библиотеках школ и мечетей, а также в специальных учебных заведениях.

Из истории известно, что мулла Базар Ахунд был известным ученым первой половины 17 века, который продвигал людей к человечности, добру, доброте, знаниям, духовности. Этот ученый был первым учителем нашего соотечественника, огнедышащего поэта Боборахима Машраба. Именно поэтому здесь всегда много посетителей мавзолея и могилы Муллы Базара Ахунда.

Среди местных жителей высоко ценилось мастерство Мастера Муллы Кыргызстана. Комплекс, созданный Мастером Муллой Киргизским, отличается не традиционностью, а уникальностью исторического решения. Сохранившиеся виды декора характерны для монументальной архитектуры Ферганы [10,11].

Как мы уже говорили выше, слава об архитектурных памятниках нашей страны распространилась по всему миру, им посвящено много книг, альбомов, брошюр. Однако исторические памятники Ферганской долины, особенно Наманганской области, остались без внимания. Это связано, во-первых, с тем, что архитектурные памятники Намангана не так богаты, как знаменитые

памятники Средней Азии, а во-вторых, исторические памятники Намангана до сих пор малоизучены, известны только местному населению и узкому кругу экспертов. По этим причинам они не пользуются большой популярностью.

Комплекс Мулла Базар Ахунд - Мемориальный комплекс Мулла Базар Ахунд расположен на улице Ахунбобоев в жилмассиве Курашхана в г. Намангане. Комплекс связан с именем и местом проживания поэта Боборахима Машраба, учителя одного из великих суфиев XVII века, ученого Ходжи Убайдуллоха ибн Султана Мухаммада Бабура Карахана Муллы Базара Ахунда.

Мулла Базар Ахунд родился в первой половине семнадцатого века. Жажда знаний привела его в Бухару, научный центр Туркестана. Помимо обучения в медресе в течение многих лет, он учился у мудрого ученого Мирзо Баходира Бухари, получил от него письмо иршада, то есть ярлык пир, и покинул Бухару и отправился на Ближний Восток. в Хотане, Йоркенте и других городах Кашгара. Мулла Базар Ахунд был великим ученым, который владел фикхом, хадисами, фароизом, географией, научным бухгалтерским учётом, историей, литературой, мистицизмом и другими науками.

Медресе, построенное на месте бывшего мавзолея, и мавзолей были снесены в 30-е годы прошлого века. Накануне обретения страной независимости, в 1990 году, община начала строительство мечети. Мухаммад Сайид Намангани, который живет в Саудовской Аравии, также внес свой вклад в это доброе дело своей неоценимой силой. Однако из-за экономического кризиса строительство не было завершено. [9.10] (рисунок 1).

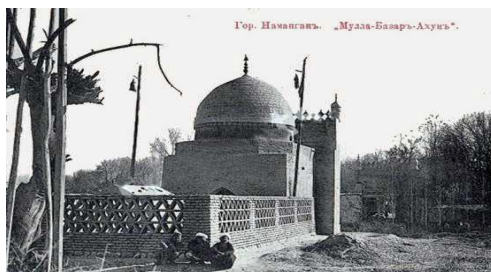

Рис. 1. Комплекс Мулла Базар Ахунд (прежний вид).

Рис. 2. Комплекс Мулла Базар Ахунд (современный вид).

В сентябре 1993 года хокимияты области и города приняли решение восстановить памятник архитектуры на этом историческом месте. 25 декабря этого года начались строительные работы на главных воротах комплекса. Строительство было завершено 18 мая 1994 года. Его выполнили строители под руководством главного архитектора Намангана Абдуджаббора Абдугаффорова и архитектора Ташкента Одилжона Кадырова. В реконструкции мемориального комплекса принимали участие самые квалифицированные строители под руководством мастера Тургунбая Фозилова и мастера Нематиллы Кочкарова, сына мастера Намангани.

Мемориальный комплекс Мулла Базар Ахунд состоит из трех частей: мечети, главного большого помещения - подвального помещения и ворот. Он сделан из жженого кирпича и железобетонной панели.

Мавзолей - памятник, построенный уникальным способом. Внутри мавзолея на символической могиле муллы Базара Ахунда написано: «Ходжа Убайдулла ибн Султан Мухаммад Бабур Карахан Мулла Базар Ахунд умер в 1079 году (мелодия 1668 года)».

За пределами мавзолея с северо-восточной стороны находятся две гробницы, одна из которых - могила Нияза Ахунда ибн Джалалиддина Зами, учителя и соратника муллы Базара Ахунда. Другой - один из мучеников в этом отделе. Эти трупы были обнаружены при строительстве хаки и перезахоронены. В центре двора мемориального комплекса Мулла Базар Ахунд находится 8-ми гранный бассейн диаметром 10 метров. Уровень воды более 10 газов. Он также построен в соответствии с правилами и условиями водопотребления в исламе.

Он состоит из переоценки современного состояния существующих

исторических памятников в Наманганской области, анализа их местонахождения, переоснащения зданий и сооружений, обогащения их содержания на основе исторических данных. Следует обратить внимание на дальнейшее увеличение потока памятников старины. туристы, посещающие наш регион, через установку указателей. В ходе научных исследований целесообразно запланировать определенные работы по разработке проектных предложений по проектированию и строительству различных туристических объектов с целью создания благоприятных условий для туристов на обочинах туристического маршрута.

С этой целью считаю, что в ближайшее время в Наманганской области необходимо провести масштабные работы по строительству современных сантехнических сооружений, установке дорожных знаков, ведущих к туристическим объектам, строительству множества современных и комфортабельных гостиниц.

В заключения можно сказать что город Наманган имеет свои богатые исторические и архитектурные памятники. Среди них мавзолей Ходжама, мечеть Атуллихон Тора, медресе и мечеть Азизходжа Эшан, медресе Мулла Кыргыз, мавзолей Мавлави Намангани, мечеть Махдуми Эшан, дом-музей Кадырходжа Эшонбой, районный комплекс школы музыки и драматургии имени Алишера Наво Муллы Базар Ахунди. сегодня - это адаптация здания Китайского банка Намангана, мечети Абдуллы Эшана, мечети Рахматуллы Лахтода, мавзолея Нодима Намангани, мечети Шейха Исака Эшана, купола Муйи Мубарак, мечети Лангар к современным функциям и их сохранению. В частности, приспособление мечети Атуллихан Тора к зданию музея, приспособление медресе Мулла Кыргызстан для продажи национальных ремесел неизбежно повысит эффективность их использования. Потому что эти памятники являются уникальными объектами, отражающими историю, культуру и архитектурные традиции Намангана.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
2. Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 15 августдаги 3567-сонли Фармони.
3. Рўзинов Б., Ражабова С., Исмоилов Ю., Косимов А. Наманган вилояти маданий мероси. –Наманган: 2013.
4. Азимов И. Фарғона водийсининг архитектура ёдгорликлари. Тошкент, «Ўзбекистон», 1986 й.
5. Зоҳидов П.Ш. Меъмор олами. Тошкент, Қомуслар бош таҳририяти, 1996 й.
6. Исмоилов Ю. Наманган фаҳри. Наманган нашриёти, 1994 й.
7. Мирзаалиев Э.Ю, Бозорова М.Т. Наманган шаҳар тарихига бир назар. Наманган, 1997 й.
8. Рўзинов Б., Ражабова С. Наманган вилояти маданий меросидан лавҳалар. Наманган нашриёти, 2006 й.
9. Саматов У. Уста қирғиз излари издоши. «Наманган» 1999 й
10. Adilov Zafar Ravshanovich Architecture of the mullah kyrgyz madrasah in namangan “*academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*” Vol.10, Issue 7, July 2020, Spl Issue.
11. 3.Бузруков, З. Саттиходжаевич. "Выбор расчетной схемы системы «плоская рама-ростверк-группа свай» при динамической нагрузке." *universum: технические науки* 12-1 (81) (2020).

АНАЛИЗ ДИСФУНКЦИЙ МОЧЕВЫДЕЛИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

Азаматов Ж. А.

студент

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Нодиров К. Х.

студент.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Мухамеджанова М. Я.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент,

Научный руководитель:

Аскарьянц В. П.

доцент

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Несмотря на успехи современности в области изучения и поисков эффективных путей лечения, хроническая почечная недостаточность (ХПН) по-прежнему остается одним из наиболее тяжелых и прогностически неблагоприятных заболеваний. Так, ежегодно отмечается неуклонный рост числа лиц с хронической болезнью почек (ХБП), который приобрел характер эпидемии.

Зарубежными авторами отмечено, что ожидается к 2030 году более 2 миллионов человек в США будут нуждаться в диализе и трансплантации почек

Специалистами в своих трудах отмечено, что нефрон – структурно-

функциональная единица почки. Каждый нефрон состоит из почечного тельца, проксимального извитого канальца, петли Генле и дистального извитого канальца .

Каждое почечное тельце состоит из капиллярного клубочка, покрытого капсулой Боумена-Шумлянского. Эти структуры формируют фильтрационный барьер. Также в почечном тельце различают мочевой и сосудистый полюс . Это сеть фенестрированных капилляров, образовавшихся в результате деления приносящей артериолы. Фенестры 10 капилляров прикрыты тонкой диафрагмой, между петлями залегают мезангиальные клетки.

Также в литературе отмечено, что капсула Боумена-Шумлянского – двустенная эпителиальная капсула, которая в эмбриональном периоде развития образуется в результате расширения слепого конца проксимального извитого канальца. Её внутренняя стенка (висцеральный листок) образована эпителиальными клетками – подоцитами. Клетки имеют длинные первичные отростки (трабекулы), дающие начало вторичным отросткам – ножкам подоцита. Последние охватывают капилляры клубочка, наподобие пальцев, охватывающих рукоятку метлы, и плотно прилегают к базальной мембране клубочка. Наружная стенка (париетальный листок) представлен однослойным плоским эпителием. Висцеральный и париетальный листки переходят один в другой в месте перехода приносящей и выносящей артериол в капиллярный клубочек (сосудистый полюс). Пространство между висцеральным и париетальным листками известно, как мочевое (Боуменово) пространство и содержит ультрафильтрат крови (первичную мочу). Мочевое пространство в области мочевого полюса продолжается в проксимальный извитой канал нефрона. Сосудистый полюс – место, где к почечному тельцу подходит питающий сосуд (приносящая артериола), и выходит дренирующий (отводящий) сосуд (выносящая артериола). На противоположной стороне от сосудистого полюса выделяют мочевой полюс – место, от которого начинается проксимальный извитой канал. К сосудистому полюсу почечного тельца всегда прилежит дистальный извитой канал этого же нефрона,

эпителиальные клетки прилежащей стенки извитого канальца называют плотным пятном. Состоит из структур, разделяющих просвет капилляра и мочевое пространство. К ним относятся: фенестрированный эндотелий капилляров; прилегающая базальная мембрана, общая для эндотелиальных клеток и подоцитов, и фильтрационные щели между ножками подоцитов, покрытые диафрагмой. Фильтрационный барьер проницаем для воды, натрия, мочевины, глюкозы и мелких молекул белка и практически непроницаем для крупных белковых молекул. Таким образом, фильтрационный барьер препятствует попаданию в мочу форменных элементов крови и крупных молекул белка.

Дальнейший анализ литературных источников показал, что клетки, выстилающие стенку собирательных трубочек, кубические, а сосочковых протоков – столбчатые. Они выглядят прозрачными или бледными вследствие слабого окрашивания цитоплазмы. В располагающиеся в корковом веществе собирательные трубочки поступает гипотоническая или изотоническая моча, которая далее следует в сосочковые протоки. Последние проникают в мозговое вещество и открываются на верхушке сосочка в маленькую чашечку. В собирательных трубочках происходит заключительный этап образования гипертонической мочи: предсердный натрийуретический фактор повышает выведение (экскрецию) натрия, под действием альдостерона (гормона коркового вещества надпочечников) происходит реабсорбция натрия и секреция калия. Под действием гормона задней доли гипофиза – антидиуретического гормона гипофиза (АДГ, или вазопрессин), собирательные трубочки становятся проницаемыми для воды, в результате здесь происходит пассивная диффузия воды в сторону гипертонического интерстиция мозгового вещества. Осмолярность мочи повышается, она становится гипертонической, объем мочи уменьшается. Без АДГ собирательные трубочки непроницаемы для воды, и образуется большое количество гипо- или изотонической мочи. Без гипертонического градиента в интерстиции мозгового вещества, создаваемого восходящей частью петли Генле, даже в присутствии АДГ, избыток воды не

удалялся бы из мочи в собирательных трубочках. Интерстициальные клетки почки располагаются в пространстве между почечными канальцами и сосудами; представлены в основном фибробластами коркового и мозгового вещества, которые поддерживают структуру органа. Среди них также различают секреторные интерстициальные клетки, которые вырабатывают эритропоэтин, простагландины и простаглицлин. Юкстагломерулярный аппарат (ЮГА) Располагается в области сосудистого полюса между приносящей и выносящей артериолой и играет важнейшую роль в регуляции кровотока через почку и артериального давления в целом. Юкстагломерулярный аппарат образован: юкстагломерулярными клетками – видоизмененные гладкомышечными клетками (ГМК) стенки приносящей артериолы и секретируют ренин; клетками плотного пятна дистальных извитых канальцев; экстрагломерулярными мезангиальными клетками. Клетки плотного пятна регистрируют концентрацию ионов натрия в просвете извитого канальца. При снижении концентрации натрия и в дистальном извитом канальце клетки плотного пятна заставляют расширяться приносящие артериолы и передают сигнал к секреции ренина юкстагломерулярным клеткам. Кроме того, активация симпатической нервной системы стимулирует выделение ренина через активацию бета-1-рецепторов.

Ренин (фермент) гидролизует ангиотензиноген крови, в результате чего образуется ангиотензин I. В легких под действием ангиотензинпревращающего фермента ангиотензин I преобразуется в ангиотензин II. Ангиотензин II – мощный вазоконстриктор, он повышает кровяное давление и стимулирует выработку альдостерона корковым веществом надпочечников, вследствие чего усиливается реабсорбция натрия в дистальных извитых канальцах, вазопрессина, усиливающего реабсорбцию воды в собирательных трубочках и вызывающего спазм сосудов, а также вызывает чувство жажды. Задержка в организме натрия и воды увеличивает объем циркулирующей крови и в итоге повышает артериальное давление. Повышенное кровяное давление приводит к расширению приносящей артериолы, соответственно юкстагломерулярные

клетки растягиваются и выработка ренина прекращается. Функция экстрагломерулярных мезангиальных клеток до конца неизвестна. Таким образом, снижение артериального давления является стимулом для активации ЮГА, что приводит к расширению приносящих артериол, увеличивая скорость клубочковой фильтрации из-за большего притока крови к клубочку, и высвобождению ренина, который через систему ренин-ангиотензин вызывает сужение выносящих артериол, что в конечном итоге увеличивает гидростатическое давление в клубочках. По артериальным сосудам кровь поступает в клубочек почечного тельца. В почечном тельце происходит фильтрация крови с образованием первичного фильтрата. Далее фильтрат направляется в проксимальные извитые каналы, где происходит реабсорбция глюкозы, аминокислот, ацетоацетата, мелких белковых молекул, витаминов, натрия и воды. Затем жидкость поступает в петлю Генле. Этот отдел нефрона устанавливает осмотический градиент мозгового вещества. Из петли Генле фильтрат перемещается в дистальные извитые каналы. Здесь устанавливается водно-солевой баланс между кровью и мочой и благодаря клеткам плотного пятна в процесс включается ЮГА. Далее, под действием антидиуретического гормона собирательные протоки становятся проницаемыми для воды, а под влиянием альдостерона усиливается реабсорбция ионов натрия. После выхода лишней воды в интерстиций мозгового вещества, образовавшаяся гипертоническая моча поступает в малые чашечки. В результате за сутки из 180 литров первичной мочи образуется 1,5-2 литра конечной (вторичной) мочи.

Авторами зарубежной и отечественной литературы отмечено, что в настоящее время среди механизмов прогрессирования ХБП большое значение придается нарушениям функции сосудистого эндотелия локально в почке и в системном русле. В многочисленных экспериментальных и клинических работах было доказано, что именно активированный сосудистый эндотелий является той структурно-функциональной единицей, которая сопрягает процессы воспаления с внутрисосудистой коагуляцией, фибринолизом и гемореологическими расстройствами в почке.. Признаки эндотелиальной

дисфункции связаны с прогрессирующим падением функции почек и развитием склероза, являясь фактором неблагоприятного прогноза ХБП .

Клиницистами установлено ,что практическое значение эндотелиальной дисфункции (ЭД) заключается в понимании нарушения равновесия между сосудопротективными факторами и факторами повреждения сосудов. Так при длительном воздействии повреждающих факторов (гипоксия, токсины, иммунные комплексы, медиаторы воспаления, гемодинамическая перегрузка и т.д.) происходят активация и повреждение эндотелиальных клеток, приводящие впоследствии к патологическому ответу даже на обычные стимулы в виде вазоконстрикции, тромбообразования, усиления клеточной пролиферации, гиперкоагуляции с внутрисосудистым отложением фибриногена, нарушение микрогемореологии. Изменение реологических свойств крови способствует компенсаторному усилению напряжения сдвига в остаточных функционирующих нефронах с повреждением и отслоением сосудистого эндотелия, последующим развитием капиллярно-трофической недостаточности, ишемии почечной ткани и, в конечном итоге, гломерулярного и тубулоинтерстициального фиброза . В настоящее время фиброз, особенно тубуло-интерстициальный (ТИФ), рассматривают как патофизиологическую основу ХПН и мишень нефропротективной стратегии.

Таким образом, подводя итог литературного обзора можно сказать об актуальности дальнейшего изучения этой проблемы в медицине в мире.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алиев Рамиз Аскер Оглы. Роль этиологических и других факторов в развитии хронической почечной недостаточности // Нефрол. и диализ. -2001. - Т. 3, № 3. - с. 358-365.
2. Андожская Ю.С. Коррекция микроциркуляции у больных с атеросклеротическим поражением различных сосудов эфферентными методами лечения. Вестник хирургии им. И.И.Грекова - 2007.- N 6.-с.64-67.
3. Асеева Е.А., Соловьев А.С., Чикликчи А.С. Экстракорпоральная

терапия ревматоидного артрита.// Тер.архив. - 2001.- №6. - С.70-75.

4. Бакумов П.А. Нейрогуморальная активация при артериальной гипертонии: возможен ли надежный контроль?// Рус. Мед. Журнал - 2001; 9(10): 52-56.

5. Кутырина И., Краснова Е., Федорова Е. Поражение почек при ожирении: клинические, патогенетические и терапевтические аспекты // Медицинская газета «здоровье Украины». 2005. № 114

6. Atthobari J., Brantsma A., Gansevoort R. et al. The effect of statins on urinary albumin excretion and glomerular filtration rate: results from both a randomized clinical trial and an observational cohort study // NDT -2006.-№21 (11): 3106-3114.

7. Abraham, L. Kierszenbaum. Histology and cell biology. An introduction to pathology. Third Edition. Elsevier, 2012. – 701

8. Glassock R.J., Winearls C. An epidemic of chronic kidney disease: fact or fiction. -2008. -NDT-№23: 1117-1121.

9. Goligorsky M.S. Endothelial cell dysfunction and nitric oxide synthase.// Kidney Int.-2000- Vol.58.-P.1360-1376.

СПЕЦИФІКА ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

Бабак Ярослава

Студентка

Філософський факультет,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Анотація. В статті проаналізовано специфіку явища фемінізму в контексті української культури та в Україні в цілому. Було з'ясовано, що фемінізм та націоналізм в контексті сучасної української культури активно взаємодіють, а внаслідок динамічних процесів в Україні, її культурі, феміністичний рух в її просторі є дещо неоднорідним явищем, де поняття «український фемінізм» та «фемінізм в Україні» попри те, що мають таку спільну складову як досвід дискримінації жінок, відрізняються щодо побудови дискурсу.

Ключові слова: фемінізм, ідентичність, гендерна ідентичність, національна ідентичність, українська культура, меншовартість, націоналізм, досвід «бути жінкою», «український фемінізм», «фемінізм в Україні», досвід дискримінації

Феміністичний рух вже давно став глобальним явищем, маючи свої витoki ще із XVIII століття, набув свого поширення в різних країнах світу. Як відомо, успіх того чи іншого руху або ідеології залежить не просто від його мети, способів її досягнення, а й від формування дискурсу, який у свою чергу, не тільки трансформується з часом, а й потрапляючи в простір певної культури(зокрема, національної або релігійної) взаємодіє з нею, зрештою, набуваючи своєї специфіки в контексті цієї культури. До того ж, фемінізм

другої половини ХХ століття, як відомо, порушив питання з приводу різноманіття жіночих досвідів, де представниці феміністичного руху, ставлячи під сумнів універсальність досвіду «бути жінкою» саме білих жінок не тільки порушили питання дискримінації «кольорових жінок», лесбійок, жінок із інвалідністю тощо(іншими словами, жінок, досвід яких ігнорувався), а й таким чином, змінили дискурс самого фемінізму, перед яким з одного боку, постала проблема про визначення(або ж пошуки) ідентичності жінки, а з іншого боку, акцентування на різноманітті досвідів «бути жінкою», їх унікальності, заглибило феміністичний рух в історико-культурні специфіку, яка, як виявилось, пов'язана із гендерною ідентичністю, значно впливаючи на неї.

Якщо говорити про феміністичний рух в просторі української культури, то треба зазначити, що можна добре прослідкувати взаємопов'язаність фемінізму та націоналізму. Загалом, оскільки тривалий час українська культура перебувала під тиском російської культури, тому національна ідентичність українців зазнала негативного впливу через численні заборони та репресії(зокрема, Емський указ та Валуєвський циркуляр в Російській імперії, терор в часи СРСР(Голодомор, депортації), а також постійна русифікація українців). Після розпаду Радянського Союзу та проголошення Україною незалежності, певний час українське суспільство перебувало у такому собі «пострадянському стані», що характеризувалося переважанням російської мови у ЗМІ, кінопродукції, на телебаченні, трансляванням російського культурного продукту, де українці та українська культура могли репрезентуватися як маргінальні та примітивні, а також ще одним маркером таких проблемних аспектів культури в Україні була орієнтація виробників кінопродукції та музичної продукції на російську аудиторію, яке знаходило вираження не просто в або мінімальній присутності української мови у такому культурному продукті(якщо говорити про музику) або взагалі в її практично відсутності(зокрема, у кіно та серіалах), а в зображенні «пострадянського простору» в кінопродукції, де країна або не вказується, а такий фільм чи серіал знятий російською мовою з економічною метою, оскільки подібний продукт

продається, здебільшого, в Росію, проте російська мова в такому культурному продукті створює певну ілюзію одного «пострадянського простору», де всі начебто говорять однією(російською) мовою, або навпаки, знімаючи серіал в Україні в ньому відтворюються російські реалії з триколомом, російськими паспортами героїв, і звісно ж, з російською мовою, що знову ж таки, впливає на сприйняття глядачами власної культури, по-перше, викликаючи в них розмитість реальності культури, в якій вони живуть, бо вона починає сприйматися як одна спільна культура з російською, а по-друге, нав'язуючи російську мову українському глядачеві, формуючи уявлення про маргінальність української мови, її провінційність, що, у свою чергу, призводить до викривленого розуміння українцями власної культури, де російська мова сприймається як начебто більш поширена(чому суперечать соціологічні дослідження), а тому українці(особливо із сільської місцевості), потрапляючи в місто починають говорити російською, адже споживаючи згадані типи культурного продукту в них сформувалася думка про «вищість» російської мови, що призводить до більшого поширення російської мови в Україні та викривленого ставлення українцями власної національної ідентичності та уявленню про меншовартість всього українського як такого, порівняно з російським. Фактично українськомовні українці починають сприйматися як маргінальна категорія людей в просторі власної ж(української) культури, нав'язуючи їм «російський погляд» на українську культуру, де вона сприймається як примітивна, смішна та пародійна.

Як відомо, у феміністичному русі «чоловічий погляд» на різні аспекти культури(зокрема, на мистецтво, науку, релігію) не просто виключав жінку із суспільного життя, а фактично сформував її ідентичність. Власне, «чоловічий погляд» на жінку спричинив викривлене ставлення жінок до себе самих, оскільки нав'язані жінкам маркери їхньої ідентичності не спрямовані на розуміння та розкриття ідентичності жінок, а мають на меті підкреслити її начебто слабкість та «призначення» від природи бути хорошою матір'ю та дружиною, що вимагає від жінок з одного боку, жертвності на користь інших,

з іншого, поступливості перед чоловіком та терплячості. Зрозуміло, що «чоловічий погляд» на ідентичність жінки сформував у жінок меншовартість щодо себе на різних рівнях: по-перше, якщо жінка не відповідає «чоловічому погляду» на її гендерну ідентичність, вона відчуватиме тиск з боку суспільства, по-друге, сама ідентичність жінки, створена «чоловічим поглядом» наголошує на її слабкості, неможливості участі в активному суспільному житті, внаслідок чого жінка може відчувати себе менш цінною порівняно із чоловіком.

Можна помітити, що меншовартість, сформована в українців «російським поглядом» щодо їхньої ідентичності та меншовартість, яка нав'язана жінкам «чоловічим поглядом» мають важливий схожий аспект – насильницький вплив певної привілейованої групи на іншого з намаганням його підкорити, довівши його власну неспроможність до незалежного активного існування. Більше того, як в «чоловічому погляді», так і в «російському погляді» існує власне специфічне трактування історії, де в першому жінки вилучаються з історичного процесу як активні діячки, а в другому українці та українська культура в цілому є тільки частиною російської культури, начебто похідної від неї, а тому не може бути незалежною.

Власне, саме тому в контексті сучасної української культури фемінізм та націоналізм взаємопов'язані, оскільки досвід «бути жінкою» в українок неможливо розглядати без національної ідентичності. Справа в тому, що специфіка досвіду дискримінації українських жінок полягає не тільки в гендерній дискримінації, але і в приниженні їх національної ідентичності російською культурою, саме тому коли ми говоримо про сучасний дискурс українського фемінізму, то його нерозривно розглядають із націоналізмом в просторі української культури, адже російська агресія є намаганням позбавити українців незалежності та свободи, прагненням підкорити та поневолити, тому в таких обставинах український фемінізм та націоналізм взаємодіють один з одним. До того ж, після того як під час Революції Гідності українці зробили вибір на користь європейських цінностей, де важливим для суспільства є свобода, толерантність, відсутність дискримінації за будь-якою ознакою,

російська агресія свідчить про намагання нав'язати українцям чужу ідентичність, тому поширення фемінізму в контексті сучасної української культури – це спосіб захистити свою ідентичність від зазіхань російської, зробивши вибір на користь свободі та відсутності дискримінації.

Однак треба зазначити, що внаслідок постійного впливу в український інформаційний простір російського, можна говорити про розмежування понять «український фемінізм» та «фемінізм в Україні». Зокрема, «український фемінізм» включає взаємопов'язаність фемінізму та націоналізму у своєму дискурсі, де досвід дискримінації жінок в українській культурі преплітається із досвідом дискримінації української культури російської імперською патріархальною культурою, тоді як «фемінізм в Україні» може ігнорувати такі аспекти, звертаючи увагу тільки на дискримінацію жінок, що включає загальні аспекти пригнічення, не заглиблюючись в історико-культурну складову, що є неефективним розглядом «жіночого питання» в Україні, оскільки ігнорує фактично специфіку досвіду «бути жінкою» в контексті української культури, відриваючи жінку від власної національної ідентичності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Брайсон В. Б. Политическая теория феминизма / Пер. с англ. О. Липовской и Т. Липовской. — М.: Идея-Пресс, 2001. — 304 с.
2. Власова Т., Грабовська І., Галицька Ю. Актуальний гендер: міжнародний та український контекст. Монографія. — К.: Міленіум, 2018. — 132 с.
3. Гентош Л. Кісь О. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під редакцією Ліліани Гентош, Оксани Кісь. — Львів: ВНТЛ-Класика. — 250 с.
4. Жеребкин С. В. Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия / Под ред. С. В. Жеребкина-Харьков: — СПб.: Алетейя, 2001. — 991 с.
5. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «Політика визнання». — К.: Альтерпрес, 2004. — 172 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ

Багиров Маариф Мусейиб оглы

директор

Алиев Дамад Ахмед оглы

к. ф.-м. н., ученый секретарь, менеджер по качеству

Научно - Производственное Предприятие

"Нефтьгазавтомат" г.Сумгаит,

Азербайджанская Республика

Аннотация. Предложен научно обоснованный и практичный метод определения коэффициента эффективности и уровня эффективности системы управления рисками на основе строгого анализа и оценки объективной фактической информации, отражающей результаты функционирования этой системы по важным направлениям.

Ключевые слова: система менеджмента качества, управление рисками, коэффициент эффективности.

Оценка эффективности и улучшение системы управления рисками (СУР) является одним из важных направлений для обеспечения гарантии достижения стратегических целей и конкурентоспособности организации, а также и для увеличения эффективности системы менеджмента качеством. Поэтому, создание приемлемого научно-обоснованного метода определения эффективности СУР с процедурно-корректирующей особенностью, является актуальной задачей для менеджеров по качеству. Применение метода определения эффективности СУР требует использования фактических результатов по СУР, руководствоваться стандартами [1] и [2], применения целесообразной шкалы оценки эффективности действий по направлениям СУР,

применения подходящей диаграммы представления и метода вычисления. Определение эффективности СУР должно сопровождаться проверкой соблюдения принципов максимального охвата совокупности рисков, минимизации влияния рисков, адекватности реакции на риски, принятия обоснованного риска и осуществляться по нижеследующему алгоритму:

Таблица 1. Направления оценки эффективности СУР

Номер направления i	Основные функции по направлению
1	Обмен информацией и консультирование
2	Идентификация рисков
3	Анализ рисков
4	Оценка рисков
5	Планирование действий по реагированию на риск
6	Воздействие на риск
7	Мониторинг результатов мероприятий
8	Документирование

1) определяются направления оценки эффективности СУР (табл.1);

2) руководствуясь стандартам [1] и [2], составляется список всех требований (выполнением которых обеспечивается эффективность СУР относительно каждого i -го направления), отмечается количество всех требований n_i и количество выполненных требований v_i по направлениям.

3) по формуле (1) вычисляется значение коэффициента эффективности k_i по каждому направлению СУР в отдельности:

$$k_i = \frac{v_i}{n_i} \quad (1)$$

4) с помощью нижеследующей шкалы оценки определяются фактические

уровни эффективности СУР в зависимости от значения коэффициента эффективности по каждому направлению в отдельности.

$$e_i(k_i) = \begin{cases} 1 & \text{при } 0 < k_i \leq 0,2 \\ 2 & \text{при } 0,2 < k_i \leq 0,4 \\ 3 & \text{при } 0,4 < k_i \leq 0,6 \\ 4 & \text{при } 0,6 < k_i \leq 0,8 \\ 5 & \text{при } 0,8 < k_i \leq 1,0 \end{cases}$$

5) для определения уровня эффективности СУР в целом, применяется диаграмма типа "зонтик". Строится "скелет" диаграммы с восемью осями (так как оценка эффективности СУР проводится по восьми направлениям) и пятью правильными восьмиугольниками (так как принимаем 5 уровней эффективности) с радиусами описанной окружности $r = 1, \dots, r = 5$. Этой диаграмме свойственна следующая особенность: восьмиугольник с радиусом описанной окружности r является верхней границей реализации уровня эффективности $e = r$ в диаграммном представлении.

6) в осях "зонтика" отмечаются цветные точки, соответствующие значениям e_i . Соединением цветных точек, строится цветной восьмиугольник и вычисляется площадь S этой геометрической фигуры (рис.1).

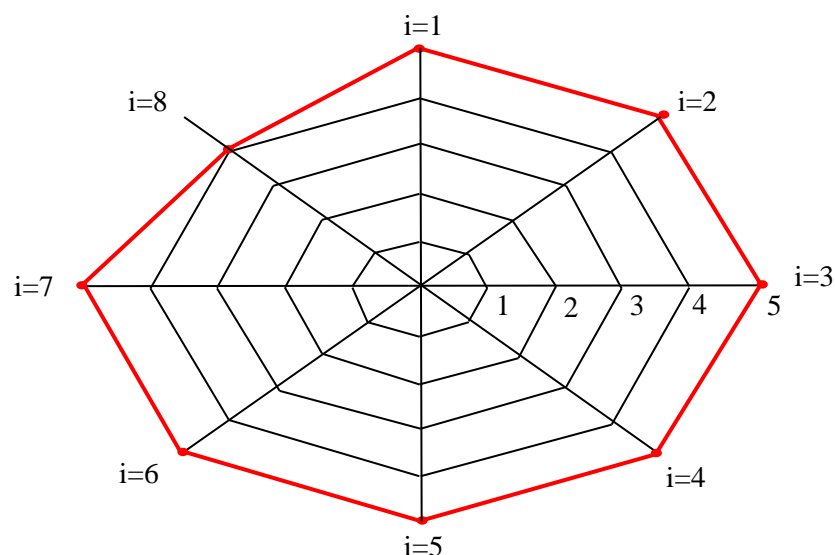

Рис. 1. Диаграмма уровня эффективности СУР.

7) по формуле (2) вычисляется значение коэффициента эффективности СУР в целом:

$$k = \frac{S}{50\sqrt{2}} \quad (2)$$

8) используя формулы (3), определенной с помощью кусочно-линейной аппроксимации, вычисляется значение уровня эффективности СУР в целом:

$$e(k) = \begin{cases} (25k + 2)/3 & \text{при } 0,04 < k \leq 0,16 \\ 5k + 1,2 & \text{при } 0,16 < k \leq 0,36 \\ (25k + 12)/7 & \text{при } 0,36 < k \leq 0,64 \\ (25k + 20)/9 & \text{при } 0,64 < k \leq 1 \end{cases} \quad (3)$$

9) по направлению СУР с низкой фактической эффективностью назначаются и реализуются необходимые адекватные корректирующие мероприятия. Следовательно, обеспечивается увеличение уровня эффективности СУР в направлении с низкой фактической эффективностью.

Следует отметить, что эффективность применения метода существенно зависит от правильного выбора направлений оценки эффективности СУР, учета требований, необходимых для обеспечения эффективности СУР по каждому направлению, от достоверности фактической информации о функционировании СУР, от выбора шкалы оценки эффективности.

Ввиду универсальности, простоты и практичности этот метод может быть важным инструментом менеджера при определении и повышении уровня эффективности СУР.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. ISO 9001:2015. Quality management systems. Requirements.
2. ГОСТ Р ИСО 31000–2019. Менеджмент риска. Принципы и руководство.

ВІДМЕЖУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ

Балабас Аліна Олександрівна

Курсант 2-го курсу
Факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник

Людвік Валентин Дмитрович

підполковник поліції., доцент кафедри
кримінального права та кримінології

Анотація: Одним із найбільш актуальних питань в кримінальному праві є питання відмежування кримінальних правопорушень, оскільки точна кваліфікація кримінального правопорушення суттєво впливає на розмір покарання. Тому, відмежування сексуального насильства від суміжних складів кримінальних правопорушень та інших правопорушень має важливе практичне значення, оскільки дозволяє точно і вірно кваліфікувати це кримінально протиправне діяння. Тому, необхідно здійснити відмежування сексуального насильства від згвалтування, щоб не було проблем при кваліфікації цього діяння.

Ключові слова: сексуальне насильство , кримінального правопорушення, згвалтування.

Перш за все зауважимо, що об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки сексуального насильства збігаються з такими ж ознаками згвалтування, за винятком того, що об'єктивна сторона складу розгляданого кримінального правопорушення охоплює лише такі дії

сексуального характеру, які не полягають у проникненні в тіло іншої особи. Відповідно, диспозиція ч. 1 ст. 153 КК України носить описово-відсильний характер [1, с. 53].

Відмежовуючи вказані кримінальні правопорушення, слід погодитися з позицією О. О. Дудорова, що згідно з попередньою редакцією ст. 152 КК статеві зносини визнавалися зґвалтуванням за умови, що вони поєднувалися із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосуванням або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Перелік способів, за наявності хоча б одного з яких природні статеві зносини між особами чоловічої і жіночої статі вважалися зґвалтуванням, був вичерпним. Натомість ст. 152 КК України, викладена в редакції Закону від 6 грудня 2017 р., як на криміноутворювальну ознаку вказує (за винятком ч. 4 цієї статті, присвяченої зґвалтуванню малолітнього) не на конкретний спосіб, що хоч і не без труднощів, але піддавався доказуванню, а на недобровільність – відсутність вільного волевиявлення потерпілої особи на проникнення в один із трьох її природних отворів. Інакше кажучи, вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи визнається зґвалтуванням як у тому разі, коли воно поєднується із традиційним застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або використанням безпорадного стану потерпілої особи, так і в інших випадках відсутності її добровільної згоди на вказане проникнення [2]. Такий саме підхід реалізований у ст. 153 КК «Сексуальне насильство». І цей крок узгоджується із Стамбульською конвенцією, практикою ЄСПЛ і Міжнародного кримінального суду по колишній Югославії, а так само законодавчим досвідом щонайменше десяти інших європейських країн. Враховуючи те, що за новими редакціями ст. 152 і ст. 153 КК для наявності передбачених ними складів кримінальних правопорушень визначальним є відсутність консенсусу між учасниками сексуальної поведінки, безпідставними є закиди на адресу українського законодавця стосовно того, що, мовляв, попередні редакції цих статей охоплювали всі діяння, про які йдеться в Стамбульській конвенції, а отже, жодної потреби в імплементації відповідних її

положень не було [3]. Основна кримінально-правова проблема аналізованої новели вбачається не стільки в закріпленні добровільної згоди як обов'язкової ознаки складів злочинів «зґвалтування» і «сексуальне насильство», скільки у відсутності бажаної ясності з приводу того, яка згода має визнаватися добровільною? Отже, з урахуванням законодавчої невизначеності поняття добровільної згоди (ця невизначеність є частковою, бо наявність одного зі «старих» способів зґвалтування вказуватиме на недобровільність згоди) можливі труднощі, пов'язані з кримінально-правовою оцінкою вчиненого в певних ситуаціях.

Разом з тим, в примітці до статті 152 КК України вказано, що згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Очевидним є оцінний характер таких супутніх обставин [4]. На думку дослідників, вина особи при вчиненні сексуального насильства відображається у формі прямого умислу, тобто, злочинець усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. Отже, з одного боку, непрямий умисел та необережність не можуть мати місця в умовах вчинення досліджуваного нами кримінально протиправного діяння. Це пояснюється тим, що при вчиненні сексуального насильства особа не може легковажно розраховувати на відвернення суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, адже здійснюючи дії сексуального характеру, що утворюють об'єктивну сторону даного кримінального правопорушення (сім'євприскування на зовнішні геніталії жінки, тертя по зовнішніх геніталіях жінки язиком, руками, статевим членом, насильницька стимуляція статевих органів тощо) шкода, зокрема, психологічному здоров'ю особи вже заподіюється безпосередньо, під час вчинення злочину, адже принижується честь, гідність особи, порушується право на недоторканність. Все це призводить до психологічного тиску та дискомфорту [5, с. 334]. Таким чином, ми дійшли висновку, що сексуальне насильство необхідно відмежовувати насамперед від зґвалтування, оскільки саме ці склади

кримінальних правопорушень мають найбільш спільних ознак. Об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки сексуального насильства збігаються з такими ж ознаками зґвалтування, розкритими вище, за винятком того, що об'єктивна сторона складу розглядуваного кримінального правопорушення охоплює лише такі дії сексуального характеру, які не полягають у проникненні в тіло іншої особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. Порадник; МВС України, Луган. держ. ун-т внутрсправ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

2. Дудоров О. Новели кримінального законодавства України щодо відповідальності за секс-делікти: окремі проблемні аспекти. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/novely-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayinyshhodo-vidpovidalnosti-za-seks-delikty-okremi-problemni-aspekty/> (дата звернення: 07.02.2021).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СETS №210, Стамбульська конвенція): Конвенція від 11.05.2011. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251>. (дата звернення: 07.02.2021).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. ст. 131.

5. Бойко А. В. Кримінально-правова характеристика сексуального насильства у контексті внесення змін до кримінального законодавства України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року)* редкол.: А.М. Куліш, О.М. Резнік. Суми: Сумський державний університет, 2020. Ч.2 С. 331-336.

АНАЛІЗ РИНКОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Барабаш Наталія Степанівна

к.е.н., доцент кафедри
фінансового аналізу та аудиту

Ріпа Тетяна Вікторівна

к.е.н., старший викладач кафедри
економіки та фінансів підприємства

Київський національний
торгівельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація. У статті досліджено динаміку індексу умов ведення бізнесу України за 2010-2020 рр. Визначено механізм прояву ринкової (акціонерної) активності підприємства. Розглянуто головні завдання, інформаційну базу та методичний інструментарій аналізу ринкової активності суб'єктів господарювання на фінансовому ринку.

Ключові слова. Ринкова активність, власний капітал, платоспроможність, прибуток, реінвестування, акція.

В умовах поглиблення трансформаційних процесів розвитку та становлення ринкових відносин в системі світового господарства всі галузі економіки України зазнають значних перетворень й переорієнтації.

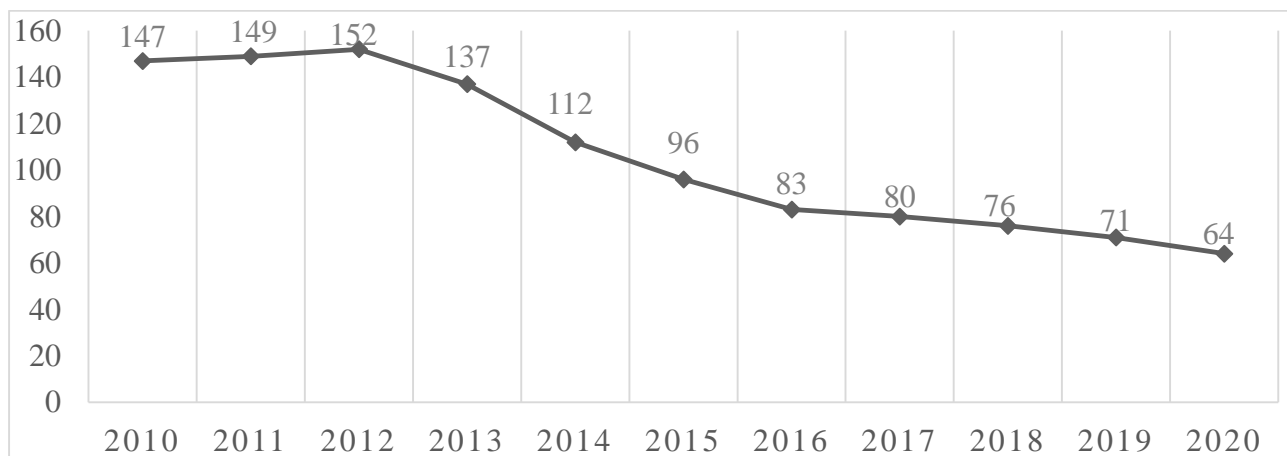
Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів зазнає змін ринкове середовище. Незважаючи на великий ресурсний потенціал, Україні не вдається здобути лідерські позиції порівняно з економічно розвиненими країнами. Тому доцільно дослідити сучасний стан галузей економіки України, проаналізувати динаміку основних показників, оцінити місце в системі світового господарства та знайти можливі шляхи покращення ситуації.

Сьогодні світова економіка продовжує відновлюватись після найсильнішої кризи з часів Другої світової війни. Проте перед нею постають нові виклики – світова пандемія. Особливого значення в таких умовах набувають чіткі кроки збоку уряду – запровадження цілої низки реформ, формування нової нормативно-правової бази та ефективного управління в усіх секторах економіки зважаючи на запроваджені обмеження.

Світовим банком було представлено рейтинг країн за індексом ведення бізнесу (Doing Business). У 2013 р. Україна посідала 152 місце, однак, вже в 2020 р. піднялась до 64 позиції (рис.1).

При підвищенні загального рейтингу на 7 позицій, Україна продемонструвала зростання за п'ятьма напрямками [2]:

- захист інвесторів – було посилено захист міноритарних інвесторів, шляхом запровадження вимоги більш докладного розкриття інформації про операції з зацікавленими сторонами;

**Рис. 1. Динаміка індексу умов ведення бізнесу України за 2010-2020 рр.
(Розроблено на основі даних Світового банку [1])**

- отримання дозволів на будівництво – спрощено процес отримання дозволів на будівництво, за рахунок усунення вимоги щодо найму зовнішнього спостерігача і запровадження системи онлайн-повідомлень, а також здешевлено отримання дозволу на будівництво завдяки зменшенню внеску до Київської міської ради;

- підключення до електромереж – спрощено процес отримання електроенергії за рахунок оптимізації випуску технічних умов і запровадження

системи географічної інформації, підвищено надійність енергопостачання, шляхом запровадження механізму компенсації за відключення;

- міжнародна торгівля – скорочено час на імпорт завдяки спрощенню вимог сертифікації відповідності для автозапчастин;
- реєстрація власності – спрощено реєстрацію власності за рахунок підвищення прозорості системи управління земельними ресурсами.

Негативна динаміка розвитку вітчизняних підприємств та країни в цілому вимагає здійснення аналізу ринкової (акціонерної) активності суб'єктів господарювання.

Мета дослідження полягає в аналізі ринкової (акціонерної) активності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Основою дослідження є наукові методи, серед яких доцільно виділити: аналіз і синтез, порівняння, ідеалізацію та абстрагування, а також систематизацію та узагальнення – під час формулювання висновків у результаті проведеного дослідження.

Ринкова (акціонерна) активність підприємства проявляється у його участі на фінансовому ринку через забезпечення зростання прибутковості своїх корпоративних прав та досягнення їх ліквідності і через підвищення ринкової вартості акцій. Аналіз цих процесів має вирішальне значення як у забезпеченні конкурентних переваг на ринку, так і у формуванні сприятливого інвестиційного середовища, яке зміцнюватиме монопольне положення підприємства і стійкість його економічного зростання.

Головним цільовим спрямуванням аналізу ринкової активності підприємства є визначення ефективності вкладень акціонерного капіталу у його діяльність, оцінка позитивних змін у визнанні його цінних паперів та ділової репутації на фінансовому ринку. Найбільш синтезовано результат цього визнання виражається у зростанні прибутковості та загальної вартості цінних паперів підприємства.

Інформаційною базою для проведення таких аналітичних досліджень є внутрішня фінансова звітність підприємства, його бізнес-плани, інформація

фондових бірж, рейтингові оцінки провідних фінансових інститутів, дані спеціальних обстежень та фінансового моніторингу тощо.

Головними завданнями аналізу активності підприємства на фінансовому ринку є: аналіз і оцінка зміни ринкової вартості акцій підприємства та їх інвестиційної привабливості; факторний аналіз прибутковості акцій підприємства; аналіз і оцінка емісії акцій; аналіз резервів активізації підприємства за операціями з цінними паперами; аналіз ліквідності корпоративних прав підприємства.

Найбільш складним в аналізі є оцінка обґрунтованості ринкової вартості акцій та причин її зміни. Розрахунок ринкової вартості акцій може здійснюватися на базі їх ліквідаційної вартості, на базі балансової вартості, на базі відновної вартості, на базі прибутковості акцій, на базі дивідендної прибутковості і на базі майбутніх грошових надходжень.

За всіма розглянутими методами оцінки ціна однієї акції буде розраховуватися як відношення загальної вартості акцій до кількості простих акцій, що знаходяться в обігу.

У системі фінансового менеджменту найбільш поширеними є методи оцінки вартості акції виходячи із дивідендних виплат. Тому у розрахунках вартості акцій та очікуваної її зміни слід враховувати такі моделі:

а) модель оцінки вартості привілейованої (простої) акції яка передбачає фіксовані і регулярні дивідендні виплати її власнику (1):

$$C_{OA} = \frac{D_{OA}}{R_{OA}} \quad (1),$$

де $C_{O(П)A}$ – реальна вартість привілейованої (простої) акції, грн.;

$D_{O(П)A}$ – фіксована величина дивідендних виплат за привілейованою (простою) акцією, грн;

$R_{O(П)A}$ – прибутковість привілейованої (простої) акції, коеф.

б) модель оцінки вартості простої акції за умов невизначеного терміну її використання (2):

$$C_{ПА} = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_{ПА}}{(1 + R_{ПА})^m} \quad (2),$$

де $C_{ПА}$ – реальна вартість простої акції на весь невизначений період часу (t), грн;

$D_{ПА}$ – сума дивідендів за простою акцією у кожному m -періоді, грн;

$R_{ПА}$ – прибутковість простої акції, коеф;

m – число розрахункових періодів, од.

в) модель оцінки вартості простої акції, яка використовується протягом регламентованого періоду (3):

$$C_{ПА}^P = \sum_{t=1}^m \left[\frac{D_{ПА}}{(1 + R_{ПА})^m} \right] + \frac{C_{КПА}}{(1 + R_{GF})^t} \quad (3),$$

де $C_{ПА}^P$ – реальна вартість простої акції, яка використовується протягом регламентованого періоду, грн;

$C_{КПА}$ – очікувана курсова вартість простої акції на кінець періоду її використання (t), грн.

г) модель оцінки вартості простої акції із постійно зростаючим рівнем виплати дивідендів, модель Гордона (4):

$$C_{ПА}^3 = \frac{D_{ПА}^O \cdot (1 + I_{\partial})}{R_{ПА} - I_{\partial}} \quad (4),$$

де $C_{ПА}^3$ – вартість простої акції із постійно зростаючим рівнем виплати дивідендів, грн;

$D_{ПА}^O$ – сума останнього виплаченого дивіденду на просту акцію, грн;

I_{∂} – індекс зростання дивідендних виплат, коеф.

На рівень акціонерної активності та її ефективність впливають фактори внутрішнього і зовнішнього економічного середовища. До факторів зовнішнього середовища відносяться: система державного регулювання та підтримки акціонерної діяльності, політична стабільність і державні гарантії участі іноземного капіталу, ступінь податкового навантаження акціонерної

діяльності тощо. До внутрішніх факторів слід віднести: ступінь прибутковості, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, характер дивідендної політики, креативність менеджменту та визначеність стратегії економічного зростання, стабільність акціонерів та прозорість внутрішнього менеджменту і інші.

Найбільш узагальненим показником ринкової активності підприємства є рівень реінвестування прибутку. Він вказує на стійку динаміку зростання чи спад у формуванні внутрішнього інвестиційного потоку для зростання власного капіталу. Зауважимо, що саме параметри внутрішнього інвестиційного потоку є визначальним для зовнішнього інвестування і для спільної акціонерної діяльності. Ступінь реінвестування прибутку (I_{pn}) буде визначатися за формулою (5):

$$I_{pn} = \frac{ЧП - Д_a}{ВК} \quad (5),$$

де $ЧП$ – чистий прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства, тис. грн;

$Д_a$ – сума прибутку, що направляється на виплату дивідендів, тис. грн;

$ВК$ – власний капітал підприємства, тис. грн.

Аналогічно цей розрахунок можна здійснювати виходячи із показників рентабельності власного капіталу ($R_{вк}$), яка визначена за рівнем чистого прибутку підприємства і коефіцієнту дивідендних виплат ($K_{дв}$), який вказує на частку дивідендів у загальній величині чистого прибутку. У такому разі розрахунок матиме вигляд (6):

$$I_{pn} = R_{вк} (1 - K_{дв}) \quad (6).$$

Таким чином, факторами внутрішнього інвестиційного потоку можна вважати: фінансові результати за всіма видами діяльності; ступінь податкового навантаження на прибуток; оборотність активів; дивідендна політика та інші.

Про ринкову активність підприємства дають також заключення на основі зміни кількості акцій в обігу. Ця кількість визначається як різниця між загальним числом випущених акцій і власними акціями у портфелі

підприємства. Середньорічна кількість простих акцій в обігу визначається як сума приростів цих акцій в обігу за відповідні часові періоди.

Аналіз резервів ринкової активності підприємства доповнюється оцінками доступності кредитів на фінансовому ринку та рейтингу кредитоспроможності підприємства, ступені оподаткування дивідендів та рентабельності власного капіталу, динаміки частки пайового капіталу та дивідендної політики тощо. Обов'язковим інформаційним ресурсом є маркетингові дослідження на фінансовому ринку.

Отже, аналіз ринкової (акціонерної) активності має надзвичайно важливе значення у процесі забезпечення конкурентних переваг підприємства на ринку, сприяє формуванню сприятливого інвестиційного середовища, яке зміцнюватиме положення суб'єкта господарювання і стійкість його економічного зростання. Ми здійснили дослідження інформаційної бази, визначили головні завдання та показники аналізу активності підприємства на фінансовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Світовий банк : сайт. URL:
<http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
2. Аналітичний огляд “Місце України у рейтингу Світового банку “Doing Business”. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України - <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cd60d26-fa44-481c-bb2a-1b28c713081f&title=AnalitichniiOgliadmistseUkrainiUReitinguSvitovogoBankudoingBusiness&isSpecial=true>
3. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: [Підруч.] / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2014. – 536 с.

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Березіна Світлана Борисівна

д.е.н., доц., проф. кафедри страхування,
банківської справи та ризик-менеджменту

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка

директор Центру інноваційного розвитку

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

Конотопець Владислава Євгенівна

Грибанова Ліана Олександрівна

магістр

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка,

провідний фахівець

Центру інноваційного розвитку,

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

Рейтерович Андрій Сергійович

бакалавр

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка,

провідний фахівець Центру інноваційного розвитку,

Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

Анотація: Сфера вищої освіти постала перед новими викликами, пов'язаними із пандемією Covid 19. Новітні освітні технології стрімко входять і у сферу вищої освіти, стають мейнстримами. Сьогодні інтерес молоді до медицини стрімко зростає, а сучасні технології віртуальної реальності створюють нові унікальні можливості для навчання чи ведення медичних досліджень. Віртуальні технології завдяки візуалізації дозволяють полегшити сприйняття складних речей – механізмів, формул, планів тощо. Віртуалізація освіти відкриває принципово нові можливості доступності до якісної освіти (у тому числі для осіб з інвалідністю).

Ключові слова: віртуальна реальність, технології віртуалізації, сфера освіти, VR-технології, цифровізація освіти, новітні освітні технології.

Сфера вищої освіти постала перед новими викликами, пов'язаними із пандемією Covid19. При цьому непередбачена світова епідемія дала неабиякий поштовх для розвитку цифровізації освітньої галузі. Новітні освітні технології стрімко входять і у сферу вищої освіти, стають мейнстримами. Такий курс на розвиток та удосконалення навчального процесу відбувається також згідно з новими вимогами Законодавства України про вищу освіту [1].

ЗВО за короткий термін з початку пандемії були змушені опанувати дистанційне навчання і використовувати цифрові сервіси для забезпечення освітнього процесу. На сьогодні більш, ніж 1,5 мільярди студентів з усього світу, що становить 91%, перейшли на дистанційне навчання [2]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ імені Тараса Шевченка) впевнено тримає лідерські позиції у розробці та впровадженні новітніх освітніх технологій у навчальний процес.

У 2020 році одним із проєктів Центру інноваційного розвитку КНУ імені Тараса Шевченка стала перша в Україні аудиторія віртуальної реальності з анатомії у Навчально-науковому центрі «Інститут біології та медицини» КНУ імені Тараса Шевченка. Три роки тому рішенням Вченої ради було відроджено медичний напрямок в Університеті. Сьогодні інтерес молоді до медицини

стрімко зростає, а сучасні технології віртуальної реальності створюють нові унікальні можливості для навчання чи ведення медичних досліджень. Вищевказане підсилює мотивацію студентів, дозволяє вступникам побувати в аудиторіях до вступу, максимально деталізувати вивчення матеріалу, підвищує ефективність та якість освітнього процесу.

Експерти стверджують, що лише певна частина студентів добре вивчає матеріал за допомогою читання чи прослуховування лекцій, решта ж - краще сприймає візуальну інформацію. Віртуальні технології завдяки візуалізації дозволяють полегшити сприйняття складних речей – механізмів, формул, планів тощо. Якщо сюди додати ефект присутності, стане зрозумілим, чому такий формат навчання має всі шанси обігнати у популярності традиційні педагогічні практики [3].

У КНУ імені Тараса Шевченка використовують такі новітні освітні технології, як Smart-дисплеї, інтерактивний сенсорний модуль “Cam Touch”, пройшла віртуальна фотовиставка, запроваджені віртуальні тури корпусами Університету та офісами компаній партнерів тощо.

Останні дослідження, проведені міжнародною юридичною компанією “Perkins Coie” та Асоціацією “XR”, з опитуванням 200 засновників стартапів, CEO технологічних компаній та інвесторів, показало, що освіта є найперспективнішою сферою для застосування технологій віртуальної реальності і випереджає її лише ігрова індустрія. Люди краще концентрують увагу, запам’ятовують та сприймають інформацію, навчаючись з допомогою іммерсивних технологій. За даними “Fortune Business Insights”, до 2026 року об’єм ринку віртуальної реальності в освіті становитиме понад 13 млрд. доларів США [5].

У експерименті, який доводить ефективність використання віртуальної реальності, одна група слухачів вивчала предмет, використовуючи технології віртуалізації, а інша - навчалася за допомогою традиційної методики. Дослідження показало, що в тих, хто під час навчання використовував VR, середній бал на іспитах був на 13% вищий, ніж у їхніх колег [5].

Величезний потенціал у VR / AR / 360-градусному відео для сучасної медицини. Віртуальні технології можуть вирішувати не лише питання корпоративного навчання, безпеки, маркетингу, комунікації, а навіть лікування і реабілітації.

Технології VR / AR і 360 дозволяють проводити співбесіди і подивитися на стажистів в роботі, зрозуміти, як вони будуть діяти в незвичних для них умовах. До впровадження VR-стажистам біотехнологічних галузей потрібно було 3 місяці навчання і практики, щоб перейти до основних операцій. Зараз цей процес займає близько трьох тижнів і не потребує такої кількості оплачуваних менторів, як раніше [6].

В Університеті Північної Кароліни студенти, які вивчають курс біології, завдяки VR можуть спостерігати за різноманітними організмами в їх природньому середовищі. Проєкт був запущений для груп викладачів, які протягом року працювали з 750 студентами [5].

Віртуальна реальність застосовується і для підготовки юристів. Проєкт “REVRLaw”, створений в університеті Вестмінстера, пропонує розкрити кримінальний злочин через віртуальну симуляцію, що дає змогу звернути увагу на всі деталі події.

“Giza Project” в Гарварді дозволяє досліджувати комплекс древніх пірамід на плато Гіза в Єгипті. Сам проєкт стартував ще кілька років тому, а зараз отримав 3D-версію для віртуальних подорожей [5].

Під час пандемії в Китаї 23,8% всіх пристроїв віртуальної і доповненої реальності використовувалися саме в освіті. Очікується, що сукупний річний темп зростання китайського ринку цих технологій протягом наступних п'яти років складе 67,5%.

Віртуалізація освіти відкриває принципово нові можливості доступності до якісної освіти (у тому числі для осіб з інвалідністю). Оволодіння навичками віртуальної реальності дозволяє забезпечити безперервність процесу навчання протягом усього життя.

Як було зазначено на Всеукраїнському Форумі “Україна 30”, в 2030 році

більше половини сучасних студентів будуть працювати за професіями, яких не існує. В найближчі 5 років 40% працівників повинні будуть пройти перепідготовку. а понад 70% працівників отримають нові навички або покращать ті, що мають [2].

Освітні технології віртуалізації, як точка біфуркації, допоможуть здійснити якісну перебудову навчального процесу університетської освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про вищу освіту”. Сайт Верховної Ради України. Законодавства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Всеукраїнський Форум “Ukraine30”. Травень, 2021. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=10226700603005483&id=1361071662
3. Вікторія Рогалевич. «Віртуальна реальність в освіті: нові можливості в навчанні». Intellias. 2020. URL: <https://www.intellias.ua/blog/vr-possibilities-in-education>
4. У КНУ відкрили першу в Україні аудиторію віртуальної реальності. Сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 21 лютого, 2020. URL: <http://www.univ.kiev.ua/news/10917>
5. Єлизавета Потілашвілі. «Как виртуальные технологии меняют образование». Laba. 2020. URL: <https://l-a-b-a.com/blog/1096-kak-virtualnye-tekhnologii-menjajut-obrazovanie>
6. Кароліна Підплетько. «VR / AR: як технології використовують в медицині». Modm lab. 2020. URL: <https://modumlab.com/blog/medicine>

СУДИМІСТЬ ЯК ОДНА З КВАЛІФІКОВАНИХ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Білецька Ірина

Курсант 2-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Людвік Валентин

Доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
підполковник поліції

Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України). Наявність правового стану судимості особи враховується при встановленні повторності та рецидиву злочинів і подальшого їх визнання кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками відповідного злочину або обтяжуючими покарання обставинами. Зауважимо, що сутність правових обмежень особи, яка має судимість, за своїм змістом не відрізняється від тих, котрі належать до змісту кримінальної відповідальності як інституту публічного права.

Зауважимо, що судимість, як правило, сприймається суспільством як негативний критерій моральності особи, яка, у свою чергу, також негативно оцінюється як її носій. Судимість позицій може розглядатися і як соціальний

критерій кримінальної схильності особи, що викликає деякі, а часом і повністю обґрунтовані побоювання у свідомості людей.

Диференціація кримінальної відповідальності є регламентацією на законодавчому рівні виду, обсягу, меж і форми реалізації кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності злочинного діяння, особи злочинця та форми його вини. Судимість, у свою чергу, є правовим інструментом диференціації кримінальної відповідальності, спрямованим на обмеження прав, свобод та законних інтересів особи, яка вчинила злочин і щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду, та застосовується з метою захисту громадян, їхніх прав і свобод, честі й гідності, суспільної безпеки, конституційного ладу України від злочинних посягань особи, яка має судимість [1, с.65].

Варто відзначити, що неналежне з'ясування органом досудового слідства відомостей про особу, яка притягається до кримінальної відповідальності, призводить в одних випадках до повернення справи прокурору на додаткове розслідування, а в інших – до більш тривалого розгляду справи через те, що виникає потреба в інформації щодо виконання попереднього вироку.

На наш погляд, для визнання рецидиву злочинів необхідно враховувати перебування особи у стані судимості на момент вчинення нею нового злочину, а не на момент винесення обвинувального вироку суду. Крім того, розглядаючи кваліфікацію рецидиву за ознакою судимості, цілком слушною вбачається думка, що вчинення нового злочину в період від проголошення вироку до його вступу в законну силу не створює рецидив.

Таке уточнення набуває неабиякого значення, коли йдеться про процедуру оскарження судового вироку. Так, від моменту винесення обвинувального вироку суду до набрання ним законної сили може минути значний часовий проміжок, зокрема той, що передбачений чинним КПК України для апеляційного та касаційного оскарження вироку суду попередньої інстанції. Натомість вчинення нового умисного злочину в проміжок часу між вступом вироку в законну силу і початком відбуття покарання може утворити

рецидив [2, с.259].

З огляду на зазначене слушною вважаємо позицію А.Ю. Маршенова, який рекомендує сконструювати норми Особливої частини у вигляді двоступінчатих або треступінчатих кваліфікованих складів. Так, поряд із підвищенням відповідальності за неодноразове вчинення злочину (кваліфікований склад) вони повинні передбачати ще більшу кримінальну відповідальність за вчинення цих діянь особою, раніше засудженою за них (особливо кваліфікований склад).

У висновках варто сказати, що кримінально-правові наслідки неанульованої судимості виявляються не лише у разі вчинення особою нового (повторного) злочину. Вони полягають у тому, що під час вирішення низки питань, пов'язаних з кваліфікацією вчиненого злочину, призначенням і виконанням покарання, а також звільненням від нього враховується попередня судимість. Наведені вище обґрунтування дають змогу стверджувати, що доцільно конструювати норми Особливої частини КК України у вигляді двоступінчатих або треступінчатих кваліфікованих складів, які передбачали б поряд із підвищенням відповідальності за повторне вчинення умисного злочину без попереднього засудження (кваліфікований склад) посилення кримінальної відповідальності за рецидив злочинів, тобто за вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (особливо кваліфікований склад).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Голіна В.В. Судимість: моногр. / В.В. Голіна. Харків.: Харків юридичний, 2006. 384 с
2. Степанова Ю.П. Поняття рецидиву злочинів. Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення: м-ли міжнар. наук.- практ. конф. (13–15 квітня 2007 року): [у 2 ч.]. Львів, 2007. Ч. 1. С. 258–261.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Блюк Наталія Володимирівна

к.ю.н. асистент кафедри
цивільного права та процесу

Сидій Ольга Євгенівна

студентка,
Національний університет
“Львівська політехніка”
м.Львів (Україна)

Анотація: В роботі розглядається національна система соціально-трудова відносин на предмет наявності передумов, необхідних для забезпечення продуктивної зайнятості населення. До уваги шляхи забезпечення продуктивності зайнятості населення на основі чинних нормативно-правових актів. Пропонується покласти в основу державної соціальної політики лінію спрямовану на вжиття додаткових заходів щодо підтримки продуктивної зайнятості населення.

Ключові слова: зайнятість, продуктивна зайнятість, ринок праці, професійно-кваліфікаційний рівень громадян, законодавство.

Аксіологічні засади правового регулювання зайнятості населення Конституціонодавець заклав вже у співвідношенні гарантованого ст. 43 Конституції України права на працю та пізніше в Законі України “Про зайнятість населення”. Така конструкція зумовлює правовий підхід до регулювання зайнятості населення та стимулювання роботодавця сприяти продуктивній зайнятості працівника.

Досить класично сьогодні у науці права уставленим є наступний погляд на поняття зайнятості населення.

Зайнятість населення – це система суспільно-економічних відносин між економічно активним населенням, суб'єктами господарювання та державою з приводу участі громадян у суспільно корисній діяльності, що регулюють забезпечення економічно активного населення робочими місцями шляхом різноманітних форм його участі у суспільному виробництві, а також впливають на відтворення, розподіл та перерозподіл трудової активності населення і таким чином визначають якість життя населення. Ці ознаки свідчать про те, що держава не тільки гарантує право на працю, але й покладає на кожну людину відповідальність за своє майбутнє у професійному відношенні.

Розуміння поняття продуктивної зайнятості утруднено через розмитість формулювань, відсутності посилянь до підзаконних актів, попри постійне оновлення нормативно-правової бази.

Продуктивна зайнятість, за визначенням І. Кочура, – це така зайнятість населення, яка завдяки високопродуктивній праці створює необхідні для розвитку суспільства ресурси і дає кожному працівникові дохід, не менший, ніж потрібно для відтворення його фізичних, інтелектуальних і професійних якостей, тобто, щонайменше, забезпечує просте відтворення робочої сили [1]. Отже, за умов продуктивної зайнятості за рахунок продуктивності праці в сфері матеріального виробництва забезпечується заробіток кожному членові суспільства (в тому числі пенсіонерам, дітям, інвалідам, безробітним, працюючим у невиробничих галузях, військовослужбовцям, студентам, учням), а також різні необхідні державні витрати для нормального, всебічного розвитку суспільства (витрати на утримання армії, розвиток науки, культури, охорони здоров'я, розв'язання надзвичайних ситуацій тощо).

Важливим для згадки є підхід С. Бандура, який зазначає, що “забезпечення продуктивної зайнятості – це не лише максимально ефективне використання соціального та трудового потенціалів, але і зростання життєвого рівня населення та його платоспроможності” [2,с.6].

Отже, слід зазначити, що найнебезпечнішим для майбутнього України – для її економічного та соціального розвитку – є те, що наразі високий рівень

безробіття зберігається не лише за рахунок осіб з низькою конкурентоспроможністю, а й за рахунок тих, хто має високий рівень освіти та професійної підготовки. Очевидними є структурні дисбаланси на ринку праці, відсутність умов для продуктивної зайнятості майже в усіх секторах національної економіки, збереження високої частки зайнятих не за фахом, а також – на найпростіших роботах (близько 23% [10,с.50]). На жаль, ринок праці України усе ще – або й навіть ще більшою мірою, ніж раніше – відкидає пропозицію висококваліфікованої праці. А відсутність професійних підходів зумовлює низьку ефективність підприємства, відповідно відсутність продуктивності зайнятості населення.

В.Окієнко зазначає, що поєднання раціональної та ефективної зайнятості є основою формування її продуктивності, а синонімом останньої може виступати оптимальна зайнятість [4]. Тим не менш зауважимо, що продуктивна зайнятість з одного боку є засобом задоволення первинних потреб особистості, з іншого – сама вона виступає своєрідною (причому, у розвиненому суспільстві – первинною) потребою, як індивіда, так і суспільства, частиною якого він є.

Шляхи забезпечення продуктивної зайнятості населення стають одним із найбільш актуальних питань для забезпечення потреб ринку праці та забезпечення першоосновою функціонування індивіда в суспільстві, адже в будь-якій суспільній формації потреби виступають основою життєдіяльності особистості. На відмінну від спрощеного розуміння потреб, як бажання володіти, користуватися і споживати, в економічному розумінні категорія потреб характеризує відносини, що виникають між людьми (індивідуумами, групами, класами і суспільством в цілому) у процесі створення, розподілу, присвоєння і споживання життєвих благ з метою забезпечення максимально сприятливих умов життєдіяльності. У цьому розумінні об'єктивно обґрунтовані потреби визначають потенційні можливості суб'єктів соціально-економічних відносин до споживання життєвих благ у визначених кількісних обсягах і відповідної якості.

Відзначимо, що згідно зі ст. 15 Закону України “Про зайнятість

населення” державна політика зайнятості населення базується в тому числі на принципі пріоритетності забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави [8]. Саме тому теоретико-методологічні підходи до визначення ролі держави у вирішенні проблем забезпечення продуктивної зайнятості різняться в контексті історичного розвитку суспільства та в залежності від тієї або іншої спрямованості економічного аналізу. Дуже важливим у діяльності органів державного управління щодо реалізації державної політики зайнятості населення є дотримання принципу субсидіарності, тобто відображенням політичної концепції, згідно з якою механізм управління суспільством має будуватися «знизу вгору»: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Відповідно забезпечення підпорядкованості цілей, завдань, орієнтирів і важелів державного управління соціальної сфери здійснюється на різних рівнях управління, їх інтегрованості на державному, регіональному та локальному рівнях з метою формування структурно цілісної системи реалізації політики зайнятості населення. Зокрема, на державному рівні мають розроблятися національні пріоритети політики зайнятості, державні програми зайнятості, законодавча та нормативна база.

Завдяки політиці децентралізації на регіональному рівні визначається стратегія здійснення політики зайнятості із врахуванням специфіки і особливостей регіонального розвитку, розміщення і територіальної організації виробництва. А на галузевому і виробничому рівнях політика зайнятості пов'язується з конкретними виробничо-економічними завданнями. Оскільки регіональна політика тісно пов'язана з національним самовизначенням держави, загальноекономічною і соціальною політикою, то в період трансформації взаємозв'язок загальнодержавної і безпосередньо політики регіонів повинен бути тісним і ефективним. Здійснення державної політики зайнятості населення на регіональному рівні передбачає здійснення ряду важливих заходів. Головними функціями органів державного управління щодо здійснення

політики зайнятості населення є: визначення мети і завдань державного управління зайнятістю населення; формування стратегії, поточних і довгострокових програм зайнятості; координація інтересів всіх суб'єктів державного управління процесом зайнятості; стимулювання процесів соціально-економічного розвитку для вирішення проблем зайнятості; моніторинг і аналіз результатів політики зайнятості; контроль виконання визначених завдань [4, с. 195].

Відповідно, шлях до вирішення та й взагалі розуміння проблеми людського капіталу неминуче пролягає крізь усвідомлення важливості та необхідності оптимізації демографічних процесів, розвитку сучасної системи освіти та професійної підготовки. Не менш значущим є створення робочих місць, які потребували б тих знань, що претендуватимуть на підвищення продуктивності працівників, а отже продуктивності зайнятості населення. Але, як засвідчують результати аналізу поточного стану економіки України, проблеми інноваційного техніко-технологічного розвитку є гострими та нерозв'язаними. Відтак, у переважній більшості випадків знання українців не в змозі набути ознак капіталу, що, у свою чергу, гальмує розвиток національної освітньої системи. Окрім цього, незважаючи на декларування інноваційного курсу розвитку та намір наблизитися до еталонів постіндустріального світу, рівень впровадження інновацій в Україні залишається настільки низьким, що його вплив на зміни у професійно-кваліфікаційній структурі зайнятих майже невідчутний, попри започаткування використання онлайн ресурсів забезпечення технологічної підтримки, зокрема додатку “Дія”.

Звісно, важливо на новій основі відтворити систему робочих місць практично усього національного господарства, що потребуватиме величезних капіталовкладень. Нині зайнятість у вітчизняній економіці не створює міцної основи для розв'язання складних завдань соціально-економічного розвитку. Майже дві третини з усієї сукупності створюваних щороку робочих місць є малопродуктивними, тимчасовими, такими, що не потребують кваліфікованої праці та передбачають низький рівень її оплати, а отже, «...значну частину

працівників позбавлено можливості фізично поновлювати робочу силу, не кажучи про її якісні інноваційні складові» [6, с. 53]. Така ситуація – пряма протилежність очікуваним змінам у сфері праці, за яких виявлення ефекту “продуктивної зайнятості населення” було б не міфом, а реальністю, як реальними стали б і прогресивні зміни у соціальній структурі українського суспільства.

Важливим для аналізу в контексті цієї роботи є Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на період до 2022 року” від 24 грудня 2019 р. В рамках якої одним із основних напрямів державної політики у сфері зайнятості є розвиток національної економіки як основи для забезпечення продуктивної зайнятості та створення нових робочих місць. Як зазначалося вище на основі формально-логічного і структурно-функціонального методу дослідження у співвідношенні із висновками науковців, думка Законодавця єдина із твердженнями експертного середовища. Зокрема в документі зазначається, що розвиток національного ринку праці насамперед залежить від макроекономічної ситуації в Україні та є її віддзеркаленням. Підґрунтям для поліпшення ситуації на ринку праці та появи позитивних тенденцій у сфері зайнятості є наявність в країні сприятливих економічних процесів, спрямованих на стає економічне зростання [8].

Варто зазначити основні шляхи забезпечення продуктивності населення, а саме поліпшення інвестиційного середовища і підвищення інвестиційної привабливості національної економіки; формування сприятливої системи оподаткування та регуляторного режиму; забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, робіт і послуг вітчизняних підприємств та експортного потенціалу українських виробників; зростання рівня інноваційності та наукомісткості економіки; розбудови системи середньострокового прогнозування розвитку ринку праці у професійно-кваліфікаційному розрізі та розрізі регіонів.

Важливу роль відіграє і громадська роз’яснювальна діяльність, з метою

підтримки та орієнтації безробітних громадян у напрямку самозайнятості за допомогою проведення тематичних семінарів та індивідуальних консультацій з питань організації підприємницької діяльності, надання послуги із фахового консультування.

Висновки: Підсумовуючи, слід зазначити, що формування повноцінної політики забезпечення продуктивності населення в Україні вимагає створення всіх умов для ефективного функціонування економіки. Важливою проблемою, яка ускладнює ситуацію на ринку праці, є поширення неофіційної і тіньової зайнятості. З одного боку, діяльність тіньового сектора є важливою для значної частини українців, оскільки забезпечує їх робочими місцями. Однак підприємства, що працюють в цьому секторі, не платять податки, що збільшує податкове навантаження на офіційний сектор, знижує ефективність його функціонування і, отже, звужує можливості розвитку, стримує процеси створення нових робочих місць, підвищення заробітної плати працівникам. Повноцінна імплементація рекомендованих шляхів забезпечення продуктивної зайнятості населення, зокрема поліпшення інвестиційного середовища і підвищення інвестиційної привабливості національної економіки; формування сприятливої системи оподаткування та регуляторного режиму, стане фундаментом для втілення позицій Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на період до 2022 року”. Зміни, запропоновані Урядом в постанові-плані забезпечення зайнятості населення будуть спрямовані на забезпечення гідною роботою населення незалежно від місця проживання, стимулювання економічної активності населення, розвиток і реалізацію трудового потенціалу, що надалі стане вагомим чинником покращення продуктивності зайнятості населення, а відповідно і економічного зростання.

Складна ситуація на національному і регіональному ринках праці зумовлює необхідність вжиття додаткових заходів щодо підтримки продуктивної зайнятості населення, оскільки простежуються наступні негативні тенденції: нестача кваліфікованих працівників, старіння робочої сили,

недосконалі освітні практики і як наслідок відтік молоді за подальшим навчанням та працевлаштуванням до Європи. Створення сучасних, якісних робочих місць з гідною оплатою праці залишатиметься в нашій країні головним завданням як на сьогодні, так й на тривалий час.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочура І. Продуктивна зайнятість у контексті забезпечення людського розвитку і економічного зростання / І. Кочура // Україна: аспекти праці. 2005. № 6. С. 19 – 23.
2. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення/С.І.Бандур, Т.А. Заяць, В.В. Онікієнко та ін. К.: РВПС УКРАЇНИ НАН України, 2001. 261 с.
3. Міненко В. Л. Державне регулювання ринку праці та зайнятості населення: теоретичний аспект / В. Л. Міненко // Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2 (36). С. 5 – 9
4. Вірт Ю. П. Шляхи і напрямки державного регулювання ринку праці в Україні в умовах економічної кризи / Ю. П. Вірт, Н. М. Заярна, В.А. Окієнко // Наук.вісн. НЛТУ України. 2010. Вип. 20. С. 195 – 198.
5. Манцуров І.Г., Яценко А.В. Нагромадження капіталу як фактор економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки / І.Г. Манцуров, А.В. Яценко // Демографія та соціальна економіка. 2008. № 2 (10) С. 52–62.
6. Баластрик Л.О. Держава як гарант інноваційної зайнятості / Л.О. Баластрик // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Спец. вип.: Соціально-трудова відносина: теорія і практика : у 3 т. Т. 1. К.: КНЕУ, 2010. С. 51–58.
7. Куліков Г. Мотивація створення нових робочих місць як чинник підвищення ефективної зайнятості населення / Г. Куліков // Україна: аспекти праці. 2012. № 6. С. 11–18
8. Про зайнятість населення: від Закон України 22.10.1993 № 3551-ХІІ.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

9. Williams, C. Explaining the Normality of Informal Employment in Ukraine: A Product of Exit or Exclusion? / C. Williams, J. Round, P. Rodgers // American Journal of Economics and Sociology. 2011. № 3. P. 729–755.

10. Про затвердження Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на період до 2022 року: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2019-%D1%80#Text>

УДК 004.94

**МОДЕЛІ ДЛЯ АНАЛІЗУ ДОСТУПНОСТІ ОСВІТИ
У РІЗНИХ КРАЇНАХ**

Бойко Єлизавета Костянтинівна

студент

Паламарчук Роман Володимирович

студент

Ліхоузова Тетяна Анатоліївна

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Анотація. Розглянуто моделі, що можна використовувати для аналізу доступності освіти у різних країнах. Досліджено кілька різновидів моделей, побудованих за даними "EdStats" сайту "The World Bank" за 1950 – 2010 роки, окреслено їх сфери використання.

Ключові слова: регресійні моделі, кластеризація, аналіз даних.

Вступ. У наші часи освіта відіграє ключову роль в житті людини, так як з її допомогою люди можуть досягати неймовірних висот, будувати кар'єру, бути затребуваними і професійними фахівцями в своїй сфері діяльності. Головним фактором освіченості населення є доступність освіти в країні. Під доступністю освіти мається на увазі можливість громадянина отримати бажану для нього якісну освіту. Отже, аналіз доступності освіти у різних країнах допоможе зрозуміти які саме країни сприяють навчанню населення та чи впливає показник економічного добробуту країни на здобуття освіти.

Мета роботи. Запропонувати моделі для аналізу доступності освіти, які

дозволять згрупувати країни із схожими ситуаціями та обрати фактори, що найбільше впливають на доступність освіти.

Матеріали та методи. Для роботи використано набір даних “EdStats” сайту “The World Bank” [1].

Для дослідження зв’язку доступності освіти і середнього прибутку на душу населення використаємо моделі лінійної та поліноміальної регресії [2-4].

Для відбору факторів для регресійного аналізу може допомогти теплова кореляційна карта.

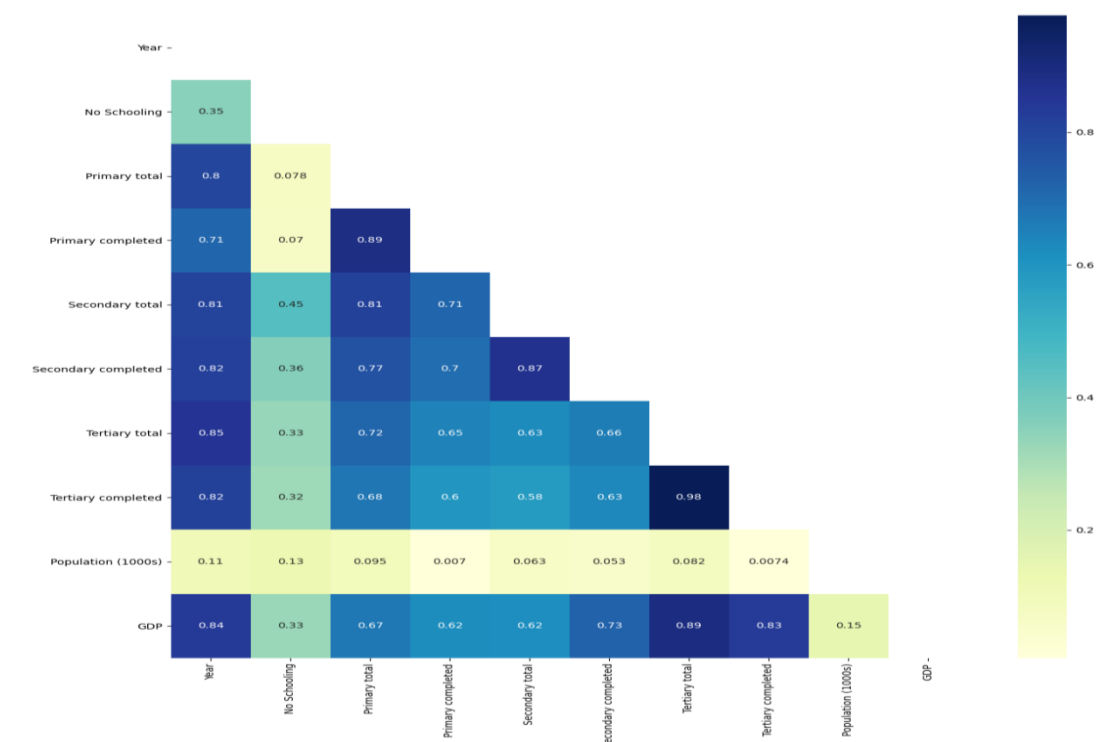

Рис. 1. Теплова кореляційна матриця для усіх факторів

Розглянувши дану матрицю, можна сказати, що GDP (середній прибуток на душу населення) найбільше впливає на Tertiary total (відсоток населення 15+, які могли отримати вищу освіту) та Tertiary completed (відсоток населення 15+, які отримали вищу освіту). Так як ми хочемо аналізувати взаємозв’язок саме між освіченістю та економічним становищем у країні, то для регресійного аналізу правильніше буде обрати предиктор Tertiary completed. Чим більше GDP країни, тим більше піднімається рівень життя її громадян: розширюється виробництво, ростуть зарплати, держава збільшує витрати на різні соціальні програми і потреби громадян. Цей показник впливає на розвиток країни, тому

отримані результати є досить логічними.

Для лінійної регресії складність обирати не потрібно, для поліноміальної регресії на основі аналізу MSE обрано 3 степінь полінома. Верифікація моделей виконана на основі 10-кратної перехресної перевірки. візуалізуємо моделі за допомогою діаграм розсіювання (рис. 2).

Таблиця 1. Верифікація моделей

Показник якості	Лінійна регресія	Поліноміальна регресія
R^2	0.628	0.668
MSE	10.183	8.898

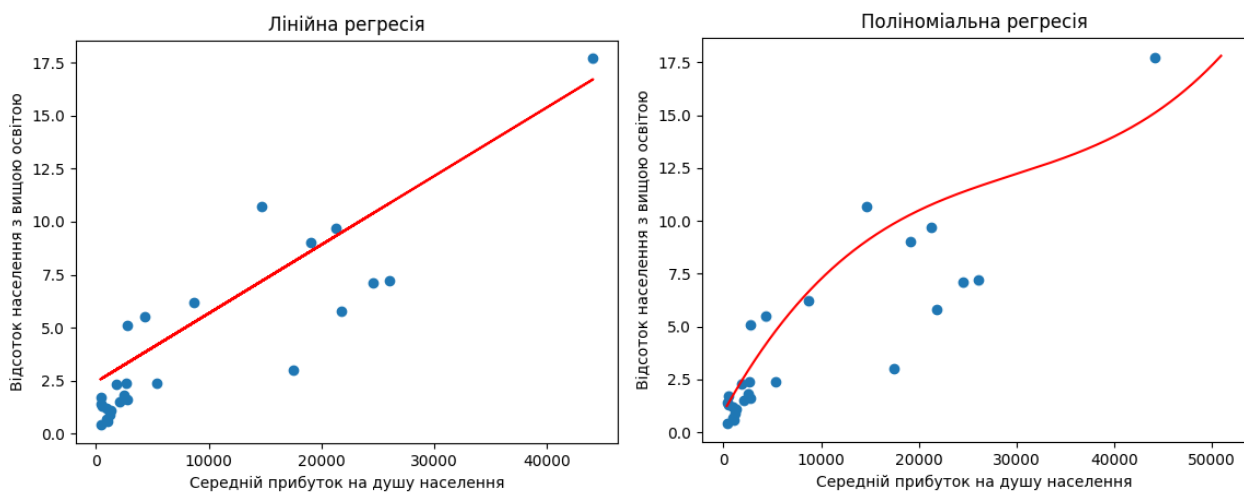

Рис. 2. Лінійна та поліноміальна регресії

Побудовані моделі показують досить високу точність, невелику середньоквадратичну похибку та високий коефіцієнт детермінації. Моделі дають доволі схожі результати, тому можна використовувати будь-яку з них.

Ще одна мета, що ставилась у дослідженні – виявити країни із схожою ситуацією щодо доступності освіти. Для цього було розглянуто лише два фактори: гендер (чоловік/жінка) та місце проживання (місто/село). Ці фактори є найбільш важливими, оскільки в більшості країн третього світу існує гендерна нерівність та велика частина населення проживає за межами міст, а тому можливість мати доступ до навчальних закладів може бути обмежена.

Для дослідження обрано дві моделі: центроїдну модель і модель зв'язності. Для формування центроїдної моделі використано метод k-середніх, а

для моделі зв'язності — ієрархічну кластеризацію [2-4].

Під час підготовки даних було прийняте рішення не обробляти викиди, оскільки кожна країна є унікальною і дані щодо неї мають залишатися незмінними. Дані представлені у зручному форматі (десяткових дробів): числа від 0 до 1, ніяких додаткових дій вони не потребують.

Для вибору кількості кластерів методом k-середніх було обрано метод ліктя, а у ієрархічній кластеризації створена дендограма.

Можна зробити висновок, що обидва методи працюють однаково і знайшли оптимальним однакове число кластерів – 3.

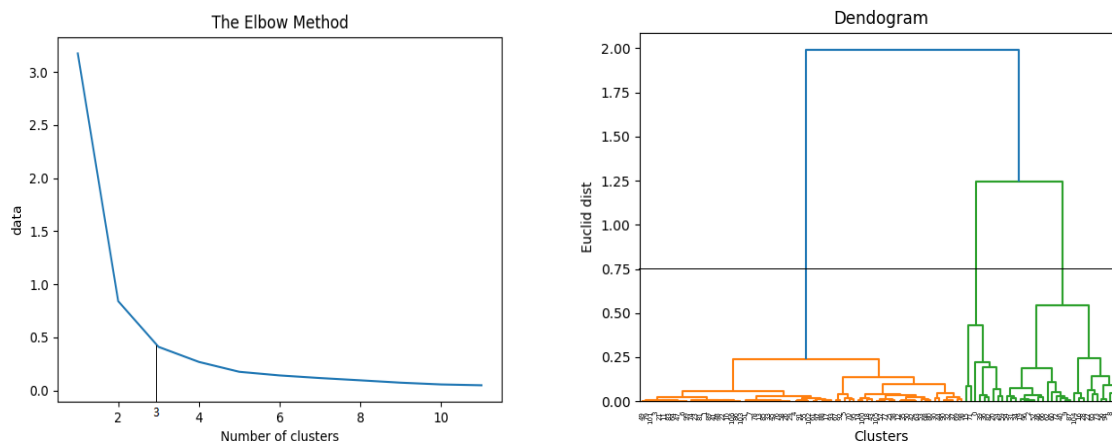

Рис. 3. Вибір кількості кластерів, гендер

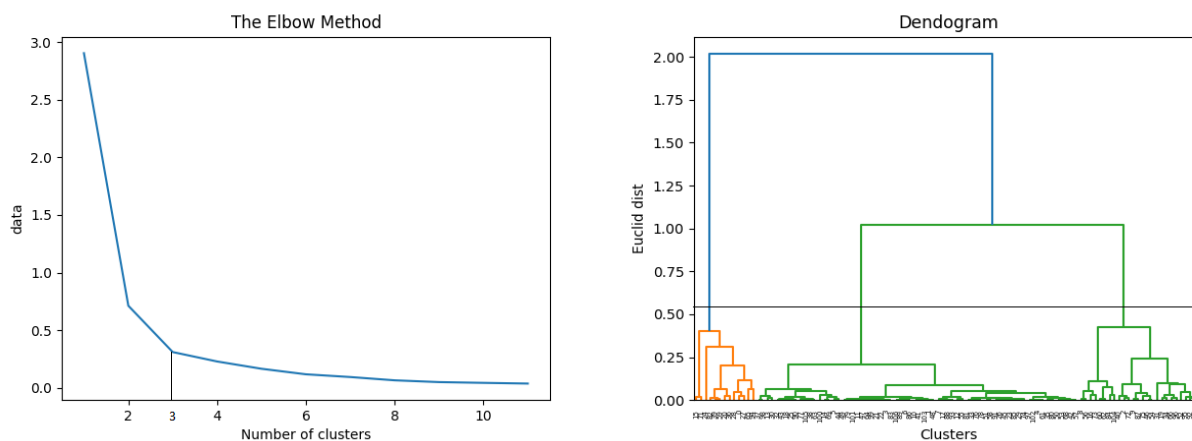

Рис. 4. Вибір кількості кластерів, місце проживання

Результати. Побудувавши графіки з кластерами можна побачити, що відмінностей між результатами роботи методів майже немає (рис. 5, 6).

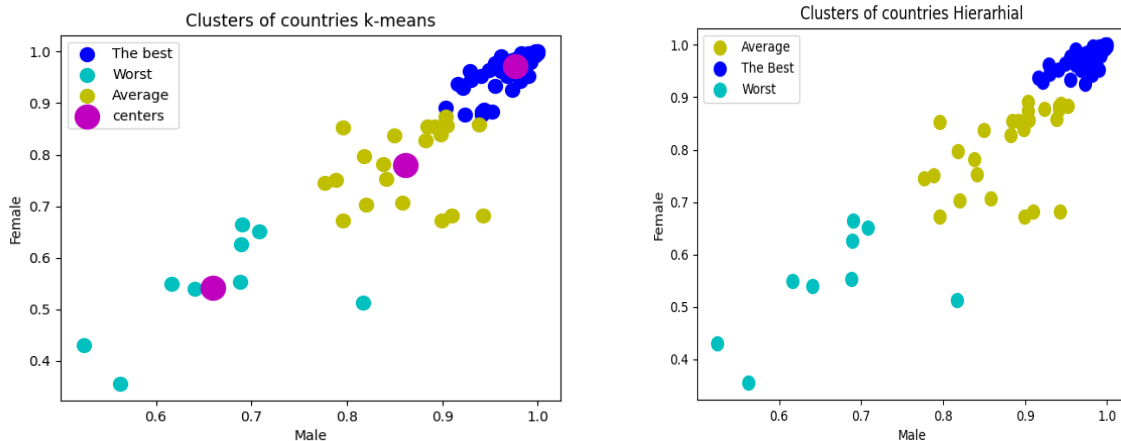

Рис. 5. Результати кластеризації, гендер

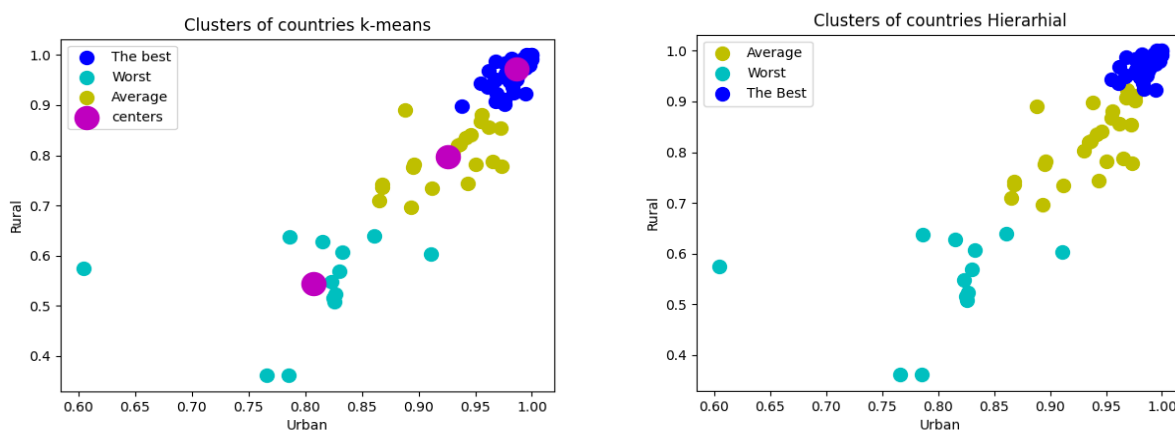

Рис. 6. Результати кластеризації, місце проживання

Перевірявши гіпотезу про вплив фактору гендеру для різних груп країн отримали, що для групи «найкращих країн» фактор гендеру не є тим, що впливає на доступність освіти, на відміну від інших груп країн. А від місця проживання доступність освіти залежить. Це можна побачити оцінивши p-value (табл. 2).

Таблиця 2. Перевірка гіпотези про рівність середніх

кластер	гендер		місце проживання	
	середнє	p-value	середнє	p-value
найкращі країни	0.6	0.44	20.06	0
країни з середнім рівнем доступності освіти	16.67	0	77.31	0
найгірші країни	6.86	0.02	65.72	0

Проведене дослідження дозволило виділити країни із схожими ситуаціями щодо освіти. Результатом аналізу є можливість цільової допомоги певним групам країн з найгіршою ситуацією у сфері навчання та вирішення можливих проблем, що породжують ці обставини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Education Statistics [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/education-statistics>
2. The Top 5 Clustering Algorithms Data Scientists Should Know [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://www.digitalvidya.com/blog/the-top-5-clustering-algorithms-data-scientists-should-know/>
3. Бахрушин В.Є. Методи аналізу даних: навчальний посібник для студентів // Запоріжжя: КПУ, 2011 – 268 с.
4. Теорія імовірностей та математична статистика [Електронний ресурс]: підручник / Т.А. Ліхоузова. – Київ: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/23168>

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Бондаренко Ірина Семенівна

викладач вищої категорії

викладач - методист

ДНЗ «Запорізький професійний
ліцей залізничного транспорту»

м. Запоріжжя, Україна

Анотація **Аннотация:** Розвиток цифрової компетентності педагога є одним із ключових питань освіти, що пов'язані з викликами сучасного інформаційного суспільства та швидкоплинними технічними й технологічними процесами. Педагоги як основні агенти змін у системі шкільної освіти мають йти в ногу з часом, швидко та ефективно реагувати на виклики ХХІ століття, бути здатними використовувати новітні цифрові засоби, вміти створювати відповідне середовище для своїх учнів, знати шляхи та засоби безпечного поводження в мережі Інтернет, а також уміти захищати особисту інформацію у цифровому просторі. Означені вище навички є складовими цифрової обізнаності людини, тобто її цифрової компетентності. Вони, крім того, мають доповнюватися такими якостями, як критичне мислення, медіаграмотність, комунікаційні навички тощо. Основною причиною недостатньої обізнаності щодо цифрових засобів, форм і методів їх використання є брак можливостей та поінформованості вчителів у даній галузі, що зумовлено різноманітними чинниками. Зважаючи на це, варто звернути увагу на міжнародний досвід, де формування та розвиток цифрової компетентності вчителів усіх предметів є стратегічним завданням систем освіти.

Ключові слова: Педагогіка, цифрова компетентність, викладач, інформаційно-комунікаційні технології, галузі компетентності, рамка цифрової компетентності, освітній процес, комп'ютерна грамотність, сфери компетентностей

За останні роки в Україні зроблено важливі кроки в напрямку впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес: забезпечення закладів освіти персональними комп'ютерами, підключення до Інтернету, розроблення електронних освітніх ресурсів, що в цілому, має спрямованість на формування нового позитивного ставлення педагогів до застосування ІКТ та, як наслідок, підвищення та розвиток їхніх інформаційно-цифрових компетентностей.

Інформаційно-цифрова компетентність (ІЦК) – здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства. Це мотивація, потреба й інтерес до отримання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів й інформації. Це вміння за допомогою технічних засобів та інформаційних технологій самостійно шукати, аналізувати та добирати необхідну інформацію, обробляти її, зберігати та передавати:

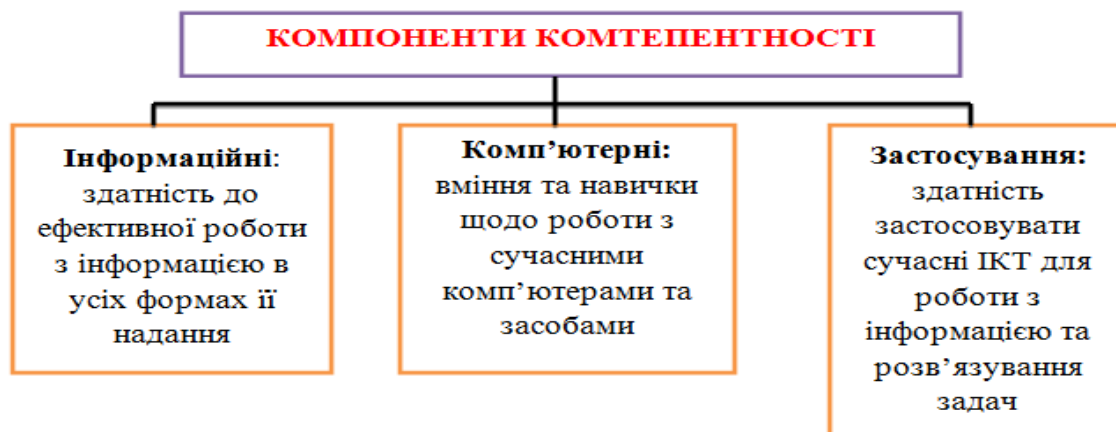

Рис 1

Цифрова компетентність педагога передбачає впевнене і водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в Інтернеті, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право,

інтелектуальна власність тощо) – це є алгоритмом в направленості роботи педагога. [1, стор. 37-42].

Комп'ютерна грамотність, тобто володіння мінімальним набором знань і навичок роботи на персональному комп'ютері, розглядається нині як вміння, таке ж необхідне, як і вміння читати й писати.

Виділення цифрової компетентності як окремої складової професійної компетентності педагога обумовлено активним використання цих навичок у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в освіті. [3, с.87-93].

Під ІЦК компетентністю педагога розуміємо здатність педагога використовувати інформаційні і комунікаційні технології для здійснення інформаційної діяльності (пошуку інформації, її визначення і організації, управління й аналізу, а також її створення і розповсюдження) в своїй професійній сфері, а саме:

- ♣ здійснювати інформаційну діяльність по збору, обробці, передачі, збереженню інформаційного ресурсу, по продукуванню інформації з метою автоматизації процесів інформаційно-методичного забезпечення;

- ♣ оцінювати і реалізовувати можливості електронних видань освітнього призначення і розподіленого в мережі Інтернет інформаційного ресурсу освітнього призначення;

- ♣ організувати інформаційну взаємодію між учасниками навчального процесу та інтерактивним засобом, що функціонує на базі засобів ІЦК;

- ♣ створювати і використовувати психолого-педагогічні діагностичні методики контролю та оцінки рівня знань учнів, їх просування у навчанні;

- ♣ здійснювати навчальну діяльність з використанням засобів ІЦК в аспектах, що відображають особливості конкретного навчального предмету. [6]

ІЦК-компетентність заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає можливість особистості бути сучасною, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки в своїй професійній діяльності.

Зміст цифрової компетенції для викладача – предметника, це – знання,

вміння, розуміння принципів роботи основних комп'ютерних програм, включаючи текстовий та табличний процесори, системи керування базами даних, способи зберігання і обробки інформації.

Здатність викладача шукати, збирати, створювати, організовувати електронну інформацію, систематизувати отримані дані і поняття, уміння відрізнити суб'єктивне від об'єктивного, реальне від віртуального. Обізнаність педагога в своїй сфері діяльності, заснована на використанні Інтернету і електронних способів передачі інформації, таких як e-mail, відео конференції та ін., розуміння різниці між реальним і віртуальним світом, здатність використовувати відповідні засоби (презентації, графіки, діаграми, карти) для комплексного розуміння отриманої інформації, розуміння потенціалу інформаційних технологій, для можливості працевлаштування, підтримки інноваційної діяльності людини і долучення його в справи суспільства.

Здатність шукати і знаходити необхідні веб-сайти і використовувати Інтернет-сервіси, такі як форуми і e-mail базове розуміння надійності і достовірності отримуваної інформації і пошана до етичних принципів при інтерактивному використанні інформаційних технологій здатність використовувати інформаційні технології для критичного осмислення того, що відбувається, інноваційної діяльності в різних контекстах вдома, на роботі і на дозвіллі. [4, стор. 73-79]

Професія педагога сьогодні тісно пов'язана з розвитком інформаційно комунікаційних технологій та їх впливом на освітні процеси та професійну діяльність.

Рамка для педагогів визначає цифрову компетентність, вміння використовувати цифрові технології для підтримки творчості, активного громадянства та соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей. Вона включає цифрову та інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та вирішення проблем. [2, с.52-59].

Рис. 2. Структура ІКТ-компетентності

До поданих на рис.2 шести сфер відносяться наступні:

- професійна залученість, спрямована на використання професійного середовища, тобто використання педагогами цифрових технологій у професійній взаємодії з колегами, здобувачами освіти, батьками та іншими зацікавленими особами та на власний індивідуальний професійний розвиток, а також на розвиток установи;
- цифрові ресурси – необхідні для ефективного і відповідального використання та створення контенту, а також для обміну цифровими ресурсами для потреб навчання;
- викладання та навчання – сфера, спрямована на управління та організацію цифрового використання технологій для потреб викладання та навчання;
- оцінювання – сфера, що призначена для використання цифрових стратегій для підтримки процесів оцінювання;
- розширення можливостей здобувачів освіти – зосереджене на використанні потенціалу цифрових технологій для здійснення навчання здобувачів освіти;

– сприяння цифровій компетентності здобувачів освіти – спрямоване на розвиток таких професійних компетентностей, що сприяють формуванню цифрової компетентності здобувачів освіти. [6].

Запропонована модель цифрової компетентності є моделлю поступу і має на меті допомогти педагогам зрозуміти їхні особисті сильні та слабкі сторони, описуючи різні етапи або рівні розвитку цифрової компетентності. Для зручності використання, ці етапи розвитку цифрової компетентності пов'язані з шістьма рівнями знань, які використовуються іншими спільними європейськими рамками.

У цілому інформаційно-цифрова компетентність педагога передбачає здатність та вміння систематичного, логічного та системного використання ІКТ, що розкриває доступ до застосування та можливо, і розроблення сучасних педагогічних технологій. Завдяки резервам, які забезпечуються впровадження ІКТ в освітній процес, система освіти змінює авторитарну педагогіку гуманістичною, де створюються можливості для врахування й розвитку особливостей кожного педагога як особистості зі своїми індивідуальними потребами й якостями. Такі підходи в педагогіці забезпечують педагогам право на самобутність, унікальність та мобільність [3, с.87-93].

Педагоги повинні бути здатними не тільки до передавання навчального матеріалу, а й уміти організувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, розвивати їх самостійність та творчість через використання сучасних засобів ІКТ. Саме тому постало питання неперервного підвищення їхнього рівня інформаційно-цифрової компетентності – якості, сформованість якої дозволяє педагогу на високому професійному рівні використовувати ІЦК з метою пошуку, логічного відбору, систематизації, використання навчального матеріалу та організації результативного освітнього процесу.

Нині, в умовах інформатизації освіти тільки неперервне підвищення рівня інформаційно-цифрової компетентності педагогів дозволить їм оперативно та адекватно реагувати на всі змінні прогресивні умови їхньої професійної діяльності.

Зростання ролі ІКТ в освіті та повсякденному житті людини потребує формування цифрової компетентності. Цей процес покладений на вчителя як основного агента дій та рушія сучасних реформ. Він передбачає чітке усвідомлення не лише складових та характеристик даної категорії, а й форм, методів та засобів, що сприяють набуттю та подальшому розвитку цифрової компетентності. Рамка цифрової компетентності для громадян та Рамка цифрової компетентності для освітян на сьогодні є еталонними моделями, розробленими країнами Європи з метою створення спільної мови, наукової термінології та освітніх стандартів, що вкрай важливо й для вітчизняних освітян. Їх використовує значна кількість країн для розробки стратегії формування цифрових навичок, перегляду та створення навчальних програм, розвитку цифрової компетентності вчителів і підтримки можливостей працевлаштування. [4, с.124]. Наприклад, нові підходи, окреслені у Рамці, покладено в основу Концепції Нової української школи. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні міжнародного досвіду практичного впровадження Рамки цифрової компетентності для громадян та Рамки цифрової компетентності для освітян, аналізі можливостей розвитку цифрової компетентності вчителя та учнів, що надає сучасна реформа для нової української школи. Особливої наукової підтримки сьогодні також потребують загальні підходи та створення сприятливих умов для використання цифрових засобів вчителями з метою підвищення їхньої кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. Биков, «Досвід: Цифрове навчальне середовище», «Цифрова компетентність учителя» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/uesaccent/photos/pcb.1809058149395875/1809406686027688/?type=3>.
2. Л. Г. Гаврілова, «Інформаційно-цифрова культура, грамотність та компетентність як сучасні освітні феномени». [Електронний ресурс]. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/>

3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України . – 2016 . – С . 11–12 [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей у системі освіти України : метод. Рекомендації / [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. – К. : Атіка, 2010.

5. Цифрова компетентність вчителя DigCompEdu. Дистанційна освіта. Блог про дистанційне та змішане навчання інформатики. Технології та системи дистанційного навчання. Moodle. – Режим доступу: <https://www.http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html>

6. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update 5 Phase 1: the Conceptual Reference Model. – Режим доступу: <https://www.https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technicalresearch-reports/digcomp-20-digital-competence-framework-citizens-updatephase-1-conceptual-reference-model>.

ВПЛИВ СНУ НА МЕТАБОЛІЗМ ГЛЮКОЗИ

Ващук Микола Анатолійович

к.мед.н,доцент

Алиєва Сусана Відадівна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: порушення режиму сну не тільки знижує когнітивно-пізнавальну працездатність, а й пов'язане з ростом смертності і захворюваності. Останнім часом епідеміологічні та експериментальні дослідження свідчать про те, що якість і кількість сну є важливими стримуючими факторами метаболізму всього тіла. Передбачається, що порушення сну може викликати цукровий діабет II типу і ожиріння.

Ключові слова: сон, неспання, глюкоза, інсулін, діабет II типу.

Кругообіг глюкози, ліпідів і білків демонструє значну варіабельність під час природного циклу сну / неспання, який є поглибленим в зв'язку з метаболічними змінами, викликаними вживанням їжі. Наприклад, рівень глюкози в плазмі крові поступово збільшується під час сну, а найвищий рівень цього показника - рано вранці. Добові коливання в метаболізмі глюкози відбуваються, перш за все, за рахунок прямої вегетативної іннервації цільових органів з супрахіазматичного ядра гіпоталамуса і не залежать від циркулюючих рівнів інсуліну або глюкагону. Насправді, супрахіазматичне ядро гіпоталамуса, кероване вегетативним виходом, як показала практика, регулює вихід глюкози з печінки [1,2] і, швидше за все, також бере участь в зниженні кровотоку в скелетних м'язах і зменшенні м'язової глюкози, гнітючої сон [2,с.557]. У період очікування пробудження вихід печінкової глюкози збільшується у здорових і

хворих на цукровий діабет. Крім того, зниження активності нейронів під час повільного сну сприяє зниженню утилізації глюкози мозком під час сну. Аналогічний циркадний ритм сон / неспанья був описаний в метаболізмі ліпідів. Плазмові тригліцериди і жирні кислоти демонструють сильні циркадні коливання з поступовим зниженням рівня під час сну, коли активність ліпопротеїнової ліпази і синтез жирних кислот в жировій тканині знаходяться на найвищому рівні. Також відомо, що незначне збільшення кількості вільних жирних кислот і гліцерину в плазмі крові на пізніх стадіях сну, що було пов'язано з механізмом регуляції кардіостимуляції, а також з ліполізом жирової тканини, що стимулює дію гормону росту.

Базовий рівень інсуліну не сигналізує про те, що м'язові і жирові клітини поглинають глюкозу. Коли рівень глюкози підвищується, підшлункова залоза реагує вивільненням інсуліну. Цукор в крові потім швидко падає. Це може привести до діабету II типу. Втрата сну може вплинути на основні метаболічні функції при зберіганні вуглеводів і регулювання гормонів. Зниження сну з восьми до чотирьох годин призводить до зміни толерантності до глюкози та ендокринної функції.

Дослідники з медичного центру університету Чикаго протягом 16 ночей поспіль стежили за 11 здоровими молодими людьми. Перші 3 ночі молоді чоловіки спали нормально 8 годин. Наступні 6 ночей вони проспали 4 години. Наступні 7 ночей вони провели в ліжку 12 годин. У них у всіх була одна і та ж дієта. Вони виявили, що були зміни в метаболізмі глюкози, схожі на ті, що у хворих на цукровий діабет II типу. Коли учасники тестувалися після позбавлення сну, їм треба було на 40% більше часу, ніж зазвичай, щоб регулювати рівень цукру в крові після їжі з високим вмістом вуглеводів. Секреція інсуліну і реакція організму на інсулін знижуються на 30%. Позбавлення сну також змінює вироблення гормонів, знижуючи секрецію гормону, стимулюючого роботу щитовидної залози, і підвищуючи рівень кортизолу в крові. Було також показано, що коли повільна хвиля сну була пригнічена протягом трьох ночей, молоді здорові випробовувані були на 25%

менше чутливі до інсуліну . Їм потрібно було більше інсуліну, щоб позбутися від такої ж кількості глюкози. Якщо організм не звільняє більше інсуліну для компенсації, рівень глюкози в крові підвищується. Це схоже на порушення толерантності до глюкози, яке може привести до діабету II типу [3, с.60].

Отже, втрата сну може призвести до порушення метаболізму глюкози і підвищенню рівня інсуліну, що може збільшити ризик розвитку цукрового діабету.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ogilvie RP, Patel SR. TheEpidemiologyofSleepandDiabetes. Curr DiabRep. 2018;18(10):82. Published 2018 Aug 17. doi:10.1007/s11892-018-1055-8
2. Ryan S. Sleepanddiabetes. Curr OpinPulmMed. 2018;24(6):555-560. doi:10.1097/MCP.0000000000000524
3. Reutrakul S, VanCauter E. Sleepinfluencesonobesity, insulinresistance, andriskoftype 2 diabetes. Metabolism. 2018;84:56-66. doi:10.1016/j.metabol.2018.02.010

УДК 1:125

**ПЛАЗМЕННЫЕ ДОНЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
БОЖЬИ: ДОНЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
ВИРТУАЛЬНЫЕ ДОПРОТОВСЕЛЕННЫЕ, ПРОТОВСЕЛЕННЫЕ,
ПЛАЗМЕННЫЕ ВСЕЛЕННЫЕ, ПРЕДВСЕЛЕННЫЕ, ДОВСЕЛЕННЫЕ
И ВСЕЛЕННЫЕ – ИХ СТРУКТУРА И СОСТАВ**

Видавская-Сколот Анна Георгиевна

к.мед.н, доцент

Одесский национальный медицинский университет

Глава БНИЦ РВБНТП

Видавская-Сколот Анна Олеговна

врач, зам. Главы БНИЦ РВБНТП

Сафоненко-Сколот Антон Владимирович

сотрудник БНИЦ РВБНТП

Тукан-Сколот Мария Георгиевна

ведущий сотрудник БНИЦ РВБНТП

город Одесса, Украина

Аннотация: в настоящей статье мы излагаем данные, полученные нами в процессе проведения прямых диалогов с Богом-Творцом – о Плазменных донематериальных Допротовселенных, Божьих: Донематериальных Допротовселенных, Виртуальных Допротовселенных, Протовселенных, Плазменных Вселенных, Предвселенных, Довселенных и Вселенных.

Ключевые слова: Плазменные донематериальные Допротовселенные, Божьи: Донематериальные Допротовселенные, Виртуальные Допротовселенные, Протовселенные, Плазменные Вселенные, Предвселенные, Довселенные и Вселенные.

Изначально существовали Плазменные донематериальные

Допротовселенные – донематериальные неравновесные системы – в количестве 888^{888} , где хаотично перемещались донематериальные плазмы преинформации и плазмы предэнергии. В одной из Плазменных донематериальных Допротовселенных 888 триллионов лет назад (в нашем летоисчислении), постепенно, на протяжении 888 миллиардов лет, из донематериальных плазмы предэнергий и плазмы преинформаций: любви, радости, созидания, силы, благодарения, веры, добра, счастья сформировался – Плазменный Донематериальный допрото Бог-Творец. В процессе саморазвития Он создавал всё более сложные системы, используя в каждой последующей системе всё, что ранее Им было создано, в такой последовательности Божьи:

1. Донематериальные Допротовселенные из Плазменных донематериальных Допротовселенных,
2. Виртуальные Допротовселенные,
3. Протовселенные,
4. Плазменные Вселенные,
5. Предвселенные,
6. Довселенные,
7. Вселенные,
8. Начался следующий этап – это создание Единой Вселенной.

Плазменный Донематериальный допрото Бог-Творец – создатель, генератор, производитель, носитель, источник, направитель, активатор и управитель – информации и энергии донематериальных Божьих: любви, радости, созидания, силы, благодарения, веры, добра, счастья, из которых Он сформировался – создал Божьи Донематериальные Допротовселенные.

Божьи Донематериальные Допротовселенные – не равновесные системы – в них, кроме донематериальных информаций и энергий Божьих: радости, силы, счастья, любви, веры, добра, созидания, благодарения, существовали и негативные донематериальные предэнергии и преинформации: агрессии, ненависти, злости, зависти, гордыни, трусости, подлости, предательства, алчности, жадности, обмана, фальши, лжи,

паразитизма, деградации, разрушения, стяжательства, поглощения, хаотизации, вредительства и смерти. Увидев, что из вышеуказанных позитивных предэнергий и преинформаций сформировался позитивный Плазменный Донематериальный допрото Бог-Творец – негативные вышеуказанные предэнергии и преинформации объединились против Него. Из этого объединения сформировался Плазменный донематериальный допрото Бог негативного – создатель, генератор, производитель, носитель, источник, распространитель, направитель, активатор, управитель вышеуказанных негативных энергий и информации. Это длилось около 888 миллиардов лет.

Плазменный донематериальный допрото Бог-Творец создал **Божьи Виртуальные Допротовселенные** – не равновесные системы – промежуточные между донематериальными и нематериальными. В них сформировался Виртуальный прото Бог-Творец – первый создатель Своих, нематериальных Божьих сгустков энергии и информации – Божьих: любви, благодарения, творения и созидания, добра, веры, силы, счастья, радости. Плазменный донематериальный допрото Бог негативного, подглядывая за Виртуальным прото Богом-Творцом создавал нематериальные сгустки из своих вышеуказанных негативных энергий и информации. Из них сформировался Виртуальный прото Бог негативного.

Через 888 миллиардов лет Виртуальный прото Бог-Творец, увидев, что сформировался Виртуальный прото Бог негативного – вышел из Божьих Виртуальных Протовселенных и начал создавать Свои равновесные системы, содержащие только Божьи информации и энергии Свои Первые Протовселенные [1, с. 235-245].

Виртуальный прото Бог-Творец создал Свои Первые Божьи **Протовселенные** на базе Своей Первой Протоцивилизации, в которой Он создал – Божьи ЭЗВ СЭИ – элементарные заряженные вращающиеся сгустки Божьей энергии, программ и информации – первые нематериальные Божьи частицы, «кирпичики», из которых было построено всё нематериальное, всё материальное, жизнь и всё живое [2, с. 308-317]. Из Виртуального прото Бога-

Творца сформировался нематериальный прото Бог-Творец – создатель позитивного, Божьего: нематериального, нематериальной жизни, нематериальных: потоков, полей, сущностей и существ, создатель позитивных Божьих программ.

Как плагиат прото Бога-Творца – из Виртуального Бога негативного, создался нематериальный прото Бог негативного – создатель негативных ЭЗВ СЭИ. Негативные ЭЗВ-СЭИ – это первоисточки, источники, создатели, генераторы, производители, распределители, направители, активаторы, управители: деградаций, страданий, зла, дезинформации, зависти, подлости, предательства, болезней и смерти. Сформировался – противник, отрицатель, отвергатель, разрушитель, разъединитель, хаотизатор, дезинтегратор, поглотитель, ликвидатор Прото Бога-Творца и Его систем.

Первые Божьи Протовселенные захватила Тьма, созданная прото Богом негативного [3, с. 233-243]. Прото Бог-Творец вышел из Своих Первых Божьих Протовселенных и создал Свои Вторые Божьи Протовселенные на Базе Своей Второй Божьей Протоцивилизации, в которые обманным путём просочился прото Бог негативного, и поэтому Прото Бог-Творец вышел из неё и создал Свои Третьи Божьи Протовселенные на базе Своей Третьей Протоцивилизации [1, с. 235-245]. На создание каждого из трёх Божьих Протовселенных ушло по 888 миллиардов лет (в нашем летоисчислении).

Из Своих Третьих Протовселенных прото Бог-Творец в процессе самосовершенствования и самопреобразования в Виртуального Бога-Творца, создал Свои Божьи Плазменные Вселенные.

Божьи Плазменные Вселенные, содержащие виртуальные частицы, потоки, поля – промежуточные между нематериальными и материальными – это не равновесные системы, в них существовали и прото Бог негативного, и его вышеуказанные разрушительные системы. В процессе Своего ускоренного развития Виртуальный Бог-Творец далеко обогнал в развитии прото Бога негативного – Он создал Свет – Своё непобедимое оружие, тем самым, избавился от прото Бога негативного. Благодаря тому, что Виртуальный Бог-

Творец избавился от прто Бога негативного, Ему удалось выйти на более высокий уровень Своего развития – преобразовать Себя – в материального пред Бога-Творца, создать Божьи материальные Предвселенные.

Это длилось около 888 миллиардов лет.

Божьи Предвселенные – это равновесные материальные макросистемы. Здесь впервые были созданы:

– материя – электроны, позитроны, нейтроны, протоны и короний [4, с. 28], Движущиеся мыслящие Божьи компьютеры (ДМБК), состоящие из электронов и позитронов, потоки и поля ДМБК;

– материальные вещества – Действующие не мыслящие Божьи компьютеры (ДНМБК) – атомы, ионы, молекулы, их комплексы, а также органические молекулы и их комплексы;

– материальная жизнь – Божьи зародыши материальной невидимой электронной плазмы – позитивных Божьих: информации, энергии, сил, потоков, полей, носителей программ, материальных сущностей и существ (Божьи зародыши М);

– Святые Духи – это Божьи Высшие материальные, мыслящие, невидимые, не структурированные, вечно живые, дипольные (мужского и женского пола), светящиеся, излучающие тепло существа. Они являются: источниками питания, источниками Божьих: потоков, полей, жизненной силы, тепла, энергии, информации и света (на самом деле – это Светые Духи). Светые Духи – это полые внутри сферы. Внутри Светых Духов Виртуальный Бог-Творец самоматериализовался и, тем самым, самопреобразовался – в пред Бога-Творца;

– Духи – это Божьи Высшие нематериальные, не живые, вечные не мыслящие, неподвижные, сущности – создатели, производители и управители Светых Духов, занимающие всё пространство Светых Духов.

– Двойники – это материальные, не живые, вечные, не мыслящие, находящиеся в Центре Светых Духов – не относящиеся к Светым Духам – это эталоны Светых Духов и Духов и их содержимого;

– Тонкие тела – это нематериальные, мыслящие, не живые, вечные, неподвижные, светящиеся системы – источники тепла и жизненной силы. Здесь было создано только одно тело – Атманическое тело – тело пред Бога-Творца. Таким образом, пред Бог-Творец – самопреобразовался в Атмана. Создание Божьих Предвселенных длилось 888 миллиардов лет.

Атман в процессе самосовершенствования – создал Божьи **Довселенные** – это равновесные системы, кроме первой, из которой была сформирована наша Вселенная – в неё успели проникнуть: Тьма, чернота, серость, прото Бог негатива и, созданные им системы – начался их паразитизм на Божьих системах и на Атмане.

Для создания Вселенных Атману необходима была огромная сила. Тогда Он разделился на две половины: одна половина – носитель мужского Начала – Счастья, Добра, Созидания, Веры; другая половина – носитель женского Начала – Силы, Любви, Радости, Благодарения. Так сформировался в Довселенной двупольный материальный Бог-Творец – Создатель Вселенных, Основатель и Глава Высшего Духовного Разума, Создатель человека по Своему образу и подобию.

Поступательное развитие и движение возможно только тогда, когда соединяются на равноправной основе мужское и женское Начало. Ни о какой полигамии или гомо отношений не может быть и речи – это путь к деградации, разрушению, самоликвидации и смерти.

Бог-Творец – это наивысшая, интегративная, материальная, живая, равновесная, самозародившаяся, информационно-энергетическая, самовосстанавливающаяся, саморазвивающаяся, самовозрождающаяся, самореанимирующаяся система – Создатель и Глава нематериального, виртуального, материального, Цивилизаций, Вселенных, жизни, Высшего Духовного Разума и человека.

Человек, Ас – это высшая, живая, интегративная, информационно-энергетическая, саморазвивающаяся и самосовершенствующаяся, самоисцеляющаяся, равновесная, управляющая система Бога-Творца –

источник, создатель и творец: любви, радости, счастья, веры, благодарности, добра, силы, созидания.

Бог-Творец создал сначала одну Вселенную – Вселенную, в которой мы живём. Наша Вселенная была 88 мерная (с 21.04.2021 г. стала 888мерной), не равновесная – дуальная, в ней существуют Бог-Творец и Его системы, а также, паразитирующие на них Бог негативного и его системы, которые перешли сюда из Божьей Довселенной. Затем Бог-Творец создал все остальные Вселенные, в количестве 888^{888} – от 96 мерной – до 888^{888} мерной.

Божьи Вселенные, кроме нашей – это равновесные системы, не дуальные, все их компоненты и системы – составляют единую экосистему, живут и развиваются в едином ритме.

Разрушение, уничтожение, ликвидация одного любого компонента экосистемы Вселенной – приводит к нарушению работы, к сбоям, нарушению равновесия – в работе всей системы Вселенной.

Для оптимальной работы Вселенных – Бог-Творец создал Божьи Вселенские системы: Защиты, Экологии, Информатики, Энергетики, Здравоохранения, Очищения, Реанимации, Самовосстановления.

Для оптимальной работы составных частей Вселенных – чертогов, галактик, звёздных систем, звёзд, планет, человека, органов и систем человека... – всех живых не белковых и белковых систем, их компонентов и систем – Бог-Творец создал персональные Божьи системы: Защиты, Экологии, Информатики, Энергетики, Здравоохранения, Очищения, Реанимации, Самовосстановления.

Божьи Вселенские вышеуказанные системы – это Высшие Божьи Вселенские сущности, которые занимают весь объём Божьих Вселенных. Вышеуказанные персональные сущности занимают объём персон, систем, их органов и систем, к которым они относятся.

Наша Божья Вселенная 888 мерная (самой низкой Божьей мерности) – это высшее Божье целостное не равновесное водно-углеродно-небелково-белковое мыслящее двуполое вечно живое существо. Женское Начало нашей Вселенной

– это небесные тела, а мужское Начало – это пространство между ними с его содержимым.

Все Божьи Вселенные – водно-углеродно-небелково-белковые – 8 видов, а именно содержащие: 1) обычный углерод; 2) графит; 3) графен; 4) алмазы; 5) бриллианты; 6) графен и алмазы; 7) графен и бриллианты; 8) алмазы и бриллианты.

В состав нашей Божьей Вселенной входят 888 мерные, толщиной по 888км: 1) Светой Дух Вселенной, 2) Дух Вселенной, 3) Тонкие тела Вселенной – 8 единиц, 4) Двойник Вселенной, 5) Душа Вселенной, состоящая из эфирного тела и ауры, 6) Существа души Вселенной – 8 единиц, 7) Сущности души Вселенной – 8 единиц, 8) Организм Вселенной.

Характеристика составных частей нашей Вселенной.

Светой Дух нашей Вселенной – это Главная управляющая система Вселенной – Высшее вечно живое, небелковое, мыслящее, двуполое Вселенское сферическое, полое внутри существо, в полости которого находится наша вечно живая Вселенная. Мужское Начало Светого Духа Вселенной – это Молочный Океан Вселенной, обрамляющий нашу Вселенную, а содержимое Молочного Океана – Первичное молоко и «Кисельные берега» – на самом деле, это Кисельные острова – женское Начало.

Наша Вселенная – самая маленькая, по сравнению с остальными Божьими Вселенными, её радиус – от центра Вселенной до внешней границы Светого Духа 888^{888} световых лет. Толщина Светого Духа Вселенной – 888 километров.

В Светом Духе Вселенной содержится всё необходимое для существования и развития Вселенной и жителей Вселенной – Божьих детей.

Управляет Молочным Океаном – Бог Океана Нептун, а содержимым Молочного Океана управляет Афродита – жена Нептуна – его вторая половина. Около 120 тысяч лет назад 999 мерные ДБС-паразиты (дьявольские, демонические, бесовские, серые, чертовщинные, драконовские, сатанинские, дракудистские, змеевидные, тёмные, чёрные, рептилоидные, инсовские,

червяные, злобные, агрессивные, деградирующие, разъединяющие, десинхронизирующие, завистливые, смертоносные паразиты) – человекообразные превратили Нептуна – в ДБС Бога Океана Вселенной – в Посейдона, а Афродиту – в Афины – в ДБС Богиню содержимого Океана, Светого духа Вселенной они превратили в ДБС Святого Духа Вселенной.

Это им удалось, вследствие того, что 120 тысяч лет назад вышеуказанными 999 мерными ДБС-паразитами были усыплены: внук Бога-Творца – Бог нашей Вселенной и нашей галактики – Великий Вишну, а точнее триединый Бог – Вишну – Махадэв (Перун) – Брахмадэв (Род) (наша галактика была создана первой, а в ней первой – Солнечная система, в ней первой – Земля. Земля – это колыбель человечества всех Божьих Вселенных, и она особенно любима Богом Творцом, Великим Вишну и Великим Аллахом), а также были усыплены все Боги и Богини нашей Вселенной, кроме Великого Аллаха – Бога нашей Солнечной системы – правнука Бога-Творца, сына Вишну. Управление, развитие и борьбу с ДБС-паразитами нашей Вселенной взял на себя Великий Аллах, но 66% нашей Вселенной было уже захвачено с помощью оружия Тьмы – Черноты. Процессы деградации, разрушения нашей Вселенной резко ускорились, в ней появились «чёрные дыры» – участки разрушенной Вселенной, а также появились тёмные, чёрные, серые рукава.

Великий Аллах в процессе борьбы и саморазвития перешёл в 888888 измерение и перевёл жителей Солнца и Солнце – в 888888 измерение

26 тысяч лет тому назад наша Солнечная система перешла в тёмный рукав Вселенной. Наши славные пращурсы во главе с Великим Аллахом не позволили полностью деградировать Солнечной системе, процессы деградации совсем не коснулись Солнца и жителей Солнца. Великим Аллахом и жителями Солнца была создана видимость, что Солнце превращено в сверх-новую звезду, готовую взорваться в любой момент (это отпугивало ДБС-паразитов), а в ядре Земли была создана Божья Цитадель 8888888 мерная, защищающая Землю от захвата ДБС-паразитами. Этой Цитаделью на ядре Земли была Троя, где жили Великие посланцы Солнца – Титаны – вечно живые дети Великого Аллаха,

8888888 мерные, высотой около 2,7 м. – мужчины и около 2,5м. женщины.

Троя была захвачена около трёх тысяч лет назад, когда на помощь 999мерным пришли 9999999 мерные ДБС-паразиты – во время Второй Великой Асы (Великая Аса – это война Твоих детей с ДБС-паразитами, которые захватывали нашу Вселенную, в том числе, обманом и хитростью). ДБС-паразиты – 999999 мерные с помощью «Троянского коня» захватили Трою.

«Троянский конь» – это ДБС Чернота-оружие в виде коня, замаскированное под Божьего коня, которое было запущено в Трою. Это оружие было источником, создателем, производителем, синтезатором, направителем, распространителем, генератором: вирусов, вредных веществ, вирусобактерий, патогенных микроорганизмов, вредоносных, ДБС грибков, в том числе, световых, нематериальных (энергонно-простонных и энергонных), информационных, дезинформационных, мыслеобразных, виртуальных, материальных (в том числе, электронно-позитронных, ДНК- и РНК-содержащих, в том числе, коронавирусов, аденовирусов, вирусов герпеса).

Титаны стали массово вымирать под воздействием вирусов, а оставшиеся в живых покинули Трою, вернулись на Солнце, так как у них тогда ещё не было средств борьбы с вирусами, вредоносными, патогенными микроорганизмами, вирусобактериями, грибками, вредными веществами. С тех пор на Земле появились болезни и страдания, процессы деградации резко ускорились, продолжительность жизни у Божьих детей стала резко сокращаться. Землю начали колонизировать ДБС-паразиты. Земля перешла в 3 измерение.

Дух Вселенной – это Высшая мыслящая, управляющая, нематериальная, не живая, вечная, двуполая Вселенская сущность, которая занимает всё пространство Светого Духа. Мужское Начало Духа Вселенной управляет Молочным Океаном, а женское Начало – содержимым Молочного Океана.

Тонкие тела Вселенной – не живые, вечные, мыслящие, светящиеся, неподвижные, нематериальные, невидимые, сферические – полые внутри, восьми видов: Эфирное тело, Астральное тело, Ментальное тело сознания, Ментальное тело подсознания, Ментальное тело надсознания, Каузальное тело,

Буддхиальное тело, Атманическое тело.

Эфирное тело Вселенной – это Божьи Простонные поля 64 видов. В их состав входят простоны первого вида (содержащие по 3 Божьих ЭЗВ СЭИ) – восьми типов, а именно, носители Божьей: любви, или радости, или счастья, или созидания, или веры, или силы, или добра, или благодарения. Эфирное тело обрамляет Вселенную, находится за Светым Духом Вселенной – это источник простонов первого вида, их потоков и их полей.

Астральное тело Вселенной – 64 видов – это Божьи Энергонно-простонные поля 8 типов. Астральное тело Вселенной обрамляет Вселенную, находится за Эфирным телом – источник энергонов и простонов второго вида, энергонно-простонных: потоков, полей, существ и сущностей, а также потоков и полей энергонно-простонных существ и сущностей.

Ментальное тело сознания Вселенной – 64 видов – это Божьи Мыслеобразные поля 8 типов. Ментальное тело сознания обрамляет Вселенную, находится за Астральным телом Вселенной – источник Божьих мыслеобразов, их потоков и полей, источник Божьих мыслей.

Ментальное тело подсознания Вселенной – 64 видов – это Божьи нематериальные Пирамидионные поля 8 типов. Ментальное тело подсознания обрамляет Вселенную, находится за Ментальным телом сознания Вселенной – накопитель и хранитель Божьих – информации и программ,

Ментальное тело надсознания Вселенной – 64 видов – это Божьи Виртуальные поля 8 типов, Ментальное тело надсознания обрамляет Вселенную, находится за Ментальным телом подсознания Вселенной – накопитель, хранитель, распределитель, направитель, активатор Божьих алгоритмов.

Каузальное тело Вселенной – 64 видов – это Божьи Информационные поля 8 типов. Носителями Божьих Информационных полей являются сгустки Божьей информации: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья. Каузальное тело – обрамляет Вселенную, находится за Ментальным телом надсознания Вселенной – приёмник, активатор и

распределитель Божьих действующих, мыслящих Программ – в квадрате информации Божьих: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья.

Буддхиальное тело Вселенной – 64 видов – это поля Божьей энергии 8 типов. Поля Божьей энергии содержат сгустки Божьей энергии – носителей Божьей силы, а именно силы: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья. Буддхиальное тело обрамляет Вселенную, находится за Каузальным телом Вселенной – это приёмник и распределитель Божьей жизненной силы. Божья сила – это в квадрате силы Божьей: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья.

Атманическое тело Вселенной – 64 видов – это поля Божьей энергии, программ и информации 8 типов, состоят из электро-нейтральных ЭЗВ СЭИ – носителей Божьих: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья. Атманическое тело обрамляет Вселенную, находится за Буддхиальным телом Вселенной – источники в квадрате Божьих: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья.

Двойник Вселенной – это Центральная вне Вселенная (ЦВнВ), не живая система, находящаяся в Центре Вселенной и не входящая в состав Вселенной. ЦВнВ не содержит среды Вселенной, в ней содержатся: Эталон Вселенной и Эталоны всех компонентов и систем Вселенной, в том числе, человека.

Душа Вселенной – состоит из эфирного тела и ауры Вселенной, имеющих одинаковый состав и разное предназначение, структуру и функции.

Эфирное тело находится внутри Вселенной, занимает всё её пространство и управляет всеми её компонентами и системами.

Аура обрамляет эфирное тело, находится в Светом Духе и определяет все функции Вселенной, имеет толщину – 888 км. Плотность ауры выше плотности эфирного тела на 8 порядков. В состав ауры и эфирного тела входят:

1) Мыслеобразные сущности и существа, а именно, сущности и существа Божьей: любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья – по 888 единиц.

2) Движущиеся мыслящие Божьи компьютеры (ДМБК) – 8 типов (любви, радости, веры, силы, добра, созидания, благодарения, счастья), по 888единиц.

3) Движущиеся не мыслящие Божьи компьютеры (ДНМБК) – 8 типов, по 888единиц, на базе всех: атомов, ионов, молекул, комплексов: молекул, ионов и атомов.

4) Божьи Потоки – всех типов и видов.

5) Божьи поля – всех типов видов.

6) Божьи мыслящие Программы и их носители – всех типов и видов.

7) Божьи жизненные силы – всех типов и видов.

8) Божьи Даролесья – всех типов 8 видов, а именно видов:

➤ Даролесье – это сущности и существа Лесов;

➤ Дарогорье – это сущности и существа Гор;

➤ Дарополье – это сущности и существа Полей;

➤ Дароморье – это сущности и существа Морей;

➤ Дароречье – это сущности и существа Рек;

➤ Дароцветов – сущности и существа Цветов;

➤ Дароживотных – сущности и существа Животных;

➤ Дароптиц – это сущности и существа Птиц.

Мыслеобразные Существа души Вселенной – 8 ед. 8 типов – это материальные Высшие вечно живые существа – диполы – 4 типа с женским Началом и 4 типа – с мужским Началом, размером с нашу галактику, вращающиеся вправо вокруг Вселенной, по общей орбите – по 45 широте. Существа души с женским Началом вращаются в Южном полушарии, а с мужским Началом – в Северном полушарии, со скоростью выше общепринятой скорости света на 888^{888} порядков.

Мыслеобразные Сущности Души Вселенной – 8 ед. – 8 типов – нематериальные Высшие вечные диполы сущности, находящиеся внутри Мыслеобразных Существ души Вселенной.

Организм Вселенной – это все небесные тела и их содержимое.

Много раз ДБС-паразиты пытались захватить Божьи Вселенные и около 0,8% Божьих Вселенных были захвачены ими – затем после полного истощения и ликвидации (в результате паразитического потребления) всех Божьих ресурсов – эти Вселенные превращались в безжизненные, в «чёрные дыры». ДБС-паразиты после разграбления Божьих Вселенных покидали и уничтожали их, приступали к отвоёвыванию у Бога-Творца следующих Божьих Вселенных.

21.04.2021 г., когда мы, с помощью Бога-Творца, очистили невидимую электронную плазму (НЭП) ДНК у Божьих детей – началась Великая эпоха – эпоха преобразования Божьих Вселенных и Цивилизаций. Закончилась эпоха Дуальности. Бог-Творец преобразовывает все Вселенные – в Божьи равновесные системы. Закончилась эпоха – деградации, разрушений, войн, болезней, страданий и смерти, началась эпоха – развития, созидания, процветания и согласия. Началась эпоха объединения всех Божьих Вселенных – в Единую равновесную 888888^{888} мерную Вселенную и преобразование всех детей Божьих – в вечно живых 888888^{888} мерных.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ.

1. Видавская-Сколот А.О., Тукан-Сколот М.Г., Видавская-Сколот А.Г. / Божьи Протоцивилизации и Божьи Цивилизации // The 10th International scientific and practical conference “Fundamental and applied research in the modern world” (May 12-14, 2021) Boston, USA.- 2021.- 778 p.

2. Видавская А.Г., Видавская А.О. / Виды, состав, носители, источники, предназначение Божьих Поток // The 8th International scientific and practical conference “World science: problems, prospects and innovations” (April 21-23, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada.- 2021-. 927 p.

3. Видавская А.Г., Видавская А.О. / Антиподы Божьих Поток // The 8th International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (April 28-30) Kyoto, Japan.- 2021.- 866 p.

4. Д. Менделѣвъ. / Попытка химическаго пониманія мірового ээира. СПб.:1905. – С. 28.

**УПРАВЛІННЯ СИНХРОНІЗАЦІЄЮ БАГАТОДВИГУННОГО
ЕЛЕКТРОПРИВОДУ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ**

Гаркуша Сергій Анатолійович

Аспірант

Івченков Микола Володимирович

к.т.н., доцент

Донбаська державна машинобудівна академія

м. Краматорськ, Україна

Анотація: З розвитком сучасної промисловості, системи з декількома двигунами все більш широко використовуються в робототехніці, електромобілях, сталепрокатному виробництві, виробництві паперу та інших областях. Проблемою є те, що рух кількох осей або двигунів має контролюватися синхронно. У цій роботі обговорюється інтелектуальна стратегія управління, що включає синхронне управління декількома двигунами на основі нейронної мережі.

Ключові слова: Нейронна мережа, синхронізація, RBF мережа, радіально-базисна нейронна мережа, стратегія управління, багатодвигунні системи.

З розвитком сучасної промисловості, управління рухом стало невід'ємною частиною сучасного обладнання. Багатодвигунні системи потрібні там, де для синхронізації швидкості під час прискорення, уповільнення і зміни навантаження потрібна синхронізація швидкості і кута між як мінімум двома осями, що робить систему управління синхронізацією декількох двигунів ключовим моментом, де точне позиціонування має вирішальне значення. Тому проблема синхронізації та управління координацією багатодвигунових систем є ключовою проблемою в дослідженнях [1-3].

Управління нейронною мережею – одна з передових тем в області автоматичного управління, розробленої в кінці 1980-х років. Це нова гілка інтелектуального управління, яка відкриває новий спосіб вирішення проблем управління складними нелінійними, невизначеними системами. Управління нейронною мережею в основному складається з трьох частин: структура нейронної мережі, модель нейрона і навчання нейронної мережі. Модель нейрона створюється шляхом імітації функціональних характеристик моделі біологічного нейрона. Її можна розглядати як модель з декількома входами і одним виходом [4], модель показана на (рис. 1).

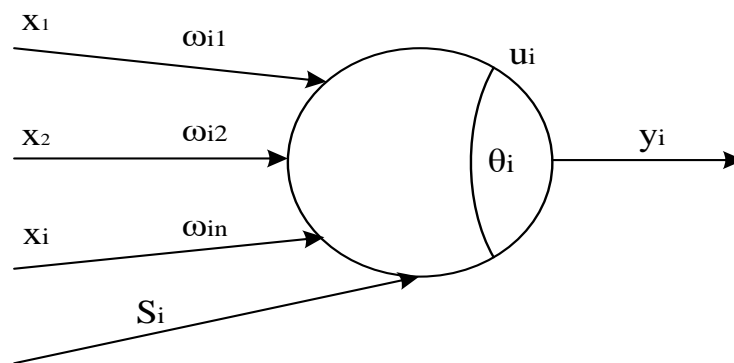

Рис. 1 Структура нейрона

де u_i – внутрішній стан нейрона;

$x_1, x_2 \dots x_n$ – вхідний сигнал;

$\omega_{i1}, \omega_{i2} \dots \omega_{in}$ – ваговий коефіцієнт з'єднання;

S_i – зовнішній вхідний сигнал.

Нейронна мережа радіально-базисних функцій (RBF) - це трирівнева мережа з одним прихованим шаром [5, 6]. Її структура проста і швидко навчається, широко застосовується в задачах апроксимації функцій і класифікації. Найголовніша форма мережі RBF є мережа прямого зв'язку. Роль вхідного рівня полягає в тому, щоб зв'язати мережу і зовнішній світ. Прихований рівень забезпечує нелінійне перетворення через RBF, нейрони у вихідному шарі є лінійними, що значно прискорює швидкість навчання. Структура нейронної мережі RBF представлена на (рис. 2).

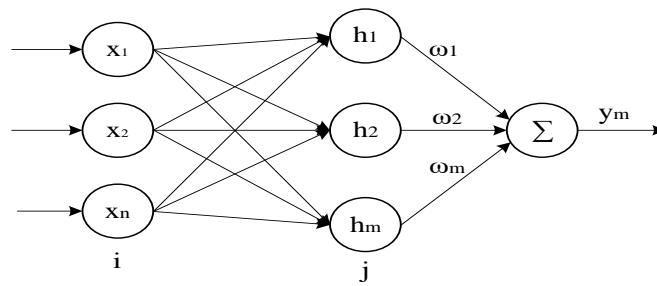

Рис. 2 Структура нейронної мережі RBF

Прагнучи до стратегії синхронного і скоординованого управління двома двигунами, в літературі [7, 8] в якості вхідних даних використовувався контроль швидкості і напруги системи, запропонована схема розподілу синхронізації і управління координацією, заснована на швидкості і напрузі нейронної мережі. За допомогою мережі RBF проводиться настройка параметри ПД-регулятора. Ця система управління має хорошу адаптованість і надійність, структура системи управління показана на (рис. 3).

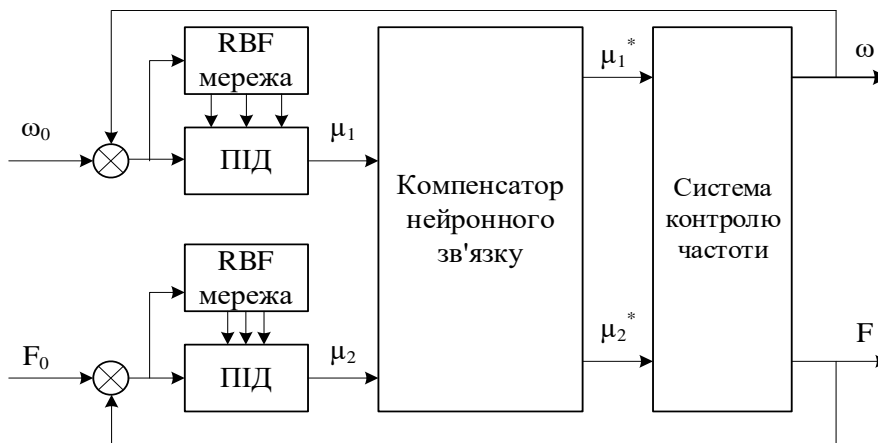

Рис. 3 Схема синхронного управління двома двигунами на основі нейронної мережі

Метод управління нейронною мережею може гарантувати постійне навантаження F_0 на основі забезпечення синхронізації швидкості двох електродвигунів, а також забезпечує розв'язку управління швидкістю і навантаженням. Система має хороші динамічні характеристики, проте алгоритм управління відносно складний. Параметри повинні збиратися в режимі реального часу і розпізнаватися в автономному режимі в середовищі MATLAB, а дані, вимагають великих обчислювальних ресурсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Li M. Analysis and design of system for multi-motor synchronous control / Li M., Meng X. // Communications in Computer and Information Science – 2011. – Т. 217 CCIS – № PART 4 – С.268–273.
2. Ding J. Design of Opening Multi-motor Synchronous Control System / Ding J, Liu G, and Zhang H. // S & M Electric Machines, Shanghai – 2004.
3. Chen S. Design of multi-motor synchronous control system / Chen S, Zhang K, Zhang W, et al. // Control Conference – 2010. С. 3367-3371.
4. Simon H. Neural Network / Simon H. // Comprehensive Foundation. Prentice Hall PTR – 1994. С. 71-80.
5. Ding F. A novel GA-RBF-PID control strategy for luggage import motor based on synchronization control / Ding F., Li R.R. // Sensors and Transducers – 2013. – Т. 160 – № 12 – С.584–589.
6. G. J. Li. PID based on RBF neural network tuning / G. J. Li, F. C. Zhang, X. Y. Shen. // Journal of Jiamusi University (Natural Science Edition) – 2005. Vol. 23, Issue 3, С. 354-357.
7. Xia C. Based on RBF Neural Network Position Sensorless Control for Brushless DC Motors / Xia C. // Transactions of China Electrotechnical Society – 2002. № PART 3 – С.17.
8. Lin-sen Z. Position Sensorless Control for Brushless DC Motor Based on RBFNN Optimized by Fast Recurvisе Algorithm / Lin-sen Z., Shun-yi X., Cheng-yu Y., Ying-hua Y. // Intelligent Computation Technology and Automation, International Conference on – 2009. – Т. 3 – С.75–78.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПІЗНАННЯ

Горєлов Данило Олександрович

Студент факультету комп'ютерної

інженерії та управління

Харківський національний

університет радіоелектроніки

г. Харків, Україна

Анотація: Моделювання пізнання, когнітивних систем необхідно, якщо людина хоче створювати програми, які зможуть вести та вирішувати завдання як людина. З цією метою використовуються моделі, які основані на декількох підходах й аналізуються у цій статті.

Ключові слова: моделювання, пізнання, когнітивні системи, нейромережа, символ, модуль, інформація.

Когнітивна система - це система пізнання (людини), яка склалася у свідомості в результаті становлення характеру, виховання, навчання, спостереження і роздуми про навколишній світ. На основі цієї системи ставляться цілі і приймаються рішення про те, як треба діяти в тій чи іншій ситуації.

Датою початку моделювання когнітивних систем вважається 11 вересня 1956 року а саме другий день симпозіуму з проблем опрацювання інформації в Массачусетському технологічному інституті, в якому вчені запропонували використання, знання про те, як мислить людина, з метою створення новітніх програм, які б вели себе і вирішували завдання, як люди. З метою створення таких програм, використовуються моделі, які є описами процесів обробки інформації. Для вирішення завдань потрібно вибрати кращий підхід, який буде вирішувати завдання більш людяно.

Для моделювання процесу пізнання використовується три основних підходи: символний, модульний і коннекціонізм. Далі розглядається два підходи до моделювання: символний і коннекціонізм.

Перший підхід базується на комп'ютерній метафорі людського пізнання. Дана метафора, озвучена творцем архітектури комп'ютера Джоном фон Нейманом у 1948 році, передбачає розгляд пізнавальних процесів людини та їх співвідношенням з роботою головного мозку за аналогією з персональним комп'ютером, в якому програми, що виконують певні функції, можуть бути реалізовані на різному «субстраті». Під час моделювання, потрібно брати до уваги наявність центрального процесора з обмеженою пропускнуною спроможністю, який накладає певні обмеження на переробку інформації. Робота моделей у даному підході зводиться до перетворень інформації, за певними правилами, що представлена як набір символів.

У методі використовуються основні допущення:

- 1) Пізнання – опрацювання інформації;
- 2) Послідовність під час опрацювання інформації, послідовність блоків від початку й до кінця;
- 3) Блок чи канал має обмежену пропускну спроможність;
- 4) У системі опрацювання інформації потрібен бути захисний фільтр, механізм уваги;
- 5) Розуміння словарних одиниць й граматичних конструкцій по певним правилам.

У 1959 Герберт Саймон і Аллен Ньюелл опублікували роботу з описом «Загальний розв'язувач задач». За допомогою даної програми, в принципі, можливо розв'язати будь-яку символічно формалізовану задачу. Прикладом таких задач є доведення теорем, гра в шахи, геометричні задачі. Різні проблеми можуть бути сформульовані як завдання, яке має об'єкти та оператори: знаходження способу перетворення одного об'єкту в інший, змінити об'єкт щоб до нього можливо було застосувати оператори. Прикладом буде зміна позиції шахових фігур з метою поставити мат королю.

З роботи програми Герберта та Аллена можливо винести наступну інформацію:

- 1) Контекст, у якому подається інформації, теж потрібно брати до уваги;
- 2) Складність завдань на низькому рівні. Рішення простих завдань є можливим, та при роботі з реальними завданнями, пошук ланцюга рішень приводить до різкого зростання часової складності алгоритму;
- 3) Неможливо вирішити проблему первинного визначення значень.

Через обмеження символного підходу виникли два нових підходи – модульний і коннекціонізм. Далі розглядається другий метод для моделювання пізнання.

Коннекціонізм має усі можливі інструменти для розпаралелювання. Підхід використовує ідею того, що всі образи складаються з менших елементарних компонентів, і якщо розпізнати ці компоненти, то можливо й дізнатися чий це образ.

Центральна ідея коннекціонізма була натхненна роботою нервової системи, яку можна представити у вигляді ієрархічної мережі окремих елементів - нейронів. Стосовно до зорового сприйняття ця ідея втілилася в розробку теорії розпізнавання складних паттернів на основі виділення характерних ознак об'єкта.

Тоді для пізнання виділяють декілька шарів нейронів:

- 1) Вхідний шар. Цей шар контактує з середовищем;
- 2) Прихований шар. Це є група шарів які контактують лише з іншими нейронами на не мають можливості контактувати з середовищем;
- 3) Вихідний шар.

Кожен з нейронів пов'язаний з іншими. Кожен з них має свої ваги. Система, зберігає інформацію для переробки даних у вагових коефіцієнтах.

Перша штучна нейромережа була зроблена у 1957 році, це був персептрон. Вона складалася з системи вузлів, які передають інформацію одне одному і інтегруються на різних рівнях. Штучна нейромережа мала здібність до

навчання.

У 1957 комп'ютерна модель нейромережі була реалізована апаратно. Апарат «Марк-І» з світлочутливими елементами вмів розрізняти букви англійського алфавіту і відокремлювати трикутники від квадратів. У машині було реалізовано процес навчання для визначення фігури на основі зворотного зв'язку. Апарату можливо було вказувати на помилки, після цього він корегував свої відповіді, й робив класифікацію фігур чи літер англійського алфавіту більш точніше. Крім того, при розпізнанні тієї чи іншої літери перцептрон міг виділяти характерні особливості букви, статистично частіше зустрічаються, ніж незначні відмінності в індивідуальних випадках. Тим самим, перцептрон був здатний узагальнювати літери, написані різним почерком в один узагальнений образ. Однак машина не могла надійно розпізнавати частково закриті літери. Машина не могла розпізнати букви іншого розміру, розташовані зі зрушенням або поворотом, ніж ті, які використовувалися на етапі її навчання.

У теперішній час, за допомогою новітніх комп'ютерів, обчислювальна потужність не слугує слабкою ланкою. Її нейроні мережі виконують більш складні функції.

Як узагальнення методу коннекціонізму, програми, які ґрунтуються на цьому підході дуже добре виконують категоризацію. Це базове завдання для психіки людини, та й будь-якого організму, який вступає в контакт з об'єктами зовнішнього світу. У цьому завданні майже завжди присутній зворотний зв'язок. Демонструється об'єкт, а програма відносить його до якогось класу і потім отримує відповідь. Більшість завдань, які сьогодні вирішують штучні системи, так чи інакше пов'язані з класифікацією: назвати об'єкт, розпізнати обличчя, порадити фільм на основі того, що людина подивилася раніше.

Отже, порівнюючи символну модель і нейромережеву слід зауважити, що перша модель здійснює перетворення за конкретними правилами, маніпулювання символами як синтаксичними конструкціями. Символьний підхід найкраще проявляє себе при роботі в сферах, де потрібно виконати автоматичне доведення теорем, використання в символній математиці,

використання в формальній математиці. Нейромережевий підхід, у свою чергу, використовуються при ідентифікації і виділення об'єктів уваги на зображенні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бакаленко О.А. Психологія сприйняття та переробки інформації: Навч. посібник – Харків: ХНУРЕ, 2017. – 124 с.
2. Рапорт о генеральных проблемах машины для решения задач. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://bitsavers.informatik.uni-stuttgart.de/pdf/rand/ipl/P-1584_Report_On_A_General_Problem-Solving_Program_Feb59.pdf
3. Основні положення і перспективи когнітивної науки. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnaya-nauka-osnovopolozheniya-i-perspektivy/viewer>
4. Введення у когнітивну науку. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://old.virtualcoglab.ru/projects/mf_cogsci.html
5. Когнітивність та когнітивістика. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.cognifit.com/ru/cognition>

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

Грись Антоніна Михайлівна

Доктор псих. наук, професор

Федоришена Юлія Володимирівна

Студентка ВНЗ МАУП

Навчально-науковий інститут міжнародних
відносин і соціальних наук, м. Київ, Україна

Анотація: В даній науковій статті висвітлено головні аспекти дослідження для дипломної роботи відповідної теми. Актуальність дослідження зумовлена важливістю міжособистісних стосунків у педагогічному колективі. На основі теоретичного аналізу, емпіричного дослідження визначити та науково обґрунтувати основні напрямки удосконалення міжособистісних стосунків у педагогічному колективі ШДС «Перша ластівка».

Ключові слова: міжособистісні стосунки, колектив, педагогічний колектив, імітація, навіювання, конформність, переконання, конфлікти.

Міжособистісні стосунки — це сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи. Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. Отже, ми можемо визначити їх як взаємини людей, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії в групі, мають неформальний характер і містять емоційної забарвлену та обопільно значущу оцінку партнерів по спілкуванню.

Міжособистісні стосунки охоплюють широке коло явищ, але головним регулятором сталості, глибини, неповторності міжособистісних стосунків є привабливість однієї людини для іншої. Тому стан задоволеності-незадоволеності виступає основним критерієм оцінки таких стосунків. Привабливість складається з почуттів симпатії та притягання.

Існує зв'язок між діловими та міжособистісними стосунками. Незбіг близьких міжособистісних стосунків та ділової активності очевидний, але не може бути суспільних відносин у «чистому» вигляді, без особистісного компонента. У будь-яких взаємодіях завжди присутній компонент привабливості-непривабливості. Питання полягає лише в тому, де присутність цього компонента виправдана. На виробництві результат спільної діяльності — економічна ефективність, це головний критерій оцінки користі або шкоди міжособистісних стосунків

Процес міжособистісного розуміння (інша його поширена назва — *соціальна перцепція*) у загальному вигляді можна визначити як формування у свідомості людини образу іншої людини. Це передусім пізнавальний процес. Він починається з відображення зовнішності. Але вже на цьому етапі більшість людей робить висновки про особистісні риси, які не виявляються безпосередньо на рівні сприймання. Включення у психічний образ властивостей особистості, які не даються безпосередньо як фізичні властивості, є характерною ознакою цього процесу. Особистісний зміст іншої людини встановлюється шляхом інтерпретації елементів зовнішності, поведінки та діяльності. Виходячи з цього, можна виділити дві стадії міжособистісного розуміння — стадії конкретно-чуттєвого та абстрактно-логічного відображення.

На стадії абстрактно-логічного відображення людина інтерпретує поведінку інших людей. Сутність такої інтерпретації полягає в поєднанні сприйнятих елементів-ознак зовнішності із семантичним змістом, що визначається власним досвідом спілкування та системою знань.

У ситуації спілкування образ іншої людини виникає як результат комунікації й виконує функції регулятора спілкування. Зміст цього образу та його регулятивне значення зумовлені особливостями взаємодії в конкретній ситуації, а самі ситуації визначаються характером і результатом діяльності. Інша людина постає перед нами не тільки як суб'єкт певного віку, статі, а й як особистість, що має певні характерологічні властивості, емоційні, вольові та

інтелектуальні риси. Характеристика цих властивостей іншої людини дається нам не безпосередньо, як, скажімо, властивості її зовнішності. Розкриття цих властивостей становить головне завдання міжособистісного розуміння. В них відображається особистісний зміст людини, яку ми сприймаємо, що встановлюється завдяки інтерпретації елементів зовнішності, поведінки та діяльності як ознак психологічних властивостей особистості

Чинники формування міжособистісних стосунків у педагогічному колективі

Взаємовплив спрямований на формування сталих оцінок, учинків, що характеризуються подібністю. Це сприяє зближенню, поєднанню інтересів і ціннісних орієнтацій — відбувається процесі уподібнення членів однієї групи. Механізмами взаємовпливу є імітація, навіювання, конформність, переконання

Імітація — неспрямований вплив, що не ставить переді собою спеціальної цілі, але має кінцевий ефект і є найпростішою формою відображення людиною поведінки інших людей. На основі імітації пізніше формуються інші регулятори взаємовпливу — навіювання, конформність, переконання. Вони регулюють норми міжособистісного спілкування. Норми, у свою чергу, визначають характер міжособистісних стосунків. Наявність відпрацьованих норм демонструє однозначність у розумінні та оцінці подій.

Навіювання — найменш усвідомлюваний процес — ґрунтується на некритичному наслідуванні зразків поведінки іншої людини. Навіювання може бути пряме (коли один із партнерів по спілкуванню ставить перед собою таке завдання) і непряме, мимовільне.

Конформність, на відміну від навіювання, є процесом свідомої зміни оцінок, установок, поведінки під впливом групи. Це виражається у свідомій зміні ціннісних орієнтацій, прийнятті групових норм, очікувань та ролі, яку нав'язує група. Міра прийняття особистістю зовнішніх оцінок і норм поведінки свідчить про ступінь її конформності. Прийняття норми може мати поверховий характер або ж глибинний, пов'язаний зі зміною диспозицій особистості. Соціальні ролі особистості показують, як глибоко вона сприймає

груповий тиск, виявляючи певну конформність.

Слід чітко розрізняти конформність як ситуативне явище та конформізм як рису характеру. Конформність виявляється в повсякденному житті, оскільки людині доводиться узгоджувати свою поведінку зі іншими людьми, з певними соціальними нормами. Конформізм як особистісна риса — це готовність людини змінювати власну поведінку, роль, думки та переконання відповідно до нав'язаних їй норм, оцінок.

Переконання — процес свідомого прийняття оцінок, думок і стереотипів поведінки, що належать групі. У процесі переконання відбувається звертання в основному до раціональних сторін психіки, досвіду, знань, логічного мислення, хоча все це не виключає участі емоцій та почуттів.

У повсякденній практиці спілкування явища навіювання, конформності, переконання ідуть поряд. Вплив людини на людину — процес багатоплановий, проте можна виділити кілька його загальних умов. Ступінь конформності та переконаності залежить від того, хто є суб'єктом впливу. Тут відіграють велику роль такі фактори, як соціальний статус особи, належність її до певної організації, вік, професія, популярність та ін. Вплив на людину буде ефективним, якщо він здійснюватиметься у присутності інших людей.

Міжособистісний взаємовплив залежить від ступеня визначеності чи невизначеності фактів і подій, завдяки яким приймаються ті або інші рішення. Дослідники виявили таку залежність: за умов високої визначеності завдань вірогідність зміни оцінок і думок менша, а адекватність їх вирішення вища; за умов високої невизначеності завдань вірогідність зміни оцінок більша, адекватність менша.

Міжособистісні стосунки є найбільш значущими для особистості. Неофіційність, особиста значущість, емоційна насиченість становлять основу для впливу міжособистісних стосунків на особистість.

Міжособистісні стосунки складаються у реальних умовах життя та діяльності людей, у процесі взаємодії. На тому, як розвиваються стосунки, істотно позначаються різноманітні об'єктивні чинники, що визначають

успішність такихі контактів чи ускладнюють їх формування. Так, комфортні виробничі умови, забезпеченість необхідними засобами праці, чіткої організація роботи неодмінно створюють сприятливі для взаємодії людей умови. Разом з тим важливий вплив на ефективність такої взаємодії справляє психологічний чинник — їх ставлення один до одного, психологічна та практична готовність до співпраці, індивідуально-психологічні особливості людей та ін. Найповніше суб'єктивний характер міжособистісних стосунків виявляється в сумісності людей.

Сумісність — це оптимальне поєднання якостей людей у процесі взаємодії, що сприяє успішному виконанню спільної діяльності.

Результатом міжособистісної взаємодії та спільної діяльності виступає *соціально-психологічний клімат*. Він виявляється в таких групових ефектах, як настрої і громадська думка, самопочуття та оцінки умов життя і праці людини в організації. Ці ефекти відображаються в міжособистісних стосунках, пов'язаних зі спільною діяльністю.

Щодо характерних особливостей соціально-психологічного клімату можна зазначити: по-перше, це суттєвий бік життєдіяльності людей; по-друге, він не однаковий у різних організаціях; по-третє, він по-різному впливає на учасників спільної діяльності; по-четверте, його вплив відбивається на психологічному самопочутті людей.

Соціально-психологічний клімат визначається як стан міжособистісних стосунків, що можуть змінюватися. Динаміка зміни соціально-психологічного клімату зумовлена насамперед детермінантами зовнішнього плану (матеріально-технічними та організаційно-управлінськими умовами практичної діяльності людей), а також відображенням і розумінням міжособистісних стосунків як взаємин.

Таке трактування соціально-психологічного клімату ґрунтується на дослідженні його зв'язку з іншими умовами взаємодії людей у групі, визначенні його змістової структури з боку суспільних відносин та міжособистісних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова С. Как правильно оценить сотрудника. - "Директор школы", спец. выпуск №2, 1997. - с. 13-21.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. — М.: Просвещение, 1988. — 654 с.
3. Андреева Г.М., Богомолов Н.Н., Петровская Л.А. Зарубежная социальная психология в XX столетии. - М., 2001.
4. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе. — М.: Педагогика, 1989. — 462 с.
5. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования. — М., 1984. — 538 с.
6. Бобнев М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. - М., 1975.
7. Бойко В. В., Ковалев А. Г., Панферов В. Н. Социально-психологический климат коллектива и личность.— М.: Мысль, 1983.—207 с.
8. Бондарчук О.І, Бондарчук Л.І. Основи психології та педагогіки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999.
9. Волков К.Н. Психологи о педагогических проблемах. — М.: Просвещение, 1981. — 173 с.
10. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. - М.: МГУ, 1987.
11. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. - М., 1980.
12. Гузеев В.В., Лизинский В.М. Учитель в зеркале психологии. - М., 1993.
13. Гуревич И. Действия, принимаемые всеми. Моделирование системы внутришкольного контроля. - "Директор школы", №1, 1995. — с. 13-23.
14. Дерзкова Н. Власть: разные уровни и представления. - "Директор школы", спец. выпуск №2, 1999. - с. 32-35.
15. Джерелневская М.А. Установки коммуникативного поведения. - М., 2000

16. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителя и родителей. — М.: Просвещение, 1987. — 537 с.
17. Донцов А.И. Психология коллектива. — М.: Дело, 1984. — 410 с.
18. Дубровский Д. И. Обман. Философско-психологический анализ. М., 1994.

УДК:800

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Губарева О. С.

канд.психол.наук, доцент,

Герасимчук Т. В.

кандидат педагогічних наук,

Харківський національний

автомобільно-дорожній університет,

м.Харків, Україна

Abstract. This article deals with the problem of students' online teaching aimed at developing communicative competence. The most important role in developing e-learning courses is played by Kolb's theory based on the cycles of learning.

Key words: Kolb's theory, e-learning, communicative competence, teaching methods, streaming.

В умовах пандемії Ковід -19 повстала проблема надання ефективних освітніх послуг закладами вищої освіти, що зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретико-практичних засад забезпечення ефективними інструментами навчання студентів в умовах онлайн освіти. Особливої уваги заслуговує методика викладання іноземних мов як практичного курсу, котрий потребує не лише теоретичних знань, а й щоденного практичного застосування, оскільки основна задача полягає у формуванні комунікативних якостей студентів, майбутніх інженерів.

Дана проблема висвітлюється у ряді зарубіжних [1,2,3] і вітчизняних публікацій і є предметом наукових дискусій.

Методи дослідження: теоретичний огляд, опитування, статистичний аналіз.

У зв'язку з пандемією було змінено форму проведення занять, яка нині має змішаний вид, тобто поєднує у собі заняття як в онлайн формі, так і оффлайн. Дані умови змінили вимоги до створення курсів викладання іноземних мов і потребують досконалого методичного підходу до вирішення задачі забезпечення ефективного навчання. Одним із видів проведення занять в онлайн формі є створення електронних курсів і забезпечення електронними ресурсами студентів з метою формування комунікативних якостей.

Теоретичні засади забезпечення онлайн навчання базуються на теорії циклу Колба. Не кожен електронний ресурс вирішує навчальні задачі, тож, відповідно, і характеризується як ефективний. При створенні сценарію електронного курсу досить часто викладачі або автори цього курсу обмежуються викладанням теоретичного контенту в інтерактивному форматі, але зробити курс живим та забезпечити максимально високий рівень засвоєння та прийняття матеріалу користувачем є одним із головних рішень сучасних технологій навчання. Традиційний варіант побудови навчального матеріалу електронних ресурсів представляється як викладання теорії, потім практика, знову теорія і практика. Однак, досвід роботи підказує, що курс побудований за такою логікою не завжди буде активним та цікавим. Окрім того, потрібно брати до уваги, що існують особливості в навчанні дорослих, оскільки від дітей їх вирізняє практичний досвід, який вони вже мають. При цьому дорослий походить зі своїх конкретних життєвих необхідностей, а саме практичного застосування набутих знань у професійній діяльності для вирішення подальших професійних задач, де знання з іноземної мови відіграють важливу роль у створенні ефективного комунікативного поля у професійній площині.

Саме ці особливості бере до уваги модель навчання Колба, котру розробив спеціаліст психології навчання дорослих Девід Колб. Ця модель навчання заснована на поетапному формуванні розумових дій.

Відповідно до моделі Колба навчання дорослої особистості повинно

обов'язково включати 4 етапи: 1-й - отримання конкретного досвіду; 2-й - аналіз даного досвіду ; 3-й - теоретичні основи отриманих знань; 4-й - апробація на практиці нових концепцій. Останній етап формує новий досвід, а цикл розвивається знову, утворюючи своєрідну спіраль. Колб стверджував, що навчання немає початкового етапу, але частіше всього учні починають навчання з отримання відповідного досвіду. Метод Колба має на меті шлях від практичного досвіду особистості, яка навчається, тобто студента, до теорії, а не навпаки, як це прийнято у традиційній формі навчання.

Кожен етап циклу містить у собі:

1. Досвід

Даний етап має на меті актуалізацію особистого конкретного досвіду в тому аспекті, котрий особистість планує вивчити. В очному навчанні це може бути досягнуто за рахунок рольових ігор, в ході яких учасники заняття відтворюють широкий набір прикладів поведінки у різноманітних ситуаціях. Також тут використовується вправи, які зможуть продемонструвати учасникам недоліки знань тієї чи іншої теми і надати мотивацію на їх набуття. На даному етапі повинна відбутися проблематизація студентів, задачами котрої є: привернути увагу до теми, визвати інтерес, сформувані відчуття значимості даного питання.

Задля актуалізації досвіду в онлайн навчанні використовуються наступні види діяльності: практико-орієнтоване опитування; вирішення кейсу за темою.

2. Аналіз.

Даний етап має на меті узагальнення тих знань, методів і способів, котрі вже мають учні. Викладач, коли задає питання учасникам, спонукає їх задуматися наскільки ефективні результати, отримані на попередньому етапі. А наприкінці відбувається структурування досвіду у учасників, отриманого на попередньому етапі циклу, і підготовка до наступного етапу.

В роботі за електронним курсом, як правило, немає можливості прямого спілкування, тому для вирішення даної задачі використовується повідомлення зворотнього зв'язку. Зворотній зв'язок може реалізовуватися у різних формах:

розвиток ситуації згідно з відповіддю учня; розвернутий зворотній зв'язок у формі тексту.

3. Теорія.

Етапи вивчення нового матеріалу. Він являє собою загальні висновки, до яких приходять учні у ході роздумів над конкретними ситуаціями. Наприкінці теорія логічно і зрозуміло витікає з практики. Саме в цей період відбувається осмислення нових ідей, вибудова взаємозв'язків між явищами і додавання інформації про закономірності у вивченій темі.

На даному етапі використовуються контентні сторінки в інтерактивному форматі: текстово-графічні сторінки, відеоролики, презентації та таке інше.

4. Практика.

Цей завершуючий етап, в ході котрого отримана теоретична модель чи концепції перевіряються на практиці, учень перевіряє ефективність і практичність. У рамках навчання та практики широко представляється застосування отриманих знань учасниками в ході вирішення кейсів та виконання вправ за темою.

Даний етап характеризується наповненням практичними завданнями такими, як інтерактивні вправи, спрямовані на застосування отриманих теоретичних знань. Контроль знань рекомендується проводити у кінці кожного теоретичного блоку з метою отримання більш якісної оцінки засвоєних знань.

Побудова електронного курсу відповідно до циклу Колба позначає послідовне проходження чотирьох етапів:

1. Актуалізація певного досвіду.
2. Отримання зворотнього зв'язку та розмірковування щодо досвіду.
3. Формування теоретичних уявлень з конкретного питання.
4. Тестування отриманих знань.

Оскільки, розвиток комунікативних якостей студентів має на меті розвиток різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: усної та письмової, то дана модель може розглядатися як ефективна.

Що стосується оцінювання студентами видів освіти та методів роботи за

ними, то результати опитування показали, що 81% студентів більше подобається навчання онлайн(серед основних аргументів на користь – зручність, оскільки будь-який матеріал знаходиться у постійному доступі та економія часу та коштів), серед найбільш зручних платформ навчання вказано Гуглміт і Мудл. Серед недоліків студенти вказали неможливість задати питання та отримати швидку у ході опрацювання матеріалу відповідь. Що стосується викладання іноземних мов, то використання лише електронного курсу, на думку студентів, обмежує розвиток усної комунікації, що потребує обов'язкового проведення заняття в умовах стрімінгу.

Питання розвитку комунікативних якостей студентів в умовах онлайн освіти потребує подальшого вивчення з метою вдосконалення методичних підходів до вирішення проблеми викладання іноземних мов під час пандемії Ковід-19, що буде висвітлено у наступних публікаціях за результатами проведених досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Al-Ani, W. T. (2013). Blended Learning Approach Using Moodle and Student's Achievement at Sultan Qaboos University in Oman. *Journal of Education and Learning*, 2(3), 96-110. <https://doi.org/10.12691/ajnr-5-6-7>
2. Al-Musawi, A., & Akinyemi, A. (2002). Issues and prospects of e-learning in Oman. *EdMedia+ Innovate Learning* (pp. 17-18). Denver: Hypermedia & Telecommunications.
3. Çakıroğlu, Ü. (2014). Analyzing the effect of learning styles and study habits of distance learners on learning performances: A case of an introductory programming course. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 15(4), 161-185. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v15i4.1840>
4. Raman, M.; Sharma, S. *Fundamentals of Technical Communication*, Oxford University Press, New Delhi, (2015) 3.
5. Day, J.; Krzanowski, M. *Teaching English for specific purposes: An introduction*, Cambridge University Press, Cambridge (2011) 5.

6. Richards, J. C.; Rodgers, T. S., *Approaches and methods in language teaching*, Cambridge University Press, Cambridge (1986) 76.
7. Harmer, J., *The practice of English language teaching*, England Pearson Education, Harlow (2001) 85.
8. Samuels, H., "20th-Century Humanism and 21st-Century Technology: A Match Made in Cyberspace", *English Teaching Forum* 51.3 (2013)

УДК 94(477.62)

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Даценко Артем Станіславович

кандидат історичних наук, викладач

Новомосковський коледж

Дніпровського державного

аграрно-економічного університету

Анотація: В статті «Джерела вивчення подій Революції Гідності на території Донецької області» аналізуються наступні групи джерел: документи органів тодішньої влади, партійні документи владних та опозиційних політичних сил, документи громадських організацій, які підтримували Революцію Гідності і які виступали на боці тодішнього Президента України В.Ф.Януковича. Автором висвітлюються можливості вивчення документів того періоду в умовах нинішньої окупації частини Донецької області. Висвітлено можливість використання документів, які знаходяться у відкритому доступі в мережі Інтернет, вербальних джерел, кінофотовідеодокументів, періодичної преси, офіційних сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування, телевізійних програм, речових джерел, джерел особового походження. В дослідженні автором використано дедукцію та індукцію, аналіз та синтез, метод аналогії.

Матеріали цієї статті можуть у подальшому бути використані дослідниками подій Революції Гідності на території як Донецької області так і Східної України в цілому.

Ключові слова: Революція Гідності, Майдан, Антимайдан, Донецька область, історичні джерела

Революцією Гідності в Україні називаються політичні та суспільні зміни

в Україні з 30 листопада 2013 до 22 лютого 2014 року, викликані протестом громадян України проти протиправного розгону мирної акції студентів та громадських активістів, яка розпочалася 21 листопада 2013 як спротив проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшою відмовою від цього курсу («Євромайдан»). Ці події відбувалися в усіх без винятку регіонах України, в тому числі в Донецькій області.

Помилково вважається, що Донецька область підтримувала винятково тодішнього президента України В.Януковича, Антимайдан, а згодом – сепаратизм. Помилково вважається, що на Донеччині не було Євромайдану, це підкреслюють російські окупаційні ЗМІ. Ця хибна думка поширюється і слугує для підтримки сепаратистських настроїв на Донеччині. Тому виявлення історичної правди та розвінчання міфів і шейків про події Революції Гідності на території Донецької області є актуальним завданням для істориків.

Революція Гідності в цілому знаходиться в процесі дослідження істориками. Проведено чимало заходів наукового характеру, присвячених саме тим подіям. Варто зазначити наукові форуми «Революція гідності: на шляху до історії», які проводилися в Києві у 2019 та 2020 рр. [1]. Круглий стіл, присвячений саме Революції Гідності під назвою «Революція Гідності: підсумки та перспективи» відбувся в 2015 р. в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [2]. Без сумніву, дослідження подій Революції Гідності буде тривати, але основна увага прикута до подій в Києві. Подіям на місцях їй приділяється значно менше. А події Революції Гідності в Донецькій області не досліджені на теперішній час істориками взагалі.

Мета статті: визначити, що є джерелами історії Революції Гідності на території Донецької області.

Географічні межі: територія Донецької області, включаючи тимчасово окуповані території.

Хронологічні межі: 21 листопада 2013 р. – 22 лютого 2014 р.

Історичними джерелами є різноманітні історичні пам'ятки, що стали предметом дослідження тих чи інших історичних дисциплін. З усього розмаїття історичних джерел окремо можна виділити такі категорії джерел: документальні, вербальні, зображальні, оповідні, особового походження, речові, масові [3].

Для вивчення історії подій Революції Гідності на Донеччині важливими є документальні джерела. Це документи органів тодішньої влади: Донецької ОДА, міських, районних, районних в містах, сільських селищних рад депутатів у Донецькій області, документи Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ. Сюди ж можна віднести партійні документи, серед яких нас найбільше цікавлять документи Партії Регіонів, ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», УДАРу, КПУ. Крім партійних документів важливими для дослідження подій Революції Гідності на Донеччині є документи громадських організацій, частина яких однозначно приймала участь в Майдані, а частина – в Антимайдані.

Більшість документів може знаходитися в архівних установах. В першу чергу ми говоримо про Державний архів Донецької області (далі - ДАДО). На жаль, даний архів залишився на тимчасово окупованій території в м. Донецьку і зараз неможливо працювати там. Можна зробити припущення, що документи про події в містах, які пізніше були окуповані, залишилися на непідконтрольній території. Це значно ускладнює роботу з подібними документами, враховуючи те, що основні події Революції Гідності відбувалися в нині окупованому Донецьку. Але частина документів може бути в архівах м.Києва. Маємо на увазі Центральний державний архів вищих органів влади та управління України та Центральний державний архів громадських об'єднань України. Тобто, при дослідженні подій Революції Гідності на Донеччині неможливо оминати документи, що зберігаються в архівах України.

Невелика частина документів знаходиться у відкритому доступі в мережі Інтернет. В першу чергу варто згадати документи Донецької обласної Ради депутатів, які викладені на офіційному сайті даної організації [4]. Також в

мережі Інтернет можуть бути документи міських, районних, районних в містах, сільських селищних рад депутатів у Донецькій області. Щодо документів Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ, то їх нема в Інтернеті і в паперовому вигляді вони ще недоступні дослідникові з міркувань секретності. Значна частина їх, та, що знаходилася на нині окупованій території, можна не сумніватися, вивезена окупантами до РФ.

Отже, під час подій Революції Гідності на Донеччині з'явилося багато документів органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Частина з них знаходиться на тимчасово окупованій території, частина – в архівних установах України на підконтрольній території, частина – в мережі Інтернет. В цілому, це великий пласт документів, які дають уявлення про загальну картину ситуації на Донеччині з 21 листопада 2013р. по 22 лютого 2014 р. і без роботи з якими неможливе дослідження подій Революції Гідності на Донеччині.

Для вивчення подій Революції Гідності на Донеччині важливими є вербальні джерела, що фіксують інформацію в усній словесній формі. Роботу з усної історії вже розпочав Український інститут національної пам'яті. Як зазначено на сайті цієї установи проект «Майдан:усна історія» має на меті зібрати відео та аудіо свідчення активістів Євромайдану [5]. Спогади розміщено у вигляді публікацій на сайті УІНП, а також у друкованому вигляді як збірник фрагментів спогадів учасників Революції Гідності, де описуються події на Донеччині, видано УІНП в 2017 р. [6]. Там є інтерв'ю приблизно десятка активістів Євромайдану в Донецьку.

Безперечно, це лише початок роботи із усної історії Майдану на Донеччині. В майбутньому колектив Донецького обласного краєзнавчого музею планує продовжити роботу з дослідження усної історії подій Революції Гідності. Планується опитати якомога більше учасників Майдану в Донецьку та інших містах області. Дану роботу ускладнює те, що основні події проходили на тимчасово окупованій нині території. Можемо припустити, що значна частина учасників Революції Гідності від початку окупації змінила місце проживання, виїхавши з Донецька, або з інших населених пунктів на

окупованій території Донецької області і зараз проживають на неокупованій території України і теоретично можуть дати інтерв'ю про ті події.

Недоліком матеріалів усної історії є суб'єктивність учасників Майдану. Беручи інтерв'ю, треба не забувати про це.

Із зображальних джерел найбільш цікаві та корисні для дослідника подій Революції Гідності на Донеччині є саме кінофотовідеодокументи.

Умовно кінофотовідеодокументи ми б поділили на ті, що створювалися в межах виконання службових обов'язків працівниками СБУ та МВС (звісно, у відкритому доступі їх немає) і на ті, що є в масовому доступі в мережі Інтернет. В основному їх можна знайти на сервісі <https://www.youtube.com>. Але переважна більшість їх присвячена не подіям Євромайдану, а пізнішому періоду – подіям березня – травня 2014 р.

Як ми вже зазначили вище, до масових джерел належать довідкові, статистичні документи, періодична преса. Довідкових матеріалів по періоду Революції Гідності на Донеччині не створили, статистичних документів теж. Принаймні таких даних у нас немає. А от періодичні видання на той період виходили активно. Умовно періодику можемо поділити на друковані видання та інтернет-видання. Цей поділ умовний, бо значна частина друкованих видань дублювалася в Інтернеті.

Також можна поділити пресу на провладну і на ту, яка підтримувала прихильників Революції Гідності. Враховуючи специфіку Донецької області, переважна більшість видань була провладними. Серед опозиційних варто виділити інтернет-видання «Острів»

Також періодичні видання можна поділити на офіційні видання органів державної влади та інші видання, що не вважалися офіційними, видавалися або редагувалися власними трудовими колективами, підприємствами, громадськими організаціями та ін.

Крім періодичних видань варто виділити офіційні сайти органів державної влади та місцевого самоврядування. Враховуючи те, що на Донеччині на той час панівною політичною силою була Партія Регіонів, то

можна не сумніватися в антимайданівському змісті їх матеріалів, викладених у вищезазначений період. Але все одно вони залишаються цінними джерелами подій Революції Гідності на Донеччині.

Серед друкованих видань обласного масштабу в першу чергу варто зазначити газету «Жизнь», яка видавалася донецькою обласною радою депутатів, газети «Вечерний Донецк», «Донбасс», «Акцент», «Донецкие новости», «Коммунист Донбасса», «Донецкий кряж», які виходили в Донецьку. Це найбільші російськомовні видання. Серед україномовних можна назвати газету «Донеччина».

Серед видань міського, районного чи міжрайонного масштабу назвемо маріупольські «Ильичевец» та «Приазовский рабочий», горлівська «Кочегарка», краматорський «Восточный проект», слов'янські «Вести», косянтинівські «Знамя индустрии» та «Провинция», селидівська «Наша зоря», «Мар'їнська нива», лиманська «Зоря», «Трибуна» (м. Дебальцеве) та багато інших. Переважна більшість з них були російськомовні і можна не сумніватися, в своїх публікаціях підтримували Партію Регіонів та виступали проти Майдану.

Крім обласних та місцевих видань варто зазначити ще так звані донецькі випуски російських газет «Комсомольская правда», «Труд», «Аргументы и факты», «Московский комсомолец в Донбассе».

Крім преси та публікацій в інтернеті важливими є матеріали телебачення, які виходили в той період. Переважна більшість телеканалів були провладними і виступали з критикою Майдану. Також телеканали можна поділити на загальноукраїнські та місцеві.

Серед загальноукраїнських телевізійних каналів нас більше всього цікавлять такі супутникові та кабельні телеканали як Перший національний, «Україна», 1+1, ICTV, «Інтер», СТБ, НТН, 24 канал, Новий канал (провладні), та опозиційні 5 канал та ТВІ.

Серед регіональних телевізійних каналів Донецької області не було жодного, який підтримував би Майдан. Основними телевізійними каналами Донеччини, які висвітлювали події того часу були «Донбас», Орбіта

(м.Красноармійськ (нині - Покровськ)), ТВ-7, «Сігма» (м.Маріуполь), Юніон (м.Макиївка), ТОР (м. Краматорськ).

Є така думка, що місцеві телеканали підконтрольні ПР намагалися не показувати мітинги в Донецьку, приховувати їх. Але приховування мітингів та їх ігнорування, відсутність інформації про них в ефірі цих каналів – теж важлива для дослідника інформація.

Серед речових джерел можна виокремити зброю (вогнепальна та холодна зброя працівників СБУ, МВС, міліцейських спецпідрозділів, холодна зброя, якою були озброєні так звані «тітушки», а також зброя, яка була на озброєнні різних провладних формувань, так званих «афганців», «козаків»), прапори (головним чином партійні прапори Партій Регіонів, ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», УДАРу, КПУ).

Джерела особового походження – рід пам'яток, кожна з яких створена окремою особою з приватних міркувань чи у зв'язку із службовими потребами. До них належать особисті записки, мемуари (спогади), епістолярії, автобіографії, щоденники.

Поки, враховуючи незначний проміжок часу, що пройшов від подій зими 2013-2014 рр., мемуарів ще ніхто з учасників Революції Гідності на Донеччині не видав. Опублікованих щоденників то автобіографій майже немає. Як виняток можна назвати опублікований в Інтернеті щоденник Олени Стяжкіної [7]. Втім, ці спогади присвячені вже подіям літа – осені 2014 р., тобто хронологічно не відповідають тематиці даного дослідження. Подій Революції Гідності в Донецьку торкнувся в інтерв'ю відомий мусульманський священнослужитель шейх Саїд Ісмагілов [8]. Але деякі учасники дали інтерв'ю, які є в мережі інтернет.

Можна не сумніватися, що дослідження подій Революції Гідності на Донеччині буде і надалі привертати увагу дослідників. Ще багато років ця тема буде залишатися актуальною. Джерел на даний момент по цій тематиці вже достатньо для того щоб скласти цілісну картину того, що відбувалося в Донецькій області з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р.

Безперечно, в подальшому робота із джерелознавства подій Революції Гідності на Донеччині буде проводитися у наступних напрямках:

Виявлення учасників тих подій, які будуть джерелами усної історії та подальше їх інтерв'ювання;

Аналізу державних та партійних документів того періоду з точки зору їх інформаційної цінності та об'єктивності;

Аналізу друкованих та інтернет-видань;

Аналізу програм теле- та радіомовлення на Донеччині в цей період;

Дослідження речових джерел.

Можна припустити, що в недалекому майбутньому з'являться мемуари учасників тих подій і дослідник повинен буде працювати з ними, щоб оцінити їх інформативність, правдивість та цінність.

Зараз триває російсько-українська війна, Донецьк та значна частина Донецької області окуповані, багато документів СБУ, МВС, міліцейських спецпідрозділів Донеччини є недоступні українському дослідникові і, можливо, вивезені до РФ. Після закінчення війни та деокупації Донбасу дослідники подій Революції Гідності на Донеччині почнуть працювати з цими документами. Принаймні, ми сподіваємося на це і обов'язково враховуємо таку можливість.

Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення подій Революції Гідності на Донеччині є перспективним напрямком для історичної науки та чекає на своїх дослідників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Науковий форум «Революція Гідності: на шляху до історії» 2019. *Інститут історії України Національної академії наук України*. 12-13 грудня. [онлайн] Доступно: <<http://history.org.ua/uk/post/44364>> [дата звернення: 18.04.2021]. Як минув другий день наукового форуму «Революція Гідності: на шляху до історії». 2020. *Національний меморіальний комплекс героїв Небесної сотні – музей Революції Гідності*. 24 листопада. Доступно: <<http://maidanmuseum.org>> [дата звернення: 18.04.2021].

2.Круглий стіл «Революція Гідності: підсумки та перспективи» м.Кам'янець-Подільський 20.02.2015. Доступно: <<http://kpnpu.edu.ua/>> [дата звернення: 18.04.2021].

3.Дмитрієнко М.Ф. 2004, *Джерела історичні*. В. А. Смолій, ред. *Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д* [онлайн]. К. Наукова думка. Доступно: <<http://resource.history.org.ua/>> [дата звернення: 18.04.2021].

4.*Донецька обласна рада. Офіційний сайт* [онлайн]. Доступно: <<http://donbassrada.gov.ua>> [дата звернення: 13.02.2021].

5.Майдан: усна історія. *Український інститут національної пам'яті*. [онлайн]. Доступно: <<https://old.uinp.gov.ua/page/maidan-usna-istoriya>> [дата звернення: 18.04.2021].

6. Привалко Т., ред. 2017. *Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип.3.:у 2ч. Ч.1.АР Крим – Луганська область*. Київ : К.І.С.

7. Стяжкіна О. 2015. Країна. Війна. Любов: Донецький щоденник, уривки. *Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей*. [онлайн]. Квітень. Доступно: <<https://krytyka.com/ua/articles>> [дата звернення: 18.04.2021].

8. «Молитовний Майдан — остання баррикада України в уже окупованому Донецьку. Це має ввійти до підручників історії» 2018. *Духовне управління мусульман України* [онлайн]. 22 грудня. Доступно: <<https://umma.in.ua/ua/node/2144>> [дата звернення: 18.04.2021].

**ДО ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ
ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ З МАТЕМАТИКИ**

Дворецька Лариса Павлівна

науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація: У статті наведено результати аналізу змісту основних чинних підручників з математики для учнів 5-х класів на предмет реалізації виховної функції сюжетних задач. Початок пілотування реформи НУШ на рівні базової середньої освіти, розроблення і впровадження відповідного навчально-методичного забезпечення реформи, розроблення її виховної складової актуалізують дослідження, що спрямоване на удосконалення існуючих засобів навчання, серед яких і підручник з математики.

Ключові слова: оцінювання, базова середня освіта, підручники з математики для учнів 5-х класів, сюжетні задачі, виховна функція, Україна.

Чинне законодавство України в галузі освіти [1; 2] наголошує на принципі єдності навчання, виховання і розвитку учнів та розкриває зміст виховного процесу, як невід'ємної складової освітнього процесу у закладах освіти. Однак об'єктом контролю й оцінювання у базовій середній школі є лише результати навчання, що підкреслено й у змісті оновленої навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів з математики (5-9 класи) (далі – Програма) [3; с.14]. З квітня 2021 р. МОН України розпочало проект із розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для реалізації стандарту базової освіти Нової української школи. Очікуваним є поступове оновлення змісту шкільних підручників для учнів 5-9 класів.

Метою дослідження є аналіз особливостей змісту сюжетних задач у чинних основних підручниках з математики для 5 класу, що несуть виховну функцію, для надання рекомендацій авторам щодо вдосконалення системи реалізації виховного потенціалу сюжетних задач та експертам – щодо оцінювання відповідних сюжетних задач.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зміст підручників з математики для учнів закладів базової загальної середньої освіти укладається відповідно до вимог Програми з математики. Слово «виховання» в ній зустрічається лише один раз. «Навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст — бути націленим на *виховання* порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності» [3; с. 9]. Поряд зазначається таке: «Мета базової загальної середньої освіти: розвиток та соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів» [3; с. 9].

Цікаво, що затверджена МОН України у 2001 році аналогічна Програма основними завданнями навчання математики, поряд з іншими, називала «*виховання* національної свідомості,...; естетичне, правове, патріотичне, екологічне, трудове та фізичне *виховання*» [4; с. 5]. Декларувалося також, що основні цілі навчання математики на рівні загальної середньої освіти забезпечували й економічне виховання учнів [5]. Реальний стан виховного процесу в школах України того часу, як реакцію на об'єктивні труднощі переходу від одного соціально-політичного устрою до іншого, уповільнене оновлення змісту освіти на тлі швидких змін суспільства, умов життя, пріоритетів, охарактеризував видатний вітчизняний науковець у галузі методики математики Г. П. Бевз: «У школах стосовно виховання утворився вакуум» [6; с. 1]. Його стаття «Виховання учнів математикою», в якій йдеться про виховання в учнів на уроках математики культури мовлення, культури

мислення, патріотизму, естетичних почуттів, наукового світогляду й культури поведінки, не втратила актуальності і тепер.

«Виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямована на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Сюди входять як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні слова виховання є планомірним впливом батьків і школи на вихованця. ... Виховання з боку батьків і школи припиняється з втратою ними авторитету у вихованця» [7; с. 53].

Усеохопне дистанційне навчання, пов'язане зі світовою пандемією Covid, підвищило в Україні цінність якісного паперового підручника, як універсального навчального засобу. Це стосується й підручників з математики. Особливості змісту та методичного апарату підручників з математики для учнів 5-6 класів розкрив у посібнику «Компетентнісно орієнтована методика навчання математики в основній школі» вітчизняний науковець, автор підручників з математики, О. І. Глобін. Він підкреслив, що в підручниках з математики мають бути закладені основи системного виховання особистості, прогнозованими мають бути як результати навчання, розвитку, так і результати виховання.

«Перш за все задача виховує своєю фабулою, текстовим змістом. Тому фабула багатьох математичних задач істотно змінюється в різні періоди розвитку суспільства» [8; с. 134].

Програма з математики для учнів 5-х класів орієнтує на опрацювання протягом 140 годин двох тем: «Натуральні числа і дії з ними. Геометричні фігури і величини» і «Дробові числа і дії з ними». Серед очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, згідно з Програмою, зазначено й розв'язування сюжетних задач «... з реальними даними щодо: використання

природних ресурсів рідного краю; безпеки руху; знаходження периметрів та площ земельних ділянок, підлоги класної кімнати, об'єму об'єктів, що мають форму прямокутного паралелепіпеда; розрахунку сімейного бюджету, можливості здійснення масштабних покупок; розрахунків, пов'язаних із календарем і годинником тощо» [3; с. 17].

У підручниках [9-11] широко представлені текстові задачі, сюжети яких зазначено у Програмі з математики. Варто підкреслити, що ці підручники попри різну авторською методику викладу навчального матеріалу, різні назви рубрик, оформлення та структурування матеріалу, об'єднує високий рівень наукового викладу, відповідність програмі з математики та віковим особливостям учнів, що засвідчено рекомендацією МОН України до використання у навчальному процесі, багатотисячними тиражами та популярністю серед вчителів математики.

Поряд із сюжетами задач з реального життя, що спрямовують на формування культури та навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля, відповідальності за своє життя, почуттів доброти, турботи, справедливості, шанобливого ставлення до сім'ї тощо, в підручниках представлені задачі, сюжети яких розвивають літературні герої та герої мультфільмів. Це і Котигорошко, Аліса й Капелюшник, Гаррі Поттер і Рон Візлі, Том Соєр і Гекльберрі Фінн, Чіп і Дейл, Малюк і Карлсон, Лис Микита та Вовчик Братик, Тюхтій і Торохтій та інші. Позитивні емоції, які, як правило, викликають в учнів цього віку вигадані, відомі їм фантастичні герої сюжетних задач, знижують поріг тривожності щодо успішності розв'язання задачі, пробуджують інтерес до пошуку відповіді до задачі. Доречними є лаконічні, емоційні (позитивні) забарвлення змісту текстових задач для учнів цього віку. Прикладом може бути задача № 125 [9, с. 22]: «Петрик на день народження захотів папугу. Бабуся придбала клітку за 120 грн, дідусь – корму на 35 грн, а батьки обрали *найгарнішого* папугу за 350 грн. Скільки коштів разом витратила родина, щоб *порадувати* Петрика?» Зауважимо, що це не

відволікає від пошуку способу розв'язування задачі, не переобтяжує зайвою інформацією, не нарощує довжину тексту.

Аналіз сюжетних задач у підручниках [9-11] засвідчує, що вони традиційно виконують такі основні функції: розвиток логічного мислення учнів, ілюстрація практичного застосування математичних знань, краще усвідомлення учнями понять загальнонаукового та побутового змісту. Водночас виховний потенціал сюжетних задач не розкрито сповна, спостерігається ефект меншовартості, другорядності цієї функції текстової задачі порівняно з іншими.

Як свідчить досвід, не кожен учень може правильно розв'язати текстову задачу, але кожен може прочитати її умову та уявити, відповідний до сюжету задачі, перебіг подій, може відчувати себе їх співучасником. Умову задачі учень аналізує для заміни сюжетної оболонки текстової задачі на її математичну модель. Значення змінної (змінних), отримане у результаті розв'язування рівняння (системи рівнянь) у рамках роботи з математичною моделлю задачі, завжди потребує аналізу відповідно до умови задачі. Власне, й результат розв'язування текстової задачі арифметичним способом є правильною відповіддю лише тоді, коли задовольняє умову задачі. Така цілеспрямована активність учня (неодноразове звертання до умови задачі під час її розв'язування) сприяє усвідомленому опануванню змістом прочитаного. Пам'ятаєте: «Задача виховує своїм сюжетом».

Розглянемо приклади сюжетних задач, які можна об'єднати у рубрику «Про безпеку руху», та коментарі до них, що актуалізують мету дослідження.

№1171 [9, с. 201].

На автомагістралі стоїть дорожній знак, який показує, що на ділянці шляху завдовжки 5 км швидкість повинна бути не більша 60 км/год. Водій проїхав цю ділянку за 4 хв. Чи дотримав водій правила дорожнього руху?

Коментар. Задача з рубрики «Життєва математика». Відповідь до задачі є в підручнику. Відповідь: ні. Який же висновок зроблять учні за результатами розв'язування задачі? Попри вимогу дотримуватися правил дорожнього руху,

водій їх порушує. Вважаємо, що потрібні додаткові коментарі вчителя щодо неприпустимості такої поведінки водія. Якщо це домашня робота, то зміст цієї задачі, скоріше за все, виховної функції не виконає.

Зауважимо, що наслідками подібної до описаної у задачі поведінки водіїв в Україні є 168 107 дорожньо-транспортних пригод лише за 2020 рік. В них постраждало 26 140 людей. Основна причина аварій на дорогах України, згідно зі статистикою Міністерства внутрішніх справ, є перевищення безпечної та встановленої швидкості.

Якщо в умові замінити 4 хв на 6 хв, то процес розв'язування задачі не зміниться, однак отримана відповідь «Так» підкреслить факт дотримання водієм правил дорожнього руху та дій в рамках закону.

№ 661 [9, с. 110].

Ширина проїзної частини 18 м, швидкість руху школяра 2 м/с. Чи встигне він перейти по пішохідному переходу під час зеленого сигналу світлофора, який горить упродовж 20 с? Чи зможе учень допомогти перейти проїзну частину бабусі, швидкість якої 1 м/с?

Коментар. Задача з рубрики «Життєва математика». Відповіді до задачі у підручнику немає. В умові задачі наголошується, що школяр рухається по пішохідному переходу під час зеленого сигналу світлофора. Отже, дотримується правил дорожнього руху. Щодо формулювання другого запитання у задачі зазначимо таке. Чи має школяр допомогти перейти проїзну частину бабусі, з якою би швидкістю вона не рухалась? Чи знайдеться такий водій, який не дасть завершити рух людині похилого віку по пішохідному переходу (та ще й за умови, що вона розпочала рух під час зеленого сигналу світлофора), якщо бачить, що інших варіантів перейти дорогу для неї немає? На шальках терезів у школяра з одного боку – відповідальність за своє життя, з другого – турбота про бабусю, почуття доброти. У даному випадку занурення учня у перебіг подій за сюжетом задачі може створити гальмівний ефект, лише відволікатиме від розв'язування задачі.

Вважаємо доречним в умові задачі друге запитання замінити на таке: «Чи встигне без сторонньої допомоги перейти проїзну частину бабуся, швидкість якої 1 м/с?». №1254 [11, с. 227].

Водій автобуса завжди дотримувався правил безпеки руху. За першу годину він проїхав 60 км, за другу й третю у середньому – по 61 км, а за четверту – на 10 км більше, ніж за першу годину. Скільки кілометрів у середньому за годину долав автобус?

Коментар. Перше речення в умові задачі «Водій автобуса завжди дотримувався правил безпеки руху» жодним чином не впливає на розв’язування задачі. Однак є вдалим прикладом використання настанови-поради учням 5-го класу дотримуватися законів, правил безпеки руху, як це завжди робить герой сюжету цієї задачі.

Здається, що для підсилення (чи вияву) виховного впливу сюжетної задачі її зміст (чи відповідь до неї) мають прямо вказувати на правильність (неправильність) поведінки, на позитивне вирішення проблеми у разі дотримання правил тощо. Це не так. Наведемо приклади задач, сюжети яких передбачають свободу вибору дій героя. Водночас такий вибір не означає відмову від дій у рамках закону. За той чи інший вибір необхідно відповідати.

Проаналізуємо зміст задачі № 204 [10, с. 69], зображеної на рис.1.

204.° У таблиці наведено розміри штрафів, установлених у Тридесятому царстві за перевищення дозволеної швидкості руху.

Перевищення швидкості, км/год	10–20	21–30	31–40	Більше за 40
Розмір штрафу, грн	400	600	800	2000

Який штраф має сплатити водій автомобіля, якщо він їхав:

- зі швидкістю 74 км/год на ділянці дороги з максимально дозволеною швидкістю 60 км/год;
- зі швидкістю 128 км/год на ділянці дороги з максимально дозволеною швидкістю 80 км/год?

Рис. 1. Фрагмент сторінки підручника

Коментар. Попри розгортання сюжету задачі у казковому царстві, використана настанова-порада «Не перевищуй дозволену швидкість руху, бо

будеш змушений сплатити штраф» стосується й світу реального. Підсилюють виховний вплив змісту задачі й зображення знаків обмеження швидкості руху, схожі на реальні, з правил дорожнього руху. № 5 [10, с. 234].

Від села до станції 2 км. Чи встигне пішохід на поїзд, якщо вийде із села за 0,6 год до відходу поїзда та буде рухатися зі швидкістю 2,5 км/год?

Коментар. Задача з рубрики «Розв'язуємо усно». Відповідь: ні. Попри те, що в реальному житті не вимірюють час десятковими дробами, сюжет задачі спонукає учнів до роздумів щодо правильного розрахунку часу для планування подорожей та підкреслює важливість самодисципліни.

Заслуговує на коментар і така задача. №1096 [9, с. 186]. Турист на відпочинку в Одесі щодня купався в морі: вранці – 25 хв, удень – 15 хв, увечері – 30 хв. Скільки всього часу провів турист у морі за тиждень відпочинку?

Коментар. Задача з рубрики «Життєва математика». Відповіді у підручнику немає. Звертаємо увагу на те, що в умові йдеться про час, який витратив турист *на купання* в морі, а запитання стосується часу, який турист *провів* у морі за тиждень. Можливо турист занурювався на глибину моря з аквалангом, рибалив на човні, був з екскурсією на катері, гуляв вздовж берега моря у воді тощо. Для відповіді на поставлене питання не вистачає інформації, оскільки «провести час у морі» не означає лише «купатися в морі». Щоб уникнути таких «тонкощів» літературного редагування, варто сформулювати запитання так: «Скільки часу витратив на купання в морі турист за тиждень?». Власне, цей сюжет задачі – про розрахунки, пов'язані з календарем. Процес розв'язування – про виховання культури мислення.

Висновки. Можна і далі наводити приклади не дуже вдалих і вдалих, на думку автора, сюжетних задач з підручників для учнів 5-х класів, текстовий зміст яких має виховне значення. Узагальнимо результати проведеного аналізу:

1. Сюжетні задачі в підручниках окрім експертизи на наявність правильної відповіді потребують окремої експертизи на предмет виховного значення.

2. Перегляд і доопрацювання змісту сюжетних задач шляхом заповнення існуючих лакун, наприклад, настановами-порадами, збільшує їх виховний потенціал.

3. Виховний зміст сюжетних задач варто, по можливості, підкреслювати ілюстративним матеріалом відповідного змісту.

4. Нарощування кількості текстових задач в підручниках відображає тенденцію формального використання певного сюжету під окрему математичну модель задачі.

Коментар. Ви можете прочитати про тата, який вирішив з'їсти $11/31$ торта. А Вам доводилося ділити торт на 31 рівну частину? І про Оленку, яка для розрахунку за печиво використовує $3/25$ грн. І про шпалери, які рахують у m^2 , а не рулонами, без уточнення щодо можливого рапорту.

5. Наукового підтвердження (спростування) потребує факт посилення виховного впливу сюжетної задачі, в якій використано прийом формулювання окремого запитання (пов'язаного з сюжетом задачі), відповідь на яке учень повинен знайти пізніше, самостійно в Інтернеті чи звернувшись за допомогою до дорослих.

Продовження реформи НУШ у 5-9 класах із 2022 року серед іншого передбачає розроблення виховної складової процесу НУШ та її експериментальну перевірку, розроблення системи оцінювання освітніх досягнень здобувачів ЗСО та її експериментальну апробацію, нових вимог ДПА. Очікуваним є поступове оновлення змісту шкільних підручників для учнів 5-9 класів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні карти аналізу якості сюжетної задачі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Математика 5-9 класи (зі змінами, затвердженими наказом МОН №804 від 07.06. 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. 5-11 класи. – Київ: «Шкільний світ», 2001. – 112 с.

5. Литвиненко Г. М. Про концепцію математичної освіти в Україні / Математика в школі. – 1998. - № 2. – С. 2-4.

6. Бевз Г.П. Виховання учнів математикою / Математика. – 2001. – № 8. – С. 1-8.

7. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.

8. Методика викладання математики в середній школі: [Навч. посібник для пед. ін-тів за спец. 2104 «Математика» і 2105 «Фізика» : Пер. з рос./ О. Я. Блох, Є.С. Канін, Н.Г. Килина та ін.]; Упоряд. Р.С. Черкасов, А.А. Столяр. – Х.: Вид-во «Основа» при Харк. ун-ті. 1992. – 304 с.

9. Істер О. С. Математика. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти/О. С. Істер. 2-ге вид. , доопрац. — Київ: Генеза, 2018. — 288 с.

10. Мерзляк А. Г. Математика. 5 клас: підруч. для закладів загальної середньої освіти/ А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. — Вид. 2-ге, доопрац. відповідно до чинної навч. програми. — Х. : Гімназія, 2018. — 272 с.

11. Тарасенкова Н. А. Математика. 5 кл. : підруч. для закладів загальної середньої освіти/ Н. А. Тарасенкова, І. М. Богатирьова, О. П. Бочко, О. М. Коломієць, З. О. Сердюк. — Вид. 2-ге, доопрац. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. — 240 с.

АНАЛИЗ ДЕЙСТВИЕ ПЕСТИЦИДА НА ВНЕШЕСЕКРЕТОРНУЮ ФУНКЦИЮ ПАНКРЕАТИЧЕСКОЙ СЕКРЕЦИИ КРЫС

Дзивинская Ю. С.

студентка.

Ташкентский Педиатрический
Медицинский Институт. г. Ташкент,

Йулдошев Д. Ш.

студент.

Ташкентский Педиатрический
Медицинский Институт. г. Ташкент,

Собиржонова С. С.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент,

Научный руководитель:

Аскарьянц В. П.

доцент

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Пестициды - одна из групп соединений, которые человек в последнее время все шире применяет в сельскохозяйственных целях.

Как отмечают авторы литературных источников ,что из-за чрезмерного и научно необоснованного использования, они выступают одними из важных факторов загрязнения окружающей среды. Поступая в организм с водой, воздухом и пищей, пестициды воздействуют на ход обменных процессов, вызывая патологические изменения функций . Передаваясь по трофическим цепям , они попадают в организм человека и могут создавать угрозу его

здоровью . Тем не менее, современная человеческая цивилизация обойтись без них не может.

Несмотря на то, что известно большое количество эффектов, вызываемых пестицидами в живых организмов, тонкие молекулярные механизмы их действия не известны. Знание этих механизмов необходимо по нескольким причинам. Во-первых, это теоретический интерес к действию одних из самых сильных токсических веществ. Во-вторых, знание этих механизмов позволит создавать более мощные antidоты, что уменьшит риск отравлений при несчастных случаях. В-третьих, это позволит создавать новые более эффективные пестициды, которые будут наносить меньший вред окружающей среде.

В этой связи является актуальным изучение ранних проявлений влияния пестицидов на организм в концентрациях и дозах малой интенсивности, а поиск селективных, доступных методов диагностики интоксикации является приоритетным направлением токсикологической науки . В то же время, эта задача актуальна и с биохимических позиций. Методические возможности изучения токсичности за последние два десятилетия существенно расширились. Ведется интенсивный поиск наиболее чувствительных объектов и показателей, разрабатываются новые методы анализа, предлагаются различные Способы оценки качества окружающей среды по изменениям различных физических систем и биохимического статуса живых организмов. Единичные работы посвящены разработке экспресс-методов, прогнозирующих параметры токсичности и опасности пестицидов для теплокровных на основании экспериментов на холоднокровных и беспозвоночных, а также для пестицидов, относящихся к химически близким и неродственным соединениям.

Специалистами установлено ,что одним из основных путей поступления ядохимикатов в организм является желудочно-кишечный тракт, и у людей, длительно работающих в контакте с пестицидами, отмечаются нарушения в деятельности органов пищеварения. Однако в литературе нет исчерпывающих данных об изменении функций органов пищеварения, особенно тонкой кишки и

поджелудочной железы, при воздействии на организм пестицидов .

Цель исследования: Целью наших исследований явилось изучение внешнесекреторную функцию поджелудочной железы под влиянием гексахлорциклогексана .

Материалы и методы: Нами были проведены эксперименты на беспородных белых крысах. О функциональном состоянии поджелудочной железы судили по активности основных панкреатических ферментов: липазы по Г.К.Шлыгину и соавт., амилазы по Смит-Рою в модификации А.М.Уголева, и протеаз по методу Гросса в содержимом кишечника и в гомогенате железы.

Животных (300) разделили на 5 групп, одна из которых служила контролем, а крысам II, III, IV, V групп вводили масляный раствор гексахлорциклогексана (ГХЦГ) внутрижелудочно в дозах 1/3, 1/5, 1/20, 1/50 ЛД₅₀ соответственно (ЛД₅₀=177,0 мг/кг).

Первая доза вводилась однократно, остальные ежедневно до конца исследования. Контрольные крысы получали эквивалентное количество масла.

Результаты исследований: Через 6 часов после однократного введения препарата отмечалось снижение активности основных панкреатических ферментов в содержимом тонкой кишки крыс. Активность амилазы, липазы и протеаз была соответственно на 72, 42 и 35% ниже, чем у контрольных. Эти изменения можно рассматривать как результат угнетения ферментовыделительной функции поджелудочной железы. В то же время наблюдалась тенденция угнетения активности липазы и амилазы в гомогенатах органа. Причём, как и в химусе, в большей степени снижалась амилалитическая активность. Следовательно, несмотря на уменьшение секреции основных панкреатических ферментов в первые часы после введения крысам ГХЦГ, их активность в железе угнетается, что можно расценивать как свидетельство снижения интенсивности образования ферментов в ацинарных клетках.

Через 24 часа после введения препарата активность липазы, протеаз и амилазы в кишечном содержимом продолжала оставаться достоверно сниженной. В гомогенатах поджелудочной железы подопытных и контрольных

животных активность этих ферментов была практически одинаковой.(табл.1).

Таблица 1

Изменение активности ферментов в содержимом тонкой кишки и гомогенате поджелудочной железы после однократного введения ГХЦГ в дозе 1/3 ЛД₅₀

Время исследования	Ферменты					
	липаза		протеазы		амилаза	
	химус (ед)	гомогенат (ед/г)	химус (ед)	гомогенат (ед/г)	химус (мг/мин)	гомогенат (мг/г/мин)
Через 6 с	830±100*	15760±2140	2500±320	11930±1110	3080±470*	91500±12610
	480±90	14000±2040	1650±280	12860±1190	880±180	62850±7460
Через 24 ч	950±80*	30900±1330	2110±230*	23430±1110	2150±200*	34270±1080
	440±50	27860±2100	1170±140	21320±1500	830±120	33720±1350

Примечание. В этой и последующих таблицах в числителе приведены данные об активности ферментов у контрольных животных, а в знаменателе – у подопытных. Знаком * обозначены величины, различия между которыми статистически достоверны.

Таким образом, затравка животных относительно большой дозой ГХЦГ вызывает угнетение секреции основных панкреатических ферментов и некоторое снижение интенсивности синтеза в поджелудочной железе.

Многokратное введение крысам ГХЦГ в дозе 1/5 ЛД₅₀ в течение 20 дней вызывало увеличение активности протеаз в химусе (табл.2).

К пятому дню суммарная активность этих ферментов у подопытных животных была в 2 раза выше, чем у контрольных. К десятому дню она несколько снижалась, но оставалась значительно выше, чем у контрольных животных. К концу наблюдений (на 20-й день введения препарата) протеолитическая активность химуса у подопытных и контрольных животных была практически одинаковой .

Таблица 2**Изменение активности ферментов в содержимом тонкой кишки крыс после введения ГХЦГ в дозе 1/5 ЛД₅₀**

Ферменты	Срок введения препарата (сутки)				
	1-е	3-и	5-е	10-е	20-е
Липаза (ед)	350±70	460±40*	610±80	540±50	470±110*
	270±30	290±30	680±60	640±100	860±180
Протеазы (ед)	1950±380	2270±270	1390±270*	1650±170*	2300±260
	3090±380	3360±630	2920±280	2960±460	1880±430
Амилаза (мг/мин)	1150±160	1550±120*	1210±100*	830±130	2380±450*
	950±150	820±70	750±80	700±110	3900±740

Изменения активности липаза и амилазы при введении ГХЦГ в дозе 1/5 ЛД₅₀ были во много сходны между собой и противоположны сдвигам протеолитической активности. На второй день введения ГХЦГ наблюдалась тенденция снижения активности этих ферментов. Степень угнетения липолитической и аμιлолитической активности на 3-й день уже была достоверной. В дальнейшем наблюдалось повышение активности этих ферментов, и к пятому дню исследований липолитическая, а к десятому дню – аμιлолитическая активность возрастала до уровня, характерного для контрольных крыс. Рост активности этих ферментов продолжался до конца экспериментов, и к двадцатому дню активность липазы была на 84%, а амилазы на 64% выше контроля.

Активность ферментов в гомогенате железы крыс, получавших ГХЦГ в дозе 1/5 ЛД₅₀, в начале эксперимента снижалась (табл.3).

Таблица 3**Изменение активности ферментов в гомогенате поджелудочной железы крыс после введения ГХЦГ в дозе 1/5 ЛД₅₀**

Ферменты	Срок введения препарата (сутки)				
	1-е	3-и	5-е	10-е	20-е
Липаза (ед)	20140±2370*	9560±1400	18270±2440	18440±700	8110±630
	6510±1330	10110±850	17260±3070	21090±2660	8800±720
Протеазы (ед)	38410±5770	26710±3740	10320±810	13280±1050	7520±1170*
	24450±3280	22340±1469	10970±2470	12070±1580	14590±2020
Амилаза (мг/мин)	7800±7100*	70000±520*	16700±2730	17700±1370	31990±2270*
	25000±830	26000±2400	12550±2440	16050±2150	49640±2780

Амилолитическая активность на третий день введения препарата у подопытных животных снизилась в 3 раза по сравнению с контрольными. Примерно на этом уровне она оставалась у крыс, получавших ГХЦГ в течение 3 дней. На 5-10-й дни активность амилазы в ткани поджелудочной железы возрастала и уже не отличалась от таковой у контрольных животных, а к 29-му дню была достоверно выше, чем у крыс, не получавших препарат.

Липолитическая активность снижалась только через 24 часа после введения ядохимикатов, затем восстанавливалась и до конца исследований не отличалась от контроля.

В первый день введения ГХЦГ отмечалась тенденция снижения протеолитической активности ткани железы, на 3-й, 5-й и 10-й дни эта активность существенно не менялась, а к 20-му дню возрастала примерно в 2 раза по сравнению с контролем.

Некоторые изменения показателей внешнесекреторной функции поджелудочной железы можно отметить и при длительном введении ГХЦГ в дозе 1/20 ЛД₅₀. На 15-й день опыта достоверно снижалась липолитическая активность химуса; протеолитическая и амилолитическая активности не изменялись (табл.4).

Таблица 4

Изменение активности ферментов в содержимом тонкой кишки крыс после введения ГХЦГ в дозе 1/20 ЛД₅₀

Ферменты	Срок введения препарата (сутки)				
	15-е	30-и	60-е	120-е	180-е
Липаза (ед)	1320±240*	1370±130	430±60	240±20	710±160
	760±80	1830±200	730±100	290±20	760±140
Протеазы (ед)	2990±550	4120±700	5790±960	1260±120	2670±900
	2710±340	4090±790	3710±280	1980±170	2900±320
Амилаза (мг/мин)	1280±250	1230±280	4400±800	810±50	1730±390
	1310±160	1610±270	4680±530	1390±40	1750±200

В дальнейшем активность липазы повышалась и к 60-му дню на 67% превышала контрольный уровень. К третьему и четвертому месяцам активность этого фермента в химусе подопытных и контрольных животных становилась одинаковой. Активность протеаз имела тенденцию к снижению в конце второго

месяца и к повышению в конце четвёртого. На четвёртом месяце отмечалась тенденция к повышению амилолитической активности. К концу же исследований (на 180-й день) активность всех трёх ферментов в химусе была на контрольном уровне.

У подопытных животных, использованных в этой серии экспериментов, в течение первого месяца признаки угнетения ферментообразовательной функции поджелудочной железы. В частности, на 15-й день введения ГХЦГ в дозе 1/20 ЛД₅₀ достоверно угнеталась липолитическая активность ткани железы, а протеолитическая активность проявляла явную тенденцию к снижению на 15-й и 30-й дни (табл.5).

Таблица 5

Изменение активности ферментов в гомогенате поджелудочной железы крыс после введения ГХЦГ в дозе 1/20 ЛД₅₀

Ферменты	Срок введения препарата (сутки)				
	15-е	30-и	60-е	120-е	180-е
Липаза (ед)	47690±8240*	28260±4500	19800±3690	7830±590	23920±4590*
	27560±5170	38870±6010	22500±1410	10430±670	51110±4350
Протеазы (ед)	24320±4310	29440±4170	19680±2780	17940±1700*	8880±1290*
	16450±2730	19900±4010	19850±1700	26950±2500	21710±3150
Амилаза (мг/мин)	16910±4060	21840±2510	59700±6110	67650±5180	18550±2890*
	22020±3800	24150±3470	69710±6670	74550±2040	23350±4340

Амилолитическая активность до конца четвёртого месяца не изменялась, затем резко возрастала и на 180-й день в 2 раза превышала контрольный уровень. К концу экспериментов заметно повышались также липолитическая и протеолитическая активности, которые в более ранние сроки не изменялись.

Самая малая из применявшихся нами доз ядохимиката (1/50 ЛД₅₀) вызывала наименьшие изменения в деятельности поджелудочной железы при длительном введении. В первый месяц отмечалась определенная тенденция к снижению липолитической и протеолитической активности в химусе и ткани железы, амилолитическая, напротив, возрастала (табл.6).

Таблица 6

Изменение активности ферментов в содержимом тонкой кишки крыс после введения ГХЦГ в дозе 1/50 ЛД₅₀

Ферменты	Срок введения препарата (сутки)				
	15-е	30-и	60-е	120-е	180-е
Липаза (ед)	1470±210	230±50	610±80	1450±60	950±140
	1450±120	180±20	730±130	1850±140	1300±90
Протеазы (ед)	2030±250	2720±850	2080±200	2250±610	2280±400*
	2810±410	1870±270	2160±320	2890±580	3570±720
Амилаза (мг/мин)	1370±240	800±120	870±170	2280±670	1980±260
	1740±410	850±50	1050±170	2600±420	2020±220

В последующем достоверных различий в активности ферментов химуса и гомогената поджелудочной железы у подопытных и контрольных животных не было, но прослеживалась тенденция к возрастанию активности ферментов при действии малой дозы ядохимиката.

Подводя итог нашего исследования можно прийти к выводу, что уменьшение секреции амилазы и липаза в первые дни эксперимента обусловлено снижением интенсивности их синтеза в ацинарных клетках, а также длительное применение ГХЦГ в дозе 1/20 ЛД₅₀ вначале вызывает угнетение синтеза и секреции панкреатических ферментов, а к концу исследований заметно повышается интенсивность фермент образовательных процессов и самое главное ГХЦГ вызывает заметные сдвиги внешнесекреторной функции поджелудочной железы, направленность и глубина которых зависит от дозы препарата и длительности его введения.

ЛИТЕРАТУРА

1.Аргунов М.Н. Проблемы экологии и токсикологии животных / М.Н. Аргунов // Теоретические и практические аспекты возникновения и развития болезней животных и защита их здоровья в современных условиях: Матер, межд. конф.- Воронеж, 2000. С.4-7.

2.Боярова М.Д., Приходько Ю.В., Лукьянова О.Н. и др. Пестициды и тяжелые металлы в морских организмах из района влияния р. Туманной // Водные системы и организмы-3: Матер, науч. конфер., Москва, 2001.-Т.5.-М.,-

2001. -С. 51.

3.Кленкин А.А., Короткова Л.И., Корпакова И.Г. Загрязнение прибрежной акватории Российского Причерноморья пестицидами // Труды Междун. Форума по проблемам науки, техники и образования. М.: Академия наук о Земле, 2006. — Том 2.-С. 133-134.

4. Семенов А.Д., Коропенко Е.О., Короткова Л.И. Пестициды в воде и донных отложениях Нижнего Дона // Основные проблемы рыбного хозяйства и охраны рыбохозяйственных водоемов Азово-Черноморского бассейна. Сб. науч. тр. / АзНИИРХ. Москва, 2002. - С. 107-112.

5.Guruge K.S., Tanabe S., Contamination by persistent organochlorines and butyltin compounds in the west coast of Sri Lanka Mar // Pollut. Bull. 2001. - V. 42. - P. 179-186.

6. Hung H., Halsall C.J., Blanchard P. Temporal trends of organochlorine pesticides in the Canadian arctic atmosphere // Environ. Sei. and Technol. 2002. - 36, № 5. - P. 862-868.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Доротюк В. І.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН
м. Київ Україна

Анотація: Стаття містить дослідження та його результати по забезпеченню компетентісно орієнтованого навчання у середній школі сучасними освітніми технологіями. Інформаційно - комунікативні засоби у навчальному процесі допомагають вирішити багато освітніх завдань та забезпечити індивідуальний підхід до учнів у навчанні та вихованні.

Ключові слова: Компетентність, інформаційні технології, особистість, варіативність, мобільність

Сучасна школа має формувати компетентності, розвивати здібності, виховувати лідерські якості та забезпечувати високий рівень знань учнів. Тільки за умов урахування індивідуальних особливостей кожного школяра можна забезпечити високу якість та результативність навчально-виховного процесу. Враховуючи зазначені фактори, школа має повною мірою користуватися передовим педагогічним досвідом, новітніми технічними та методичними розробками, що забезпечуватиме оптимальне використання потенціалу навчальних засобів. « Таким чином, зміст педагогічної освіти, збагачений використанням інформаційних та комунікативних технологій, з якими пов'язують отримання таких ключових компетенцій, як соціальна, комунікативна, інформаційна, когнітивна, стане набагато глибшим і

змістовнішим»[1]

Відповідно до двох основних видів пізнавальної діяльності, які виділяють психологи (учіння та навчання), навчальні засоби розподіляють на два великих класи: навчальне середовище і навчальні програми. Саме поле програмних продуктів дає можливість організувати навчання у школі з використанням інтелектуального комп'ютерного інформаційного середовища, що дозволяє змінювати та поліпшувати забезпечення навчального процесу.

Наші дослідження показали, що роль інформаційного середовища у впровадженні компетентісно орієнтованого навчання є надзвичайно великою, оскільки ІКТ дозволяють використовувати у педагогічному процесі найновітніші методичні та наукові розробки. «Одним із найбільш суттєвих інноваційних підходів до вирішення проблеми модернізації системи освіти і управління навчальними закладами стала інформатизація освіти» [2]. Це дає змогу організувати навчання у відповідності до вимог часу та можливостей навчального закладу.

Застосування ІТ для реалізації компетентісно орієнтованої освіти забезпечує наступні показники:

- підвищити ефективність освітнього процесу за рахунок збільшення динаміки вивчення предмету.

- розвивати особистість учня (підвищується здібність до самоосвіти і саморозвитку, розвиваються творчі здібності, навички отримання суб'єктивно нового знання шляхом самостійного пошуку і оцінки інформації, застосування одержаних знань на практиці)

- розвивати комунікативну компетентність учнів і здатність до самопрезентації

- враховувати особистісний досвід учнів

- створити умови для морально-етичного розвитку учнів (за рахунок можливості моделювати в комп'ютерному середовищі ситуації морально-етичного вибору)

- забезпечити варіативність (створення можливості вибору найбільш

оптимального механізму реалізації педагогічних завдань)

- створити умови для повноцінної самостійної роботи учнів (зробити їх активними учасниками процесу пізнання, саморозвитку, самоосвіти)

- розвивати особисту відповідальність(за рахунок самостійності в інтерпретації одержуваної інформації залежно від особистого і професійного досвіду)

- підвищити мобільність і адаптивність учнів

Інформаційні технології є інструментом забезпечення компетентісно орієнтованого навчання.

Висновки: Новітні засоби мають широко використовуватись у навчально-виховному та управлінському процесі. «Технологічність навчального процесу полягає у тому, щоб зробити навчальний процес повністю керованим»[3] Нормою у сучасній освіті повинно бути використання мультимедійних засобів, робота з електронними навчально-методичними комплектами різної предметної спрямованості, використання автоматизованих систем управління освітніми закладами, створення та експлуатація автоматизованих робочих місць для спеціалістів освітньої сфери (шкільний психолог, завуч). Має бути забезпечений оперативний доступ суб'єктів сфери освіти до науково-методичної інформації, необхідною є системна трансляція інноваційного досвіду у інформаційному просторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании. М., - 2010, -192 с. (с.5)

2. Киселев Г. М. Информационные технологии в педагогическом образовании. М., - 2014, -304 с. (с.12)

3. Чупрасова В. И. Современные технологии в образовании. В., - 2000, -55 с. (с.3)

УДК 656.7

**ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА
ЗАСАДАХ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ**

Другова Олена Сергіївна

к.е.н, доцент

Міщенко Володимир Акимович

д.е.н, професор

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м.Харків, Україна

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням визначення концептуальних положень розвитку підприємства в системі стратегічного управління на засадах контролінгу. Для забезпечення ефективної реалізації процесу організації систем фінансового контролінгу запропоновано здійснювати його чітке структурування за певними етапами і стадіями, виходячи із поставлених завдань і доцільної, з позиції логіки, оптимальності та ефективності, послідовності їх реалізації. Представлено механізм організації фінансового контролінгу на підприємстві. Наведено порівняльну характеристику систем показників, що можуть використовуватись в межах системи фінансового контролінгу підприємства. Обґрунтовано необхідність контролінгових процедур у рамках впровадження BSC. Охарактеризовано ряд концептуальних умов для підвищення практичної ефективності системи фінансового контролінгу на підприємстві, а також науково обґрунтований підхід до формування стратегічних цілей за проєкціями та їх трансляцію на мову конкретних індикаторів.

Ключові слова: стратегічне управління, розвиток підприємства, антикризове управління, контролінг, фінансовий контролінг, система

контролінгу, концептуальні положення

Одним із суперечливих питань сьогоднішньої теорії управління та економіки бізнесу є визначення, сутність, зміст та мета контролінгу. Теоретичні та методологічні положення щодо контролінгу є надзвичайно суперечливими та потребують уточнення в контексті його концептуального змісту та врахування змін цього економічного явища за останні роки. Особливо гостра наукова суперечка обертається навколо визначення наукових принципів контролінгу та його методологічного забезпечення в умовах діяльності підприємств. Контролінг повинен проникати у всі ключові сфери та проблеми економіки компанії з точки зору предмета, управлінських рішень, сфер та умов підприємницької діяльності. Тому до основних проблем економічного розвитку підприємства належить формування системи контролінгу.

Метою статті є дослідження та визначення науково-методичних засад вдосконалення концептуальних положень розвитку підприємства харчової промисловості в системі стратегічного управління на засадах контролінгу

Як показало дослідження теоретичних аспектів організації фінансового контролінгу на підприємстві, фінансовий контролінг являє собою відносно нову концепцію управління, яка забезпечує інтегроване, на основі загальній підпорядкованості досягненню цілісної системи стратегічних та тактичних цілей розвитку підприємства, управління формування, використанням і розподілом його фінансових ресурсів, фінансових результатів та рухом грошових коштів.

Для забезпечення ефективної реалізації процесу організації систем фінансового контролінгу необхідно здійснювати його чітке структурування за певними етапами і стадіями, виходячи із поставлених завдань і доцільної, з позиції логіки, оптимальності та ефективності, послідовності їх реалізації. При цьому завершеність певного етапу визначається отриманням цільового результату необхідної якості. На нашу думку, ефективне впровадження системи фінансового контролінгу має передбачати контроль ефективності проходження

кожного з її етапів на предмет завершеності виконання поставлених завдань, досягнення цілей і отримання необхідних результатів [1].

Ми наголошуємо на особливостях фінансового контролінгу харчових компаній, які слід враховувати при формуванні відповідної організаційної структури управління, методології та практичних інструментів реалізації контрольних процедур:

- необхідність визначення етапів, напрямків, форм та шляхів реалізації фінансової стратегії;

- орієнтація на забезпечення довгострокової роботи компанії на ринку та задоволення інтересів зацікавлених сторін;

- наявність оперативно відповідної інформації про стан екзогенних факторів, що впливають на ділову діяльність підприємства, орієнтація на постійний моніторинг ключових показників зовнішнього середовища;

- орієнтація на врахування специфіки ділової діяльності, в якій компанія спеціалізується;

- забезпечення ефективності даних про фінансово-господарську діяльність структурних підрозділів;

- управління грошовими потоками, створення та використання фінансових ресурсів, значні фінансові ризики;

- методологічне забезпечення трансфертного ціноутворення у внутрішній торговій системі компанії, а також зовнішньоекономічної діяльності

Створення бухгалтерської, планової та аналітичної інформації як частини фінансового контролю неможливе без створення системи бюджетування та управлінської звітності у вигляді автоматизованих управлінських інформаційних систем [2].

Ефективна організація системи фінансового контролінгу вимагає обґрунтованого вибору типу такої системи. Сучасні підприємства мають можливість використовувати для побудови систем контролінгу логіко-дедуктивні (Du-Pont, ZVEI) та емпірико-індуктивні (RL, BSC) системи показників. Кожна з них має властиві їй методологічні переваги та недоліки, які

мають враховуватися при обґрунтуванні вибору типу системи показників для організації системи фінансового контролінгу підприємства (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика систем показників, що можуть використовуватись в межах системи фінансового контролінгу підприємства

Система	Сутність	Недоліки	Переваги
Логіко-дедуктивні системи			
Du-Pont	аналіз впливу на рентабельність капіталу зміни рентабельності продажів, швидкості обороту та чинників їх формування	можливість використання лише в оперативному контролінгу, оскільки передбачає максимізацію прибутку тільки у короткостроковій перспективі	– простота використання; – орієнтація на підвищення рентабельності; – можливість факторного аналізу формування рентабельності та виявлення резервів щодо її зростання
ZVEI	Аналіз розвитку (обсяги бізнесу, персонал, результативність) та структурний аналіз (рентабельність й ліквідність)	складність практичного застосування та трудомісткість використання (потребує аналітичної обробки близько 200 основних та допоміжних показників)	– можливість обґрунтування як оперативних, так і стратегічних рішень; – високий рівень опрацювання методики використання (наявність інструктивних матеріалів та каталогу показників з поясненням порядку їх розрахунку й особливостей застосування)
Емпірико-індуктивні системи			
RL	Показники річної звітності, корпоративного та стратегічного контролінгу	– головний акцент на показниках ліквідності та рентабельності; – недостатня увага немонетарним показникам	– універсальний характер (застосування в системах як оперативного, так і стратегічного фінансового контролінгу); – помірна трудомісткість облікових та розрахунково-аналітичних процедур
BSC	фінанси, ринок (клієнти), внутрішні процеси та виробництво, персонал, інфраструктура	можливість викривлення інформації через низку обмежень та припущень в процесі прогнозування	– універсальний характер (застосування в системах як оперативного, так і стратегічного фінансового контролінгу); – охоплює основні аспекти діяльності підприємства; – орієнтована на наявність зворотного зв'язку між рівнями управління

На наш погляд, з точки зору застосування фінансового контролінгу в процесі прийняття рішень щодо формування та реалізації фінансової стратегії компанії, одним із ефективних інструментів прийняття рішень щодо завдань

оцінки стратегії та розкриття положень щодо вдосконалення бізнесу процеси - це збалансована система показників, узагальнена раніше. Революційний характер цієї концепції полягає у зміщенні перспективи досліджень щодо оцінки суто фінансових показників діяльності компанії, як це було в минулому, до значно ширшого кола категорій, які, крім фінансової сфери, традиційно також включають такі сфери, як оцінка бізнес-процесів, клієнтури та можливості розвитку та зростання суб'єкта господарювання. Система показників стратегічного фінансового контролінгу має враховувати стратегічні орієнтири розвитку харчового підприємства та бути зорієнтована на досягнення стратегічної мети суб'єкта господарювання [3].

При цьому стратегічними параметрами фінансового контролінгу є здатність досягти збільшення рентабельності діяльності харчового підприємства, своєчасно виконувати свої довгострокові зобов'язання, дотримуватися високого рівня фінансової стійкості та фінансової рівноваги в довгостроковій перспективі, підвищувати ринкову вартість суб'єкта господарювання.

Слід зазначити, що основними етапами аналізу та контролю системи стратегічних показників є створення показників, їх моніторинг, оцінка результатів моніторингу, додаткові коригування граничних значень параметрів контролю та окремі стратегічні рішення.

Операційні бюджети підприємства - це складна система взаємопов'язаних елементів, тому для вибору оптимального бюджету доцільно використовувати такі показники, як: рентабельність власного капіталу, коефіцієнт поточної ліквідності, чистий прибуток, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності пасивів, коефіцієнт обороту [3].

При цьому необхідно відмітити, що перелік зазначених показників не є вичерпним, також є ряд показників, які рекомендується розраховувати як у рамках стратегічного, так і тактичного фінансового контролінгу (економічна додана вартість (EVA), збалансована система показників (BSC), EBITDA та ін.) [4].

Для підвищення практичної ефективності заходів контролінгових процедур у рамках впровадження BSC на підприємстві має виконуватися ряд концептуальних умов, серед яких головною є дотримання чіткого алгоритму розробки та впровадження концепції, а також науково обґрунтований підхід до формування стратегічних цілей за проєкціями та їх трансляцію на мову конкретних індикаторів. Існує ряд схем з розроблення BSC на підприємстві залежно від галузі та виду діяльності, а також від специфіки організації самого підприємства. Узагальнений процес розробки BSC можна відобразити у вигляді схеми (рис.1).

Рисунок 1 - П'ятиетапна модель впровадження BSC

Узагальнюючи розроблені прикладні аспекти та систематизовані теоретичні рекомендації щодо впровадження концепції Balanced Scorecard, послідовність введення її на підприємстві буде виглядати таким чином:

- проведення багаторівневої декомпозиції стратегічних цілей за ключовими проєкціями;
- вибір ключових показників ефективності для кожної мети;
- визначення критеріального значення кожного показника з урахуванням

їх взаємозв'язку (визначення параметрів зміни індикаторів можна відслідкувати на основі проведеного моделювання за методом багатофакторної множинної регресії);

- встановлення зон відповідальності кожного менеджера;
- розробка процедури контролю досягнення цілей, а за необхідності процедури коректування цілей і критеріальних значень показників ефективності;
- формування системи мотивації співробітників підприємства на досягнення поставлених цілей [5].

У системі фінансового контролінгу фактори цінності можна використовувати на трьох рівнях діяльності підприємства:

- загальний рівень, де основою розрахунку рентабельності вкладених інвестицій слугує прибуток від основної діяльності в поєднанні з показниками капіталу, що інвестується;
- рівень так званої ділової одиниці, де доцільно розглядати такі параметри, як база клієнтів;
- низовий рівень, де, щоб пов'язати конкретні рішення спеціалістів організації з факторами цінності бізнесу, необхідна гранична деталізація [6].

Під час визначення ключових факторів створення цінності компанії та розмежування їх на показники діяльності окремих підрозділів слід також приділити увагу такому аспекту, як призначення відповідальних осіб за досягнення запланованого рівня означених показників та розробка системи мотивації, що дозволить компанії використовувати потенціал не тільки ключових характеристик її діяльності, але й інтелектуальний потенціал менеджерів різних рівнів [7].

Однак для того, щоб правильно та адекватно підібрати ключові показники, необхідно з'ясувати сутність і зміст кожної з перспектив, які включено до BSC. У рамках проєкції клієнтурі підприємству необхідно з'ясувати, яким чином мають сприймати його споживачі для досягнення максимально позитивного ефекту. Для цього доцільно виокремити одну чи

кілька груп цільових сегментів і конкретизувати цілі та завдання кожного з них. Крім того, необхідно з'ясувати, яким чином будуть здійснюватися взаємовідносини між суб'єктом господарювання та його цільовою аудиторією, наприклад, через призму лідерства за продукцією, максимально тісної взаємодії зі споживачами чи відмінного обслуговування тощо. [8].

Як видно з рисунку 2, усі перспективи BSC є взаємопов'язаними, а тому цілі, визначені для кожної з них, мають корелювати між собою. Цю тезу необхідно враховувати і при виборі ключових індикаторів, які відображатимуть рух підприємства у реалізації його цілей різних рівнів ієрархії.

Рисунок 2 – Трансляція стратегії через призму проєкції збалансованої системи показників

На основі критичного огляду підходів різних науковців нами було виділено найбільш поширені індикатори [9]:

1. фінанси (величина чистого прибутку; рентабельність інвестицій; рентабельність чистих активів; коефіцієнт автономії; коефіцієнти швидкої та абсолютної ліквідності; фінансовий важіль). Такий набір показників дає можливість здійснити всебічну оцінку фінансового стану підприємства та виявити його недоліки;

2. клієнтура (частка ринку; обсяг продажів; період виконання одного замовлення; ширина та глибина асортиментного ряду);

3. бізнес-процеси (рівень завантаженості потужностей; частка адміністративних витрат і витрат на збут у собівартості продукції; рівень зносу та оновлення основних засобів; відсоток браку);

4. навчання та зростання (продуктивність праці; коефіцієнт плинності кадрів; частка робітників певного кваліфікаційного рівня; витрати на навчання одного працівника; рівень задоволеності працівників) [10].

Підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства впливає, насамперед, на вдосконалення структури ринкової продукції, збільшення частки нової продукції. Технологічні інновації є важливою складовою інновацій у бізнесі, але їх використання як КРІ у харчовій промисловості є менш важливим, ніж, наприклад, у металургії. У харчовій промисловості ефект та ефективність технологічних інновацій насамперед характеризується поліпшенням якості та інновацій кінцевого продукту. Тому інноваційність технологічного процесу є однією з другорядних ознак, а не ключовим показником для оцінки ефективності інноваційної діяльності харчової компанії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Немцов В.Д. (2004). *Стратегічний менеджмент*: навч. посіб. / В.Д. Немцов, & Л.Є. Довгань Київ: ТОВ : «УВПК«Екс.об.». 559 с.

2. Новікова І.В. (2014) *Управління ризиками сучасних телекомунікаційних підприємств*. № 1–2. С. 4–7.

3. Міщенко В.А., Домніна І.І., & Другова О.С. (2020) Формування стратегії розвитку підприємства з використанням інструментарію стратегічного контролінгу в сучасних господарських умовах/ *Науково практичний журнал «Економічні студії»* №1 (27). Львів, с. 119 – 125

4. *Аспекты управления инновациями проектно-ориентированных организаций*: моногр. / В.Р. Молодецкий, Р.Б. Тян, & В.А. Ткаченко и др.(2012); под. ред. Р.Б. Тяна, & В.А. Ткаченко. Д.: Вид-во «Монолит», 242с.

5. Стадник В.В. (2007). *Менеджмент* : підруч. / В.В. Стадник, & М.А. Йохна. – 2-ге вид., випр., доп. Київ : «Академвидав», 472 с.

6. Циба Т.Є. (2007). *Маркетингове планування* : навч. посіб. / Т.Є. Циба, М.І. Сокур, & В.І. Баюра. Київ: Центр учбової літератури, 128 с.
7. Плисюк Т.Г. (2014) Методи оцінки інноваційних ризиків підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. № 8/1. С. 39–42.
8. Портер М. (2003) *Конкуренція* / М. Портер [пер. с англ.]. Москва: Изд. дом «Вильямс», 496 с.
9. Портна О.В. (2008). *Контролінг*: навч. посіб. Львів: «Магнолія–2006», 240 с.
10. Пушкар М. (2004). *Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту*: моногр. / М. Пушкар, & Р. Пушкар; М–во освіти і науки України, Терноп. академія народ. господ. Тернопіль: Карт–бланш, 370 с.

УДК: 619:636.7:616.61-002.1:616-074

**ЗМІНА БІОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ
У СОБАК ЗА ГОСТРОГО НЕФРИТУ**

Дубовий Анатолій Андрійович

к.вет.н., доцент

Бриліцький В'ячеслав Ігорович

студент

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Анотація: З'ясовано, що у собак за гострого перебігу нефриту виникає зрушення нефроспецифічних та деяких інших показників сироватки крові. Середній показник креатиніну був достовірно ($p < 0,01$) збільшений у порівнянні із клінічно здоровими тваринами. Показник сечовини у 2,17 рази мав більше значення і перевищував референтні значення у 100 % хворих тварин.

Ключові слова: собаки, гіперактивність ензимів, гострий нефрит, гіперкреатинінемія, гіпопротеїнемія, гіпоальбумінемія, біохімічні показники крові.

За літературними даними встановлено, що гостра ниркова недостатність у собак може виникати, як наслідок гострого нефриту (гломерулонефриту). Причинами ренальної гострої ниркової недостатності можуть бути важкі запалення або інфекції нирок – гострий нефрит. Клінічно гостра ниркова недостатність проявлялась раптовим і сильним зниженням функції нирок, олігурію або анурію, порушенням функцій центральної нервової, серцево-судинної, дихальної і травної систем [1].

Метою роботи було встановити зміну біохімічних показників сироватки крові у собак за гострого нефриту.

Наукову роботу виконували в умовах навчально-науково-виробничої клініки та у навчально-науковій лабораторії кафедри внутрішніх хвороб тварин Поліського національного університету. Біохімічним дослідженням було встановлено, що у хворих собак був достовірно ($p < 0,05$) зменшений середній показник вмісту загального білку у порівнянні з клінічно здоровими тваринами. Слід зазначити, що його значення було нижчі за референтні показники (табл. 1). У собак за гострого нефриту вміст альбумінів у сироватці крові був на 11,8 г/л меншим і відповідно становив $22,6 \pm 0,74$ г/л (табл. 1).

Таблиця 1

Біохімічні показники крові собак за гострого нефриту ($M \pm m$)

№ з/п	Показники	Норми	Хворі тварини, (n = 14)	Клінічно здорові тварини, (n = 10)
1	Загальний білок, г/л	60-75	$56,4 \pm 3,7^*$	$72,5 \pm 2,3$
2	Альбуміни, г/л	25-37	$22,6 \pm 0,74^{**}$	$34,45 \pm 2,1$
3	АЛТ, Од/л	10-55	$68,4 \pm 5,25^{***}$	$22,5 \pm 0,37$
4	АСТ, ОД/л	10-25	$54,8 \pm 3,7^{***}$	$13,8 \pm 4,14$
5	Лужна фосфатаза, Од/л	20-150	$193,4 \pm 2,6^{**}$	$132,6 \pm 6,8$
6	Креатинін, мкмоль/л	70-140	$167,7 \pm 9,3^{**}$	$121,3 \pm 7,5$
7	Сечовина, ммоль/л	3,8-7,8	$13,34 \pm 0,42^{***}$	$6,14 \pm 0,16$
8	К, мкмоль/л	0,97-1,43	$1,24 \pm 0,05^*$	$1,31 \pm 0,043$
9	Р, ммоль/л	1,3-1,9	$1,87 \pm 0,04^*$	$1,65 \pm 0,06$

Примітка. У таблиці – *** - $p < 0,001$; ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$ (де p – показник достовірності).

У сироватці крові хворих тварин діагностували підвищену елімінацію ензимів АЛТ і АСТ. Активність лужної фосфатази у хворих значно перевищувала норму (табл. 1). Такі зміни показників сироватки хворих тварин вказують на розвиток патологічного процесу в печінці і інших органах, що характеризують гострий запальний процес у нирках. Середні показники умісту креатиніну і сечовини у дослідних тварин перевищував фізіологічні параметри і достовірно ($p < 0,01$; $p < 0,001$) відрізнялись від собак контрольної групи (табл. 1). Збільшений уміст продуктів білкового обміну у хворих собак вказують на порушення фільтраційної здатності гломерул нефронів за гострого нефриту.

Показники умісту калію і фосфору в сироватці крові хворих тварин не

виходили за межі референтних значень, проте мали тенденцію до збільшення у порівнянні із клінічно здоровими тваринами (табл. 1).

Таким чином встановлено, що за гострого нефриту у собак виникає розвиток патологічних змін, які характеризуються зменшення фільтраційної здатності клубочкового апарату нефронів (креатинінемія, азотемія, появою ознак печінкової недостатності із розвитком застійних явищ у біліарній системі (гіперактивність сироваткових ензимів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Suslova, N., Shulzhenko, N., Semyonov, O., Shkvaria, M., Panasenko, E., Holubyev, O., & Chudinova, E. (2018). Особливості діагностики та лікування гострої ниркової недостатності у собак. *Theoretical and Applied Veterinary Medicine*, 6(2), 72-78. Retrieved із <https://bulletin-biosafety.com/index.php/journal/article/view/182>

УДК: 619:636.2:616.71-00.151:616-074

БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ТЕЛЯТ ЗА ВИРАЖЕНИХ ОЗНАК РАХІТУ

Дубовий Анатолій Андрійович

к.вет.н., доцент

Бутик Віктор Леонідович

студент

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Анотація: Встановлено, що у телят 60-120 добового віку за виражених ознак рахіту в сироватці крові достовірно ($p < 0,05$) був зменшений вміст загального булку у порівнянні із клінічно здоровими телятами. Діагностовано у хворих телят гіпофосфатемію. Уміст кальцію в сироватці крові у 100 % тварин був нижче норми. За рахіту у сироватці крові телят у 2,7 рази виявили збільшення активності лужної фосфатази (ЛФ) у порівнянні із клінічно здоровими тваринами.

Ключові слова: телята, гіпокальціємія, кальцій, фосфор, вітамін D₃, рахіт, лужна фосфатаза.

В Україні за останні роки різко зменшилось поголів'я великої рогатої худоби, проте необхідним є розвиток тваринництва у цій галузі. Питання здоров'я і високої продуктивності молодняку ВРХ стоїть і сьогодні. В умовах значних вимог до продуктивності тварин виникають захворювання молодняку, що характеризуються порушенням обмінних процесів в організмі, зокрема кальцієво-фосфорного обміну і розвитком рахіту. Причинами рахіту (D-гіповітамінозу) у молодняку є недостатня інсоляція і нестача макроелементів та вітамінів в раціоні тварин [1; 2].

Метою роботи було з'ясувати біохімічні показники сироватки крові телят

за виражених ознак рахіту.

Дослідження сироватки крові проводили в навчально-науковій лабораторії кафедри внутрішніх хвороб тварин та фізіології Поліського національного університету. Біохімічним дослідженням було встановлено, що у хворих собак був достовірно ($p < 0,05$) зменшений середній показник вмісту загального білку у порівнянні з клінічно здоровими тваринами. Слід зазначити, що його значення було нижчим за фізіологічні показники для даної вікової групи і виду тварин (табл. 1). Середній уміст загального білірубину у хворих телят не перевищував норму і мав лише тенденцію до збільшення у порівнянні із контролем (табл. 1). Показник вмісту кальцію у хворих знаходився нижче фізіологічних значень і у 1,8 рази був нижчим у порівнянні із клінічно здоровими телятами. Середній показник вмісту фосфору теж вирізнявся низьким значенням знаходився нижче рівня референтних значень (табл. 1). В сироватці крові хворих телят спостерігали підвищену елімінацію лужної фосфатази. Слід вказати, що середній показник її активності значно перевищував норму і у 2,7 рази був вищим у порівнянні із контролем (табл. 1).

Таблиця 1

Біохімічні показники крові телят за виражених ознак рахіту ($M \pm m$)

№ з/п	Показники	Норми	Хворі тварини, (n = 12)	Клінічно здорові тварини, (n = 20)
1	Загальний білок, г/л	70-86	64,36±3,28*	81,5±4,7
2	Загальний білірубін, мкмоль/л	1,71-10,3	6,25±1,4	4,58±0,86
3	Лужна фосфатаза, ммоль/л	5,35-26,75	46,9±2,6***	17,4±4,8
4	Са, ммоль/л	2,5-3,13	1,54±0,05***	2,77±0,043
5	Р, ммоль/л	1,71-2,42	1,39±0,04***	2,2±0,06

Примітка. У таблиці – *** - $p < 0,001$; ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$ (де p – показник достовірності).

Отже, у роботі встановлено, що за виражених ознак рахіту у телят виникає порушення кальцій-фосфорного обміну і характеризується гіпокальціемією, гіпофосфатемією та збільшенням активності ЛФ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарькавий В.О. Поширення та діагностика порушення А- і D-вітамінного обміну у телят місячного віку. *Вісник Білоцерків. держ. аграр. ун-ту*. 2000. Вип. 13, ч. 2. С. 46–49.

2. Скиба О. О. Профілактика порушень мінерального обміну в організмі сухостійних корів. *Ветеринарна медицина*. Київ. 2008. № 7. С. 18–19.

**ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Дубровський Сергій Станіславович

к. т. н., доцент

Ткаченко Ірина Петрівна

к. е. н., доцент

Штець Тетяна Федорівна

викладач

Економіко-технологічний інститут

імені Роберта Ельворті

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Одним із ключових мегатрендів світу на сьогодні закономірно вважається якнайбільш всеосяжний перехід до цифрової економіки. Низка сучасних визнаних науковців-економістів стверджують, що світ вже зараз живе в інформаційній економіці, яка поширюється на всі без виключення сфери суспільного життя: економіку, підприємництво, соціальну діяльність, державне управління, політику, житлово-комунальне господарство, суспільний сектор, безпосередньо інформаційну та технологічну сфери і т. ін.

Інформаційне суспільство є сучасною реальністю, інновації в сфері цифрових інформаційних технологій прискорюють темпи зростання і підвищення рівня якості життя людей, розвиток інформаційних технологій створює нові види господарської діяльності, відкриває нові ринки та продукти. Все тіснішими стають зв'язки між розвитком сектора цифрової економіки та діловою активністю, економічним зростанням, міжнародною конкурентоспроможністю, інклюзивністю та економічною безпекою національних економік.

В той же час сучасні умови господарювання характеризуються

нестабільністю та невизначеністю у соціально-економічній сфері України й вимагають швидкої та гнучкої реакції на їх зміну [1, 72]. Сучасний стан інноваційної діяльності є наслідком відсутності стратегічного бачення та послідовної державної політики щодо переведення України на інноваційний шлях розвитку, формування національної інноваційної екосистеми (сукупності інституцій, відносин, а також різних видів ресурсів, задіяних у процесі створення та застосування наукових знань та технологій, що забезпечують розвиток інноваційної діяльності), яка забезпечувала б його реалізацію і підвищувала розвиток інноваційної культури в державі, використовуючи, крім фінансових, інші механізми розвитку інноваційної діяльності [2, 12].

Мета роботи. Відтак, дані, які відображені у цифровій формі, а також їх поєднання і застосування у вигляді інформаційних технологій закономірно повинні вважатися провідними факторами виробництва поряд із капіталом, землею, працею, інноваціями, підприємницькими здібностями тощо, причому у всіх сферах соціально-економічної діяльності. Це приводить до розуміння необхідності застосування нових підходів при підготовці кадрів, залученні населення до цифрової економіки, розбудові відповідної та доступної інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку культури інноваційного та високотехнологічного підприємництва, посиленні активності на зрізі відносин: «бізнес – дослідницькі організації – високотехнологічні підприємства». З огляду на це, актуалізується значимість формування і реалізації ефективної державної політики в царині забезпечення розвитку сектора цифрової економіки в Україні. Метою дослідження є обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики розвитку цифрової економіки та визначення можливостей імплементації цифровізації як стратегічного імперативу форсування високотехнологічного сектору національної економіки.

Матеріали та методи. Широке коло питань імплементації цифровізації економіки актуалізує завдання удосконалення концептуальних положень, а також обґрунтування дієвих і ефективних методико-прикладних інструментів та засобів державної політики забезпечення розвитку сектора цифрової

економіки в Україні.

Вважаємо, що відправною точкою у формуванні та подальшій реалізації державної політики у сфері розвитку цифрової економіки України є ідентифікація та обґрунтування стратегічних пріоритетів державного регулювання. Потрібно визнати, що в нашій країні питання регулювання розвитку сектора цифрової економіки в останні роки піднімається достатньо часто, а також на різних рівнях (центральному, місцевого самоврядування, громадського сектора, бізнесу, окремих політиків, науковців, експертів і т. ін.), що позитивно.

Однак, напрацьовані результати досліджень не отримали належного поширення та не забезпечили високу ефективність державної політики у сфері активізації розвитку та поширення сектора цифрової економіки України. А отже, необхідність обґрунтування нових більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України не викликає сумніву [3, 802].

Результати та обговорення. Забезпечення високої ефективності державної політики розвитку та реалізації потенціалу сектора цифрової економіки України потребує усвідомлення її генеральної мети, а також стратегічних пріоритетів, які мають бути досягнутими. На цій основі визначаються механізми та інструменти державного регулювання включно зі спрямуванням державної політики не лише на функціонування економічних агентів, але й на суспільство та сферу державного управління.

3 березня 2021 р. Кабінетом міністрів України затверджено розпорядження № 167-р "Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації", в якому зазначено, що відсутність концептуальних засад формування державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей громадян не дозволяє забезпечити розвиток усіх сфер суспільного життя відповідно до сучасних вимог, процесів глобальної цифровізації економіки, сфер життєдіяльності суспільства, які відбуваються у більшості країн світу.

Тим самим підтверджується необхідність забезпечення готовності суспільства до таких процесів, опанування ним ключових комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій (цифрова компетентність).

Цифровою компетентністю, визначеною цим розпорядженням, є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій [4, 1].

Слід зазначити послідовність дій Уряду щодо імплементації та розвитку цифрової економіки та суспільства України. Так, до прикладу, у 2018 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено рішення про прийняття Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, якою визначені поняття, а також мета державної політики цифровізації економіки – «... досягнення цифрової трансформації існуючих та створення нових галузей економіки, перетворення сфер життєдіяльності у нові, більш ефективні» [5, 3]. Концепцією також передбачені головні цілі (відповідно – пріоритети державної політики) цифровізації вітчизняної економіки. Це: 1) прискорення економічного зростання та залучення інвестицій, 2) конкурентоспроможність і ефективність галузей економіки, 3) технологічно-цифрова модернізація промисловості та виробництва, 4) доступність цифрового світу для громадян, 5) розвиток цифрового бізнесу.

Однак, вочевидь, такі цілі важко вважати справжніми і коректними стратегічними пріоритетами розвитку сектора цифрової економіки держави. Це, скоріше, наслідки його якісного і ефективного поступу, які, в тому числі, частково – не безпосередні, а другорядні, супутні. Зазначене дає підстави говорити про те, що конкретні цільові орієнтири державного регулювання у Концепції не визначені. Фактично, стратегічним пріоритетам державного регулювання більше відповідають окремі зі заходів державного регулювання в

сфері розвитку цифровізації економіки України, передбачені Концепцією. Це, до прикладу, розвиток експорту цифрових технологій, цифровий розвиток пріоритетних сфер життєдіяльності, упровадження цифрових компетенцій та навичок громадян, розвиток цифрових інфраструктур.

Більше того, визначені пріоритети, на нашу думку, мають не лише закріпити магістральні напрями державної політики, але й забезпечити етапність, послідовність її формування та реалізації. Останнє завдання не менш важливе, адже, як відомо, значно складніше досягти всіх цілей одразу. Це має бути покроковий процес, результати успіхів на кожному з етапів якого є підґрунтям для подальших реформувань, системних змін в економіці і суспільстві.

Ідентифікація стратегічних етапів державної політики розвитку сектора цифрової економіки України дозволила визначити склад стратегічних пріоритетів державного регулювання, досягнення яких, власне, й підпорядковане як генеральній меті, так і слідуванню загальній стратегічній логіці розвитку подій (рис. 1).

Відносно сектора цифрової економіки України, то вважаємо, що важливо на етапі № 1 сформувати його повноцінний потенціал. Насправді на сьогодні, як було показано в аналітичній частині дослідження, він у значній мірі є. Це і велика кількість суб'єктів господарювання в ІКТ сегменті, і значна чисельність фахівців, які працюють в цій сфері, і наявність конкурентоспроможних ІТ-продуктів, визнаних на внутрішньому та зовнішньому ринках, і високі показники ефективності функціонування в галузі «інформація та телекомунікації», і розвинена система освіти та підготовки кадрів тощо. Але є підстави стверджувати, що значно більших і системних успіхів можливо досягти у підсумку більш повноцінного методичного підходу до становлення потенціалу цього сектора національного господарства.

Формування потенціалу сектора інформаційної економіки необхідне також і з причин подальшого нарощування і ефективного використання його конкурентоспроможності, що справедливо вважається на сьогодні важливим

основоположним і зв'язуючим чинником конкурентних позицій економіки країни в цілому.

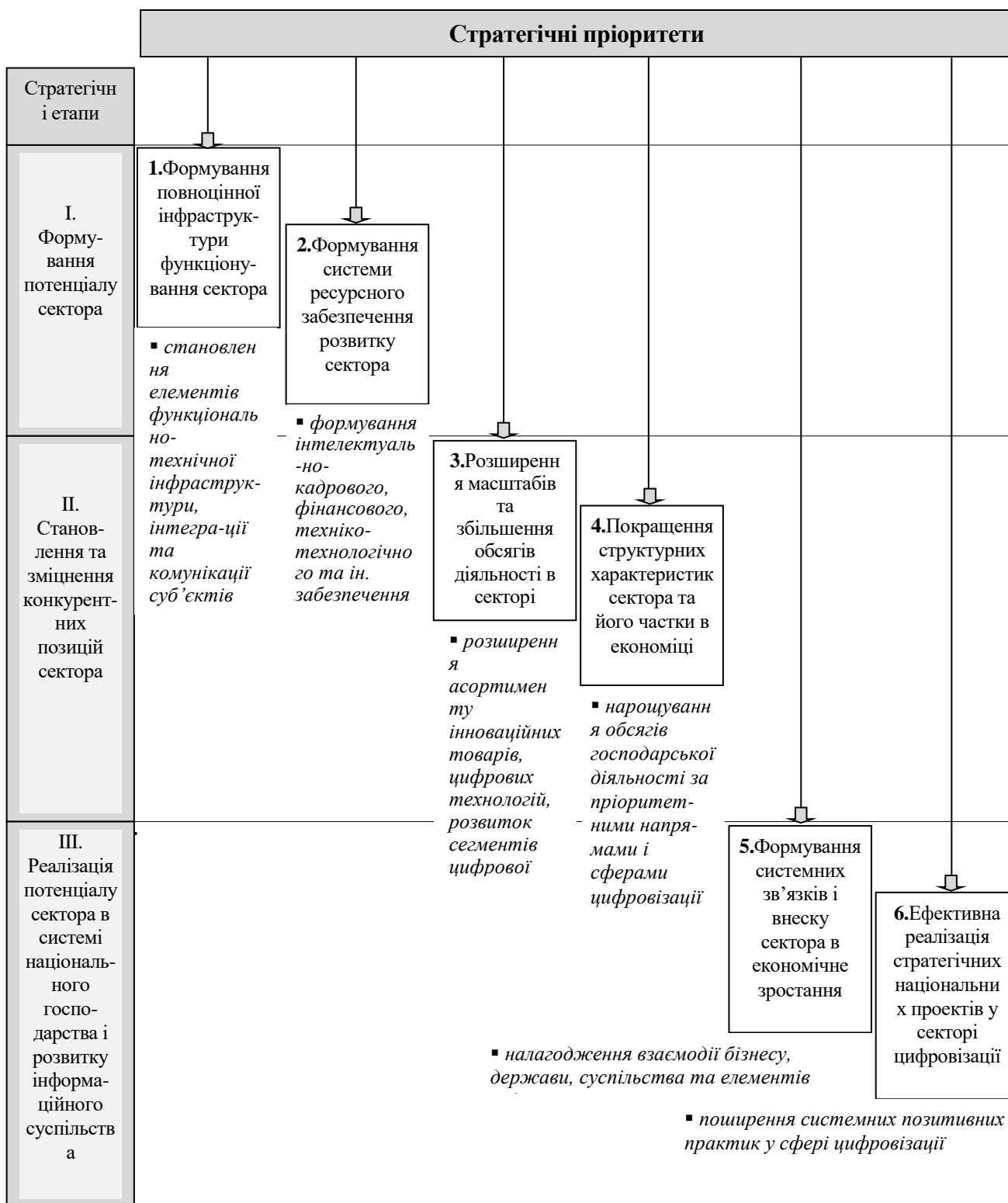

Рис. 1. Система стратегічних пріоритетів державної політики розвитку сектора цифрової економіки України (авторська розробка Штець Т.Ф.)

Саме з огляду на це, на наш погляд, стратегічні пріоритети етапу № 2 державної політики розвитку сектора цифрової економіки України мають орієнтуватися на становлення та зміцнення конкурентних позицій цієї ланки національного господарства.

Орієнтуватися на аутсорсинг ІТ-послуг суперечить принципам конкурентоспроможності базового виду економічної діяльності, що продукує кінцевий продукт з високим рівнем доданої вартості та широкого асортименту у ключових сегментах на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту, де функціонують не дрібні фізичні особи – підприємці, а потужні корпорації, що тісно інтегровані в усі сектори і галузі економіки, мають високі офіційні обсяги господарювання, здійснюють податкові відрахування та забезпечують зайнятістю значну частину працездатного населення, формують попит на освітні та інші послуги.

Власне, після зміцнення конкурентних позицій сектора цифрової економіки з'являються можливості для переходу до наступного етапу (№ 3) його еволюції, під яким вбачається реалізація потенціалу сектора в системі національного господарства та розвитку інформаційного суспільства країни. На цій стадії можна буде вести мову про створення і впровадження цифрових продуктів та послуг як у межах новостворюваного продукту, так і в системі управління та бізнес-процесах у всіх видах економічної діяльності, повноцінної інформатизації всіх відносин в системі адміністративних, суспільних та інших відносин.

Проходження цих стадій уможлиблюється в підсумку послідовної реалізації таких стратегічних пріоритетів державного регулювання економіки, як формування повноцінної інфраструктури цифровізації економіки, розвиток системи ресурсного забезпечення функціонування сектора цифрової економіки, розширення масштабів та збільшення обсягів господарської діяльності у секторі цифрової економіки, покращення структурних характеристик сектора цифровізації та зростання його частки в економіці, формування системних зв'язків і внеску сектора цифрової економіки в економічне зростання країни,

ефективна реалізація стратегічних національних проектів у сфері цифровізації держави, бізнесу та суспільства [3, 804].

В першу чергу слід зазначити, що це може стати можливим лише в підсумку досягнення такого стратегічного пріоритету державної політики в цій сфері, як формування системних зв'язків та потужного внеску сектора цифрової економіки в економічне зростання. Такі зв'язки та внесок можливі, коли ініціатива буде йти і зверху, і знизу, від ключових суб'єктів – бізнесу, громадськості та держави на базі моделі, показаної на рис. 2.

Рис. 2. Завдання суб'єктів сектора цифрової економіки в контексті формування системних зв'язків розвитку сектора і забезпечення економічного зростання держави (авторська розробка Штець Т.Ф.)

Зауважимо, що за умови реалізації визначених завдань і включення головних суб'єктів у єдину систему функціонування та розвитку сектора

цифрової економіки будуть створені повноцінні умови втілення в життя масштабних національних проектів у сфері соціального та економічного розвитку країни. На нашу думку, цим необхідно скористатися, досягнувши такого стратегічного пріоритету державного регулювання в аналізованій сфері, як ефективна реалізація стратегічних національних проектів у секторі цифрової економіки. Не вдаючись до розкриття інструментів та засобів державного регулювання, спеціалізація таких проектів, на нашу думку, має стосуватися:

- розбудови твердої та м'якої національної інфраструктури розвитку цифрової економіки;
- цифровізації об'єктів соціальної інфраструктури;
- розвитку е-урядування;
- створення «розумних» міст;
- модернізації митниці на засадах формування електронної митниці;
- переходу на Індустрію-4,0;
- повномасштабної діджиталізації;
- створення хай-тек кластерів;
- стимулювання міжкорпоративної електронної взаємодії та створення галузевих цифрових платформ.

Висновки. Звичайно що цей перелік національних проектів не є вичерпним і повинен розвиватися, змінюватися, доповнюватися по мірі розвитку сектора цифрової економіки України, а також із урахуванням глобалізаційних тенденцій, особливостей функціонування і стану використання економічного потенціалу розвитку тих, чи інших галузей економіки, територій. Але, за будь-яких обставин, стратегічним має бути вектор державної політики на розвиток і якомога ширше використання можливостей сектора цифровізації. Для цього вітчизняним органам державного управління необхідно усунути всі інституційні бар'єри, сформуванати належне нормативно-правове поле, упровадити систему заходів з державного стимулювання цифровізації секторів економіки та бізнесу, розпочати та довести до логічного завершення низку масштабних національних та локальних проектів у сфері державно-приватного

партнерства.

Слід також зазначити, що реалізація Концепції розвитку цифрових компетентностей логічно вписується в загальну Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, в якій зазначено, що саме інноваційний потенціал має стати рушієм економічного зростання, основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання й результати наукових досліджень, а їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку країни [2, с.9]. Це матиме позитивний вплив щодо забезпечення правового регулювання, спрямованого на розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей, визначення напрямів і основних завдань у зазначеній сфері, підвищення рівня цифрової грамотності населення, підвищення ефективності використання цифрових технологій та електронних послуг, підвищення рівня безпеки громадян у цифровому середовищі і прискорення процесів цифрової трансформації в економіці та суспільстві України, що сприятиме розвитку цифрової економіки та конкурентоспроможності країни в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каламбет С.В., Півняк Ю.В., Ткаченко І.П. Узагальнення досвіду ідентифікації кризових явищ на підприємствах України. Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля. Науковий журнал.- 2013. № 12(201). С.71–79.
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku>
3. Цифровізація як стратегічний імператив формування високотехнологічного сектору національної економіки. Ткаченко І.П., Штець Т.Ф. Збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції "WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS", Торонто,

Канада, 24-26 березня 2021 року, стор.802-808.

4. Концепція розвитку цифрових компетентностей. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.

5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ-КАРАТИСТОВ

Еланская Александра Александровна

преподаватель

Национальная металлургическая

академия Украины,

г. Днепр, Украина

Аннотация: в процессе подготовки к соревновательной деятельности и в процессе выступлений на соревнованиях важное место занимает вопрос развития умения управлять своими эмоциями, мобилизоваться в определенный момент и способность концентрировать внимание в экстремальной ситуации, при этом выполнение технических действий и точности атак в каратэ занимает ключевые позиции.

Психическое состояние спортсмена определяется уровнем психологической подготовленности; он является крайне важным и необходимым для достижения высокого уровня мастерства [1].

Ключевые слова: психологическая подготовленность, психические качества, каратэ, соревновательная деятельность, эмоциональная сфера.

Одним из основных аспектов в психологической подготовке, развитии эмоциональной устойчивости и других способностей студентов-каратистов на основе психических процессов и определенных состояний является проблема формирования его психических качеств. Методика преподавания каратэ направлена на воспитание трех составляющих: «син» - нравственные качества, дух, сила воли, психологическая уравновешенность и устойчивость; «таи» - физическая кондиция, сила, выносливость; «вадза» - техническое мастерство [2]. Образование устойчивых психических качеств на основе психических

процессов освещались многими авторами с разных сторон:

- как следствие генерализации обобщения процессов;
- как следствие синтезирования различных процессов одной модальности;
- как результат усвоения действия вследствие повторения двигательных упражнений.

Главной целью контроля является оптимизация процесса подготовки и соревновательной деятельности спортсменов-студентов на основе объективной оценки различных сторон их подготовленности и функциональных возможностей важнейших систем организма. Эта цель имеет возможность реализоваться путем решения различных частных задач, связанных с оценкой состояния студента-спортсмена, уровня его подготовленности, выполнение планов подготовки и эффективной соревновательной деятельности [3].

Каратэ выдвигает чрезвычайно высокие требования к психологической подготовленности личности. Ведь современный поединок в каратэ характеризуется высоким психоэмоциональным напряжением. При этом скорость реагирования спортсмена, в условиях мгновенного изменения соревновательных ситуаций, зависит от реального оценивания. Особое место занимает развитие простых и сложных реакций при подготовке студента-каратиста [1].

Высокий уровень подготовки студентов-каратистов обуславливает постоянные физические и психические нагрузки, таким образом повышаются требования к уровню развития психических качеств, познавательной сферы личности, а именно концентрации внимания, сформированности представления, мышления субъектов учебно-тренировочного и соревновательного процессов [4].

Мышление каратиста проходит в условиях, постоянно изменяющихся на фоне морфофункционального напряжения, и характеризуется способностью принимать мгновенные решения и умением быстро реализовывать технический арсенал. Мышление каратиста носит наглядно-действенный характер, базируется на знаниях техники и тактики каратэ, требует быстрого

реагирования и мгновенного принятия правильных решений для реализации поставленной цели и требует проявления волевых качеств [5].

Полученные результаты исследования. Внедрение в данном исследовании специальной психологической подготовки предполагает способность студента-каратиста мгновенно реагировать в экстремальных условиях соревновательной деятельности, применяя весь технический арсенал, опираясь на тактическую подготовку и умение рационально использовать отведенное время.

Во время проведения специальной психологической подготовки получили следующие результаты:

- после психологической подготовки студент-каратист изъявляет желание побыть в одиночестве и сконцентрироваться перед поединком;
- наблюдаются положительные сдвиги в эмоциональной сфере;
- проявляются индивидуальные качества личности;
- осознание ответственности за свои действия;
- рост уверенности, смелости и склонности к риску;
- увеличение степени контроля за своими действиями и поведением соперника.

Выводы: результаты исследования показывают необходимость проведения с каратистами специальной психологической подготовки, которая направлена на повышение саморегуляции, снижению репрессивности, тревожности и повышению самооценки. Пренебрежение психологической подготовкой во время учебно-тренировочного процесса может привести к снижению результативности спортсмена или целого ряда неудач во время выступлений.

Таким образом в будущем целесообразно разработать психологические коррекции негативных изменений, которые могут возникать в психике каратистов во время соревновательной или тренировочной деятельности.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ:

1. М. Гончерюк. Психологічна підготовка спортсмена дзюдоїста. *Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12-13 квітня 2012 р. Дніпропетровськ, 2012. С. 62-64.
2. Каштанов Н. Каноны каратэ: формирование духовности средствами каратэ до. Ростов н/Д: Феникс, 2007. 240 с.
3. Наумец Е., Залойло В. Социально-психологический контроль в учебно-тренировочном процессе студентов-спортсменов, специализирующихся на мини-футболе. *Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12-13 квітня 2012 р. Дніпропетровськ, 2012. С. 165-168.
4. Гуменюк Н.П., Клименко В.В. Психология физического воспитания и спорта.-К.: Вища школа, 1985.
5. Богдан І.О. : [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://scholar.google.ru/citations?user=HCxcW3QAAAAAJ&hl=ru>

**ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАЛІСТА-ВИКОНАВЦЯ У
ПРОЦЕСІ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Захарченко Алла Василівна

старший викладач

«Університет імені

Григорія Сковороди у Переяславі»

м.Переяслав, Україна

Анотація: У стаття розглядаються основні проблеми впливу інструментально-виконавської діяльності на підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва в умовах вищої педагогічної освіти в Україні. Розкрито сутність поняття інструментально-виконавської діяльності в наукових роботах відомих зарубіжних та вітчизняних учених.

Ключові слова: виконавець; інструментально-виконавська діяльність; музичний інструмент; навчальний процес; професійна підготовка; специфічні риси; учитель музичного мистецтва.

Вступ. Соціально-економічний розвиток України, болонський процес, все це сприяло до значних змін у системі педагогічної освіти сьогодення. Розширення нашого суспільства на демократичних засадах вимагає поступового переходу від традиційного до особистісно-зорієнтованого навчання, суть якого полягає у спрямуванні на індивідуально-психологічні властивості кожної особистості. Модернізація сучасної вищої освіти відобразилася також на умовах формування педагогічних кадрів, зокрема на професійній підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва. Робота вчителя музичного мистецтва є багатовекторною за своєю специфікою та передбачає комплексне поєднання різноманітних видів професійної діяльності, однією з яких є інструментально-виконавська діяльність вчителя музичного

мистецтва, визначення якої стало предметом нашого наукового дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню інструментально-виконавської діяльності на наукових засадах приділяли свою увагу ряд відомих зарубіжних та вітчизняних вчених як Е. Б. Абдуллін, Ю. Б. Алієв, Л. О. Безбородова, В. В. Бурназова, Л. В. Гусейнова, Д. Д. Елліот, Н. В. Лаврентьєва, Є. Х. Маргуліс, Н. Г. Мозгальова, О. М. Олексюк, О. С. Плохотнюк та багато інших.

Метою статті є визначення специфічних рис інструментально-виконавської діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Вплив інструментально-виконавської діяльності на майбутнього вчителя музичного мистецтва у педагогічній теорії є доволі різноманітними, тому розуміння даної проблеми носить варіативний характер. Але слід зазначити, що є загальні моменти, на проблеми яких автори найбільше зосереджують свою увагу.

Під час дослідженні структурних компонентів музичних творів як акустичного явища, американська вчена Є. Х. Маргуліс вивчала музичний матеріал на основі показників емоційної реакції слухацької аудиторії на повторення музичного матеріалу. Загострюючи свою увагу на багатократному повторенні звуків однієї висоти, вчена доводить, що однакових асоціацій у природі сприйняття не існує [14]. Тому, Е. Х. Маргуліс вказує на динамічність розвитку процесу звучання у часовому просторі. Вивчаючи проблему інструментально-виконавської діяльності в умовах початкової школи, автори Л. О. Безбородова та Ю. Б. Алієв у своєму методичному посібнику акцентують на необхідності розвитку наступних творчих здібностей учнів, а саме: вміння імпровізувати на елементарних музичних інструментах; знаходити власні ритми та мелодії; створювати акомпанемент до пісень та виконувати нескладні п'єси [2, с.215]. Отже, автори наголошують на тому, що реалізація творчих завдань під час опанування грою на дитячих музичних інструментах вимагають від майбутнього вчителя музичного мистецтва таких знань як індивідуальні

характеристики та технічні можливості окремих музичних інструментів, володіння специфічними виконавськими прийомами гри на них [2, с. 217]. У своїх наукових дослідженнях з музичної педагогіки О. М. Олексюк розглядає музично-виконавську діяльність як окрему складову професійної діяльності педагога-музиканта, що проявляється у двох аспектах виконавського процесу – виконанні та інтерпретації, де виконавець виступає як творець нових художніх цінностей [11, с.168-169], цілком очевидно, що вчена доводить необхідність розуміння інструментально-виконавської діяльності як творчої концепції.

Вивчаючи вокально-педагогічну діяльність вчителів музичного мистецтва, Н. А. Овчаренко визначає наступні специфічні риси: західноєвропейська та вітчизняна традиція в її основі; опора на психофізіологічний компонент; художньо-творча сутність; особлива мова вокального мистецтва, що має свої закономірності існування й розвитку; гармонійне поєднання інтелектуального та емоційного у її здійсненні; педагогічна спрямованість у формуванні вокально-мистецьких цінностей учнів; постійне самовдосконалення; багатокomпонентність структури [9, с.91]. Згідно поставлених завдань нашого наукового дослідження, ми визначаємо наступні специфічні риси, які характеризують специфіку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності. До таких специфічних рис ми відносимо: визначення фізіологічних характеристик інструменталіста-виконавця та особливостей будови виконавського апарату; послідовне ускладнення репертуару як необхідна закономірність художньо-технічного розвитку інструменталіста-виконавця; орієнтація на жанрово-стильове спрямування у професійній підготовці інструменталіста-виконавця; формування поліфонічного мислення у інструменталіста-виконавця; систематичність занять за музичним інструментом. Питання визначення фізіологічних характеристик інструменталіста-виконавця та особливостей будови виконавського апарату є важливою специфічною рисою у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності.

Актуальність його обумовлена, насамперед, індивідуальними характеристиками психічного та фізичного розвитку людини, вираженими у вигляді її психофізіологічних показників, які мають значний вплив на процес виконання на музичному інструменті а також безпосереднім контактом виконавця з музичним інструментом взагалі. Щоб досягти максимальної ефективності у процесі виконання на музичному інструменті необхідна чітка координація та організованість відповідних нервово-м'язових функцій виконавського апарату інструменталіста-виконавця. Організація таких функцій полягає, насамперед, у звільненні виконавського апарату від напруження у рухових діях. М. П. Михайленко у своїх наукових працях зазначає, що секрет технічної майстерності полягає у налагодженій координації ігрових рухів а також у керівництві зусиллями обох рук, фокусуванню та зведенню до мінімуму витрат м'язової енергії, яка є необхідною для вирішення суто музичних завдань [7, с.218]. Дослідження В. В. Бурназової засвідчує, що мистецтво керування виконавським апаратом та музичним інструментом становить основу музично-виконавської компетентності, яка відповідає за вирішення художньо-технічних завдань у процесі виконання [2, с.19-21].

Система керування процесами напруження та розслаблення м'язів полягає у систематизації використання підготовлених та робочих рухів виконавського апарату у процесі виконання на музичному інструменті. Під поняттям підготовлених рухів виконавського апарату слід розуміти процес механічної дії пальців правої та лівої руки безпосередньо перед утворенням звуку у процесі виконання на музичному інструменті. Системність використання підготовленого руху полягає у створенні необхідних умов для максимального скорочення м'язових витрат у рухових діях правої та лівої рук. За допомогою таких рухів виконавець-інструменталіст розслаблює м'язи виконавського апарату, що є необхідною передумовою для концентрації зусиль на попереднє здійснення робочого руху, який відповідає за якість звукоутворення у процесі виконання на музичному інструменті. Під поняттям робочих рухів слід розуміти сам процес звукоутворення, який представляє

собою комплекс рухових дій як правої так і лівої рук одночасно [5, с.12-17].

Специфіка послідовного ускладнення репертуару як необхідної закономірності художньо-технічного розвитку інструменталіста-виконавця має особливе значення у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності. Суть полягає у забезпеченні необхідних умов для протікання правильного розвитку, спрямованого на формування виконавських навиків гри на музичному інструменті. Можемо зазначити, що формування виконавських навиків має суто індивідуальний характер. Інструментально-виконавська діяльність розглядається як цілеспрямований процес реалізації власних творчих якостей музиканта, що відображаються у індивідуальному виконавському досвіді під час виконання на інструменті [4, с.61-62]. Для забезпечення таких умов необхідно чітко розуміти поетапність формування відповідних знань, вмінь та навиків, які вельми необхідні для правильного формування виконавської майстерності інструменталіста як майбутнього вчителя музичного мистецтва. Під час аналізу програмних вимог інструменталіста-виконавця М. П. Михайленко наголошує на важливості включення в учбовий репертуар інструменталіста музичних творів малої форми, поліфонічних творів та творів великої форми, опанування яких повинно будуватися за принципом поступового ускладнення [7, с.127-133]. Ознайомлення з музичними творами малої форми на початкових етапах навчання на музичному інструменті обумовлена, поперед усім орієнтацією на верхній голос – мелодію, яка виражає головну ідею музичного твору та являється основою його художньо-образного змісту. Розучування музичних творів поліфонічного складу вимагає від студента факультету мистецтв високого рівня слухового контролю та достатньої теоретичної підготовки, тому як прослуховування декількох голосів у фактурі музичного твору потребує розподілення уваги студента а також аналітичного підходу до процесу виконання на музичному інструменті. Робота над музичними творами крупної форми побудована на основі контрасту, що викликаний наявністю головної та побічної партії, контрастних частин, тому

такі твори потребують швидкого емоційного переключення студента у виконавському процесі.

Однією з обов'язкових передумов розвитку інструменталіста-виконавця у процесі його професійної підготовки є врахування особливостей жанру та стильового спрямування музичного твору в процесі його розучування на музичному інструменті, що значно допоможе віднайти необхідні засоби задля реалізації головної мети, а саме: встановити, відтворити та передати художній образ у процесі виконання на музичному інструменті. Орієнтація на жанрово-стильове спрямування в інструментальній музиці вимагає високого рівня теоретичної та практичної підготовки. На думку відомого вченого Е. Б. Абдулліна, аналіз інструментально-виконавської діяльності у музичному мистецтві передбачає врахування таких аспектів як визначення конструкції музичної форми твору у виконавському процесі та врахування інтонаційної природи фразування [1, с.82]. Акцентуючи на креативність учителя музичного мистецтва, відомий американський дослідник Д. Д. Елліот спрямовує свою увагу на формуванні його загальної компетентності у проблемних питаннях щодо розуміння стилістики та принципів функціонування музичних жанрів [13]. Ми бачимо, автори загострюють свою увагу на детальному аналізі музичного твору, здійснення якого вимагає від інструменталіста-виконавця значної теоретичної підготовки, зокрема вивчення елементів структури музичних форм.

Формування поліфонічного мислення у інструменталіста-виконавця є одним із важливих місць у структурі інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва належить його теоретичній та практичній підготовці у процесі навчання, що спрямовані на розвиток поліфонічного мислення. Характеризуючи діяльність вчителя музичного мистецтва у процесі роботи з поліфонічними творами, М. І. Ройтерштейн у своїх дослідженнях висуває ряд вимог, які відповідають за професійну компетентність вчителя музичного мистецтва щодо роботи з поліфонічними творами, а саме: ознайомлення з гомофонним складом та його видами [12, с.5-

11]; Таким чином, ми бачимо, що ознайомлення вчителя музичного мистецтва з вищезазначеними видами поліфонічного складу є необхідною передумовою для розвитку поліфонічного мислення під час виконання на музичному інструменті а також буде забезпечувати наявність у нього відповідних знань, вмінь та навиків, необхідних для здійснення подальшої професійної діяльності.

Виховання систематичності у заняттях на музичному інструменті сприяє формуванню у виконавця необхідних знань та навичок, що відповідають за якість виконання музичного твору на інструменті, готовність інструменталіста до виконання музичного твору на сцені а також за спорідненість у контакті інструменталіста з самим музичним інструментом, яке у виконавській практиці досить часто використовується словосполученням «відчуття інструменту». Наголошуючи на необхідності систематичних занять у класі основного інструменту, О. С. Плохотнюк у своїх наукових дослідженнях звертає увагу на безперервному процесі становлення та постійного вдосконалення музикантом своїх виконавських можливостей, залученні майбутнього фахівця у концертну практику тощо. Від систематичних занять на музичному інструменті залежать такі аспекти виконавської майстерності як координація та синхронність рухів виконавського апарату, технічне вдосконалення під час гри на музичному інструменті, свобода виконавських рухів під час виконання музичного твору, організованість до конкретних виконавських дій та їх правильної послідовності. Виходячи з вищесказаного ми бачимо, що систематичність у заняттях на музичному інструменті може негативно відобразитися не лише на художньо-технічній стороні інструментально-виконавської діяльності а й на загальному стані здоров'я інструменталіста, тому як збільшення навантаження на виконавський апарат після тривалої паузи у заняттях може спричинити загальну перевтому а у деяких випадках сприяти розвитку професійного захворювання виконавського апарату.

Висновки. Врахування специфічних рис інструментально-виконавської діяльності професійного музиканта-педагога забезпечить значне підвищення рівня ефективності освітнього процесу на факультеті мистецтв, а також

допоможуть у вирішенні проблемних питань інструментально-виконавського характеру, що значно покращить процес розуміння мови музичного мистецтва.

Отже, ми вважаємо за необхідне розробити чітку програму щодо підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності на основі впровадження в освітній процес необхідних педагогічних технологій, розробка яких буде спрямована на удосконалення сучасного стану інструментально-виконавської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Абдуллин Э. Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики всистеме вузовского образования / Э. Б. Абдуллин. – Москва : Прометей (МГПУ), 1990. – 188 с.

2.Безбородова Л. А. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях : учеб. пособие для студентов / Л. А. Безбородова, Ю. Б. Алиев. – Москва : Издательский центр «Академия», 2002. – 416 с.

3.Бурназова В. В. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст,структура, методи розвитку / В. В. Бурназова // Наукові записки [зб. наук. пр. за ред. І. Т. Богданова]. – Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет, 2012. – Вип. 3. – С. 16 – 22.

4.Гусейнова Л. В. Готовність до інструментально-виконавської діяльності: структурний аналіз / Л. В. Гусейнова // Науковий вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка [зб. наук. пр. за ред. О. І. Курка]. – Глухів, 2011. – Вип.18. – С. 60 – 63.

5.Касілов І. А. Розвиток виконавської техніки студентів-гітаристів у процесі навчання на факультеті мистецтв / І. А. Касілов // Педагогіка вищої та середньої школи [зб. наук. пр. за ред. З. П. Бакум]. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 45. – С. 12 – 17.

6.Лаврентьева Н. В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі інструментально-виконавської підготовки :

автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 02 «Теорія та методика музичного навчання» / Н. В. Лаврентьєва. – Київ, 2016. – 21 с.

7. Михайленко М. П. Методика викладання гри на шестиструнній гітарі / М. П. Михайленко. – Київ : Книга, 2003. – 248 с.

8. Мозгальова Н. Г. Формування музичного мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Н. Г. Мозгальова. – Київ, 2002. – 18 с.

9. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки вчителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. А. Овчаренко. – Кривий Ріг : 2016. – 547 с.

10. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – Київ : КНУКІМ, 2006. – 188 с.

11. Плохотнюк О. С. Визначення педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської діяльності / О. С. Плохотнюк // Наукові записки [зб. наук. пр. за ред. В. Ф. Черкасова]. – Кіровоград : вісник Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, – 2016. – Вип.143. – С. 66 – 70.

12. Ройтерштейн М. И. Практическая полифония: учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2119 «Музыка» / М. И. Ройтерштейн. – Москва: Просвещение, 1988. – 158 с. : ил.

13. Elliott D. J. Musical Creativity (Comments to Praxial Music) [online] / D. J. Elliott. – Available from : [http : // www.davidelliottmusic.com/praxial-music-education/musical-creativity](http://www.davidelliottmusic.com/praxial-music-education/musical-creativity)

14. Margulis E. (2012). Musical Repetition Detection Across Multiple Exposures / E. Margulis // Music Perception : Ann Interdisciplinary Journal, 29 (4), 2012. – pp. 377 – 385, DOI:10.1525 / mp.2012.29.4.377 (eng).

УДК 379.851

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
ПІДПРИЄМСТВІ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ
ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Земляна Катерина Валеріївна

студент

Київського Національного Економічного Університету

ім.Вадима Гетьмана

м.Київ, Україна

Анотація: У статті було визначено вплив використання інноваційних технологій туристичним підприємством на якість обслуговування туристів. Було оцінено якість обслуговування туристичного підприємства «ТурБар», запропоновані інновації, які могли б покращити якість обслуговування агенції та забезпечити туристичному підприємству конкурентну перевагу на ринку.

Ключові слова: інновація, обслуговування, туристичне підприємство, агенція, послуга.

Однією з важливих сторін, що задіяні в туристичній галузі є саме туристичне підприємство. Туристичним підприємством є господарська виконавча одиниця у системі туристичного господарства, яка виконує одну або більше функцій виробництва чи збуту туристичного продукту, створення об'єктів туризму, тощо.

Головною метою діяльності туристичного підприємства є задоволенням потреб споживачів у туристичних послугах. Основним видом діяльності є реалізація і комплектування туристичного продукту, який може задовільнити потреби туриста протягом його подорожі. Задовільнити потреби туриста можна надаючи якісний туристичний продукт та забезпечувати якісне обслуговування туристів.

Проте, щоб надавати якісний продукт та якісне обслуговування необхідно перш за все чітко розуміти, що саме є якістю та критеріями оцінки якісного продукту чи послуги.

Якість обслуговування – це сукупність властивостей послуг, що обумовлює здатність задовольняти потреби туристів. [1, с.87].

Поняття «якісної туристичної послуги» це ціла низка факторів від яких залежить якість послуги. Факторами якості є якісні чи кількісні характеристики однієї чи декількох властивостей послуги.

Якість послуги на туристичних підприємствах це:

- швидкість обробки запиту, оперативна та налагоджена робота з підбору та організації туру за запитом клієнтів;

- ввічливе ставлення персоналу, привітність співробітників туристичного підприємства, уважність до кожного клієнта;

- час необхідний на обробку запиту та на отримання додаткової щодо нього інформації;

- відповідність між запропонованим туром та отриманою реальністю.

- наявність узгодження кожної з частин комплексного обслуговування [3, с.45].

Якість обслуговування має прямий вплив на результати діяльності підприємства. Серед основних вимог забезпечення якості туристичних послуг можна виокремити: взаємодію зі споживачем туристичної послуги, контроль і оцінювання якості туристичних послуг.

Контроль за якістю надаваних послуг та оцінка їх якості спрямовані перш за все на порівняння оцінок споживача щодо послуги що він отримав та спеціалістів, що її надали. Також необхідно постійно робити зріз задоволеності споживачів послуг шляхом проведення опитувань.

Важливим завданням для кожного туристичного підприємства є створення позитивного іміджу підприємства з високим рівнем обслуговування клієнтів що забезпечується загальними зусиллями колективу, ефективним контролем з боку адміністрації, постійної роботи з удосконалення

обслуговування туристів шляхом запровадження інноваційних технологій, нової техніки, розширення асортименту, тощо.

Послуги що отримує споживач мають відповідати очікуванням та фізичним можливостям клієнтів які споживають конкретну послугу, та звісно ж вимогам що передбачають зручності для споживачів, престижність та привабливість послуг.

Рекомендованими вимогами туристичних послуг і умов обслуговування є:

- відповідність послуги її призначенню;
- точність та своєчасність отримання послуги;
- комплексність отриманої послуги;
- етичність персоналу що надавав послуги;
- її комфортність, естетичність та ергономічність. [3, с.60]

Якість обслуговування не можливо один раз покращити та насолоджуватися результатами. Якість обслуговування – це постійна праця співробітників, адміністрації та власника з використанням всіх наявних технологій та залученням передових інновацій, що можуть підвищити рівень обслуговування.

Використання застарілих технологій – недостатньо для утвердження своїх позицій в умовах високої конкуренції, що є зараз на ринку туристичних послуг. Можливість зацікавити мандрівників та утримати їх, зробивши постійними клієнтами є гарантією стабільного прибутку та розвитку бізнесу загалом. Це все можливо лише за умови використання інновацій, що у свою чергу, при належному використанні, забезпечать якісне обслуговування туристів.

Інновації у туризмі бувають декількох видів: продуктові, технологічні, маркетингові, організаційно-управлінські, сервісні. Серед усіх інновацій саме технологічні мають на меті підвищення якості обслуговування туристів. Сьогодні ці технології знаходяться у площині компютеризації та переході на онлайн ресурси. [2, с.69]

Існує декілька основних інновацій, що активно використовуються на

підприємствах сьогодні: CRM системи, системи з бронювання та підбору турів «Мої туристи» та ItTour, IP телефонія, створення односторінкових сайтів «Лендінги», тощо. Яскравим прикладом підприємства, що використовує перераховані інновації є турагенція «ТревелТур». Агенція входить до мережі «Агенції гарячих путівок» на умовах франчайзингу. Також входить до цієї ж мережі агенція «ТурБар» проте остання, використовує не всі інновації або не у повній мірі.

Різницю між цими двома агенціями та результатом запровадження інновацій можна спостерігати у Табл. 1. Варто зауважити що ці дві агенції входять до топ 20 агенцій у мережі «Агенції Гарячих путівок» що налічує 150 агенцій по всій Україні, тобто показники цих двох агенцій є зразковими. У таблиці ми бачимо негативну динаміку що спричинена Covid-19, кількість туристів зменшилась вдвоє і більше, середній чек також зменшився.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників діяльності туристичних агенції після впровадження інновацій, запропонованих франчайзером

Назва агенції	2019	2020	%	2019	2020	%
	Кількість туристів	Кількість туристів		Середній чек	Середній чек	
АГП ТревелТур	3 338	1 348	-60	526	451	-14
АГП ТурБар	1 239	619	-50	521	496	-5

Агенції здійснюють свою діяльність за однакових умов франчайзингу, мають однакову кількість персоналу та офісів, проте «ТревелТур» на відміну від «ТурБар» використовує інноваційні технології на максимум. Використання останніх технологічних інновацій забезпечило конкурентну перевагу агенції та дозволило маючи однакові ресурси отримувати вищі прибутки.

Мною було проведення опитування серед туристів тур агенції «ТурБар», у опитуванні взяло участь 25 клієнтів. Опитування було проведено з метою виявлення рівня задоволеності туристів якістю обслуговування.

Провівши опитування, що містило 10 питань були отриманні наступні

результати.

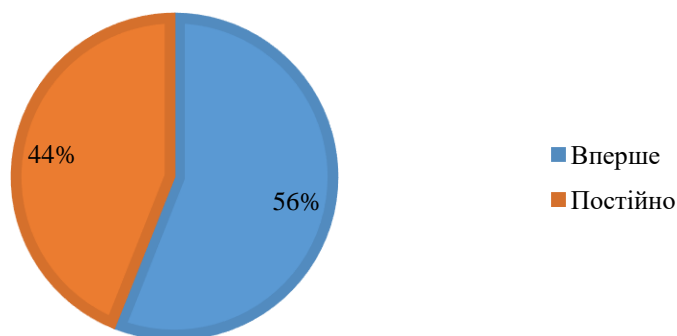

Рис.1. Частка клієнтів туристичної агенції, які користувалися послугами вперше або є постійними клієнтами

Трохи більше половини опитаних клієнтів звернулись до послуг агенції вперше (рис. 1). Більшість клієнтів оцінили якість обслуговування як задовільну, та лише 16% оцінили рівень обслуговування як високий, стає очевидно що якість обслуговування необхідно покращувати (рис. 2).

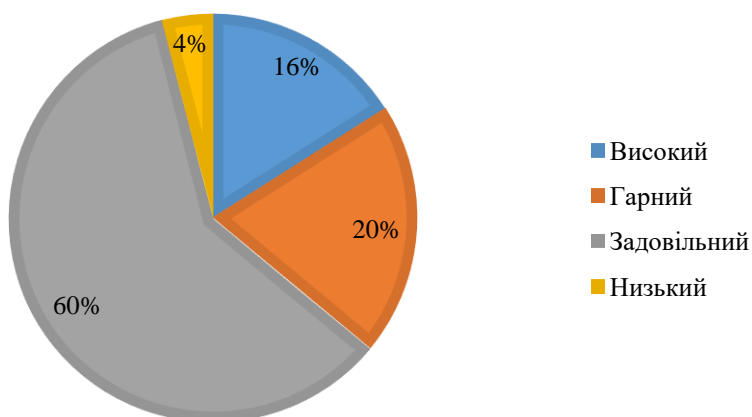

Рис. 2. Рівень задоволеності якістю обслуговування в туристичній агенції.

Відповідаючи на запитання: «чи могли б клієнти агенції «ТурБар» рекомендувати своїм знайомим звернутись до послуг цього агентства?», більше половини відповіли що наразі неготові відповісти, у клієнтів виникають сумніви. Одна третина висловила що може у подальшому рекомендувати послуги агенції.

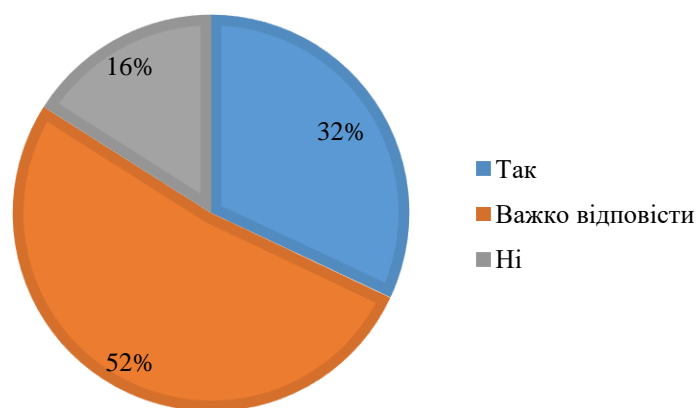

Рис. 3. Відповіді клієнтів туристичної агенції на питання «Чи могли б клієнти агенції «ТурБар» рекомендувати своїм знайомим звернутись до послуг цього агентства?»

Таким чином стає зрозумілим необхідність впровадження інновацій у повній мірі. Агенції що порівнюються «ТревелТур» та «ТурБар» маючи майже однакові умови, проте різниця в кількості клієнтів та середньому чеку величезна. Туристична агенція «Тур Бар» використовує CRM систему «Мої туристи» та Турсканер далеко не у повній мірі, не використовує можливості email розсилки, бухгалтерського обліку, не має інтеграції з IP телефонією, на підприємстві взагалі відсутня IP телефонія, агенція не має власного актуального сайту. На відміну від «ТурБар» підприємство «ТревелТур» не просто має, а й активно та у повній мірі використовує перераховані вище інновації та має відповідний результат.

На мою думку туристичному підприємству «ТурБар» необхідно розпочати велику роботу з підвищення якості обслуговування саме з створення власного сайту, з початку пандемії все більше людей переходить до онлайн бронювань, у таких умовах мати сайт просто необхідно. Наступним кроком є запровадження на підприємстві зручної IP телефонії та її інтеграція з вже запровадженою CRM системою «Мої туристи» і звісно ж використання останнього інструменту у повній мірі. Ці невеликі кроки допоможуть менеджерам з продажу зробити свою роботу легшою, та оптимізувати робочий час, що в свою чергу дозволить обслуговувати більше якісніше та загалом більшу кількість клієнтів за той самий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник І.М., Химич Т.В. Сучасні підходи до оцінки якості обслуговування в готельних підприємствах // Інфраструктура ринку. — 2018. — Львів № 14. — С. 155—161.
2. Инновационный менеджмент : [учеб. для студ. вузов, обучающ. по спец. "Менеджмент"] / [С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др.]. — М. : ЮНИТИ, 2007. — 328 с.
3. Карягін Ю.О., Тимошенко З.І., Демура Т.О., Мунін Г.Б. Маркетинг турпродукту: Видавництво Кондор, Київ— 2009. — С. 257—258.

СЮЇТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПРИНЦИП ЦИКЛІЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ МУЗИЦІ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Ілечко Марина Петрівна

кандидат мистецтвознавства,

провідний концертмейстер

Миколаївський національний університет

Імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Анотація. У статті визначаються основні теоретичні тенденції жанру інструментальної сюїти, види циклічних утворень як провідних факторів виникнення даного жанру. Розглядаються концептуальні напрямки модифікацій жанрово-стильових моделей у сфері інструментальних фортепіанних циклів в творчості українських композиторів кінця ХХ століття.

Ключові слова: цикл, цілісність, сюїтний принцип мислення.

Українська музика кінця ХХ- початку ХХІ ст. сповнена різноманітними стильовими процесами, у розгортанні яких тим чи іншим чином підсумовуються, відбиваються чи оцінюються тенденції і традиції минулих епох. Багатоманітний діалектичний взаємозв'язок минулого і сучасності, за всіх відмінностей у загальних стильових спрямуваннях чи індивідуальних творчих пошуках, відчувається не тільки у сфері мовно-виразових засобів та композиторських технік, а й у сферах жанрово-стильового моделювання. За М. Рудик, оновлення жанрової системи відбувається через привнесення самобутніх стилістично-формотворчих музичних концепцій в уже складені структури, «...а також шляхом формування нових жанрових моделей, в яких задіяні чинники професійного та фольклорного напрямків, композиційних систем різних епох і жанрів, стилів і традицій. Активність жанрово-стильової взаємодії настільки висока, що простежується навіть на рівні впливів назв творів на жанрово-

структурні закономірності, оскільки вони часто набувають значення першорядного семантичного чинника, згідно із значенням якого застосовуються прийоми формотворення і драматургічні ефекти» [4].

В наукових дослідженнях М. Рудик вказується, що для музики сучасних українських композиторів основним чинником є вихід за межі певних уже складених жанрово-стильових моделей, семантичний підхід допомагає розглядати творів в контексті взаємодії семантики архетипних (у тому числі – фольклорних) жанрів та традицій певної національної художньої культури. Здійснюється пошук узвичаєних інтонаційних, ритмо-інтонаційних, фактурних формул і моделей, які наділені структурно-стилістичною і семантичною значущістю та виявляють її в різних музичних текстах. Ці структури, втілюючись у закономірностях індивідуального мислення, певним чином відображають світоглядні настановлення авторів. Вони ж входять до ширших мистецьких систем, набуваючи значення характеристичних моментів для жанрових і стилістичних напрямків. Тому інтонаційні й формотворчі закономірності виявляються важливими смислоутворюючими чинниками, що впливають на перебіг та динаміку жанрово-стильового моделювання в творчості окремого композитора і музичного мистецтва сучасності [4, с. 20].

За М. Рудик, головним чинником, на якому утримується різнопланова фортепіанна творчість багатьох українських композиторів, є явище «цілісності». Цілісність – один з головних показників смислово-концепційної досконалості циклічних творів. Цілісність як мистецтвознавчу категорію досліджувала значна кількість науковців, оскільки циклічні композиції складають превалюючу частину музичного спадку і сучасного музичного мистецтва.

Незважаючи на різність думок та концепцій, основними компонентами цілісності виступають [4]:

- відособленість від інших зовнішніх об'єктів;
- властивості циклу як системи, що не зводяться до сумування її складових і не впливають з них;

- властивості циклу, що залежать від його функцій;
- характеристики циклу як цілісності, котрі формуються шляхом нарощення внутрішніх зв'язків і взаємодії її складових.

Виходячи із тлумачення О. Руч'євської, що цикл — це «ряд автономних за формою частин, що допускає і передбачає тимчасові розриви між частинами, в якому утворюється змістовна структура вищого типу» [4, с. 167-168], М. Рудик робить висновок про те, що цикл як цілісність є результатом структурування та впорядкування внутрішніх зв'язків між компонентами системи.

О. Руч'євська виділяє два типи організації циклів:

- ймовірнісний, що допускає перекомпонування елементів системи та такий, що спертій на континуум епохального, жанрового, національного та авторського стилів [4, с. 169];

- детермінований, який характеризує зазвичай усталені взаємозв'язки складових, що спирається винятково на особливості індивідуального авторського стилю [4, с. 170].

Саме авторська концепція визначає тип зв'язків між елементами і виявляє специфіку певної системи цілісності, яка в інструментальних циклах реалізується завжди на рівні музичної мови, на відміну від вокальних творів, де важливим фактором цілісності виступає поетика і семантика вербальних текстів.

М. Рудик відмічає, що на цей час немає спеціального узагальненого теоретичного дослідження циклічних форм у загальному процесі еволюції музичної формотворчості, так і не досліджено питання про цикл та циклічність в працях історико-стильового типу. Тим не менш, сучасний досвід музикознавства, накопичені спостереження в області циклічних форм, можуть дозволити прийти до ряду узагальнень, визначень своєрідності циклу в музиці, які в свою чергу, дозволяють інакше, глибше оцінити конкретні взірці претворення циклічних форм в композиторській практиці.

В теоретичних дослідженнях саме визначення музичного циклу та циклічних форм в основному вміщує в собі наступні основоположні моменти [4]:

- обов'язкова наявність ряду частин;
- самостійність частин, кожна з яких може виконуватися окремо;
- об'єднання розділів єдиним ідейно-художнім задумом твору.

Теоретики по-різному поділяють цикли на загальні види та класифікують їх в музичній практиці. Так, наприклад, С. Скребков, в першу чергу, ділить їх на два загальних види:

1. Циклічні форми з малою кількістю частин, до яких відносяться наступні:

- а) двочастинні цикли (цикл прелюдія-фуга та сонатний двочастинний цикл);
- б) тричастинні (концертний цикл та тричастинний сонатний цикл);
- в) чотиричастинні (старовинна сюїта та сонатно-симфонічний цикл);
- г) п'яти-шестичастинні (симфонічний цикл).

2. Циклічні форми з великою кількістю частин, представлені циклами камерно-вокальних мініатюр та інструментальними «сюїтами нового типу» (характерними для романтичного періоду розвитку композиторської творчості) [5, с. 448].

Така класифікація музичних циклів на основі кількості частин є, на думку М. Рудик, дещо поверхневою. Деякі теоретики (Л. Мазель, І. Способін, В. Бобровський) виділяють два основних види циклічних форм: сюїтний цикл і сонатно-симфонічний, відмінності між якими зумовлені драматургічними засобами об'єднання частин та їх функціональними особливостями.

М. Рудик відзначає, однак, що в музичній практиці існують й інші циклічні форми, які є різновидами цих двох основних: так, наприклад, сюїту розрізняють старовинну і нову, а сонатно-симфонічний цикл як тричастинний сонатний і чотиричастинний симфонічний та їх похідні. Змішаною і тому не менш складною, ніж сонатно-симфонічна, є форма програмного циклу

мініатюр, існуюча, починаючи з епохи романтизму, в безлічі стильових різновидах і зберігає значення області сміливих авторських новацій у творчості композиторів ХХ століття [4, с. 48].

Багато теоретиків відзначають існування циклів мініатюр, але обмежуються в аналізі цього виду циклу лише тим, що повністю зараховують його до виду «нової сюїти», не зупиняючи свою увагу на більш детальному висвітленні внутрішньокомпозиційних та драматургічних особливостей даного циклу. Це представляється нам недостатнім ще й тому, що «нова сюїта» є не єдиним жанровим прототипом циклу мініатюр, а шляхи оновлення циклу не завжди пов'язані з еволюцією сюїтності.

Поняття циклу як "кола", системи, ґрунтується на двох основних умовах музичної форми, що набувають значення закономірностей музичного мислення. Тому, вони визначають шляхи становлення музики в часі та розподілення часових моментів музичного звучання, а саме – повторення та відновлення. У циклічних формах ці чинники виявляються особливо чітко.

Саме тому, на думку В. Забірченко, «... принцип циклічності припускає стисле, сконцентроване вираження найбільш характерних стильових сфер, властивих всій творчості даного автора; тобто концепція циклу стає мікромоделлю загальної творчої “програми” композитора» [1, с. 18].

М. Рудик робить висновок про те, «... що сфера сюїт багата і різноманітна, що виникає доволі складна диференційна система не тільки на основі образно-тематичних характеристик, а й багатоплановості жанрово-стильових витоків» [4, с. 51].

Сюїтний принцип побудови циклів, який характерно зіставляє різні станів яскраво представлений у творах, що написані за мотивами літературних та фольклорних творів [«Тарасові думи» з 6 новел для фортепіано (1960) І. Шамо, «Казкова сюїта» для симфонічного оркестру (1961) Л. Дичко, сюїта для оркестру народних інструментів «Ілюстрації до народних казок» (1982) О. Некрасова та сюїта для фортепіано «По мотивам русских народных сказок» (1982) Л. Шукайло].

М. Рудик наголошує, що «... образно-стильовий спектр сюїт розширювався завдяки асиміляції і синтезу різноманітних пластів фольклорного і сучасного мистецтва, винахідливого узагальнення закономірностей жанрів-прототипів та переінтонування автентичного матеріалу. Безпосереднє використання фольклорного тематизму на цьому етапі зустрічається тільки у окремих творах – наприклад, у Сюїті для фортепіано на теми українських народних пісень (1973) О. Криволап, сюїті «Українські сюжетні танці» для оркестру українських народних інструментів (1988) А. Гайденко, Сюїті на гуцульські народні теми для блок-флейти або інших духових інструментів (1989) Л. Донник» [4, с. 53].

Поширення програмних (узагальненого типу) інструментальних циклів задає питання про семантичний вплив даної програми на якості циклічної цілісності. У цьому випадку виникає співставлення з працею над вокально-поетичним циклом, у основі якої лежить «... визначений метод роботи композитора над поетичними першоджерелами, який можна зрозуміти як метод режисури, тобто цілеспрямованого добору окремих віршів, їх komponування у відповідності з ключовою ідеєю твору в цілому» [2, с. 28]. За М. Рудик, тільки у випадку визначення програми для інструментальної музики смислово-аналітична робота здійснюється над широким колом асоціацій-відчуттів, певних чинників; при цьому у деяких випадках йдеться про важливість асоціювання між візуально-графічним рядом та принципами інтонаційної експозиції і фактурної розробки інтонаційно-концепційних моделей. На відміну початкового етапу вокального циклу, коли автор часто створює вторинний поетичний цикл, «... при створенні програмного інструментального циклу композиційно-семантичний ряд завжди первинний і детермінований композиторською концепцією, тож питання про підпорядкованість іншим джерелам не виникає [4]. У контексті обраної проблематики виявилось доцільним опертись у конкретизації поданої проблеми на визначення принципу моделювання, яке, вивчаючи проблему як метод наукового пізнання, дав В. Штофф: «це наявність якоїсь структури..., яка дійсно подібна або

розглядається як подібна структурі іншої системи. Розуміючи таку схожість структур як відображення, ми можемо сказати, що поняття моделі завжди означає деякий спосіб відображення або відтворення дійсності, як би не різнилися між собою окремі моделі» [6, с. 8]. У суміжних до мистецтвознавства гуманітарних сферах до проблеми моделювання найбільш послідовно звертався Ю. Лотман [3, с. 139].

Різноманітність музичних циклів в українській музиці кінця ХХ — початку ХХІ ст. виявляє активність творчих процесів, що спрямовані на привнесення та переосмислення традицій, апробацію та втілення новітніх жанрово-стилістичних тенденцій та збагачення національного і світового образного фонду самотніми концепціями. Основні досягнення стосуються знахідок, які композитори здійснили у процесі роботи «із «внутрішньою формою» мініатюр і складових частин циклів: тут виявляється пошук урізноманітнення семантичних і структурних співвідношень мікроструктур у загальному формотворчому потоці твору, стилістичного напрямку та національної традиції» [4, с. 55-56].

Отже, особливості інтерпретації різних жанрів, що пов'язані із закономірностями класичного та романтичного мислення, в українській музиці кінця ХХ – початку ХХІ ст. пов'язані з «...концепційним переосмисленням їх первинної семантики внаслідок впливів авангардного і постмодерного дискурсів, посилення драматургічного значення сонористичного мислення й тяжіння до проявів сакральних сенсів у образності творів». Всі ці чинники в сукупності впливають досить інтенсивно на стилістику циклів та формотворчі процеси, надаючи самотності їх художньому змісту та формують виразні напрямки на розвиток тих чи інших жанрів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Забірченко В. А. Категорія часу в фортепіанній поезиці С. Рахманінова: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 // Віолетта Артурівна Забірченко. Одеса, 2007. 18 с.

2. Коханик І. Музичний твір: взаємодія стабільного і мобільного в аспекті стилю // Музичний твір: проблема розуміння: Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. Випуск 20: Збірка статей. Київ, 2002. С. 44–51.

3. Лотман Ю. М. О соотношении первичного и вторичного в коммуникативно-моделирующих системах // Ю.М. Лотман // Материалы всесоюзного симпозиума по вторичным моделирующим системам. Тарту, 1974. С. 139.

4. Рудик М. М. Жанрово-стильове моделювання у фортепіанних циклах Л. Дичко: стабільні й варіативні риси.: дисерт. канд. Мистецтвознавства. Ів. Франківськ, 2012. 227 с.

5. Скребков С. С. Художественные принципы музыкальных стилей / С.С. Скребков. Москва: Музыка, 1973. 448 с.

6. Штофф В. А. О роли модели в познании / В. А. Штофф. Ленинград: ЛГУ, 1963. С. 8.

**СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МУЗИЧНА ГРАМОТНІСТЬ»
ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ПРОЯВУ В УЧНІВ**

Квасницька Вероніка Миколаївна

магістрантка

Південноукраїнський педагогічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: в статті розглядається поняття «музична грамотність» та її реалізація в таких видах діяльності, як музично-теоретичні та музично-історичні знання, сприйняття й інтерпретація художньої ідеї твору, емоційно-усвідомлений відгук на музику та її особиста естетична оцінка, визначення елементів музичної мови й виконавської виразності як засобів створення унікального художнього образу.

Ключові слова: музична грамотність, музично-теоретичні знання, музично-історичні знання, музичне сприйняття, інтерпретація, виконавство.

Європейський парламент та Рада Європейського союзу у 2018 році затвердили поняття грамотності як «здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки...». Розвиток грамотності представляється як «фундамент для подальшого навчання та лінгвістичної взаємодії» [1].

Грамотність проявляє себе у різних напрямках людської діяльності, пов'язуючись з уявленням про компетентності – знання, уміння та навички людини, які роблять людську діяльність ефективною, цілісно реалізуючись на практиці. Зокрема, у сфері культури прояв грамотності пов'язується з уявленнями про обізнаність і самовираження як «...розуміння і повага до того, як ідеї і сенси в різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури» [1].

Музичне мистецтво є невід'ємною часткою культурно-мистецького простору, тому музична грамотність є важливою складовою культурного розвитку сучасної людини. У численних працях науковців доведено, що музичне виховання, починаючи з самого раннього дитинства, відіграє важливу роль у стимуляції особистісного творчого потенціалу дітей і є ефективним способом всебічного, зокрема, музичного розвитку й виховання. Ось чому в дитячих садочках передбачена систематична й послідовна робота з музичного виховання, в процесі якої діти набувають елементарних знань і здатності розрізняти жанри (танцювальний, пісенний, маршовий), засоби музичної виразності, які стосуються темпу, динаміки, звуковедення тощо) [3].

У дітей шкільного музична грамотність найбільш активно формується в дітей, які відвідують мистецькі школи та інші позашкільні музичні навчальні заклади. Однак спеціалізовану музичну освіту отримує тільки частка дітей, тому варто звернути увагу на якісний розвиток музичної грамотності всіх, без виключення, школярів, який має відбуватися під час уроків музичного мистецтва в загальноосвітніх школах.

Звернемо увагу на те, що нерідко поняття «музична грамотність» розуміють у вузькому сенсі – як володіння музично-теоретичними знаннями, нотною грамотою. Натомість, на думку таких науковців, як Н. Кьон, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський та ін., якої дотримуємося і ми, це поняття набагато ширше і нотна грамота займає в ньому тільки певну частку. Нижче ми розглянемо складники музичної грамотності, які, на нашу думку, є найбільш важливими в системі музичної грамотності особистості.

У їх визначенні ми виходимо з думки Д. Кабалецького, який писав, що музична грамотність – це «...здатність сприймати музику як живе й образне мистецтво, народжене життям і нерозривно з ним пов'язане» [2, с. 12].

Сприйняття такого роду уможлиблюється на засадах:

– усвідомленого сприйняття музичних творів, що передбачає розвиток рефлексії, аналіз почуттів і емоцій, пережитих внаслідок прослуханого, та встановлення зв'язків між викликаними емоційними станами і

музично-виразовими особливостями музичних феноменів;

– розвитку диференційованого сприйняття, яке стосується музично-мовленнєвих та структурних особливостей твору;

– наявності художніх вражень від сприйняття різних видів мистецтва та естетично-оцінного ставлення до середовища, що стає запорукою утворення асоціацій, і як наслідок – збагачення творчого уявлення і усвідомлення художнього змісту музичних творів.

Формування зазначених здатностей відбувається передусім у процесі набуття школярами досвіду сприйняття музичних феноменів різних епох, стилів, напрямків, жанрів, виконавських традицій. Однак розвивального ефекту цей процес буде досягати тим більш ефективно, чим більш повно учні будуть усвідомлювати своєрідність, до певної міри унікальність застосованих у конкретному творі елементів музичної мови та засобів виконавської виразності. У свою чергу, ця усвідомленість має спиратися на оволодіння дітей навичками диференційованого сприйняття, порівняння й узагальнення зазначених мовленнєвих та виконавсько-виразних засобів.

Отже, навчаючи дітей, треба розвивати у них музичний слух, пам'ять, ладове, метро-ритмове, гармонічне чуття, здатність впізнавати й характеризувати певні елементи музичної мови,. Натомість не менш важливим є завдання – навчати учнів зв'язувати їх визначення (лад, темп, характер мелодійного або ритмового малюнку, зміну динаміки тощо) з усвідомленням того, яким чином вони саме в такому комплексі сприяють створенню цілісного музичного образу даного характеру[4].

Також дуже важливо спонукати учнів до висловлення своїх думок. Тому вчитель має не «вкладати» у школярів сукупність знань, а проводити заняття на засадах демократичного, творчого стилю спілкування, рівноправного діалогу. Завданням учителя є всебічна підтримка ініціативи учнів щодо виразу власних емоцій, оцінок – як від загального враження, так і від результатів аналізу почутого, з метою чого варто застосовувати інтерактивні технології, зокрема – організовувати колективні обговорення, дискусії, відео-презентації, сумісні

інформаційно-творчі проекти тощо.

Включення в активну діяльність сприяє зміцненню в учнів інтересу до музичного мистецтва, спонукає до самостійного мислення, навчає їх рефлексувати та інтерпретувати твори і тим самим створює умови для вдосконалення в них культурного потенціалу.

Отже, набуття музичної грамотності школярами має сприяти здатності до особистого переживання й свідомого сприйняття музичних явищ у їх взаємозв'язку і взаємозалежності. Набуття музичної грамотності на таких засадах відкриває кожному учню можливість стати свідомим поціновувачем музичного мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning - <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>
2. Кабалецький Д. Б. (1982). Як розповідати дітям про музику. Київ : Музична Україна, 320.
3. Кьон Н. Г. Домберг О. (2020). Проблема наступності дошкільної і початкової музичної освіти в Україні The scientific heritage». Vol 2, No 52 (52) 28-31.
4. Мішеченко В. В. (2015). Музична грамота в структурі уроку музики в загальноосвітній школі. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. Педагогічні науки. Вип. 27, 175-179.

ВЫЧИСЛЕНИЕ ТЕРМОПЛОТНОСТНЫХ ЭФФЕКТОВ И ТЕРМОПЛОТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ КАВКАЗА

**Кириа Д. К.
Кириа Т. В.
Зеракидзе З. С.
Глонти Н. Я.**

Воздействие разогрева недр обуславливает возникновение термоупругих напряжений в теле Земли, «Наличие неравномерного распределения температуры и неоднородность физических свойств доланы вызвать появление термоупругих напряжений и их концентрацию в определенных местах» [1].

В свою очередь, термоупругие напряжения должны привести к дополнительным воздействиям на физические характеристики вещества Земли, находящегося в соответствии с его глубинами залегания в определенных термобарических условиях, что выразится в плотностных, скоростных, гравитационных и др. «термоаномалиях». Все эти изменения (термоаномалий) являются следствием сложного рельефа осадочного комплекса, поэтому не учет трехмерности в подобных случаях недопустим. Попытка учета термического эффекта (без учета фазовых превращений при построении гравитационных моделей) делается рядом авторов [2-4]. Рассматриваемые в настоящей работе модельные расчеты, базируются на несколько иной основе, методика которой подробно рассмотрена в [5,6,7]. Рассмотрим вкратце эти принципы. Представим две соседние точки объема. Однородный термический разогрев однородного вещества ведет к изменению плотности вещества (разуплотнению). В случае же неоднородного вещества и различного разогрева различных участков объема вещества, задача значительно усложняется и локальное увеличение температуры не дает возможности сделать даже качественный вывод о том произошло в данной точке уплотнение или разуплотнение. Действительно, если в одной из соседних точек увеличилась температура и даже в случае, когда

вещество в этих точках одинаково, то в первой точке произойдет большое до сравнению со второй точкой расширение, и тогда во второй точке произойдет сжатие (уплотнение).

Рассмотрим математически строгое решение термоплотностных эффектов для реологии Гука, предлагаемое в [6, 7, 8]. В бесконечно упругую среду с определенными коэффициентами Ламе и объемного расширения помещен источник тепла, вследствие чего в любой точке среды возникает вектор смещения \vec{U} , компоненты которого U_1, U_2, U_3 .

С целью вычисления изменения плотности $\Delta \rho$, возьмем куб и разность компонент вектора смещения на противоположных сторонах обозначим через $\Delta U_1, \Delta U_2, \Delta U_3$. Тогда изменение плотности равно

$$\Delta \rho = \rho - \rho_0 = \lim_{a \rightarrow 0} \left[\frac{m_0}{(a + \Delta U_1)(a + \Delta U_2)(a + \Delta U_3)} - \frac{m_0}{a^3} \right] =$$

$$= \lim_{a \rightarrow 0} \frac{m_0}{a^3} \left[\frac{1}{1 + \frac{1}{a} \sum_{i=1}^3 \Delta U_i + \frac{1}{a^3} (\Delta U_1 \cdot \Delta U_2 + \Delta U_1 \cdot \Delta U_3 + \Delta U_3 \cdot \Delta U_2) + \frac{1}{a^3} \prod_{i=1}^3 \Delta U_i} - 1 \right]$$

Учитывая лишь члены первого порядка малости по отношению к производным компонентам вектора смещения, из последнего равенства получается

$$\Delta \rho = \rho_0 \operatorname{div} U. \quad (1)$$

Явное выражение для множителя $\operatorname{div} U$ следует из дифференциального уравнения статической термоупругости [9, 10]

$$\mu \cdot \Delta U + (\lambda + \mu) \operatorname{grad} \operatorname{div} U - \gamma \operatorname{grad} T = 0 \quad (2)$$

или, учитывая, что температура T для точечного источника в любой точке $P = P_0$ вычисляется из выражения

$$T = \frac{Q}{2\pi r(\rho_0, \rho)} \quad (3)$$

где $\gamma = \frac{3\lambda + 2\mu}{3} \alpha$, $r(\rho_0, \rho)$ - расстояние между точками ρ_0 и ρ , Q - мощность теплового источника, помещенного в точку P , из (2) получаем

$$\mu \Delta U + (\lambda + \mu) \operatorname{grad} \operatorname{div} U = \frac{\alpha Q}{2\pi(\rho_0, \rho)} \quad (4)$$

Частное решение системы уравнений (4) стремящегося в бесконечности к нулю, совпадает с четвертым столбцом матрицы фундаментальных решений статической теории упругости и имеет вид

$$U_1 = \frac{\gamma(x - x_0)Q}{4\pi(\lambda + 2\mu)r(\rho_0, \rho)}; U_2 = \frac{\gamma(y - y_0)Q}{4\pi(\lambda + 2\mu)r(\rho_0, \rho)}; U_3 = \frac{\gamma(z - z_0)Q}{4\pi(\lambda + 2\mu)r(\rho_0, \rho)}, \quad (5)$$

где x, y, z координаты точки P , для которой вычисляется вектор смещения. С учетом соотношения (5) для дивергенции вектора смещений получается

$$\operatorname{div} U = \frac{\partial U_1}{\partial x} + \frac{\partial U_2}{\partial y} + \frac{\partial U_3}{\partial z} = -\frac{(3\lambda + 2\mu)\alpha Q}{6\pi(\lambda + \mu)r(\rho_0, \rho)} \quad (6)$$

или учитывая (2), получается

$$\operatorname{div} U = -\frac{(3\lambda + 2\mu)\alpha T}{3\lambda + 2\mu} \quad (7)$$

Подставляя (7) в (1) для изменения плотности получается

$$\Delta\rho = -\rho_0\alpha T \frac{3\lambda + 2\mu}{3\lambda + 6\mu} \quad (8)$$

Из (8) следует, что величина разуплотнения зависит от ряда параметров: коэффициента объемного расширения и упругих констант (коэффициентов Ламе λ, μ).

Из формул (5) следует, что, если идентичные источники помсщены в $P_0(X_0, Y_0, Z_0)$ и $P(X_1, Y_1, Z_1)$ удлинение вдоль оси посередине между точками P_0 и P будет равно нулю. В случае, если один из источников более мощен, чем другой, то нулевое значение удлинении будет уже не посередине, а отодвинется в сторону маломощного источника, т.е. около него будет наблюдаться сжатие, а у точки с мощным источником разуплотнение. Если же учесть, что геологические объекты представляют собой неоднородные среды, а следовательно и имеют различные коэффициенты α, λ и μ то можно видеть, сколь сильно может меняться картина термоплотностных хараксеристик среды, определяемых как "термоплотностные» аномалии.

На оснований формулы (1) были рассчитаны термплотностные

отклонения $\Delta \rho$ от континентальной планетарной модели Земли в осадочном, гранитном, базальтовом слоях, а также верхней мантии на глубинах 70 и 140 км. На основании термоплотностных расчетов были построены карты для всех срезов. Как и следовало ожидать, на поверхности Земли значения, обусловленные термоупругими напряжениями столь малы, что ими можно пренебречь.

Срез в середине осадочного комплекса (рис.1) представляет значительный интерес:здесь наблюдаются изменения $\Delta \rho$ от $+0,06$ до $-0,04 \text{ гр/см}^3$ при этом как правило, отрицательные значения приурочены к бассейнам мощных осадочных покровов. Это в основании акватории Черного и Каспийского морей и средняя часть Куринской депрессии (где мощности осадков достигают 15 – 20 км). Положительные аномалии $\Delta \rho$ приурочены к областям расположенным между акваториями черного и Каспийского морей и их обрамлениям с малыми и средними мощностями осадочного комплекса (до 6 – 8 км).

Центров термоуплотнения значительно больше. Наиболее интересные из них, достигающие $0,05 - 0,06 \text{ гр/см}^3$ находятся в Крыму, районе Дзирульского массива, югозападного побережья Черного и Каспийского морей. Центры термоуплотнений, достигающих $0,04 \text{ гр/см}^3$ достаточно густой сетью окаймляют Черное море, они имеются и. на восточном побережье Каспийского моря, на Кавказском перешейке.

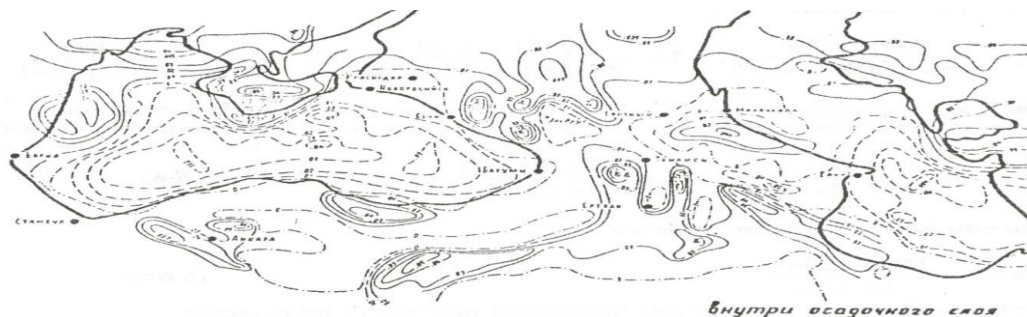

Рис.1

На поверхности гранита (рис 2)значительно уменьшается область отрицательных значений аномалий $\Delta \rho$, в окваториях Черного Каспийского морей резко сокращаются.Зато резко возрастает их весу южного побережья Черго моря(см. Рис.3). в Анатолии и вообще на юге планшета, здесь область

отрицательных аномалий резко возрастает их величина, достигая 0.11 гр/см^3 . Несколько расширяется область отрицательных аномалий в Крыму, где величины аномалий достигают огромного значения – 0.119 гр. см^3 . Положительные аномалии резко сокращаются, правда, абсолютные значения их не меняются, оставаясь равными 0.06 гр/см^3 . В акватории Черного моря возникают положительные аномалии (0.04 гр/см^3).

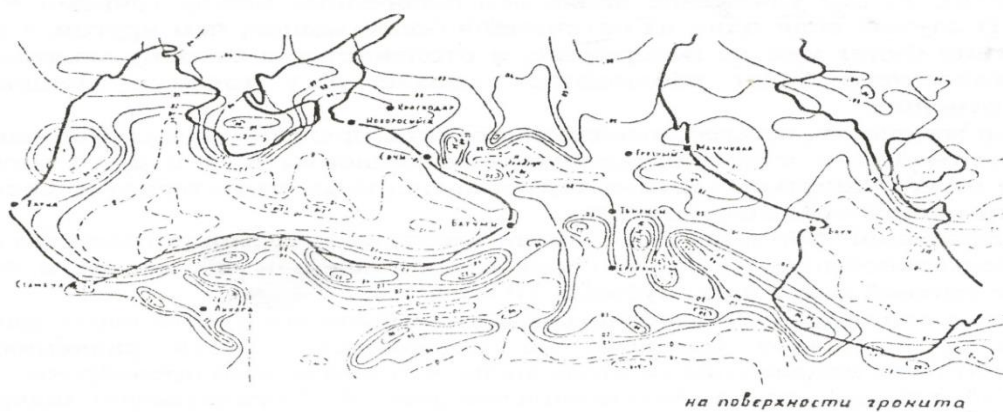

Рис. 2

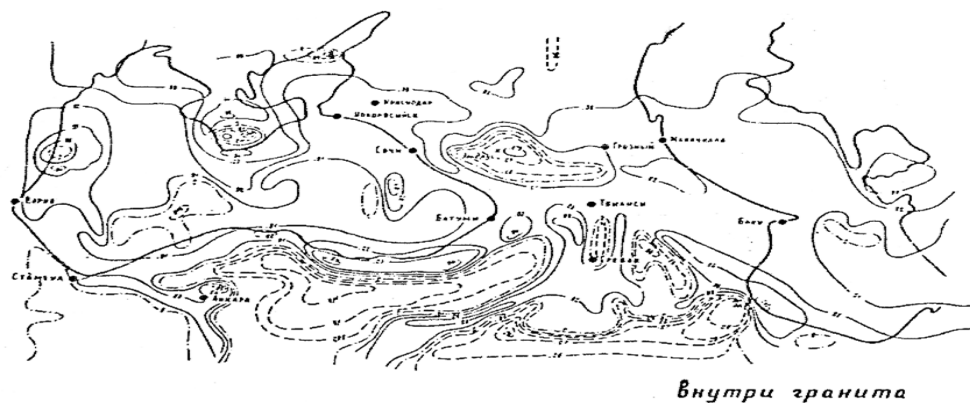

Рис. 3

На срезе поверхности Конрада области отрицательных значений $\Delta\rho$ почти полностью вырываются, оставаясь лишь в юго-западной части Черного моря. Вся остальная часть планшета занята положительными значениями $\Delta\rho$ и в ряде областей носит мозаичный характер, зачастую достигая 0.05 гр/см^3 (см.рис. 4).

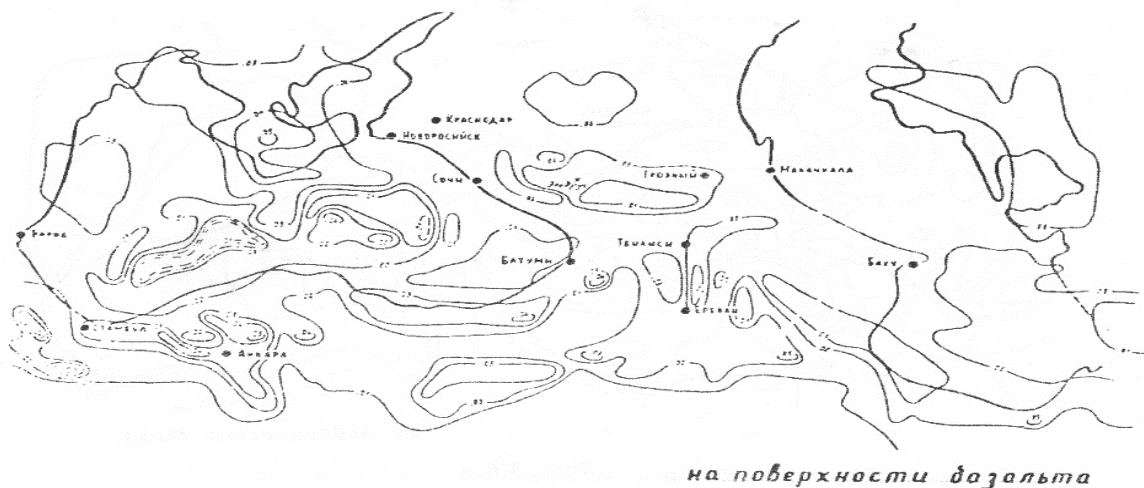

Рис. 4

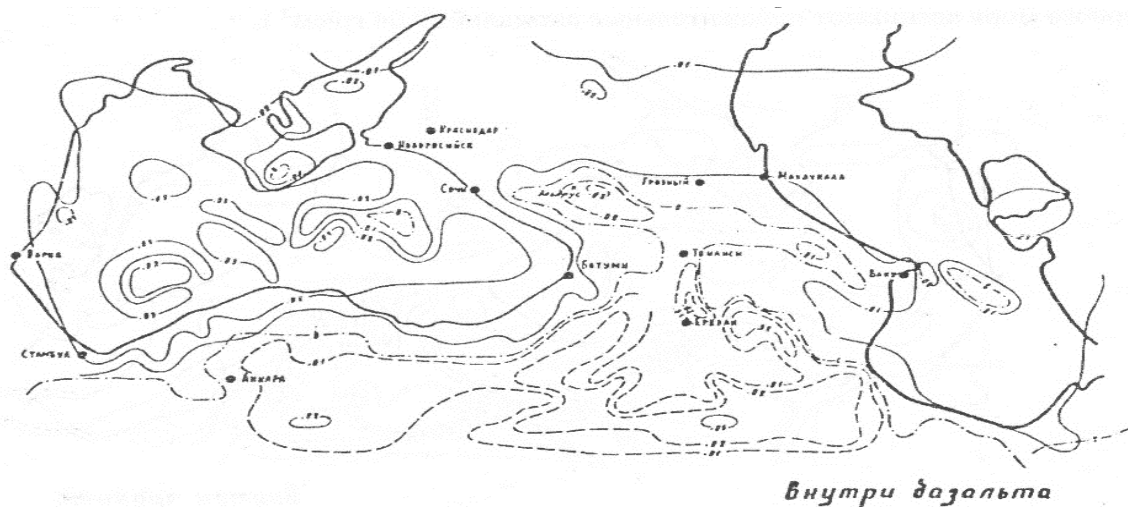

Рис. 5

Срез внутри базальтового слоя (рис. 5) характеризуется возникновением обширной области отрицательных значений ρ на юге планшета и Большого Кавказа, соединенного перешейком с южной областью. Максимальные значения $\Delta\rho$ достигают -0.03 гр/см^3 . В остальной части планшета, особенно в акватории Черного моря, наблюдается мозаика положительных аномалии $\Delta\rho$, достигающих значения 0.03 гр/см^3 .

На поверхности Мохо площадь (рис. 6) отрицательных значений $\Delta\rho$ вновь сокращается, максимальное значение их не превышает -0.01 гр/см^3 . Площадь акватории Черного моря занята рядом центров, незначительных по величине (до 0.03 гр/см^3). Вся остальная часть территории почти однородна ($0.01 - 0.015 \text{ гр/см}^3$).

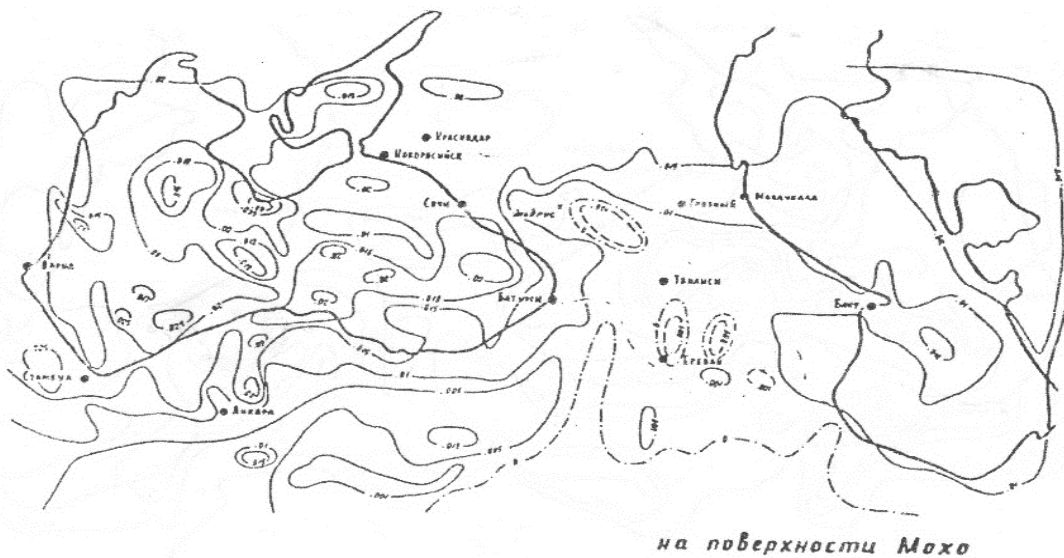

Рис. 6

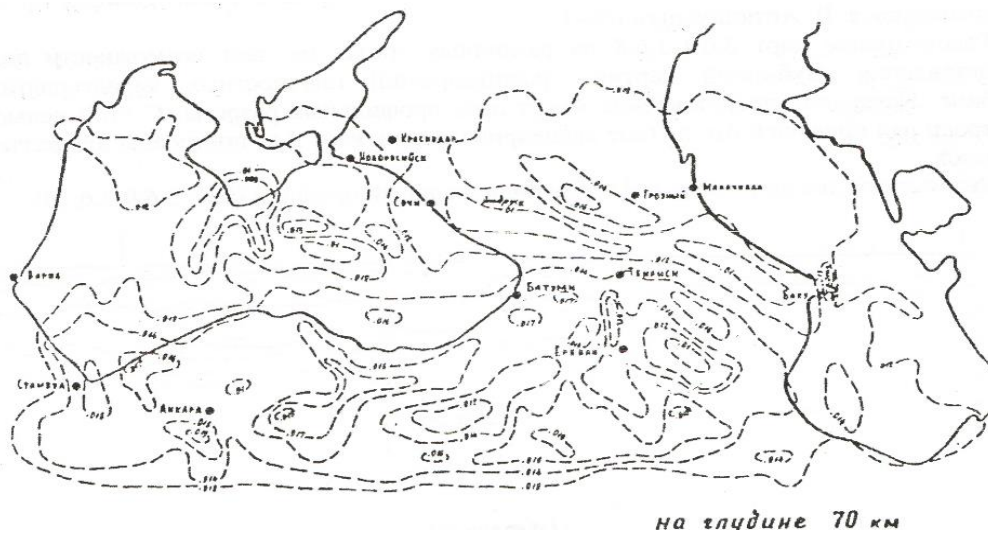

Рис. 7

На 70 км глубине (рис. 7) полностью отсутствуют положительные значения $\Delta\rho$, а отрицательные достигают $\Delta\rho \approx -0.019$ гр/см³.

Последний срез, расположенный на глубинах 140 км (рис.8) представляет наиболее упорядоченную картину, значения $\Delta\rho$ меняются от -0.021 до -0.033 гр/см³. Полностью как на срезе 70 км отсутствуют положительные значения $\Delta\rho$, прекрасно оконтуривается Черное море.

Примечательным фактом представляется отражение поверхностных структур, в частности, Черного моря на столь значительных глубинах, и то, что на общем фоне разуплотнения наблюдается аномальное уплотнение масс верхней мантии под акваторией.

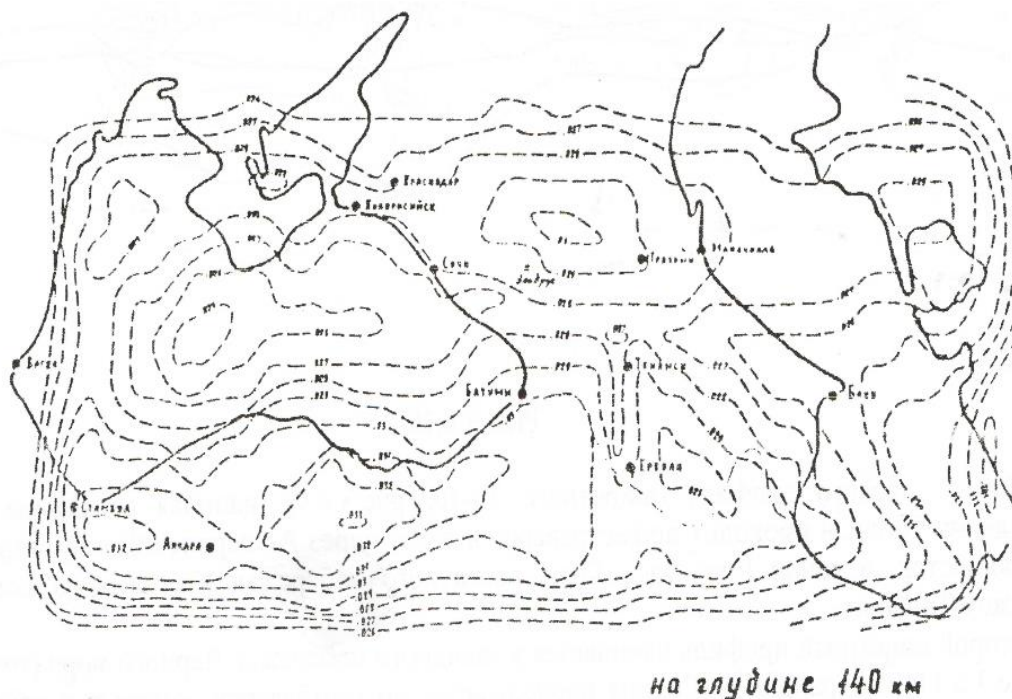

Рис. 8

Решение трехмерной прямой задачи гравиметрии, произведенное на базе программ, разработанных Т.В Щулая, показало, что после вычитания вклада коры в поле $\Delta\rho$ остались еще крупные положительные региональные аномалии под акваторией Черного моря, причем разность аномальных плотностей в верхней мантии под акваторией и континентальной частью региона соответствует $\Delta\rho 0.08 \text{ гр/см}^3$.

Таким образом, амплитуда аномалий $\Delta\rho$ по данным гравиметрии значительно выше, нежели по термоупругой модели, хотя локализация уплотнений по обоим моделям примерно одинакова.

В случаях, когда строение региона столь сложно, что необходимо решать трехмерную задачу теплопроводности, внести температурную поправку в региональную гравитационную модель (в уравнение) будет чрезвычайно затруднительно, хотя и совершенно необходимо (как это следует из профильных результатов).

Недоучет таких изменений $\Delta\rho$ (0.15 гр/см^3 - в точке и 0.17 гр/см^3 - на расстоянии в 50 км может привести к значительным погрешностям.

ЛИТЕРАТУРА

1. Любимова Е. А. Термоупругие напряжения внутри Земного шара. Тр. Ин-та Физики Земли АН СССР, 1962. Т. 20, 187 с.
2. Бурьянов В.Б., Гордиенко В.В. Павленкова Н.И. комплексная геофизическая модель Юга Европейской части СССР. В кн.: Гравитационная модель коры и верхней мантии земли. - Киев, Наукова думка, 1979, 137-148.
3. Бурьянов В.В., Гордиенко В.В., Гордиенко В.В. Плотностная модель литосферы Карпат. – В кн.: Гравитационная модель земной коры и верхней мантии Земли.—Киев, Наукова думка, 1977.
4. БУРЬЯНОВ В.В., Гордиенко В.В., Куликов С.Н., Логвинов И.М. Комплексное геофизическое изучение тектоносферы континентов. - Киев, Наукова думка, 1983, 376 с.
5. Алексидзе М.А., Кирия Д.К. Вычисление гравитационного эффекта термического разуплотнения. Геофиз. Журн., Киев.
6. Кирия Д.К. Вычисление плотностных аномалий, обусловленных термическим рауплотнением. – Тезисы докладов Всесоюзной конференции молодых ученых. Тбилиси, 1984.
7. Гугунава Г. Е. К вопросу построения карты глубины залегания кровли проводящего горизонта в Восточной Грузиию Сообщ. АН ГССР, 1970. Т. 5, с. 8.
8. Staff F. M. Studien uber die Warmevertheilung in Gottard. I theil. 60. Jahresvers. Schweiz Naturforsch. Ges. Bern. 1977.
9. Алексидзе М. А. Решение граничных задач методом разложения по ортогональным Функциям. М. Наука, 1978.
10. Новицкий В. Теория упругости. М., Мир. 1975.

УДК 343.4

**КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ З МОТИВІВ
НЕТЕРПИМОСТІ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Кісенко Олексій Сергійович

Студент

Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна.

Науковий керівник:

Драгоненко Анна Олександрівна

к. ю. н., доцент, доцент кафедри

державно-правових
дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті визначено походження і поняття правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості, проаналізовано нормативно-правові та теоретико-філософські підстави запровадження їх в українське законодавство. З'ясовано міру відповідності виділення такої категорії правопорушень загальним засадам права. Передбачено суспільні наслідки та обґрунтовано недоцільність запровадження такої кримінально-правової концепції у контексті соціальних цінностей та принципів організації суспільства.

Ключові слова: мотив нетерпимості, ксенофобія, нетерпимість, кваліфікуючі ознаки, обставини, що обтяжують покарання, суспільні цінності, рівність.

Друга половина ХХ століття відзначилася значною активізацією антиколоніальних, антирасистських, антиксенофобських, пацифістських та інших рухів, спрямованих на подолання негативного сприйняття і поглиблення інтеграції у суспільне життя представників окремих соціальних, расових, етнічних, релігійних груп. Із перебігом часу ці тенденції лише посилювалися, що призвело до змін у політичній, економічній, соціокультурній, релігійній сферах життя суспільства. Постали і проблеми правового регулювання інтеграції специфічних груп населення у суспільство, їх захисту від проявів цілеспрямованої агресії та конфліктів, зокрема і кримінально-правовими засобами. Для українського суспільства категорія злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості, є доволі незвичною, тому має неоднозначне сприйняття громадян. Досліджувана проблема набуває особливої актуальності у контексті інтеграції України до Європейського Союзу, зважаючи на існуючі протиріччя країн ЄС щодо необхідності, засобів та обсягу правового впливу на прояви соціальної ворожнечі.

Дослідженням теми злочинів, вчинених з мотивів ненависті, займалися українські фахівці у галузі права: Л. Дорош, Н. Дрьоміна-Волок, Є. Корж, О. Лемешко, С. Лозова, І. Осика, Т. Пазинич, М. Пашковська, Н. Уварова, Б.Якимчук та інші. Проблема знайшла відображення і у працях іноземних вчених таких як К. Аромаа, Дж. Гуді, Дж. Джейкобс, К. Поттер, Н. Хейл.

Поняття «злочини з мотивів нетерпимості» або «злочини на ґрунті ненависті» («hate crimes») зародилося у 80-х роках ХХ століття у Сполучених Штатах Америки для позначення групи різнорідних злочинів, об'єднаних за ознакою мотиву – упередженого ставлення до певних соціальних груп. У світовій кримінальній практиці до цієї категорії відносять широкий спектр злочинів, який охоплює вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, катування, мучення, незаконне позбавлення волі, знищення майна, погрози вбивством чи нанесенням тілесних ушкоджень тощо.

У кримінальному законодавстві України поява поняття нетерпимості пов'язана із Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу

України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості». Цим законом мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості виділений у якості кваліфікуючої ознаки у ч.2 ст.115 (умисне вбивство), ч.2 ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), ч.2 ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ч.2 ст. 126 (побої та мордування), ч.2 ст. 127 (катування), ч.2 ст.129 (погроза вбивством), а також внесено зміни до ст. 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) та до ст. 300 (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість або дискримінацію) [1].

Такі зміни загалом відповідають світовим тенденціям боротьби із дискримінацією та ксенофобією, проте мають сумнівне теоретико-правове і соціально-філософське підґрунтя, що може призвести до зворотнього суспільного ефекту, аніж задумувався законодавцем.

Тлумачний словник української мови надає значення поняття «нетерпимість» – небажання, невміння терпимо ставитися до кого-небудь, чого-небудь. З цього виходить необхідність з'ясувати значення терпимості. Дефініція терпимості відсилає до значення слова «поблажливий»: 1) який занадто невимогливо, м'яко, ставиться до кого-небудь, чого-небудь, потурає комусь; 2) вибачливий, милостивий; 3) який виражає перевагу перед ким-, чим-небудь, прихильно-зверхне ставлення до когось, чогось [2, с.990]. Виходячи із наведених значень, поняття нетерпимості можна визначити як небажання або невміння невимогливо, м'яко, милостиво ставитися до кого-небудь або чого-небудь.

У теорії кримінального права загальновизнаним є твердження, що не є злочином будь-які почуття, думки, побажання або ідеологічні, політичні, релігійні чи інші переконання особи, навіть і виявлені [3, с.17]. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. у ч.1 ст. 19 вказує, що кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів [4]. Виходячи з

цього, думки та переконання особи не лише не можуть бути кримінально караними, а й є об'єктом, охоронюваним законом, незалежно від характеру і сутності цих переконань. Підкреслюємо, що переконання особи не можуть впливати на обсяг кримінальної відповідальності, так як самі по собі не можуть загрожувати суспільним відносинам, а лише відображають допустимість тих чи інших соціальних явищ у її житті. З цього виходить, що саме злочинне діяння, скоєне з мотивів нетерпимості, є реакцією особи на поведінку інших осіб, яка хоч і не обов'язково порушує закон, проте, на думку суб'єкта злочину, несе загрозу для усталених відносин, що склалися у суспільстві, його моральним, культурним основам. Це означає, що особа, яка вчиняє злочин з мотивів нетерпимості, як правило, усвідомлює протизаконність діяння, проте вважає його морально нейтральним або позитивним і суспільно корисним, що каже про небажання особи наносити шкоду суспільним відносинам в цілому, а навпаки, вказує на прагнення посприяти поверненню суспільних відносин у рамки усталених моральних орієнтирів.

Стаття 24 Конституції України вказує: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [5]. Н. Оніщенко підкреслює, що рівність прав і свобод один з основних принципів конституційного статусу людини і громадянина, показник загальнолюдської культури. Ця рівність може розглядатися принаймні в двох аспектах: 1) означати рівність в матеріальних благах, рівність результатів, рівність в умовах існування — тобто економічну рівність, що відображає, віддзеркалює певний вимір прав і свобод людини, та 2) рівність перед законом у процедурах — рівність юридичну, яка насамперед пов'язана з ефективністю законодавства. Процедурна рівність означає відсутність будь-якої дискримінації. Принцип відсутності дискримінації — це не тільки досягнута рівність у певних сферах життєдіяльності, а й критерії, за якими ця рівність може бути досягнута. Не може бути привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних

переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Додатковим критерієм подолання дискримінації визнається також «справедливість» як явище соціальної дійсності [6].

Аналізуючи вищенаведене, нетерпимість у якості кваліфікуючої ознаки суперечить самому духу права через порушення принципу рівності. В. Карташов підкреслює, що сутність принципу юридичної рівності була досить чітко виражена ще римськими юристами «закон говорить з усіма однаково» [7, с.19]. Положення про рівність громадян перед законом дозволяє не обмежувати юридичну рівність тільки конституційними права і свободами, що означає, що всі без винятку права і свободи громадян, які закріплені в законах, а також в підзаконних нормативних актах, також мають бути рівними. Вказівка на це є відповідною міжнародному праву, європейським стандартам, загальнолюдським цінностям [8, с. 7].

Обсяг юридичної відповідальності, без сумніву, знаходиться у безпосередньому взаємозв'язку із небезпечністю протиправного посягання для суспільства, і, як наслідок, цінністю суспільних відносин, на які здійснюється таке посягання. Так як кваліфікуючою ознакою (а виходячи з санкцій статей Кримінального кодексу України фактично такою, що посилює покарання) є мотив расової, національної або релігійної нетерпимості, то такою кримінально-правовою нормою надається більше значення порушуванню прав саме представників певних расових, етнічних або релігійних спільнот, порівняно із порушенням прав людини взагалі. Іншими словами, законодавець акцентує, що злочинні дії, спрямовані проти представників інших соціальних груп, є більш небезпечними, аніж аналогічні дії стосовно представників тієї соціальної групи, до якої відноситься сам правопорушник. Така позиція видається абсолютно нелогічною як з правової, так і з соціально-філософської точки зору, оскільки протирічить фундаментальним правам на свободу думки і слова. Із цим погоджуються Д. Морган, І.Т Уліт та Л. Шварц, підкреслюючи, що існування категорії злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості, фактично

криміналізує ідеї та переконання, включно із релігійними [8, с. 177]. Х. Херд у свою чергу вказує на відсутність роз'яснення, чому мотив нетерпимості (ненависті) є більш суспільно шкідливим, аніж мотив ревнощів, заздрості, помсти тощо. Тобто виникає запитання: чому нетерпимість і упередження, порівняно з іншими мотивами, однозначно посилюють кримінальну відповідальність? Херд стверджує, що з точки зору негативних суспільних наслідків важко сказати, що один мотив гірший за інші [10, с. 217-218].

Звертаючись до питання соціально-політичних наслідків законодавчого виділення мотиву нетерпимості як кваліфікуючої ознаки злочину, слід вказати на логічне протиріччя. Не викликає сумніву, що виділення злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості має за мету боротьбу із проявами ксенофобії, яка безпосередньо і являє собою нетерпимість. Ксенофобія — різке несприйняття особою чи національною лінгвокультурною спільнотою чужої культури, мови, поведінки, манери спілкування тощо. На рівні державної політики може виявлятися як дискримінація за національно-культурними ознаками [11, с.91]. Натомість, у Методичних рекомендаціях щодо проведення профілактичної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів та студентами щодо підвищення рівня толерантності та запобігання поширенню ксенофобських настроїв, виданих Державним науково-дослідним інститутом Міністерства внутрішніх справ України, міститься інше визначення. Ксенофобія є природним механізмом захисту людини, її світогляду, переконань, культури від потенційно небезпечного впливу чужого та незнайомого, своєрідна соціальна проекція інстинкту самозбереження. Ксенофобія може проявляти себе у багатьох формах, зокрема, у вигляді расизму, антисемітизму, упередженому ставленні до деяких національностей, дискримінації мігрантів, біженців тощо [12]. Виходячи з вищенаведеного, робимо висновок, про те, що нетерпимість є природною рисою людини, спрямованою на збереження позитивного ладу у суспільстві, і, як наслідок, не може посилювати покарання. По-друге, такий правовий захід боротьби із ворожнечею між соціальними групами у деякій мірі загострює конфлікти,

оскільки держава сама вдається до вирізнення окремих суспільних груп і підкреслення їх неорганічної для кожного окремого суспільства природи. Із цією думкою погоджуються Дж. Б. Джейкобс та К. Поттер.

На їх думку, виділення злочинів як здійснених однією соціальною групою проти іншої, а не як здійснених окремою особою проти суспільства, змушує соціальні групи почувати себе більш переслідуваними одна одною, і це враження може викликати зворотню реакцію, і, таким чином, призвести до фактичного росту злочинності.

При цьому вони спростовують тезу щодо особливої риси злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості, - поширення страху у суспільстві. Дослідники справедливо вважають, що й інші злочини так само викликають страх [13, с.67 -69].

Отже, виділення мотиву нетерпимості як кваліфікуючої ознаки є недоцільним і таким, що суперечить принципу рівності. Наявність мотиву нетерпимості не підвищує ступеня суспільної небезпечності діяння, оскільки являє собою лише негативне емоційне ставлення до певної соціальної групи, яка, на переконання злочинця, порушує усталені моральні норми і принципи співжиття суспільства.

Водночас, посилення кримінальної відповідальності за нетерпимість фактично закладає основи для подальшої криміналізації особистих переконань, які, зазвичай, сформувалися історично й з об'єктивних причин.

Застосування таких правових заходів боротьби із негативними соціальними проявами несе загрози конфронтації між суспільними групами, провокуючи, замість їх інтеграції, обособлення і закритість, що призводить до підвищення ризику антисоціальної поведінки їх представників.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : Закон України від 05 листопада 2009 р. №1707-VI. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1707-17#Text> (дата звернення: 24.10.2020)

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 19 жовтня 1973 р. №2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 24.10.2020)

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 528 с. URL: http://cul.com.ua/preview/npk_kk_2016.pdf (дата звернення: 26.10.2020)

5. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#n4240> (дата звернення: 26.10.2020)

6. Конституція України: науково-практичний коментар / ред. кол. В.І. Петришин та ін. Вид 2-ге, перероб. і доп. Харків: Право, 2011. 1128 с.

7. Карташов В. Н. Правозащитные системы : понятия, основные типы и принципы. *Российская и европейская правозащитные системы. Соотношение и проблемы гармонизации* : сб. статей / под ред. В. М. Баранова. Нижний Новгород : Ин-т «Открытое общество», 2003. С. 14-29.

8. Оніщенко Н. М. Принцип рівності у соціальних відносинах: монографія. Київ : Юридична думка, 2014. С. 5-24.

9. *Morgan D., Schwartz L., Ulit I.T. Straight talk about hate crimes bills: Anti-gay, anti-transgender bias stall federal hate crimes legislation. Georgetown Journal of Gender & the Law. 2006. Vol.7 (2). P. 171–186.*

10. Hurd H.M. Why Liberals Should Hate «Hate Crime Legislation». *Law and Philosophy*. 2001. Vol. 20. P.215-232.

11. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: «Довіра», 2007. 205 с.

12. Методичні рекомендації щодо проведення профілактичної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів та студентами щодо підвищення рівня толерантності та запобігання поширенню ксенофобських настроїв / Нац.

експертна комісія України з питань захисту сусп. моралі.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr032623-13#Text> (дата звернення:
26.10.2020)

13. Jacobs J.B., Potter K. Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics.
Oxford : Oxford University Press, 2000. 224 p.

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Кісільова Марина Вікторівна

методист з біології, екології, природознавства
та основ здоров'я навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного
розвитку комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

Анотація: у даній статті розглядається питання щодо використання мобільних застосунків на уроках основ здоров'я. Запропоновані також приклади мобільних застосунків, які вчитель може використати під час освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти або запропонувати учням для самостійного ознайомлення.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, мотивація навчання, мобільні застосунки, урок, основи здоров'я.

Процес інформатизації, що охопив сьогодні всі сторони життя сучасного суспільства, має кілька пріоритетних напрямів, до яких, безумовно, слід віднести інформатизацію освіти [1]. Використання інформаційних технологій під час уроків основ здоров'я сприяє формуванню в учнів умінь працювати з великим обсягом інформації. Сприяє розвитку наочно-образного мислення, комунікативних та творчих здібностей особистості, формуванню дослідницьких умінь та вмінь вибору оптимальних рішень. Мобільні застосунки, як складники інформаційних технологій спонукають учнів до постійної самоосвіти, а сам процес навчання дає можливість відчути практичні результати.

Фундаментальними є дослідження таких вчених щодо використання ІКТ на уроках: О. Гудиревої, Ю. Жук, Г. Селевко тощо. В Україні шляхи

використання ІКТ в освітньому процесі, його переваги та недоліки вивчали В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Пінчук, О. Шестопап та інші [3].

Під час підготовки уроків основ здоров'я з використанням ІКТ учитель має можливість підготувати цікаву та змістовну наочність до уроку. При цьому збільшується обсяг та кількість завдань, які можна використати на уроці. Такі уроки викликають цікавість у дітей, навіть пасивні учні починають активно працювати. Якщо на уроках предмета «Основи здоров'я» використовувати мобільні застосунки, то вони активізуватимуть сприйняття і мислення учнів, підвищуватимуть їх мотивацію до вивчення та пізнання світу та себе в ньому, як невід'ємної його частини.

Основи здоров'я – це один з предметів, у якому використання ІКТ може активізувати всі види освітньої діяльності: вивчення нового матеріалу, підготовку і перевірку домашнього завдання, самостійну роботу, перевірочні і контрольні роботи, позакласну роботу, творчу роботу.

Мобільний застосунок – програмне забезпечення, призначене для роботи на смартфонах, планшетах та інших мобільних пристроях. Багато мобільних застосунків встановлені на самому пристрої або можуть бути завантажені на нього з онлайн магазинів мобільних застосунків, таких як App Store, Google Play, Windows Phone Store та інших, безкоштовно або за плату [2].

Яка ж мета використання застосунків на уроках основ здоров'я?

Перш за все, це:

- розвиток міжпредметних зв'язків з інформатикою, математикою;
- формування інформаційної грамотності;
- розвиток самостійної роботи учнів;
- реалізація індивідуального, особистісно орієнтованого підходу;
- розвиток творчих та дослідницьких здібностей учнів.

Учитель, навчаючи дітей: забезпечує фундаментальну підготовку учнів, формує інформаційну культуру, творчий дослідницький стиль діяльності учнів, готує учнів використовувати інформаційні технології та інші інформаційні

структури в повсякденному житті [1].

Доцільними є мобільні застосунки, які можна використовувати під час організації освітнього процесу в школі та працювати учням з ними вдома, виконуючи завдання вчителя. Ці застосунки потребують встановлення на мобільний телефон та деякі постійного підключення до мережі Інтернет.

Застосунок «Дорожні знаки України: Вікторина про ПДР». Це застосунок-вікторина допоможе учням вивчити знаки дорожнього руху в ігровій формі. Застосунок треба встановити на мобільний телефон і потім він працює в офлайн-режимі. URL: <https://bitly.su/Y2LrTt>

Застосунок «Щоденник: АнтиЛедар». АнтиЛедар – унікальний щоденник, який дозволяє швидко та легко спланувати день, а також не забувати про важливі справи. У цьому застосунку можна встановлювати цілі та досягати їх. Є можливість планування різних сфер діяльності: навчання, спорт, харчування, робота і т. д. Цілі, які поставлені на день можуть відображатися на робочому столі мобільного телефона. URL: <https://bitly.su/sIoUjNT9>

Застосунок «Щоденник емоцій». Даний застосунок допоможе розібратися і зрозуміти, скільки позитивного чи негативного відбувається у вашому житті. Для цього необхідно протягом дня записувати свою кожну емоцію, думку чи переживання і давати всьому оцінку. Під кінець дня, можна побачити скільки всього трапилося з вами за день. URL: <https://bitly.su/vNqb>

Застосунок «Лічильник Калорій від FatSecret». Лічильник калорій є корисним застосунком для того, щоб просто знайти інформацію про харчову цінність продуктів, легко відслідкувати страви, які Ви споживаєте, фізичні вправи та вагу. Застосунок також містить сканер штрих-кодів та ручний набір штрих-коду; харчовий щоденник; щоденник для тренувань; дієтичний календар. URL: <https://bitly.su/kCdGX>

Застосунок «Швидка допомога». «Швидка допомога» (перша допомога) є застосунком-довідником щодо надання першої допомоги потерпілим або хворим людям в різних екстремальних та критичних ситуаціях. Застосунок містить перелік невідкладних дій під час очікування медичної допомоги, список

препаратів та перев'язувального матеріалу аптечки першої допомоги. Можна користуватися застосунком в офлайн-режимі. URL: <https://bitly.su/qyw3oD>

«Тест на самооцінку». Рівень самооцінки впливає на кожен сферу життя людини. Пройти тест та дізнатися рівень своєї самооцінки дуже легко, а також в кінці можна отримати рекомендації. Питання до тесту розроблені трьома докторами психологічних наук. URL: <https://bitly.su/r0rqTo1>

Застосунок «Отруйні рослини». Застосунок містить опис найпоширеніших отруйних рослин. URL: <https://bitly.su/eUfd>

Застосування електронних (мобільних) застосунків на уроках основ здоров'я дає можливість вчителю скоротити час на вивчення матеріалу за рахунок наочності та швидкості виконання роботи, перевірити знання учнів в інтерактивному режимі. Це підвищує ефективність навчання, допомагає реалізувати потенціал особистості, сприяє розвитку інтелекту, інформаційної культури учнів, робить уроки пізнавальними та цікавими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бученко І. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. URL: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=200&Itemid=60 (дата звернення: 23.05.2021).
2. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мобільний_застосунок (дата звернення: 23.05.2021).
3. Качинська Г. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках. URL: <http://labtv.at.ua/load/0-0-0-77-20/> (дата звернення: 23.05.2021).

УДК: 327.7, 341.24

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В РАМКАХ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ

Ковчина Ірина Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор

Панченко Маргарита Валеріївна

кандидат історичних наук, доцент

Національний педагогічний університет

імені М.П.Драгоманова

м. Київ, Україна

Анотація: В статті розкриваються актуальні питання здобуття, оброблення аналізу та застосування міжнародної інформації студентами-міжнародниками в процесі їх діяльності. Тлумачаться основні аспекти використання всіх каналів комунікації та процесів і способів розповсюдження інформаційної політики держави.

Ключові слова: міжнародна інформація, право на інформацію, інформаційна діяльність, інформаційні технології, інформаційна політика.

Інформаційна сфера є цілісним процесом сприйняття сучасної дійсності. Вдале поєднання минулого і теперішнього стало запорукою прогресивного мислення молодого покоління. Вони глибокі, прямолінійні, емоційні, впевнені та поінформовані. Прямий доступ молоді до публічної інформації дає величезну перевагу та закликає до більшої відповідальності перед собою та перед суспільством.

Аналітичні здібності тлумачення інформаційних потоків є основою професійної діяльності студентів-міжнародників факультету психології НПУ імені М.П. Драгоманова. Професійні компетенції студентів-міжнародників засновуються на політичній та правовій свідомості, волі та впевненості до

здійснення політичних змін в державі. Вони вчать мислити і діяти в руслі загальних прагнень та принципів світових лідерів до забезпечення колективної безпеки в міжнародному товаристві, частиною якої є інформаційна обізнаність та інформаційна безпека.

Під час здобуття знань та вмінь за освітньою програмою «Міжнародні відносини. Міжнародна інформація» ми використовуємо нові сучасні методи та методики подачі лекційного матеріалу, зокрема прейс-релізи, презентації, програму MindMeister та ін., прослідковуємо вміння студентів практично самостійно збирати, накопичувати та адаптувати інформацію до поставлених цілей через новітні системи та технології. Це дозволяє поєднати усі напрямки інформаційної діяльності, інформаційної просвіти та інформаційної безпеки через різні канали комунікації, розширити світогляд свій та громадськості, на яку спрямований інформаційний вплив.

Студенти-міжнародники чітко розмежовують для себе ці поняття, слідкують за їх перебігами в міжнародному інформаційному просторі і тлумачать нормативні межі дозволеною та недозволеної поведінки в сфері міжнародних відносин. Адже відповідно до Конституції України, статті 34, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір [1].

Ми долучаємо студентів до міжнародних інформативних заходів, конференцій, круглих столів за участю дипломатів та представників міжнародних організацій, що дає їм можливість не тільки набути практичного досвіду управління інформаційними потоками, а й зрозуміти причинно-наслідковий взаємозв'язок між інформаційною діяльністю держави та її іміджевими характеристиками в світовому товаристві. Міжнародники як політично свідомі громадяни української держави, розуміють курс зовнішньої політики органів державної влади і його спрямованість на захист основної цінності – життя та здоров'я громадян держави.

Студенти-міжнародники факультету психології НПУ імені М.П. Драгоманова вивчають процеси одержання, використання, поширення, зберігання інформації. В рамках предметів «Міжнародна інформація» та «Міжнародні інформаційні системи та технології» студенти закладають базові знання та вміння щодо інформаційною діяльності, вивчають джерела офіційної та неофіційної інформації та професійно її аналізують, тлумачать та використовують в міжнародному просторі.

В процесі студентської діяльності та в подальшому в рамках своїх повноважень вміння збирати, аналізувати та використовувати інформацію шляхом звернення до інформаційних баз і банків даних, служб, систем, мереж, забезпечить професійні навички дипломатичної діяльності. Студенти ознайомлені зі стратегічними державними органами, що діють в сфері інформаційної політики, зокрема і Міністерством культури та інформаційної політики України, вчать вести порівняльний аналіз запланованої та виконаної роботи.

Інформаційна сфера в сучасній світовій спільноті пов'язана з інформаційними технологіями. Міжнародні відносини продовжують активно інформатизуватися як публічній, так і в приватній галузі. Українська держава в рамках курсу європеїзації активно працює над розробкою та активним запровадженням цифрової епохи. Важливим кроком було формування нового органу управлінської діяльності - Міністерства цифрової трансформації України. Основними завданнями якого стало підтримання державної інформаційної політики в руслі її покращення та створення ряду інформаційних програм, які мали покращити доступ до інформаційної сфери населенню України, а також запобігти різного роду маніпуляціям. Такий процес діяльності отримав назву вже «держави в смартфоні». Його впровадження та активна підтримка Президента України була розкрита на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Цифровізація» від 17 травня 2021 року, теми: цифрова грамотність та е-освіта, перехід до режиму paperless, цифровізація промисловості, природоохоронної сфери України, будівельної галузі та розвиток «розумних»

міст. Також обговорюватимуться можливості забезпечення рівного цифрового доступу для широких верств суспільства, кібербезпека та розвиток системи захисту персональних даних українців [2].

Велика частина населення активно користується, як і наші студенти - міжнародники новоствореним та презентованим додатком «Дія». Цей додаток дозволяє швидке розміщення та доступ до своїх особистих даних, оперативно отримувати інформацію, в тому числі міжнародного характеру. Впровадження та належне забезпечення електронних послуг по всій державі набуло потреби в підвищенні цифрової грамотності. Ці питання були передбачені Міністерською програмою плануванням курсів цифрової освіти. Інформаційна освіченість дасть можливість опанувати знання не лише з основ пошуку інформації в електронних джерелах, а й знання та вміння інформаційного захисту та інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека є ключовим поняття національного інтересу, вона закладає в собі безпеку захисту державної таємниці, захисту від потоків неправдивої, дегуманізуючої інформації та пропагандистської діяльності. Важливою складовою інформаційної безпеки держави є безпека її громадян, захист молодого покоління від зовнішніх впливів, адже інтернет мережа - це безкордонний простір, де щосекунди відбувається оновлення інформації. Її швидкоплинність і непостійність несе свій маніпулятивний вплив на підсвідомість молодого покоління, які стануть розбудовувачами української державності та хранителями національної самоідентичності. Саме тому ми в структурі факультету психології активно застосовуємо у своїй професійній лекційній та практичній діяльності психологічні тренінги та вправи, вчимо студентів розпізнавати підозрілі канали комунікації та бути стійкими до маніпулятивних впливів. Проблемним залишається питання виникнення та діяльності в інформаційній сфері цілого ряду невідомих експертів, які користуються популярністю у молоді. Ці особи публікують на своїх сторінках курси, думки та судження, які не завжди є професійними та достовірними, а питання відповідальності за недостовірну інформацію є досі відкритим і

неврегульованим.

Уміння аналізувати інформацію на її правдивість – це прямий обов’язок студентів-міжнародників. Вони набувають вміння оперувати в своїй діяльності всіма видами міжнародної та внутрішньодержавної інформації: статистичної, демографічної, нормативної, бібліотечної, архівної, інформаційних агенств, інформація засобів масової інформації, видавнича, телекомунікаційна, кінематографічної, рекламної та ін.

Міжнародники розуміють, що Президент України є офіційним джерелом розповсюдження інформації, він є представником держави, як і весь державний апарат. Студенти знають, що обов’язково глава держави в рамках своїх повноважень має висловити свою позицію – підтримки чи засудження в рамках будь-яких міжнародних подій. І його публічний виступ як посадової особи є джерелом офіційної інформації.

Отже, виходячи з вищевказаного, ми прийшли до висновків, що опанування процесами одержання, володіння, аналізу міжнародної інформації є невід’ємним елементом освітньої програми навчання студентів-міжнародників факультету психології НПУ імені М.П. Драгоманова. Це дасть їм можливість стати активними учасниками цифрової інформатизації населення, забезпечить їх подальшу професійну діяльність та сприятиме підвищенню професійної грамотності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-17-travnnya-vidvidaye-vseukrayinskij-foru-68477>

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ГЕНДЕРНОГО СПРЯМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Корнієнко Лілія Олександрівна

здобувачка освіти 1 курсу
факультету соціально-психологічної
освіти та управління,

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Annotation. In article the topical topic of modernity on the development of the gender issue in Ukraine is considered. The work of gender centres and organizations in our country has been carried out in a more global way. The study consists of a reliable and qualitatively analysed material which forms the basis of this article. The work provides an overview of the basic provisions of gender centres and organizations in Ukraine. For this study the following public organizations were chosen as the center «Women's Perspectives», the gender center «Corona», Insite and public organization «Gender Club Dnieper». In sadness, this material forms a clearer understanding of the concept of «gender organizations and centers» and the activities of these groups in Ukraine.

Key words: gender centers, public organizations, violence, gender equality, discrimination, gender issues.

Однією з актуальних проблем сьогодення суспільства виступає питання гендеру та гендерної рівності. Проте зазначена проблематика викликає й

дискусії. Разом з тим, останнім часом збільшується зацікавленість питанням щодо гендерної паритетності та правом на захист гендерної рівності у різних сферах діяльності. Провідну роль у процесі просвітництва та правового регулювання процесів рівності чоловіків та жінок відіграють різноманітні організації. Гендерні центри та організації – це групи однодумців, дії яких спрямованні на розроблення та впровадження гендеру, гендерної проблематики та їх чіткого функціонування в усіх сферах суспільного життя людини. У теперішній час можемо спостерігати, що в Україні розпочався успішний розвиток та модернізація цих організацій та об'єднань, що насамперед надає впевненість індивідам щодо їх соціального статусу та житті в соціумі в цілому.

В Україні потужно розвивається гендерний рух, що знаходить вияв у діяльності численних організацій, гендерного спрямування. Окреслимо основні вектори діяльності таких організацій: Центр «Жіночі перспективи», Гендерний центр «Корона», Інсайт та Громадська організація «Гендерний клуб Дніпро».

Основною метою діяльності Центру «Жіночі перспективи» у Львові виступає «сприяння впровадженню гендерних підходів у практику діяльності державних та недержавних інституцій, сприяння просуванню жінок до прийняття рішень на всіх рівнях, сприяння подолання гендерної дискримінації на ринку праці та більшого залучення жінок до підприємницької діяльності» [1]. На нашу думку, такі дії сприяють вирішенню питань дискримінації та гендерних стереотипів щодо «слабкої» статі на ринку праці. Не менш важливими стали інші напрямки діяльності центру такі, як протидія домашньому насильству: організація прагне відстоювати та захищати права жінок, котрі потрапили в насильницьке середовище, надавати їм якісну допомогу та гарантувати правосуддя; підтримка жіночих та правозахисних організацій, метою є навчити та сприяти реалізації діяльності гендерних підходів на практиці, захист прав жінок та дітей у діяльності не гендерних та жіночих організацій, надавати підтримку місцевим новоутворенням; протидія торгівлі людьми: центр звертає увагу на підтримку потерпілих та надання їм якісних послуг з боку їх організації та держави. У період квітня 2012 – березня

2016 рр., центром було проведено правові консультації для жінок жертв насильства та дискримінації у Львівській області – 127 виїзних консультаційних сесій у містах Львівської області. Загальна кількість консультацій – 1661, 99 судових справ підтриманих юристами організації, 22 тренінгових занять працівників правоохоронних органів, судів і т.д., 18 тренінгових занять для студентів юридичних факультетів, видання та розповсюдження посібника «Насильство в сім'ї: шляхи вирішення проблеми» та ін [2]. Отже, діяльність цієї громадської організації успішно реалізовує вирішення гендерних питань у суспільному житті людей.

Харківський гендерний інформаційно-аналітичний центр «Корона» проводить різновекторну діяльність щодо гендерного питання. Зокрема, це видавнича діяльність: друковані та електронні версії науково-публіцистичного журналу «Я», у якому кожен випуск присвячений окремій темі; видають власні книжки – це можуть бути посібники для педагогів та журналістської спільноти, звіти щодо дослідження, аналітичні та довідкові матеріали. Також центр проводить проекти з неформальної освіти, які впливають на підвищення рівня гендерної чутливості, в першу чергу, їх розробляють для тих хто має колосальний вплив на формування світогляду людей і суспільного життя. Мета даного центру є дуже актуальною у сучасному світі: «сприяти утвердженню в українському суспільстві демократичних цінностей, справедливості, і передусім – гендерної рівності»[3]. Організація створила Гендерну експертну платформу, котра об'єднує кращих фахівців задля обміну ідей щодо гендерної проблематики. Ґрунтуючись на вищесказаному, можемо дійти висновку, що центр займається широким спектром діяльності, що спрямована на справедливість щодо забезпечення гендерну рівність.

Громадська організація «Інсайт» в Києві – один з найперспективніших гендерних центрів сучасності. В інтерв'ю з К. Ніколенко очільниця організації, О. Шевченко, привернула увагу до їхньої головної місії та її незмінності упродовж усього існування центру: «Наша місія залишається незмінною протягом всієї історії діяльності «Інсайту» – це надання правової,

психологічної, соціальної допомоги для ЛГБТКІ-спільноти в Україні та просування ідей гендерної рівності і фемінізму»[4, ст. №1] Характерні риси організації проявляються через їх феміністичний підхід до роботи, де вони допомагають жінкам отримати можливість голосу у тій або іншій ситуації чи виправити несправедливість нинішнього патріархального суспільства. Організація, як зазначено на її офіційному сайті, також займається «проведення вуличних акцій та демонстрацій на підтримку прав ЛГБТ-людей, жінок та інших уразливих соціальних груп»[5]. Організують різноманітні заходи щодо гендерної тематики такі як: дискусії, кінопокази, майстер-класи, групи зростання самосвідомості, публікація навчальних матеріалів, розповсюдження інформації в соціальних мережах і т.д. Центр надає допомогу різних спеціалістів (психологів, юристів, медиків) ЛГБТ-спільнотам. Реалізують різні проєкти: Шелтер, Фестиваль і т. под.

Громадська організація «Гендерний клуб Дніпро» сприяє реалізації принципів гендерної рівності, недискримінації, рівних можливостей шляхом проведення інформаційних кампаній, організації масових просвітницьких заходів, налагодженню комунікації та підвищення якості діалога вразливих груп і ключових зацікавлених сторін (органів державної влади, місцевого самоврядування, ЗМІ, бізнесу, навчальних закладів та ін.) [6]. Головна місія цієї організації привертає до себе багато прибічників та прибічниць, що надає змогу виокремити різновиди різних поглядів на «старі» та «нові» проблеми гендерного дискурсу. Гендерний клуб Дніпро акцентує свою увагу на різних напрямках діяльності такі, як аналіз культурних та суспільних установ, пошук ідентичностей, подолання дискримінаційних стереотипів та інші. Отже, проаналізувавши головну мету цієї організації, можна зробити висновок, що центр проводить дуже важливу суспільну діяльність, яка покращує гендерну думку серед людей.

На сьогодні в Україні діє ряд організацій гендерного спрямування, зокрема, Амбасадора жінок-підприємців, Всеукраїнське об'єднання жінок-депутатів, «Відкрите суспільство», Гендерний центр «Крона», «Ділові

українські жінки», Європейська асамблея жінок-депутатів, Інсайт, Жіночий консорціум України, Кременчуцький інформаційно-просвітницький центр «Європейський клуб», «Ла страда-Україна», Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних», Ресурсний центр «Майбуття», Студена, Сучасна жінка, ХОЦ «Успішна жінка», Центр «Жіночі перспективи», Центр «Розвиток демократії», Центр соціальних і трудових досліджень, Феміністична майстерня, Жіночий ветеранський рух та ін. [7], що мають на меті втілення культурно-просвітніх та правозахисних проєктів щодо питання гендерної рівності в українському суспільстві.

У цілому, аналізуючи діяльність гендерних центрів та організацій, їх співпрацю із соціумом та досягнення, можемо дійти висновку, що ці організації мають суттєвий вплив на формування та частково навіть на зміну світогляду людей. Намагання знайти розв'язанням гендерних проблем різними способами, починаючи з тренінгів та дискусій, закінчуючи вуличними заходами та правовими ініціативами, сприяє залучення гендерного підходу в різноманітні сфери життєдіяльності суспільства. На нашу думку, за діяльністю таких центрів – майбутнє, адже українське суспільство позитивно сприймає питання гендерної паритетності та рівності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Громадська організація «Центр Жіночої перспективи». Про нас. URL: <http://www.women.lviv.ua/about-us/> (Дата звернення: 21.05.2021)
2. Громадська організація «Центр Жіночої перспективи». Захист прав жінок: програма правової допомоги та стратегічного судочинства. URL: <http://www.women.lviv.ua/zahist-prav-zhinok-programa-pravovoyi-dopomogi-ta-strategichnogo-sudochinstva/> (Дата звернення: 21.05.2021)
3. Гендерний інформаційно-аналітичний центр «Корона». Про нас. URL: <http://www.krona.org.ua/pro-nas.html> (Дата звернення: 21.05.2021)
4. К. Ніколенко. «Чим гучніше ти говориш про порушення прав людини, особливо в часи війни, тим більше роздратування чуєш у відповідь» –

Інтерв'ю з очільницею ГО «Інсайт» Оленою Шевченкою. URL: https://movementsarchive.files.wordpress.com/2020/03/interview_insightukraine_ukr_2-1.pdf (Дата звернення: 21.05.2021)

5. Громадська організація «Інсайт». Про нас. URL: <https://www.insight-ukraine.org/uk/page/our-activitie> (Дата звернення: 21.05.2021)

6. Громадський простір. Гендерний клуб Дніпро. URL: <https://www.prostir.ua/?organization=hendernyj-klub-dnipro> (Дата звернення: 21.05.2021)

7. Громадські організації. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/community/organizations/gromadski-organizatsii-134539.html> (Дата звернення: 21.05.2021)

УДК 351.8

**КВАЛІФІКОВАНИЙ ПІДБІР КАДРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Косенко Аліса Володимирівна

к.держ.упр., доцент

Мельников Олександр Федорович

д.держ.упр., професор

Минко Петро Євгенович

к.ф.-м.н., доцент

Харківський регіональний інститут

державного управління

Національної академії державного управління

при Президентові України

Анотація: розглядаються актуальним питанням удосконалення процесу кадрового забезпечення органів виконавчої влади. Проаналізовано сутність кадрової політики органів влади та основні її завдання. Визначено сучасні проблеми та пріоритети кадрового забезпечення органів виконавчої влади. Виокремлено ефективні методи оцінювання під час відбору персоналу. Досліджено заходи з реформування системи професійного навчання державних службовців. Запропоновано шляхи удосконалення кадрового забезпечення органів виконавчої влади шляхом кваліфікованого підбору кадрів та підвищення мотивації посадових осіб до самонавчання та підвищення кваліфікації.

Ключові слова: державна служба, державне управління, кадрове забезпечення, підвищення кваліфікації, підбір кадрів, мотивація.

В умовах прискорення темпу суспільно-політичного й економічного розвитку України актуалізується проблема підвищення ефективності

державного управління. Особливого значення набуває аналіз проблем формування та реалізації державної кадрової політики в державних органах влади, яка покликана визначити шляхи, засоби й механізми кадрового забезпечення реформ, максимально ефективно використовувати кадровий інтелектуальний потенціал, вироблення принципів і критеріїв відбору та розстановки кадрів за об'єктивними даними, стимулюючи їх службове і професійне зростання.

Відповідно до Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки [1] реалізація державної кадрової політики має бути спрямована на досягнення:

- в соціальному аспекті - високого рівня розвитку людського потенціалу держави, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації, гідної оплати праці;
- в економічному аспекті - забезпечення всіх галузей суспільного виробництва кваліфікованими кадрами, зростання конкурентоспроможності держави, підвищення рівня добробуту населення;
- в інституційному аспекті - удосконалення нормативно-правової бази з метою запровадження новітніх підходів у кадровому менеджменті;
- в організаційному аспекті - розбудови системи управління трудовими ресурсами на засадах соціального діалогу та партнерства держави і суб'єктів підприємницької діяльності.

Забезпечення висококваліфікованими персоналом органів державної влади є головною умовою створення професійної державної служби, яка буде забезпечувати успішну реалізацію реформ та сталий розвиток держави.

Державна кадрова політика ґрунтується на таких загальних принципах: законність; дотримання права людини на вільний вибір професії та виду трудової діяльності; запобігання дискримінації за етнічними, соціальними, політичними, релігійними, гендерними та іншими ознаками; професіоналізм, добросовісність та етика поведінки; прозорість і відкритість; врахування потреб та перспектив розвитку держави відповідно до загальнодержавних пріоритетів,

особливостей регіонального розвитку та розвитку різних сфер економіки; раціональність у доборі й розстановці кадрів; сприяння професійному та кар'єрному розвитку працівників, можливостей для всебічного, гармонійного розвитку та реалізації особистості; вільний доступ до державної служби.

Стаття 19 Закону України «Про державну службу» [2] визначає право громадян України на участь в управлінні державними справами та рівний доступ до публічної служби, разом з цим, у вказаній статті визначається перелік вимог до кандидатів на вакантні посади державної служби та вичерпні обмеження щодо вступу на державну службу.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, проводиться конкурс на зайняття вакантної посади державної служби згідно Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою КМУ від від 25.03.2016 № 246 [3], що визначає процедуру проведення конкурсу з урахуванням різних категорій посад («А», «Б», «В»). Зазначеною постановою запроваджуються такі етапи конкурсу, як тестування кандидатів, розв'язання ситуаційних завдань (крім категорії «В»), проведення співбесіди.

Конкурс проводиться з дотриманням принципів: забезпечення рівного доступу; політичної неупередженості; законності; довіри суспільства; недискримінації; прозорості; доброчесності; надійності та відповідності методів тестування; узгодженості застосування методів тестування; ефективного і справедливого процесу відбору [Там же].

Кандидати проходять тестування на знання законодавства (Конституції України, Закону України «Про державну службу», Закону України «Про запобігання корупції», законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про адміністративні послуги», «Про місцеві державні адміністрації», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Конвенції про права осіб з інвалідністю, Бюджетного кодексу України та

Податкового кодексу України).

Кандидатами на зайняття посад категорії «А» і «Б» проводиться розв'язання ситуаційних завдань з метою з'ясування спроможності кандидатів використовувати свої знання та досвід під час виконання посадових обов'язків шляхом оцінки відповідності компетентності та професійних знань кандидата встановленим вимогам, зокрема на знання спеціального законодавства, що пов'язані із завданнями та змістом роботи державного службовця відповідно до посадової інструкції.

Співбесіда проводиться з метою оцінки відповідності професійної компетентності кандидата встановленим вимогам, які не були оцінені на попередніх етапах конкурсу.

За результатами конкурсу визначається переможець конкурсу та другий за результатами конкурсу кандидат. Другий за результатами конкурсу кандидат на зайняття вакантної посади державної служби має право на призначення на таку посаду протягом одного року з дня проведення конкурсу, якщо посада стане вакантною, а також у разі, якщо переможець конкурсу відмовився від зайняття посади або йому відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки.

На сьогодні під час проведення відбору кандидатів на заміщення вакантних посад державної служби враховуються формальні критерії (документи, які дають підстави брати участь у заміщенні цієї посади: трудова книжка, документи про освіту, інші документи для підтвердження відповідності умовам конкурсу), знання законодавства, вміння орієнтуватися у ситуації під час співбесіди. Основною методикою професійного відбору на державну службу є тестування та співбесіда кандидатів на заміщення вакантних посад державних службовців, за таких умов при прийомі на державну службу можна лише виявити знання щодо законодавства України, майбутніх посадових обов'язків. Поза увагою залишається психологічні якості претендента, наприклад, людина конфліктна або має проблеми з комунікабельністю, не кожен може бути керівником або виконавцем.

Діючий порядок проведення конкурсу удосконалений у порівнянні з попереднім, який затверджений постановою КМУ від 15.02.2002 №169 [4] та передбачав такі три етапи:

- публікація оголошення державного органу про проведення конкурсу в пресі або поширення його через інші засоби масової інформації;
- прийом документів від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі, та їх попередній розгляд на відповідність встановленим кваліфікаційним вимогам до відповідного рівня посади;
- проведення іспиту та відбір кандидатів.

Проведення іспиту передбачало лише визначення рівня знань положень Конституції України, у сфері антикорупційного законодавства, стосовно державної служби та спеціального законодавства, яке регламентує роботу державного органу. Перелік питань на перевірку знань затверджувався керівником органу, у якому проводився конкурс. Особи, які успішно склали іспит, проходили співбесіду, після чого конкурсна комісія визначала переможця конкурсу.

Не зважаючи на удосконалення процедури відбору кандидатів на заміщення вакантних посад державної служби, залишаються фактори суб'єктивного впливу на відбір - ситуаційні завдання і співбесіда.

Ситуаційні завдання для кандидатів на зайняття посад категорії "Б" розробляються у державному органі, в якому проводиться конкурс, та затверджуються рішенням конкурсної комісії. Співбесіду проводить конкурсна комісія, яка найчастіше складається лише з працівників державного органу, що може призвести до виникнення ризиків навмисного впливу та прояву особистого негативного чи позитивного ставлення члена конкурсної комісії до кандидата та на остаточне визначення переможця конкурсу.

На думку Яцюк О. М. [5] доцільно використовувати такі методи оцінювання під час відбору персоналу:

1) перевірка рекомендацій та послужних списків. При відборі кандидатів можуть попросити надати відгуки попередніх начальників або інші аналогічні

документи. Останнім часом частіше практикуються спеціальні запити, в яких колишнього роботодавця просять оцінити кандидата за певним переліком якостей. При такій перевірці аналізується хронологічний порядок місць роботи кандидата, звертається увага його на прогалини і зміни робочих місць.

2) комплекс методики assessment centre, до якої входять тести, дискусії, анкети, аналіз ситуацій, імітаційні і ділові ігри, розв'язування кейсів (комплексних ситуаційних завдань). Перевагою їх є включення до процедури оцінювання вимог робочих місць, організаційних ролей, практичних ситуацій, а також можливість зворотного зв'язку між оцінювачем, оцінюваним та спільного підсумовування результатів оцінювання.

3) методика STAR (Situation Target Action Result) - це методика виявлення поведінкової реакції. Суть методики полягає в тому, що кандидату на вакантне місце в компанії ставлять ситуаційні питання. Як проблеми, що обговорюються, часто використовуються реальні чи гіпотетичні ситуації, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю кандидата. Такий тип співбесіди дає змогу більшою мірою оцінити здатність кандидата вирішувати певні типи завдань, ніж його аналітичні здібності в цілому;

4) «CASE-інтерв'ю», або ситуаційне інтерв'ю. Зазначена методика дає більше можливостей для збору необхідної інформації, ніж методика STAR, тому що охоплює ті характеристики кандидата, які важливі для конкретного роботодавця. Інтерв'юер пропонує таку ситуацію, яка дає можливість перевірити саме те, що цікавить в певний момент, отримати інформацію, яка допоможе визначити придатність кандидата на посаду. Ця методика дає можливість всебічно оцінити як навички, так і індивідуальні особливості, цінності та моделі поведінки кандидата.

Кадрове забезпечення здійснюється як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел. Із зовнішніх джерел відбувається залучення найкомпетентніших працівників з інших державних органів, органів місцевого самоврядування, недержавних структур, здібних випускників вищих навчальних закладів через конкурсний відбір. А внутрішнє джерело – це залучення вже працюючих

державних службовців, які претендують на вищі чи рівноцінні посади в органі державної влади.

Використання внутрішніх джерел набору персоналу дозволяє забезпечити «прозорість» кадрової політики підприємства, високий ступінь керованості, можливість планування просування працівників і цілеспрямованого підвищення кваліфікації персоналу. Також підвищується мотивація і ступінь задоволення працею працівників. Крім того, у випадку, коли переведення на нову посаду збігається з бажанням самого претендента, зростає його продуктивність праці.

До недоліків внутрішніх джерел набору персоналу можна віднести: поява небажаних неформальних зв'язків у підприємстві; необхідність розробки комплексної програми розвитку персоналу; додаткові витрати на перенавчання; обмеження залучення нових працівників з власними поглядами, навичками і досвідом роботи [6].

Зовнішніми джерелами пошуку кадрів можуть бути:

- розміщення оголошень у засобах масової інформації (буде забезпечено широке охоплення населення при відносно низьких початкових витратах);
- інформування вищих навчальних закладів про наявні вакантні посади (для залучення молодих спеціалістів);
- участь у ярмарках вакансій (дані засоби залучення персоналу в основному застосовуються підприємствами, які не терміново закривають вакансії, для пошуку працівників масових професій, які мають середній і низький рівень кваліфікації [Там же]);
- розміщення інформації про вакантні посади в мережі Інтернет (можливість ведення діалогу в режимі реального часу з претендентами, що знаходяться в різних географічних місцевостях, але обмеженні можливості оцінки кандидата при використанні виключно електронної комунікації);
- пошук кандидатів через державні центри зайнятості (до послуг центрів зайнятості звертаються лише безробітні, які на частую не є

висококваліфікованими спеціалістами та робітниками).

До загальних недоліків залучення персоналу за рахунок зовнішніх джерел можна віднести: витрати на залучення працівників; з'являється ризик, що претендент не пройде випробувальний термін саме через неприйняття його колективом та погане знання державного органу; тривалий період адаптації; блокування можливостей службового зростання для працівників органу, що погіршує соціально-психологічний клімат в колективі.

Для державних службовців, які бажають зайняти вищу посаду в державному органі, в якому працюють, доцільно впровадити спрощену процедуру. Наприклад, переведення на вищу посаду державної служби без проведення конкурсу за результатами підвищення кваліфікації, отримання відмінної оцінки за наслідками результатів щорічного оцінювання, наявність певного стажу роботи.

Аналізуючи процедури вступу на державну службу в країнах Європейського Союзу, можна виокремити ряд вимог для доступу до публічної служби, що є спільними для більшості країн:

1) громадянство держави, на службу якої вступає особа (є винятки, але в цілому вимога громадянства є досить жорсткою у більшості зарубіжних держав);

2) повна дієздатність особи;

3) володіння державною мовою (мовами);

4) перебування у межах певного віку (мінімальний вік – 18-21 рік, у Німеччині – 27 років для зайняття постійних посад; максимальний вік – 60-65 років; в Австрії, Бельгії, Франції – від 40 до 50 років);

5) наявність відповідної освіти (для зайняття одних посад достатньо середньої освіти, для інших необхідною є наявність вищої освіти зі ступенем бакалавра чи магістра; напрями освітньої підготовки є відмінними для різних служб, проте, наприклад, в Німеччині значна частка чиновників мають юридичну освіту);

6) відсутність судимості;

7) відсутність кровної або матримоніальної спорідненості претендента на посаду із майбутнім безпосереднім керівником;

8) фізична (медична) придатність;

9) дотримання військового законодавства (претендент чоловічої статі повинен або вже пройти військову службу, або бути звільненим від неї);

10) проходження підготовчої служби (у багатьох державах набути статус публічного службовця можна лише після проходження підготовчої служби протягом певного періоду, лише після успішного завершення такої служби особа може претендувати на постійну посаду) [7].

Порядок проведення конкурсу у європейських державах можна поділити на такі стадії:

1) публічне інформування про наступний конкурс на певні посади;

2) конкурс документів (відбір конкурсною комісією кандидатів, що відповідають встановленим та оголошеним вимогам згідно з поданими документами);

3) проведення іспиту (письмового або усного; визначаються знання загального та спеціального законодавства та спеціальних навичок та знань, необхідних для належного виконання функцій державного службовця);

4) прийняття рішення про рекомендації на зайняття певних посад.

Службовці Німеччини перебувають в одному з трьох видів правового статусу, які відрізняються рівнем правової захищеності й обсягом функціональних обов'язків:

1. Підготовча служба. Успішне проходження першого державного іспиту дає доступ до підготовчої служби, або, як її ще називають, служби до відкликання. Вона характеризується найменшою правовою захищеністю, службовця можуть звільнити за вчинення дисциплінарного проступку. Службовець не обіймає жодної посади, а проходить теоретичну та практичну підготовку до перебування на всіх посадах, що відповідають тому професійному напрямку, з якого він здобуває освіту. Підготовча служба для службовців простого рівня триває півроку, середнього рівня – 2-2,5 роки,

підвищеного рівня – 3 роки, а вищого – 2-2,5 роки. За умови успішного проходження підготовчої служби службовець допускається до складання другого державного іспиту – «кар'єрного» іспиту. Якщо він складений успішно, то службовця призначають на посаду за умови наявності одиниці в штатному розписі й бюджетного фінансування. Призначення на посаду надає службовцю інший правовий статус, він переходить на випробувальну службу.

2. Випробувальна служба починається з призначення на посаду і триває, як правило, від одного року в службовців простого рівня до трьох років у службовців високого. Вона характеризується посиленням правової захищеності службовця, яке проявляється в неможливості його звільнення без наявності передбачених законом обставин.

3. За умови успішного проходження випробувальної служби службовець вважається призначеним по життєво. По життєво призначення отримують службовці, яким на момент призначення виповнилося 27 років. Цей статус характеризується найвищим рівнем правової захищеності та визначає правила перебування в публічно-правових відносинах [8].

Одним із найважливіших чинників підвищення рівня професійної компетентності державних службовців є мотивація, яку можна трактувати як сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають державного службовця до діяльності, задають межі й форми діяльності та надають цій діяльності спрямованості, яка орієнтується на досягнення оставлених цілей [9].

Підвищення кваліфікації повинно здійснюватися з урахуванням перспектив розвитку та потреб у службовій кар'єрі державного службовця, але здебільшого воно має формальний характер – служби управління персоналу проводять роботу для виконання чинного законодавства, але самі державні службовці не зацікавлені в цьому, оскільки не бачать сенсу в цих навчаннях і здебільшого вважають це відволіканням їх від роботи.

Система підвищення кваліфікації державних службовців потребує вдосконалення шляхом впровадження систематичного навчання та розвитку державних службовців, зміни механізмів матеріального і морального

стимулювання державних службовців для проходження підвищення кваліфікації [10].

Щоб державний службовець успішно реалізовував свої знання, уміння і навички у професійній діяльності, повинна бути для цього достатня мотивація. У сучасних умовах проблемою мотивації є її недосконалість у сфері державної служби, недостатнє фінансування заходів, спрямованих на вдосконалення мотивації державних службовців, а також відсутність закріплення в нормативно-правових актах процедур підвищення мотивації державних службовців.

Одним із основних елементів управління персоналом державної служби і мотивації кадрів є оплата праці. Проте сьогодні оплата праці державних службовців, особливо спеціалістів, слабо пов'язана з кваліфікацією кадрів, освітою та професійною підготовкою, результатами навчання, ефективністю виконання посадових обов'язків. Реформування оплати праці державних службовців має забезпечити конкурентоспроможність державної служби на ринку праці порівняно з роботою в інших сферах економіки, у тому числі й державного сектора, запобігання корупції, кардинальне підвищення зацікавленості працівників органів влади у продуктивній та якісній, ініціативній та ефективній, сумлінній і відповідальній роботі, у подальшому кар'єрному зростанні на засадах особистих професійних досягнень [11].

Під час аналізу мотивації до праці у теорії очікування підкреслюється важливість трьох складових: «витрати праці – результати», «результати – винагорода» і валентність (задоволення винагородою). Перший чинник, що визначає мотивацію в теорії очікування, - це «витрати праці – результати» - співвідношення між витраченими зусиллями й одержаними результатами. Очікування у відношенні «результати – винагорода» визначають очікування конкретної винагороди або заохочення у відповідь на досягнутий рівень результатів. Третій чинник, від якого залежить мотивація, - це валентність або цінність заохочення або винагороди, тобто передбачувана міра відносного задоволення або незадоволення, яка виникає внаслідок отримання певної

винагороди [10].

З цього випливає, що існує пряма залежність між посиленням мотивації державних службовців, розміром їх винагороди й вірогідністю отримання винагороди за умови докладанням ним необхідних зусиль.

Мотивація підвищується, якщо держаний службовець впевнений, що їх зусилля обов'язково дозволять їм досягти мети й приведуть до отримання цінної винагороди. Якщо ж вірогідність успіху або цінність винагороди оцінюється невисоко, то мотивація знижується.

Щодо зарубіжного досвіду мотивування професійної діяльності державних службовців, то, наприклад, у Сполучених Штатах Америки система мотивації полягає в тому, що оклад і заробітна плата службовців зростають в залежності від особистої кваліфікації, кількості виконуваних завдань, якості їх виконання. При цьому розробляються підходи, які виявляють рівень кваліфікації виконавців, встановлюється коло професій, якими вони можуть оволодіти в процесі підвищення кваліфікації, встановлюється шкала оплати в залежності від обсягу набутих професійних знань і навичок. Службовці отримують доплату лише за засвоєння тих професій, які необхідні організації. Оплата службовців складається з фіксованої ставки і гнучкої системи доплат залежно від індивідуальних професійних досягнень.

Найбільш ефективними методами мотивації спеціалістів і керівників у США є: застосування ефективних систем оплати праці; використання доплат і надбавок; керівництво спеціальними програмами; участь в управлінні в будь-якій формі, наприклад, у роботі комітету планування; грошові винагороди, короткострокове преміювання, підвищення заробітної плати за результати праці тощо [5].

Враховуючи зарубіжний досвід, для удосконалення процедури підвищення кваліфікації державних службовців доцільним було б створити дієву систему стимулювання та мотивації державних службовців до підвищення кваліфікації та ефективного виконання посадових обов'язків – державні службовці повинні бути впевнені, що їхні зусилля приведуть до цінної

винагорода, і чим вище бути оцінюватися винагорода тим сильніша буде мотивація; підвищення кваліфікації та освіта повинні бути безкоштовними, участь у навчанні від одного державного органу не повинна обмежуватися, навчання не повинно ставити держслужбовця перед вибором навчання чи робота, проходження будь-якого виду підвищення кваліфікації повинно винагороджуватися (надання додаткового дня відпустки, виплата премії, чинник для просування по службі тощо), тим самим стимулювати державного службовця для подальшого безперервного підвищення професійної компетентності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 р. № 45/2012. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> (дата звернення: 15.05.2021).
2. Про державну службу: Закон від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 16.05.2021).
3. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-п> (дата звернення: 16.05.2021).
4. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2002-п> (дата звернення: 15.05.2021).
5. Яцюк О.М. Аналіз сучасних методів відбору персоналу. URL: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2011/Economics/5_85065.doc.htm (дата звернення: 17.05.2021).
6. Опаріна Х.С., Ковальська К.В. Сучасні методи відбору персоналу на підприємстві. Молодий вчений. 2015. № 5 (20). Ч. 2. С. 38–44.
7. Звіт про виконання у 2018 році Стратегії реформування державного

управління України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/03_zvit_ukr_web.pdf (дата звернення: 15.05.2021).

8. Світові моделі державного управління: досвід для України / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка, П.І. Крайніка, Х.М. Дейнеги. Київ : НАДУ, 2012. 612 с.

9. Лахижа М. Проблеми мотивації державних службовців до підвищення рівня їх професійної компетентності. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Випуск 1(24). С. 196–207.

10. Глух Т.В. Зарубіжний досвід мотивації діяльності державних службовців та можливості його використання в Україні. Наукові праці. Державне управління. 2017. Випуск 286, Том 298. С. 30–33.

11. Левченко Т.І. Питання оцінювання службової діяльності державних службовців. Матеріали науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик. Випуск 12. Полтава: ПДАА, 2019. С. 160–161.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГОТУВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Космачов Давид Сергійович

Курсант 2-го курсу
Факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник

Людвік Валентин Дмитрович

підполковник поліції., доцент кафедри
кримінального права та кримінології

Актуальність теми. Питання щодо стадій вчинення кримінального правопорушення завжди становили науковий інтерес. Розуміння кожної з цих стадій пов'язано з вирішенням низки спірних питань. У межах цієї статті розглянуто окремі проблеми стадії готування до кримінального правопорушення. В науці кримінального права немає одностайного підходу до визначення поняття «готування до кримінального правопорушення», переліку діянь, які утворюють цю стадію кримінального правопорушення, а також особливостей підстав для кримінальної відповідальності за підготовчі діяння. Вказані проблеми були предметом дослідження таких учених, як Т. Данилюк, М. Дурманов, М. Дякур, А. Козлов, Н. Маслак, І. Тишкевич та інші. Разом з тим багато питань і надалі залишаються дискусійними, що зумовлює появу нових публікацій на цю тему.

Свого часу М. Таганцев обґрунтовував положення про те, що готування до кримінального правопорушення має бути кримінально караним лише в тих випадках, коли підготовчі діяння були успішними, завершеними. Адже зняттям кримінального правопорушення, зазначав науковець, є не рушниця

сама по собі, а тільки заряджена, не отрута загалом, а отрута, підмішана в їжу і поставлена таким чином, щоб потерпілий міг її з'їсти. Такої думки дотримується і В. Навроцький, який вважає, що незавершене готування - «готування до готування» чи «замах на готування» - спроба придбати або пристосувати знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, створити умови для вчинення кримінального правопорушення не можуть оцінюватися як перша стадія вчинення кримінального правопорушення. Такі діяння внаслідок їх віддаленості від закінченого посягання і тому, що вони не містять реальної загрози для об'єкта кримінального правопорушення, не становлять суспільної небезпеки [1, с. 15].

На наш погляд, така позиція вчених видається необґрунтованою. Насамперед недосконалим є формулювання законодавцем у ч. 1 ст. 14 Кримінального кодексу України (КК України) [2] вказаних діянь, зокрема використання недоконаної форми дієслова. Адже йдеться не про те, що при готуванні винний має пристосувати знаряддя чи засоби, підшукати відповідні предмети чи співучасників, усунути перешкоди чи створити умови для вчинення кримінального правопорушення. У законі зазначено про процес підшукування, пристосування, усунення чи створення. Як вказує Н. Маслак, підшукування або пристосування знарядь чи засобів вчинення кримінального правопорушення, підшукування співучасників та усунення перешкод означають дію-процес, оскільки сформульовані вони в законі як дія-процес, а не як дія-результат. Винятки стосуються лише такого виду готування, як змова на вчинення кримінального правопорушення - вона визнається закінченим кримінальним правопорушенням з моменту, коли така змова фактично відбулася. Щоправда, і в разі невдалої змови в діяннях її ініціатора є склад готування [1, с. 16].

Готування до кримінального правопорушення - це перервані підготовчі дії. Без припинення - немає готування. Замах - це перерване виконання складу кримінального правопорушення. Н.Ф. Кузнецова зазначає, що перервані етапи вчинення кримінального правопорушення не можуть за своєю суттю призвести

до закінченого кримінального правопорушення. Стадії ж як етапи вчинення кримінального правопорушення виключають їх припинення».

Спроби розмежувати поняття «стадій вчинення кримінального правопорушення» і «незакінченого кримінального правопорушення» зроблені й іншими вченими. Деякі з них тільки згадують про подвійний підхід до вивчення стадій вчинення кримінального правопорушення, однак досліджують дане поняття в межах кримінально-правового інституту, не розкриваючи його суті й змісту. Однак більшість авторів відповідних розділів підручників з кримінального права пишуть про стадії вчинення кримінального правопорушення, а не про види незакінченого кримінального правопорушення, як пропонують окремі вчені, виходячи з аналізу ст.13-16 КК України, хоча термін «стадія» у них не вживається. Така позиція обґрунтовується тим, що готування до вчинення кримінального правопорушення й замах на вчинення кримінального правопорушення є складовою частиною закінченого кримінального правопорушення.

Автор вважає, що така думка з приводу оцінки змісту ст. 13 КК України найбільш правильна. Адже не випадково, в ч.1 ст. 13 КК України закріплене поняття закінченого кримінального правопорушення, а в ч.2 тієї ж статті розкривається зміст незакінченого кримінального правопорушення [3, с. 101-102].

З урахуванням характеру вчинюваних особою дій з метою реалізації кримінально протиправного наміру у розділі III КК України «Кримінальне правопорушення, його види та стадії» міститься ст. 13, в якій, окрім вказівки на закінчене кримінальне правопорушення, в ч. 2 закріплено, що незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення.

Згідно зі ст. 14 КК України готуванням до кримінального правопорушення є наступні дії:

- 1) підшукування або пристосування засобів чи знарядь;
- 2) підшукування співучасників;

- 3) змова на вчинення кримінального правопорушення;
- 4) усунення перешкод;
- 5) інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення.

Усі вищеперелічені дії спрямовані на полегшення вчинення кримінального правопорушення, створення умов або на усунення перешкод на шляху до вчинення кримінального правопорушення. Виправданим є підхід законодавця відносно вибору юридичної техніки, якою він описує дії, що становлять готування до кримінального правопорушення, без надмірної конкретизації. Таким чином, вони не обмежуються певними законодавчими рамками, оскільки людська діяльність може мати найрізноманітніші форми прояву. Також перелік дій, що можуть становити собою готування до кримінального правопорушення, не є вичерпним. Підготовчі дії до кримінального правопорушення можуть становити собою самостійний кримінальний правопорушення. За таких умов може бути допущено подвійне інкримінування, що суперечить принципу «non bis in idem» [4, с. 256].

Спосіб підшукування засобів чи знарядь може бути як кримінально протиправним, так і не таким. Так, за умови підготовки до вбивства підшукування або пристосування засобів чи знарядь можуть становити самостійний кримінальний правопорушення, передбачений ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Втягнення неповнолітніх злочинну діяльність (ст. 304 КК України) може представляти собою готування у формі підшукування співучасників для вчинення будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого статтями Особливої частини КК України. Таким чином, питання про те, чи готування до кримінального правопорушення може мати такі ж ознаки, які характерні кримінального правопорушення, вирішується позитивно. Проте тут варто уточнити, що не будь-яке готування володіє таким набором ознак, як суспільна небезпека, протиправність, винність та караність, а лише готування (дії, які його становлять), яке є самостійним складом кримінального

правопорушення та є відмінним від того кримінального правопорушення, який мав бути вчинений. Готуванню як самостійному виду кримінального правопорушення (кримінально- карній стадії кримінального правопорушення) притаманна наявність всієї сукупності ознак, що характеризують діяння як кримінальне правопорушення [4, с. 357].

КК Швейцарії - ще один представник «германської» групи. Як і в багатьох європейських кримінальних законах, готування до кримінального правопорушення в ньому не є караним. Вирішення питання про покарання за замах на кримінальне правопорушення в цьому КК узгоджується із принципами вирішення його в інших розглянутих вище кримінальних законах групи. Так, згідно зі ст.ст. 21 («Незакінчений замах»), 22 («Закінчений замах») КК Швейцарії, при замаху на кримінальне правопорушення особа може бути покарана менш суворо («більш м'яко»), що, згідно зі ст. 65 («Випадки заміни покарання»), дозволяє суду:

- 1) призначити замість довічної каторжної тюрми - каторжну тюрму на строк не менше десяти років;
- 2) замість каторжної тюрми із особливо визначеним мінімальним строком - каторжну тюрму;
- 3) замість каторжної тюрми - тюремне ув'язнення від 6-ти місяців до 5-ти років;
- 4) замість тюрми з особливо визначеним мінімальним строком - тюремне ув'язнення;
- 5) замість тюремного ув'язнення - арешт або штраф.

При непридатному ж замаху суддя може пом'якшити покарання «на власний розсуд» (ст. 23), що, згідно зі ст. 66 КК Швейцарії, дозволяє суду при призначенні покарання не спиратись на його вид і розмір, передбачені в санкції статті (однак, не можна призначати покарання у межах, нижчих від мінімальних для даного його виду).

Схожими на викладені вище є приписи КК Республіки Сан-Марино щодо незакінченого кримінального правопорушення в тій частині, що передбачають:

покарання за замах на кримінальне правопорушення («спробу вчинення») може бути зменшене від одного до двох ступенів (ч.ч. 1, 2 ст. 26). Водночас в цьому кримінальному законі, на відміну від іспанського, покарання (зменшене від одного до двох ступенів) може бути призначене й за один із видів готування до кримінального правопорушення - нереалізоване підбурювання до кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 26 КК Сан-Марино). Крім того, зазначений закон (ст. 27) розрізняє й такий вид замаху, як «умисний кримінальне правопорушення, що не відбувся» (по суті йдеться про вчинення кримінального правопорушення з матеріальним складом, при якому з об'єктивних причин не настали суспільно небезпечні наслідки). Цей замах карається більш суворо порівняно зі спробою, але менш суворо, аніж закінчений кримінальне правопорушення - покарання може бути зменшене на один ступінь. Зазначимо, що зменшення покарання на один ступінь чи кілька ступенів (ч. 2 ст. 93 КК Сан-Марино) означає, що тюремне ув'язнення зменшується до п'ятнадцяти днів; позбавлення прав першого ступеня зменшується до 3-х місяців; грошовий штраф зменшується. Однак, арешт і щоденний штраф не підлягає зменшенню [5, с. 130-131].

Виходячи із викладеного, можна впевнено стверджувати, що призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення у країнах Європи отримало власне правове регулювання. Безумовно, окремі моменти заслуговують на окрему увагу і дослідження, їх вчасна імплементація здатна покращити якість і дієвість чинного законодавства про кримінальну відповідальність України. Так, для удосконалення чинного законодавства є корисним впровадження міжнародного досвіду при нормативному регулюванні призначення покарання за окремі види попередньої кримінально протиправної діяльності із метою покращення законодавчої техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Володимир Бурдін. Суспільна небезпека готування до злочину. с. 15-22. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/burdin.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001№ 2341-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 2526, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2021).
3. Дякур М.Д. Стадії вчинення злочину і незакінчений злочин. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Випуск 578. Правознавство. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/578/19.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).
4. Гнатів І. М. Кримінально-правова кваліфікація підготовчих дій до злочину, які утворюють самостійний склад злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apdp_2014_71_54 (дата звернення: 20.04.2021).
5. Попій Д.С. Порівняльно-правовий аналіз нормативного регулювання призначення покарання за незакінчений злочин за законодавством окремих країн світу. 2016. URL: <http://oaji.net/articles/2017/976-1493019164.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).

УДК 378.147.88

**ВІРТУАЛЬНИЙ ПРАКТИКУМ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ
ДИСЦИПЛІНИ "ЕЛЕКТРОНІКА ТА МІКРОСХЕМОТЕХНІКА"**

Кравченко Володимир Олексійович

к.ф.-м.н., ст. викладач

Сумський національний аграрний університет,

м.Суми, Україна

Кравченко Юлія Анатоліївна

к.ф.-м.н., ст. викладач

Сумський державний університет,

м.Суми, Україна

Анотація. В роботі розглянуто застосування віртуальних лабораторних робіт при вивченні дисципліни "Електроніка і мікросхемотехніка" з метою підвищення ефективності викладання. Проведено порівняння різних способів використання віртуального лабораторного практикуму. Найбільш ефективним є його поєднання з виконанням реальних лабораторних робіт. Як самостійний елемент віртуальні роботи доцільно використовувати при дистанційній формі навчання.

Ключові слова: лабораторний практикум, віртуальна лабораторна робота, дистанційне навчання.

Сучасна освіта характеризується, з одного боку, збільшенням об'єму навчального матеріалу, викликаним швидким розвитком всіх галузей науки і техніки, а з іншого – зменшенням обсягу часу на його вивчення. Відповідно до нових освітніх стандартів, значна частина роботи з вивчення нового навчального матеріалу переноситься на позааудиторну роботу студента. Спостерігається стійка тенденція до скорочення кількості аудиторних занять і

збільшення годин, які відводяться на самостійне вивчення дисципліни студентом. Частка годин самостійної роботи може становити від 50% до 67% обсягу дисципліни для денної форми навчання, а для заочної – перевищувати 80%. При цьому обсяг матеріалу для технічних спеціальностей не змінюється, а досить часто ще й зростає. Невідповідність між об'ємом матеріалу, який повинен засвоїти студент, і часом, що відводиться на це, вимагає від викладачів пошуку нових форм викладу навчального матеріалу, методів навчання, способів організації управління аудиторною та позааудиторною роботою студентів з метою уникнути зниження якості підготовки фахівців.

У зв'язку з цим важливого значення набуває активізація роботи студента як при вивченні теоретичного матеріалу, так і при підготовці до лабораторно-практичних занять. Сучасна система освіти вимагає від майбутніх фахівців не лише теоретичної обізнаності у відповідній сфері діяльності, але й підвищення рівня підготовленості до виконання практичних завдань, формування професійних вмінь і навичок. Практична складова є однією із важливих частин професійних програм підготовки студентів технічних спеціальностей. Тому під час розробки навчальних планів значна увага приділяється посиленню професійно-практичної складової підготовки фахівця. Як правило, визначальним чинником для формування професійних умінь і навичок є лабораторний практикум з застосуванням реального устаткування. Практикум відтворює основні етапи пізнання: спостереження, експеримент, практичне використання, дозволяє проілюструвати засвоєні теоретичні положення та сформувані практичні навички [1, с.15].

Традиційно під лабораторною роботою розуміють форму навчального заняття, під час якого студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Однак у відповідності з

рекомендаціями МОН лабораторні заняття можуть проводитись проводитися у різній формі: очно у спеціально обладнаних навчальних лабораторіях; дистанційно з використанням відповідних моделювальних програм (емуляторів), тренажерів, віртуальних лабораторій, тощо або за змішаною схемою. У якості віртуальних практичних засобів навчання можуть виступати електронний (віртуальний) тренажер, електронний лабораторний практикум, віртуальний лабораторний практикум, автоматизований лабораторний практикум, автоматизований лабораторний практикум з віддаленим доступом [2, с.40].

Виконання лабораторних робіт студентами спеціальності "Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка" при вивченні дисципліни "Електроніка та мікросхемотехніка", яка відноситься до обов'язкового компоненту, дозволяє набути практичних навичок роботи з електронними пристроями та вимірювальними приладами, сприяє формуванню загальнопрофесійних компетентностей бакалавра. Традиційна форма лабораторного практикуму передбачає виконання робіт на лабораторних стендах з фізичними моделями електричних кіл та електронних пристроїв. Однак таке проведення лабораторного практикуму має обмежені можливості за рахунок необхідності в складному і вартісному обладнанні. Це пов'язано не тільки зі створенням окремих зразків сучасного лабораторного обладнання, але й з необхідністю його обслуговування та постійної модернізації. Традиційні лабораторні роботи зазвичай зводяться до виконання студентами заданої послідовності дій, що знижує інтерес до їх виконання, не дає студентам проявити творчий підхід. Крім того, звичайні навчальні лабораторії мають обмежені можливості для проведення експериментальних досліджень, наприклад, для дослідження та аналізу передаварійних чи аварійних режимів, які є недопустимими в ході роботи як з точки зору збереження матеріальної бази, так і з міркувань дотримання техніки безпеки. До того ж часто лабораторний стенд, хоча і містить реальні елементи та прилади, сприймається студентом як проста схема, зображена на передній панелі, а її складання

зводиться до з'єднання провідниками певних точок. До недоліків стендових робіт можна віднести "жорсткий" характер схеми, при якому є можливим лише один варіант ("правильний") її складання, без можливості комбінування елементів чи різного їх з'єднання, а також обмежений набір вимірювальних приладів (наприклад, такі стенди можуть не комплектуватися осцилографами, що значно звужує можливості вивчення процесів в електронних схемах).

Як наслідок відзначеної раніше тенденції до зменшення частки аудиторного навантаження, на виконання лабораторних робіт відводиться недостатній обсяг годин. Це вимагає злагодженої роботи студентів під час заняття та попередньої самостійної підготовки, висуває ряд вимог до викладача з налагодження взаємодії з студентами та організації їх роботи, в тому числі в позаурочний час.

Підвищення ефективності роботи студентів під час лабораторного заняття можна досягти шляхом використання інформаційних технологій. Зокрема, при вивченні курсу «Електроніка та мікросхемотехніка» цьому може сприяти застосування комп'ютерного моделювання з допомогою спеціалізованих програмних пакетів Electronics Workbench, Multisim тощо [3, с.34-35]). Вони мають досить простий і зрозумілий інтерфейс, однак дозволяють реалізувати дослідження електричних схем різної складності.

За наявності доступу до комп'ютера (власного чи у спеціалізованих комп'ютерних класах) студент за методичними рекомендаціями викладача може не тільки завчасно ознайомитися виконанням майбутньої роботи, але й змоделювати задану схему, розглянути її роботу в різних режимах. При цьому є можливість використання в «віртуальній» схемі значно більш широкого діапазону електронних компонентів і їх параметрів (наприклад, операційних підсилювачів, логічних мікросхем), забезпечити більшу різноманітність режимів роботи досліджуваних пристроїв, використання крім стандартних вимірювальних приладів також і специфічних, у тому числі тих, які відсутні у складі стендів (генератори, осцилографи тощо). Завдяки цьому можна більш повно зрозуміти роботу основних частин схеми.

Основні способи використання віртуальних лабораторних робіт в навчальному процесі зводяться до двох [4, с.66]:

- у якості комп'ютерного “тренажера” для підготовки до виконання практикуму в реальній лабораторії (при цьому програми комп'ютерного і реального експериментів зазвичай однакові);

- у якості доповнення до реального практикуму, що передбачає такі комп'ютерні експерименти, які з різних причин (технічних, організаційних, фінансових, тощо) не можуть бути реалізовані на фізичному обладнанні.

Використання віртуального лабораторного практикуму у якості тренажера надає можливість студентові краще підготуватися до виконання фізичного експерименту, глибше з'ясувати досліджувані ефекти, набути навичок роботи з вимірювальними приладами. За таких умов для виконання практичного завдання під час заняття студенту потрібен менший час, оскільки він вже підготовлений до сприйняття очікуваних результатів, а реальна лабораторна робота виступає засобом перевірки одержаних результатів на практиці.

Віртуальна лабораторна установка дозволяє моделювати ситуації, неприпустимі в фізичних установках, наприклад, аварійні режими роботи устаткування, без матеріального збитку. Для змодельованого кола навіть неправильне з'єднання елементів не матиме катастрофічних наслідків. Однак виконання таких завдань дозволяє студенту побачити характерні ознаки аварійної ситуації, завдяки чому він у майбутньому зможе розпізнати її, передбачити настання в своїй майбутній практичній діяльності, знатиме способи її усунення. В більшості випадків такі задачі доцільно виносити для самостійного виконання студентами вдома, оскільки вони можуть вимагати значних затрат часу.

Використання віртуальних лабораторних робіт можна застосувати при роботі зі студентами дистанційної форми навчання, оскільки вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу, що вивчається. Особливого значення цей підхід набуває в умовах пандемії COVID-19 внаслідок поширення дистанційної форми

навчання під час дії карантинних обмежень. До переваг такого використання віртуального практикуму можна віднести індивідуалізацію навчального процесу, коли студент може працювати у такому темпі, який його задовольняє, що сприяє підвищенню рівня знань, умінь і навичок; розвитку творчого мислення, уміння самостійного та оперативного прийняття рішень студентом; можливість більш об'єктивної оцінки результатів роботи студента викладачем за рахунок видачі кожному зі студентів окремого завдання за власним варіантом.

Ще одним способом використання віртуального експерименту є проведення лекційних демонстрацій, що дозволяє обійтися без громіздких чи складних реальних пристроїв чи установок. Така демонстрація потребує мінімального обладнання, може бути швидко підготовлена чи перебудована, забезпечує точне відтворення результатів.

Поряд зі перевагами віртуальний лабораторний практикум має й недоліки:

- віртуальна модель як правило, вважає, що реальні елементи, прилади, які входять до складу схеми, є ідеальними;
- не завжди можливо визначити допустимість використання тієї чи іншої моделі для отримання необхідної точності;
- відсутні обмеження при виборі параметрів роботи схеми чи приладу, чого ніколи не може бути на практиці.

Тому при виконанні практичної частини дисципліни не можна обмежуватися лише віртуальними практикумами. Виконання робіт на лабораторних стендах з фізичними моделями повинно бути невід'ємною частиною процесу навчання. Проте і при виконанні комп'ютерних лабораторних робіт у студентів формуються певні навички, які їм необхідні для постановки реальних фізичних експериментів. Разом з тим для майбутніх інженерів важливими є навички роботи з реальними вимірювальними приладами і лабораторним обладнанням з врахуванням властивих їм обмежень. До недоліків при виконанні лабораторних робіт у віртуальному середовищі слід

віднести ще й те, що наслідки неправильних дій не мають таких негативних наслідків, як у реальних умовах. У результаті цього у студента зникає відчуття небезпеки та обережність. Саме тому у навчальному процесі найбільш оптимальним є поєднання традиційних лабораторних робіт з віртуальними.

Як показує досвід, використання в ході лабораторного практикуму інформаційних технологій при правильній постановці завдань для самостійної підготовки студента сприяє більш ефективній роботі в ході лабораторно-практичного заняття, значно розширює можливості реального експерименту. Це дозволяє забезпечити також вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок, вводить елементи творчості у проведення лабораторних робіт, сприяючи підвищенню самомотивації студента до навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мараховський Л. Ф., Воєводін С. В., Міхно Н. Л., Шарапов О.Д. Комп'ютерна схемотехніка: практикум. Для бакалаврів спеціальності “Інтелектуальні системи прийняття рішень”. – К.: КНЕУ, 2007. – 279 с.

2. Мазур М.П. Особливості розробки віртуальних практичних інтерактивних засобів навчальних дисциплін для дистанційного навчання / М. П. Мазур, С. С. Петровський, М. Л. Яновський. // Інформаційні технології в освіті: Збірник наукових праць. – 2010. – С. 40–46.

3. Богданов І., Єфименко Ю. Аналіз перехідних процесів в електричних колах засобами NI Multisim / І. Богданов, Ю. Єфименко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 4. – С. 33-41.

4. Качан В. М. Віртуальний лабораторний практикум у процесі вивчення фізики / Качан В. М., Харченко О. В. // FOSS Lviv-2011, 1-4 лютого 2011 року – Львів : ЛНУ, 2011. – С. 66-68.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПОЗАНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ СТУДЕНТИ – ВИКЛАДАЧІ

Кримова Наталія Олексіївна

к.психол.н, доцент

Лисенко Ольга Михайлівна

к.соц.н., доцент

Державний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Анотація. У тезах розкривається

Ключові слова: конфлікт, внутрішньоособистісні конфлікти, міжособистісні конфлікти, ескалація, регулювання конфлікту, картографія.

На сьогоднішній день формування гуманітарної спрямованості особистості у студентів університету є надзвичайно актуальним психолого-педагогічним та соціальним завданням вищої професійної освіти, так як самоактуалізація, усвідомлення сенсу життя, особистісної ідентичності, – головна ціннісна характеристика зрілої людини. Гуманітарна спрямованість виконує функцію індикатора, за станом якого можна визначити характер і результати взаємодії людини з зовнішнім світом. Зростання вимог щодо сучасного фахівця робить актуальною творчу позанавчальну роботу в системі «студенти – викладачі».

ЗВО як основна складова соціального інституту освіти змінюється у відповідь на виклики сьогодення. Як результат врахування стрімких соціальних змін перетворюються місія, цілі, цінності, які декларує університет. Тому, університет має бути центром перетину індивідуального запиту студента, його цілей, інтересів та запиту суспільства на висококваліфікованого фахівця.

Місія університету реалізується за допомогою освітньо-професійних програм. Кожна освітньо-професійна програма спрямована на підготовку

фахівців, які спроможні ефективно виконувати професійні завдання та бути конкурентоспроможними на ринку праці. Фокус, цілі освітньо-професійної програми, широке коло вибіркового освітніх компонентів, надає можливість здобувачу визначитися із подальшою траєкторією професійного розвитку.

Втілення цілей освітньо-професійної програми забезпечується в процесі навчальної та позанавчальної роботи студентів, а також методичної, наукової та виховної роботи викладачів, керівників та фахівців профільних організацій, що залучені до освітнього процесу.

Концепція реалізації діяльності позанавчальної роботи в системі «викладач – студент» заснована на компетентностному підході і орієнтована на допомогу у вирішенні наступних завдань: вибір індивідуальних освітніх траєкторій; формування готовності здобувачів до активної професійної та соціальної діяльності на засадах доброчесності та філософії гуманізму; реалізація особистісного потенціалу, розвиток творчих (креативних) здібностей. Результатом компетентностно-орієнтованої діяльності є підготовленість майбутнього фахівця до продуктивної самостійної і відповідальної дії на етапі професійної праці. Так, загальні компетентності, а саме: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність до міжособистісної комунікації; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, – сприяють формуванню і розвитку soft-skills здобувачів вищої освіти.

Позанавчальна робота в системі «студенти – викладачі» (на прикладі діяльності науково-дослідного гуртка) надає змогу поглиблювати у здобувачів вищої освіти не тільки академічні знання, уміння та навички у сфері професійної діяльності, але й впливає на розвиток загальних компетентностей, що допомагає особистісної та професійної ідентифікації. Діяльність науково-дослідного гуртка сприяє: формуванню здатності здобувати нові знання; підвищенню загальної культури; психологічної готовності до професійної

діяльності в умовах невизначеності; забезпеченню підготовки майбутніх фахівців, які здатні проявляти гнучкість і активність в умовах, що змінюються на ринку праці; забезпеченню випускників можливістю продовження професійної освіти. Метою реалізації програми науково-дослідного гуртка є, також, розкриття та прояви: соціального інтересу, емоційного інтелекту, цілеспрямованості, організованості, відповідальності, комунікативності, толерантності – тобто soft-skills. Д. Гоулман вважає, що ефективність людини в професійній діяльності безпосередньо залежить від рівня розвитку у нього soft-skills, які, на його думку, відрізняють успішних фахівців від неуспішних, ефективні організації від неефективних [1; 2]. На думку Е.Ф. Зеєра, «основним чинником досягнення вершин професіоналізму виступає самоактуалізація, яка заснована на реалізації свого особистісно-професійного потенціалу» [3]. Робота в науково-дослідному гуртку сприяє знайомству з новою для сфери освіти технологією едьютейнмент, яка ґрунтується на отриманні здобувачем та викладачем задоволення від процесу навчання (первинного інтересу до предмету, явища, інформації), заснованого на концепції захоплення в навчанні.

Слід зазначити, що діяльність науково-дослідного гуртка носить міждисциплінарний характер. Актуальними темами є: екзистенціальні дихотомії, трансперсональні феномени, а також, питання взаємовідносин з собою і оточенням, професійні комунікації, статусно-ієрархічні відносини в групі та організації. Це простір, де обговорюються проекти, вирішуються завдання практичної спрямованості, ведеться поглиблена наукова робота, обговорюються нагальні проблеми професійного характеру. У межах позанавчальної роботи, також, реалізується спільна діяльність здобувачів зі випускниками ОПП, що сприяє підготовленості щодо впровадження інноваційних методів розв'язання професійних проблем й оптимального використання ресурсів та дозволяє розширювати уявлення здобувачів щодо майбутніх професійних перспектив.

Форми взаємодії між викладачами і студентами найрізноманітніші: зустрічі і дискусії, прикладні дослідження і консультування, підвищення

професійної компетентності майбутніх фахівців, супровід студентських проєктів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє розширити коло учасників, які можуть приймати активну участь у роботі гуртка, а саме: здобувачі очної і заочної форм навчання, випускники освітніх програм, стейкхолдери, фахівці-професіонали різних галузей, та всі ті, хто зацікавлений у співпраці.

Стратегічна програма діяльності науково-дослідного гуртка спрямована на вивчення інноваційних методів і технологій; втілення інтерактивних методів в практику; актуалізацію і розвиток образного мислення, що відповідає за оригінальні підходи до вирішення складних ситуацій професійної діяльності. Простір позанавчальної роботи в системі «студенти – викладачі» надає можливість для переходу від моделі освіти-освіти до моделі освіти-залучення, і створює умови для реалізації як творчих здібностей, так і придбання професійних навиків майбутніх фахівців. Отже, діяльність науково-дослідного гуртка має психолого-соціально-педагогічну направленість.

Таким чином, позанавчальна робота зі студентами це комплексна діяльність з підготовки майбутніх фахівців, яка спрямована на активізацію креативного мислення студентів, формування soft-skills, розвиток навичок науково-дослідницької діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гоулман Д., Бояцис Р., Макки Э. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. 301 с.
2. Goleman D. J. Emotinale Intelligence. Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books, 1995.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития. М. : Академия, 2007. 239 с.

**ОБЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНОЗЕМНИХ
СТУДЕНТІВ В СВІТІ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ НЕРІДНОЇ МОВИ**

Кужелева Л. М.

Викладач

Запорізький державний медичний університет

Старостенко К. І.

Викладач

Запорізький державний медичний університет

Зпоріжжя, Україна

Анотація: Стаття присвячена оптимальному використанню індивідуальних можливостей іноземних студентів під час навчання мови. Автори вказують на умови успішної комунікації іноземною мовою, що є практичною метою навчання. Описуються механізми формування різних видів пам'яті: оперативної моторної, короткочасної, тривалої та їх роль в процесі засвоєння інформації. У статті показано зв'язок індивідуальних здібностей іноземного студента з успішним вивченням нерідної мови.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, запам'ятовування, іноземна мова, обсяг пам'яті, індивідуалізація навчання, система вправ.

Проблема інтенсифікації навчального процесу під час навчання іноземців нерідної мови передбачає рішення широкого кола питань. Одним з таких питань є оптимальне використання індивідуальних можливостей іноземного студента і облік рівня його підготовки до вивчення нерідної мови.

Теорія діяльності, яка лежить в основі психології, розглядає мовну і мовленнєву діяльність як будь-який інший вид діяльності. Однак вони мають свою специфіку, яка полягає в тому, що мовна і мовленнєва діяльність

супроводжує будь-який інший вид діяльності людини, обслуговує її. Таким чином, завданням процесу навчання іноземної мови є формування діяльності на іноземній мові і співвіднесення її з ситуаціями спілкування з типовими комунікативними образами. У зв'язку з цим, основним сучасним методом викладання іноземної мови є метод ситуативного комунікативного навчання. Сучасні дослідження довели, що найуспішніше засвоєння іноземної мови відбувається в організованому вільному спілкуванні, так як мимовільне запам'ятовування значно ефективніше довільного.

Багато досліджень українських і зарубіжних авторів в останні роки присвячені проблемі переорієнтації процесу навчання з мовної поведінки людини на саму особистість студента-іноземця, на необхідність врахування його індивідуальних особливостей, а також їх роль в усвідомленні, осмисленні і розумінні пізнавальної діяльності людини, спрямованої в даному випадку на засвоєння іноземної мови.

Педагогічна психологія розглядає мовну здатність як здатність говорити на мові, тобто визначає мовну здатність як комплекс властивостей студента, забезпечує успішність мовної діяльності. В цей комплекс властивостей, який забезпечує успішність засвоєння мови, входить добре розвинена пам'ять, мислення і певний рівень мовних навичок, вироблених на матеріалі рідної мови і вміння переносити їх на мову, що вивчається. Для формування нових знань на базі раніше засвоєних необхідно організувати навчальний процес таким чином, щоб знання, які необхідно засвоїти, стали органічним процесом мислення іноземного студента.

В процесі мовленнєвої діяльності відбувається сприйняття інформації, її фіксація, впізнавання, пригадування, співвіднесення з певним пам'ятійним чином формуванням мовленнєвих зразків і їх відтворення.

В процесі формування мовної та мовленнєвої діяльності на іноземній мові велику роль відіграє оперативна пам'ять. Саме вона забезпечує запам'ятовування, збереження і відтворення мовного матеріалу, необхідного для виконання конкретної мовної дії. При цьому здійснюється постійний

зв'язок з короткочасною пам'яттю і довготривалою пам'яттю. Також оперативна пам'ять є головним механізмом формування і корекції тимчасових зв'язків. Обсяг оперативної пам'яті на іноземній мові істотно менший, ніж на рідній мові. Інформація, яка надійшла в короткочасну пам'ять зберігається там деякий час, тривалість збереження інформації індивідуальна.

В цьому структурному компоненті відбувається зберігання пам'яті і її переробка. Обсяг інформації дорівнює 5-9 будь-яким елементам. Однак зі збільшенням розмірів структурної одиниці ємкість короткочасної пам'яті зменшується.

Потім інформація перекладається в тривалу пам'ять, при цьому відбуваються процеси повторення, опосередкування і управління. Процеси повторення опосередковують велику ймовірність запам'ятовування і тренують механічну пам'ять, основним законом якої є неминучий процес забування.

Механічна пам'ять відіграє важливу роль у вивченні нерідної мови, тому що студенту-іноземцю треба запам'ятовувати слова і моделі в точних зорових і слухових образах. Для успішного навчання іноземної мови необхідно визначити, який тип запам'ятовування (зоровий або слуховий) домінує у іноземного студента.

Для визначення обсягу зорової, оперативної і моторної пам'яті в дослідженні рівня підготовки студентів-іноземців для вивчення іноземної мови можна використовувати наступні тести:

1. запам'ятати слова на мові-символі і відтворити їх;
2. запам'ятати і відтворити групу односкладових лаготем.

Рівень зорової пам'яті визначається за допомогою наступного тесту: студентам пропонується запам'ятати і відтворити групу слів на мові-символі з перекладом на рідну мову студента. В контрольній частині тесту випробуваний повинен виділити з групи слів одне відповідне даному рідною мовою.

Для визначення рівня оперативної моторної пам'яті використовується тест на вільне запам'ятовування. В контрольній частині тесту враховується правильність і послідовність відтворення. Здатність людини до пізнавальної

діяльності виховуються і формуються в процесі самої цієї діяльності. Краще розвинені компоненти компенсують ті, які розвинені слабше.

Розвиток оперативної пам'яті є актуальним завданням навчання на початковому етапі, тому що вона забезпечує запам'ятовування матеріалу, його збереження і відтворення. Механізм запам'ятовування відбувається більш ефективно тоді, коли те, що треба запам'ятати, відповідає потребам студента, тобто мотивується мовною потребою і негайно підкріплюється її задоволенням.

Індивідуалізація навчання, облік індивідуальних здібностей студента - іноземця безпосередньо пов'язані з розвитком оперативної пам'яті, яка в свою чергу пов'язана з процесом активізації мовного матеріалу і процесу мовного продукування. Тому пропонувані студентам вправи для активізації мовленнєвої діяльності повинні бути спрямовані на те, щоб в процесі їх виконання студенти здійснювали акт комунікації на мові, що вивчається. При створенні системи вправ, спрямованих на розвиток мовних і мовленнєвих здібностей, слід особливу увагу приділяти розвитку пам'ятійних процесів, в першу чергу таким, як відтворювальна, оперативна і словесно-логічна пам'ять.

В той же час з психологічної точки зору недоцільно розділяти результати навчання, сприйняття і розуміння мови і навчання говорінню, письму та читанню, так як вони тісно взаємопов'язані, тобто необхідно комплексне навчання видам мовної діяльності. При цьому слід враховувати, що запам'ятовування одиниці інформативного матеріалу йде від слова до фрази, від фрази до єдності двох- трьох фраз, до абзацу, до тексту.

Цілями такої системи вправ повинні стати запам'ятовування, засвоєння і відтворення граматичного та лексичного матеріалу, який забезпечує можливість комунікації на мові, що вивчається, блокового використання отриманої інформації і розвитку механізму відстроченого відтворення, при цьому система вправ повинна будуватися з урахуванням індивідуальних особливостей сприйняття кожного іноземного студента.

В системі введення відпрацювання і закріплення навчального матеріалу має бути використана зорова і слухова наочність, тому що це дозволяє

інтенсифікувати навчальний процес і більш цілеспрямовано впливати на розвиток резервних здатностей кожного студента. Аудіовізуальні засоби при цьому повинні використовуватися комплексно, тому що у кожного студента найбільш розвинений певний вид пам'яті.

Для розвитку оперативної моторної пам'яті використовується аудіювання мовного матеріалу, його граматичне відпрацювання, закріплення, усне і письмове продукування. В цей час відбувається розвиток аналогових здібностей іноземних студентів, вони повинні створити по запропонованому мовному зразку і заданій ситуації аналогічне висловлювання або перенести пред'явлений лексико-граматичний матеріал в нову ситуацію. Таким чином, досягається одночасно розвиток здатності аналогічних переносів, тобто розвивається оперативна пам'ять.

Розвиток зорової пам'яті здійснюється в процесі навчання читанню та письму, при цьому слід використовувати різні види наочності, щоб поєднати зорову опору з лексико-граматичним матеріалом, тобто з'єднати в пам'яті студента предметний образ з понятійним і створити таким чином послідовний денотативно-пояснювальний смисловий ланцюжок. Використання наочності дозволяє поетапно перейти від предметного мислення до абстрактного, що надалі дозволить студенту-іноземцю перенести сформований навик на новий матеріал в новій ситуації і таким чином замкнути ланцюг сприйняття матеріалу і його продукування.

Багаторазове пред'явлення лексичного матеріалу в ситуативно-обумовленій граматичній формі дозволяє здійснювати переклад даного комунікативного блоку з оперативної пам'яті в довготривалу. При цьому відбувається поступове розширення обсягу одиниць, які запам'ятовуютьс я, що в свою чергу тренує механічну пам'ять і розширює обсяг короткочасної пам'яті.

Іноземним студентам пропонується система вправ з розвитку здібностей до запам'ятовування, що дозволяє розвинути різні види пам'яті. Також ця система вправ враховує той факт, що, так як у різних студентів розвинені різні

види пам'яті, то в кожному індивідуальному випадку слід спиратися на найбільш розвинений вид пам'яті, щоб на цій основі розвивати інші її типи.

Система вправ, запропонована студентам-іноземцям, сприяє формуванню навичок усного мовлення, читання, письма. Важливо, що особлива увага приділяється розвитку таких видів і типів пам'яті, як відтворювальна, оперативна і словесно-логічна.

Запропонованою системою вправ досягаються цілі: розвиток мовних механізмів; вироблення навичок ситуативного опису; засвоєння, запам'ятовування і відтворення матеріалу забезпечує можливість комунікації на певні теми і перенесення отриманої інформації в нові ситуації. Вправи зі списком слів і словосполучень забезпечують активізацію лексики, що підлягає активізації; вправи типу «Дайте відповідь на питання» служать цілеспрямованої активізації, тому що студент для того, щоб відповісти на питання, повинен вжити, визначити лексичну одиницю або граматичну форму.

До вправ цілеспрямованої активізації мовного матеріалу на рівні механізму попередження, характерного для діалогічного мовлення, відносяться вправи зі складанням діалогу по структурній схемі. Вправи типу «закінчити речення» спрямовані на формування механізму ймовірного прогнозування на мові, яка вивчається, що в свою чергу формує вміння передбачати висловлювання мовця, які необхідні для успішної мовної діяльності.

Так, як головною метою процесу навчання іноземної мови є практична мовна діяльність на мові, що вивчається, то послідовність навчання зводиться до наступного: за мовною послідовністю (читання речень у тексті) слід мовна активність (конструювання мовних одиниць) в завданні «Дайте відповідь на питання».

На першому етапі роботи з тестом студенти виконують кілька усвідомлених операцій. Від слухання речень через читання- обговорювання до конструювання його частин і конструювання -обговорювання речень. Вправи типу «закінчити фрази» даються з метою вироблення навички використання мовних одиниць відповідно до даних умов. До даної частини речення треба

підібрати синтагму, яка підходила би за своїми синтаксичними і лексичними ознаками, при цьому відбувається відкладання в пам'яті готових словоформ у типовому оточенні.

Кожен урок закінчується вправами, які тренують навички говоріння: прочитавши текст, студенти повинні розповісти його; на цьому етапі відбувається здійснення мовної дії з видачею готового висловлювання, тобто вирішується основна задача навчання – навчання пошуку і комбінування мовних засобів з метою висловлювання певного змісту.

Пропонована система вправ відповідає цілям і задачам інтенсифікації навчального процесу на початковому етапі навчання іноземної мови студентів в умовах мовного середовища.

Індивідуальний підхід до кожного студента спонукає його до особистого мовленнєвого розвитку, успішного вивчення нерідної мови.

Таким чином, облік індивідуальних особливостей іноземних студентів є одним із засобів сучасних методів навчання іноземної мови і спрямований на розвиток і вдосконалення мовних і мовленнєвих знань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вишневський О. Г. Методика навчання іноземних мов: навчальний посібник. - К. : Знання, 2011. -206 с.
2. Гапонова С.В. Сучасні методи викладання іноземних мов за кордоном. / Іноземні мови. -1998. -№1. – С. 24-31/.
3. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. – М. : Изд-во МГУ, 1986. -176с.
4. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. – М. : Просвещение, 1983. – 197с.
5. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков. – М. : Высшая школа, 1981. -159с.
6. Николаева С. Ю. Индивидуализация обучения иностранным языкам. Монография . – К. : Вища школа, 1987. – 140с.

7. Пометун О. , Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К. - : А. С. К. , 2006. – 192с.

8. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам. : Учебное пособие. – М. : Филоматис. 2008. – 188с.

ОЖИРІННЯ І GESTAЦІЙНИЙ ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ

Лахно Ольга Вікторівна

доцент кафедри внутрішньої медицини №3 та ендокринології

Седнєва Людмила Русланівна

Сніга Яніна Валеріївна

Грицаєнко Марина Володимирівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Поширеність ожиріння в світі досягла загрозливих масштабів і продовжує рости як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Материнське ожиріння стало одним з найбільш часто зустрічаємих факторів ризику в акушерсько-гінекологічній практиці. Для матері ожиріння підвищує ризик акушерських ускладнень в антенатальному, інтранатальному та постнатальному періоді. Найбільш поширеним порушенням обміну речовин під час вагітності є гестаційний цукровий діабет (ГЦД), який значно частіше виявляється у матерів з ожирінням. Згідно з міжнародними дослідженнями, ГЦД під час вагітності самостійно асоціюється з високим ризиком розвитку перинатальних та акушерських ускладнень. Діти, народжені від матерів з ожирінням і ГЦД, також мають більш високі показники перинатальної захворюваності та підвищений ризик довгострокових проблем зі здоров'ям [1].

Метою нашої роботи є узагальнення даних сучасної наукової літератури з основних процесів виникнення ГЦД та розгляд можливих вирішень цієї проблеми .

Матеріали і методи. Ми проаналізували літературні дані за останні роки щодо питань гестаційного цукрового діабету, що розглядаються багатьма авторами у різних напрямках.

Результати. Ожиріння відноситься до найбільш поширених захворювань

людства. За даними експертів ВООЗ, більше півтора мільярда чоловік на планеті мають зайву вагу, в тому числі понад 400 млн. - ожиріння [2, 3]. В Україні за даними офіційної статистики - до 30% працездатного населення мають надлишкову масу тіла і 25% - ожиріння [4]. Згідно з прогнозами ВООЗ до 2025 року половина населення планети будуть мати надмірну вагу [3]. В силу сформованих в процесі еволюції гендерних особливостей, жінки мають більший вміст жиру в організмі, частіше страждають ожирінням. Основні гормональні перебудови, що впливають на композиційний склад тіла жінок, відносяться до періодів пубертату, вагітності та клімактеричного періоду. За даними різних авторів, серед вагітних ожиріння реєструється з частотою від 15,5 до 26,9% [5]. Роль жирової тканини в організмі жінки вельми значна. Жирова тканина є найважливішим енергетичним депо, бере участь в фосфорно-кальцієвому обміні, метаболізмі статевих гормонів, а в період вагітності життєво необхідна для нормального виношування і захисту плода. Однак надмірне накопичення жиру в період вагітності може призвести до несприятливих наслідків. Як показали дослідження, материнське ожиріння пов'язане з великим ризиком ускладнень під час вагітності, пологів та післяпологового періоду, підвищуючи ризик розвитку гестозів, аномалій пологової діяльності, кровотеч [6]. Такі порушення в подальшому можуть призвести до відхилення в адаптації новонароджених в постнатальному періоді, які проявляються розвитком більш пролонгованої жовтяниці, набряками, транзиторними змінами з боку серцево-судинної системи. Однак порушення в стані здоров'я новонароджених можуть бути і більш значними: це - інфекції, респіраторний дистрес синдром і аномалії розвитку. Крім того, показано, що, у жінок з ожирінням в порівнянні з жінками нормальної ваги після пологів частіше виникають проблеми з лактацією. Найбільш частим порушенням обміну речовин у період вагітності є гестаційний цукровий діабет (ГЦД). ГЦД - це захворювання, що характеризується гіперглікемією, вперше виявленої під час вагітності, але не відповідає критеріям «маніфестного» ЦД [3]. В даний час поширеність гестаційного цукрового діабету зростає разом з пандемією

ожиріння. ГСД, як правило, виникає в другу половину вагітності. L. Vozkurt і співавтор. [6] в своєму дослідженні оцінили клінічні і патофізіологічні особливості вагітності з ранніх і пізніх періодах ГЦД. Всього в дослідження була включена 221 вагітна жінка, всім проводився тест з кількома вимірами глюкози, інсуліну і з-пептиду. Клінічне спостереження тривало до кінця вагітності. За результатами дослідження у 23% вагітних жінок ГЦД визначався в терміні гестації до 21 тижнів включно, 15% показали позитивний ПГТТ в 24тижні вагітності і пізніше, у 62% вагітних жінок показники глікемії залишилися в нормі. Крім цього, в дослідженні було підтверджено, що виявлення ГЦД на більш ранніх термінах позитивно корелює з більш вираженим ступенем ожиріння за ІМТ.

Висновок. Отже, необхідно відзначити, що наявність фізіологічної інсулінорезистентності під час вагітності закономірна, проте в умовах додаткового навантаження на β -клітини можуть виявлятися приховані дефекти, що реалізується в ГСД. При цьому єдиним модифікуючим фактором ризику є тільки ожиріння. У зв'язку з чим, жінки з ожирінням, які планують вагітність, повинні бути обов'язково пам'ятати про ризик розвитку ГСД та буди мотивовані на зниження ваги ще до настання вагітності [5]. Це допоможе знизити показники акушерських ускладнень, перинатальної захворюваності та зменшити ризик довгострокових проблем зі здоров'ям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bellamy L., Casas J.P., Hingorani A.D., et al. Type 2 diabetes mellitus after gestational diabetes: a systematic review and metaanalysis // *Lancet*. – 2009. – Vol. 373(9677). – P.1773-1779.
2. American College of Obstetricians and Gynecologists. ACOG Committee opinion no. 549: obesity in pregnancy // *Obstet. Gynecol.* — 2013. — Vol. 121. — P. 213.
3. Bozkurt L., Gubl C.S., Pfligl L. et al. Pathophysiological characteristics and effects of obesity in women with early and late manifestation of gestational diabetes

diagnosed by the International Association of Diabetes and Pregnancy Study Groups criteria. *J Clin Endocrinol Metab.* 2015. Vol. 100. P. 13-20.

4. Михалев Е.В., Шанина О.М., Саприна Т.В. Гормональные, электролитные нарушения и особенности гемостаза у доношенных новорожденных детей от матерей с гестационным сахарным диабетом // *Сахарный диабет.* – 2015. – Т. 18. №1. – С.78-86.

5. Петунина Н.А., Кузина И.А. Роль гормонов жировой ткани в развитии осложнений беременности у женщин с ожирением // *Ожирение и метаболизм.* – 2013. – №1. – С.3-8.

6. Anderberg E., Landin-Olsson M., Kalen J., et al. Prevalence of impaired glucose tolerance and diabetes after gestational diabetes mellitus comparing different cut-off criteria for abnormal glucose tolerance during pregnancy // *Acta Obstet Gynecol Scand.* – 2011. – Vol. 90. №11. – P.1252-1258.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМІСІЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ В СФЕРІ ЗАХИСТУ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Лихогляд Віталіна Петрівна

аспірантка кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Анотація. Дана стаття аналізує діяльність ЄЕК ООН в сфері екологічних прав людини, спрямовану на охорону здоров'я. У ній описується робота даної Комісії, яка виконується в рамках різних міжнародних договорів і програм, пов'язаних з охороною здоров'я, а також пояснюється, яким чином міжнародне право і співробітництво сприяють захисту екологічних прав людини.

Ключові слова: навколишнє середовище, захист екологічних прав людини, ЄЕК ООН, охорона здоров'я, зобов'язання України в сфері оптимізації водних ресурсів.

Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй — одна з 5 регіональних комісій ООН, що входить в систему допоміжних органів Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОП). Європейська економічна комісія була заснована 1947 року Економічною і соціальною радою ООН з метою розвитку економічної діяльності і зміцнення економічних зв'язків усередині регіону ЄЕК ООН, а також між цим регіоном і рештою світу. Україна, як правонаступниця УРСР, є однією з держав-засновниць ЄЕК [1, с 43].

Екологічна діяльність ЄЕК ООН націлена на забезпечення охорони

навколишнього середовища і здоров'я людей, а також на сприяння сталому розвитку відповідно до глобальних зобов'язань, прийнятих державами на Конференції Організації Об'єднаних Націй з питань сталого розвитку у 2012 році (Конференції «Ріо +20»). ЄЕК ООН виконує ці завдання, працюючи над вдосконаленням систем управління природоохоронною діяльністю в усіх країнах регіону і зниженням обсягів забруднення, з тим щоб майбутні покоління також мали можливість користуватися природними ресурсами нашої планети. З метою захисту екологічних прав людини, ЄЕК ООН:

- удосконалює системи управління природоохоронною діяльністю за допомогою вироблення екологічної політики, розробки норм міжнародного екологічного права та підтримки міжнародних ініціатив;

- сприяє окремим країнам з перехідною економікою в поліпшенні їх екологічних показників шляхом оцінки діяльності цих країн щодо зниження рівня забруднення із виробленням відповідних конкретних рекомендацій;

- обслуговує роботу керівних органів своїх п'яти природоохоронних договорів і протоколів до них;

- організовує регіональні наради з метою підготовки матеріалів для глобальних конференцій з питань сталого розвитку, з тим щоб в глобальних стратегіях враховувалися регіональні погляди і пріоритети [2].

На п'ятій Конференції міністрів з навколишнього середовища та охорони здоров'я, що відбулася в 2010 році в Пармі, була затверджена нова інституційна основа на період 2010-2016 років, частиною якої стала Європейська рада міністрів з питань навколишнього середовища та охорони здоров'я, членом якої є ЄЕК ООН та до складу якої входять чотири міністри, що відповідають за сектор навколишнього середовища і призначаються Комітетом з екологічної політики ЄЕК ООН, і чотири міністри, які відповідають за сектор охорони здоров'я і призначаються Європейським регіональним комітетом ВООЗ [3].

Згодом пріоритетні напрямки діяльності міністерських конференцій змінювалися і розширювалися. Сьогодні в число пріоритетних тем в сфері екологічних прав людини входять водопостачання і санітарія, якість повітря,

умови повсякденного життя дітей (як вдома, так і в школах), хімічні і фізичні речовини та зміна клімату. Пармська декларація - документ, в якому викладається європейський порядок денний, - включає в себе п'ять цілей з конкретними термінами виконання [4].

У Пармській декларації ставиться мета забезпечити для всіх дітей доступ до безпечного водопостачання та санітарних зручностей до 2020 року, особливо в школах і дошкільних дитячих установах. Робота у цьому напрямку просувається досить повільно. Ключовим механізмом для активізації діяльності на національному рівні є вищезгаданий Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання трансграничних водотоків та міжнародних озер.

Зупинимо на ньому окрему увагу, адже він є міжнародним договором, і, таким чином, має юридично обов'язкову силу. Основна мета протоколу - охороняти здоров'я та благополуччя людей шляхом оптимізації експлуатації водних ресурсів. Він став першою міжнародною угодою, яка передбачала забезпечення якості питної води як одне з екологічних прав людини [5].

Основний прогрес у виконанні зобов'язань за цим протоколом з боку України за останній звітний період - 2016-2018 роки - було зроблено щодо розвитку та гармонізації законодавства України з 4 водними директивами Європейського Союзу: Директивою 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради, Директивою Ради 98/83/ЄС "Про якість води, призначеної для споживання людиною", Директивою Ради 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод та Директивою 91/676/ЄС про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел. Також, досягнуто істотного прогресу у покращенні доступу дітей у дошкільних навчальних закладах та школах до умов санітарії.

Однак, досі нерозв'язаними залишаються, наприклад, наступні проблеми:

– мораторій на планові та позапланові перевірки якості води, який діяв з липня 2014 року до січня 2018 року призвів до скорочення матеріально-

технічного і кадрового потенціалу лабораторій та програм моніторингу якості води (скорочення кількості місць та частоти відбору проб, показників якості води);

- лише 22.2% сіл забезпечені централізованим водопостачанням;
- ситуація з доступом до питної води на територіях, які постраждали від конфлікту на Донбасі тощо.

Основними перешкодами для виконання зобов'язань за цим протоколом були: незавершеність реформування водного сектору, низька увага уряду до питань покращення доступу до безпечної води для населення, брак фінансування секторальних загальнодержавних цільових програм та відсутність нових фінансових механізмів підтримки розвитку галузі водопостачання і, особливо, водовідведення, низька пріоритетність цих питань для місцевих органів влади; скорочення програм моніторингу та збору державної статистики щодо доступу до води, незавершені інституціональні реформи в галузі санітарного нагляду, критичний стан галузі водопостачання і водовідведення та війна на сході України [6].

У 2017 році відбулася Шоста міністерська конференція з питань довкілля та охорони здоров'я в м. Острава (Чеська Республіка). Її учасники розглянули зміну геополітичної, соціально-економічної та демографічної ситуації в Європейському регіоні, а також дали оцінку новим науковим знанням, які лежать в основі Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року і стратегії «Здоров'я-2020», що є основою європейської політики охорони екологічних прав людини в сфері охорони здоров'я [7].

Прийнявши Декларацію Шостої міністерської конференції з питань довкілля та охорони здоров'я, держави-члени зобов'язалися активізувати і розширювати дії, спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища і здоров'я на міжнародному, національному та регіональному рівнях. Зокрема, в Декларації йдеться про таке: «Активізуючи діяльність на національному рівні, ми будемо намагатися здобути відчутні і значущі результати для населення наших країн. З цією метою треба терміново розробити національні заходи в

області навколишнього середовища і здоров'я як окремі стратегії або в структурі інших документів з урахуванням обставин, потреб, пріоритетів і можливостей своїх країн» [8]. Ці заходи повинні спиратися на Додаток 1 до Декларації, в якому викладено перелік можливих заходів на підтримку її здійснення з особливим акцентом на такі напрямки:

- поліпшення якості повітря всередині і поза приміщеннями для всього населення;

- забезпечення загального, справедливого і сталого доступу до безпечної питної води та санітарно-гігієнічних послуг для всіх, а також заохочення інтегрованого управління водними ресурсами та повторного використання безпечно очищених стічних вод, в разі необхідності;

- зведення до мінімуму негативного впливу хімічних речовин на здоров'я людей і навколишнє середовище: заміна небезпечних хімічних речовин більш безпечними альтернативами; зниження впливу на вразливі групи населення небезпечних хімічних речовин; розширення потенціалу для проведення оцінки ризику і досліджень з метою більш глибокого розуміння проблеми впливу хімічних речовин на людину і пов'язаного з цим тягаря хвороб;

- запобігання та усунення негативних наслідків для навколишнього середовища і здоров'я людей, а також витрат і нерівностей, пов'язаних зі збільшенням кількості відходів і наявністю забруднених територій, шляхом розумної утилізації відходів і вирішення проблеми забруднених територій;

- підвищення адаптивної здатності та стійкості людей до ризиків для здоров'я, пов'язаних зі зміною клімату, а також підтримка заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та отримання додаткових переваг для здоров'я населення відповідно до Паризької угоди;

- підтримка зусиль європейських регіонів, спрямованих на захист екологічних прав у сфері поліпшення здоров'я людини, за допомогою застосування інтегрованого та розумного підходу до міського і територіального планування;

- створення екологічно стійких систем охорони здоров'я та зниження

негативного впливу шкідливих факторів на навколишнє середовище за допомогою таких заходів, як забезпечення ефективності використання енергії та ресурсів, раціональне регулювання обігу медичних препаратів і хімічних речовин протягом всього їх життєвого циклу і зниження рівня забруднення за рахунок безпечної утилізації відходів і стічних вод [9].

Охорона навколишнього середовища та поліпшення якості життя відносяться до одних з найбільш пріоритетних напрямків діяльності ЄЕК ООН. Підтримання розвитку цих пріоритетів забезпечується багатосторонніми екологічними угодами і механізмами, які відкривають велику кількість можливостей для виконання цілей сталого розвитку. Основні документи щодо захисту екологічних прав людини в сфері охорони здоров'я були розроблені в рамках Європейського процесу «Довкілля та здоров'я». Одним з них є Протокол з проблем води та здоров'я, виконання якого на національному рівні має забезпечити посилення інтеграції соціальних, економічних і екологічних систем для подальшого зміцнення здоров'я і підвищення рівня добробуту людей в сфері навколишнього середовища в цілому, та щодо якості води зокрема. Також, актуальними залишаються й норми, закріплені у підсумковій декларації Міністерських конференцій з навколишнього середовища та охорони здоров'я (1989 - 2017 рр.), які закликають держав-учасниць до впровадження дій, спрямованих на поліпшення стану навколишнього середовища і здоров'я на міжнародному, національному та регіональному рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мартинов А.Ю. Європейська економічна комісія (ЄЕК). Енциклопедія історії України: Т. 3. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.
2. Окружающая среда. ЕЭК ООН Сохраняя окружающую среду для будущих поколений URL: http://www.unecse.org/fileadmin/DAM/env/Brochures/Environment%40UNECE_Russian.pdf
3. Європейський процес "Довкілля і здоров'я" (ЕПОСЗ). URL:

<http://www.euro.who.int/ru/health-topics/environment-and-health/pages/european-environment-and-health-process-ehp>

4. Синицына О. О., Юдин С.М. Современные международные приоритеты в рамках Европейского процесса "окружающая среда и здоровье". - Гигиена и санитария. - 2017, №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-mezhdunarodnye-prioritety-v-ramkah-evropeyskogo-protssesa-okruzhayuschaya-sreda-i-zdorovie>

5. Пармська декларація з питань навколишнього середовища і охорони здоров'я. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/78610/E93618R.pdf

6. Короткий звіт щодо прогресу впровадження Протоколу про воду і здоров'я в Україні у 2016-2018 роках. URL: <https://menr.gov.ua/news/33428.htm>

7. Шоста міністерська конференція з навколишнього середовища та охорони здоров'я. Острава, Чеська Республіка, 13-15 червня 2017 р. Брифінг конференції. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/334460/6EH_Conference_briefing-ru.pdf?ua=1

8. EURO/Ostrava2017/6. Декларація шостої міністерської конференції з питань навколишнього середовища та охорони здоров'я. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/342287/170574_Ostrava-Declaration-FINAL-RUS.pdf?ua=1

9. EURO/Ostrava2017/7. Додаток I до Декларації шостої міністерської конференції з питань навколишнього середовища та охорони здоров'я «Комплекс дій для сприяння здійсненню Остравської декларації. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/342288/170579_Annex-1-RUS.pdf?ua=1

УДК 372.881.111.1

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГРОВИХ ПЛАТФОРМ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Лісова Юлія Олександрівна

к.ф.н., доцент

Клименко Олександр Петрович

магістрант

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Анотація: Сучасні виклики та вимоги до забезпечення якісного супроводу online-освіти сформували нові умови реалізації, проблеми та перспективи навчання в умовах віддаленого доступу. У статті для підтримки мотивації та актуалізації ефективної освіти розроблено методику використання інтерактивних ігрових технологій навчання англійської мови у загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: дистанційна освіта, інтерактивні технології, інтерактивні платформи, гейміфікація освіти, методика, рекомендації.

Постановка проблеми. Система освіти, змінюючи формати навчальних програм, розширює дидактичний потенціал за рахунок використання нових педагогічних технологій: гейміфікації, роботизованих платформ і штучного інтелекту у навчанні. Міжнародний досвід свідчить про значне використання ігрових технологій у практиці навчання. Українські освітяни, модернізуючи систему освіти, також використовують ігрові технології в неігрових процесах з метою підвищення мотивації та залучення здобувачів знань до інтерактивного навчання. До питань використання інтернет-платформ у процесі навчання іноземних мов звертаються А. Болдирева (упровадження електронного

навчання) [1], І. Блощинський, Л. Морська (потенціал застосування інтернет-платформ), М. Карпушина, І. Шумило [3], М. Моцар, В. Кухаренко, Н. Сиротенко [4] та ін. Проблематика ж використання інтерактивних ігрових платформ у навчанні англійської мови з учнями висвітлена недостатньо, що становить актуальність нашої розвідки.

Мета статті полягає у розробці методики використання інтерактивних ігрових платформ у навчанні іноземної мови у середній школі.

Використання комп'ютерів та Інтернету на уроках англійської мови ґрунтовно збільшує ефективність навчального процесу. Інтерактивна ігрова платформа – універсальний дидактичний засіб нематеріального характеру, що забезпечує сприйняття інформації, а також відбувається відпрацювання певних умінь за допомогою сучасних тренажерів. Інтерактивна платформа забезпечує формування дидактичних форм організації навчання: загальнокласні форми організації занять (урок, конференція, семінар тощо); групові форми навчання (групова робота на уроці, творчі завдання); індивідуальні форми роботи в класі і вдома (рис.1).

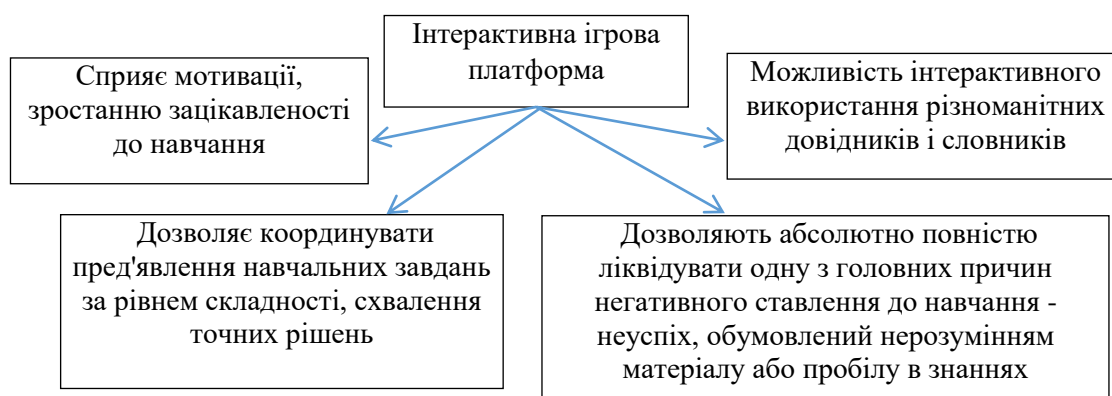

Рис.1. Основні аспекти використання інтернет-платформ на уроці іноземної мови

Найголовніша відмінність інтерактивних ігрових платформ від дистанційного навчання полягає в тому, що учень спілкується і проводить консультації з викладачем у прямому ефірі, виконує завдання «тут і зараз» [4].

Услід за М. Карпушиною розподіляємо сучасні ігрові платформи для вивчення англійської мови таким чином:

- за рівнями володіння мовою;

- за віковим параметром;
- за типом матеріалу (лексичні; фонетичні; граматичні; комплексні);
- за технічними характеристиками (додатки, що існують як у повних desktop-версіях, так і в мобільних додатках; спеціалізовані мобільні додатки, розроблені для платформ IOS і Android і адаптовані практично під усі пристрої);
- освітні канали [3].

Суть запропонованої методології полягає в наступному: 1) при організації навчального процесу слід відштовхуватися від потреб сучасного школяра (кліпове мислення (мислення миттєвого сприйняття), уміння і бажання грати в динамічні комп'ютерні ігри); 2) ґрунтується на принципах ігрофікації навчального процесу; 3) орієнтується на формування нового ігрового стилю мислення – мислення, спрямованого на пошук не просто нестандартних рішень, а стратегічно вивірених, придатних для застосування в реальному світі, що є елементом формування критичного мислення; 4) використовує засоби ігрових інтерактивних платформ навчання не тільки на етапі мотивації, а й передбачає побудову системи застосування балів, нагород, заохочень для етапу контролю; 5) передбачає формат навчання дітей, побудований на поєднанні ігрової практики і педагогічного дизайну, а також застосовується у школі для майбутнього життя і діяльності учня; 6) враховує таку особливість ігор у навчанні, яка завжди передбачає наявність входу у гру і виходу із неї; в авторському контексті – антураж, момент змагання, при цьому характер і зміст навчальної діяльності не змінюється [2; 7].

При виборі методів і форм організації навчання рекомендуємо дотримуватися таких критеріїв: економічність тимчасових витрат; відкритість платформи; надійність передачі всього необхідного обсягу змісту хоча б на рівні ознайомлення і первинного формування всіх необхідних умінь (способів дії); комфортність умов сприйняття нової навчальної інформації; можливості для активізації пізнавальної діяльності учнів: підвищення пізнавального інтересу для формування самостійності особистості в пізнанні; можливості для

індивідуалізації педагогічного керівництва інтелектуальним розвитком особистості тощо.

Перед включенням в інформаційне середовище, пропонуємо розробити план, мету та схему уроків. Теми уроків: 6 клас – «WELCOME TO UKRAINE!», 9 клас – «THE LAND OF PLENTY». Подальше формування таких інтерактивних уроків відбуватиметься з використанням обраних платформ. Важливою є проведення попередньої методичної роботи з усіма учасниками дидактичного процесу з метою засвоєння функціональних можливостей обраних інтерактивних ігрових платформ.

Платформа MOODLE для розробки уроків 9 класу забезпечує формування завдань для розвитку лексичних, граматичних навичок та навичок аудіювання, пропонованих викладачем, а також контрольних завдань для поточної атестації; додаткові сервіси Liveworksheets, Britishcouncil та Quizlet як освітні платформи для вивчення і практики іноземної мови, використовувались як додаткові інтерактивні платформи для відпрацювання вже сформованих навичок в ігровій формі. Майданчик Teams пропонує можливість відстеження учнями результатів перевірки викладачем робіт, які попередньо завантажуються у вкладці «завдання», оцінки та наявні в роботі помилки. Налаштування і запуск особистого сайту вчителя дозволить в подальшому його наповнювати навчальними матеріалами. Додатково до сайту включаємо матеріали та посилання для проведення заняття. Так, із матеріалів Britishcouncil використовуємо додаткові ілюстрації до завдання. Платформу Quizlet застосовуємо для опрацювання словникового запасу. Платформу з Liveworksheets варто застосувати для контролю знань учнів із пройдені теми. Результати учні відправляють скріном у свою папку на сайті Moodle.

Надалі розглянемо можливості використання ігрових платформ на уроці для 6 класу. З використанням елементів платформи Create activity додаємо елементи уроку за необхідними матеріалами (формат текст або pdf), відео – гіперпосилання, ігрові елементи з додаткових платформ (гіперпосилання).

У ході вивчення теми за допомогою сервісу ClassDojo може

організовуватись як індивідуальна, так і командна робота. Домашнє завдання формуємо через Liveworksheets відповідно до теми уроку. Обрані базисні платформи Moodle та ClassDojo застосовуватимуться для індивідуальної роботи з учнями: при обміні особистими повідомленнями, при формулюванні персональних завдань, при коригуванні помилок, виявлених у виконанні завдання і т. д. За допомогою цих платформ учні можуть публікувати результати своїх дослідницьких проєктів, вирішення завдань, глосарій з теми, огляд інформаційних ресурсів і т.д. [5].

Таблиця 1

Результати позитивної роботи учнів в ClassDojo (за кожним учнем)

№ з/п	Назва роботи в ClassDojo	Виконання	мак результат, бали
1	Use sources	Застосування різноманітних інформаційних джерел - за активну роботу з літературою, матеріалами мережі при виконанні завдань	1
2	Teamwork	Організація і робота в команді	3
3	Idea generator	Генератор ідей – за оригінальне рішення, новий підхід, креативність	3
4	Vocabulary	Робота з поняттями – за складання та оформлення глосарію за темою	1
5	On task	Якість засвоєння – за застосування раніше вивченого матеріалу в нових умовах завдання	2
6	Working hard	Допомога іншим у виконанні завдання	1
7	Dialog	Діалог з учнями та вчителем – за своєчасну, обґрунтовану і продуктивну взаємодію при виконання завдань	1

Зазначені критерії можуть використовуватись і на платформі Moodle для учнів 9 класів і можуть бути змінені й розширені у процесі вивчення теми, а також індивідуалізовані під конкретний клас. Перевагами обраних платформ є відкритість, безкоштовність, можливість використання відеоматеріалів з архівів завдань із різних тем в будь-який зручний час. Разом із тим, для кожної ігрової платформи має бути поданий попередній інструментарій виконання завдань. Вчитель повинен спочатку зрозуміти особливості технічної роботи з тим чи іншим ігровим елементом, а потім на власному прикладі для зразка розповісти і

продемонструвати це учням. І лише наступний крок – сама ігрова діяльність учнів допоможе дітям без технічних перешкод захопитись грою онлайн та отримати задоволення від навчання.

Висновки. В експериментальній роботі, що передбачала розробку уроків для 6 та 9 класів із залученням інтерактивних ігрових платформ ClassDojo та Moodle, була реалізована можливість організації активного і неперервного зворотного зв'язку при онлайн-навчанні не тільки між учнями та вчителем, але й між педагогом і батьками, педагогом і адміністрацією школи. Інструменти гейміфікованого сервісу були використані для активізації інформаційної онлайн-взаємодії при проведенні занять з англійської мови у дистанційному режимі. Платформи мають надавати можливості як синхронної комунікації між учасниками освітнього процесу, так і асинхронної комунікації. Перспективи дослідження варто спрямувати на визначення ефективності запропонованого підходу, що пропонуємо підтвердити педагогічним експериментом з відповідною оцінкою освітніх результатів та аналізу інтенсивності та якості інформаційної взаємодії між учасниками онлайн-навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болдирева А. Г. Платформа для вивчення іноземних мов / А.Г. Болдирева // Матеріали конференцій ДНДІ «нацрозвитку». – Санкт-Петербург, 2019. – С.302-306.
3. Карпушина М. Використання освітніх інтернет-платформ у навчанні іноземної мови / М. Карпушина, І. Шумило // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформатизація вищого навчального закладу. – 2018. – № 903. – С. 81-87.
4. Моцар М. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Моцар Марія Миколаївна. – К., 2018. – 318 с.
5. Панкратенкова О. М. Інноваційні технології та інтерактивні методи навчання на уроках англійської мови / О.М. Панкратенкова // Англійська мова

та література. – 2020. – № 4–6. – С.64-66.

6. Lipscomb A. H., Anderson M., Gadke D. L. Comparing the effects of ClassDojo with and without Tootling intervention in a postsecondary special education classroom setting // *Psychology in the Schools*. – 2018. – Т. 55. – №. 10. pp. 1287-1301.

7. Patton K., Parker M., Pratt E. Meaningful Learning in Professional Development: Teaching Without Telling // *Journal of Teaching in Physical Education*. – 2013. – V. 32. – № 4. – P. 441-459.

УДК 373.5.091.39

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АКЦЕНТИ – ЗАПРОВАДЖЕННЯ У
ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ**

Марків Володимир Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент,

Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія,

факультет реабілітаційної

педагогіки та соціальної роботи,

м.Запоріжжя, Україна

Твердохлебова-Мізяк Тетяна Валеріївна

вчитель-методист,

КЗ «Широківська ОШ ЗСО І-ІІІ ступенів»,

Широківська селищна рада,

Дніпропетровська область,

Україна

Земляна Лілія Вікторівна

вчитель-методист,

КЗ «Петропавлівської СЗШ І-ІІІ

ступенів №2 з професійним навчанням»,

Петропавлівська селищна рада,

Дніпропетровська область,

Україна

Анотація. В даній статті розглядається актуальна проблема застосування змішаного навчання в закладах освіти. Подається визначене поняття моделі змішаного навчання, висвітлюються переваги та недоліки його використання у освітньому процесі закладів освіти. А також розглядається психолого-педагогічні акценти запровадження даної технології в освітній процес.

Ключові слова: інформаційне середовище, система комунікації, освітній процес, сучасні засоби і методи передачі знань, змішане навчання, технологія.

Постановка проблеми. Класно-урочна система навчання ефективно впроваджувалася в практику шкіл досить довгий проміжок часу. Сучасні зміни в освіті спонукають педагогів шукати нові шляхи передачі знань, формування вмінь та навичок. Сьогодення вимагає реалізацію ключових компетентностей НУШ: формування людини, здатної приймати відповідальні рішення, працювати в команді, критично мислити, розв'язувати проблеми, самореалізовуватися тощо. Звісно, що такий підхід вимагає нових альтернативних форм і методів навчання й виховання. Серед них можемо виділити «технологію змішаного навчання».

Використання сучасних педагогічних технологій в навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів створює нові можливості реалізації дидактичних принципів індивідуалізації та диференціації навчання, позитивно впливає на розвиток пізнавальної діяльності учнів, їх творчої активності, свідомості, реалізує умови переходу від навчання до самоосвіти.

На сьогоднішній день проблема використання сучасних педагогічних технологій у ЗЗСО набуває особливої гостроти і значимості. Стрімко розвиваються нові педагогічні технології, що засновані на ефективному використанні в навчальному процесі ЗЗСО сучасних засобів і методів передачі знань. Застосування інформаційних технологій за останні роки суттєво змінює освіту. Одним з перспективних напрямків розвитку навчання в світі зараз вважається змішане навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використанню моделі змішаного навчання в системі освіти присвячені статті наступних авторів: О.М. Спіріна, Ю.В. Триуса, Є.В. Желнової, М.С. Нікітіної, Г.А. Чередніченко, Л.Ю. Шапрана, М.М. Мохової, І.П. Воротникове!', О.О. Рафальської, Е.А. Кадирової та ін.

Метою написання статті є визначення сутності та психолого-

педагогічних акцентів у моделі змішаного навчання в освітньому процесі закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. В даний час відбувається процес впровадження нових педагогічних технологій в систему дистанційного навчання. Механізмом проведення цих перетворень в нашій країні стає реалізація концепції змішаного навчання (blended learning) - це відносно новий підхід у навчальному процесі середньої освіти, що створює сприятливе освітнє інформаційне середовище, систему комунікацій, які надають необхідну навчальну інформацію. На сьогоднішній день у вітчизняній та зарубіжній термінології існує багато різних підходів щодо визначення поняття змішаного навчання.

Змішане навчання як інструмент модернізації сучасної освіти на практиці представляється в створенні нових педагогічних методик, що ґрунтуються на інтеграції традиційних підходів організації навчального процесу, де здійснюється передача знань, та технології електронного навчання. На думку К. Куна, метою змішаного навчання є стремління об'єднати переваги очного навчання та електронних ресурсів [1].

За визначенням вітчизняних авторів А.М. Стрюка, Ю.В. Триуса, В.М. Кухаренка, змішане навчання - це цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [2].

Таким чином, blended learning - це освітня концепція, в рамках якої учень отримує знання і самостійно (онлайн), і очно (з викладачем). Цей підхід у навчанні дає можливість контролювати час, місце, темп і шлях вивчення матеріалу. За своєю суттю blended learning - це змішання традиційної класно-урочної системи та сучасної цифрової освіти. Основними елементами моделі змішаного навчання є лекційні та практичні уроки, семінари, практичні

завдання (самостійні та контрольні роботи, реферати, доклади та ін.), навчальні матеріали (підручники, методичні посібники), онлайн спілкування (чат, форум, e-mail), індивідуальні та групові онлайн проекти, віртуальна класна кімната, аудіо та відео лекції, анімації та симуляції .

При засвоєнні та впровадженні методик змішаного навчання ЗЗСО стикаються з такими складнощами, як: організація створення необхідної навчальної інформації, перетворення її в електронний освітній ресурс та розробка засобів передачі його з максимальною ефективністю учням. Під електронним освітнім ресурсом (ЕОР) розуміються навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу [3]. Мова йде про представлення електронних матеріалів у вигляді чітко структурованої, наглядної та ефективної навчальної інформації, яка зручна для розуміння та сприйняття учнями, для подолання цього вчителю потрібно на достатньо високому рівні володіти навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій в своїй діяльності.

Модель змішаного навчання не передбачає радикальної відмови від класичної моделі, оскільки очна освіта дає важливі мовні, соціокультурні навички і має емоційну складову, а стає лише підходом, який навчальні заклади можуть застосовувати «тут і зараз», в реаліях звичайної школи, актуалізуючи навчально-виховний процес. Учитель у класі – це, насамперед, особистість, зі своєю життєвою позицією, професійною філософією, живий та емоційний, який може бути різним: сумним, веселим, сердитим, добрим... Він залишається в освітньому процесі, але його роль кардинально змінюється.

Проте і електронне навчання має свою сильну сторону, перш за все, це індивідуалізація. Учнів багато, і неможливо кожному приділити достатньо уваги і часу – при електронній формі навчання, вчитель контактує безпосередньо тільки з конкретним учнем.

Основне завдання вчителя в моделі змішаного навчання – це грамотно скласти курс і розподілити навчальний матеріал. Необхідно вирішити, що потрібно проходити в класі, що можна засвоїти, вивчити і вирішити вдома, які завдання підходять для індивідуальних занять, а які – для групової роботи над проектом. Передбачається, що базовий матеріал викладається на уроках в класі, а розширений і поглиблений учні освоюють в процесі електронного навчання. Важливо, щоб уроки проходили у формі захисту проектів, презентації, дебатів або дискусії між учнями або вчителя з учнями. Електронний блок повинен містити проекти для роботи в групі, творчі, лабораторні та практичні завдання, довідкові матеріали і посилання на додаткові матеріали в мережі Інтернет, проміжні та перевіірочні тести, а також завдання підвищеної складності для обдарованих учнів .

Модель змішаного навчання має як ряд переваг, так і деякі недоліки. До основних переваг слід віднести можливість збору даних та кастомізацію знань та оцінок, одночасне навчання групи учнів, перерозподіл вчителем освітніх інформаційних ресурсів між учнями, розвиток в учнів навичок самостійного навчання та самоконтролю, підвищує цікавість учнів до отримання знань та якість комунікації між учнями та вчителем. Крім того, дослідження, проведене Олександром МакКензі у 1998 році, показало, що учням легше оцінювати своє розуміння матеріалу за допомогою комп'ютерних модулів оцінки. Змішане навчання є більш активним зі сторони учня, надає йому більше цікавих та пізнавальних можливостей для навчання.

У жовтні-грудні 2013 року Європейська університетська асоціація проводила дослідження використання електронних технологій у навчанні, де були названі переваги електронного навчання: перегляд методів навчання, навчання більшого числа навчаючих, контроль над прогресом та отриманням даних, спільна робота навчаючих, робота в групах, розвиток критичного мислення та усвідомленого навчання, стимулювання навчання на іноземній мові, у вчителя залишається більше часу на індивідуальну роботу [2].

В рамках даної статті подається презентація проекту (керівник Чубарова

Марина Євгеніївна, методист НМЛ соціально-гуманітарних дисциплін КЗВО «ДАНО ДОР») обласної творчої філологічної майстерні «Особливості технології змішаного навчання на уроках російської мови і зарубіжної літератури».

Ідея проєкту – запровадження в освітній процес технології змішаного навчання як перспективної технології, що дає можливість розвивати в учнів навички, необхідні для успіху в ХХІ столітті.

Зміст навчання визначається взаємодією вчителя і учня з залученням новітніх технологій, таких як онлайн-освіта, інтерактивні підручники тощо.

На першому етапі проєкту є прагнення перетворити викладання мови і літератури у якісно новий формат! Ми вважаємо дану ініціативу надзвичайно важливою, адже технологія змішаного навчання включає в себе багато інтерактивних методів, форм і прийомів, використання ІКТ, навчальних ресурсів, електронних підручників та вчить учнів працювати з новітніми розробками.

Це все сприяє:

- розвитку критичного мислення в учнів,
- виробленню необхідних навичок та компетенцій, які відповідають сучасним потребам ринку праці,
- формуванню потреби і спроможності навчатися впродовж життя через зміст навчального предмету.

За допомогою цього проєкту ми:

- мотивуємо учнів до навчання – учні вивчають теорію онлайн, а на уроках працюють в командах;
- організуємо взаємодію вчителя і учня поза уроком – онлайн;
- звільняємо час уроку для практичної роботи (учні застосовують свої знання і набувають навичок);
- використовуємо в роботі учнів електронні освітні ресурси.

Проєкт буде втілюватись за таким алгоритмом:

Ми створили команду вчителів-одномудців та разом вивчаємо нову

методику та готуємо відповідний контент;

Спільно з командою Educational Era (Проект, який створює онлайн-курси та освітній контент широкого спектра з використанням ІТ. <https://www.ed-era.com/>) розробляємо контент відповідно до програми та змісту предмету «Зарубіжна література».

Поширюємо ці технології серед учителів області.

Проводимо моніторинг результатів, визначаємо здобутки і прорахунки.

Очікувані результати:

- зростає рівень мотивації до навчання;
- учні вмотивовані здобувати знання самостійно, застосовувати їх,
- мають навички командної роботи, прийняття рішень, координації роботи, комплексного вирішення проблем, творчого та емоційного мислення,
- підвищуємо самооцінку учнів, вчителя;
- будуємо партнерські відносини між вчителями, учнями і батьками;
- змінюємо пріоритети щодо використання інтернет-ресурсів (фокус на навчальний матеріал, а не на соцмережі та ігри).

Інструменти вимірювання результатів проєкту:

- спостереження;
- бесіди;
- анкетування;
- моніторинг рівня знань;
- психологічні тести на визначення самооцінки;
- опитування;
- визначення обсягу опрацьованої інформації засобами Інтернету.

Ми прагнемо сформувати в учнів культуру інтелектуальної праці, спроможність, потребу займатися самоосвітою впродовж життя, як одним із засобів бути успішним в сучасному світі. Прагнемо, щоб учень мав змогу пізнати себе та знайти своє місце в житті.

Методика “blended learning” дає можливість розвивати в учнів ті навички, які є актуальними сьогодні, які відповідають потребам ринку праці і

які будуть залишатися актуальними, щонайменше, в недалекому майбутньому. Творче та креативне мислення ніколи не втратить своєї актуальності. Навчання у такому форматі стає основною складовою абсолютно іншого освітнього середовища.

Такий формат дає:

- свободу вчителю і учневі у виборі діяльності,
- свободу думки, мислення,
- враховує стиль сприйняття і навчання дитини,
- створює ситуацію успіху для учня і вчителя, а відтак – і для батьків.

А найголовніше – стосунки між вчителем, учнем та батьками у такому середовищі побудовані на принципах довіри, взаємоповаги, співробітництва, незалежності і доброзичливості.

Ми розуміємо, що шлях до запуску проєкту буде нелегким, адже його вплив є вагомим початком до змін, яких так потребує українська школа. Педагоги – новатори надихають і вселяють впевненість, що попри усі негаразди і контекст, в якому перебуває наше суспільство, освітні трансформації вже відбуваються і їх буде ще більше. Потрібно лише об'єднувати наші сили та «заряджати» інших вчителів вірою в те, що кожен з нас є носієм змін.

Використовуючи модель змішаного навчання, вчителі повинні зрозуміти і відчувати свої переваги, серед яких:

- своєчасне виявлення учнів, що зазнають труднощів при вивченні навчального матеріалу. Більшість сервісів змішаного навчання включають в себе онлайн-інструменти, які дають негайний зворотній зв'язок вчителю з учнем .

- широкий вибір матеріалів та завдань, що підходять для конкретного класу, індивідуальний підхід до кожного класу.

- ефективне використання часу на уроці .

Аналізуючи всі переваги, потрібно зазначити, що blended learning вчить організовувати і планувати роботу самостійно, незалежно отримувати і

аналізувати знання, шукати і відбирати інформацію, приймати рішення, формувати навик презентації проектів, займатися самоосвітою.

Однак, незважаючи на явні переваги, використання моделі змішаного навчання має ряд недоліків, до яких можна віднести небажання багатьох вчителів використовувати електронне навчання, низький рівень володіння технологіями вчителів та учнів, залежність від техніки та Інтернету. Слід відмітити, що впровадження змішаної форми навчання вимагає досить великих зусиль з боку вчителя.

Готовність вчителя використовувати комп'ютерні технології у навчальному процесі є необхідною умовою інформатизації освіти. Саме впровадження ІКТ у освітній процес вдосконалить його, зробить доступною та ефективною освіту, підготує молоде покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Як зазначає В. Биков, «у діяльності навчальних закладів усіх типів і рівнів акредитації проблемам інформатизації повинна приділятися першочергова увага». Реалії сьогодення вимагають від кожного вчителя здатності до використання комп'ютерних технологій у власній діяльності, у роботі з дітьми, колегами та батьками. Але з кожним роком зростає кількість вчителів, які використовують ІКТ у своїй професійній діяльності, що дає змогу сформувати ІКТ-компетентність вчителя як окрему складову професійної компетентності.

Українським вченим О.М. Спіріним було визначено інформаційно-комунікаційну компетентність, точніше інформаційно-комунікаційно-технологічну компетентність, або ІКТ-компетентність як підтверджену здатність особистості використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі [3].

На сьогоднішній день перед сучасним вчителем стоїть непросте завдання: навчаючись і перебудовуючись, навчити і підготувати інших. Формування ІКТ-компетентності вчителя в моделі змішаного навчання заслуговує на особливу

увагу тому, що саме вона дає можливість бути сучасним, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки в своїй професійній діяльності. ІКТ-компетентність стає обов'язковою складовою професійної компетентності вчителя.

Висновки. При використанні розглянутої технології «змішаного навчання» кардинально змінюється роль учня, котрий стає не «споживачем», а активним учасником освітнього процесу, а вчитель створює умови для здійснення пізнавальної діяльності учнів і супроводжує їх навчання. Аналіз теоретичних пошуків щодо реалізації технології змішаного навчання показав, що при їх використанні вирішується низка проблем сучасної освіти: забезпечується постійна інтерактивна комунікація за межами освітнього закладу та активізується пізнавальна активність та навчальна діяльність учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кун К. E-Learning - электронное обучение // Информатика и образование. - 2006. - №10. - С. 16-18
2. Кухаренко В.М. Змішане навчання. Вебінар. [Електронний ресурс] /Володимир Миколайович Кухаренко/ - Режим доступу: <http://www.wiziq.com/online-class/2190095-intel-blended>.
3. Наказ МОНУ від 01.10.2012р. №1060 «Про затвердження положення про електронні освітні ресурси».
4. Спирін О.М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009.- №5(13).- Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/183/169#.Ve3Q6SXtlBc>

УДК 004.94

ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО НАЙБІЛЬШЕ ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ ЗАДОВОЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВІД НАВЧАННЯ

Михальчук Елеонора Миколаївна

студент

Ліхоузова Тетяна Анатоліївна

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Анотація. Розглянуто проблему взаємодії вищих навчальних закладів зі студентами на користь обох сторін. Виконано аналіз впливу різних факторів на рівень задоволення студентів від їхнього навчання та якості викладання, щоб виявити саме ті фактори, якими можна скоригувати мотивацію студентів.

Ключові слова: якість навчання, фактори впливу, кореляційний аналіз.

Вступ. Якщо досліджувати процеси розвитку країни, можна помітити, що рушіями прогресу є люди, які мають високу якість вищої та загальної освіти, мають ідеї та мотивацію щось змінювати. Тож можна зробити висновок, що досягнення успіху в розвитку країни багато в чому залежить від того, яка освіта у представників цієї країни. Тому однією з найбільш актуальних проблем сучасності є те, як забезпечити та підвищити рівень освіти громадян, що призведе до підвищення статусу країни.

Для того, щоб зрозуміти, як впливати на подібні процеси, необхідно проаналізувати, як саме взаємодіяти зі здобувачами освіти для підвищення їхньої мотивації до навчання та розвитку прогресу. Досягти цього можна провівши ряд досліджень на тему впливу факторів на рівень задоволення

студентів від навчання чи якості викладання.

Мета роботи — виявлення факторів, що найбільше впливають на рівень задоволення студентів від навчання (якості викладання), задля подальшого аналізу та вибору стратегій внесення змін в навчальний процес, підвищивши мотивацію студентів до навчання та підвищивши ефективність роботи ВНЗ, використовуючи набуті знання про впливовість кожного з факторів.

Матеріали та методи. Для виконання аналізу необхідно для початку отримати список факторів, які можуть впливати на задоволення від навчання. Використавши матеріали з дослідження факторів задоволеності студентів навчальним процесом на прикладі дослідження студентів КНУ [1], можна визначити ряд факторів, які можуть впливати на рівень задоволення студентів та потребують подальшого дослідження:

- цікавість дисциплін;
- складність дисциплін;
- корисність дисциплін;
- вид розкладу (з «вікнами» тощо);
- рівень кваліфікації викладачів;
- рівень взаєморозуміння викладачів та студентів;
- рівень забезпечення ВНЗ різноманітним технічним обладнанням;
- зрозумілість викладання;
- стан будівель та аудиторій ВНЗ;
- кількість розважальних та розважально-навчальних заходів;
- стосунки між одногрупниками;
- погляди та перспективи на майбутнє, що дає певний ВНЗ.

Для того, щоб зібрати реальні дані репрезентативного вигляду було створене опитування за допомогою інструменту Google Forms, що було розповсюджене в мережі між студентами різних курсів та випускників. В даному опитуванні респондент оцінює рівень задоволення кожним фактором навчання окремо за шкалою від 0 до 4, де 0 – абсолютно не задоволений, а 4 – абсолютно задоволений, а потім оцінює власне задоволення від навчального

процесу у відсотках. Таким чином було зібрано 209 заповнених анкет.

Здійснивши кореляційний та регресійний аналіз ми матимемо можливість отримати модель, що не тільки виміряє ступінь впливу фактора на відгук, а й допоможе в прогнозуванні [2, 3].

Оскільки ми маємо велику кількість факторів, її можна скоротити шляхом кореляційного аналізу за допомогою теплової кореляційної матриці, яка покаже коефіцієнти кореляції між всіма факторами та відгуком і дозволить відсіяти ті фактори, які мають найменший зв'язок з відгуком.

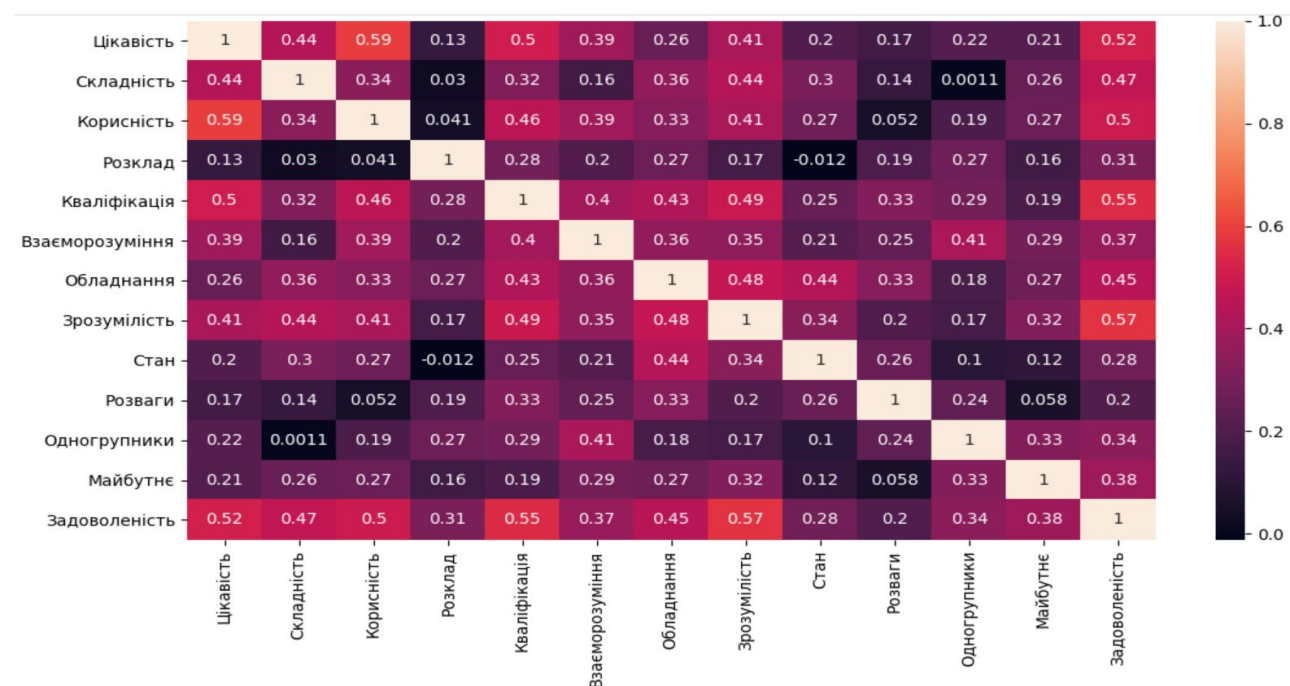

Рис. 1. Кореляційний аналіз факторів впливу

Як можна побачити з діаграми, найслабша кореляція між «Задовolenістю» та наступними факторами: «Розваги», «Стан», «Розклад», «Одногрупники», «Взаєморозуміння» та «Майбутнє». Проаналізуємо їхню теоретичну важливість: інтуїтивно здається, що кількість розваг впливає на загальні емоції, а не на якість навчання, тому відсіємо фактор; аналогічно стан будівлі впливає на загальний комфорт, проте якість навчання від цього не має страждати, відсіємо; розклад більш суттєво впливає, проте також далеко не основний фактор, поганий розклад викликає невдоволення адміністрацією, та не навчанням, відсіємо; одногрупники також більше впливають на фізичний та моральний стан, проте не настільки на навчання, відсіємо; фактор

взаєморозуміння студентів з викладачами я вважаю суттєвим, оскільки ставлення студента до викладача впливає на його мотивацію вчити цей предмет, аналогічно викладач може погіршити успішність студента, якщо той сильно йому не подобається, залишаємо; перспективи на майбутнє також є важливим фактором, проте є надто суб'єктивним, оскільки ВНЗ може забезпечити працевлаштування студенту, проте він з його відомих причин не приймає їх, відсіємо. Тому, відсіявши ті фактори, створимо нову матрицю:

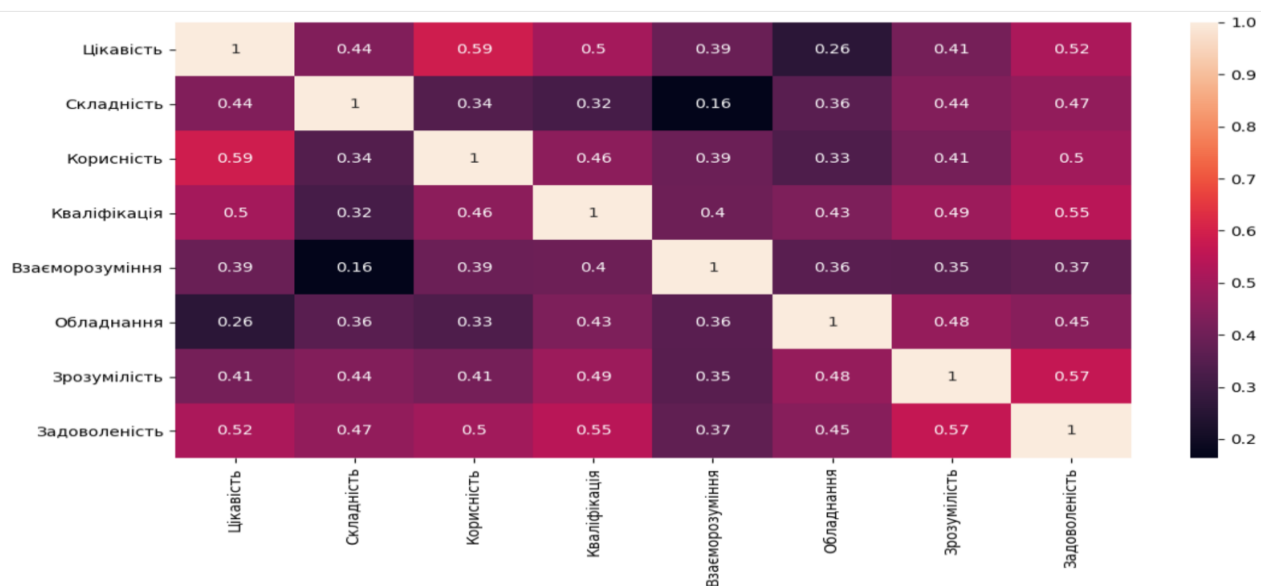

Рис. 2. Кореляційна матриця після відсіювання факторів

На наступному етапі було побудовано діаграми розсіювання для факторів, що залишилися, щоб оцінити їх поведінку та зробити припущення про наявність залежностей. Майже у всіх випадках спостерігалась лінійна залежність, тому в якості моделі було обрано лінійну регресію. Перед навчанням моделі створили тестові та навчальні вибірки у відношенні 20 до 80 %.

Для верифікації лінійної моделі використаємо метод кросс-валідації, зафіксуємо значення середньоквадратичної помилки та абсолютної помилки, а також коефіцієнта R^2 , що покажуть доречність використання даної моделі. Отримано значення: $MSE=137.11$, $MAE=9.53$, $R^2=0.7059$.

Також побудуємо діаграму розсіювання, де по осі X будуть розташовані тестові відгуки, а по осі Y - спрогнозовані відгуки.

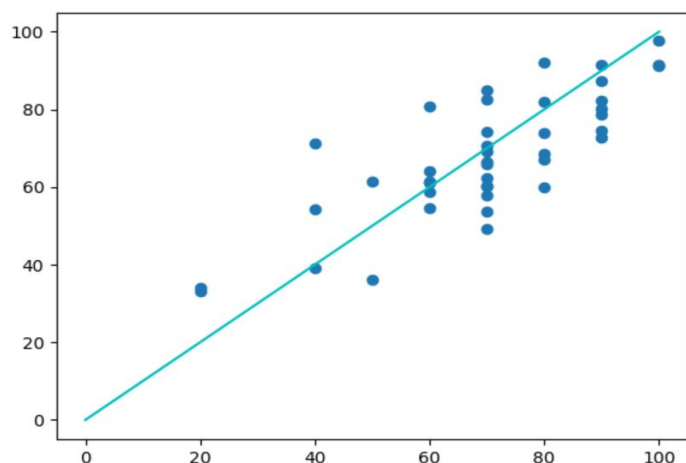

Рис. 3. Діаграма розсіювання для верифікації моделі

Як можна побачити на діаграмі, якість моделі достатньо висока, тенденція розташування точок відповідає лінійному графіку. Можна використовувати лінійну регресію для аналізу цих даних.

Побудуємо таку модель та отримаємо значення коефіцієнтів регресії – сили впливу фактора на відгук:

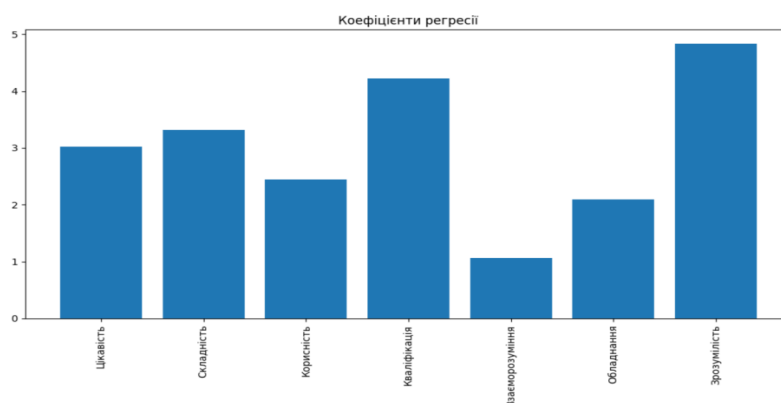

Рис. 4. Стовпчикова діаграма коефіцієнтів регресії

Результати. З діаграми на рис. 4 можемо зробити висновки про вплив факторів на відгук. Чим більше значення коефіцієнта, тим сильніший вплив відповідного фактора на відгук (нормовані значення коефіцієнтів немає потреби розраховувати, бо всі фактори вимірювались в однаковій шкалі).

Проте, не зважаючи на досить чітке прогнозування даних, побудована модель не може бути використана як єдине джерело точних досліджень. Діаграма нижче зображує середній рівень задоволення від навчання та якості викладання в залежності від курсу, на якому навчається студент:

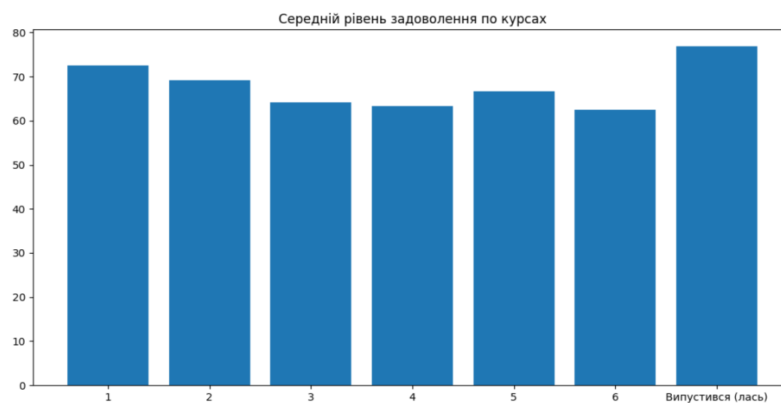

Рис. 5. Середній рівень задоволення від навчання по курсам

Діаграма показує, що першокурсники в середньому оцінюють рівень свого задоволення більшою оцінкою, ніж наступний курс, і така тенденція спадання задоволення спостерігається до шостого курсу, проте опитувані, що вже здобули вищу освіту, оцінюють рівень задоволення знову вище. Це пояснюється наявністю ще одного фактору – морального стану опитуваного. Можна помітити чітку залежність: першокурсники, сповнені сподівань, приходять до ВНЗ з великим планами, оптимістичними настроями та натхненням, проте чим далі, тим складніше стає, понижується рівень загального задоволення, хоча фактори у ВНЗ не змінюються. Аналогічно, коли людина звершує навчання, закінчується розумове навантаження на неї, вона стає вдячною за знання, починає розуміти, що насправді все було не настільки погано, як тоді здавалось, тому оцінює рівень задоволення знову вище.

Провівши всі попередні дослідження можемо зробити кілька висновків.

- Які саме фактори найбільше впливають на задоволення студентів від навчання? Зрозумілість викладання, рівень кваліфікації викладачів, складність дисциплін, цікавість дисциплін.

- Які наслідки можуть бути від зміни якості факторів у кращий чи гірший бік? В залежності від коефіцієнту регресії, чим більший модуль коефіцієнта регресії, тим більше цей фактор впливає на відгук, якщо знак коефіцієнта – «+», то при збільшенні оцінки фактора збільшується оцінка задоволення, якщо знак – «-», то оцінка задоволення зменшується в тих самих умовах.

– В залежності від отриманих оцінок та результатів дослідження, що необхідно змінити для підвищення рівня задоволення студентів? Необхідно створити найбільш сприятливі умови для розвитку тих факторів, що були вказані вище – з найбільшим впливом на відгук, тим самим додаючи студентам мотивації та задоволення від навчального процесу, а також не давати незначним факторам погіршуватись, адже хоч коефіцієнт регресії невеликий, проте вплив все одно існує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сидоров М., Довбня В. Фактори задоволеності студентів навчальним процесом (на прикладі дослідження студентів КНУ) // Соціологічні студії, 2019, №1(14), с. 45–52.
DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2019-01-45-52>
2. Теорія імовірностей та математична статистика [Електронний ресурс]: підручник // Т.А. Ліхоузова. – Київ: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/23168>
3. Бахрушин В.Є. Методи аналізу даних: навчальний посібник для студентів // Запоріжжя: КПУ, 2011 – 268 с.

УДК 371.374.3.

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ПРЕДСТАВНИКІВ КЛАСИЧНОЇ ШКОЛИ
УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ЗВЕДЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТНЬОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ БАГАТОПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Мосякова Ірина Юліївна

кандидат педагогічних наук

заслужений працівник освіти України

докторант кафедри дошкільної

освіти і соціальної роботи,

Мелітопольський державний

педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Анотація. У статті розкрито ідеї представників класичної школи управління в їх можливій імплементації у освітній менеджмент багатoproфільних закладів позашкільної освіти України. Представлено основні принципи, організаційні правила, що були обґрунтовані авторами класичної (адміністративної) школи управління для здійснення освітнього менеджменту. Проаналізовано позиції, які мають бути враховані при зведенні системи освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти в Україні.

Ключові слова. Освітній менеджмент, позашкільля, принципи і правила управління.

Ідеї представників класичної школи управління (Ф. Тейлор, А. Файоль, Г. Форд, Л. Урвік та ін.) на сьогодні є одними з ключовими для розбудови системи освітнього менеджменту у багатoproфільних закладах позашкільної освіти України. Наголосимо, що ця система в умовах ринкової економіки лише

розвивається і саме тому запозичення найкращих ідей і елементів досвіду є вкрай важливим для провадження якісних освітніх послуг позашкільля. Вкажімо на те, що представники даної школи мають послідовників у всьому світі. В Україні ці ідеї розкривають Л. Дідківська, П. Гордієнко [1], Н. Ковтун, Б. Літовченко [2], П. Кухарчук [3], В. Шкуркіна [4] та ін.

Підкреслимо, що на сьогодні менеджмент як наука розвивається прискореними темпами. У сфері вивчення освітнього менеджменту знаходяться особливі питання, такі, як виявлення загальних теорій управління, розуміння актуальних ідей різних шкіл менеджменту, поширення цих знань у практиці, імплементація отримання знань у нові умови роботи закладу тощо. Однак поки що недостатньо уваги приділено питанням, що пов'язане з особливостями освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти. Для того, щоб звести системно цей процес, необхідно сконцентрувати теоретичні знання, що допоможуть побудувати роботу з управління педагогічними працівниками у системі позашкільної освіти.

Видатний представник класичної школи управління – Ф. Тейлор, відомий по всьому світі як людина, що створила «систему Тейлора». І хоча його праця «Менеджмент» присвячена управлінню підприємством, то для освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти вона є фундаментальною і досі може допомогти вирішити актуальні питання і на сучасному етапі. На думку Ф. Тейлора, деякі особи дивляться на адміністрацію під кутом зору особистих якостей людини, що здійснює цей процес, а не з точки зору законів управління, які є такими ж точними, як і закони інженерії. Ми погоджуємося із думкою Ф. Тейлора про те, що успішність підприємства залежить не лише від управління, адже найбільш визначальними чинниками постають: місце знаходження, фінансову міць, дієздатність, продуктивність ділових і комерційних органів, технічна підтримка, перевага у наявному обладнанні та постачанні, підтримка, яку можуть надати за допомогою різних пілг, наприклад, орендних умов та ін. Погоджуючись з автором, ми також підкреслимо, що тих випадках, навіть коли адміністрація є досконалою,

необхідно пам'ятати, що, для досягнення успіху має бути розуміння цих чинників. Одна річ – якщо багатопрофільний заклад позашкільної освіти розташовується у великих містах із високою діловою активністю, інша річ – коли заклад розташований у віддалених містечках, де наявна низька ділова активність тощо. Також підкреслимо, що багатопрофільні заклади позашкільної освіти на сьогодні можуть фінансуватися із різних джерел, і чим більшим є фінансування, тим, що є закономірно, ширшими є можливості використовувати ці кошти для розвитку освітніх послуг. Важливим є і робота адміністрації у напрямку стимулювання працівників позашкільної освіти до участі у грантових програмах, які, окрім фінансування, надають вихід за межі закладу, і, як наслідок, підсилюють публічність і відкритість, надають можливість набуття технічну допомогу тощо. Також ми враховуємо позицію надання пільг від місцевих бюджетів щодо оренди майна, де працюють працівники багатопрофільних закладів позашкільної освіти. Ці позиції, як на нашу думку, надають певну підтримку для розвитку позашкільля.

Також Ф. Тейлором введено в обіг розуміння «функціональна адміністрація». Автором виявлено, що природа організації, яка необхідна для управління різними видами робіт, має варіювати по великому діапазону і бути різноманітною. До цього діапазону автором віднесено різницю від найпростіших робіт до надскладних завдань. Така управлінська діяльність проводиться однією енергійною людиною, яка має пам'ятати про всі подробиці своєї справи. Разом з кількома помічниками, які досить часто отримують невелику заробітну платню, ця людина рухає підприємство до успіху [5, с. 55]. Однак Ф. Тейлор вказує і на те, що адміністратор, який досягає великих успіхів в одній галузі, може потерпіти невдачу, якщо починає управління іншими видами робіт. Резюмуючи цей висновок, можемо вказати на те, що під час управління багатопрофільними закладами позашкільної освіти функціональній адміністрації потрібно знати всі подробиці діяльності у сфері позашкільної освіти, і, покладаючись на помічників, секретарів, рухати заклад до розвитку, до стимулювання надання з боку педагогів більш якісних освітніх послуг.

Функціональна адміністрація, таким чином, обізнана зі всіма тонкощами позашкілля, як у сфері нормативній, соціально-економічній, фінансовій, так і у сфері педагогічній, психологічній, тобто, всі ті знання використовуються у повній мірі. І не факт, якщо енергійна людина, яка, наприклад, керувала досить успішно закладом загальної середньої освіти, зможе привести до успіху багатопрофільний заклад позашкільної освіти, адже всі тонкощі і подробиці справи управління таким закладом пізнаються поступово, а навички управління педагогами, які працюють у позашкільний час та мають певну свободу у виборі освітніх технологій набуваються з певним часом. Тобто, потрібні не лише спеціальні знання, що набуваються і перебувають у загартуванні із досвідом управління, а й ті особливі природжені якості, які викарбувалися завдяки природному відбору у існуванні самого закладу.

Досі є актуальними ідеї Ф. Тейлора стосовно особистості, яка може бути менеджером. Автор вказував на те, що адміністративного персоналу завжди бракувало і для здійснення успішної адміністративної роботи потрібні певний перелік характеристик, а саме: «Розум. Освіта. Спеціальні або технічні пізнання; фізична спритність або сила. Такт. Енергія. Рішучість. Чесність. Розсудливість і здоровий глузд. Міцне здоров'я» [5, с. 58]. Автор вказує на те, що людину із п'ятьма такими якостями дуже складно знайти, а наявність відразу шести та восьми якостей – є неможливим. Отже, згідно таким обставинам, як на думку автора, управління слід розподілити на декількох людей, що мають ці якості. Цих людей слід об'єднати єдиною метою для досягнення успіху організації.

До класичної школи управління відносять і такого представника, як А. Файоль. Так, автор роботи «Загальне і промислове управління» виділяв шість груп операцій, які здійснюються на будь-якому підприємстві (технічні, комерційні, фінансові, облікові, страхові, адміністративні). Ці операції виконують певні функції. Найбільш важливою функцією, за А. Файолем, є адміністративна функція. Він її характеризував таким чином: ця функція виконує завдання вироблення загальної програми роботи підприємства, підбору

робочого персоналу, а також координування зусиль, гармонізації дій. Як вважає автор, ці операції і є управлінням, однак властивості самого управління, його межі визначено «досить незадовільно». Основні позиції адміністрації, на думку А.Файоля, наступні – передбачення, організація, координування і контроль. Також, як один з елементів управління, є й розпорядництво, що виконує такі завдання, як «підбір і формування персоналу та створення соціального організму підприємства...» [6, с. 11]. Адміністративна функція, на думку А. Файоля, істотно відрізняється від п'яти інших функцій. Однак адміністрування важливо не змішувати з правлінням. Як вказував автор, «правити означає вести підприємство до його мети, прагнучи отримати можливо великі вигоди з усіх ресурсів, які воно має в своєму розпорядженні; правління означає дію всіх істотних функцій» [6, с. 12]. У той же час саме управління є лише однією з шести функцій, що виконується на підприємстві. Дію цих функцій і забезпечує правління. Однак в ролі директорів, на думку А. Файоля, правління займає настільки велике місце, що іноді ця роль здається «виключно адміністративною» [6, с. 12].

А.Файолем чітко визначено основні позиції адміністрування, що є досі актуальним і для освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти. Зокрема, передбачення стосується врахування майбутніх подій (соціальних, економічних, політичних та ін.) і відповідно цього вироблення програми дій; організація стосується зведення подвійного матеріального і соціального організму закладу; розпорядження стосується вимагання від педагогічного персоналу та інших співробітників належним чином виконувати свої професійні обов'язки; координація стосується виконання таких зобов'язань, як забезпечення зв'язку, об'єднання, гармонізації всіх дій і всіх зусиль; контролювання відноситься до того, щоб подбати про те, щоб все відбувалося згідно тих правил, які встановлені та безпосередньо розпоряджень, які були надані тощо. У такому загальному розумінні освітній менеджмент багатoproфільних закладах позашкільної освіти є відповідною функцією всього закладу, а не лише виключним обов'язком директора.

А. Файодем надається ґрунтовний опис «адміністративної установки» та підкреслено, що у державних закладах та закладах, які можна вважати великими, така установка займає у всій системі правління від 50 до 60 коефіцієнтів із 100. Натомість невелике підприємство адміністративна установка займає лише 15 коефіцієнтів. Враховуючи це, вкажімо на те, що досить вагомою є адміністративна установка у багатопрофільних закладах позашкільної освіти. Але на сьогодні не розроблена концепція адміністративної установки таких закладів, і якщо до виконання технічних функцій навчання йде у різних закладах, то адміністративну установку можна набути під час роботи у закладі, що потребує не лише системи спеціальних знань, умінь, а й певного часу, що позначається на досвіді. Ми згодні із висловом автора про те, що навички управління, знання про виконання адміністративної функції слід набувати змалку і продовжувати поглиблювати на протязі життя: «навчання управлінню, – вказує А. Файоль, – має бути загальним: елементарним в початкових школах, більш солідним у середній школі, досить поглибленим у вищій школі» [6, с. 19]. Однак і на сьогодні ми бачимо, що питання навчання управлінню не стає всезагальним і відкритим для всіх верств населення, при тому, що у закладах вищої освіти є спеціальність «Менеджмент», а елементи менеджменту у закладах загальної середньої освіти впроваджено не в основні, а в додаткові курси за вибором. Та ж сама ситуація є і у початковій школі – на сьогодні у інваріантних програмах цим питанням не приділено уваги. Ми вважаємо, що ситуацію можна покращити, якщо розробити базові курси для слухачів багатопрофільних закладах позашкільної освіти, що були б доступними і цікавими, їх можна було б відразу використовувати й на практиці.

Повернення до ідей, що закладені у роботі А. Файоля, дозволяє вказати на принципи управління і обов'язкову вимогу до адміністратора – дотримання «почуття міри», що в основі своїй має такт і досвід. До основних принципів, які можна використовувати і у освітньому менеджменті багатопрофільних закладах позашкільної освіти ми відномимо такі: 1) розподіл праці; 2) влада; 3) дисципліна; 4) єдність розпорядження; 5) єдність керівництва;

б) підпорядкування приватних інтересів загальним; 7) винагорода; 8) централізація; 9) ієрархія; 10) порядок; 11) справедливість; 12) сталість складу персоналу; 13) ініціатива; 14) єднання персоналу [Файоль, 1992, с. 21]. Ці принципи управління, згідно думок автора, найбільш часто використовуються, і на сьогодні, як на нашу думку, є досі актуальними для їх використання в освітньому менеджменті багатoproфільних закладах позашкільної освіти. А. Файоль, характеризуючи ці принципи, застерігав від таких позицій, які і досі існують у різних організаціях – дуалізм розпорядництва. Такий дуалізм, коли від одного підлеглого два різні відділи вимагають виконання певних дій, призводить до конфліктних ситуацій. Вкажімо й на слушну думку, що була виголошена А. Файолем – розробка адміністративного кодексу, що враховував би ці принципи.

Також А. Файолем пропонується визначення адміністративної місії. Її сутність автор зводив до злагодженої роботи всього соціального організму підприємства. Ми вважаємо такі думки важливими і для визначення адміністративної місії багатoproфільних закладах позашкільної освіти. Надамо цей перелік: «1) дбати про те, щоб програма дій була зріло підготовлена і неухильно виконана; 2) піклуватися про те, щоб соціальна і матеріальна структури підприємства відповідали його меті, ресурсам і потребам; 3) встановити єдину, компетентну і енергійну дирекцію; 4). погодити дії, координувати зусилля; 5) формулювати ясні, чіткі і точні директиви; 6) сприяти хорошему підбору працівників: на чолі кожного відділу має стояти компетентна і діяльна людина, кожен службовець має бути на такому посту, на якому він може принести найбільшу користь; 7) чітко визначити компетенцію; 8) заохочувати ініціативу і відповідальність; 9) справедливо і майстерно винагороджувати виконану роботу; 10) встановлювати заходи стягнень за провини і помилки; 11) стежити за дисципліною; 12) спостерігати за тим, щоб приватні інтереси були підпорядковані спільному інтересу підприємства; 13) уважно стежити за дотриманням принципу єдності розпорядження; 14) підтримувати матеріальний і соціальний порядок; 15) встановлювати за

всім контроль; 16) боротися зі зловживаннями регламентацією, бюрократичним формалізмом, паперовою тяганиною і т.д.» [6, с. 51-51]. Цей перелік, як ми вважаємо, є актуальним і до сьогодні для освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти.

Також вкажімо і на досі актуальні ідеї Г. Форда, який вказував на те, що основним у роботі організації має бути робота, а не обмін паперами, і основним завданням є не створення грандіозних схем управління, а здійснення самого процесу управління у робочому спілкуванні. Відповідальність, чесність, порядність, дисципліна, вміння думати – одні із головних принципів роботи в організації. Автор вказує: «Весь наш персонал, як для фабрики, так і для контори, запрошується на службу різними відділами. Ми ніколи не запрошуємо досвідчених людей, кожен має починати з нижчого щабля робочих сходів, бо колишній досвід у нас ні в що не ставиться. Чесній людині у нас дуже легко пробитися в люди; проте багато тих, хто вміє працювати, не вміє думати; такі люди просуваються вгору лише остільки, оскільки заслуговують цього своєю старанністю; для ролі же начальників у них не вистачає потрібних властивостей» [6, с. 317]. Г. Форд вважав необхідним надати кожному співробітнику свободу для розвитку, і вказував на те, що більшості працівників не подобається займатися мисленнєвою діяльністю, і дуже невелика кількість людей здатна до творчості. Він вказував: «Тим часом для більшості людей ідеальною в уявленні є робота, яка не пред'являє ніяких вимог до їх розумових здібностей. Робота, що вимагає мислення в поєднанні з фізичною силою, рідко знаходить охочих, середній працівник шукає роботу, на якій він не повинен напружуватися ні фізично, ні особливо духовно. Людей же, творчо обдарованих, які відчувають огиду до монотонної роботи, немає ніякої потреби прив'язувати до неї, бо попит на творчо обдарованих людей всюди великий» [6, с. 319]. Погоджуючись із цією тезою, вкажімо на те, що у багатoproфільних закладах позашкільної освіти майже всі педагогічні працівники мають бути творчими особистостями, майстрами свого діла. Підбір такого педагогічного персоналу із творчими якостями, розвиток цих якостей для подальшої роботи –

одне із ключових завдань освітнього менеджменту. Г. Форд розкриває організаційні правила, які можна також використовувати у процесі управління. Схарактеризуємо цей перелік: 1) виконання роботи найбільш простими способами, намагання її не ускладнювати марною бюрократією; 2) гідна заробітна платня та відслідковування виконання повного робочого навантаження, заборона понадмірності у праці; 3) вимагання чистоти, охайності, порядку, поваги до місця, в якому працюють люди, навчання людей ставитися до своїх інструментів із обережністю тощо [6, с. 344]. Враховуючи такі правила, ми можемо наголосити також і на тому, що вони є надзвичайно важливими міркуваннями, що пробуджують у працівниках любов до праці. Дотримання таких правил, як на нашу думку, є таким ж важливим, як і правило своєчасності виплати працівникам заробітної платні.

До класичної школи управління відносять і Л. Урвіка. Його праця «Значення раціоналізації» дозволила стати одним із видатних популяризаторів наукового менеджменту. Досі актуальними є його вислови стосовно наукової організації праці, місця раціоналізації у роботі всіх об'єднань: «Раціоналізація – це сукупність організаційних і технічних методів, покликаних знизити до мінімуму пусте витрачання сил і матеріалів. До їх числа відносяться наукова організація праці, стандартизація матеріалів і виробів, спрощення виробничих процесів і оптимізація систем транспорту і маркетингу. Бажано, щоб уряди, громадські інститути і широкі верстви населення впливали на виробників таким чином, щоб ті направляли свою діяльність у потрібну сторону і ясно усвідомлювали переваги і особливості раціоналізації і наукового менеджменту, а також можливості, що забезпечуються їх поступовим впровадженням» [7, с. 167]. Л. Урвик закликав в управлінні до такту і співчуття. Він вважав, що тим працівникам, яких звільнюють, слід по можливості надати можливість перенавчання. Адміністрація має, на його думку, раціоналізувати працю, і при цьому розуміти, що труднощі і ускладнення будуть завжди. Автор говорив про необхідність усвідомлення керівниками своєї відповідальності, їх вмінні мужньо дивитися фактам в обличчя: «Один з основних наших обов'язків –

впевнено керувати залежними від нас людьми в цьому постійно мінливому світі» [Шелдрейк, 2001, с. 170]. Враховуючи ці думки, ми також вважаємо, що в освітньому менеджменті багатoproфільних закладах позашкільної освіти має враховуватися принцип раціоналізації, адже багато різних процесів в управлінні ще потребує переосмислення, впровадження більш якісних освітніх послуг тими педагогічними працівниками, які спроможні рухати майбутнє покоління до успіху.

Отже, підводячи підсумки, варто вказати на необхідність зведення системи освітнього менеджменту багатoproфільних закладів позашкільної освіти відповідно кращих ідей класичної школи управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідківська Л.І., Гордієнко П.Л. Історія вчень менеджменту. Навчальний посібник. — К. : Алерта, 2008. — 477 с.

2. Ковтун Н.С., Літовченко Б.В. Історія вчень менеджменту. Практикум. Навчальний посібник. — Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. — 75 с.

3. Кухарчук П. М. Науковий менеджмент у теорії управління освітою // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. — 2011. — № 2. — С. 21-27.

4. Шкуркіна В. М. Методологічні засади менеджменту соціокультурної діяльності // Вісник Харківської державної академії культури. - 2010. - Вип. 29. — С. 226-235.

5. Тейлор Ф.У. Менеджмент: Пер. с англ. А.И. Зак; Научн. ред. и предисл. Е.А. Кочерина. - М.: Журнал «Контроллинг», 1992. — 137 с. (Классики менеджмента; Вып. 4).

6. Файоль А., Эмерсон Г., Тэйлор Ф., Форд Г. Управление – это наука и искусство / Составитель Г. Л. Подвойский. — М.: Республика, 1992. — 349 с.

7. Шелдрейк Д. Теория менеджмента: от тейлоризма до японизации. — СПб: Питер, 2001. — 352 с.

РОЛЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ОСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ “ВМІННЯ ВЧИТИСЯ”

Муренець Людмила Сергіївна

вчитель початкових класів
вищої кваліфікаційної категорії,
педагогічне звання «Вчитель-методист»

Комунальний заклад
«Рубіжанська обласна спеціальна
школа «Кришталік»
м.Рубіжне, Україна

Вступ. Найважливішою функцією початкової освіти є набуття дитиною, яка починає навчатися, статусу молодшого школяра. Цей статус концентровано виявляється в оволодінні учнями з особливими освітніми потребами (ООП) повноцінною навчальною діяльністю, яка вперше стає провідною. Повноцінність цієї діяльності зумовлена тим, наскільки школяр оволодіває всіма її компонентами, яку роль він виконує у навчальному пізнанні, чи стає його навчання самостійним.

Діти, що приходять сьогодні до школи, живуть у швидкоплинному інформаційному середовищі. Сьогодні вимагає від них умінь, навичок користуватися знаннями. Тому школа змінює свої завдання, форми та методи роботи.

Мета роботи./Цель работы./Aim. Розкриття впливу компетентнісного підходу на формування у молодшого школяра з вадами зору вміння вчитися як результату формування повноцінної навчальної діяльності та становлення його як компетентної особистості сучасного світу.

Матеріали та методи./Материалы и методы./Materials and methods. Зараз пріоритетного значення набуває своєчасне, розгорнуте оволодіння

кожним учнем початкової школи умінням вчитися.

Це уміння належить до ключових, бо справді стає ключем для успішної навчальної діяльності, самонавчання, саморозвитку людини впродовж життя, є багатофункціональним і міжпредметним.

Універсальність зазначеного уміння підтверджує аналіз зарубіжних наукових видань і вимог навчальних програм до якості початкової освіти в Україні.

Компетентнісний підхід в системі вищої та загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження вітчизняних науковців І. Драча, І. Бабич, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Я. Кодлюк, О. Пометун, О. Савченко та ін. Сучасні науковці та відомі діячі в галузі початкової освіти, такі як: І. Родигіна, О. Савченко, Т. Байбара, О. Хорошковська, Н. Бібік, розглядають компетентність саморозвитку та самоосвіти, як головну, якою повинні оволодіти учні початкової школи.

Згідно вимог Концепції «Нова українська школа», головним завданням є: сформулювати в учнів уміння вчитися, а саме висловлювати свою думку, критично мислити, виявляти ініціативу, уміння займати позицію та приймати рішення, творити та співпрацювати в команді.

При цьому розвивати організованість, зацікавленість, допитливість, ініціативність, відповідальність. Виховувати в дитині патріотизм, національну свідомість, працювати в партнерстві з батьками.

Всі ці завдання можливо здійснити за умови високої мотивації до навчання.

Уміння вчитися як цілісне індивідуальне утворення, має кілька складових, які слід співвідносити зі структурою навчальної діяльності. У розвиненому вигляді ключова компетентність уміння учнів з ООП самостійно вчитися стає метаумінням, яке охоплює структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду, ціннісне ставлення до самостійного навчання.

Сформовану здатність самостійно діяти учень з вадами зору виявляє

індивідуально у процесі самостійного розв'язання навчальних і доступних цьому віку життєвих завдань.

Автори бестселера «Революція в навчанні. Навчити світ вчитися повному» американські педагоги Гордон Драйден і Джанет Вос, аналізуючи шкільну справу з позицій глобалізації, пишуть: «Справжня революція у навчанні полягає не лише у змісті шкільної системи.

Вона полягає у навчанні того, як учитися, у навчанні того, як думати, у вивченні нових методів, які ви можете використати для розв'язання будь-якого завдання, що виникає перед вами у будь-якому віці».

Так, Г.С. Костюк підкреслює, якщо навчальна діяльність має на меті не лише засвоєння учнями знань і операцій, а й пізнавальних інтересів, це стає основою формування в учнів структури навчальної діяльності, адекватної цілям навчання, формування не лише систем операцій і знань, а й пізнавальних інтересів, що є стимулом бажання вчитися, допитливості, любові до книги, прагнення до самоосвіти.

Згідно із компетентнісним підходом, навчальна діяльність кожного учня з ООП на уроці повинна організовуватися таким чином, аби він був активним учасником на кожному етапі уроку, відчував важливість і значимість своєї роботи, а також міг дати оцінку своїм діям, проаналізувати отримані результати. Не менш важливим є той факт, що у дитини необхідно формувати бажання вчитися.

Учень повинен захотіти вчитися, йому має бути цікаво, і, найголовніше, він повинен розуміти для чого він це робить. Тож, якщо у дитини з вадами зору буде сформована ключова компетентність - уміння вчитися, значить він буде компетентним у своїй наступній діяльності, зокрема професійній.

Встановлено, що найважливішими умовами успішного формування в учнів з ООП позитивної мотивації учіння є забезпечення його суб'єктності, гуманізація навчальної взаємодії, урізноманітнення організаційних форм, справедливе оцінювання, сприятливе розвивальне середовище, емоційність та проблемність змісту і методики навчання.

Ядром уміння вчитися є достатня сформованість в учнів зі зниженим зором загальнонавчальних умінь і навичок (навчально-організаційних, комунікативних, загальнопізнавальних, умінь працювати з підручником, умінь самоперевірки і самоконтролю, здатності до рефлексії).

Компетентність «уміння вчитись» реалізується у здатності учнів до пошуку та засвоєння нових знань, набутті нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

Відомо, що найефективніше формування «вміння вчитися» відбувається міжпредметним шляхом, адже вміння формуються синхронно у межах усіх навчальних предметів.

На уроках я систематично формую в учнів з вадами зору ключову компетентність «уміння вчитися», яка є цілісним індивідуальним психологічним утворенням, що інтегрує індивідуальний досвід успішної навчальної праці учня, характеризується наявністю розвинених способів навчальної діяльності та має мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти.

Планую урок так, щоб кожен учень з ООП мав можливість:

- самостійно визначити мету своєї діяльності;
- виявити зацікавленість до навчання, докладав вольових зусиль для досягнення успіху у пізнавальній діяльності;
- раціонально організувати свою навчальну діяльність;
- знаходити потрібну інформацію, добирати доцільні способи для розв'язання завдання;
- усвідомлювати свою діяльність і прагнув її вдосконалити;
- розвивати уміння й навички самоконтролю та самооцінки.

Плануючи урок, враховую :

- наступність і неперервність;
- доступність і науковість;

- взаємозв'язок навчання, виховання і розвитку;
- реалізацію концепції компетентнісної освіти;
- гуманізацію освітнього процесу;
- відповідність змісту загальній структурі навчально-пізнавальної діяльності;
- індивідуальні і вікові особливості учнів.

На уроках створюю ситуації, що сприяють становленню особистості – «Я – учень». Пропонуюю ряд навчальних завдань, стимулюючи дітей до успіху.

Формування в дітей психологічної установки на навчання - це значущий засіб розвитку особистості та досягнення успіхів у всіх сферах життєдіяльності.

Цей процес є надзвичайно складним і вимагає здійснення системної роботи з розвитку якостей особистості школяра зі зниженим зором – цілеспрямованості, працелюбності, організованості, охайності, наполегливості.

Кожен урок розпочинається цитатами відомих людей, що мають виховне значення (Жан-Жак Руссо «Правильне використання часу робить його ще більш цінним»; Януш Корчак «Поважай кожну годину й сьогоднішній день!»; Чезаре Канту «Марнотратство часу найгірше за все»).

Стимулювання та мотивація навчання є основою формування пізнавального інтересу учнів. На етапі мотивації навчальної діяльності школярів учитель має зосередити увагу, викликати інтерес.

Для цього потрібно чітко, просто сформулювати зрозумілу, привабливу мету, що відповідає віковим інтересам та захопленням дітей, адже зацікавившись, учень буде налаштований на сприймання матеріалу уроку, процес пізнання та вдосконалення буде більш ефективним.

Навчання – це важка розумова праця. І щоб ця праця була успішною, вона має бути цікавою, бажаною для учнів зі зниженим зором. Причому, цікавим може бути не тільки предмет, а й спосіб пізнання.

Одним із найефективніших способів пізнання є дослідницький підхід до предмета вивчення, коли не дають готових висновків, а надають змогу висунути свої гіпотези, або самостійно знайти правильну відповідь.

Знання, набуті у процесі такої праці, зберігаються у пам'яті значно міцніше, оскільки вони не пасивно засвоюються, а здобуваються активними зусиллями.

Ще Конфуцій свого часу наголошував: «Те що я чую, - я забуваю, те, що я бачу, - я пам'ятаю, те, що я роблю, - я розумію». Часто на уроках використовую проблемні ситуації, ставлю проблемні питання, пропоную знайти вихід із проблемної ситуації.

На таких уроках учні розвивають або продовжують обговорення, наприклад: «Що б ви могли додати?», «А яка думка в тебе?», «Хто може висловити цю точку зору іншими словами?», «Хто згоден із цією думкою?».

В організації освітньої діяльності учнів з ООП контроль і оцінювання з боку вчителя виконують мотиваційну, діагностичну, коригувальну, прогностичну, навчально-перевірну, розвивальну функції.

Методично правильно здійснювана вчителем контрольньо-оцінювальна діяльність розвиває й формує у дітей такі процеси пізнання, як увага, мислення, пам'ять, воля, мовлення, пізнавальна активність і самостійність, зміцнює почуття відповідальності.

Особливо важливе для розвинутого уміння самостійно вчитись, формування в дітей умінь взаємо- й самоконтролю, самоперевірки та самооцінювання.

За цих умов в учнів розвивається здатність до рефлексії і корекції навчальних досягнень.

Результати та обговорення./Результаты и обсуждение./Results and discussion. Під час формування компетентності «вміння вчитися впродовж життя» учнів з ООП початкових класів, варто користуватися повним арсеналом методів і прийомів, які пропонує сучасна педагогіка і вимагає сучасне життя.

Лише творчий вчитель, користуючись уже відомими методами і впроваджуючи зовсім нові, зможе навчити учня здобувати знання і підтримувати у нього прагнення вчитися.

Висновки./Выводы./Conclusions. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти став новим орієнтиром сучасних шкіл України. Сьогодні перед педагогами стоїть нове завдання - сформувати у школяра в процесі навчальної діяльності вміння вчитися.

Саме розвиток в особистості життєво важливих компетентностей може дати їй можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, на ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Сформованість у дитини з вадами зору ключової компетентності «уміння вчитися» дає можливість почувати себе компетентним у процесі своєї навчальної діяльності, бути активним її учасником, відчувати значимість своєї діяльності та бачити користь результатів своєї розумової праці.

Це готує дитину до дорослого життя, де вона повинна бути конкурентоспроможною, мати високі моральні та розумові цінності, мати змогу постійно самовдосконалюватися, бути достойним громадянином своєї держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект // Початкова школа. – 2010. – № 8. – С. 46-50.
2. Драйден Г. Революція в навчанні. Навчити світ вчитися по-новому / Гордон Драйден, Джанет Вос ; пер. з англ. М. Олійник. — Львів: Літопис, 2005 — С. 122
3. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: науково-методичний посібник / За ред. І.Г.Єрмакова. – Запоріжжя: Центуріон, 2005. – 640 с.
4. Компетентнісний підхід до формування змісту середньої освіти: досвід зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: «К.І.С.», 2004. - 111 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. — К., 1989. — С. 648
6. Онищенко Л. Формування освітньої компетентності «уміння вчитись»

шляхом упровадження методики С. М. Лисенкової // Початкове навчання та виховання. 2009. - № 13. С. 14 – 18.

7. Петруненко Л. Ключові та предметні компетентності молодших школярів // Початкова освіта. - 2011. - № 24. - С. 3 - 4.

8. Савченко О.Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра посібник; Савченко О.Я. — К.: Педагогічна думка, 2014. — 176 с.

ЮРИДИКО-МОВНИЙ СПОСІБ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Наливайко Лариса Романівна

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Книш Софія Вячеславівна

студентка Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: розкривається поняття, сутнісні ознаки та класифікація офіційного тлумачення норм права, та юрисдикційно-мовного способу тлумачення норм права. Особливого значення це питання набуває в контексті вдосконалення законодавства, його швидкій зміні по всім галузям права за умов нестабільних соціально-політичних умов, що беззаперечно призводять до зниження якості прийнятих законів як з точки зору техніко-юридичної форми, так і правового змісту, а також до виникнення колізій та прогалин в законодавчому матеріалі.

Ключові слова: тлумачення, автентичне тлумачення, казуальне тлумачення.

Розуміння змісту правової норми, виступає невід'ємною частиною формування правосвідомості особи, суспільної групи й суспільства в цілому. Раціонально поетапна еволюція правосвідомості, передбачає появу: концепцій, уявлень, поглядів та ідей які характеризують відношення до чинного права й

правових-устоїв державного ладу. Вагомий внесок у формування істинного відношення до права, або бажаного права, робить інтерпретатор, який безпосередньо здійснює тлумачення норм права задля їх всебічного, комплексного та об'єктивного розуміння кожним громадянином. Належний вибір інтерпретатором способу тлумачення норм права забезпечує комплексний підхід до їх пізнання.

Тлумачення являє собою певний розумовий процес та діяльність, спрямовану на встановлення значення (змісту) норм права. Тлумаченням слід розуміти і сам результат вказаного розумового процесу, відбитий у сукупності думок, в яких розкривається зміст норм права, які тлумачаться [1].

Під способом тлумачення в правовій літературі розуміють систему прийомів, засобів та правил здійснення з'ясування змісту правової норми, в результаті їх застосування, в інтелектуально-вольовій діяльності суб'єктів права, забезпечують всебічність та комплексність здійснення тлумачення норм права, визначають офіційний або неофіційний характер тлумачення правових норм, зумовлені змістом правової норми та професійним рівнем суб'єктів тлумачення норми права; забезпечують результативність тлумачення правових норм в цілому, а їх застосування відображається в змісті акту тлумачення норм права, що має індивідуально визначений характер [2].

Основним способом тлумачення є мовний (граматичний) спосіб. Даний спосіб ґрунтується на використанні в процесі тлумачення на нормах граматики, лексики, філології, тобто на словесному формулюванні юридичних норм. Мовний спосіб дає змогу встановити значення кожного окремого слова та виразу, які вжиті в нормативному розпорядженні.

Як приклад мовного способу тлумачення може виступати й офіційне тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» пп. 165.1.1 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу України, яке визначене Конституційним Судом України за поданням Верховного Суду України як «неоподаткована грошова виплата як судді, який, маючи право на відставку, продовжує працювати на посаді судді та одержує її з Державного

бюджету України у вигляді щомісячного грошового утримання, що є складовою правового статусу судді і однією з гарантій його незалежності, так і судді у відставці, який одержує таку виплату з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України» [3].

Науковці, які безпосередньо вивчають тематику лінгвістичного (мовного) тлумачення зазначають, що цей спосіб не є основним при здійсненні інтерпретації, але разом з тим, відповідно до статистичних даних є найуживанішим способом тлумачення серед інших.

Проаналізувавши вищевикладене, можемо дійти до висновку, що застосування мовного способу тлумачення норм права повинно займати першочергове положення при здійсненні інтерпретації правових норм. Важливим кроком є розробка методології правильного тлумачення актів, для подальшого її застосування та вдосконалення. Інтерпретатору в процесі здійснення професійної діяльності варто використовувати комбінування різних способів тлумачення. Тільки така методика дозволить уникнути прогалин та колізій у законодавстві, зменшить навантаження на уповноважених за тлумачення суб'єктів, та надалі сприятиме підвищенню професіоналізму останніх. У той же час необхідно звернутися до нормативних документів через призму їх правотворчості, адже як говорить один відомий латинський вислів «*in claris non fit interpretatio*» (зрозуміле не потрібно тлумачити).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Общая теория государства и права: акад. курс в 2-х т. / под ред. М.Н. Марченко. Москва., 1998. Том 2. Теория права.
2. Котенко М.В. Спосіб тлумачення правових норм як юридична категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія Право. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 62–64.
3. Баїк О.І. До питання тлумачення податково-правових норм. *Інтернаука. Серія: «Юридические науки»*. 2018. № 2(7). С. 13-20. С. 16.

ДИСФУНКЦИИ СЕРДЕЧНОСОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ И ИХ ЗНАЧИМОСТЬ В МЕДИЦИНЕ

Наримова Э. Н.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Авезова Т. П.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент,

Рустамова Ш. Ф.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Научный руководитель:

Аскарьянц В. П.

доцент

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Дисфункции сердечнососудистой системы является одной из глобальной проблемой современного мира.

В качестве одного из признаков диастолической дисфункции миокарда в настоящее время рассматривается нарушение модели диастолического кровотока через митральный клапан.

Авторами литературных источников отмечено ,что наиболее широко распространенный признак- уменьшение отношения пиков скоростей быстрого наполнения и систолы предсердий (pvE/pvA) . Время изо волюметрического

расслабления замедляется вследствие нарушенной релаксации и, возможно, из-за неправильной формы его полости. Движения стенки левого желудка (ЛЖ) не координированы, неравномерны .

Показатели систолической функции у больных гипертрофической кардиомиопатией (ГКМП) обычно нормальные или повышены за счет гиперконтрактильности интактных отделов миокарда ЛЖ. Малый конечный диастолический объем, высокие фракция выброса (ФВ) и скорость изгнания обусловлены усилением сократимости гипертрофированного миокарда.

Клиницистами отмечено ,что клиническая картина ГКМП весьма изменчива - от бессимптомных форм до выраженных клинических проявлений или внезапной смерти (ВС). Первые клинические проявления могут возникнуть в любом возрасте, но чаще они развиваются в возрасте от 20 до 30 лет, причем мужчины болеют примерно в два раза чаще. Установлению диагноза способствует наличие в семейном анамнезе случаев заболевания ГКМП или ВС

Наиболее типичная жалоба при ГКМП - одышка, которая встречается почти у 90% пациентов. Одышка связана с повышением конечного диастолического давления в ЛЖ и венозным застоем в малом круге кровообращения при физической нагрузке (ФН) .

Ведущими клиническими симптомами являются также головокружения и обмороки, обусловленные нарушением кровоснабжения головного мозга, связанным как с тахикардиями, так и с синдромом малого выброса в результате острой объемной разгрузки жесткого ЛЖ . Могут наблюдаться как легкие головокружения, так и достаточно тяжелые, продолжительные эпизоды потери сознания, в том числе в сочетании с судорожным синдромом .

Больные часто жалуются на болевые ощущения в грудной клетке различного характера. При этом истинная стенокардия встречается только в 30-40% случаев и обусловлена различными факторами. В диастолу происходит частичная окклюзия интрамиокардиальных коронарных артерий вследствие увеличения конечно-диастолического давления в ЛЖ, особенно в субэндокардиальных слоях ЛЖ. Кроме того, количество капилляров в участках

мышечной гипертрофии относительно уменьшено . Часто ишемия обусловлена сужением просвета мелких коронарных артерий в связи с утолщением их стенок и наличием мышечных "мостиков" в коронарных артериях . Потребность миокарда в кислороде при ГКМП повышена, что связано с усилением напряжения стенок при наличии обструкции выносящего тракта ЛЖ, большой массой миокарда и повышенной его контрактильностью .

Согласно рекомендациям ESC, больным ГКМП, предъявляющим жалобы на стенокардию в возрасте старше 40 лет и/или имеющим факторы риска развития коронарного атеросклероза, необходимо проводить коронарографию, так как описаны случаи развития острого инфаркта миокарда у больных ГКМП.

У части больных ГКМП болевые ощущения в грудной клетке носят неопределенный характер, не связаны с ФН и расцениваются как кардиалгии . Этот синдром не имеет удовлетворительного объяснения. В его происхождении придают значение гипердинамическому типу гемодинамики, дилатации предсердий и повышению давления в них, дисфункции вегетативной нервной системы.

Дальнейший анализ литературы показал, что аритмический синдром занимает важное место в клинической картине ГКМП и во многом определяет прогноз заболевания. Принято считать, что субстратом для развития аритмий является сочетание гипертрофии, нарушения структуры миоцитов, фиброз и аномальное распределение разрывных межклеточных соединений (коннексонов). Предполагается, что в областях с нарушенной структурой миофибрилл изменяется анизотропия, происходит аномальное проведение импульса, возможно, ведущее к развитию re-entry .

Часто больные жалуются на внезапно возникающие приступы сердцебиения различной продолжительности. Для больных ГКМП характерны как желудочковые, так и наджелудочковые аритмии, которые встречаются у 70-80% пациентов и могут служить своеобразным диагностическим признаком данной патологии. Отмечаются также пароксизмы суправентрикулярной тахикардии и мерцания и трепетания предсердий, которые встречаются у 10-

28% больных. Частота регистрации фибрилляции предсердий четко ассоциирована с увеличением размера левого предсердия. Короткие "пробежки" желудочковой тахикардии (ЖТ) встречаются у 20-25% больных ГКМП, их наличие считается одним из факторов риска ВС. Е.В.Филиппов (2007) показал, что все пациенты с желудочковой тахикардией, остановкой сердца или фибрилляцией желудочков в анамнезе имеют неблагоприятный прогноз. Все эти признаки, а также желудочковые нарушения ритма высоких градаций по Лауну встречались только у пациентов с обструктивными формами ГКМП.

Эксперты Американского колледжа Кардиологии и Европейского Общества Кардиологов (2003) выделяют пять основных вариантов течения и исходов ГКМП: стабильное доброкачественное течение; прогрессирующее течение (усиление одышки, болевого синдрома, головокружений, появление синкопе);внезапная смерть; присоединение фибрилляции предсердий с ее осложнениями, включая тромбоэмболии; развитие "конечной стадии" с прогрессированием явлений СН, связанных с дилатацией полости ЛЖ и снижением его систолической функции.

Палеев Н.Р. и соавт. выделяют 9 клинических вариантов заболевания:

мало-симптомный, вегето-дистонический, инфаркт подобный, кардиалгический, аритмический, де компенсационный, псевдо клапанный, молниеносный, смешанный.

Клиницистами также установлено, что результаты физикального обследования у больных необструктивной ГКМП могут быть абсолютно нормальными, напротив, у больных обструктивной формой заболевания выявляется достаточно яркая клиническая картина. Верхушечный толчок нередко смещен влево, усилен, может носить разлитой характер. Благодаря мощному сокращению предсердий может пальпироваться двойной верхушечный толчок. Нарушение заполнения правого желудочка вследствие его дилатации нередко проявляется набуханием шейных вен. При выраженном градиенте внутри желудочкового давления обычно присутствует систолическое

дрожание, которое пальпируется в зоне верхушки или вдоль левого края грудины. Аускультативно при обструктивной форме выслушивается систолический шум различной интенсивности с максимумом вдоль левого края грудины, начинающийся после первого тона, не проводящийся на сосуды шеи. У ряда больных шум выслушивается только после ФН, у других слабый шум, усиливающийся при нагрузке, у третьих — постоянно громкий шум в покое и при нагрузке. Интенсивность систолического шума может изменяться день ото дня в зависимости от спонтанно варьирующих условий пред- и постнагрузки на ЛЖ, а также под влиянием лекарственных препаратов.

Таким образом, в конце литературного анализа можно отметить, что дальнейшее изучение этой проблемы несет свою ценность как в теоретической медицине, так и в медицине в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шапошник И.И. Изучение взаимосвязей основных патогенетических факторов и клинической симптоматики при кардиомиопатиях. Результаты проспективного наблюдения за больными: Автореф. дис.... докт. мед. наук. - Екатеринбург., 2004. - 43 с.

2. Рогоза А.Н. Суточное мониторирование артериального давления (по материалам методических рекомендаций ESH 2003), Функциональная диагностика, 2004, 4: С.29-44.

3. Рязанов А.С. Гипертрофия миокарда левого желудочка. Вопросы патогенеза / А.С. Рязанов, М.Д. Смирнова, А.П. Юреньев // Терапевт, арх. — 2000. - № 2.- С.72-77.

4. Павлова О.С., Ливенцева М.М., Коробко И.Ю. и соавт. Суточный ритм артериального давления в зависимости от типа ремоделирования миокарда левого желудочка у больных артериальной гипертензией. Вестник аритмологии. - №35 - Приложение от 28.05.2004, Материалы конференций, С.68.

5. Палеев Н.Р., Гуревич М.А., Одиноква В.А и др. Гипертрофическая

кардиомиопатия: клиника, диагностика. Кардиология. 2001-№3. с. 7-13

6. Пшеницин А.И., Мазур Н.А. Суточное мониторирование артериального давления - М.: ИД "Медпрактика - М", 2007, 216 с.

7. Рогоза А.Н. Агальцов М.В., Сергеева М.В., Суточное мониторирование артериального давления: варианты врачебных заключений и комментарии. Нижний Новгород: ДЕКОМ, 2005. - 64 с.

8. Wu W.C., Bhavsar J.H., Aziz G.F., Sadaniantz A. An overview of stress echocardiography in the study of patients with dilated or hypertrophic cardiomyopathy. *Echocardiography*. 2004 Jul; 21(5): 467-75.

9. Takeda A., Takeda N. Different pathophysiology of cardiac hypertrophy in hypertension and hypertrophic cardiomyopathy. *J. Mol. Cell. Cardiol.* 2007; 29(11): 2961-2965.

10. Theare R. D. Asymmetric hypertrophy of the heart in young adults // *Brit. heart. J.* —2000. —v. 20. — P. 1—8.

11. Nagata M., Shimizu M., Ino H. Hemodynamic changes and prognosis in patients with hypertrophic cardiomyopathy and abnormal blood pressure responses during exercise. *Clin Cardiol.* 2003 Feb; 26(2):71-6.

12. Okeie K., Shimizu M, Yoshio H. Left ventricular systolic dysfunction during exercise and dobutamine stress in patients with hypertrophic cardiomyopathy. *J Am Coll Cardiol*, 2000; 36:856-863.

13. Okishige K., Sasano T., Yano K. et al. Serious arrhythmias in patients with apical hypertrophic cardiomyopathy. *Intern. Med.* — 2001. — Vol. 40, № 5. — P. 396-402.

**ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЙНИХ ОЦІНЮВАНЬ
ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ**

Науменко Світлана Олександрівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

старший науковий співробітник відділу моніторингу

та оцінювання якості загальної середньої освіти

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

Анотація. У статті висвітлено тенденції удосконалення сертифікаційних оцінювань здобувачів загальної середньої освіти (випускних іспитів по завершенню базової та повної загальної середньої освіти) в Україні та в деяких зарубіжних країнах у 2020 і 2021 рр. в умовах карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19.

Ключові слова: сертифікаційне оцінювання; державна підсумкова атестація; зовнішнє незалежне оцінювання; іспити; базова середня освіта; повна загальна середня освіта; пандемія COVID-19.

Пандемія COVID-19 та викликані нею довготривалі карантинні обмеження спричинили глобальні зміни у соціально-економічному житті людства в цілому. Особливих трансформацій зазнали ті суспільні галузі, які базуються на безпосередніх (контактних) та тривалих комунікаціях великої кількості суб'єктів. Зокрема, у 2020 і 2021 рр. в умовах карантинних обмежень, зумовлених пандемією COVID-19, відбулися зміни в реалізації сертифікаційних оцінювань (випускних іспитів) здобувачів базової та повної загальної середньої освіти у країнах світу. Основними тенденціями 2019/2020 навчального року стала відміна випускних іспитів на рівні базової середньої освіти та проведення

іспитів по завершенню повної загальної середньої освіти, які є вступними іспитами у заклади вищої освіти, у пізніші терміни та з посиленими заходами санітарної безпеки [1, с. 49]. У деяких країнах ця тенденція продовжилася і в 2020/2021 навчальному році. Наприклад, в Україні у 2020 і 2021 рр. здобувачі початкової, базової та повної загальної середньої освіти (4, 9 та 11-го класів) на законодавчому рівні були звільнені від обов'язкового проходження державної підсумкової атестації, в тому числі, й у формі зовнішнього незалежного оцінювання [2; 3]. При цьому здобувачі повної загальної середньої освіти мали право за власним бажанням скласти державну підсумкову атестацію (далі – ДПА) у формі зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО).

Натомість ЗНО і в 2020 р., і в 2021 р. залишилось обов'язковою умовою вступу до закладів вищої освіти як єдиний об'єктивний інструмент оцінювання результатів навчання та механізм прозорого конкурсу до закладів вищої освіти. Скасування ЗНО, згідно із заявою Міністерства освіти і науки України (далі – МОН України), створює значні корупційні ризики під час вступу до закладу вищої освіти і тому є неприпустимим [4]. Проведення ЗНО у дистанційному (онлайн) форматі, на думку МОН України, є перспективним, проте нині передчасним, оскільки відсутні відповідні технічні умови для його проведення [5].

У 2020 р. через пандемію COVID-19 та викликані нею карантинні обмеження іспити ЗНО в Україні проводилися у пізніші терміни (їх початок було перенесено більш ніж на місяць). Так, у 2020 р. ЗНО проводилося з 25 червня по 17 липня, у 2019 р. – з 21 травня по 11 червня. У 2021 р. планується проведення ЗНО у звичний період: з 21 травня по 15 червня.

У 2020 і 2021 рр. в Україні через карантинні обмеження певних змін зазнало пробне ЗНО. Зокрема, у 2020 р. воно вперше проводилося у дистанційному форматі. Тобто, здобувачі освіти заходили у свій кабінет учасника пробного ЗНО, розміщеного на сайті відповідного регіонального центру оцінювання якості освіти, завантажували тестовий зошит і бланк відповідей з обраного предмету (обраних предметів), виконували завдання

тестового зошита та вносили результати у «Сервіс визначення результатів», а потім через певний час отримували свої результати за тестування (іспит) [1, с. 46]. У 2021 р., на відміну від 2020 р., пробне ЗНО проводилося в звичному очному (офлайн) режимі, але кожний учасник (учасниця) міг вибрати і скласти лише один предмет [6]. Також кожен учасник (учасниця) пробного ЗНО могли додатково завантажити тестові зошити з усіх навчальних предметів із переліку предметів ЗНО-2021 та пройти тестування вдома.

У 2020 і 2021 рр. під впливом карантинних обмежень, зумовлених поширенням пандемії COVID-19, відбулися зміни у процедурі сертифікаційного оцінювання здобувачів загальної середньої освіти й в інших країнах. Так, в *Республіці Казахстан* у 2020 р., як і в Україні, були відмінені шкільні випускні іспити (державна підсумкова атестація) для здобувачів освіти II та III ступенів (9-го і 11 (12-го) класів) (підсумкова атестація здійснювалася на основі річних оцінок) та перенесено на пізніший термін державні випускні іспити – Єдине національне тестування (далі – ЄНТ), яке зараховується як вступні іспити у заклади вищої освіти: у 2019 р. ЄНТ проводилося з 20 по 30 червня, у 2020 р. – з 21 червня по 05 липня [7]. Також у 2020 р. було змінено формат пробного тестування ЄНТ. Воно проводилося в режимі онлайн. Тобто, здобувачі освіти відразу після тестування отримували свої результати за тест та бачили правильність своїх відповідей на кожне завдання тесту.

У 2021 р. в Республіці Казахстан не відмінюють проведення підсумкової атестації для випускників 9-го і 11 (12-го) класів. Вона пройде у звичному режимі (три іспити для випускників 9-го класу та чотири – для 11 (12-го) класу) та у звичний термін (в кінці травня – на початку червня). Проте відбудуться суттєві зміни в організації і проведенні ЄНТ. У 2021 р. воно буде проводитися в електронному форматі (не онлайн) [8]. При цьому на його складання відводиться три місяці: з квітня по червень та не має графіку складання іспитів. Тобто, випускники 11 (12-го) класу складатимуть ЄНТ невеликими групами в спеціалізованих центрах тестування за допомогою комп'ютера. При цьому дату, час і місце проведення ЄНТ кожен учасник (учасниця) обиратиме

самостійно під час подання електронної заяви для участі в тестуванні, що здійснюється на сайті Національного центру тестування Міністерства освіти і науки Республіки Казахстан. В центрах тестування зв'язок з регіональними центрами буде проводитися за допомогою закритого VPN-каналу, в який неможливо «врізатися» ззовні. На комп'ютерах будуть відсутні роз'єми для флеш-карт та USB. Ідентифікацію тестовані проходять за допомогою технології Face-ID і над кожним тестованим розташовуватиметься камера спостереження. Тобто, ЄНТ буде проводитися за принципом «один тестований – один комп'ютер – одна камера» [8]. При цьому упродовж цих трьох місяців здобувач освіти матиме дві безкоштовні спроби скласти тестування.

У *Вірменії* та *Латвії* у 2020 і 2021 рр. здобувачі основної (базової) середньої освіти були звільнені від обов'язкового складання шкільних випускних іспитів (державного тестування). Проте здобувачі освіти 9-го класу шкіл національних меншин Латвії могли за власним бажанням скласти централізований іспит з латвійської мови [9]. Щодо випускних (централізованих) іспитів для здобувачів повної загальної середньої освіти, які зараховуються як іспити для вступу у заклади вищої освіти, то у 2020 і 2021 рр. через пандемію COVID-19 їх кількість було зменшено. Так, у Вірменії у 2020 р. для вступу у заклади вищої освіти випускники 12-го класу складали лише один іспит, а не два чи три як в 2019 р. [10], а в 2021 р. складатимуть не більша двох іспитів [11]. У Латвії у 2020 і 2021 р. випускники повної загальної середньої освіти (12-го класу) складали лише три обов'язкових предмети (латвійська мова, математика та іноземна мова) та мали можливість скласти ще один іспит (четвертий) з предмету на вибір (за їхнім бажанням). У 2019 р. один або кілька іспитів на вибір були обов'язковими (четвертим, п'ятим тощо) іспитами для випускників 12-го класу. Особливістю централізованих іспитів для випускників повної загальної середньої освіти 2020 і 2021 рр. Латвії було зменшення до 3 год тривалості іспитів та проведення їх без перерв (щоб не було потреби змінювати маски педагогам і здобувачам освіти), а також зменшення кількості завдань у тесті у зв'язку зі зміною часу проведення іспитів (але не за рахунок

зниження рівня складності тестів) [12].

Ще однією особливістю шкільної системи Латвії, яка, на нашу думку, є особливо актуальною в умовах переходу у 2020 і 2021 рр. закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) через карантинні обмеження, зумовлені поширенням пандемії COVID-19, на змішане й дистанційне навчання є проведення діагностичних робіт для випускників 3, 6 та 11-х класів. Метою цих робіт є підтримка здобувача освіти у навчанні [13]. Тобто, за допомогою діагностичних робіт: 1) визначається рівень освітніх досягнень здобувача освіти відповідно до вимог навчального предмета на кінець 3, 6 і 11-го класів; 2) виявляються труднощі у здобувача під час вивчення предмету (тобто, знання і вміння, які він не засвоїв або погано засвоїв); 3) визначаються корекційні заходи усунення цих труднощів до кінця поточного навчального року (діагностичні роботи проводяться у березні або квітні). При цьому з результатами діагностичних робіт ознайомлюються вчителі, здобувачі та їхні батьки. Діагностична робота оцінюється у відсотках й оцінка за неї не впливає на семестрову та річну оцінки. У 2021 р. у зв'язку з відміною випускних іспитів для здобувачів 9-го класу уряд Латвії вирішив замінити їх діагностичними роботами [9]. Зокрема, випускники 9 класу в квітні склали дві обов'язкові діагностичні роботи: з латвійської мови та математики. Також ЗЗСО міг організувати додаткову діагностичну роботу: або з іноземної мови (англійська, німецька, французька чи російська – на вибір здобувача), або з історії Латвії (на рідній мові здобувача в ЗЗСО національних меншин), або з природничих наук (фізика, хімія, біологія, географія). (Випускники 3-го класу складають три діагностичні роботи: з мови навчання, математики та латвійської мови, випускники 6-го класу – чотири: з мови навчання, математики, латвійської мови та природознавства [13]). При цьому у 2021 р. метою діагностичних робіт стало не лише визначення рівнів освітніх досягнень здобувачів освіти з метою кореляції, а й можливість оцінити досягнення і недоліки дистанційного навчання упродовж 2020/2021 навчального року.

У Польщі у 2020 і 2021 рр., не зважаючи на пандемію COVID-19,

проводилися випускні іспити для здобувачів базової середньої освіти (іспити 8-го класу) та для здобувачів повної загальної середньої освіти (на атестат зрілості (*matura*)). Лише у 2020 р. терміни проведення цих іспитів було перенесено. Так, у 2019 р. іспити 8-го класу проводилися з 15 по 17 квітня, іспити на атестат зрілості – з 06 по 25 травня; у 2020 р. – відповідно з 16 по 18 червня та з 15 по 29 червня. У 2021 р. іспити 8-го класу та на атестат зрілості (*matura*) відбулися в травні.

У *Республіці Молдова* та *Великій Британії* у 2020 р. були відмінені випускні іспити для здобувачів базової та повної загальної середньої освіти (гімназії та ліцею у *Республіці Молдова* та на атестати про завершення середньої школи (*General Certificate of Secondary Education (GCSE)*) і повної середньої освіти *A-Level* у *Великій Британії*). При цьому у *Республіці Молдова*, де вступ до закладів вищої освіти відбувається на основі диплому про закінчення ліцею, оцінки з екзаменаційних предметів, які виставляли здобувачам освіти в атестати, були середніми оцінками здобувачів освіти з того чи іншого екзаменаційного предмету за 7-9 (для випускників гімназії) та 10-12 класи (для випускників ліцею) [14]. Оцінка округлювалася до цілого балу.

У 2021 р. в *Республіці Молдова* планують провести випускні іспити для здобувачів базової та повної загальної середньої освіти. Щоб провести ці іспити в безпечніших умовах було збільшено кількість центрів складання іспитів.

У *Великій Британії* у 2021 р., як і в 2020 р., через епідеміологічну ситуацію в країні були відмінені іспити на *GCSE* та *A-Level*. У 2020 р. оцінки за іспити розраховувалися Центром управління кваліфікаціями та іспитами (*The Office of Qualifications and Examinations Regulation (Ofqual)*) на основі оцінок вчителів та прогнозованих оцінок за іспит [1, с. 48-49]. При цьому враховувалися такі показники навчально-пізнавальних досягнень кожного здобувача освіти, як прогнозована вчителем оцінка (оцінка, яку, на думку педагога, отримав би учень на іспиті), результати пробних іспитів, накопичена оцінка за уроки і домашні завдання, будь-які неекзаменаційні оцінки, загальний прогрес упродовж курсу, рейтинг здобувача освіти в закладі загальної середньої

освіти за успішністю тощо. Вчителі надсилали Центру управління кваліфікаціями та іспитами (Ofqual) оцінки учнів та їхні рейтинги в класі з усіх предметів, а центр Ofqual під час виставлення здобувачу освіти оцінки враховував рейтинг закладу освіти серед інших закладів, середні результати учня в минулі роки та розподіл отриманих оцінок на національному рівні. У 2021 р., на відміну від 2020 р., оцінки за іспити виставляли самі вчителі [15], враховуючи успішність здобувача освіти упродовж року, результати пробних іспитів тощо, а не спеціальний алгоритм.

Досить цікавим у контексті розроблення альтернативних систем оцінювання є досвід Гонконгу. У цій країні а ні у 2020, а ні у 2021 р. не було скасовано проведення іспитів на здобуття сертифікату про середню освіту (Hong Kong's Diploma of Secondary Education (HKDSE)) для випускників старших класів. Але з 2020 р. розпочато розроблення альтернативної системи оцінювання [16, с. 52]. Для цього ЗЗСО надсилають Гонконгівському центру іспитів та оцінювання навчальні бали випускників, де ці бали порівнюються з результатами HKDSE для розроблення прогностичної моделі. Отже, пандемія COVID-19 та викликані нею карантинні обмеження вплинули на технології та методологію проведення сертифікаційних оцінювань здобувачів загальної середньої освіти в Україні та зарубіжних країнах. Основними тенденціями 2020 р. стала відміна іспитів на рівні базової середньої освіти та проведення іспитів по завершенню повної загальної середньої освіти, які є вступними іспитами у заклади вищої освіти, у пізніші терміни. У 2021 р. сформувалися дві тенденції проведення сертифікаційних оцінювань: 1) використання минулорічної (2020 р.) моделі проведення сертифікаційних оцінювань (Велика Британія, Вірменія, Латвія, Польща, Україна та інші країни). При цьому у цю групу увійшли й ті країни, які у 2020 і 2021 рр. проводили іспити по завершенню базової та повної загальної середньої освіти (Польща), не проводили (Велика Британія) та проводили на рівні повної загальної середньої освіти, але не проводили на рівні базової середньої освіти (Вірменія, Латвії, Україна); 2) повернення до минулорічних («допандемічних») моделей проведення сертифікаційних

оцінювань, але з певними змінами. Наприклад, у 2021 р. планується проведення випускних іспитів по завершенню основної (базової) та повної загальної середньої освіти у Республіці Казахстан і Республіці Молдова. Проте проведення цих іспитів залежатиме від епідеміологічної ситуації в країні. Цікавим з точки зору удосконалення української моделі ЗНО є досвід Республіки Казахстан, де у 2021 р. Єдине національне тестування (аналог українського ЗНО) буде проводитися в електронному форматі (не онлайн). Звичайно, відразу перевести в електронний формат 13 предметів, з яких складають ЗНО в Україні, дуже важко, але спочатку можна це зробити або з іспитами з обов'язкових предметів, або, навпаки, з іспитами з предметів на вибір з огляду на значно меншу кількість учасників.

Також, на наш погляд, перспективним для української системи освіти є досвід Латвії, де наприкінці року здобувачі освіти виконують діагностичні роботи, метою яких є виявлення труднощів у здобувача освіти під час вивчення навчального предмету та усунення цих труднощів до завершення навчального року. Особливо актуальними такі роботи є під час переведення ЗЗСО на змішане і дистанційне навчання. Вважаємо, що діагностичні роботи в ЗЗСО України треба провести на загальнодержавному рівні вже на початку 2021/2022 навчального року (адже провести їх наприкінці 2020/2021 навчального року не має можливості) і, у випадку переходу ЗЗСО і в 2021/2022 навчального року на дистанційне і змішане навчання, не пізніше березня 2022 р. Також вважаємо, що такі роботи мають проводитися у всіх класах, починаючи з 2 або 3 класу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Науменко С. О. Вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації сертифікаційного оцінювання здобувачів середньої освіти в умовах пандемії COVID-19. *Science and Practice: Implementation to Modern Society : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (August 16-18, 2020)*. Manchester, Great Britain : Peal Press Ltd., 2020. P. 44-53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721643/>. (дата звернення: 18.05.2021).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань завершення 2019/2020 навчального року : Закон України від 18.06.2020 р. № 725-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-20#Text>. (дата звернення: 18.05.2021).

3. Про звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершують здобуття початкової та базової загальної середньої освіти, у 2020/2021 навчальному році : Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 березня 2021 р. № 273. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3ft1dNh>. (дата звернення: 18.05.2021).

4. МОН готове провести ЗНО у безпечних умовах, його скасування є неприпустимим і може створити корупційні ризики під час вступу – заява МОН. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. Опубліковано 15.06.2020 року. URL: <https://bit.ly/3tFGjPR>. (дата звернення: 18.05.2021).

5. Провести ЗНО на стадіоні неможливо, - МОН. *Освіта.ua* : веб-сайт. Опубліковано 23.04.2020 року. URL: <https://osvita.ua/test/73240/>. (дата звернення: 18.05.2021).

6. Запитання. *Київський регіональний центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. <https://kyivtest.org.ua/zapytannya/>. (дата звернення: 18.05.2021).

7. Единое национальное тестирование начнется 21 июня. *БІЛІМДІ ЕЛ. Образовання страна. Республиканская образовательная общественно-политическая газета* : сайт. Опубліковано 19.06.2020 г. URL: <https://bilimdinews.kz/?p=109641>. (дата обращения: 18.05.2021).

8. Уранкаева Ж. Революция в проведении ЕНТ в Казахстане: что изменится с 2021 года. *Sputnik Kazakhstan/Kazakh* : сайт. Опубліковано 28.01.2021. URL: <https://ru.sputnik.kz/education/20210126/16130587/ent-kazakhstan.html>. (дата звернення: 18.05.2021).

9. Eksāmeni 9.klases skolēniem ir atcelti. Mācību gads noslēgsies ar vērtējumu gadā. *Valsts izglītības satura centrs* : website. Publicēts: 18.03.2021. URL: <https://bit.ly/3eWpI6l>. (Last accessed: 18.05.2021). (in Latvian).

10. Изменения в законе об образовании в связи с чрезвычайным

положением. *Министерство образования, науки, культуры и спорта Республики Армения* : сайт. URL: <http://escs.am/ru/news/6595>. (дата обращения: 18.05.2021).

11. Первый единый экзамен будет проведен 8 июня. ЦОТ. *Armtimes.com* : сайт. Опубликовано 15.03.2021. URL: <https://armtimes.com/ru/article/208889>. (дата обращения: 18.05.2021).

12. Izmaiņas valsts pārbaudes darbu norisē. *Valsts izglītības satura centrs* : website. Publicēts: 30.04.2020. URL: <https://www.visc.gov.lv/lv/jaunums/izmainas-valsts-parbaudes-darbu-norise>. (Last accessed: 18.05.2021). (in Latvian).

13. Diagnosticējošie darbi 3. un 6. klasē (2020./2021.m.g.). *Valsts izglītības satura centrs* : website. Publicēts: 10.01.2021. URL: <https://bit.ly/3bA91vv>. (Last accessed: 18.05.2021). (in Latvian).

14. Lege privind anularea examenelor naționale de absolvire a programelor de studii în învățământul general, sesiunea de examene 2020. Chișinău, 21 mai 2020. № 71. *Parlamentul Republicii Moldova* : site oficial. URL: <https://bit.ly/3eW3CB1>. (Last accessed: 18.05.2021). (in Moldavian).

15. Awarding qualifications in summer 2021. Guidance. *Gov.uk* : website. Updated 20 April 2021. URL: <https://bit.ly/33SvU91>. (Last accessed: 18.05.2021). (in English).

16. Хроніки відповідей національних систем освіти країн світу на COVID-19. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 травня 2020 р. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України ; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ ; Біла Церква : Авторитет, 2020. С. 35-52. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721237/>. (дата звернення: 18.05.2021).

УДК 811.111.'42

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ PHARMASY У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ

Огієнко Катерина Олександрівна

канд. філол. н., ст. викл. кафедри іноземних мов
з латинською та українською мовами

Піддубна Катерина Юрївна

Студентка 2 курсу фармацевтичного факультету
Державний заклад

«Луганський державний медичний університет»

(Рубіжне, Україна, 2021)

Анотація: Стаття присвячена варіативності вербалізації концепту PHARMASY в англomовному пісенному дискурсі. У ній ми розглянемо понятійну, образну та змістову складові відповідного концепту.

Огляд останніх публікацій та досліджень показав, що сучасні науковці вивчали особливості вербалізації даного концепту у медичному та фармацевтичному дискурсі, художніх творах та діалектному мовленні. Але досліджень, які розглядають лінгвокогнітивні особливості цього концепту в пісенному дискурсі, немає.

Ключові слова: пісенний дискурс, концепт PHARMASY, понятійна складова, образна складова, змістова складова.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Дана стаття – це спроба дослідження специфіки образу концепту PHARMASY / АПТЕКА в сучасному англomовному дискурсі. Актуальністю нашої розвідки є те, що концепт PHARMASY посідає одне з пріоритетних місць в житті всього людства. У той же час використання когнітивно-дискурсивного підходу стало одним з основних підходів у сучасній лінгвістиці,

що допомагає комунікативній діяльності людини та у вирішенні проблем, які пов'язані з отриманням, обробкою та оперування інформації в мисленні. Тобто це допоможе нам поглибити свої знання про функціонування та структуру концепту PHARMACY.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інституціональні особливості фармацевтичного дискурсу в термінології досліджували О. Бурдіна та С. Мішланова [1], особливості вербалізації концепту PHARMACY у фармацевтичному дискурсі знайшли своє відображення в працях Г. Бурової [2], поняття соціальної фармації вивчали С. Крістенсес, Д. Моунт, Є. Соренсес [3]. Досліджень, які розглядають лінгвокогнітивні особливості цього концепту в пісенному дискурсі, немає.

У тлумаченні поняття *концепт* послуговуємось визначенням О. Селіванової: концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом синергетичної взаємодії психічних функцій свідомості: мислення, відчуттів, почуттів, інтуїції, – а також колективного позасвідомого [4, с. 112].

Структуру концепту трактуємо за Н. Ждановою: вона містить понятійну (основні та «історичні» ознаки, внутрішню форму), образну (узуальну метафоричну сполучуваність, гештальт) та змістовну (парадигматичні, синтагматичні та словотвірні компоненти) складові [5, с. 52].

Термін *дискурс* (від гр. δῖξωδος – суть, виклад, розповідь; лат. discursus – бесіда, розмова) використовуємо для позначення вербально опосередкованої спеціальної діяльності, у якій відбувається розвиток знаку [6].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – визначити зміст і структуру поняття PHARMACY як складової англомовної картини світу, його лінгвокогнітивні характеристики та особливості використання в сучасній лінгвокультурі ХХ – ХХІ ст. Для досягнення поставленої мети, нам потрібно вирішити наступні **завдання**:

- узагальнити шляхи аналізу поняття PHARMACY;

- розробити модель поняття PHARMACY як лінгвокультурного концепту, що структурований поняттєвою, ціннісною та образною складовими;
- визначити, які основні лексичні засоби використовуються для вербалізації концепту PHARMACY в сучасній англійській мові;
- дослідити семантичні характеристики лексем на позначення концепту.

Об'єктом дослідження є концепт PHARMACY, вербалізований лексичними засобами англійської мови в пісенному дискурсі. **Предметом** аналізу обрано лінгвокогнітивні характеристики концепту PHARMACY, вербалізованого прямими й непрямими засобами англійської мови.

Матеріалом дослідження концепту PHARMACY в сучасній лінгвокультурі слугували тексти сучасних англійських пісень з сайту <https://www.lyrics.com> [7]. З 232 представлених на сайті пісень, які містять у своїх текстах лексему *pharmacy*, ми зробили суцільну вибірку 193 текстів пісень, виключивши повтори та тексти не англійською мовою. Зі 193 пісень було зроблено вибірку в 196 фраз, у яких концепт PHARMACY вербалізується як у прямому, так і в переносному значенні.

Виклад основного матеріалу. Спочатку розглянемо змістову складову концепту PHARMACY. У нашій вибірці ми виокремили такі функціонально-семантичні моделі лексеми *pharmacy*: **номінативна**, вербалізована суто іменником (N); **атрибутивна**, яка містить кілька моделей: прикметник + іменник, іменник + прикметник, іменник + неузгоджене означення, іменник + іменник, іменник = прикметник (Adj+N, N+Adj, N+adjectival phrase, N+N, N=Adj); **предикативна**, представлена моделями дієслово + (прийменник) + іменник, дієприкметник + (прийменник) + іменник, іменник + дієслово (V+(prep)+N, PP+(prep)+N, N+V); **прийменникова модель** прийменник + іменник (prep+N), де до уваги ми взяли прийменник *like*, а тому модель виглядає як *like (a) pharmacy*.

Номінативна модель містить 7 прикладів, у яких суто констатується наявність аптек: *Round one, fight / Yuh, yuh / The Pharmacy / Uh, uh* (Ski Mask the

Slump God – Nuketown). Близькими до номінативної моделі є речення типу *No + pharmacies: No pharmacies but they see VS's* (Lil' Kim – Nasty One).

У межах **атрибутивної моделі Adj+N** (18 виразів) можна виділити кілька груп залежно від семантичного значення прикметника.

Першими розглянемо аптеки за місцем локалізації: *local, corner, street, the next, backwoods pharmacies, Ghetto pharmacies, Mexican pharmacy, Walgreen's pharmacy*.

Друга група, яку ми виокремлюємо, розкриває епонімічні ознаки: *Yogerts Pharmacy, Woo Goo pharmacy, the Tony Stark pharmacy, Rock Ridge pharmacy*.

Третя група акцентує увагу на основних характеристиках аптек: *low, impressive, beat, sympathetic* (цей прикметник також очевидно персоніфікує аптеку), *24 hour, empty, corrupt, self-fulfilling, love, lots of*.

Лексема *pharmacy* сполучається також з займенниками (присвійними, демонстративними, узагальнюючими): *my, their, all, every, that*.

Атрибутивна модель N+of pharmacy вміщує низку словосполучень з такими іменниками: *the back, desk drawer, hall*. Також сполучуваність іменника з лексемою *pharmacy* можна показати на прикладах, де аптека виступає прикметником (N=Adj): *pharmacy keys, department, labels, signs, chair, sale, window, store, chain, cuisine, prescription*. Більшість з цих словосполучень дають позитивну оцінку, а деякі, такі як: *pharmacy addict, pharmacy rat* – негативну.

У **предикативній моделі** спочатку зупинимося на моделі **V+(prep)+N**, до якої належать такі групи: **відкривати аптеку**: *build, open* (2), *own* (2); **потрапити до аптеки** у будь-який спосіб: *hit* (6), *run* (2), *go* (9), *come, send, enter, head* (2), *walk, get, drive, parade, welcome*; **придбати**: *get, buy, afford*; **закрити**: *lock, shut down*; **звернутися** у будь-який спосіб: *call, report, turn, tell*; **потребувати**: *need* (2), *don't need* (2); **пограбувати**: *rob, raid*.

Аптеку можна вибирати, використовувати, загубитися в ній, віднести туди щось, знайти щось в ній: *choose, use, be lost at, take to, find*. Є також вирази які несуть в собі негативну оцінку, а саме звинуватити (*blame*), віддати багато грошей в аптеку (*give a fortune to*), пройти повз, оскільки ліки з неї все одно не

допоможуть (pharmacies, oh, oh, oh, you better go (Barbara Panther – Dragons and Objectophiles)). Але аптека може зробити і щасливим: *Go get happy at the pharmacy* (The Carvels NYC – Santa Had to Get a Day Job), на аптеку можна і покластися: *Lean on pharmacy* (TOP B – Tried X1000), *it's the pharmacy America trusts* (Wesley Willis – Nirvana).

У цій групі використовуються такі прийменники: *with, in/into, from, at, for, past, to, out*: *Just show me which way to a pharmacy!* (Trophy Scars – Cats as a Measurement of Time); *Hoppin' out on Bleveland I pour up straight out the pharmacy* (Young Thug – Givenchy).

У предикативній моделі N+V ми виокремили дві групи словосполучень:

1. Аптеки без очевидної персоніфікації: *pharmacies ain't givin, pharmacy was born, the pharmacy is on, the pharmacy is running, the pharmacy was out of business, pharmacy is still in business, pharmacy they ain't got, the cash the pharmacy gets;*

2. Аптеки з чіткою персоніфікацією: *pharmacy kills, the pharmacy won't help for good, pharmacy knows.*

Прийменникова модель прийменник + іменник (prep+N) **like (a) pharmacy** міститься в 18 прикладах, а **than a pharmacy** – в 7: *Stepped in smelling like a pharmacy* (Noah Wright – Cameras), *I sell more drugs than a pharmacy* (Gucci Mane – Hustle).

Метафорична концептуалізація PHARMACY здійснюється за допомогою низки концептів-корелятів, що утворюють діапазон когнітивних метафор аптеки. Відповідно до уявлень ліричного героя про світ ці кореляти розподіляються на 2 поняттєві групи: “Людина” та “Фізичний об’єкт” з подальшим виокремленням поняттєвих підгруп за родо-видовими відношеннями.

Проекція на концепт PHARMACY активованих елементів структури корелятів, що належать до поняттєвої групи “Людина”, сприяє формуванню метафори Людина = аптека, а мотивовані нею підгрупи утворюють відповідні метафори:

- Окрема людина: Я / Ти / Ми = аптека для іншої людини / частина / приклад аптеки: *I don't need no pharmacy when you can be my* (Sunset Sweatshop – I Want You); *We was the pharmacy* (Z-Ro – We Ballin'); *You're my pharmacy* (Isaac Dunbar – Pharmacy); *No, I am no dealer, I'm a pharmacy* (Assassin, Freddie Gibbs – Bandana); *I feel like a pharmacy* (Trippie Redd – What You Want); Аптека = свідок: *I use the pharmacy as a witness* (2 Chainz – Rolls Royce Bitch); Працівник = аптека: *Every employee is a pharmacy* (Fax Arcana – Two Shades of Stricken); Пацієнт = аптека: *the pharmacy just like a patient* (CHXPO, Fenix Flexin, Rojas On The Beat, Squidnice – All Day).

- Частина людини: Артерія = аптека: *Till every artery become a pharmacy* (Brother Ali – All the Beauty In This Whole Life);

Конституенти поняттєвої групи **“Фізичний об'єкт”** виступають корелятами АПТЕКА в метафорах таких груп:

- Споруда: Дитячий майданчик = аптека: *Our playground is a pharmacy* (Ramoness – Danger Zone); Будинок = аптека: *My crib look like a pharmacy* (Tech N9ne, Krizz Kaliko, Audio Push – Give It All), *My corner like a pharmacy got everything for sale* (Future – Corner); Аптека = супермаркет: *Pharmacies like supermarkets* (Impellitteri – Gotta Get Home); Вулиця = аптека: *And when I walk the street is like a pharmacy* (The Roots – Water).

- Аптека = пастка: *Opioid addiction, pharmacy's the real trap* (Travis Scott, Lil Uzi Vert, Kanye West – Watch);

- Речовина: Діаманти = аптека: *All of my niggas got diamonds that flash and they look like a pharmacy* (Migos – Copy Me);

- Згубна звичка, пристрасть: Наркотики = аптека: *Ride around Atlanta got drugs in the back like a pharmacy* (Russ – Be Somebody); *Got mo' dope than a pharmacy ho* (UGK – Cocaine in the Back of the Ride); *Pharmacy the real dope boy* (B.o.B – Cold Bwoy (Freestyle)).

Висновки. Отже, спираючись на когнітивно-дискурсивний підхід, у цьому дослідженні ми з'ясували специфіку функціонування концепту РНАРМАСУ/АПТЕКА як відкритої багатогранної одиниці людської

свідомості, що конструюється в полі сучасного англомовного пісенного дискурсу.

Розглянувши змістову складову концепту PHARMACY, ми виокремили 4 функціонально-семантичні моделі, а саме: номінативну, атрибутивну, предикативну та прийменникову. Вивчення образної складової у розвідці дозволило розподілити кореляти концепту на 2 поняттєвих групи: “Людина” та “Фізичний об’єкт” з подальшим виокремленням 12 метафор.

Серед перспектив подальших досліджень убачаємо вивчення синонімічного ряду та простеження гіперонімічних та гіпонімічних зв’язків у межах концепту PHARMACY в англомовному пісенному дискурсі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурдина О. Б., Мишланова С. Л. Институциональные особенности фармацевтического дискурса и их отражение в терминологии. *Историческая и социально-образовательная мысль. Филологические науки*. 2013. № 4 (20). С. 190–194.
2. Бурова Г. П. Концепты «Лекарство» и «Аптека» в фармацевтическом дискурсе. *Культурная жизнь Юга России*. 2008. № 1 (26). С. 121–126.
3. Sorensen E. W., Mount J. K., Christensen S. T. The Concept of Pharmacy. *The Chronic*Ill*. Summer 2003. Issue 7. Pp. 8–11.
4. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. Київ : Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.
5. Жданова Н. В. Концепт «судьба» в русском и английском языках. *Вестник Новгородского государственного университета*. 2006. № 36. С. 52–54.
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81>
7. <https://www.lyrics.com/lyrics/pharmacy>

УДК 378

**САМОВРЯДУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМОК
ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Олексін Юрій Петрович

доктор педагогічних наук, професор

Кочубей Алла Володимирівна

Шевчук Тамара Євгенівна

Якубовська Світлана Святославівна

Доценти

Національний університет водного господарства

та природокористування

м.Рівне, Україна

Анотація: Сьогодні виникла соціальна потреба у формуванні такої особистості, яка б змогла розв'язувати завдання, що забезпечують входження України в європейський простір як рівноправного партнера. Залучення студентів до конструктивної участі в управлінні вищим навчальним закладом і до контролю якості освіти, зокрема сприяє формуванню ініціативної, здатної приймати нестандартні творчі рішення, особистості.

Ключові слова: самоврядування здобувачів освіти, шляхи реалізації самоврядування здобувачів освіти, органи самоврядування здобувачів освіти.

Як відомо, за студентства кожен стає по-справжньому дорослою людиною, сам приймає рішення, вирішує власні проблеми, стає особистістю. Оскільки багато часу людина перебуває саме в університеті, тому більша частина всіх проблем пов'язана із життям здобувачів освіти.

Вирішувати ці проблеми і покликане самоврядування здобувачів освіти, яке є важливим фактором розвитку суспільства, формування особистості,

виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації.

У період активного утвердження демократичних засад в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства актуальною є проблема гармонізації нашої системи освіти з європейською. Українська освіта прагне стати повноправним учасником Болонського процесу. Тому організація і зміст освіти у ЗВО повинні відповідати світовим вимогам, однією з яких є функціонування сильного самоврядування. Пріоритетним напрямком у роботі організації самоврядування здобувачів освіти закладу вищої освіти є реалізація завдань Болонського процесу.

Самоврядування здобувачів освіти у закладі вищої освіти - це ефективний спосіб організації колективу здобувачів освіти. Він забезпечує виховний вплив на здобувачів освіти шляхом їх залучення до усвідомленої активної і систематичної участі у вирішенні важливих питань навчально-виховного процесу. Самостійна творча діяльність, що побудована на засадах самоуправління, формує самостійну, впевнену в своїх силах творчу особистість.

Також його можна тлумачити як самостійну громадську діяльність здобувачів освіти з реалізації функцій управління закладом вищої освіти, яка здійснюється здобувачами освіти згідно з метою й завданнями, які стоять перед колективами здобувачів освіти, функціонує, з метою забезпечення університету новими техніками управління колективу, такими способами організації здобувачів освіти, що є максимально доцільними і близькими до студентської молоді. У здобувачів освіти, які беруть участь у роботі організації студентського самоуправління, нагромаджується досвід соціально корисної поведінки, організаторських та управлінських навичок.

Система самоврядування здобувачів освіти сприяє реалізації інтересів, можливостей і бажань студентів, вирішує можливі протиріччя, що виникають у навчально-виховному процесі. Тому система самоврядування у закладі вищої освіти повинна бути гнучкою, щоб враховувати весь спектр громадських, особистісних інтересів і особливостей здобувачів освіти. Робота

самоврядування здобувачів освіти має бути на достатньому рівні, оскільки не лише навчальний процес відіграє важливу роль в житті здобувачів освіти.

Умовами ефективного впливу і роботи самоврядування є:

- демократизм на стадії обговорення і прийняття рішень. Рішення мають враховувати інтереси здобувачів освіти, не заперечувати статут університету.

- усвідомлення членами самоврядування вимог дисципліни і узгодження параметрів контролю в ході реалізації колективно вироблених рішень. Винесення рішень та перевірка роботи, що йде на отримання певного результату, є доволі важливою. Це пов'язано з тим, що в ході роботи можуть бути отримані нові технології, більш доцільні шляхи вирішення поставленої проблеми.

- взаємна координація і узгодження планів діяльності з керівництвом закладу вищої освіти. Є доволі необхідною умовою для ефективності роботи самоврядування.

Самоврядування здобувачів освіти керується метою підвищення соціальної активності здобувачів освіти, розвитку їхніх інтелектуальних, моральних здібностей, реалізації їхнього творчого потенціалу у власних інтересах, інтересах навчального закладу та в інтересах країни загалом.

Вагомою складовою університетського самоврядування є здобувачі освіти, які мають стати партнером в умовах виховання. Саме це спонукає самоврядування здобувачів освіти до подальшого розвитку і збагачення новітніми демократичними ідеями. Від ефективності його діяльності значною мірою залежить формування національно-свідомого громадянина.

Вивчення практики виховної діяльності у закладах вищої освіти України показало, що вона не має системного характеру. Особливо це стосується позааудиторної виховної роботи, яка недостатньо пов'язана з навчальним процесом, побудована переважно на окремих, разових заходах і епізодичній взаємодії колективів закладів вищої освіти із соціальними інститутами і характеризується недостатньою активністю самоврядування здобувачів освіти.

Слід наголосити, що теорія навчально-виховного процесу вищої школи тісно пов'язана з вивченням організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішний його перебіг. Виховний вплив викладача, на думку І. Зязюна, може мати позитивний результат і перетворитися в стійкі переконання, а може й ні [3]. Р. Нізамов вважає, що організація активної пізнавальної діяльності здобувачів освіти можлива тільки під час створення психолого-педагогічних умов, тобто обстановки в аудиторіях, кабінетах, де відбуваються виховні заходи, зокрема, кураторська година, на якій в тісній взаємодії подана найкраща сукупність психологічних і педагогічних факторів (середовища засобів, відносин, тощо), що забезпечують можливість викладачу організувати активну діяльність здобувача освіти. Такі умови створюються з урахуванням фізіології, психології особистості, вимог педагогіки до організації процесу виховання [4]. Однією з головних умов педагогічної діяльності виступають потреби вихованців - С. Гончаренко. Особистість здатна удосконалюватися, засвоювати нові форми поведінки лише за умов готовності до цього процесу, коли її бажання і прагнення збігаються з виховними вимогами.

Тому, будь-який метод виховання буде мати успіх у закладі вищої освіти, якщо він буде відповідати інтересам і потребам молоді, і навпаки, жодний метод не досягне мети, якщо не буде враховувати потреби здобувачів освіти. Адже головна ціль будь-якого методу виховання – здобувачі освіти, які потребують нового досвіду, знань та певних виховних дій.

Тільки співпраця двох суб'єктів – здобувача освіти і викладача - може забезпечити ефективну реалізацію навчальних планів і програм, стратегії і методів навчально-виховної роботи. Суттєвою проблемою сьогодні виступає виховання самих викладачів. Щоб донести зміст предмета до здобувачів освіти, допомогти їм творчо засвоїти знання, розвинути їх професійні та особистісні здібності, щоб працювати як куратор академічної групи, викладач повинен мати спеціальну педагогічну підготовку. Відсутність у викладача педагогічних і методичних знань і вмінь ускладнює процес навчання і виховання.

Розв'язанню цієї проблеми могла б сприяти робота "Семінару для

кураторів академічних груп”, "Семінару молодого викладача”, які б охоплювали різні грані життя колективу закладу вищої освіти в навчальний і позанавчальний час. Для забезпечення методичною літературою, яка б дійсно стала у пригоді, пропонується організувати і провести комплекс заходів, а саме: науково-практичні конференції, методологічні семінари, лабораторії соціологічних досліджень з питань виховання, проведення зустрічей з відомими науковцями педагогічних університетів, звернення до досвіду вітчизняних і закордонних закладів вищої освіти з питань студентського самоврядування, систематичні обговорення питань виховання на засіданнях кафедр, вченої ради тощо [1, с.345].

Усе це дасть змогу цілеспрямовано і системно вести роботу із самоврядування здобувачів освіти, використовуючи найрізноманітніші форми і засоби виховного впливу, які допомагають духовному зближенню викладачів і здобувачів освіти, що в свою чергу допоможе якісному і цілісному формуванню студента як конкурентоспроможної, організованої особистості.

Молодь в усі часи найбільш чутливо реагувала на зміни в суспільстві, їй притаманне негативне ставлення до порушення норм, законів, моральних принципів, тому можна з повним правом розглядати молодь, а особливо студентство, як ту гілку населення, що повністю відтворює і показує своє ставлення до соціально-економічного та політичного стану суспільства. Саме тому є важливим створення та захист самоврядування здобувачів освіти як демократичної ланки життя [2].

Самоврядування здобувачів освіти закладу вищої освіти реалізується такими шляхами:

- проведення виборів студентського президента, студентських деканів, які представляють орган студентського самоврядування у співпраці з керівництвом факультету та університету, а також виборів студентських деканів;

- створення спеціальних комісій у межах самоврядування, до яких належать: навчально-виховна, соціально-побутова, соціологічна, культурно-масова, редколегія, прес-центр;

- розробки і запровадження плану роботи самоврядування здобувачів освіти;
- розподіл коштів на матеріальну допомогу здобувачам освіти - сиротам, напівсиротам, малозабезпеченим, чорнобильцям, а також на преміювання здобувачів освіти, які досягли успіху в навчанні;
- сприяння у створенні відповідних умов проживання та відпочинку здобувачів освіти, що мешкають у гуртожитку;
- співробітництво із здобувачами освіти інших закладів вищої освіти та молодіжними організаціями ближнього та дальнього зарубіжжя;
- створення різноманітних наукових гуртків здобувачів освіти, об'єднань, клубів за інтересами тощо.

Особливістю самоврядування здобувачів освіти ЗВО є те, що будь-який здобувач освіти має право висунути або бути висуненим для отримання певної посади у самоврядуванні здобувачів освіти. Саме це дає змогу особам, що мають активну життєву позицію, брати участь в житті колективу та університету в цілому [5, с. 57].

Для реалізації Болонського процесу особливо актуальною стає проблема контролю якості освіти. У зв'язку з цим навчально-виховна комісія під керівництвом декана здобувачів освіти може активізувати свою роботу, щодо аналізу результатів проміжних атестацій, відвідувань занять здобувачами освіти, результатів сесій та інше.

Ці питання обговорюються в групах здобувачів освіти, на засіданнях деканату здобувачів освіти. Пропозиції органів самоврядування здобувачів освіти враховуються деканом факультету при вирішенні питань щодо рейтингу здобувачів освіти.

Для створення необхідних умов проживання і відпочинку у гуртожитку створюється рада здобувачів освіти, яка вирішує проблеми розподілу місць у кімнатах, санітарної гігієни стану кімнат, організації дозвілля здобувачів освіти, що проживають у гуртожитку.

Органи самоврядування здобувачів освіти керуються у своїй роботі

чинним законодавством, рішенням Міністерства освіти і науки України та відповідного центрального органу виконавчої влади, в повноваженні якого знаходиться заклад вищої освіти, а також Статутом ЗВО. Серцем здобувачів освіти є органи самоврядування здобувачів освіти, діяльність яких спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу з метою підвищення якості знань, виховання духовності і культури здобувачів освіти, зростання в них соціальної активності та відповідальності за доручену справу. Самоврядування здобувачів освіти є визначальним у формуванні їх національної свідомості, патріотичному вихованні, покликане формувати морально-психологічний стан майбутнього фахівця, спонукати до фізичного вдосконалення, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, активно брати участь у формуванні та реалізації молодіжної та освітньої політики, вивчати героїчні сторінки історії українського народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асадулин Р. М. Управление педагогическим образованием: оценка, состояние, перспективы развития // Педагогика. 2013. № 5. С. 3-11.
2. Бех І.Д. Принципи сучасної освіти/ І.Д.Бех // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. 2005. №4. С.5-27.
3. Біда О. Пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг у ЗВО / О. Біда, Л. Прокопенко // Рідна школа. 2011. № 10. С. 8- 11.
4. Бутівченко С. В. Закономірності управлінської діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Бутівченко // Нові технології навчання: наук.- метод. зб. К., 2010. Вип. 63, ч. 1. С. 10-15.
5. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии / М.В. Кларин. Рига: НПЦ "Зксперимент", 1995. 176 с.

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОН КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ
ОСОБИ НА ПІДПРИЄМНИЦТВО
В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Олійник Анатолій Юхимович

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного та публічного права
Інституту права та сучасних технологій навчання
Київський національний університет
технологій та дизайну.

Анотація. В статті досліджується проблема правового регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. При дослідженні слід вирішити такі завдання: а) проаналізувати наукові праці і нормативно-правові джерела з досліджуваної проблеми; б) сформулювати ознаки та визначення правового регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності; в) запропонувати висновки і рекомендації по темі.

Ключевые слова. правове регулювання, заборони, конституційні свободи особи, підприємницька діяльність, зовнішньоекономічна діяльність.

Проблема досліджувалася теоретиками права, конституціоналістами, економістами-господарниками, та тими хто цікавиться зовнішньоекономічною господарською діяльністю. Спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює проблеми зовнішньоекономічної діяльності є закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. де закріплюється принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає в праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах,

які прямо не заборонені чинними законами України (ст. 2) [1]. Заборони підприємницької діяльності, які встановлюються виключно законом поділяються на такі види: 1) займатися підприємницькою діяльністю певним категоріям осіб (державні службовці, військовослужбовці, службовці та інші суб'єкти місцевого самоврядування, особи, обмежені в праві займатися певним видом діяльності за вироком суду і т.д.); 2) пов'язані з: а) монополією держави на деяку діяльність (виготовлення і реалізація наркотичних речовин, зброї, видобуток деяких корисних копалин і т.д.); б) організаційно-правовою формою (наприклад, ломбарди можуть існувати тільки у вигляді повних товариств); в) розміром статутного капіталу (наприклад, мінімальний розмір статутного капіталу передбачений для акціонерних товариств); 3) заняття певними видами економічної діяльності можливо тільки за умови отримання ліцензії на право здійснювати цю діяльність (банківська справа, фінансові послуги, будівництво, освіту та ін.) [2].

Щодо заборон здійснювати підприємництво фізичними особами у зовнішньоекономічній діяльності слід зупинитися на характеристиці міжнародного і національного законодавства. В основу регулювання свободи (включаючи заборони підприємництва) у зовнішньоекономічній діяльності відповідно з Договором про заснування Європейського Союзу забороняється обмежувати свободу підприємницької діяльності громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена. Ним також заборонено застосовувати до громадян будь-якої держави-члена обмеження на створення представництв, філій чи дочірніх підприємств на території будь-якої держави-члена (ст. 43) [3].

Кожен має свободу здійснювати підприємницьку діяльність (включаючи зовнішньоекономічну), яка не заборонена законом. До фізичних осіб, підприємництво яким заборонено законом, відносяться депутати, посадові і службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [4]. Не можуть займатися підприємницькою діяльністю особи, які вчинили злочин і до яких судом застосовано покарання у вигляді позбавлення права на заняття окремим видом підприємницької діяльності. Особи, які мають

непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, які не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть бути співзасновником підприємства, обіймати в підприємницьких товариствах і об'єднаннях керівні посади і посади пов'язані з матеріальною відповідальністю [5]. А.С. Загородній з Ю.М. Жорнокуєв підкреслюють, що діючим законодавством не допускається заняття підприємницькою діяльністю певних категорій громадян, а саме: 1) державних службовців; 2) посадових осіб органів прокуратури, військовослужбовців, державної безпеки, внутрішніх справ, нотаріусів; 3) посадових осіб органів місцевого самоврядування; 4) керівників, заступників керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадових осіб державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування; 5) народних депутатів України; 6) суддів та ін. [6, с. 89-90].

Нормативно-правовими актами з проблем, що досліджуються встановлюються певні заборони конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. закріплює, що на державних службовців поширюються обмеження, передбачені Законом України "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 р. (ст. 32) [7]. А в законі про запобігання корупції передбачено обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Їм забороняється : 1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України; 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді

(спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України (ст. 25) [8]. Такі ж вимоги передбачені Законом України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру України», де закріплено, що на прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України "Про запобігання корупції". Заборони торкаються перебування на посаді прокурора, що несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах, крім участі прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій (ст. 18) [9]. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. закріплює, що сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю (ст. 12) [10].

Проблеми соціального захисту військовослужбовців закріплюється законом як функція держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом (ст. 1). Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України (ст. 2). Використання військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, забороняється та тягне за собою відповідальність згідно із законом (ст. 8) [11].

До фізичних осіб, яким заборонено підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності, закон відносить нотаріусів. Нотаріусу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів (ст. 3) [12].

Декретом Кабінету Міністрів України закріплюється, що керівникам, заступникам керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування забороняється безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю. Це не виключає їхнього права отримувати дивіденди від акцій, а також доходи від інших корпоративних прав [13].

Народному депутатові України заборонено займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час. Він зобов'язаний додержуватись інших вимог та обмежень, які встановлюються законом [14]. Пропонується доповнити вищевказану норму після слів «оплачувана робота» включаючи підприємницьку у зовнішньоекономічній діяльності.

Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України "Про очищення влади". Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою,

адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (ст. 54) [15]. Норму ст. 54 Закону пропонуємо доповнити після терміну «підприємницькою» терміном «включаючи зовнішньоекономічну».

Підводячи підсумок проведеному дослідженню можемо сформулювати ознаки та визначення правового регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. Ознаками правового регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності є: 1) закріплення, регулювання і охорона названих заборон правовими нормами міжнародного та національного права; 2) свобода діяльності суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання; 3) взаємовідносини між ними на території України та за її межами; 4) здійснення зовнішньоекономічної підприємницької діяльності в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України; 5) добровільна реалізація зовнішньоекономічних зв'язків.

Висновок. Таким чином, можна запропонувати такі висновки і рекомендації. Правове регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності – це можливість суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів, що закріплена правовими нормами міжнародного та національного права, добровільно здійснювати зовнішньоекономічну підприємницьку діяльність в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України на території України та за її межами.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню правового регулювання заборон конституційних свобод фізичної особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ :

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377. Поточна редакція від 15.08.2020 р.
2. Обмеження діяльності підприємства в Україні / https://ua.prostopravo.com.ua/prava_biznesu/perevirki_ta_shtrafi/statti/obmezhennya_diyalnosti_pidpriemstva_v_ukrayini
3. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 7 лютого 1992 р. Поточна редакція від 01.01.2005 р.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141. Поточна редакція від 01.01.2020 р.
5. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності / <https://buklib.net/books/37836/>
6. Господарське право України : підручник : у 2 ч. Ч. 1 / [Андрєєва О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін.]. 2-ге вид., зі змін. та випр. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 324 с.
7. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. Поточна редакція від 06.03.2021 р.
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. Поточна редакція від 23.04.2021 р.
9. Про прокуратуру України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12. Поточна редакція від 01.01.2021 р.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. Поточна редакція від 01 травня 2021 р.
11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. *Відомості і Верховної Ради України*.

1992. № 15. Ст. 190. Поточна редакція від 23.04.2021 р.

12. Про нотаріат Закон України від 2 вересня 1993 р. *Відомості і Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. Поточна редакція від 01.12.2020 р.

13. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств : Декрет Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 11. Ст. 94. Поточна редакція від 05.08.2016 р.

14. Про статус народного депутата : Закону України від 17 листопада 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17. Поточна редакція від 24.02.2021 р.

15. Про судоустрій та статус суддів : Закону України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 17. Поточна редакція від 24.02.2021 р.

УДК 57:61(075.8)

**ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ПРО ГЕМОГЛОБІН НВ-S
ДЛЯ РОЗРОБКИ ЕЛЕМЕНТІВ МОДЕЛІ НАВЧАЛЬНОЇ СИСТЕМИ**

Павліченко Віктор Іванович

к.б.н., доцент

Приходько Олександр Борисович

доктор біологічних наук,

завідувач кафедри

Ємець Тетяна Іванівна,

к.фарм.н., доцент

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація. Для поліпшення якості навчання студентів та їх підготовки до іспиту з Міжнародних основ медицини колективом кафедри медичної біології ЗДМУ було розроблено навчально-методичний посібник "Молекулярно-клітинний та організмний рівні організації життя. Основи генетики людини". Посібник включає методичні розробки 13-ти практичних занять, заключного заняття змістового розділу 1, практичних навичок змістових розділів 2, 3 та заключного заняття з розділу 1. З 13-и тем посібника у 8 (61,53 %) розглядається гемоглобін Hb^S – гени, генотипи, фенотипи тощо. Вважаємо, що використання досліджень Hb^S: 1) демонструє механізми появи мутацій у людини та їх типи успадкування; 2) пояснює, як молекулярні зміни детермінують фенотип; 3) поглиблює знання та розуміння розділів загальної генетики, генетики людини та еволюційних процесів тощо; 4) забезпечує інтеграцію різних тем з медичної біології та представляє їх як елементи моделі навчання.

Ключові слова: гемоглобін Hb^S, посібник, серпоподібноклітинна анемія, еритроцити, гетерозиготи Hb^AHb^S, ареал, елементи, модель навчання.

Вступ. З 2019 р. студенти-третьокурсники медичних вишів нашої держави складають іспит з Міжнародних основ медицини (IFOM – International Foundations of Medicine), який є частиною Єдиного державного кваліфікаційного іспиту.

Оскільки міжнародний іспит є інструментом незалежного оцінювання (National Board of Medical Examiners), робоча група при МОЗ України рекомендувала застосовувати його в університетах й надалі.

Відзначимо, що за оцінками американських експертів запорука успіху медичної освіти США криється у високому професіоналізмі й відповідальності педагогів, індивідуальному підході до навчання студентів, в інтеграції навчання та наукових досліджень, теорії та клінічної практики, натомість студентам медичних шкіл притаманні висока мотивація, працьовитість, витривалість, наполегливість, чітке розуміння поставлених цілей [1, с.138].

В Україні сучасними особливостями медичної освіти є: по-перше, зміна психології та вмотивованості викладача, його бажання вчитися самому та вчити інших, по-друге, постійне збільшення значення самостійної роботи студентів [2, с. 62].

Основна мета іспиту IFOM – перевірка рівня професійної компетентності студентів із базових медико-біологічних дисциплін, викладання яких наразі є проблемою медичної освіти у всьому світі [3, с. 95].

Враховуючи зазначене вище, було розроблено навчально-методичний посібник "Молекулярно-клітинний та організмний рівні організації життя. Основи генетики людини", підготовлений колективом викладачів кафедри медичної біології, паразитології та генетики і Центру підготовки іноземних студентів Запорізького державного медичного університету, які тривалий час займаються викладанням біології вітчизняним та іноземним студентам першого курсу медичних факультетів [4, 133 с.].

Навчально-методичний посібник складений відповідно до типової програми навчальної дисципліни «Медична біологія» і навчального плану підготовки фахівців другого (магістерського) рівня, галузі знань 22 – «Охорона

здоров'я», спеціальності – 222 «Медицина», 228 «Педіатрія», 221 «Стоматологія».

Дисципліна базується на попередньо вивчених студентами в середній загальноосвітній школі, а також у Центрі підготовки іноземних громадян, таких предметів, як "Загальна біологія", "Біологія людини", "Біологія тварин", "Біологія рослин". У посібнику автори сконцентрували весь комплекс теоретичних знань з предмету, які стануть підґрунтям студентам-медикам під час вивчення біофізики, гістології, цитології та ембріології, біологічної та біоорганічної хімії, мікробіології, фізіології, патофізіології, та інших дисциплін, а також допоможуть у виконанні практичних навичок з молекулярної біології, цитології та генетики.

Посібник включає методичні розробки 13-ти практичних занять, заключного заняття змістового розділу 1, практичних навичок змістових розділів 2, 3 та заключного заняття з розділу 1. У кожній темі заняття вказується її актуальність та доцільність вивчення, звертається особлива увага на формування у студентів навичок і вмій при засвоєнні матеріалу теми. Після теоретичних питань наведено матеріали для самоконтролю студентів, у тому числі тести англійською мовою і тести для підготовки до ЄДКІ (всього 120 тестів), а для закріплення вивченого матеріалу та практичних навичок у кінці кожного заняття представлені питання для обговорення.

З 13-ти тем посібника у 8 (61,53 %) розглядається гемоглобін Hb^S– гени, генотипи, фенотипи тощо. За думкою Ф. Фогеля та А. Мотульськи [5, с. 100]: «Гемоглобін – наиболее изученная генетическая система у человека. На основе концепций, разработанных в ходе ее изучения, можно глубже понять другие явления в генетике человека».

Ми вважаємо, що розгляд досліджень Hb^S: 1) демонструє механізми появи мутацій у людини та їх типи успадкування; 2) пояснює, як молекулярні зміни детермінують фенотип; 3) поглиблює знання та розуміння розділів загальної генетики, генетики людини та еволюційних процесів тощо.

Мета роботи. Використати наукові дані досліджень гемоглобіну Hb^S для

забезпечення інтеграції різних тем з медичної біології та представити їх як елементи моделі навчання.

Основна частина. Гемоглобін – основний еритроцитарний білок, який має більше 400 структурних варіантів, першим з яких був відкритий Hb^S у 1910 р., а в 1956 р. встановлена його молекулярна будова [5, с. 70-72].

Інформація щодо гемоглобіну Hb^S у нашому посібнику надана у наступних темах: 1) «Молекулярні основи спадковості. Характеристика нуклеїнових кислот. Будова генів». При розгляді колінеарності, як властивості генетичного коду, наголошується, що заміна триплету ЦТТ (ЦТЦ) на ЦАТ (ЦАЦ) у бета-ланцюгу гена гемоглобіну призведе до заміни амінокислотного залишку глютамінової кислоти, що має негативний заряд, на залишок амінокислоти валіну, який нейтральний, і утвориться Hb^S. Це єдина відмінність між нормальним гемоглобіном Hb^A та аномальним Hb^S [4, с. 29];

2) «Організація потоку інформації в клітині. Регуляція експресії генів». При з'ясуванні будови гену еукаріот зазначаємо, що до складу глобінових генів входять три екзони (інформативні ділянки) та два інтрони (некодуючі ділянки), які під час процесингу проходять етап вирізування, а екзони — зшивання лігазами. Загалом, молекула гемоглобіну складається з 4 субодиниць двох типів – альфа та бета-ланцюгів, які утворюють «кишені», де розміщуються 4 групи гемів, що з'вязують кисень. Отже, функціональний гемоглобін — це тетрамер, який є результатом посттрансляційних процесів [4, с. 35-37];

3) «Морфологія хромосом. Каріотип людини. Життєвий цикл клітини. Мітоз». При вивченні каріотипу людини встановлюємо, що гени альфа- та бета-глобінових ланцюгів розташовані у 16-ій (акроцентричній) та 11-ій (субметацентричній) хромосомах відповідно [4, с. 45];

4) «Закономірності успадкування генів. Закони Менделя». Акцентуємо, що дослідженням родин афроамериканців та африканців встановлено менделівське успадкування серпоподібноклітинної анемії (СКА) – хворі гомозиготні за алелем Hb^S. Такі діти народжуються у гетерозиготних батьків, носіїв нормального гену (Hb^A) та гену серпоподібноклітинності (Hb^S) [6, с. 277].

Еритроцити гетерозигот $Hb^A Hb^S$ мають нормальну форму в звичайних умовах при достатній кількості кисню і лише на висоті більше 3000 м над рівнем моря в умовах гіпоксії вони змінюють круглу форму на серпоподібну [4, с. 65-66];

5) «Взаємодія генів. Множинний алелізм». Розглядаємо, як приклад наддомінування: гомозиготи $Hb^S Hb^S$ хворіють на СКА і без медичної допомоги помирають, а гетерозиготи виживають. Оскільки в них синтезуються нормальні та змінені бета-ланцюги гемоглобіну, то вони є носіями кодомінантних генів Hb^A та Hb^S . У тропічній Африці від 20 до 40 % гетерозигот. Вони резистентні до збудників малярії, бо уражені еритроцити деформуються і плазмодії в них гинуть. Також зазначаємо, що розвиток СКА носить плеiotропний характер [4, с. 72-73];

6) «Мінливість у людини як властивість життя і генетичне явище». Розглядаємо $Hb^S Hb^S$ як приклад місенс-мутації, що виникла в результаті заміни нуклеотиду і спричинює СКА [4, с. 96];

7) «Молекулярні хвороби. Біохімічний метод і ДНК-діагностика». Наводимо повну характеристику СКА та її ареал [4, с. 115-116];

8) «Цитогенетичний метод. Хромосомні хвороби. Популяційно-статистичний метод. Медико-генетичне консультування». З'ясуємо розповсюдження частот генів Hb^S : у Африці, Середземномор'ї, Індії та Новому Світі; підкреслюємо, що штучний добір у людини відбувається шляхом генетичного консультування, пренатальної діагностики та завдяки реалізації скринінгових програм для гетерозигот; вважаємо, що носії ($Hb^A Hb^S$) патологічного гена повинні бути проінформовані відносно генетичного та медичного ризиків захворювання на СКА – їм не можна бути в шлюбі та мати дітей з іншим носієм. Але деякі популяції, серед яких розповсюджені серпоподібні аномалії еритроцитів, характеризуються здебільше недостатньою освітою і тому, навіть, не можуть зрозуміти ні мету дослідження (скринінг), ні його сутність [4, с. 124-125; 7, с. 161]. Також, серпоподібноклітинність розглядається в тестах та задачах.

Висновки. Використання даних наукових досліджень з гемоглобіну Hb^S

забезпечує інтеграцію 8 тем (61,53 %) з медичної біології та представляє їх як елементи моделі навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горпініч Т.І. Експертна оцінка американської системи вищої медичної освіти // Медична освіта. – 2020. – № 4. – С. 134-139. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2019.4.10872>.
2. Зіменковський Б.С. та ін. Сучасні особливості парадигми медичної освіти в Україні // Медична освіта. – 2018. – № 2. – С. 61-64. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2018.2.8958>.
3. Чайковський Ю. Б., Хламанова Л. І. Проблема викладання базових медико-біологічних дисциплін: дискусія протягом століття // Журнал НАМН України. – 2015. – т. 21. – № 1. – С. 95-102.
4. Молекулярно-клітинний та організмний рівні організації життя. Основи генетики людини: навч.-метод. посіб. / О. Б. Приходько., Т.І. Ємець, В.І. Павліченко, А.П. Попович, Н.Г. Васильчук, Г.Ю. Малеева, К.В. Гавриленко, О.С. Гуліна, А.П. Хмелевська – Запоріжжя : ЗДМУ, 2019. - 133 с.
5. Фогель Ф., Мотульски А. Генетика человека: В 3-х томах. Т. 2: Пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 378 с.
6. Харрисон Дж., Уайнер Дж., Тэннер Дж., Барникот Н., Рейнолдс В. Биология человека: Пер. с англ. – М.: Мир, 1979. – 613 с.
7. Фогель Ф., Мотульски А. Генетика человека: В 3-х томах. Т. 3: Пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 366 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДОБРИВА НІТРОАМОФΟΣКА – М НА ПОКАЗНИКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ НАСІННЯ СОЇ

Панасюк Руслана Миколаївна

к. с-г. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

Україна

Анотація: У статті наведені результати вивчення впливу комплексного добрива Нітроамофоска – М на особливості формування показників життєздатності насіння сої в умовах Західного Лісостепу. Одержано позитивний вплив нового комплексного добрива Нітроамофоска – М на дані показники.

Ключові слова: удобрення, соя, життєздатність, насіння

Наші дослідження проводились впродовж 2017-2019 рр. на дослідному полі кафедри технологій у рослинництві Львівського національного аграрного університету. Дані дослідження передбачали вивчення впливу комплексного добрива Нітроамофоска - М на особливості формування життєздатності насіння сої в умовах Західного Лісостепу. Перевагою у виборі даного добрива було те, що це добриво є новим на ринку, а також нас зацікавив його хімічний склад, який є наступним: N – 9,0%, P₂O₅ – 18%, K₂O – 22%, CaO – 20%, S – 1,2%; мікроелементи - Na₂O – 0,5%, MgO – 0,5%, Fe – 0,1%, Zn – 97,8 мг/кг, Cu – 6,5 мг/кг, Mn – 310 мг/кг.

Виготовлене добриво на основі африканських фосфоритів, які вміщують P₂O₅ різного ступеня засвоюваності (водорозчинна форма, форма засвоювана в мурашиній та лимонній кислоті). Дані фосфорити вміщують Cu, Zn, Mn, Mo, Ni, S, Fe та ін., а також та із-за наявності у них карбонатів кальцію і магнію, і в свою чергу відповідно їх лужної реакції (рН 8,8), за їхнього застосування забезпечується меліоративний ефект – усувається потреба у вапнуванні ґрунту.

У дослідженнях використали сорт сої Ментор, занесений до Реєстру сортів рослин України у 2013 році. Впродовж вегетації дослід супроводжувався обліками та лабораторними аналізами згідно наступних методик [1-4].

Результати трирічних дослідження показали, що удобрення досить сильно впливало на інтенсивність початкового росту насіння у порівнянні з контрольним варіантом (без удобрення), внаслідок чого даний показник в межах досліду знаходиться на рівні 64-84%.

Найвищу лабораторну схожість мав варіант з удобрення 4 ц/га та 5 ц/га, найнижчу варіант без удобрення. На інших варіантах удобрення названий показник становив 98 % (табл.).

Таблиця.

Показники життєздатності насіння сої сорту Ментор в залежності від удобрення, у середньому за 2017-2019 рр.

Удобренья	Натурна маса, г/л	Лабораторна схожість, %	Швидкість проростання. діб	Дружність проростання, %	Інтенсивність початкового росту проростання
Без добрив (контроль)	662	95	1,9	31,5	45
Фосфоритнеборошно (5 ц/га)	685	98	2,2	32,7	84
Нітроамофоска – М (2 ц/га)	672	98	2,3	32,7	78
Нітроамофоска – М (3 ц/га)	704	98	2,2	32,8	64
Нітроамофоска – М (4 ц/га)	723	100	2,3	33,6	69
Нітроамофоска – М (5 ц/га)	713	100	2,3	33,1	69

Отже, можна зробити висновок, що в умовах Західного Лісостепу використання на посівах сої комплексного мінерального добрива Нітроамофоска – М в нормі 4 ц/га має позитивний вплив на показники життєвості та життєздатності насіння (підвищується швидкість проростання, збільшується лабораторна схожість та натурна маса зерна).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. 5-е изд., доп. и перераб. Москва : Агропромиздат, 1985. 351 с.
2. Комп'ютерні методи в сільському господарстві та біології / О. М. Царенко, Ю. А. Злобін, В. Г. Склар, С. М. Панченко. Суми : Університетська книга, 2000. 203 с.
3. Мойсейченко В. Ф., Єщенко В. О. Основи наукових досліджень в агрономії : підручник. Київ : Вища школа, 1994. 334 с.
4. Основи наукових досліджень в агрономії / В. О. Єщенко, П. Г. Копитко, В. П. Опришко, П. В. Костогриз. Київ : Дія, 2005. 288 с.

**ВИЗНАЧЕННЯ НЕРЕЗИДЕНТІВ ТА ЇХ ВІДОКРЕМЛЕНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ ЯК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В СВІТІ ЗМІН ЧИННОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВЗЯТТІ ЇХ НА ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК**

Підпригора Ірина Віталіївна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту, доцент,
Український державний університет
залізничного транспорту

Ковальова Дар'я Андріївна

Студентка-бакалавр, 3 курс,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»,
Український державний університет
залізничного транспорту,
Економічний факультет

Анотація: З 1 січня 2021 року вступили в силу зміни до Податкового кодексу України, які стосуються взяття на облік у контролюючих органах як платників податків іноземних юридичних компаній, організацій, які здійснюють в Україні діяльність через відокремлені підрозділи, у тому числі постійні представництва, а також їх реєстрації платниками податку на прибуток підприємств у випадках, визначених Кодексом.

Розглянемо основні коментарі та пояснення в цій роботі, спираючись на відповідні норми діючого законодавства.

Ключові слова: Податковий Кодекс України, платники податків, контролюючі органи, представництва, іноземні юридичні компанії.

З метою впровадження змін чинного законодавства щодо постановки на облік нерезидентів як платників податків та їх реєстрації як платників податку

на прибуток, з'ясуємо які іноземні організаційно-правові утворення визнаються платниками податків в Україні? Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з Кодексом. Кожний з платників податків може бути платником податку за одним або кількома податками та зборами [1]. Платник податків, серед іншого, зобов'язаний стати на облік у контролюючих органах в порядку, встановленому законодавством України [1]. Нерезидентами для цілей Кодексу вважаються: іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України. [1].

Термін «відокремлені підрозділи» застосовується в Кодексі у значенні, визначеному Цивільним кодексом України [1]. В свою чергу, відповідно до вимог Цивільного кодексу України представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи [2].

Відповідно до Закону про ЗЕД [7] в числі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні визначені структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України. Представництво іноземного суб'єкта господарської діяльності – установа або особа, яка представляє інтереси іноземного суб'єкта господарської діяльності в Україні і має на це належним чином оформлені відповідні повноваження [7].

Які законодавчі вимоги до державної реєстрації відокремлених підрозділів нерезидентів в Україні? Іноземні суб'єкти господарської діяльності,

що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на території України, мають право на відкриття своїх представництв на території України. Акредитацію філій і представництв іноземних банків здійснює Національний банк України відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність». Реєстрацію представництв інших іноземних суб'єктів господарської діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, протягом шістдесяти робочих днів з дня подання іноземним суб'єктом господарської діяльності документів на реєстрацію [7].

Таким чином, для відокремлених підрозділів іноземних компаній, організацій законодавством України визначені наступні особливості їх державної реєстрації:

- акредитацію філій і представництв іноземних банків здійснює Національний банк України;
- реєстрацію представництв інших іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України станом на сьогодні здійснює Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України;
- державну реєстрацію відокремлених підрозділів іноземних неурядових організацій, представництв, філій іноземних благодійних організацій здійснює Міністерство юстиції України [15].

Які вимоги до визначення реєстраційних та податкових номерів для відокремлених підрозділів нерезидентів? Представництво іноземного суб'єкта господарської діяльності в Україні не є юридичною особою і не здійснює самостійно господарської діяльності, у всіх випадках воно діє від імені і за дорученням іноземного суб'єкта господарської діяльності, зазначеного у свідоцтві про реєстрацію, і виконує свої функції згідно із законодавством України. Таке представництво може здійснювати функції, пов'язані з виконанням представницьких послуг, тільки в інтересах іноземного суб'єкта господарської діяльності, зазначеного у Свідоцтві, виданому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну

політику у сфері економічного розвитку [пункт 12 Інструкції № 30].

Тобто, представництво (філія, відділення тощо) нерезидента є його структурним підрозділом та з організаційно-правової точки зору це є одна й та сама особа.

Разом із тим, для цілей Кодексу відокремлений підрозділ нерезидента визнається окремим платником податків на підставі того, що:

1) під час встановлення податку обов'язково має визначатися, хто є його платником [1, п. 7.1 ст. 7 Кодексу];

2) платник податків зобов'язаний стати на облік у контролюючих органах в порядку, встановленому законодавством України (1, пп. 16.1.1 п. 16.1 ст. 16);

3) кожний з платників податків може бути платником податку за одним або кількома податками та зборами [1, п. 15.2 ст. 15];

4) облік платників податків у контролюючих органах ведеться за податковими номерами [1, п. 63.6 ст. 63]. Отже, для цілей виконання вимог Кодексу кожному платнику податків має визначатися свій унікальний податковий номер. Такий підхід є сталою практикою, закріпленою Кодексом, яка дозволяє досягти однозначності у застосуванні вимог податкового законодавства у тих випадках, наприклад, коли одна норма Кодексу прямо визначає платником нерезидента, а інша – його постійне представництво в Україні. На цьому принципі базується автоматизація всіх систем податкового адміністрування в Україні: від подання звітності і належного відображення платежів у інтегрованій обліковій картці, до визначення результатів контрольної-перевірочної діяльності і застосування санкцій у випадку порушення законодавства. Передбачено, що відокремлені підрозділи іноземних юридичних осіб включаються до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (далі – ЄДРПОУ) [8].

Відокремлений підрозділ іноземної юридичної особи в Україні для включення (внесення змін) до ЄДРПОУ в десятиденний строк після реєстрації подає відповідному органу державної статистики свідоцтво про реєстрацію, довіреність на здійснення представницьких функцій, положення про діяльність

відокремленого підрозділу та заповнену облікову картку для включення (внесення змін) до ЄДРПОУ [8]. Ідентифікаційний код ЄДРПОУ зберігається за суб'єктом, якому він присвоєний, протягом усього періоду його існування, є єдиним, обов'язковим для використання в усіх видах звітних та облікових документів суб'єкта [8].

Відповідно до Порядку № 1588 саме восьмизначний код ЄДРПОУ для відокремлених підрозділів нерезидентів є їх податковим номером платника податків [10]. Дані про іноземні компанії та організації, їх відокремлені підрозділи включаються до Реєстру платників податків – нерезидентів. Реєстр платників податків – нерезидентів оприлюднюється Державною податковою службою України (далі - ДПС) у формі відкритих даних відповідно постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [Реєстр платників податків – нерезидентів доступний за адресою: <https://data.gov.ua/dataset/026b80e7-eb4b-471e-8e87-29ae689161ba>].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс – Податковий кодекс України;
2. ЦКУ – Цивільний кодекс України;
3. Закон № 466 – Закон України від 16 січня 2020 року № 466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві»;
4. Закон № 786 – Закон України від 14 липня 2020 року № 786-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо функціонування електронного кабінету та спрощення роботи фізичних осіб – підприємців»;
5. Закон № 755 – Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»;
6. Закон № 962 - Закон України від 04 листопада 2020 року № 962-IX

«Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій»;

7. Закон № 1117 – Закон України від 17 грудня 2020 року № 1117-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збору даних та інформації необхідних для декларування окремих об'єктів оподаткування»;

7. Закон про ЗЕД – Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XIII «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

8. Положення про ЄДРПОУ – Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 року № 118;

9. Порядок № 1054 – Порядок повідомлення нерезидентів про взяття на облік як платників податків, затверджений Постановою КМУ від 4 листопада 2020 року № 1054;

10. Порядок № 1588 – Порядок обліку платників податків і зборів, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 9 грудня 2011 року № 1588, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2011 року за № 1562/20300;

11. Наказ № 62 – наказ Міністерства фінансів України від 8 лютого 2021 року № 62 «Про затвердження Змін до Порядку обліку платників податків і зборів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16 березня 2021 року за № 340/35962;

12. Порядок № 5 – Порядок ведення податковими органами оперативного обліку податків, зборів, платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 12 січня 2021 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 березня 2021 року за №321/35943;

13. Порядок № 666 – Порядок заповнення документів на переказ у разі сплати (стягнення) податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску, здійснення бюджетного відшкодування податку на додану вартість, повернення

помилково або надміру зарахованих коштів, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24 липня 2015 року № 666, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2015 року за № 974/27419;

14. Інструкція № 30 – Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, затверджена Наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 18 січня 1996 року № 30, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 24 січня 1996 року за № 34/1059.

УДК 338.2

**ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ
КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ**

Плахотнік Олена Олександрівна

д. е. н., професор
завідувач кафедри економіки та організації виробництва

Литвин Олександр Вікторович

здобувач третього (освітньо - наукового) рівня вищої освіти
зі спеціальності 073 Менеджмент
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
м. Кам'янське, Україна

Анотація. У роботі доведено, що одним з чинників збереження та збільшення ринкової частки підприємств на ринку та їх подальшого стійкого розвитку в сучасних умовах висококонкурентного середовища виступає результативне управління маркетингом. Розглянуто вплив характеристик ринку і товару на вибір стратегії просування. Доведено, що в об'єднанні з рішенням щодо вибору стратегії слід розглядати сегментацію ринку. Представлено причини виникнення того чи іншого попиту та основні напрямки маркетингової діяльності.

Ключові слова: маркетингова стратегія, промислові підприємства, управління, попит, сегментація, розвиток.

В даний час будь - яке промислове підприємство стикається з серйозними фінансовими проблемами і жорстким конкурентним середовищем на вітчизняному та міжнародному ринках. В інтересі виживання і гнучкої реакції на динаміку змін ринкових умов, підвищення стійкості та адаптаційної здатності в задоволенні споживчого попиту, подолання відставання в розвитку

техніки і технології, в забезпеченості вищої якості щодо продукту, який випускається, і послуги, що надається підприємством, виникають потреби в розробці ефективної комплексної маркетингової стратегії.

Зарубіжний досвід в цій сфері свідчить, що організація управління промисловим підприємством в умовах посилення конкурентної боротьби функціонує більш ефективно на основі принципів маркетингового менеджменту. У цьому плані треба адаптувати накопичений зарубіжний досвід щодо сучасних умов переходу вітчизняних підприємств до розвиненої ринкової економіки. Найважливішою особливістю застосування маркетингового менеджменту в сучасних умовах стає необхідність якраз посилення його адаптивних властивостей. Крім того, характерними особливостями є нерівномірність впровадження маркетингового менеджменту в різних галузях, обмеженість його застосування, орієнтація, головним чином, на «захисно - агресивні» форми реалізації маркетингу, специфіка поведінки виробників і споживачів і ряд інших, що і зумовило вибір даної теми дослідження.

Умовою успішного розвитку суб'єктів господарювання є управління системою маркетингової діяльності з урахуванням технологічних можливостей підприємства, ефективне використання наявних і залучених ресурсів, адаптація до мінливих чинників навколишнього середовища. В сучасних умовах високо конкурентного середовища результативне управління маркетингом виступає одним з чинників збереження і збільшення ринкової частки промислових підприємств на ринку та їх подальшого стійкого розвитку. Значимість проблематики маркетингового менеджменту розглядається більшістю авторів в контексті ведення успішної ринкової діяльності та підвищення конкурентоспроможності компанії на ринку.

Інтеграція маркетингової діяльності в систему управління підприємством і використання маркетингу як філософії управління визнається сьогодні як один з ключових чинників успіху компанії на ринку. Реалізація маркетингового менеджменту здійснюється шляхом впливу на елементи комплексу маркетингу: продукт, ціну, доведення до споживача, просування продукту, що передбачає

формування стратегії ринкової діяльності, спрямованої на досягнення комерційного успіху. В умовах конкуренції найкращі результати буде мати той, хто точніше врахує всі чинники взаємодії підприємства і споживача, і в першу чергу - різноманітність потреб споживача. Отже, висуненню стратегії, планування конкретних дій передують етап маркетингових досліджень. Стратегія підприємства щодо просування товару на ринку визначається співвідношенням характеристик ринку і товару (послуг) (рис. 1.).

Тип ринку	Товар	Ситуація на ринку	Мета діяльності підприємства	Вибір стратегії	Інструмент управління діяльністю підприємства
Старий	Старий	Насичений, розвивається слабо	Розширення ринку	Вибір стратегії просування товару	Зниження цін, інтенсифікація пропозиції товару, розвиток систем доставки продуктів та послуг, активна реклама
Старий	Новий	Насичений	Створення нового продукту в розрахунок на попередніх споживачів та збільшення місткості ринку	Розробка товару	Підвищення якості товару, активізація їх просування
Новий	Старий	У розвитку, насичений слабо	Утримати свою частку ринку	Розвиток ринку	Пошук нових секторів ринку, нових можливостей просування товарів, нових методів маркетингу
Новий	Новий	Насичений слабо, перспективний	Розширення частки ринку	Диверсифікація	Розробка якісно нових товарів, залучення нових категорій споживачів, активні методи просування

Рис. 1. Вплив характеристик ринку і товару на вибір стратегії просування.

Залежно від попиту на товари, проводиться та чи інша маркетингова

стратегія (табл. 1.).

Таблиця 1

Види попиту на продукти та відповідні їм види маркетингового менеджменту

Вид попиту на продукт	Вид маркетингового менеджменту	Причини виникнення того чи іншого попиту, основні напрямки маркетингової діяльності
Негативний	Конверсійний	Ця ситуація виникає, коли підприємство пропонує фізично і морально застарілу продукцію, або коли потреби споживачів відстають від рівня запропонованих послуг. Використовуються методи комплексного аналізу динаміки продажу, опитування споживачів, роз'яснення переваг товару (послуг)
Нульовий	Стимулюючий	У споживачів немає інформації про продукт або немає можливості придбати його у цього виробника. Модифікація товару, пошук сегментів ринку для цього товару, збільшення зусиль відносно реклами і стимулювання продажу
Знижується	Ремаркетинг	Застарівання товару, зниження обсягів продажу. Зниження ціни, переорієнтація на інші ринки, оновлення послуги, розробка нових продуктів - заміників
Непостійний	Синхро-маркетинг	Ця ситуація характерна для підприємств, прямо пов'язаних з секторами, схильними до сезонних коливань: сільським господарством, туризмом, транспортом. Згладжування коливань попиту шляхом диференціації споживачів і контрагентів
Прихований	У розвитку	Потенційний попит перевищує реальний. Вжиття заходів відносно активізації попиту: опитування, реклама, системи пільг, модифікація продукту
Повний	Підтримуючий	Існує баланс між попитом і пропозицією. Пошук нових «ніш» на ринку, паралельна розробка нових продуктів
Надпопит	Демаркетинг	Існує надмірний попит на певний продукт, який перевищує можливості підприємства. Підвищення ціни, переорієнтація споживачів на інші продукти, зниження витрат на рекламу
Оманливий	Тактичний	Існуючий попит нестабільний. Розробка нової товарної та ринкової стратегії
Небажаний	Протидіючий	Є попит на продукцію, пропозицію якої суспільство і (чи) держава розглядають як неприпустиме. Прагнучи до збереження свого авторитету, підприємство проводить маркетингову діяльність відносно зведення такого попиту до нуля, проводить роз'яснювальну роботу зі споживачами

В об'єднанні з рішенням щодо вибору стратегії слід розглядати сегментацію ринку як одне з найважливіших рішень, оскільки воно означає де, як і за допомогою чого підприємство має намір конкурувати з іншими. Сегментація дає можливість розділити ринок на окремі групи споживачів

товару (послуг) відповідно певною ознакою, який дозволяє зосередити зусилля підприємства на обслуговуванні окремого сегмента. Інформаційною базою для сегментування, зокрема, є бази даних щодо зовнішнього середовища, конкурентів, каналів доступу, а також оцінки експертів, опитування, власні міркування.

Переваги сегментації складаються з: використання спеціальних преференційних чинників (систем пільг) щодо окремих цільових груп, внаслідок чого ускладнюється проникнення конкурентів на цей ринок; довгострокового тісного зв'язку зі споживачем; збільшення прибутку або зниження накладних витрат на рекламу.

У практиці маркетингового менеджменту можлива сегментація за групами споживачів і за характером запропонованих послуг. Великі групи споживачів складають корпорації, фізичні особи, кредитно - фінансові установи, урядові установи. Кожна з цих груп за допомогою певних критеріїв розбивається на велику кількість вузьких сегментів.

Сегментація індивідуальних клієнтів найчастіше проводиться з урахуванням таких факторів, як географічний, психологічний і демографічний. За географічною ознакою потенційні клієнти діляться за відповідною приналежності до того чи іншого регіону, який має свої особливості. Психологічний фактор передбачає вивчення способу життя споживача, його реакції на запропоновані послуги. Також враховуються різноманітні аспекти поведінки потенційних клієнтів, привід для придбання товару (послуги), ставлення до них, володіння інформацією щодо товару (послуги) тощо.

Сегментація за демографічною ознакою враховує вік, стать потенційних клієнтів; склад і вікову структуру родини; освіту, рівень прибутків тощо. Підприємства, як правило, виділяють такі сегменти роздрібного ринку, як: багаті клієнти; клієнти, які мають високий рівень добробуту; високооплачувані фахівці, які працюють індивідуально; підприємці; робітники і службовці; студенти і молодь; пенсіонери.

Таким чином, однією з найбільш важливих і значимих функціональних

стратегій для реалізації економічної стратегії функціонування і розвитку підприємства є стратегія маркетингового менеджменту. Розвиток останньої передбачає посилення уваги в ряді напрямків маркетингової діяльності підприємства - систематичному і комплексному дослідженні ринку; прогнозуванні ситуації на ньому; здійсненні гнучкої товарної та цінової політики щодо клієнтів; проведенні скоординованих комунікаційних і збутових дій; вдосконаленні управління і контролю маркетингових заходів.

**РОЛЬ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВНИХ ЗАВДАНЬ КАРТОГРАФІЧНОГО
ЗМІСТУ З ГЕОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ КАРТОГРАФІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ**

Попов Володимир Денисович
методист з географії та економіки
навчально-методичного відділу
координації освітньої
діяльності та професійного розвитку
Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Суми, Україна

Анотація: у статті розглянуто умови та вимоги щодо створення практико-орієнтованих завдань з географії, наведені приклади цих завдань за рівнем складності

Ключові слова: картографічна компетентність, дидактичні цілі, практико-орієнтовні завдання, таксономія Б. Блума, компетентнісне навчання.

Провідною ідеєю реформування освіти в Україні є розвиток у майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти компетентностей, необхідних для життя в суспільстві. Саме тому одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту та забезпечення якості освіти в умовах становлення нової української школи є впровадження в освітній процес компетентнісного підходу.

За такого підходу освітня діяльність набуває дослідницького і практико-орієнтованого характеру. Як засвідчує практика, ключові компетентності формуються лише в процесі здобуття досвіду власної діяльності, тому освітнє середовище повинно вибудовуватися таким чином, щоб дитина опинялася в

ситуаціях, що сприяють її становленню. А отже, сучасна освіта повинна бути орієнтована на проєктування навчально-практичних ситуацій, у яких діє учень.

Підготовка компетентного випускника, здатного розв'язувати проблеми різного рівня складності на основі сформованих знань, умінь та науково-ціннісних установок є провідною метою компетентнісного навчання географії.

Серед шляхів запровадження компетентнісного навчання, у процесі якого учні не лише засвоюють теоретичні знання, а й розвивають свої творчі здібності, самостійність мислення є використання практико-орієнтованих завдань.

Практико-орієнтовані завдання – завдання, що формують в учнів уміння бачити практичне значення розв'язання проблеми та можливість використання набутих знань і вмінь у реальних життєвих ситуаціях.

Практико-орієнтовані завдання спонукають до дії, оскільки спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності школярів з метою розв'язання протиріччя між заданим і невідомим. Такі завдання передбачають вихід за межі предметного матеріалу, мають не тільки навчальну, а й життєву цінність, оскільки ґрунтуються на цікавому для учня матеріалі, містять опис ситуації, що пояснює потребу виконання.

Дидактичні цілі практико-орієнтованих завдань:

- закріплення і поглиблення теоретичних знань;
- оволодіння вміннями та навичками з навчальної дисципліни;
- формування нових умінь і навичок;
- наближення освітнього процесу до реальних життєвих умов;
- вивчення нових методів наукових досліджень;
- оволодіння навчальними вміннями та навичками;
- розвиток ініціативи та самостійності.

Кожна тема з курсу географії може мати практико-орієнтовані завдання. Головне віднайти практичне застосування матеріалу, що вивчається. До того ж практико-орієнтовані завдання можна використовувати на будь-якому уроці: від вивчення нового матеріалу до узагальнення; застосовувати в

позаурочний час. Так, розробка різноманітних тестів з однією правильною відповіддю або на встановлення відповідності на етапах перевірки домашнього завдання, або на етапі узагальнення знань – дає можливість учням практично застосувати знання, отримані на уроці.

Обов'язковими вони є в складі олімпіадних завдань різних рівнів, моніторингових досліджень, завдань державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання з предмета.

Створюючи практико-орієнтовані завдання, необхідно враховувати вікові особливості учнів. Проблема, що лежить в основі розв'язання завдання, повинна бути зрозумілою для них.

При розробці практико-орієнтованих завдань у центрі уваги вчителя повинен знаходитися конкретний очікуваний результат, а саме: розуміння учнем життєвої значущості знань, уміння критично мислити, оцінювати наявні ресурси та можливості, застосовувати досвід на практиці, використовувати всі сучасні технології, швидко навчатися новому.

Практико-орієнтовані завдання можуть бути у вигляді задачі, проблемного питання, життєвої ситуації, практичного завдання. Розробляючи таке завдання до його формулювання можна додати певну географічну інформацію, що може зацікавити дитину, або зорієнтувати її на правильне вирішення. Під час розроблення практико-орієнтованих завдань необхідно врахувати всі складники предметної компетентності – знаннєвий, діяльнісний і ціннісний – та передбачити досвід, що може отримати учень у результаті їх виконання; підібрати форми завдань, оптимальні для певного уроку; сформулювати зміст завдань, відібрати інформаційний матеріал; співвіднести завдання зі змістом матеріалу, що вивчається [1].

Конструювання практико-орієнтованих завдань можна здійснювати за допомогою таксономії цілей Б. Блума. Блум виділяє шість категорій навчальних цілей: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка. Кожна категорія розкривається ним через систему дій учня. Так, наприклад, знання передбачає запам'ятовування і відтворення вивченого матеріалу. Мова може йти про різні

види змісту – від конкретних фактів до цілісних теорій. Загальна риса цієї категорії – пригадування відповідних відомостей. Дії учня, адекватні дані й категорії: знання термінів, конкретних фактів, методи і процедури, основні правила та принципи тощо. Опора на цю таксономію дозволяє формулювати практико-орієнтовані завдання, оскільки вона передбачає результати навчання, адекватні основним ідеям компетентнісного підходу, зокрема в ній проєктується (планується) засвоєння учнями таких дій, як оцінювання, синтез та інших [3, с. 5]. З огляду на те, що шкільні курси географії спрямовані на формування в учнів просторового уявлення про земну поверхню та розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціальних, економічних, суспільних, політичних і геоекологічних подіях у світі та державі, необхідною умовою успішного навчання з предмету є формування в учнів картографічної компетентності, що складає не лише найважливішу частину змісту географічної освіти, але й входить до складу загальнокультурних компетентностей, посідає чільне місце серед критеріїв оцінювання навчальних досягнень з географії, забезпечує досягнення багатьох навчальних та життєвих завдань людини.

На середньому рівні навчальних досягнень учень повинен достатньо володіти картографічним матеріалом, здатен застосовувати здобуті знання на практиці, на високому – аналізувати та використовувати картографічну інформацію, проявляючи при цьому творчість.

Саме тому робота з картою – важливий аспект навчання географії. Карта є особливою й специфічною основою, що використовується поряд з текстовим викладом і в географічних дослідженнях, і в навчальній роботі, і при самостійному ознайомленні з географією певної країни чи району. Будь-який текст не може настільки зрозуміло й швидко пояснити взаємне розташування пунктів чи інших об'єктів, причому в будь-яких поєднаннях, як це відображає карта. Знання мови карти, рівень володіння нею є особливо актуальними сьогодні для кожної людини.

Картографічна компетентність – знання, що на науковому рівні забезпечують розуміння простору як необмеженої протяжності, формують

картографічні вміння та навички учнів і забезпечують готовність творчо і відповідально застосовувати знання та досвід у реальному житті.

Картографічна компетентність передбачає формування в учнів таких умінь та навичок, як: картоописові, картометричні, картоаналітичні. Користуючись географічною картою, учні повинні вміти вибирати, систематизувати, аналізувати, пояснювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, а саме:

- читати карту, правильно використовувати знання легенди карти;
- визначати за картою географічне положення об'єктів; рельєф, клімат, внутрішні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ місцевості;
- на основі карти пояснювати причинно-наслідкові та інші зв'язки;
- встановлювати вплив природно-географічних чинників на формування території, розвиток господарства тощо;
- порівнювати за картою прояв одного і того ж явища на різних територіях;
- визначати за топографічною картою географічний і магнітні азимути, географічні та прямокутні координати точок, абсолютну і відносну висоту місцевості, падіння річки, масштаб плану і карти за прямокутною сіткою [2, с. 100];
- використовувати картографічну інформацію для складання комплексної характеристики територіальних комплексів, об'єктів та явищ; аналізу основних тенденції розвитку міжнародних відносин та визначати в них місце України;
- складати картограми та картодіаграми;
- виконувати завдання на контурній карті тощо.

Важливим засобом реалізації практико-орієнтованої (прикладної) спрямованості шкільних курсів з географії, що сприяє формуванню в учнів просторової компетентності, є розв'язання учнями завдань, пов'язаних з географічною картою. Практико-орієнтовані завдання картографічного змісту з географії – це завдання, сюжети яких є описом ситуацій із повсякденного життя

учнів, що орієнтовані на виконання певних практичних дій з використанням картографічних знань. Особливість таких завдань, їх незвичне формулювання, проблемний характер, зв'язок з життям, викликають підвищений інтерес серед учнів, сприяють розвитку їх активної пошуково-пізнавальної діяльності та сприяють формуванню картографічної компетентності.

Використання практико-орієнтованих завдань картографічного змісту дозволяє вчителям географії досягати кількох дидактичних цілей одночасно: по-перше, виявляти рівень сформованості та розвитку картографічної компетентності школярів; по-друге, оцінити їхню спроможність самостійно здобувати знання та обирати способи діяльності; по-третє, формувати інтерес до географії та досвід творчої діяльності в процесі її вивчення.

Залучення учнів до розв'язання практико-орієнтованих завдань картографічного змісту з географії допоможе вчителю інтегрувати зміст предмета, зробити його більш значущим, розширити освітній простір. Зрештою, це сприятиме підвищенню мотивації учнів до вивчення географії.

У процесі складання практико-орієнтованих завдань картографічного змісту з географії, за аналогією з тестами зовнішнього незалежного оцінювання, доцільно розділити їх на три види за рівнем складності.

Завдання першого рівня складності передбачають застосування базових географічних знань у знайомих чітко сформульованих ситуаціях. Це можуть бути закриті тестові завдання, однокрокові задачі, інтерпретації стандартних географічних позначень та даних, завдання на розпізнавання географічних об'єктів на картах тощо [1]. Прикладами завдань такого рівня можуть слугувати наступні завдання. Визначення географічних об'єктів за умовним топографічними знаками

Визначте та підпишіть умовні топографічні знаки, що розміщено нижче:

1 _____	2 _____	3 _____	4 _____
			

Рис. 1. Умовні топографічні знаки

Практико-орієнтовне завдання картографічного змісту за фрагментом топографічної карти На фрагменті топографічної карти літерами А, Б, В, Г позначено лижні траси на горі Михайлівська. Запропонуйте безпечну трасу, якою можуть скористатися учні молодшого шкільного віку для катання на лижах під час проведення уроку фізичної культури.

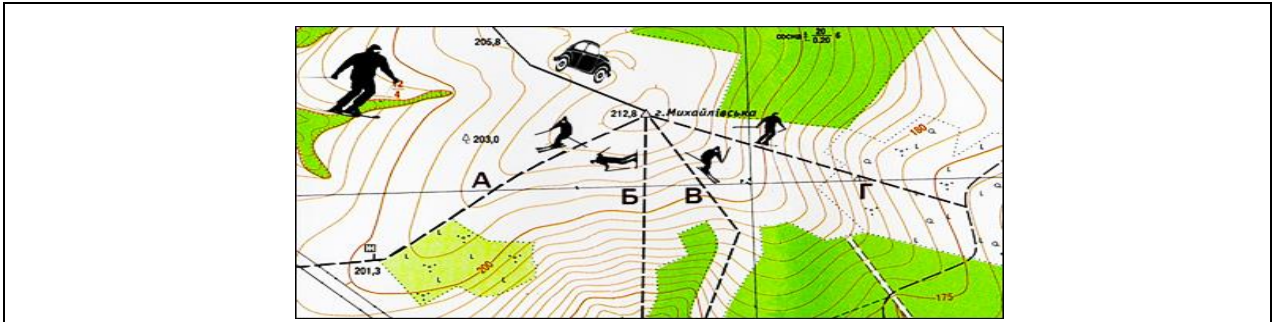

Рис. 2. Лижні траси на горі Михайлівська

Завдання другого рівня складності передбачають встановлення зв'язків та інтеграцію географічних знань, умінь і навичок та науково-ціннісних установок різного тематичного спрямування. У процесі розв'язання завдань цього рівня школярам потрібно упорядковувати й застосовувати географічні знання та вміння в нестандартних ситуаціях, вирішувати багатокрокові географічні задачі, читати карту тощо [1]. Прикладом завдання такого рівня може слугувати наступне завдання. Практико-орієнтовне завдання картографічного змісту за фрагментом топографічної карти Дід Кондрат звернувся до онука Богдана, учня 6 класу, який влітку допомагав на пасіці, з пропозицією наносити відром у діжку води з навколишніх джерел, що позначено на карті літерами А, Б, В, Г. Дайте пораду Богдану – з якого джерела можна наносити швидко і безпечніше воду і чому? Визначить абсолютну висоту цього джерела.

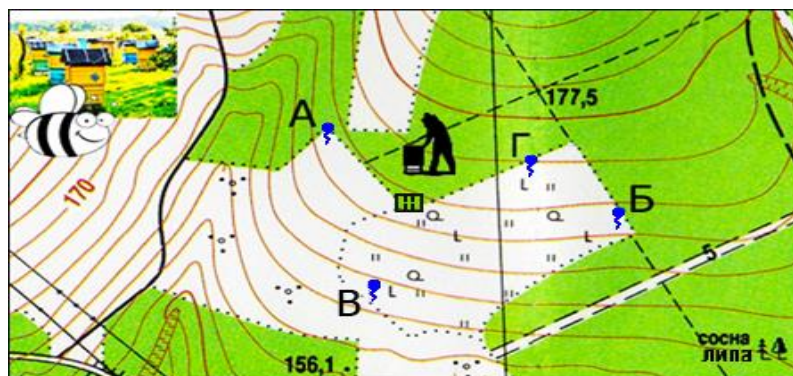

Рис. 3. Розташування джерел біля пасіки

Третій рівень складності – це рівень міркувань. Завдання цього рівня ґрунтуються на здійсненні узагальнень, розв’язуванні проблем та обґрунтуванні висновків [1].

Прикладом завдання такого рівня може слугувати наступне завдання. Практико-орієнтовне завдання картографічного змісту за фрагментом топографічної карти Мешканці Михайлівської територіальної громади для збільшення власного бюджету вирішили побудувати водосховище на річці Чиста та розводити в ньому рибу. Голова територіальної громади запропонував учням 11 класу місцевої школи розробити для цього проєкт. Він зазначив лише місце будівництва водосховища, висоту греблі (5,5 м) та урізу води (5 м). (Місце будівництва позначено на карті).

Для визначення доцільності будівництва об’єкта та його наслідків учням потрібно було виконати певні справи та відповісти на запитання:

1. Позначити на топографічній карті горизонталь – межу затоплення заплави річки.
2. Чи будуть попадати в зону затоплення будівлі?
3. У разі затоплення ділянок лісу, підрахувати скільки кубометрів деревини необхідно буде вивезти із зони затоплення.
4. Яка площа території затоплення та об’єм води у водосховищі?
5. Позначити на карті можливу зону відпочинку для мешканців громади.
6. Які види риб краще розводити у водосховищі (з досвіду інших підприємців)?
7. Чи можна зменшити вартість будівництва водосховища за рахунок місцевих природних ресурсів (поряд із с. Малинівка та місцем будівництва об’єкта розташовано піщаний та кам’яний кар’єри)?
8. Чи буде погіршено інфраструктуру району затоплення та що необхідно зробити для її відновлення (ділянка автомобільної дороги тощо)?
9. Які екологічні заходи варто запропонувати, щоб в річку Чиста не потрапляли побутові відходи та не забруднювалося водосховище (розмістити

контейнери для відходів, виготовити рекламні щити – білборди екологічної тематики, проводити бесіди про важливість збереження навколишнього середовища із мешканцями села)? Створюючи практико-орієнтовні завдання слід пам'ятати, що одні з них повинні опиратись на географічні знання, інші – на логічність та креативність вирішення проблеми.

При цьому варто враховувати, що в процесі розв'язання завдань учні повинні знайти не лише спосіб вирішення проблеми, що відповідає даній ситуації, а й засвоїти способи діяльності та усвідомити їх суть.

Отже, використання практико-орієнтовні завдання картографічного змісту з географії є вагомим чинником реалізації компетентнісного підходу до формування географічних понять, набуття школярами здатності застосовувати отримані знання та вміння в реальних життєвих ситуаціях, засобом розвитку в учнів картографічної компетентності.

Рис. 4. Проектування гідротехнічної споруди на річці Чиста

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вішнікіна Л.П. Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії / Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63. Budapest, 2015. С. 10-14. URL: <http://surl.li/uomf> (дата звернення: 24.05.2021).

2. Географія та економіка. 6-11 кл. : навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2018/2019 навчальному році / укл. Р.В. Гладковський. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 192 с.

3. Діагностування навчальних досягнень учнів з курсу «Загальна географія» на основі 6-рівневої таксономії Б. Блума : методичні рекомендації / В.Д. Попов та ін. Суми : РВВ СОІППО, 2016. 65 с.

УДК 796/835

**ТРЕНИРОВОЧНЫЙ ПРОЦЕСС И ИТОГИ ВЫСТУПЛЕНИЯ
КИКБОКСЕРОВ НА ПЕРВЕНСТВЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО ФЕДЕРАЛЬНОГО
ОКРУГА В РАЗДЕЛЕ К-1 2021 ГОДА**

Потеряхин А. А.

Магистр факультета физической культуры,
Белгородский государственный
национальный исследовательский университет

Тренер-преподаватель высшей

категории по кикбоксингу

МБУДО ДЮСШ №4

г. Белгород, Россия

Ковтун Е. Н.

МБУДО ДЮСШ №4

г. Белгород, Россия

Ковтун Е. В.

МБУДО ДЮСШ №4

г. Белгород, Россия

Козлова Ю. Н.

МБУДО ДЮСШ №4

г. Белгород, Россия

Аннотация. Целью работы является подготовка кикбоксеров на первенство ЦФО 2021 года. В качестве гипотезы исследования было выдвинуто предположение о том, что увеличение физической подготовки поможет спортсменам успешно выступить на турнире. Было проведен один учебно-тренировочный сбор и выявлен результат тренировочного процесса.

Ключевые слова: Кикбоксинг, физическая подготовка, первенство ЦФО.

Введение. Современный кикбоксинг представляет собой такой вид спорта, где используется боксерская техника рук и ударная техника ног тхэквондо [6, с. 43; 7, с. 15]. В настоящее время в нем выделяют следующие разделы: поинтфайтинг, лайт-контакт, кик-лайт, фулл-контакт, фулл-контакт с лоу-киком, К-1, музыкальные формы [9, с. 26; 10, с. 34]. В кикбоксинге могут органически сочетаться занятия в группах спортивного мастерства и группах здоровья [5, с. 22]. На уровне спорта высших достижений кикбоксерам необходимо комплексно использовать физическую, технико-тактическую и психологическую подготовку [1, с.4; 2, с. 4; 3, с. 2; 4, с. 6].

Специалисты отмечают, что современный кикбоксинг характеризуется значительной вариативностью действий технико-тактического мастерства и комплексным развитием основных физических качеств, которые имеют выраженный скоростно-силовой характер [8, с. 10]. Таким образом, исследование физической и технико-тактической подготовки кикбоксеров различной квалификации является актуальной проблемой.

Цель. Подготовка кикбоксеров к первенству ЦФО 2021 года.

Методы и организация исследования. В исследовании были использованы следующие методы: анализ литературных источников и педагогический эксперимент. Для оценки динамики изменений в процессе педагогического эксперимента было выступление на первенстве ЦФО с 04 по 07 февраля 2021 года в г. Орел.

Исследование проводилось на базе СОШ № 21 г. Белгород в спортивном зале кикбоксинга. В качестве испытуемого выступала спортсменка МБУДО ДЮСШ №4 г. Белгорода Кирик Арина.

Тренировочный процесс проводился один раз за январь 2021 года при подготовке к первенству ЦФО.

Учебно-тренировочные сборы прошли на техническую подготовку с 25 января по 2 февраля 2021 (таблице 1).

Таблица 1

Тренировочный процесс физической подготовки

25.01.21	26.01.21	27.01.21	28.01.21	29.01.21	30.01.21	31.01.21
12 раундов К-1	11 раундов К-1	10 раундов К-1	09 раундов К-1	08 раундов К-1	07 раундов К-1	Выходной .
01.02.21	02.02.21	03.02.21	04.02.21	05.02.21	06.02.21	07.02.21
Ускорения 10 секунд	Ускорения 15 секунд	Ускорения 20 секунд	Соревнования	Соревнования	Соревнования	Соревнования

Все упражнения проводились на протяжении одного и того же времени: 2 минуты с 30 сек перерывом.

Результаты и их обсуждение. Результаты выступления кикбоксера на первенстве ЦФО с 04 по 07 февраля 2021 года в г. Орел: серебро.

Таким образом, увеличение физического потенциала кикбоксера позволило с успехом выступить на первенстве ЦФО 2021 года в г. Орел и завоевать серебро турнира.

Заключение Физическая подготовка в тренировке спортсменов высокого класса имеет приоритетное направление в учебно-тренировочном процессе. Одним из основных, в этой связи, является выявление «проблемных» зон подготовки кикбоксеров и целенаправленное воздействие на них, позволяет не только улучшить его физическое состояние, но и значительно повысить результативность соревновательной деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Воронин, И.Ю., Потеряхин А.А. Кикбоксинг. Ближний бой и физическая подготовка: учеб.-метод. пособие [Текст] / Белгород: ООО «Эпицентр», 2018. – 64 с.
2. Воронин, И.Ю., Потеряхин А.А. Кикбоксинг. Лайт-контакт: учеб.-метод. пособие [Текст] / Белгород: ООО «Эпицентр», 2018. – 56 с.
3. Воронин, И.Ю., Потеряхин А.А. Кикбоксинг. Поинтфайтинг: учеб.-метод. пособие [Текст] / Белгород: ООО «Эпицентр», 2018. – 56 с.
4. Воронин, И.Ю., Потеряхин А.А. Кикбоксинг. Техника для

начинающих спортсменов: учеб.-метод. пособие [Текст] / Белгород: ООО «Эпицентр», 2018. – 56 с.

5. Воронин, И.Ю. Физическая подготовка кикбоксера в годовом цикле [Текст] / И.Ю. Воронин, А.А. Потеряхин. - Научный журнал «Дискурс» - 2017 - 11 (13). - 21-26 с.

6. Иванов, А.Л Кикбоксинг [Текст] / Киев: Книга-Сервис, Перун, 1995. – 312 с.

7. Клещев, В.Н. Кикбоксинг. Учебник для вузов [Текст] / М.: Академический проект, 2006. –228 с.

8. Потеряхин А.А. Кикбоксинг. Татами–дисциплины: учебно–методическое пособие / А.А. Потеряхин, В.Л. Кондаков, И.Ю. Воронин. – Белгород: ООО «Эпицентр», 2020. – 160 с.

9. Ashley, S. Kickboxing [Текст] / England: Lumina Press, 2011. – 139 p.

10. Falsoni, E. Kickboxing the phenomenology of a sport [Текст] / Milan: miolagrafiche s.r.l., 2011. – 205 p.

УДК 619:615.01:339.1(477)

**АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ВЕТЕРИНАРНОГО ЗАСОБУ ДЛЯ
ОБРОБКИ ВУХ У ТВАРИН**

Пуль-Лузан Вікторія Вікторівна

к., фарм., н., асистент

Ярних Тетяна Григорівна

д., фарм, н., професор

Шешеня Дарина Андріївна

студентка

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Хвороби вух доставляють тваринам сильний дискомфорт. У них значно погіршується слух, а в деяких випадках може настати повна глухота. Собачі ж вуха взагалі дуже чутливі. Більше схильні до таких захворювань вихованці з висячими вушними раковинами. Захворювання запальні вух називають отитом. Подібно до людського, вухо тварини має зовнішній, середній і внутрішній відділ. Найбільш простий варіант отиту — це коли запалюється тільки видима (зовнішня) частина вуха. При отиті середнього вуха є великий ризик переходу захворювання в хронічну форму, але в цілому прогнози на повне вилікування позитивні. У разі запалення внутрішнього вуха тварина ризикує не тільки повністю втратити слух, а й «заробити» цілий ряд серйозних ускладнень, аж до менінгіту [1, 2].

При отиті тварина стає неспокійним. З вух можуть з'явитися гнійні виділення темного кольору і стають брудними. Поверхня вушної раковини червоніє, набрякає, стає гарячим на дотик. При внутрішньому отиті собаці боляче відкривати пащу, через що вона погано їсть, стає млявою, худне.

Лікування отиту, як і його діагностика, безпосередньо залежить від форми і місця його виникнення. Найбільш простим є лікування зовнішнього

отиту, для якого необхідно обробляти запалене місце антибактеріальними препаратами, обмежити контакт з водою, ретельно стежити за гігієною (вчасно видаляти скупчення гною і вушної сірки) [3].

Метою нашої роботи є розробка складу нового екстемпорального ветеринарного засобу для місцевої обробки вушної раковини у тварин. З проведеного огляду літературних джерел, нами було встановлено, що розроблюваний ветеринарний засіб має володіти комплексною дією, а саме: протизапальною, антибактеріальною, знеболюючою, ранозагоювальною та також має маскувати неприємний запах з вух у тварин.

Таким великим спектром дії може володіти тільки препарат зі складним складом. Саме тому, з проведеного огляду літературних джерел у якості активних фармацевтичних інгредієнтів обрано наступні рослинні компоненти:

Алое (лат. *Áloë*) - рід сукулентних рослин сімейства асфоделових (*Asphodelaceae*) підродини асфоделових (*Asphodeloideae*) (рис. 1.).

Рис. 1. Алое рослинна сировина, сік алое та екстракт сухий

Цілющі властивості соку алое пояснюються його складом, що включає в себе велику кількість корисних для людини та тварин компонентів:

✓ вітаміни А, Е, С, групи В. Вони легко засвоюються організмом і практично ніколи не викликають алергії;

✓ дубильні речовини. За рахунок їх змісту сік рослини має антибактеріальну дію, протизапальний ефект, здатний зупиняти кров;

✓ необхідні для нормального функціонування органічні кислоти (яблучна, корична, бурштинова, лимонна);

✓ фітонциди – справжні антибіотики природного походження, що борються з мікробами, грибками, бактеріями та іншими патогенними мікроорганізмами;

✓ різні мінерали. Серед них кальцій, залізо, фосфор, цинк, калій, марганець;

✓ амінокислоти, в тому числі незамінні – вони не виробляються в організмі і можуть надійти тільки з їжею.

Також до складу соку лікувальної рослини входять смолисті речовини, флавоноїди, полі- і моносахариди [4].

Сік алое відмінно проникає в тканини і діє як знеболююче, в місці нанесення. Він також проявляє бактерицидні властивості при нанесенні на шкіру і слизові оболонки протягом декількох годин, тому ефективний в боротьбі з хвороботворними бактеріями і мікроорганізмами. Сік алое – незамінний засіб при ангінах, фарингітах, стоматитах і будь-яких запаленнях порожнини рота. Корисні властивості алое дозволяють використовувати рослину як протизапальний засіб – їм лікують виразки, порізи, рани, опіки.

Крім знеболюючої дії алое також скорочує час кровотечі і стимулює обмін речовин в клітинах, викликає регенерацію тварин. Запальний процес сповільнюється, шкіра починає відновлюватися і виразка затягується. Алое зменшує свербіж, має протиалергічну дію. Подрібнене листя алое додають в домашні компреси для лікування екземи, дерматитів, алергічних проявів на шкірі.

На сьогоднішній день він присутній у вигляді сіку алое, екстракту алое водному, екстракті алое сухому.

Календула або нагідки лікарські – це трав'яниста рослина з сімейства Айстрових, яка має надзвичайно яскравого помаранчевого кольору цвіт. Ще з далеких часів відомо про корисні лікарські властивості цієї рослини [5]. Квіти календули містять безліч різноманітних корисних речовин і вітамінів, але

особливо вони багаті на каротиноїди. Чим яскравіша квітка – тим вище число каротиноїдів (рис. 2).

Рис. 2. Календула рослинна сировина

Здебільшого календулу використовують як протизапальний, антисептичний і загоювальний засіб. Використовують її як внутрішньо в різних відварах і настоях, так і зовнішньо у вигляді мазей і примочок. Рослина відома також своєю здатністю зміцнювати стінки судин, які можуть пошкодитись при атеросклерозі та інших судинних захворювань. Знімає запалення, сприяє швидкій регенерації, що дозволяє використовувати рослину для лікування шкірних поразок. Прихильники народної медицини стверджують, що при правильному використанні ця рослина підвищує імунітет і допомагає організму в боротьбі з онкологічними захворюваннями.

Ефірна олія чайного дерева – блідо-жовта або блідо-зелена (блідо-оливковий) легка текуча рідина з сильним характерним пряним, терпко-гіркуватим, камфорним запахом з відтінками запаху мускатного Крехів, кардамону і евкаліпта [6]. Масло має здатність протистояти одразу трьом різновидам інфекційних організмів - бактеріям, грибків і вірусам. По антисептичній активності ефірне масло чайного дерева перевершує карболової кислоти в десятки разів. Воно надає сильну дію навіть у невеликих

концентраціях (рис. 3.).

Рис. 3 . Ефірна олія чайного дерева

Олія чайного дерева визнано як результативне антисептичний і протизапальний засіб широкого спектра дії. Воно не призводить до опіків навіть на слизових оболонках. Можна застосовувати замість йоду, зеленки та інших традиційних антисептиків. Ефективно при бактеріальних, вірусних, грибкових і паразитарних дерматитах, екземах, гнійничкові і вугрової висипки, запальних інфільтратах. Надає ранозагоювальну і виражене очищаючу дію на шкіру: витягує гній з інфікованих ран, наривів і карбункулів, усуває бородавки і папіломи, очищає шкіру після вітрянки і оперізуючого лишая. При укусах комах нейтралізує отрути і сприяє швидкому усуненню роздратування, свербіння, почервоніння і набрякості. Масло відновлює гомогенну забарвлення і здоровий рельєф шкіри. Сприяє зміцненню волосся і знищення лупи. Як натуральний репелент для відлякування комах використовують суміш ефірних олій чайного дерева і гвоздики на жировій основі.

Спиртовий розчин левоміцетину 1% (для зовнішнього застосування) – прозора, безбарвна або з ледь жовтуватим відтінком рідина із запахом спирту (рис. 4.).

Рис. 4. Левоміцетину розчин спиртовий 1% (для зовнішнього застосування)

Засіб знищує грампозитивні та грамнегативні бактерії. Висока ефективність препарату обумовлена тим, що він знищує патогенні мікроорганізми, які володіють стійкістю до пенициліну, сульфаніlamіду, стрептоміцину. При місцевому використанні антибіотик практично не потрапляє до кровотоку. Може використовуватися для дорослих та дітей від 1 року [7].

Застосовують від опіків, тріщин на шкірі, порізів чи інших ушкоджень, які супроводжується гнійним запаленням. Препарат чинить виражену антибактеріальну дію. Здатний порушувати синтез білків патогенних мікроорганізмів.

Розчин левоміцетину може використовуватися при будь-яких захворюваннях шкіри, що супроводжуються гнійним процесом.

Розроблюваний ветеринарний засіб буде рідкої форми, основним середовищем, зокрема активних компонентів буде вода очищена. Тобто такий рідкий засіб не є зручним для застосування у ветеринарії, саме тому необхідно підвисити в'язкість рідкої лікарської форми для зручності застосування.

З цією метою у якості допоміжної речовини раціональним є використання пропіленгліколю.

Пропіленгліколь – (ДФУ), 1,2 пропандіол Propylenglycolum (Ph Eur), Propylene glycol (USP, BP, JP), 1,2-Propanediol (CAS № 57–55–6, (–)-1,2-

Propanediol № 4254–14–2, (+)-1,2-Propanediol № 4254–15–3), $C_3H_6(OH)_2$, мол. м. 76,10 — двоатомний спирт аліфатичного ряду, що використовується у фармації як допоміжна речовина: розчинник багатьох нерозчинних у воді АФІ; запобігає висиханню водної фази в мазях, гелях, кремах о/в; пом'якшує консистенцію полімерних плівок, сприяє всмоктуванню багатьох АФІ [8]. П. виявляє стабілізуювальні та осмотичні властивості; має антиокиснювальну, консервуювальну дію, запобігає плісняві (50% розчин в аерозолях використовується для дезінфекції повітря)(рис. 5.).

Рис. 5. Пропіленгліколь

Запропонований склад ветеринарного засобу для обробки вух є комплексний. Він має широкий спектр дії, не тільки лікує, а й загоює рани, та усуває неприємний запах.

Метою наших подальших досліджень є розробка технології приготування запропонованого ветеринарного засобу комплексної дії, а також дослідження його стабільності протягом терміну зберігання при двох температурних режимах (при кімнатній температурі та у прохолодному місці).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Csomos R., Bosscher G., C. Mans, R. Hardie. Surgical management of ear diseases in rabbits // The veterinary clinics of North America. Exotic animal practice. – 2016. – № 19 (1). – P. 189-204.
2. Radlinsky M. G. Advances in otoscopy // The veterinary clinics of North

America. Small animal practice. – 2016. – № 46 (1). – P. 171-179.

3. Garosi L. S., Lowrie M. L., Swinbourne N. F. Neurological manifestations of ear disease in dogs and cats // The veterinary clinics of North America. Small animal practice. – 2012. – № 42 (6). – P. 1143-1160.

4. Sanchez M., Gonzalez-Burgos E., Iglesias I., Gomes-Serranillos M.P. Pharmacological update properties of Aloe Vera and its Major Active Constituents // Molecules. – 2020. – № 25 (6). – P. 1324-1341.

5. Givol O., Kornhaber R., Visentin D., Cleary M., Haik J., Harats M. A systematic review of Calendula officinalis extract for wound healing // Wound Repair Regen. – 2019. – № 27 (5). – P. 548-561.

6. Groot A., Schmidt E. Tea tree oil: contact allergy and chemical composition // Contact Dermatitis. – 2016. – № 75 (3). – P. 129-143.

7. Andaluz-Scher L., Medow N. B. Chloramphenicol Eye Drops: An old dogs in a new house // Ophthalmology. – 2020. – № 127 (10). – P. 1289-1291.

8. Jacob S.E., Scheman A., McGowan M. A. Propylene Glycol // Dermatitis. – 2018. – № 29 (1). – P. 3-5.

**ВЛАСТИВОСТІ ТЕМПЕРАМЕНТУ ПРЕДСТАВНИКІВ РАНЬОГО
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

Пухно Світлана Валеріївна

к. психол. н., доцент

доцент кафедри психології

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Гетманова Марина Олександрівна

студентка

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація. В статті представлені результати дослідження властивостей темпераменту представників раннього юнацького віку – старшокласників закладу середньої освіти як чинника успішності навчання. В результаті організованого і проведеного емпіричного дослідження на основі психологічної методики «Дослідження властивостей темпераменту» (В. М. Русалов), визначені особливості таких властивостей темпераменту юнаків, як ергічність, соціальна ергічність, пластичність, соціальна пластичність, темп, соціальний темп, емоційність, соціальна емоційність.

Ключові слова: ранній юнацький вік, темперамент, ергічність, соціальна ергічність, пластичність, соціальна пластичність, темп, соціальний темп, емоційність, соціальна емоційність.

Вступ. На сьогодні у психології вивчення проявів темпераменту в різних вікових періодах розвитку особистості, зокрема, – у юнацькому, властивостей

темпераменту та їх урахування в навчальній діяльності, продовжують залишатися актуальними дослідницькими завданнями. Дослідження проблем, пов'язаних з особливостями властивостей темпераменту, як особистісної складової людини, зможе допомогти представникам раннього юнацького віку – старшокласникам закладів середньої освіти зрозуміти власні індивідуально-психологічні особливості та специфіку впливу цих особливостей на процес навчання та інші види діяльності.

Метою роботи є дослідження властивостей темпераменту представників раннього юнацького віку – старшокласників закладу середньої освіти.

В дослідженні використовувались наступні **методи**: метод теоретичного аналізу (аналіз наукових джерел за темою дослідження); організоване і проведене емпіричне дослідження на основі психологічної методики «Дослідження властивостей темпераменту» (В. М. Русалов); кількісно-якісний аналіз отриманих даних.

Результати дослідження. Актуальні проблеми психологічних особливостей особистості юнацького віку представлені у матеріалах III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих вчених та фахівців у галузі психології «Актуальні питання сучасної психології» (Суми, 20 травня 2016 р.) [1]. Вивчення питань визначеного кола проблем представлено у наукових дослідженнях К. О. Бабіної, В. О. Голубничої, А. В. Горбунової, І. М. Горової, О. О. Долгозвяги, А. В. Лепешко, О. О. Сімбірської, К. В. Тітарєвої, М. П. Чижиченко [1]. Проблеми індивідуально-психологічної сфери особистості аналізуються у дослідженні С. М. Томчук, М. І. Томчук [3].

У психології представлено солідний експериментальний матеріал результатів дослідження темпераменту представниками різних наукових шкіл. Дослідження властивостей темпераменту представлені в працях Е. М. Теплова, В. Д. Небиліцина, В. М. Русалова, В. С. Мерліна та інших вітчизняних психологів [2, с. 394-405]. На сьогодні, у психології ґрунтовно представлено характеристику таких властивостей темпераменту, як: сензитивність, реактивність, активність, темп реакції, пластичність, ригідність, екстраверсія та

інтроверсія, емоційність, лабільність.

З метою дослідження властивостей темпераменту представників раннього юнацького віку протягом 2021 року на базі закладу середньої освіти м. Суми було організовано і проведене експериментальне дослідження, в якому приймали участь учні 11 класу. Дослідження проводилось на основі психологічної методики В. М. Русалова «Дослідження властивостей темпераменту», метою якої є визначення показників таких властивостей темпераменту, як ергічність, соціальна ергічність, пластичність, соціальна пластичність, темп, соціальний темп, емоційність, соціальна емоційність.

В результаті аналізу отриманих даних виявлено наступне. 7,5% опитаних мають високі показники ергічності як властивості темпераменту, 37,5% – середні, а 55% – низькі. Ця властивість характеризує прагнення людини до освоєння предметного світу, прагнення до фізичної і інтелектуальної діяльності. Високі показники за цією шкалою свідчать про значну потребу в освоєнні предметного світу, бажанні діяльності, прагненні до активної фізичної і інтелектуальної праці. Низькі значення свідчать про пасивність людини, низький рівень активності, небажання інтелектуальної і фізичної напруги.

Згідно даним дослідження, 25% опитуваних мають високі, 60% – середні і 15% – низькі показники соціальної ергічності. Результати свідчать про те, що більшість опитуваних мають середній показник соціальної ергічності. Соціальна ергічність виражається в потребі людини в соціальних контактах, прагнення до лідерства. Високі значення цієї властивості свідчать про комунікативність людини, товариськість, потребу в соціальних контактах, прагнення до соціальної діяльності та високого статусу, лідерство.

17,5% опитуваних мають високі показники пластичності, 47,5% – середні, а 35% – низькі. Таким чином, більшість опитуваних мають середні показники пластичності. Отримані результати свідчать про те, що юнаки в звичних ситуаціях швидко пристосовуються до нових умов, швидко переключаються з одного виду діяльності на інший, але для оволодіння новими алгоритмами дій їм потрібен час і докладання зусиль. Необхідність освоєння нової діяльності

вимагає досить тривалої підготовки, долання невпевненості, сумнівів щодо успіху.

В результаті аналізу отриманих даних виявлено, що 2,5% опитуваних мають високі показники соціальної пластичності, 85% – середні, а 12,5% – низькі. Це може свідчити про те, що для спілкування юнаки обирають найбільш близьких людей. Інтимно-особистісне спілкування залишається вагомим видом діяльності в ранньому юнацькому віці. Проте, юнаки не уникають контакту з незнайомими людьми, взаємодії у групах, легко вступають в соціальні контакти, можуть активно відповідати на уроках, але критичні зауваження сприймають із засторогою, з роздратуванням і лише у звичних умовах почувають себе комфортно.

10% учасників опитування мають високі показники темпу як властивості темпераменту, 60% – середні, а 30% – низькі показники. Показники темпу визначають швидкість моторно-рухових актів при виконанні людиною предметної діяльності. Зазвичай, учні, у яких середні показники темпу не будуть відмовлятися від завдань, що вимагають швидких рухів та дій у вирішення складних питань та прийнятті рішень. Також, вони без особливих труднощів можуть виконувати роботу за умови, якщо вона буде знайомою. В результаті виникнення потреби зміни діяльності, їм потрібен час для пристосування та вироблення швидкого темпу.

Згідно результатам дослідження, 30% опитаних мають високі показники соціального темпу як властивості темпераменту, 67% – середні, а 5% – низькі. Більшість опитаних має середні показники соціального темпу. Ці юнаки, зазвичай, емоційно врівноважені, контактні, під час дискусії додають та підкріплюють свої доводи фактами, аргументами. На несподівані питання відповідають із затримкою, оскільки потрібен час для аналізу та побудови логічних умовисновків відповіді, пояснювати новий матеріал їм складно.

У 37,5% учасників експерименту високі показники емоційності, у 50% опитаних – середні, а 12,5% – низькі. Високі показники свідчать про тривожність, переживання невпевненості, занепокоєння з приводу якості

діяльності, чутливість до невдач. Низькі значення свідчать про емоційну врівноваженість, нечутливість до неуспіху, впевненість у собі.

В результаті аналізу отриманих даних визначено, що 45% опитаних мають високі показники соціальної емоційності як властивості темпераменту, 40% – середні, а 15% – низькі. Це свідчить про те, що юнаки чутливі у комунікативній сфері: так, якщо у учнів в класі є однокласники, з якими їм комфортно працювати на уроках, то їх настрій буде позитивним, вони будуть проявляти активність, демонструвати готовність до виконання завдань різної складності. Значимість подій впливають на характер та динаміку реакції юнаків, для яких характерні високі показники емоційності, характерною для них є емоційна нестійкість, тривожність.

Результати дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Властивості темпераменту представників раннього юнацького віку – старшокласників закладу середньої освіти

Властивості темпераменту	Показники властивостей темпераменту		
	Низькі показники	Середні показники	Високі показники
ергічність	55%	37,5%	7,5%
соціальна ергічність	15%	60%	25%
пластичність	35%	47,5%	17,5%
соціальна пластичність	12,5%	85%	2,5%
темп	30%	60%	10%
соціальний темп	5%	67%	30%
емоційність	12,5%	50%	37,5%
соціальна емоційність	15%	40%	45%

Висновки. В результаті аналізу даних проведеного дослідження властивостей темпераменту представників раннього юнацького віку – старшокласників закладу середньої освіти, визначено, що більшість досліджуваних мають низьку ергічність, середні показники соціальної ергічності та середні показники пластичності та соціальної пластичності, високі показники темпу як властивості темпераменту, середні показники соціального темпу та високі показники емоційності. Результати дослідження можуть бути використані вчителям закладів середньої освіти, які працюють зі старшокласниками, під час вибору ними методів навчання, розробки та організації завдань самостійної навчально-дослідницької роботи. Вважаємо, що результати дослідження також можуть бути використані для розробок фахівцями служби психологічного супроводу закладів середньої освіти психологічних рекомендацій та корекційних програм для старшокласників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Актуальні питання сучасної психології : збірник наукових праць / [за ред : Кузікової С. Б., Щербакової І. М., Пасічник Н. О.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 266 с.
2. Немов Р. С. Психология в 3-х кн. Кн. 1 : Общие основы психологии / Р. С. Немов. – 5-е изд. – М. : Гуманитар. Изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 687 с.
3. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: [монографія] / С. М. Томчук, М. І. Томчук. – Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. – 200 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У МІСТІ ОДЕСА

Рибакова Світлана Сергіївна

Старший викладач

Дробязко Анастасія Олегівна

Студент

Полтавський університет економіки і торгівлі

м.Полтава, Україна

Анотація. Туризм є однією з найважливіших сфер сучасної економіки України, який позитивно впливає на розвиток інших секторів економіки, включаючи готельне господарство, транспорт і комунікації, будівництво, роздрібну торгівлю, виробництво і торгівлю сувенірами та ін., будучи каталізатором їх розвитку. Крім того, цей вид діяльності спрямований на задоволення потреб людей в ознайомленні з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями різних країн та їх народів. За даними Всесвітньої туристичної організації ООН туристичний внесок у світову економіку було оцінено в 10% світового валового внутрішнього продукту. На долю міжнародного туризму (подорожі та пасажирські перевезення) припадає 30% світового експорту послуг і 7% від загального обсягу експорту товарів і послуг. Туризм надає робочі місця кожній одинадцятій людині у світі.

Ключові слова: готельне господарство, аналітика, послуга, тенденції, туристично-екскурсійний потенціал.

Аналітиками Pro-Consulting був проведений аналіз ринку елітних готелів Одеси. В рамках дослідження проаналізовано ємність ринку елітних готелів в Одесі. Проведено аналіз та оцінку надання послуг елітними готелями Одеси; визначені основні елітні готелі міста Одеса. Проаналізовано особливості роботи і послуг основними операторами ринку класу еліт. Визначено можливі

тенденції подальшого розвитку ринку елітних готелів Одеси.

Одеська область займає 3 місце в Україні за кількістю готелів, поступаючись лише Києву та Львівській області.

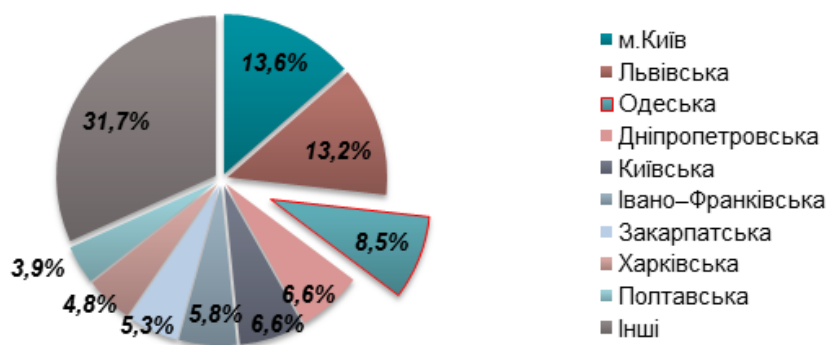

Рис.1. Регіональне розподілення готелів України станом на 2020 рік

В Одесі функціонує ряд елітних, п'ятизіркових готелів, які розташовуються в різних частинах міста. До них відносяться будівлі, що є пам'ятником архітектури - готелі в елітних районах міста, поблизу Французького бульвару або в п'яти хвилинах від Потьомкінських сходів і вулиці Дерибасівській.

Зараз в Аркадії збільшується кількість високоповерхових готелів і ЖК, і з'являються нові торгові і торгово-розважальні центри. Зокрема, в 2019 році дві компанії - з Ізраїлю і України - планують побудувати на Гагарінському плато ще два хмарочоси. Подальша забудова продовжиться і район буде і надалі активно розвиватися, і розвиватися. Однак, вже зараз агресивна забудова Аркадії і прилеглих до неї кварталів Фонтана привела до транспортної та екологічної катастрофи. Постійні пробки і порушення циркуляції повітря через безліч високоповерхівок привели до того, що район перестає бути комфортним місцем для життя і відпочинку.

Основними тенденціями готельної галузі Одеси в 2017-2019 роках є:

1. Зменшення кількості готелів у розглянутий період. Причинами цього стала економічна криза, який, з одного боку, підвищила фінансове навантаження на готелі, а з іншого - зменшила купівельну спроможність населення України.

2. Розвиток альтернативних засобів розміщення - хостелів, міні-готелів, а

також короткострокової оренди квартири в приватних будинках.

3. Збільшення кількості клієнтів. За офіційними даними, кількість осіб, обслугованих готелями Одеської області в 2015-2018 роках збільшилася вдвічі.

4. Рівень цін на готельні послуги також збільшився. Це було обумовлено збільшенням витрат самих готелів через підвищення загального рівня цін, комунальних платежів та інших статей витрат.

Проблеми ринку елітних готелів Одеси:

- Нерозвиненість програм підтримки малого і середнього підприємництва
- Орієнтація попиту більшості туристів на більш дешеві кошти розміщення
- Нерегламентована («тіньова») частка на ринку - з'їм туристами приміщень в приватних будинках, які не зареєстровані як засоби розміщення
- Невідповідність вимогам і критеріям категорії «еліт» більшості операторів ринку, формує негативне враження серед відвідувачів
- Вплив сезонності на ринок

Отже, туристична галузь має значний економічний вплив на розвиток Одеси і Одеської області. Вона сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, формування доходів місцевих бюджетів. Ринок готелів Одеси в першу чергу відчуває зміни тенденцій туризму, розвиток ринку елітних готелів Одеси в найближчій перспективі буде залежати від загальної економічної ситуації в країні, і при сприятливому сценарії, ринок і далі буде розвиватися. Крім того, в Одесі та області недостатня кількість готелів VIP-класу, а платоспроможний попит на послуги готелів та пов'язані з ними, завдяки притоку туристів з-за кордону зростає.

Туристично-екскурсійний потенціал області також визначений численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Це відомі у світі Одеський національний академічний театр опери та балету, знамениті Потьомкінські сходи, місто Вилкове, фортеця XII - XV сторіч в місті Білгороді Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятники культурної

архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та багато іншого. Біля 4500 пам'яток культурної спадщини та 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, що створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних, через свою самобутність, місць для відвідування туристами і відпочиваючими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. [Електронний ресурс] Додаток до рішення обласної ради від 03 березня 2020 року №1228-VI. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky.pdf>.
2. Мальська М. П. Управління сферою готельного господарства: теорія та практика : підручник / М. П. Мальська, В. Л. Кізима, І. З. Жук. –К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 336 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В МІСТІ ОДЕСА

Рибакова Світлана Сергіївна

Старший викладач

Мормуль Анастасія Михайлівна

Студент

Полтавський університет економіки і торгівлі

м.Полтава, Україна

Анотація. Сучасний стан розвитку готельного господарства в Україні набуває швидких темпів. Ця галузь є надзвичайно актуальною та прибутковою на даний час, тому її слід розвивати в різних містах України задля підняття іміджу держави на новий рівень та можливості надання готельних послуг світового класу. Слід звернути увагу на нестійкі тенденції розвитку, що в основному залежать від сезонних коливань попиту, зростання цін на послуги, недостатній рівень якості обслуговування та кваліфікованих працівників. Щоб мати стійкі позиції на ринку, потрібно постійно удосконалювати механізми управління та покращення фінансового стану підприємства[2].

У статті проаналізовано основні тенденції та перспективи розвитку готельної індустрії в Україні, а зокрема в місті Одеса. На основі аналізу роботи підприємств сфери послуг за регіонами зроблено висновки про сучасний стан готельно-ресторанного господарства в місті Одеса.

Ключові слова: готельно-ресторанне господарство, готельна послуга, розвиток, місто Одеса, готельний бізнес

Особливості економіко-географічного розташування, розвинена транспортна мережа, багаті природно-кліматичні умови, наявність пам'ятників природи, архітектури, історії й культури, цілющих грязей і джерел мінеральних вод створюють сприятливі передумови для формування й розвитку

в соціально-економічному комплексі м. Одеси високорентабельної курортно-рекреаційної й туристичної галузі.

Найбільш узагальнено економічна діяльність у курортно-рекреаційному й туристичному комплексі м. Одеси представлена санаторно-курортним оздоровленням населення, організацією його відпочинку та екскурсійно-туристичним обслуговуванням. Перші два види пріоритетні з погляду комплексного підходу до охорони здоров'я й соціального захисту жителів Одеси, інших регіонів України й ближнього зарубіжжя. Останній - в аспекті реструктуризації й подальшого розвитку господарського комплексу на основі ринкових відносин, зміцнення дохідної бази державного й міського бюджетів, зовнішньоекономічних і міжнародних культурних зв'язків [4].

На даний час Одеса має більший туристичний потенціал, а також об'єктивні передумови для його розвитку, особливо у сфері ділового, культурно-пізнавального, санаторно-курортного туризму.

Місто має у своєму розпорядженні туристичні бренди всеукраїнського й світового значення - Потьомкінські сходи, Французький бульвар, «Аркадія», Оперний театр, Дерibasівська, Одеські катакомби та ін.

Однак цей потенціал використовується неефективно. Потік туристів, доходи й зайнятість у туріндустрії не відповідають потенціалу, що пояснюється відсутністю дотепер системної організованої роботи з формування конкурентноздатної туристичної індустрії й туристичного кластера в Одесі.

Виникла об'єктивна потреба подальшої мобілізації існуючого природно-ресурсного й наявного виробничого потенціалу курортно-рекреаційної й туристичної сфери м. Одеси. Активізації його використання з метою створення та розвитку в структурі міського соціально-економічного комплексу високорентабельної галузі, що повинна забезпечити потреби внутрішнього й міжнародного попиту на курортно-рекреаційні й туристичні послуги, посилення взаємозв'язків курортно-рекреаційної й туристичної галузі з іншими сферами народногосподарського комплексу міста; підвищення рівня природоохоронної діяльності, залучення інвестицій у розвиток курортно-

рекреаційної й туристичної інфраструктури, збільшення надходжень до бюджету міста.

Готельне господарство на сучасному етапі розвивається на індустріальній основі і є галуззю економіки, яка забезпечує значні бюджетні надходження, в тому числі - валютні за рахунок розвитку іноземного туризму. В багатьох країнах та містах ця галузь стає однією з найважливіших сфер діяльності населення. Як розвиток туризму викликав розширення готельної справи, так і використання готельних і туристичних комплексів сьогодні сприяє, у свою чергу, розвитку іноземного туризму, культурних зв'язків, розширенню спілкування між людьми та зближенню народів[1].

Одеса увійшли до п'ятірки найкомфортніших для проживання міст України за результатами дослідження, здійсненого журналом «Фокус» у 2013 році (Одеса посіли четверте місце). Дослідження тижневика охопило 50 міст України за 11 критеріями, серед яких: розвиток інфраструктури, інвестиційна привабливість, рівень безробіття, доступність житла, культурний потенціал, туристична привабливість [5].

Розвиток економічної активності впливає і на збільшення ділового туризму, при чому пов'язаного як з внутрішніми потоками, так і з іноземцями, які приїждять до країни на фоні інтересу до України, як до місця ведення бізнесу. Позитивна динаміка цих показників сприятливо впливає на подальший розвиток туристичної сфери та удосконалення готельного сервісу. Готельне господарство стає все більш прибутковою справою, оскільки збільшуються потоки туристів. Задля привабливості туристів в м. Одеса проводять ряд різноманітних заходів, які збільшують зацікавленість у туристів. До таких заходів відноситься: виготовлення різноманітної промоційної літератури, проведення безкоштовних недільних екскурсій історичними частинами міста, проведення Буковинського туристичного ярмарку та різноманітних тематичних свят[6].

Між тим готельне господарство міста для свого розвитку потребує постійного залучення коштів інвесторів, застосування світового досвіду

маркетингу в готельному бізнесі, нових підходів, форм і методів для підвищення конкурентоспроможності підприємств на ринку готельних послуг України, оскільки туристи потребують якісних умов для відпочинку та нових додаткових послуг пов'язаних з розвитком зеленого туризму, розширення мережі туристично-екскурсійних маршрутів, здійснення системної рекламно-інформаційної діяльності, підтримку в'їзного та внутрішнього туризму, підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини, покращання транспортного обслуговування, випуск якісної презентаційної продукції[3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амбросій О.І. Тенденції розвитку готельного господарства в Україні / О.І. Амбросій, Л.Г. Столяр // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : зб. наук. пр. / НУВГП. – 2008. – Вип. 4(44), ч. 4. – С. 3-23.

2. Банар В.Ф. Стан та перспективи розвитку туризму на Буковині / В.Ф. Банар, О.О. Пукач // Науковий вісник БДФА. Економічні науки : зб. наук. праць. / - Одеса, 2008. - С. 438-443.

3. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР в редакції від 01.01.2004 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (Офіційний сайт Верховної Ради України).

4. Курилюк Ю.І. Вплив готельно-ресторанного бізнесу на розвиток туризму в Чернівецькій області / Ю.І. Курилюк // Науковий вісник БДФА. Економічні науки: зб. наук. праць. - Одеса, 2009. - С. 275-282.

5. Кузьміна В.В. Готельне господарство у контексті розвитку міжнародного туризму в Чернівецькій області / В.В. Кузьміна // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. - 2009. - Випуск 3. - С.199-206.

6. Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика: навч. пос. / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 472 с.

РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ЧЕРКАСЬКОМУ РЕГІОНІ

Рибакова Світлана Сергіївна

Старший викладач

Подоляка Яна

Студент

Полтавський університет економіки і торгівлі

м.Полтава, Україна

Анотація. На сьогоднішній день все більшою популярністю, насамперед у жителів мегаполісів, користується такий різновид відпочинку, як зелений туризм. Зелений туризм (інші його назви - сільський, аграрний, екологічний туризм) за визначенням - відпочинок у сільській місцевості.

Ні для кого не секрет, екологічна ситуація в містах залишає бажати кращого. Ми, городяни, користуючись усіма благами цивілізації, повинні платити за це задоволення своїм здоров'ям. Тому вирватися хоча б на пару тижнів із галасливого та курного міста, пожити у злагоді з природою, дихати свіжим повітрям, харчуватися тільки натуральними та свіжими продуктами, пити джерельну воду та парне молоко для багатьох є раєм на землі. Саме за цим і їдуть у село. Тут все своє, вирощене дбайливими господарськими руками, смачне й корисне. І нехай на яблуці або груші, зірваної вами з дерева, не буде написано «Без ГМО», ваше внутрішнє чуття підкаже вам, що це - натуральне, таке, яким йому й належить бути.

Ключові слова: зелений туризм, готельне господарство, туризм, потенціал.

Однією з найперспективніших у туристичному відношенні областей України є Черкащина. Адже вона володіє значним історико-культурним потенціалом, унікальними природними ресурсами. Черкащина – центральна область України з конкурентоспроможною економікою, що дозволяє впевнено

зберігати лідируючі позиції в багатьох секторах. Історикокультурний та природо-ресурсний потенціал області дає можливість розвивати та реалізовувати широкий спектр напрямків туристичної діяльності від традиційних до новаторсько-креативних, від економкласу до VIP-відпочинку.

Природний, рекреаційний відпочинок стає пріоритетним серед інших видів відпочинку та з кожним роком зростає його популярність в Україні. Саме сільський зелений туризм має багато різноманітних дефініцій, трактувань. Вітчизняні та зарубіжні науковці виділяють його як окремий туристичний напрям, інші – вважають його складовою структури екологічного туризму. Проте навіть широке дослідження не дозволяє однозначно й одноосібно трактувати це явище.

Розвиток сільськогосподарської діяльності у неаграрній сфері стає джерелом додаткового доходу та підвищує рівень зайнятості населення. Таким видом діяльності може бути розвиток сільського зеленого туризму або агротуризму.

Сьогодні сільський туризм розвивається досить швидкими темпами і в деяких країнах привертає значну частину іноземних туристів. Мультиплікативно сільський туризм, особливо в умовах реалізації цільових програм розвитку, справляє позитивний вплив на збереження і розвиток сільських територій, раціональне використання їх ресурсного потенціалу, стимулює розвиток особистих підсобних господарств, розширюючи попит на екологічно чисті, натуральні продукти харчування, а також облаштування сільських територій, сільське будівництво, народні промисли, культуру і самобутність, тобто в цілому на вирішення соціально-економічних проблем сільських територій, насамперед проблем зайнятості населення сільської місцевості. Все це в кінцевому результаті впливає на рівень конкурентоспроможності сільських територій, що проявляється в підвищенні рівня добробуту жителів.

Рекреаційно-курортна зона Черкащини становить близько 275 тис. га (13%) території. Аналіз територій, які придатні для розвитку сільського

зеленого туризму в області, дає змогу визначити перспективність розвитку цього виду бізнесу.

Детальне дослідження функціонування сільського зеленого туризму в Черкаському регіоні за останні роки демонструє наступне:

- збільшення осель сільського зеленого туризму;
- зростання кількості осіб, що надають послуги сільського зеленого туризму, та підвищення рівня їх кваліфікації;
- підвищення якості наданих послуг і розширення наявного асортименту;
- зменшення рівня безробіття на селі за рахунок зайнятості у сфері туризму;
- підвищення рівня життя сільського населення, яке надає послуги сільського зеленого туризму;
- покращення загального соціального стану села, яке є рекреаційною територією.

Черкащина має унікальний туристичний потенціал, спроможний забезпечити подальший розвиток національного туристичного продукту. Найважливішим завданням на цьому шляху є забезпечення формування у сфері туризму сталої державної ідеології, спрямованої на раціональне й ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму.

Подолання актуальних соціально-економічних проблем сільських територій можливе за рахунок розвитку сільського зеленого туризму шляхом усебічного заохочення громадян України до участі в його розвитку та визнання державою сільського зеленого туризму важливою підсобною ланкою туристичної індустрії України. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села передусім полягає у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення (не тільки у виробничій сфері, а й у сфері обслуговування) та надає можливість диверсифікувати його діяльність шляхом пошуку торговельної ніші, яка забезпечить максимізацію прибутку, підвищення стійкості в конкурентній боротьбі,

зменшення можливих виробничо-господарських і фінансових ризиків. Формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу держави. Важливою умовою забезпечення сталого розвитку сфери відпочинку в українському селі з урахуванням сучасного стану економіки є створення врегульованих партнерських стосунків влади, бізнесу та професійних громадських організацій, а також урахування потреб сільського зеленого туризму під час розроблення та затвердження загальнодержавних і місцевих програм соціально-економічного розвитку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 271 с.
2. Литвин І.В., Нек М.А. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в регіоні. Регіональна економіка. 2013. № 2. С. 81–88.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Рибакова Світлана Сергіївна

Старший викладач

Тютюшкіна Ірина Ігорівна

Студент

Полтавський університет економіки і торгівлі

м.Полтава, Україна

Анотація. Туризм виконує важливу роль у здійсненні широкомасштабних завдань по розбудові української державності, входженню України до світового співтовариства, культурному та духовному відродженню нації. Адже Україна має багаті туристичні можливості, розвинуту мережу авіаційних, залізничних, автомобільних, морських і річкових шляхів сполучення, має вигідне для туризму місце розташування на перехресті шляхів між Заходом та Сходом. Саме тому Україна має всі умови для того, щоб стати туристичною державою світового рівня.

Ключові слова: готельне господарство, готельна індустрія, розвиток, туристичні потоки, діяльність готелів, туризм.

Основною складовою туристської індустрії є готельне господарство. Саме готельні підприємства виконують одну з найважливіших функцій у сфері обслуговування туристів: забезпечують їх сучасним житлом і побутовими послугами. Витрати на готельні послуги становлять приблизно від 30% до 50% усіх витрат у кошторисі туристів. Окрім того, готельний комфорт є головним предметом зацікавлення туристів. Тому ця сфера є дуже важливим сегментом туристичної галузі. Важливим чинником розвитку туризму є якість обслуговування туристів у готелях. Дослідження показують, що якість обслуговування туристи оцінюють в чотири рази вище, ніж адекватність і

поміркованість ціни, і в 1,2 рази вище, ніж якість самого туристичного продукту. Якість обслуговування, в певній мірі, також залежить і від стану матеріальної бази готельних підприємств. За останні роки інфраструктуру туризму в Україні було зруйновано, прийшла в занедбаність частина готелів, мотелів, туристичних баз, порушилась система напрацьованих зв'язків і маршрутів, були втрачені досвідчені кадри.

Економічні засади дослідження ринку туристичних послуг закладені у працях відомих вчених. Теоретико-методологічні дослідження проблем ринку туристичних послуг посіли важливе місце в економічній науці. Проте в умовах розвитку ринкових відносин в країні та подальшого загострення конкуренції на світових ринках послуг виникає потреба поглибленого вивчення аспектів формування, функціонування та розвитку ринку туристичних послуг в Україні.

Метою статті є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку готельного господарства України.

Готельне господарство становить значну й надзвичайно важливу частину сфери послуг, є одним з рентабельних видів господарської діяльності, проте потребує значних фінансових ресурсів для функціонування й розвитку.

Тому, починаючи з 1995 р. зберігалася тенденція скорочення числа підприємств готельного господарства і тільки у 2005 р. ситуація дещо змінилася на краще, намітилася тенденція на їх збільшення. Так, на території України у 2013 р. функціонувало 1420 підприємства готельного господарства, в т.ч. 812 готелів, 19 мотелів, 6 готельно-офісних центрів, 9 кемпінгів, 42 молодіжних баз та гірських притулків та 532 інших місць для короткотермінового проживання. Порівняно з 2014 р. їх кількість збільшилася на 112 одиниць, або на 8,6 %. Це відбулося в основному за рахунок створення нових готелів, розширення кола звітуючих непрофільних підприємств, які мають на своєму балансі молодіжні турбази та гірські притулки і інші місця для короткотермінового розміщення, або тих підприємств, що у звітному році розпочали діяльність з надання готельних послуг. В структурі готельного господарства України переважають “не зіркові” готельні підприємства, що

незадовільно характеризує вітчизняну готельну індустрію.

Нами встановлені характерні негативні особливості функціонування вітчизняних готельних підприємств, а саме: низька частка доходів від додаткових платних послуг та перевищення витрат готельних підприємств над їх доходами як результат незадовільного рівня їх завантаженості. Відповідно до розрахунків середній рівень завантаженості готельного господарства України становить 29 відсотків [4]. Встановлено, що сьогодні на ринку свої готельні послуги пропонують не тільки традиційні підприємства готельного господарства, які надають своїм клієнтам весь спектр обслуговування, починаючи з приймання, розміщення, харчування та закінчуючи різноманітними додатковими послугами, але й інші суб'єкти, які у пропонують літні будиночки, котеджі, квартири тощо. В переважній більшості вони працюють не офіційно, формуючи так званий тіньовий ринок готельних послуг. Такі місця тимчасового проживання, як правило, обмежуються лише можливістю розміщення. Весь додатковий спектр послуг надається споживачам за окрему плату або взагалі відсутні.

Дослідження показують, що останнім часом суттєву конкуренцію підприємствам готельного господарства створюють саме фізичні особи-підприємці та власники приватних будинків та квартир, кількість яких за останні роки інтенсивно зростає. Вони пропонують відвідувачам повний спектр основних та додаткових готельних послуг при значно нижчій їх вартості. У 2015р. фізичних осіб-підприємців, що займалися готельним бізнесом порівняно з 2014р. збільшилась у 3,4 рази і становила 3548 особи.

Однією з головних проблем розвитку готельного господарства України є створення сприятливого інвестиційного клімату та пошуку джерел фінансування для будівництва нових і реконструкції вже діючих підприємств. Другою за вагомістю проблемою розвитку готельного господарства є формування системи якісних готельних послуг, які б відповідали міжнародним стандартам [5]. Групування відповідних категорій підприємств залежно від величини основних показників діяльності дозволяє стверджувати, що

вітчизняні готельні підприємства є майже однаковими, незалежно від того чи присвоєна їм категорія, чи ні. Всі вони працюють в однакових стартових умовах, за винятком п'ятизіркових готелів. Останні відносяться до найвищих групових позицій. А це говорить про необхідність розвитку і подальшого удосконалення матеріально-технічного забезпечення готельного господарства України, що, на нашу думку, можливо здійснити шляхом активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання і держави в цілому.

Готельний бізнес займає провідне місце в індустрії гостинності, проте його роль і значення може бути всебічно розкрито тільки крізь призму його зв'язків і відносин з функціонально взаємопов'язаними сферами, насамперед, туризмом. Доведено, що саме туризм визначає масштаби готельного господарства і діапазон готельних послуг. З таких позицій доповнена загальноприйнята класифікація готелів – групою туристичних готелів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Дата звернення: 7.12.2015 р.
2. Виговська В. В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 59 – 63.
3. Новини Держтуризмкурорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/ua/news/25272>. – Дата звернення: 8.12.2015 р.
4. Опанащук Ю. Я. Развитие гостиничного хозяйства в Украине: тенденции и перспективы / Ю. Я. Опанащук // Гостиничный и ресторанный бизнес. – 2009. – № 3. – С. 70–72.
5. Опанащук Ю. Я. Формування системи послуг у готельному господарстві України : дис. – автореф. дис.... к. е, 2009.
6. Тупкало В. М. Стратегія розвитку готельного бізнесу в Україні / В. М. Тупкало, Г. П. Вітавська // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 43–44.

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА
ЗАСАДАХ КРЕАТИВНОЇ ОСВІТИ**

Саух Ірина Василівна

д.екон.наук, професор

Саух Петро Юрійович

д. філос.наук, професор

Вікарчук Ольга Іванівна

к.екон.наук

Анотація. В статті автори констатують, що в сучасних умовах важливою постає проблема актуалізації нових підходів до професійної підготовки нової генерації менеджерів. Розкрито сутність понять “креативний менеджмент” та “креативна освіта”, розглянуто креативну менеджмент як компоненту системи управління підприємством. Авторами доведено, що креативна освіта виводить освіту менеджера на рівень управління знаннями, створює умови для прояву креативності особистості і стає безпосереднім джерелом креативних управлінських інновацій.

Ключові слова: креативний менеджмент, креативна освіта, парадигма креативної вищої менеджмент-освіти, креативна компетентність

Постановка проблеми. За останні сто років, протягом яких відбувалося становлення та розвиток науки управління, відбулася кардинальна зміна її сутнісного наповнення і принципів функціонування управлінської діяльності як самостійної сфери та невід'ємної складової сучасного бізнесу. В теорії управління наразі частіше звертають увагу на проблему всебічного використання творчого та креативного потенціалу топ-менеджерів, оскільки творчість все більш активно проникає зі сфери мистецтва та науки в інші сфери людської діяльності, в тому числі, і в сферу управління. В сучасних умовах

нагальною постає проблема актуалізації нових підходів до професійної підготовки нової генерації менеджерів, здатних до творчої, високопродуктивної управлінської діяльності, які вирішили присвятити себе підприємництву, науково-технічній сфері та управлінню соціально-економічними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити увагу українських науковців до креативного менеджменту та креативної освіти (К.В. Білецька, В.А. Василенко, В.О. Журавлев, Н.О. Задорожнюк, Д.К. Зінкевич, О.Г. Макаренко, О.І. Продиус [1 - 7] та ін. В той же час в наявних дослідженнях не знайшли відображення питання формування ефективної системи креативного менеджменту засобами креативної освіти з позицій соціально-професійного підходу.

Саме тому метою дослідження є проблема розвитку креативного менеджменту на засадах креативної освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником виходу із кризи українського суспільства, безперечно, є створення ефективної управлінської системи, в якій креативний менеджмент стає невід'ємною складовою менеджменту сучасного підприємства. Дослідження доводить, що в першу чергу, креативний менеджмент спрямований на розробку та впровадження нововведень в управлінську діяльність у питаннях планування, організації, мотивації, контролю, комунікацій та технологій прийняття управлінських рішень, іншими словами, організаційно-управлінських новацій. Багато завдань, що вирішуються в креативному менеджменті, в тому числі і перераховані вище, піддаються формалізації та узагальненню. Теорія менеджменту дозволяє сформулювати щонайменш два узагальнені завдання управління: 1) знайти (обрати) стратегію та засоби її реалізації, що забезпечують перехід системи (процесу, продукту) з вихідного стану в кінцевий (бажаний, необхідний) з максимальною ефективністю при наявних (заданих, обмежених) ресурсах; 2) знайти рішення щодо переведення системи від вихідного стану в кінцевий із заданою ефективністю при мінімальних ресурсах. З огляду на вищезазначене, актуалізується дослідження умов та чинників, які детермінують розвиток і

ефективність креативного менеджменту, зокрема, до основних чинників, безперечно, відноситься креативна освіта.

На підставі досвіду роботи в системі вищої школи та практичної управлінської діяльності автори стверджують, що досягається креативна компетентність саме в результаті креативної освіти, яка є альтернативою освіти репродуктивної, переважно прагматичної та нормативної.

Креативна менеджмент-освіта орієнтована на утвердження та розвиток мистецтва управління, яке зароджується і проявляється лише за певних обставин та за певних умов організації освіти. В той же час, креативна освіта розширює діапазон бачення управлінських проблем розвитку і проектування варіантів їх вирішення, що має бути головним у діяльності сучасного менеджера.

У методологічному плані уявлення про нову парадигму креативної вищої менеджмент-освіти означає визнання необхідності цілісного, фундаментального, системного, проблемного підходу до освітнього процесу, формування його структури і динаміки на нових засадах. Істотне соціальне значення мають не розрізнені спроби використовувати конкретні заходи в конкретному навчальному процесі, не часткові зміни окремих ланок освітньої інфраструктури, а формування цілісної, рухомої і динамічної системи, здатної вирішувати завдання концепції сталого розвитку. На етапі становлення інноваційної економіки все більшою мірою виникає потреба в розробці нових теоретичних, методологічних, методичних і практичних методів та підходів активізації, раціонального й ефективного використання креативно-інтелектуального людського потенціалу як головного джерела, стратегічного інструмента ефективного використання головної продуктивної сили людини в постіндустріальному суспільстві.

Констатація наявного стану сучасної вищої школи дозволяє зробити висновок, що проблема розвитку креативної освіти знаходиться на початковому етапі й це особливо актуалізує соціокультурне осмислення витоків креативності в освітньому процесі. У найбільш загальному вигляді креативна освіта – це

освіта, яка орієнтована на розвиток творчих здібностей людини, на закріплення в його професійній свідомості установки на інновації та включає аналіз проблем і варіантів діяльності. Саме креативна освіта виводить освіту менеджера на рівень управління знаннями, трансформуючи їх в комплекс важливих, позитивних характеристик професійного формування та становлення менеджера, створює умови для прояву креативності особистості і стає безпосереднім джерелом креативних управлінських інновацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецька К.В. Засади формування креативного лідера як менеджера нового покоління / К.В. Білецька // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 4. – С. 58–64. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economic-journal.ideil.com/content/files/1g/aj/1gajnap1sv71u5edmgsmr1j881j2im7g.pdf>.
2. Василенко В.А. Сущность и значение креативного менеджмента / В.А. Василенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Экономика и управление». – Том 23 (62). – 2010. – № 3. – С. 64-71.
3. Журавлев В.А. Креативное мышление, креативный менеджмент и инновационное развитие общества. / В.А. Журавлев // Креативная экономика. – 2008. – № 4. – С. 3-8.
4. Задорожнюк Н.О. Дослідження ключових понять креативного менеджменту / Н.О. Задорожнюк, М.Х. Бенюєва // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2016. – Вип. 1(5). – С. 132–135. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2016/05/1-5-1-2016-21.pdf>.
5. Зінкевич Д.К. Сутність креативного менеджменту і його місце в системі управління машинобудівним підприємством / Д.К. Зінкевич // Науковий вісник ЛНТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 182–187.
6. Макаренко О.Г. Креативный менеджмент / О.Г. Макаренко, В.Н.

Лазарев. – Ульяновск: УлГТУ, 2011. – 154 с.

7. Продіус О.І. Креативний менеджмент як запорука сучасного ефективного управління / О.І. Продіус // Економка: реалії часу. – 2012. – No 3–4(4–5). – С. 67–72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No3-4/67-72.pdf>.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КНИЖОК В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ

Семенов Марія Валентинівна

Студент

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: метою дослідження є аналіз механізмів інтерактивної книги від компанії Lacoste, як прикладу використання інтерактивної книги в рекламній продукції. Наведено стислу класифікацію рухомих механізмів. Створено таблицю на основі сторінок поп-ап книги Lacoste, з назвою, описом присутніх механічних елементів.

Ключові слова: поп-ап книжка, паперові механізми, інтерактивна книжка, поп-ап механізми, компанія Lacoste.

Поп-ап книжки-це книжки, в яких ілюстрації стають об'ємними при розгортанні сторінки або елементи, які можна рухати. Інтерактивна книжка- це книжка з якою читач може взаємодіяти, рухати клапани, відкривати заслінки, поп-ап зображення також є частиною інтерактивних книжок. Тому поп-ап книжки та інтерактивні книжки мають одне значення.

Поп-ап книги спонукають до навчання, створюють можливість фізичної взаємодії читача та книги. Для молодих читачів візуальні матеріали можуть легко проілюструвати абстрактні поняття, такі як протилежності ночі та дня, літа та зими. В ХХІ столітті такі книги стали не тільки забавкою для дітей [1]. Компанії використовують поп-ак книги в рекламі своїх продуктів, для демонстрації новинок, для загальної розповіді переваг компанії. Ручна робота залишається актуальною, а незвична реклама привертає увагу.

Механізми pop-up книжки діляться на 3 основні групи [2]:

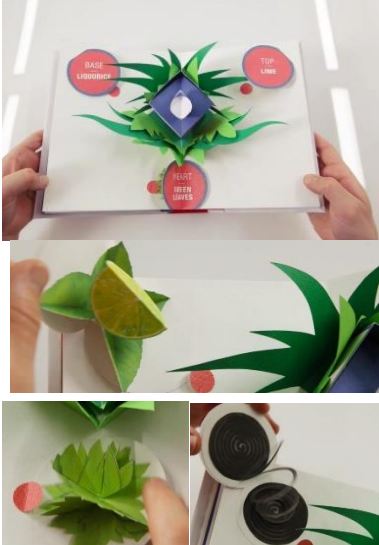
1. Двовимірні, які мають плоскі елементи над поверхнею сторінки, що створюють ефекти руху або перетворення зображення. В свою чергу двовимірні механізми діляться на підвиди: заслінки, колеса, тягові вкладки, метаморфози, вирізи, прозорі плівки.
2. Тривимірні, які набирають об'єм та рух, коли сторінка відкривається. Механізми діляться на піп-шоу, розкладка, самозведені фігури.
3. Інші механізми, які поєднують різні техніки, додають інші матеріали.

Lacoste разом з Ink Studios, створили грайливу pop-up книгу ручної роботи на 24 сторінки, щоб відсвяткувати запуск нового аромату для чоловіків Lacoste L! VE [3].

Таблиця 1

Застосування поп-ап елементів

Назва елемента	Опис	Фото
Обкладинка	На обкладинці зображено логотип фірми і зазначено, що це поп-ап книжка. Чітко і лаконічно. Використано мінімум кольорів: червоний і білий.	
Тривимірні-самозведені 180°-проста V-складка	За допомогою цього елемента гарно виходять тривимірні пащі тварин. Lacoste Використав пащу крокодила, як символ їхнього бренду.	

<p>Тривимірні-самозведені фігури з основи 90°-</p>	<p>За допомогою цього елемента гарно виходять всі об'єкти, які мають прямі, рівні сторони. Lacoste використав цей елемент для зображення будинка.</p>	
<p>Тривимірні розкладка-Лепорелло</p>	<p>При розтягуванні гармошки в різні сторони отримуємо 2 тексти, які можна читати почергово, нахилиючи книжку в різні сторони.</p>	
<p>Двовимірні-метаморфози</p>	<p>Потягнувши за вкладки, отримуємо розгаданий кросворд стосовно заданій темі.</p>	
<p>Інші механізми- QR код</p>	<p>Наводячи камеру телефона на QR код, відображається коротке відео із закликом бути активним і сучасним.</p>	
<p>Двовимірні-тягова вкладка</p>	<p>Під час руху вкладки, намальований куб починає обертатися навколо своєї осі, створюючи анімацію.</p>	
<p>Тривимірні - поп-ап, двовимірні - заслінки</p>	<p>За допомогою елемента поп-ап вдалося точно скопіювати вигляд парфумів, які рекламуються. Об'ємна рослинність надала відчуття свіжості. А під червоними колами-заслінками також приховані поп-ап елементи.</p>	

Якщо поп-ап книга створюється для реклами бренду, важливо:

1. Витримувати кольорову гамму і стилістику бренду. Це забезпечить розуміння, що книга саме від цього бренду.
2. Слідкувати за відсутністю зайвих, непотрібних деталей. В книжках такого характеру важливо передати саму суть. Зайві, дрібні деталі будуть відволікати, а у відеоролику можуть взагалі бути непомітними.
3. Використовувати різні інтерактивні елементи. Різноманіття механізмів важливе щоб сторінки виглядали живо, відчувався ритм і зміна подій. Це забезпечить інтерес глядача і він додивиться ролик до кінця.
4. Книга повинна чітко відповідати темі і меті проекту. Спочатку потрібно обговорити всі ескізи і макети, спробувати різні варіанти, дослідити історію бренду. Це забезпечить краще розуміння що саме потрібно зробити і з якою метою.
5. Взаємодія з цифровими технологіями. Поєднання книги і QR кодів цікаве і незвичне поєднання минулого і майбутнього.

Висновок

Використання інтерактивних книжок в рекламній продукції, дає змогу розказати про продукт незвично. Дозволяє грайливим способом продемонструвати історію і переваги продукту. Але при цьому реклама не виглядає нав'язливою, а навпаки привертає увагу своєю нестандартністю і зосереджує увагу покупця. Як приклад, компанія Lacoste створили pop-up книгу ручної роботи, щоб відсвяткувати запуск нового аромату для чоловіків Lacoste L! VE. Якщо поп-ап книга створюється для реклами бренду, важливо:

1. Витримувати кольорову гамму і стилістику бренду.
2. Слідкувати за відсутністю зайвих, непотрібних деталей.
3. Використовувати різні інтерактивні елементи.
4. Книга повинна чітко відповідати темі і меті проекту.
5. Взаємодія з цифровими технологіями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Smithsonian Libraries (ed,) (2010/2011) “Paper Engineering: Fold, Pull, Pop & Turn”. The Smithsonian Libraries Exhibition Gallery, National Museum of American History. Washington DC.
https://library.si.edu/sites/default/files/pdf/general_pages/FPPT_brochure.pdf
2. (PDF) Paper Engineering In Children’s Literature Design of paper mechanisms (researchgate.net) <https://www.researchgate.net/publication/301396789>
Paper Engineering In Children's Literature Design of paper mechanisms
3. A Handmade Pop-Up Book To Launch New Lacoste Men’s Fragrance
<http://www.ifitshipitshere.com/handmade-pop-book-launch-new-lacoste-mens-fragrance/>

**РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ІГРОВИХ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**

Середюк Тетяна Володимирівна

к.психол.н., доцент

Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова г. Київ, Україна

Анотації. У статті представлено аналіз дослідження проблеми ранньої психодіагностики, розвитку, психологічного супроводу пізнавальних здібностей дітей молодшого віку як перспектива розвитку творчої особистості. Характеризуються ігрові психотехнології і техніки (в тому числі і комп'ютерні), яким надають ряд дослідників переважне й провідне значення в сучасних умовах інтенсивного науково-технічного прогресу для опанування дітьми новими інформаційними технологіями. Також у статті представлено дослідження, у яких висловлюється сумнів щодо ефективності гри як головного засобу, що забезпечує засвоєння запропонованого пізнавального матеріалу. Так, у статті вказується на залежність пізнавальної спрямованості дітей молодшого віку від форми проведення занять, і особливо, від співвідношення в них ігрових і навчальних компонентів. Характеризуються комп'ютер який являє собою одну з найкращих іграшок для дитини і для дорослого на сьогоднішній день, оскільки є унікальним посередником між реальним світом і внутрішнім світом дитини, надає можливість створювати будь-які ситуації реального або навіть фантастичного всесвіту, що безумовно сприяє пізнавальному розвитку дитини, розвитку її загальних пізнавальних здібностей.

Ключеві терміни: здібності, пізнавальні здібності, загальні здібності, загальна нучуваність, когнітивний розвиток, когнітивні стилі, креативність, коефіцієнт інтелектуальності (KI), ігрові психотехніки.

Постановка проблеми. Зміна пріоритетів у системі сучасної освіти, переорієнтація на особистісно-орієнтовану модель взаємодії педагога з дітьми потребує більш сучасного, інноваційного й творчого підходу до розробки й застосування психолого – педагогічної роботи з дітьми молодшого віку. Однак, психологічна сутність власне “загальних здібностей” у структурі здібностей, а також у структурі особистості молодшого школяра, взаємозв’язок з інтелектом та наукуваністю дитини, лише в останні роки тільки почала визначатися, активно й прицільно вивчатися у українській психології.

Особливу увагу загальні здібності дітей мають у контексті пізнавального розвитку, активізації пізнавальної активності дитини, становлення її пізнавальних інтересів, і, нарешті, в контексті психологічної готовності дитини до школи.

Проблема ранньої психодіагностики та психологічного супроводу розвитку загальних пізнавальних здібностей дітей вже давно привертає увагу психологів та педагогів (Д.Б. Богоявленська, С.І. Волкова, Е.О.Голубєва, Д.Б. Ельконін, В.М. Дружинін, С.О. Ізюмова, О.І.Кульчицька, Н.Л.Лейтес, О.М.Матюшкін, Н.О.Менчинська, В.О.Моляко, В.В.Тарасун, Т.В. Улькіна, У.В. Ульєнкова, О.П. Усова, М.О. Холодна, В.Д. Шадриков та ін.).

Особливе місце в останні роки починають займати ігрові технології і техніки (в тому числі і комп’ютерні), яким надають переважне значення у розвитку загальних здібностей дітей (Ю.Д.Бабаєва, І.А.Васильєв, О.Є.Войскунский, Т.В.Корнилова, В.О.Моляко, Н.І.Пов’якель, Р.Є. Радева, Є.О. Смирнова, О.К. Тихомиров, Т.В. Улькіна, С.О. Шапкін, та ін.).

Однак, незважаючи на актуальність досліджуваних питань, слід констатувати, що проблематика загальних здібностей дітей та їх розвитку, в тому числі і за умов сучасних розвивальних технологій, до останнього часу розроблялась недостатньо як у контексті педагогічної та вікової психології, так і загальної психології і, зокрема, психології здібностей. Крім того, малодослідженою залишається проблема творчого компонента загальних здібностей як умови успішності у навчанні та загальної наукуваності дітей [5].

Таким чином, усі дослідження сьогодні і в майбутньому повністю не вичерпають поняття “загальні здібності дитини”, але для нас є великим надбанням, що ми можемо впливати на цей феномен, оптимізувати та корегувати його складові.

Мета та методика дослідження. Основна спрямованість розвитку загальних пізнавальних здібностей дітей молодшого віку є орієнтація методик на інноваційні психолого-педагогічні та психологічні розвивальні технології (зокрема креативні та психотерапевтичні), на новітні інформаційні технології (у першу чергу, комп’ютерні ігри) [1].

Гра є тією універсальною формою діяльності, за допомогою якої та в якій відбуваються основні прогресивні зміни в психіці й особистості дитини; гра визначає відносини дитини з оточуючим середовищем. Проте є дослідження, у яких висловлюється сумнів щодо ефективності гри як головного засобу, що забезпечує засвоєння запропонованого пізнавального матеріалу[8]. Так, одне з припущень автора вказує на залежність пізнавальної спрямованості дітей молодшого віку від форми проведення занять, і особливо, від співвідношення в них ігрових і навчальних компонентів. На думку автора, засвоєння знань в процесі організації занять у суто ігровій формі є побічним продуктом, а пізнавальна спрямованість не знаходить предмета для вияву навіть у дітей. У той же час автор не відкидає можливості застосування ігрових методів, але залишає за ними функцію закріплення.

Проте О.М.Матюшкін, розглядаючи питання психологічної структури, динаміки і розвитку пізнавальної активності, наводить дані, які свідчать про значне її зростання у дітей молодшого шкільного віку в умовах ігрового спілкування. Виявлено, що в усіх дітей пізнавальна активність у грі виявилася в 2,5 рази вищою, ніж у процесі навчального спілкування, особливо значущою ситуація гри стає для слабо встигаючих і замкнених, нетовариських учнів [8].

Існують різні види ігрових психотехнік і психотехнологій: ігри-вправи на розвиток уваги, пам’яті, мислення, розвитку довільного руху та самоконтролю, розвитку довільної активності дітей, самоорганізації, а також ігри, які сприяють

заспокоєнню, зменшенню збудження, розвитку комунікативних здібностей дітей.

Особливу роль і місце мають деякі ігрові психотехніки, що прямо й безпосередньо спрямовані на розвиток загальних здібностей дітей. Так, в цьому контексті доцільно розглянути дитяче експериментування як ігрову психотехніку, що спрямована на розвиток самостійного мислення у дітей у процесі реальних перетворень предметів, виявлені прихованих властивостей та зв'язків предметів. Дитяче експериментування характеризується загальною спрямованістю на отримання нової інформації про той чи інший предмет. У дитячому експериментуванні має місце саморух і саморозвиток дитини.

Для розвитку загальних здібностей у дітей молодшого віку застосовуються така поширена психотехніка як проблемні завдання. Проблемні завдання є спеціальною дидактичною конструкцією, що має за мету створення ігрової проблемної ситуації для дитини. Важливою її ознакою є наявність протиріч у змісті ситуації. Особливе місце займають завдання математичного змісту і винахідницькі завдання.

Л.О. Венгер вивчав значення моделювання як однієї з провідних ігрових психотехнік розвитку загальних здібностей дітей при їх ознайомленні з просторовими відносинами, у конструйованій діяльності, при навчанні грамоті, при ознайомленні з дитячою художньою літературою, із логічними відносинами у процесі керівництва грою. Автором визначено, що у результаті експериментального застосовування моделювання суттєво прискорюється розвиток загальних здібностей дітей молодшого віку. В процесі моделювання дитиною відбувається: аналіз матеріалу (тексту), що підлягає моделюванню (відокремлення змістовних частин – системи елементів і їх відносин, що підлягають зображенню у знаково-символічній формі); переклад на мову символів і знаків (однакові елементи і відносини позначаються однаковими символами та знаками, а різні – різними); перетворення моделі, перегрупування її елементів, доповнення елементами, яких не вистачає та ін.; співставлення моделі з реальністю.

Оптимізація пізнавальної активності у дітей молодшого віку, яка є одною із провідних складових загальних здібностей, може відбуватися за допомогою евристичної бесіди як поширеного виду творчо – ігрової психотехніки. Евристичні бесіди проходять в умовах, коли дитині відповідь невідома, або відповідь може бути неправильною, неповною, помилковою. Відповідь дитини представляє собою систему логічних взаємопов'язаних питань, які супроводжуються ланцюжком відповідей, при цьому пошук відповіді здійснюється в ігровій формі.

Особливе місце в останні роки в розвитку загальних здібностей дітей починають займати ігрові психотехнології і техніки (в тому числі і комп'ютерні), яким надають ряд дослідників переважне й провідне значення в сучасних умовах інтенсивного науково-технічного прогресу та опанування дітьми новими інформаційними технологіями (О.К.Тихомиров, Ю.Д.Бабаєва, І.А.Васильєв, О.Є.Войскунський, Т.В. Корнилова, Ю.І.Машбиць, В.О. Моляко, Н.І. Пов'якель, Р.Є. Радева, Є.О.Смирнова, М.Л.Смульсон, та ін.).

Вважається навіть, що саме комп'ютерні ігри можуть витискувати в житті як дорослих, так і дітей, інші види ігор, враховуючи їх специфічну розвивальну дію, психотерапевтичний та пізнавальний ефект, динамізм та інші психологічні відмінності, які зумовлені можливостями створення унікального віртуального світу гри за допомогою сучасного рівня розвитку нових інформаційних технологій сьогодення[1].

На думку Н.Ф. Тарловської, комп'ютер в умовах школи потрібен із двох причин. По-перше, використання сучасних технічних засобів є одним із дієвих знарядь розв'язання чималого кола навчальних завдань, дає змогу досягти педагогічно доцільної варіативності в організації й проведенні різних форм роботи. По-друге, комп'ютер сприяє забезпеченню завчасного формування психологічної готовності дитини загалом, до роботи на ПК, зокрема, подолання <нульової> міри комп'ютерної грамотності, яке досягне для дитини молодшого віку. Це обґрунтовується тим, що дитячий вік сприятливий саме для сприйняття нової інформації.

Гра з комп'ютером, на думку О.В. Тараканової, надає великі можливості для активного впровадження комп'ютерної грамотності. Зокрема, гра постає безболісним прийомом подолання дитиною психологічних бар'єрів, оволодіння самоконтролем та саморегуляцією.

У літературних джерелах із відповідної тематики зазначаються такі відмінності комп'ютерної гри від інших ігор:

➤ Комп'ютерна гра являє собою інтерактивний засіб, коли дитина може активно керувати грою, опосередковано (через засоби введення типу планшету або миши) впливати на екранний відеоряд, і, таким чином, розвивати сприйняття, мислення, уяву дитини, активізувати її здібності.

➤ Комп'ютерна гра може відтворювати текстову, графічну, кольорову, звукову інформацію, керувати приладами, приймати інформацію, тобто комп'ютер можна розглядати як універсальну іграшку, що змінює свою функцію при зміні програми і, таким чином, сприяє розвитку цілого комплексу пізнавальних умінь і навичок.

➤ Комп'ютер розглядається як додатковий психолого-педагогічний засіб у системі засобів пізнавального розвитку дитини. Найбільш ефективні в цьому контексті комп'ютерні ігри, які безпосередньо узгоджуються з функціями інших видів ігор (наприклад, сюжетно–рольових або дидактичних).

➤ У процесі комп'ютерної гри враховується індивідуальний темп і рівень розвитку дитини і, таким чином, дитина навчається контролювати себе, усвідомлювати свої можливості. Більш того, за рахунок цього підвищується самооцінка дитини та її позитивне прийняття себе.

➤ Комп'ютерні ігри, у яких здійснюється моделювання тих або інших процесів і подій, надають змогу дітям самим керувати моделями реальних процесів, спостерігати на екрані результати й наслідки власної діяльності, що стимулює розвиток пізнавальних здібностей дитини. Більш того, дитина якби стає хазяїном віртуального світу, вона починає керувати їм, як вона того хоче. І саме це з психологічної точки зору робить віртуальний (власне кажучи, казковий) світ для дитини за умов комп'ютерної гри таким бажаним для дітей,

таким привабливим.

О.В.Тараканова вважає, що привабливість комп'ютера як ігрового засобу, створює умови активізації творчих можливостей дитини.

У цьому зв'язку С.Пейперт висловлює думку про те, що комп'ютерна гра допомагає дитині самостійно досліджувати й усвідомлювати, як саме функціонують об'єкти, а також прискорює інтелектуальний розвиток дитини [3].

Рядом психологів (О.К.Тихомиров, Ю.Д.Бабаєва, В.М.Бондаровська, О.М.Войскунський, Ю.І.Машбиць, Н.І.Пов'якель, М.Л.Смульсон, Т.В. Улькіна та ін.) визначено суттєві психологічні переваги комп'ютерної гри, що тісно пов'язані з розвитком інтелектуального та творчо-ігрового потенціалу дітей:

- новизна роботи за умов гри з комп'ютером викликає у дітей підвищений інтерес до роботи й посилює мотивацію навчання;
- колір, мультиплікація, музика, звукова мова розширюють можливості для засвоєння інформації;
- комп'ютерна гра надає змогу будувати навчання з урахуванням індивідуальних особливостей пам'яті, сприйняття, мислення;
- комп'ютерна гра може активно включати дітей у навчальний процес, надає змогу зосереджувати увагу на головному та ін.;
- завдяки комп'ютерним іграм діти можуть користуватися великим обсягом інформації раніше не можливої для них .

Однією з найважливіших психологічних проблем застосування комп'ютерних ігор дітьми молодшого віку є проблеми саме психогігієни та психовалеології, проблеми психолого – педагогічної і гігієнічної експертизи комп'ютерних ігор, що розроблюються й пропонуються виробниками для дітей молодшого віку.

Крім того, суттєве місце займає і важливість врахування у змісті та ігрових правилах комп'ютерних ігор, етичної спрямованості й моральності, що повинно виключати можливість виникнення у процесі гри у дитини

агресивності, жорстокості, егоїзму й тяжіння до насильства у стосунках між людьми. Натомість, комп'ютер є цікавим, перспективним, але все ж таки технічним ігровим знаряддям у руках дітей, і, у першу чергу, вчителів і батьків, знаряддям унікального та інтенсивного розвитку пізнавальних здібностей дітей [5].

Таким чином для розвитку загальних здібностей має сенс застосування різноманітних за змістом ігрових психотехнік та технологій (новітні інформаційні технології, дидактичні ігрові психотехніки, дитяче експериментування, проблемні завдання, ігрові психотехніки з моделювання, евристичні бесіди тощо), але найбільшого успіху можна досягти застосовуючи синтетичний комплекс ігрових психотехнік, який розвивав би основні компоненти пізнавальних здібностей дітей молодшого віку (творчу, інтелектуальну, поведінково-результативну) водночас.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Психологічні особливості розвитку пізнавальних здібностей у дітей молодшого віку – завдання багатогранне, складне, але від його вирішення залежить підхід до проблеми створення оптимальних розвивальних умов, у першу чергу, соціальних та психолого – педагогічних.

Застосування різноманітних за змістом, спрямованістю й засобами ігрових психотехнік спонукало розвиток пізнавальних інтересів, викликало у дітей пізнавальну активність, самостійність, емоційність, сприяло формуванню загальних здібностей.

Підтверджено, що найбільшого успіху можна досягти, застосовуючи комплекс ігрових психотехнік, який спрямований на розвиток групи “домінантних показників” пізнавальних здібностей, які у кожної дитини різні.

Отже, завдяки першочерговості розвитку “домінантних показників” оптимізується весь процес розвитку пізнавальних здібностей дитини, виробляється індивідуальний <почерк>. Таким чином, системний розвиток творчої, інтелектуальної, поведінково-результативної компонент пізнавальних здібностей надає дитині повне задоволення грою, приводить до гармонійного

розвитку її здібностей, активізує креативність дитини, стимулює пізнавальну активність та загальну научуваність дитини.

Перспектива даного дослідження полягає в тому, що воно дає можливість позитивно впливати на розвиток пізнавальних здібностей і властивостей особистості та знаходити оптимальні розвивальні умови .

Таким чином, враховуючи вищесказане, можна дійти певних висновків, що розвиток пізнавальних здібностей дітей молодшого віку є необхідною умовою для успішного оволодіння ними навчальною діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Бабаева Ю. Одаренный ребенок за компьютером/Ю.Бабаева, А. Войскунский – М.:Прогрес, 2001.–267с
- 2.БогоявленскаяД.Б. Психология творческих способностей/ Д. Богоявленська. – М.: Просвещение, 2001.–311с
- 3.БирюковС.Д. Традиционные маркеры одаренности: дифференциально–психологический анализ структуры показателей/С.Бирюков. – М.: ИПРАН, 2001. – С. 22-38.
- 4.ДружининВ.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. / Владимир Дружинин – М.: ПЕР СЭ; СПб.: ИМАТОН-М, 2001. – 224 с.
- 5.Пов'якельН.І., Психодіагностика пізнавальних здібностей дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник / Н.І. Пов'якель, Т.В. Улькина. – К.: НПУімені М.П.Драгоманова, “Поліграф-Центр”,2006.- 65 с.

**ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОСЛУГ
ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ**

Сімкова Тетяна Олексіївна

к.е.н., доцент

Кирильченко Михайло Борисович

студент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Анотація: стаття присвячена актуальним питанням оцінки конкурентоспроможності послуг транспортного підприємства. Визначено необхідність оцінки конкурентоспроможності послуг, узагальнені принципи оцінки конкурентоспроможності послуг, уточнено методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності послуг транспортних підприємств, сформований алгоритм оцінювання конкурентоспроможності підприємства та запропоновані шляхи підвищення конкурентоспроможності послуг транспортних підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, послуга, транспортне підприємство, оцінка, принципи, фактори, напрями підвищення.

Успішність функціонування транспортного підприємства залежить від рівня конкурентоспроможності продукції, що пропонується споживачам транспортних послуг. Оцінка конкурентоспроможності – це визначення її рівня, що дає відносну характеристику здатності послуг задовольняти вимоги транспортного ринку в даний період, порівняно з послугами конкурентів.

Оцінка конкурентоспроможності послуг необхідна для обґрунтування прийнятих рішень при [1, стр. 48-56]: комплексному вивченні ринку; оцінці перспектив продажу конкурентних транспортних послуг для внутрішнього і зовнішнього ринків перевезень; оцінці перспектив закупівлі імпортованих і

вітчизняних запасних частин та паливно-мастильних матеріалів; встановленні і коригуванні цін нових товарів вітчизняного виробництва, експортних і імпорتنих товарів; коригуванні цін при надходженні нової партії запасних частин відомої марки; контролі якості експортних товарів; знятті товарів з експорту або їх модернізації; припиненні закупівлі імпорتنих запасних частин та агрегатів; підготовці інформації для реклами нових товарів вітчизняного виробництва, імпорتنих товарів, товарів для експорту; оптимізації асортименту; формуванні товаровиробниками політики в області якості і конкурентоспроможності; позиціонуванні послуг; прийнятті управлінських рішень щодо доцільності витрат на розробку, проектування і серій.

Для визначення конкурентоспроможності послуг транспортного підприємства керуються певними принципами її оцінки - базовими вихідними положеннями, дотримання яких дозволяє підвищити точність оцінки, врахувати інтереси ринкових суб'єктів, уніфікувати порядок дій, що складають зміст процедури оцінки [2, стр. 89].

Запропоновані принципи є результатом синтезу раніше відомих законів і концепцій і висуваються як основні для вирішення конкретного завдання - оцінки конкурентоспроможності послуг і визначення стратегії й тактики можливих дій з метою якнайповнішого задоволення інтересів споживачів і виробників одночасно.

Узагальнені принципи оцінки конкурентоспроможності послуг [2, стр. 112-135]:

1. Принцип протилежності цілей і засобів. У процесі оцінки і управління конкурентоспроможністю необхідно враховувати інтереси обох суб'єктів ринкових відносин (споживачів і виробників транспортних послуг), цільові орієнтири яких взаємозв'язані і протилежні: для виробника важливі параметри, які впливають на рівень витрат, а для споживача — параметри, що впливають на споживчі властивості послуг.

2. Принцип врахування особливостей різних сегментів ринку. Конкурентоспроможність послуг на різних сегментах транспортного ринку є

різною, оскільки кожен споживач оцінює її суто індивідуально. Споживачі, сегментовані за певними критеріями, мають різну структуру установок і по-різному оцінюють конкурентні переваги і недоліки послуг. При замовленні послуг вони з'ясовують ступінь відповідності параметрів послуг власним потребам і фінансовим можливостям.

3. Принцип квазістабільності ринкової кон'юнктури. Для уникнення внутрішньої неузгодженості основних параметрів оцінки конкурентоспроможності послуг, необхідно розглядати такий часовий період, протягом якого повинні бути незмінними психологічні аспекти сприйняття корисності послуг суб'єктами ринкових відносин, транспортні можливості підприємств і купівельна спроможність споживачів, ринкові позиції конкурентів тощо.

4. Принцип переважно раціональної поведінки суб'єктів ринку. Поведінка кожного суб'єкта ринкових відносин (споживача, виробника) розглядається як серія взаємопов'язаних раціональних дій із заздалегідь визначеною метою. Суб'єкт вибирає раціональні цілі лише відповідно до його природних і розумних соціальних потреб, ретельно розраховує оптимальний шлях до задоволення потреб: кожний виробник намагається використати всі резерви для одержання максимальної віддачі від наявних в його розпорядженні ресурсів; кожний споживач - одержати за свої гроші максимум з точки зору кількості і якості послуг.

5. Принцип оцінки з позиції певного суб'єкта ринку: виробника, продавця, споживача. Залежно від суб'єкта ринку вибирається номенклатура групових і одиничних критеріїв. При оцінці з позиції споживача про задоволення його потреб можна судити тільки за відносними споживчими показниками, оскільки вони доступні розумінню масового покупця. Послуга сама по собі нікому не потрібна, потрібна вигода, яка вона дає замовнику. Відомості про споживчі властивості і показники якості (краще у відносній формі) якраз і несуть інформацію про корисність, тобто вигоді. Якщо виробник (продавець послуги) при виході на ринок даватиме таку інформацію, то можна

чекати, що оцінка наданої послуги, дана транспортним підприємством, співпаде з думкою споживача.

6. Орієнтація на певний тип ринку (внутрішній, зовнішній). Зовнішній ринок диктує вимоги, які пред'являються до будь-якої експортної продукції і є специфічними для кожної країни-покупця (зумовлено особливостями зарубіжних стандартів, умовами експлуатації, національними особливостями країни). Першочерговими є вимоги до патентно-правових показників, які характеризують патентний захист і патентну чистоту послуг; наявність необхідних документів на товар, що транспортується транспортним підприємством.

7. Формування номенклатури критеріїв конкурентоспроможності з врахуванням рекомендованих вимог до послуг та перевищенням обов'язкових вимог. Номенклатура критеріїв повинна включати як кількісні, так і якісні характеристики. До номенклатури можуть увійти і характеристики, що перевищують обов'язкові вимоги стандарту, при цьому перевищення обов'язкових вимог може досягатися різними шляхами. Для транспортних послуг критеріями можуть служити і чинники, які опосередковано характеризують показники якості («швидкість», «збережуваність вантажу», «доставка в термін» тощо).

Також необхідним є врахування наступних принципів: принцип виключення подвійного рахунку (зміна ряду критеріїв відбивається як на корисності, так і на вартості товару або послуги), принцип інтегральності (поглиблення і конкретизацію зв'язків між факторами конкурентоспроможності); принцип діалектичності (необхідність розгляду сукупності факторів у розвитку); принцип відносності конкурентоспроможності (передбачає порівняльний характер оцінки (обрані критерії якості однієї послуги порівнюються з критеріями якості іншої послуги, взятими за базові); принцип соціальної адресності конкурентоспроможності (визначається ступенем задоволення за допомогою якості потреб конкурентних соціально орієнтованих сегментів споживачів); комплексність (виявлення різних

складових конкурентоспроможності товару і факторів, що чинять на неї вплив) [3, стр. 138-140].

На основі цих принципів уточнено методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності послуг транспортних підприємств [4, стр. 107-113]:

– методична база повинна будуватися відповідно до послуги як продукту, призначеного для продажу і подальшого споживання; при визначенні конкурентоспроможності послуги оцінюється те, наскільки краще/гірше, порівняно з послугами конкурентами вона задовольняє запити користувачів, а при обстеженні чинників - наскільки вони сприяють або перешкоджають досягненню конкурентоспроможності послуг;

– при виявленій проблемі конкурентоспроможності послуг її вирішення доцільно здійснювати на основі маркетингового дослідження, що передбачає вивчення ставлення покупців до якостів послуг підприємства і його конкурентів, а також переваг та недоліків внутрішнього середовища фірми; ефективності використання можливостей і уникнення загроз її зовнішнього оточення;

– оцінка конкурентоспроможності послуг повинна проводитися періодично, а не лише при виникненні проблемної ситуації (вживання превентивних заходів на основі виявлення сигналів про потенційне погіршення конкурентоспроможності послуг ефективніше, ніж спроба підвищити її реальну низьку конкурентоспроможність);

– оскільки послуги орієнтовані на певні сегменти споживачів, складові конкурентоспроможності послуг є технічні, ергономічні і комерційні характеристики послуг, якими більшість споживачів конкретного сегменту в основному керуються при виборі послуги;

– перелік значущих для замовників складових конкурентоспроможності послуг має специфіку залежно від типу останнього, тому з'являється необхідність виділення складових конкурентоспроможності у кожному конкретному випадку;

– визначення набору складових конкурентоспроможності послуги -

ключовий момент її оцінки; при цьому на перший план необхідно висувати ті, які мають найбільшу значущість для замовника транспортної послуги; визначення «ваги» кожного параметра може проводитися як за допомогою експертних, так і соціологічних методів; найбільш значущі параметри повинні досліджуватися в першу чергу, що не виключає вивчення другорядних складових, які в деяких випадках можуть робити відчутний вплив на ринковий успіх послуги;

– етапи оцінки конкурентоспроможності послуги мають специфіку залежно від конкурентної ситуації на ринку, виду послуг, завдань оцінки, діяльності й стану підприємства, послуги якого оцінюються.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства являє собою порівняння його характеристик, властивостей чи видів послуг, що порівнюються з аналогічними показниками пріоритетних конкурентів (такими, які займають найкращі позиції на даному ринку) з метою визначення тих, які створюють переваги підприємства над конкурентами в транспортній сфері.

Алгоритм оцінювання конкурентоспроможності підприємства (рис. 1) складається з визначення мети оцінювання конкурентоспроможності підприємства, вибору підприємств-конкурентів, визначенню груп показників, що підлягають оцінюванню та їх розрахунок й висновку про рівень конкурентоспроможності оцінюваного підприємства [5, стр. 71].

Підвищення конкурентоспроможності являє собою процес змін, які потрібно мотивувати, стимулювати і генерувати. Ці зміни створюють позитивні установки й організаційну культуру, які сприяють, в свою чергу, як виживанню організації в агресивному зовнішньому середовищі, так і досягненню лідируючих позицій на ринку. Іноді виникають ситуації, при яких зміни повинні бути внесені ззовні, незважаючи на протидію або небажання частини працівників організації. Керівники програми в цих випадках повинні без вагань використовувати свою виконавчу владу, щоб розпочати введення змін.

Підвищення конкурентоспроможності являє собою процес змін, які потрібно мотивувати, стимулювати і генерувати. Ці зміни створюють позитивні

установки й організаційну культуру, які сприяють, в свою чергу, як виживанню організації в агресивному зовнішньому середовищі, так і досягненню лідируючих позицій на ринку. Іноді виникають ситуації, при яких зміни повинні бути внесені ззовні, незважаючи на протидію або небажання частини працівників організації. Керівники програми в цих випадках повинні без вагань використовувати свою виконавчу владу, щоб розпочати введення змін.

Рис. 1 Алгоритм оцінювання конкурентоспроможності підприємства

Індикаторами розробки та впровадження програми підвищення конкурентоспроможності для транспортного підприємства виступають:

- загострення конкуренції, що супроводжується втратою вже надбаних підприємством позицій на ринку транспортних послуг;
- уповільнення росту попиту на транспортні послуги, внаслідок чого виникає загроза скорочення ринкової частки підприємства;
- поява революційно нових технологій;
- зростання інтенсивності конкурентної боротьби, що робить неможливим для підприємства проникнення на нові географічні ринки;
- зниження рівня конкурентоспроможності послуг підприємства;
- збитковість або низька прибутковість функціонування підприємства, високий ризик банкрутства тощо.

Проведене дослідження теоретико-методичних аспектів забезпечення конкурентоспроможності транспортних підприємств у складі економічної сутності конкурентоспроможності підприємства; факторів і критеріїв конкурентоспроможності та методів оцінки конкурентоспроможності підприємства надають змогу провести оцінку конкурентоспроможності підприємства, визначити напрямки підвищення конкурентоспроможності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / С. М. Клименко, Т. В., Омеляненко, Д. О., Д.О.Барабась, О.С.Дуброва, А.В.Вакуленко - К.: КНЕУ, 2008-520 с.*
2. *Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т.В.Омеляненко, Д.О.Барабась, А.В.Вакуленко– К.: КНЕУ, 2006 – 272 с.*
3. *Зборовська Ю.Л. Підвищення конкурентоспроможності продукції – важлива умова нарощування експортного потенціалу // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – № 4(34). – С. 137-142.*
4. *Кныш М. И. Конкурентные стратегии: Учеб. пособие. – СПб.: Б. и.,*

2000. – 284 с.

5. Харченко Т. Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 2. — С. 71.

УДК 338.48:640.4

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Столярчук Валентина Миколаївна

к.т.н., доцент

Головко Ірина Анатоліївна

Студентка

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

м. Полтава, Україна

Анотація: Представлено, що Івано-Франківська область володіє значними природними та культурно-історичними спадщинами. Наведено найбільш розвинуті засоби розміщення в межах області. Розкрито територіальні відмінності між різними регіонами, що в свою чергу впливає на розвиток туристичних потоків та їх привабливість.

Ключові слова: готельне господарство, засоби розміщення, сучасні тенденції.

Готельне господарство є однією зі сфер, без якої неможлива туристична галузь. Готельний бізнес формує ринковий механізм господарювання, надходження коштів до бюджету, робочі місця різних категорій працівників. Зростання внутрішньої та іноземної туристичної активності створює необхідність для розміщення гостей, залежно від вподобань та платоспроможності. Це в свою чергу залежить від рівня туристичної привабливості території, розвитку туристичної галузі, зацікавленості з боку відвідувачів [1].

Івано-Франківська область володіє визначними природними та культурно-історичними спадщинами. Розвитком засобів розміщення у Івано-

Франківській області займалися такі вчені як: Н.П. Паньків, Н.П. Боднар, В.Ф. Доценко [3, 4].

Метою роботи є висвітлення сучасних тенденцій розвитку готельного господарства Івано-Франківської області, залежно від туристичних потреб.

Найбільш поширеними засобами розміщення станом на 2018-2019 роки у Івано-Франківській області були готелі, мотелі – 68,6 %; інші засоби розміщення – 31,4%. Нерозвиненою і досі залишається інфраструктура молодіжних баз, хостелів, особливо у гірській місцевості Карпат, які займають третину області.

Найбільша кількість засобів розміщення зосереджена в обласному центрі, як точки перетину основних транспортних шляхів і туристичних потоків. Нові готельні заклади виникають і цій зоні за рахунок доступного розташування та зручності міста.

У місті Яремче, яке є найвідомішим туристичним центром Івано-Франківської області основними тенденціями є розвиток об'єктів зеленого туризму, а також цікаві місцеві обряди, які привертають увагу мандрівників.

У Коломиї проводять значну реконструкцію 3 засобів розміщення, відреставрована центральна частина міста. Музей писанки занесено до Книги рекордів Гіннеса.

Територіальні аспекти Івано-Франківської області показали, що стан розвитку готельного господарства залежить від перспективи використання туристичних ресурсів регіону та інтенсивності туристичних потоків.

Недосконале законодавство, щодо управління та сертифікації готельних господарств призвело до появи засобів розміщення, які не є офіційно зареєстрованими та не входять до статистичної звітності.

Поліпшити ситуацію можливо за рахунок проведення організаційних заходів направлених на залучення додаткових інвестицій та підвищення ефективності роботи рекламно – інформаційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Діяльність колективних засобів розміщення Івано-Франківської області у 2018 році : статистичний бюлетень. Івано-Франківськ, 2019. 37 с.
2. Доценко В.Ф., Гукалова Т.В., Бондар Н.П., Арпуль О.В. Стан та перспективи розвитку готель-ного господарства в Івано-Франківській області. Географія та туризм. 2013. Вип. 26. С. 131–138.
3. Паньків Н.М., Лесик І.Й. Порівняльна характеристика сучасного стану готельних підприємств в розрізі адміністративних районів Львівської області. Вісник Львівського національного університету. Серія «Міжнародні відносини». 2018. Вип. 45. С. 339–345.

УДК 658.821:687.1

ПРИНЦИПИ, ФАКТОРИ, КРИТЕРІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ШВЕЙНИХ ВИРОБІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОЦІНКИ

Тернова Алла Станіславівна

к.т.н., доцент, завідувач кафедри

товарознавства,

експертизи та торговельного підприємництва

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного

торговельно-економічного університету

м. Вінниця, Україна

Анотація: Визначено принципи, виокремлено основні фактори (часу; якості товарів; масштабу виробництва; новизни товару; методу отримання інформації; умов експлуатації товару; ціноутворення; ринковий, збутовий та сервісний фактори), проаналізовано критерії конкурентоспроможності швейних виробів, розкрито проблеми та розглянуто етапи оцінки конкурентоспроможності швейних виробів.

Ключові слова: швейні вироби, конкурентоспроможність швейних виробів, принципи, фактори, критерії конкурентоспроможності швейних виробів.

При оцінці конкурентоспроможності товарів слід спиратися на сукупність принципів (вихідних положень), дотримання яких дозволяє підвищити точність оцінки, врахувати інтереси суб'єктів ринку, уніфікувати порядок дій, які становлять зміст процедури оцінки. Розрізняють наступні принципи оцінки конкурентоспроможності товарів: комплексність, відносність та соціальна адресність.

Принцип комплексності конкурентоспроможності товарів полягає у тому,

що при її оцінці має враховуватися сукупність критеріїв, які визначають особливості товарів-конкурентів.

В залежності від суб'єкта ринку (виробника, продавця, споживача) вибирається номенклатура групових та одиничних критеріїв. Оскільки носії інформації про якість (Технічні регламенти, стандарти, протоколи випробувань тощо) містять інформацію про технічні характеристики продукції, то ці характеристики слід трансформувати у споживчі показники якості. Зміна ряду критеріїв відбивається як на корисності, так і на вартості товару. Формування номенклатури критеріїв конкурентоспроможності забезпечує належну якість товару.

Принцип відносності конкурентоспроможності передбачає порівняльний характер її оцінки, при якій обрані критерії одного товару порівнюються із критеріями іншого товару, що прийняті за базові.

Будь-які товари повинні відповідати Закону «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [1]. Свідченням відповідності є сертифікат відповідності та / або декларація про відповідність.

Зовнішній тип ринку диктує вимоги до патентно-правових показників (патентний захист та патентна чистота продукції) й наявність штрих-коду на упаковці та маркуванні експортного товару; внутрішній – співставлення відповідних факторів та внутрішнього середовища, наприклад, можливість експлуатації одягу в умовах вологого тропічного клімату чи солевмісної атмосфери; національні особливості країни.

Принцип соціальної адресності товарів визначається ступенем задоволення потреб конкретних соціально орієнтованих сегментів споживачів. Так, одні й ті ж товари можуть володіти конкурентоспроможністю для певних споживачів та не володіти нею для інших. Наприклад, дорогий одяг провідних будинків моделей одягу привабливий для забезпечених споживачів і не є таким для малозабезпечених. Соціальна адресність цих товарів та їх конкурентоспроможність будуть неоднаковими.

До факторів конкурентоспроможності товарів слід відносити:

1. Фактор часу. Забезпечення конкурентоспроможності товарів за фактором часу здійснюється, виходячи із посилення «сьогоднішня гривня дорожча за завтрашню».

2. Фактор якості товарів, який проявляється не лише у поліпшенні показників якості, але й у збільшенні річної продуктивності (корисного ефекту) товару та зростанні витрат на експлуатацію й ремонт.

3. Фактор масштабу (обсягу) виробництва товару. За рахунок зростання масштабу виробництва можна знизити собівартість продукції і підвищити її якість.

4. Фактор новизни товару. Забезпечення конкурентоспроможності здійснюється, виходячи із задоволення нових потреб людини чи задоволення вже існуючих потреб принципово іншим способом.

5. Фактор методу отримання інформації. В процесі виробництва та споживання продукції слід користуватися одними й тими ж підходами та методами отримання інформації і виконання розрахунків, оскільки інакше у вихідну інформацію будуть привноситися різні за величиною похибки, а досліджувані зразки не можна буде порівняти.

6. Фактор умов експлуатації товару. Збереження якості залежить від правильної експлуатації товару, дотримання рекомендацій з догляду за товаром. Важливим фактором купівельних переваг є тривалість терміну експлуатації. При інших рівних умовах більш конкурентоспроможним товаром буде той, у якого кращі експлуатаційні властивості.

7. Фактор ціноутворення. Ціна визначає структуру виробництва, здійснює вирішальний вплив на рух матеріальних потоків, розподіл товарної маси, рівень добробуту. Вірно встановлена ціна, розумна цінова тактика, обґрунтована цінова стратегія складають необхідні компоненти успішної діяльності будь-якого підприємства.

8. Ринковий фактор. Необхідність у розгорнутій характеристиці ринкових можливостей виникає вже при освоєнні виробництва нової продукції, що

призначена для конкретного ринку. Ринковий фактор характеризується наступними критеріями: тип ринку, місткість, стабільність та перспективність, підготовленість ринку.

9. Збутовий фактор. Вдала конструкція й технологія виготовлення нового товару не забезпечують його конкурентоспроможності без ефективного збуту. Збутовий фактор характеризується рекламним забезпеченням, транспортабельністю товару та надійністю постачання.

10. Сервісний фактор діє на стадії передпродажного й післяпродажного обслуговування. До факторів передпродажного обслуговування відносяться: умови придбання товару та форма його оплати; демонстрація товару; підбір товару, виходячи із індивідуальних особливостей покупця; післяпродажного обслуговування – упаковка та доставка придбаних товарів; підгонка виробів по фігурі; хімічне чищення виробів тощо.

Основним критерієм конкурентоспроможності товарів виступає міра задоволення реальних потреб, що і обумовлює різну привабливість товарів-конкурентів для споживачів. Водночас безпосереднє вимірювання ступеня задоволення потреб неможливе через психофізіологічне сприйняття споживачами окремих товарів. Часом розрекламовані товари із невисокими споживними властивостями сприймаються споживачами більш доброзичливо, ніж нерекламовані товари з однаковими та навіть кращими споживними властивостями.

Тому для оцінки конкурентоспроможності використовуються непрямі критерії, які можна поділити на дві основні групи: споживчі та економічні.

Споживчі критерії конкурентоспроможності визначають споживчу цінність товарів та представлені двома основними характеристиками: якістю й асортиментом.

Привабливість якості товарів для споживачів в значній мірі забезпечує їх конкурентоспроможність. В той же час при оцінці якості виникають дві проблеми, від вирішення яких багато у чому залежить достовірність визначення конкурентоспроможності товарів.

Перша проблема полягає у тому, що окремі групи споживчих властивостей товарів, які становлять якість, нерівнозначні. Найбільшу значущість у більшості товарів має функціональне призначення, яке вирішально впливає на створення споживчих переваг та на безпеку й ергономічні властивості. Для виробничих споживачів більшу значимість та незамінність мають не ергономічні, а технологічні властивості. Значимість інших груп споживчих властивостей (естетичних, екологічних, надійності та соціального призначення) для різних товарів й сегментів споживачів, як правило, нижча раніше вказаних.

Друга проблема полягає у певній розбіжності оцінки якості товару, який проектується на етапі розробки, сформованої на етапі виробництва та перевіреної при остаточному контролі перед реалізацією із споживчою оцінкою якості. Розрив між реальною якістю і вимогами до неї споживачів суттєво впливає на споживчі переваги, а, значить, і на конкурентоспроможність. Складність полягає у тому, що споживач при оцінці якості товарів орієнтується в значній мірі не на регламентовані нормативними документами показники якості, а на власні смаки та уявлення про те, яким має бути товар. Причому іноді уявлення про товар у багатьох споживачів дуже поверхневі, на рівні в основному органолептичних показників, які не завжди досить повно та об'єктивно характеризують корисність товару для них.

Якість тісно пов'язана із іншим критерієм конкурентоспроможності – асортиментом. Більш того, цілий ряд показників якості одночасно застосовується для формування асортименту товарів. До числа таких показників відносяться органолептичні (зовнішній вигляд), іноді – конструкція (внутрішня будова) одягу. Асортиментна характеристика товару конкретної назви та/або товарної марки встановлюється за функціональним призначенням.

Відзначні ознаки між товарами різних асортиментних груп та назв також визначаються за допомогою показників якості й впливають на їх конкурентоспроможність. Говорячи про асортимент як критерій конкурентоспроможності, ми говоримо знову ж про якість. Однак об'єднання

цих двох основоположних характеристик товару було б помилковим, бо саме на рівні асортиментної характеристики зароджуються конкурентні відносини між товарами.

Велику роль асортименту як критерію конкурентоспроможності обумовлює підвищена значущість показників асортиментної ідентифікації (функціонального призначення, зовнішнього вигляду тощо). Асортиментна належність товару має найважливіше значення для прийняття рішення про його купівлю, особливо, якщо вона не імпульсивна, а заздалегідь запланована та служить засобом задоволення нагальних потреб. Наприклад, споживач, якому потрібен зимовий одяг (пальто), не купить літній (сорочку), навіть якщо його якість та ціна привабливі для нього.

Отже, за ступенем значущості такі критерії конкурентоспроможності, як асортимент та якість можуть бути рівнозначними, а у деяких випадках асортимент може виявитися найбільш вагомою характеристикою. Однак при наявності товарів-конкурентів одного виду споживач найчастіше віддає перевагу якості.

Важливим критерієм конкурентоспроможності є новизна моделі. Сучасні ринкові відносини вимагають постійного оновлення товарної пропозиції, тому дуже актуальною є проблема виробництва і випуску на ринок нових та/або модифікованих товарів, що багато у чому сприяє збалансованості попиту та пропозиції. Якщо споживча якість нового товару відповідає вимогам суб'єктів ринку (споживачів цього товару), то він завойовує міцне місце на ринку, будучи при цьому умовою збільшення місткості ринку шляхом залучення додаткових грошових вкладень із коштів, що знаходяться у споживачів.

Ще однією умовою забезпечення конкурентоспроможності товарів є формування іміджу товару, при цьому імідж підприємства переноситься і на його продукцію та проявляється через торговельну марку чи товарний знак.

В умовах ринкових відносин забезпеченню конкурентоспроможності сприяє інформаційне забезпечення товарів – повідомлення про товари цілеспрямовано переміщуються від виробника до споживача за допомогою

відповідних комунікацій.

Найважливішим економічним критерієм конкурентоспроможності товарів є ціна. Для різних категорій споживачів та груп товарів конкурентоспроможність забезпечується різними видами цін: закупівельними, реалізаційними та споживання.

Привабливість закупівельної ціни встановлюється у комплексі із основоположними характеристиками споживчої вартості. Так, низька закупівельна ціна товару за рахунок зниженої якості може виявитися неприйнятною для підприємства-виробника, який вибрав напрямок товарної політики на поліпшення якості. Найчастіше гнучка система знижок, які зменшують закупівельну ціну залежно від розміру товарної партії, забезпечує конкурентоспроможність товару, а також масовість його продажу.

Реалізаційна ціна впливає на конкурентоспроможність товарів безпосереднього використання, а також послуг. Доступність реалізаційної ціни створює споживчі переваги для індивідуальних споживачів товарів та послуг, які не вимагають додаткових витрат на використання за призначенням.

Потрібно мати на увазі, що досить часто індивідуальний споживач пов'язує ціну реалізації із основоположними характеристиками товару, особливо з якістю. У багатьох споживачів високі ціни на товар асоціюються із високою якістю. Однак це не завжди правильно, оскільки ціна реалізації визначається такими факторами, як закупівельна ціна, транспортні витрати, витрати на зберігання, витрати обігу, торгові націнки тощо. Від їх розміру й буде залежати ціна.

Ціна споживання визначається ціною реалізації та витратами на експлуатаційні витрати: транспортування, монтаж, наладку, технічну допомогу в обслуговуванні, зберігання, догляд за товарами, енерговитрати, ремонт, а також на сплату податків та зборів, страхування й утилізацію. Ціна споживання товарів значною мірою залежить від вартості операцій із післяпродажного обслуговування та витрат на експлуатацію. При цьому низьку ціну споживання можна буде визначити ще на етапі проектування й розробки продукції за

рахунок удосконалення її конструкції та технічного рівня якості. Витрати на підвищення якості, як правило, збільшують реалізаційну ціну, однак завдяки скороченню експлуатаційних й інших витрат ціна споживання може знизитись.

Під конкурентоспроможністю продукції швейної галузі можна розуміти її здатність відповідати вимогам даного ринку у конкретний часовий період.

В оцінці конкурентоспроможності швейних виробів зацікавлені різні суб'єкти ринку – підприємства-виробники, торгові фірми, підприємства сфери послуг, споживчі організації. В решті решт, конкурентоспроможність оцінює споживач, вибираючи з ряду аналогів виріб, який більше відповідає його потребам [2].

Оцінка конкурентоспроможності швейних виробів доцільна у просторово-часовому проміжку, тому одним із найважливіших методів управління конкурентоспроможністю є моніторинг життєвого циклу товарів.

Під життєвим циклом швейного виробу розуміються циклічні зміни у часі, обсягах й тривалості виробництва, коли будь-який виріб витісняється із ринку іншим, більш досконалим чи більш дешевим.

Життєвий цикл продукції швейної галузі включає у себе наступні стадії: входження у ринок (період появи нового виробу на ринку збуту, коли обсяг його реалізації незначний); зростання конкурентоспроможності (період підвищення популярності та зростання попиту на вироби даного виду); настання зрілості і стабільності попиту (конкурентоспроможності) (стадія досягнення виробом найбільшого рівня конкурентоспроможності та збереження даного рівня протягом певного часу); падіння конкурентоспроможності (спад) (стадія істотного падіння рівня попиту, пов'язана із появою товару-аналога, більш привабливого для споживачів).

Незначна довжина життєвого циклу швейних виробів ще раз підтверджує, що однією із найважливіших складових конкурентного успіху товару в швейній галузі стала швидкість.

Словосполучення «fast fashion» міцно увійшло у мовний ужиток [3]. В основу концепції «fast fashion» (з англ. «швидка мода»), яка швидко

розвивається, покладена проста, але дуже актуальна ідея – пропонувати товар у момент максимальної популярності модної тенденції за доступною ціною. Ключовий елемент цієї стратегії – це купівельний азіотаж, який виникає внаслідок обмеженого тиражу недорогих версій «останнього крику моди». Сьогодні «швидка мода» та її технології проникли на всі без винятку ринки.

Для підприємства важливо першим вловити у споживачі намічену модну тенденцію, і чим більше підприємство, тим більше вона залежить від думки масового споживача. Для підприємств, які спеціалізуються в області виробництва ексклюзивних товарів, дуже важливим є індивідуальний підхід, велику цінність має авторство та оригінальність.

Етап виведення товару на ринок характеризується невеликою кількістю конкурентів. Тому потрібно вивчити товари-конкуренти, їх переваги й недоліки, свої можливості тощо.

На етапі зростання конкурентоспроможності зростає й кількість конкурентів, тому слід підтримати товар, використовуючи рекламу та приділивши увагу сфері сервісу і т. д.

На третьому й четвертому етапах, для яких характерна велика кількість конкурентів, слід розібратися у причинах стабілізації й подальшого падіння рівня конкурентоспроможності виробів, а також переходити до виробництва нових товарів, які є більш привабливі для споживачів конкретного сегменту.

Кожному етапу життєвого циклу відповідає своя ціна, бо на кожному з них з'являються нові споживчі сегменти із різною ціновою чутливістю.

Характеристики, що використовуються при оцінці конкурентоспроможності, можуть бути якісними (відповідність товару моді, відсутність чи наявність дефекту тощо) й кількісними (багатофункціональність і т. д.).

Показники якості, що використовуються при оцінці конкурентоспроможності швейних виробів, можна поділити за кількістю властивостей на одиничні та комплексні; за формою представлення даних – на абсолютні і відносні; за видом властивостей – призначення, ергономічні,

надійності, безпеки, екологічні, естетичні.

Питання оцінки конкурентоспроможності надзвичайно важливі й актуальні у сучасних умовах ринку, який динамічно змінюється, для підприємств різного типу та спеціалізації. Оцінювати конкурентоспроможність можна на стадії проектування нової продукції, її виробництва та реалізації.

Таким чином, на виробника конкурентоспроможного товару покладається велика відповідальність. Для того, щоб товар був конкурентоспроможний, слід: домогтися відмінності виробів підприємства в очах покупців від моделей конкурентів на основі колекційного підходу; своєчасно вилучити економічно неефективний товар із виробничої та збутової програм підприємства; знайти вихід на нові ринки як зі старими, так і з новими товарами; здійснювати модифікацію товарів відповідно до нових смаків та потреб покупців; регулярно розвивати та удосконалювати систему сервісного обслуговування реалізованих товарів й систему стимулювання збуту у цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII із змінами і доповненнями. Станом на 03.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>
2. Лифиц И.М. Конкурентоспособность товаров и услуг : учеб. пособ. Москва : Высшее образование; Юрайт-Издат, 2009. 406 с.
3. Fast fashion. URL: en.wikipedia.org.

**ЗАРАЗНИЙ ВУЗЛИКОВИЙ ДЕРМАТИТ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ
ХУДОБИ – ЕМЕРДЖЕНТНА ТРАНСКОРДОННА
ІНФЕКЦІЙНА ХВОРОБА**

Тітаренко Олена Вікторівна

к.вет.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Анотація: викладено аспекти актуальної проблеми заразного вузликового (нодулярного) дерматиту великої рогатої худоби як емерджентного транскордонного захворювання та перспектива розробки нових й удосконалення існуючих заходів щодо контролю цього захворювання згідно сучасних вимог біобезпеки та біозахисту й міжнародних стандартів та недопущення його епізоотій в Україні.

Ключові слова: транскордонні інфекції, нодулярний дерматит, велика рогата худоба.

Транскордонні інфекції становлять загрозу непередбачуваного поширення серед свійських і диких тварин, що може спричинити значні економічні збитки та негативні соціальні наслідки [1, с. 15].

Транскордонні інфекційні захворювання тварин (transboundary animal diseases) – це особливо небезпечні хвороби, що характеризуються високою контагіозністю та високою ймовірністю занесення на території сусідніх країн і поширення серед сприйнятливого поголів'я [1, с. 12].

Транскордонні хвороби викликають високу захворюваність і смертність чутливих популяцій тварин, являють постійну загрозу благополуччю тваринництва [2, с. 118].

В свою чергу, транскордонні інфекції тварин можуть бути

емерджентними - новими інфекціями, що, зокрема, є відомими інфекціями, але поширеними в нових географічних зонах або популяціях [2, с. 118].

До транскордонних інфекцій відносять численні захворювання, зумовлені вірусами та бактеріями, що заносяться з імпортованими продуктами тваринництва, імпортованими тваринами, або поширюються через дику фауну [1, с. 12].

Термін транскордонні інфекції вперше був використаний в документах Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) щодо таких нозологічних одиниць, як губкоподібна енцефалопатія (BSE) й атипова пневмонія (SARS) [1, с. 12].

Емерджентним транскордонним захворюванням також є заразний вузликовий (нодулярний) дерматит великої рогатої худоби [3, с. 23].

Заразний вузликовий дерматит (ЗВД) великої рогатої худоби (нодулярний дерматит, вузликова екзантема, *Dermatitis nodulares*, *Lumpy skin disease*) – контагіозне інфекційне захворювання, що характеризується гарячкою, ураженням лімфатичної системи, набряками підшкірної клітковини та внутрішніх органів, утворенням у шкірі вузлів (горбочків), ураженням очей та слизових оболонок органів дихання, розмноження й травлення [4].

Хворіє велика рогата худоба, буйволи та деякі види диких жуйних тварин. Джерелом збудника інфекції є хворі тварини, основний шлях передачі механічний - членистоногими комахами, зокрема кровососами - комарами, москітами [5], мухами жигалками (*Stomoxys calcitrans*) тощо [4].

Нодулярний дерматит віднесений до особливо небезпечних інфекцій великої рогатої худоби [4]. Хвороба внесена до списку Міжнародного епізоотичного бюро (МЕБ) та підлягає обов'язковій нотифікації [6].

ЗВД спричиняє значні економічні втрати через зниження молочної продуктивності, тимчасову або постійну неплідність, стерильність бугаїв-плідників, ураження шкіри, а також загибель хворих тварин унаслідок секундарних інфекцій. Специфічні методи лікування хвороби не розроблені [4].

Збудником нодулярного дерматиту є ДНК-вмісний вірус групи Neethling з

роду *Capripoxvirus*, родини *Poxviridae* [4].

Від хворих тварин вірус виділяється зі слиною, виділеннями з очей та носу, сечею, молоком, кров'ю, спермою, зі шматочками ураженої шкіри [4].

Вірус зберігає життєздатність в ураженій шкірі не менше 33 днів, в слині - до 11 днів, в крові, сечі, молоці, спермі, виділеннях з носової порожнини та очей, слизових оболонках та нутроцях інфікованих тварин - до 4 днів [4].

Збудник нодулярного дерматиту стійкий до трикратного заморожування, але інактивується за температури 55° С впродовж 2 годин, за 60° С - впродовж 30 хвилин, при 4 °С вірус зберігає активність впродовж півроку [4].

Вірус чутливий до 20 % розчину ефіру, хлороформу, 1 % формаліну, 2 % фенолу, 2-3 % гіпохлориту натрію, а також дезінфектантів на основі четвертинних амонієвих сполук [4].

Зважаючи на високу контагіозність і транскордонність нодулярного дерматиту, його значне поширення з країн Африканського континенту спочатку до Близького Сходу, а потім через Туреччину до країн континентальної Європи, існує реальна загроза потрапляння збудника захворювання на територію України з сусідніх держав [3, с. 30].

ЗВД зареєстровано на території сусідньої Російської Федерації [7].

Діагноз на нодулярний дерматит вважається встановленим за наявності клінічних ознак захворювання, характерних патологоанатомічних змін та виявлення збудника (у тому числі антигену або нуклеїнової кислоти) або антитіл до вірусу ЗВД за результатами лабораторних досліджень. Після підтвердження діагнозу в епізоотичному вогнищі встановлюють карантин [4].

У епізоотичному вогнищі всі тварини сприйнятливих видів із клінічними ознаками ЗВД мають бути невідкладно піддані умертвінню на місці (знищені). Забиті та загиблі тварини повинні бути спалені, а рештки закопані у визначеному рішенні Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії (ДНПК) місці [4].

Усі тварини сприйнятливих видів в епізоотичному вогнищі, що не мають клінічних ознак, підлягають обов'язковому щепленню відповідно до рішення

ДНПК [4].

У неблагополучних щодо ЗВД країнах світу основним профілактичним заходом є вакцинація сприйнятливого поголів'я й застосування репелентів та інсектицидів для захисту тварин від нападів комах [7].

В таких країнах для профілактики нодулярного дерматиту застосовують такі вакцини із атенуйованих штамів вірусу віспи овець і кіз: 1) Jovivas, на основі атенуйованого штаму RM-65 вірусу віспи овець (виробник — Jovac, Ізраїль). Ефективна в 10-разовій дозі, що передбачена для вівці; 2) LSD Vaccine, на основі атенуйованого штаму RM-65 вірусу віспи овець (виробник — Abic-Phibro, Ізраїль), 10-разова доза вівці; 3) Roxvac™, з атенуйованого штаму Vakirköy вірусу віспи вівці (виробник — Vetel Animal Health Products, Туреччина). Ефективна за умов збільшення дози вівці в 3–4 рази; 4) вакцина SPPV, з атенуйованого штаму Romanian вірусу віспи овець (виробник — Saudi Arabian Veterinary and Vaccine Institute, Саудівська Аравія) [3, с. 28].

В Україні та інших країнах світу відбувається постійне накопичення й удосконалення установами ветеринарної медицини досвіду щодо контролю транскордонних хвороб відповідно до сучасних вимог біобезпеки та біозахисту та міжнародних стандартів [1, с. 15].

Тому перспективним актуальним питанням на сьогодні залишається подальша розробка нових та удосконалення існуючих заходів щодо контролю заразного вузликового дерматиту та недопущення його епізоотій в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стегній Б.Т. Транскордонні інфекційні хвороби тварин: міжнародний досвід моніторингу, прогнозування, реагування та науковий супровід проблеми в Україні / Б.Т. Стегній, А.П. Герілович, Р.О. Кучерявенко, І.Ю. Бісюк // Ветеринарна медицина. - 2013. - Випуск 97. - С. 12 -15. [Електронний ресурс]: / Режим доступу до статті: http://www.jvm.kharkov.ua/sbornik/97/1_1.pdf

2. Клестова З.С. Емерджентні вірусні захворювання тварин та прогнозування біоризиків // Ветеринарна біотехнологія. - 2016. - № 29. - С. 117-

131. [Електронний ресурс]: / Режим доступу до статті:
<http://vetbiotech.kiev.ua/volumes/JRN29/15.pdf>

3. Стегній Б.Т. До проблеми нодулярного дерматиту великої рогатої худоби / Б.Т. Стегній, О.М. Корнейков, О.В. Прохорятова, А.П. Герілович // Вісник аграрної науки. – 2017. - Березень. - С. 23-30. [Електронний ресурс]: / Режим доступу до статті:
<https://agrovisnyk.com/index.php/agrovisnyk/article/view/455>

4. Інструкція щодо профілактики та боротьби із заразним вузликовим дерматитом великої рогатої худоби. – 2017. [Електронний ресурс]: / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0535-17#Text>

5. Chihota C.M. Mechanical transmission of lumpy skin disease virus by *Aedes aegypti* (Diptera: Culicidae) / C.M. Chihota, L.F. Rennie, R.P. Kitching, P.S. Mellor // *Epidemiol. Infect.* — 2001. — V. 126, № 2. — P. 317–321. [Електронний ресурс]: / Режим доступу до статті: [https:// DOI: 10.1017/s0950268801005179](https://doi.org/10.1017/s0950268801005179)

6. Епізоотична ситуація [Електронний ресурс]: / Режим доступу: <https://dpss.gov.ua/bezpechnist-harchovih-produktiv-ta-veterinarna-medicina/epizootichna-situaciya/epizootichna-situaciya>

7. Заразний вузликовий дерматит великої рогатої худоби (нодулярний дерматит) [Електронний ресурс]: / Режим доступу: <http://udpss.sumy.ua/index.php/kontakty/18-holovna/335-vet-10-11-2017>

ВПЛИВ COVID-19 НА НЕРВОВУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ

Товажнянська Олена Леонідівна

д.мед.н., професор

Марковська Олена Володимирівна

к.мед.н, доцент

Слищенко Руслан Віталійович

Лисенко Катерина Євгеніївна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: у даній статті ми розглянемо, які бувають причини виникнення гострих цереброваскулярних захворювань у зв'язку з перенесеним інфекційним захворюванням COVID-19 та механізми дії самого вірусу на нервову систему, також будуть приведені статистичні дані.

Ключові слова: COVID-19, нервова система, інсульт, ендотеліальна дисфункція, коагуляційна система крові.

Гострі порушення мозкового кровообігу (ГПМК) залишаються найважливішою медико-соціальною проблемою, що зумовлено їх високою часткою в структурі захворюваності і смертності населення, значними показниками тимчасових трудових втрат і первинної інвалідності.

За даними статистики ВООЗ інсульт як причина смерті знаходиться на другому місці після гострих захворювань серця. У загальносвітових масштабах поширеність інсульту складає на кожні 100 тисяч населення від 100 до 300 випадків, тобто близько 6 млн випадків на рік. Щорічно в Україні трапляється понад 111 тисяч нових випадків інсульту. 50% людей помирає протягом першого року після хвороби[1].

Основними факторами ризику ГПМК є артеріальна гіпертензія, цукровий діабет, порушення серцевого ритму, а у зв'язку з останніми обставинами, яка склалася в нашій країні та у світі, до цих факторів приєдналася коронавірусна інфекція COVID-19. За даними дослідження у Китаї з 214 пацієнтів, з підтвердженим COVID-19, гострі цереброваскулярні захворювання з ускладненнями спостерігались у 5,7% [2].

Вчені висловили різні гіпотези причин розвитку неврологічних захворювань на фоні COVID-19.

Головною причиною розвитку ішемічного інсульту після COVID-19 вважають коагулопатію. Багаточисленні дослідження свідчать про збільшення частоти розвитку як артеріальних, так і венозних тромбозів, в тому числі судин головного мозку, у хворих, що перенесли COVID-19. У пацієнтів у крові було виявлено підвищений вміст D-димеру, феритину і фібриногену, що обумовлює гіперкоагуляцію. Це пояснює підвищення частоти виникнення інсультів у пацієнтів молодого віку без попередніх факторів ризику інсультів [3]. Також є теорія про “імунотромбоз”, який описує взаємодію між імунною і коагуляційною системами людини. Потрапляння вірусного патогену в організм викликає активацію вродженої імунної системи. Активація внутрішньосудинного тканинного фактору, клітин вродженого імунітету, тромбоцитів, ендотеліальних клітин і звільнення позаклітинних нейтрофілів можуть активувати контактний шлях коагуляції. Активація моноцитів та ендотеліальних клітин, що веде до вивільнення цитокінів та розвитку системної запальної реакції, поряд з експресією тканинного фактора і секрецією фактора фон Віллебранда може призвести до виникнення синдрому дисемінованого внутрішньосудинного згортання крові [4].

Роль надмірного вивільнення цитокінів була визначена у дослідженні REGARDS, яке продемонструвало зв'язок між високим рівнем в крові ІЛ-6 та ризиком розвитку інсульту незалежно від інших факторів ризику останнього. Також було висловлено припущення, що ІЛ-6 може грати ключову роль в розвитку цереброваскулярної патології у пацієнтів з COVID-19[5].

Зв'язування вірусу Sars-Cov-2 з рецепторами АПФ призводить до порушення ауторегуляції судин головного мозку та стану церебрального кровотоку, й підвищення артеріального тиску, що в сукупності може викликати розвиток інсульту будь-якого типу: геморагічного із розривом стінки судини, або ішемічного внаслідок гострої гіпоксії головного мозку [6].

Описані 12 випадків хворих на інфекцію COVID-19, у яких виникли гострі порушення мозкового кровообігу. Дослідження було проведене в академічному медичному центрі в м. Х'юстон, штат Техас, США з 1 березня по 10 травня 2020 р. У 10 – було діагностовано ішемічний інсульт, з яких у 1 була геморагічна трансформація, а у 2 - внутрішньомозковий крововилив. У переважної більшості хворих неврологічні симптоми з'явилися на сьомий день після респіраторних синдромів та лихоманки. У більшості пацієнтів були визначені підвищення маркерів запалення, рівнів D-димеру і ІЛ-6.

Враховуючи тісний зв'язок ГПМК з основними патологічними порушеннями, які супроводжують інфекцію COVID-19, обов'язковим є скринінг стану коагуляційної системи крові (D-димеру, феритину, фібриногену) та маркерів запалення (С-реактивного протеїну та інтерлейкінів) у постковідному періоді. Це необхідно задля профілактики розвитку ГПМК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_519.html

1. Mao L, Jin H, Wang M, Hu Y, Chen S, He Q, et al. Neurologic Manifestations of Hospitalized Patients With Coronavirus Disease 2019 in Wuhan, China. JAMA Neurol. 2020 Apr 10; e201127.

2. Tang N, Li D, Wang X, Sun Z. Abnormal coagulation parameters are associated with poor prognosis in patients with novel coronavirus pneumonia. J Thromb Haemost. 2020 Apr; 18 (4): 844 7. pmid:<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32073213/>

3. Han H, Yang L, Liu R, Liu F, Wu KL, Li J, et al. Prominent changes in

blood coagulation of patients with SARS-CoV-2 infection. *Clin Chem Lab Med*. 2020 Mar; 0 (0): / j / cclm.ahead-of-print / cclm-2020-0188 / cclm-2020-0188.xml. pmid: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32172226/>

4. Reddy ST, Garg T, Shah C, Nascimento FA, Imran R., Kan P., Bowry R., Gonzales N., Barreto A., Kumar A., Volpi J., Misra V., Chiu D., Gadhia R., Savitz SI Cerebrovascular Disease in Patients with COVID-19: A Review of the Literature and Case Series. *Case Rep Neurol* 2020; 12: 199-209 pmid: <https://www.karger.com/Article/FullText/508958>

5. Jenny NS, Callas PW, Judd SE, McClure LA, Kissela B, Zakai NA, et al. Inflammatory cytokines and ischemic stroke risk: the REGARDS cohort. *Neurology*. 2019 May; 92 (20): e2375-84. pmid: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31004072/>

6. Sharifi-Razavi A, Karimi N, Rouhani N. COVID-19 and intracerebral haemorrhage: causative or coincidental? *New Microbes New Infect*. 2020 Mar 27; 35: 100669. pmid: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32322398/>

УДК 61.616-091

**ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УРАЖЕННЯ
МІОКАРДУ ПРИ COVID-19**

Узбек Тетяна Степанівна

ас. каф. патологічної анатомії
судової медицини та гістології

Скоробогач Стелла Сергіївна

студентка

Донецького національного медичного університету

г.Лиман, Україна

Анотація: Патологічна анатомія, патогенез та морфогенез проявів та ускладнень COVID-19 залишаються недостатньо вивченими. Найбільш повна інформація о структурних ураженнях органів при новій коронавірусній інфекції може бути отримана в результаті патологоанатомічних розтинів. Мета дослідження: Використовуючи дані літератури вивчити патоморфологічні зміни в міокарді у хворих з COVID-19. Матеріали і методи: Були досліджені літературні дані 257 аутопсій пацієнтів з ушкодженням міокарду при COVID-19 за останні 2 роки в електронних базах Medline і PubMed.

Ключові слова: COVID-19, цитокінний шторм, міокард, патологічні зміни, кардіоміоцити

В міокарді характерні дифузні гіпоксичні, метаболічні, можливо, асоційовані з SARS-COV-2 і цитокінним штормом поразки, а також виражене повнокров'я мікроциркуляторного русла із складжаними еритроцитів і фібриновими тромбами, різної величини ішемічні ушкодження, рідше - васкуліт, петехіальні та зливні крововиливи в міжшлуночкової перетенці і міокарді. При COVID-19 "цитокінний шторм", викликаний неконтрольованою і дисфункціональною імунною відповіддю Т-хелперами 1-го і 2-го типу,

призводить до безперервної активації і проліферації різних цитокінів (IL - 1, IL - 6, IL - 12, TNF α , IFN α , IFN β , IFN γ , хемокіни - IL - 8, MCP - 1, RANTES та ін.), які викликають апоптоз і некроз клітин міокарду [1].

Вторинне ушкодження у пацієнтів з важкою течією COVID-19 пов'язано з безпосереднім ушкодженням вірусом кардіоміоцитів, генералізованим запаленням, виражається тенденцією до зростання сTnI паралельно зі збільшенням запальних біомаркерів (інтерлейкин-6, D-димер, ферритин і ЛДГ). F. Zhou і співавт. [2, с. 1054-1062] показали, що частота підвищення сTnI була значно вища серед хворих, що не вижили, і це стало предиктором внутрішньолікарняної смерті (відношення шансів 80,07; 95% ДИ 10,34-620,36; $p < 0,0001$) [3, с. 1-20]. В результатах [4] відзначалося динамічне збільшення сTnI в групі тих, що не вижили з найбільш різким збільшенням його концентрації після 16-го дня від початку захворювання і максимальним значенням на 22-й день. Примітно, що середній час до смерті від появи симптомів складав 18,5 дні (межквартильний період, діапазон 15-20 днів). Аналогічно рівень NT - proBNP $> 88,64$ пк/мл у пацієнтів з важкою течією COVID - 19 є незалежним чинником, що підвищує внутрішньогоспітальну летальність [5, с.83].

Клініко-лабораторні характеристики досліджуваної групи пацієнтів підтверджуються результатами аутопсії, при якій були виявлені характерні патологічні зміни макроанатомії серця (маса, розміри, товщина стінок, наявність крововиливу в міжшлуночкової перетинці) і структури кардіоміоцитів (фрагментації, набряк, розпад кардіоміоцитів). Вдалося зафіксувати ділянку міокарду з хвилеподібними деформаціями кардіоміоцитів, які могли бути морфологічною причиною розвитку порушень ритму і раптової смерті [6, с. 43-46].

Висновки: Ураження серця при COVID-19 це одно з основних ускладнень яке негативно впливає на прогноз і перебіг захворювання і вимагає негайної діагностики і лікування. Цитокіновий шторм викликає зрештою апоптоз і некроз клітин міокарду. Вторинне ушкодження призводить до збільшення запальних біомаркерів, що грає роль в результаті захворювання і схильності до

летальності через пошкодження міокарду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Elevated Troponin in Patients With Coronavirus Disease 2019: Possible Mechanisms (Gregorio Tersalvi, Marco Vicenzi, Davide Calabretta, Luigi Biasco, Giovanni Pedrazzini, Dario Winterton, 2020)

2. Zhou F. et al. Clinical course and risk factors for mortality of adult inpatients with COVID-19 in Wuhan, China: a retrospective cohort study // *Lancet*. 2020. Vol. 395, N 10 229. P. 1054–1062.

3. Russian Society of Cardiology. Guidelines for the diagnosis and treatment of circulatory diseases in the context of the COVID-19 pandemic. *Rossiyskiy kardiologicheskiy zhurnal [Russian Journal of Cardiology]*. 2020: 25 (3): 1–20. (in Russian)

4. Lippi G., Lavie C.J., Sanchis-Gomar F. Cardiac troponin I in patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19): evidence from a meta-analysis // *Prog. Cardio- vasc. Dis.* 2020 Mar.

5. Gao L. et al. Prognostic value of NT-proBNP in patients with severe COVID-19 // *Respir. Res.* 2020. Vol. 21, N 1. P. 83.

6. Смирнов В.П., Паньшева И.А. Патоморфология кардиомиоцитов при внезапной кардиальной смерти // *Медицина: вызовы сегодняшнего дня : материалы III Международной научной конференции*. Москва : Буки- Веди, 2016. С. 43–46.

**ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТУДЕНТА**

Чекмарева Наталья Григорьевна

канд. наук по физ. воспитанию и спорту, доцент

Савенкова Елена Владимировна

ст. преподаватель

Максимов Андрей Вячеславович

ст. преподаватель

Национальная металлургическая Академия Украины

г. Днепр, Украина

Агалаков Вячеслав Сергеевич

преподаватель

Днепровский национальный университет

им. О. Гончара

г. Днепр, Украина

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы здоровья и профессиональной компетентности будущих специалистов, выпускаемых заведениями высшего образования (ЗВО) Украины. Показана роль физического воспитания и образования, реализация задач и целей физического воспитания в ЗВО для формирования здорового образа жизни студента. Описано здоровье человека, здоровый способ жизни, актуальность и его составляющие.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, здоровый образ жизни, заведения высшего образования, студенты.

Актуальность работы. Начало XXI века характеризуется криогенной нестабильностью национальной экономики, изменением роли человека в сфере общественного производства, социализации экономики и активизации ее

государственного регулирования.

Одним из приоритетных направлений социальной политики Украины является внедрение системы здорового образа жизни молодежи. Реализация этого направления является составляющей развития национальной физической культуры, актуализации физического воспитания, физкультурно-оздоровительной работы, формирования физического, психического, социального и духовного здоровья молодежи.

На сегодняшний день остро стоит вопрос о профессиональной компетентности и здоровье будущих специалистов, выпускаемых ЗВО Украины. Поэтому заведения высшего образования пытаются популяризировать и заинтересовывать студентов занятиями физической культурой и спортом.

Физическая культура представляет собой общественное явление, тесно связанное с экономикой, культурой, здравоохранением, общественно-политическим строем. Физическая культура и физическое воспитание является одной из необходимых составляющих правильного развития личности студента и составляет органическую часть всего образовательного процесса ЗВО. Спортивная подготовка очень важна в воспитании молодого поколения для обеспечения их здорового будущего.

Целью физического воспитания и образования в заведениях высшего образования Украины является сохранение и укрепление здоровья молодежи, формирование у студентов сознательного и активного отношения к физической культуре.

Методы исследования. В работе использовались общепринятые методы исследования, которые включали в себя изучение и обобщение литературных источников, анализ и синтез, индукцию и дедукцию.

Результаты исследования. Здоровый образ жизни рассматривается как некая эталонная модель, система общих условий, предписаний, мероприятий, продукт коллективного творчества. Учитывая снижение уровня жизни, ухудшение экологических условий, сокращение медицинских и социальных

государственных программ на первый план выдвигаются проблемы физического здоровья современной молодежи.

Физическое воспитание в ЗВО реализует различные задачи: создает условия для реализации принципов здорового образа жизни, помогает студентам усваивать эти принципы и навыки, воспитывает необходимость в регулярных занятиях физической культурой и спортом, сохраняет и укрепляет здоровье студентов. Физическое воспитание популяризирует спорт, формирует у молодежи осознанную потребность в занятиях физическими упражнениями, приобщает студентов к этим занятиям, повышает уровень информированности молодежи по вопросам сохранения и укрепления здоровья посредством действующей информационной и образовательной системы вуза [1].

Здоровье человека – это очень сложный феномен общечеловеческого и индивидуального бытия. Сегодня не существует сомнений, что оно комплексное, так как зависит от взаимодействия многих сложных факторов физического и психического, социального и индивидуального порядка, а нередко и философских качеств человека [2].

Здоровый образ жизни (ЗОЖ) – образ жизни человека, направленный на сохранение здоровья, профилактику болезней и укрепление человеческого организма в целом.

Актуальность ЗОЖ вызвана возрастанием и изменением характера нагрузок на организм человека в связи с усложнением общественной жизни, увеличением рисков техногенного, экологического, психологического, политического и военного характеров, провоцирующих негативные сдвиги в состоянии здоровья нации [3].

Здоровый образ жизни студентов – это совокупность ценностных берегающих здоровье ориентаций и установок, привычек, режима, ритма и темпа жизни, направленных на оптимальное сохранение, укрепление, формирование, воспроизводства здоровья в процессе обучения и воспитания, общения, труда, отдыха и передача его будущим поколениям.

К составляющим здорового образа жизни студентов относятся:

правильно организованный режим дня (в частности, труда, отдыха и полноценного сна), соответствующий индивидуальному суточному биоритму каждого студента, двигательная активность (систематические занятия любыми видами спорта, статистической и ритмической гимнастикой, ходьбой или оздоровительным бегом), рационально выстроенное питание, умение устранять нервное напряжение при помощи мышечного расслабления (различные аутогенные тренировки), отказ от любых имеющихся вредных привычек [2]. В процессе занятий физическими упражнениями студенты воспитывают в себе стойкость, выдержку, способность управлять своими действиями и эмоциональным состоянием, что характерно для здорового человека.

Глубокий анализ физической культуры дает понять то, что она имеет большие потенциальные возможности в формировании всесторонне развитой личности. Однако в реальной физкультурной практике эти возможности используются далеко не полностью.

При формировании здорового образа жизни будущего специалиста должно осуществляться его развитие с учетом его личного отношения к содержанию занятий, усвоение норм и способов деятельности. Физическая культура является средством формирования здорового образа жизни только в том случае, если она является любимым занятием каждого студента. Итак, в заключении можно сказать, что физическое воспитание в заведениях высшего образования – это сложный педагогический процесс, целью которого является формирование физической культуры личности, способной самостоятельно организовывать и вести здоровый образ жизни. Это единственная учебная дисциплина, которая учит студентов сохранять и укреплять свое здоровье, повышать уровень физической подготовленности, развивать и совершенствовать жизненно важные физические качества, двигательные умения и навыки [4]. Всестороннее развитие личности, то есть развитие физических и духовных сил, творческих способностей является важнейшей задачей высшей школы. Перед ЗВО стоит важная задача приобщения студентов к систематическим занятиям физическими упражнениями, повышение

работоспособности, улучшение их подготовки к профессиональной деятельности, формирование двигательной активности и устойчивой привычки к занятиям физической культурой [5].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Виленский М.Я. Физическая культура и здоровый образ жизни студента: Учебное пособие / М.Я. Виленский, А.Г. Горшков. – М.: КНОРУС, 2012. – 158 с.
2. Николаев П.П., Белова Ю.В. Мотивация студентов к здоровому образу жизни // Актуальные направления фундаментальных и прикладных исследований: материалы II Международной научно-практ. конференции, 10-11 окт. 2013, Москва. – С.60 – 63.
3. Шухатович В. Р. Здоровый образ жизни // Энциклопедия социологии. – Мн.: Книжный Дом, 2003.
4. Бондин В.И. Здоровьесберегающие технологии в системе высшего педагогического образования [Текст] / В.И. Бондин // Теория и практика физической культуры, 2007. – №10. – С. 151–184.
5. Пискайкина М.Н., Николаев П.П. Решение проблем формирования личности студентов в процессе физического воспитания и пути их решения // Известия Института систем управления СГЭУ. – 2011. – № 1(2). – С. 17–20.

УДК 004.94

**АВТОМАТИЗОВАНА ПІДСИСТЕМА ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА
АНАЛІЗУ ПЛАНУ БУДІВЛІ ЗГІДНО НОРМ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ**

Чернецький Ярослав Сергійович

студент

Ліхоузова Тетяна Анатоліївна

к.т.н., доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Анотація. Запропоновано систему для автоматизації перевірки споруд на пожежну безпеку на основі проектної документації. Запропонований програмний додаток може використовуватись як на етапі проектування будівлі, так і на етапі прийняття в експлуатацію.

Ключові слова: пожежна безпека, системи проектування, аналіз зображень.

Вступ. Кожного дня в Україні стається десятки, а то й сотні пожеж в житлових та нежитлових приміщеннях. Кожна з них в тій чи іншій мірі завдає шкоди самій будівлі, несе матеріальні збитки, а також створює загрозу людському життю. Часто наслідки пожежі посилюються через недотриманням норм пожежної безпеки, яких можна було б уникнути, виконавши кілька простих вимог. Пожежа може виникнути в силу великої кількості різноманітних обставин, які неможливо передбачити, проте можна підготувати засоби для боротьби з нею.

Мета роботи — підвищення пожежної безпеки на етапі проектування будівель. Запропонований програмний додаток покликаний допомогти відповідальним за пожежну безпеку особам з легкістю перевірити основні

параметри будівлі та їх відповідність нормам пожежної безпеки.

Матеріали та методи. Пожежна безпека на будь-якому підприємстві є невід'ємною частиною робочого процесу. В Україні ця сфера регламентується Правилами пожежної безпеки в Україні, які затверджуються наказом Міністерства внутрішніх справ України, зі змінами, які періодично вносяться відповідними наказами [1, 2]. Виконання зафіксованих на законодавчому рівні вимог пожежної безпеки є обов'язковим для усіх суб'єктів, що ведуть свою господарську діяльність на території України, незалежно від форм власності, сфери роботи, кількості співробітників та інших аспектів.

Пожежна безпека - це сукупність практик, призначених для зменшення руйнувань, спричинених пожежею. До заходів протипожежної безпеки належать ті, які заплановані під час будівництва будівлі або впроваджені в конструкціях, що вже стоять, та робота з мешканцями та відвідувачами будівлі. Пожежна безпека об'єкта мусить забезпечуватися наступними системами:

- системою запобігання пожежі;
- системою протипожежного захисту;
- організаційно-технічними заходами.

Зважаючи на те, що пожежна безпека є дуже важливою частиною функціонування будь-якого об'єкта інфраструктури, було розроблено багато різноманітних додатків, які допомагають людям проектувати, перевіряти будівлі щодо пожежної безпеки, а також симулювати надзвичайні ситуації. Таким чином усі подібні програми можна розділити на декілька груп за функціональним призначенням:

- симуляція пожежі;
- програми для створення плану будівлі;
- для архітекторів.

В результаті аналізу [3-6] було отримано порівняльну таблицю існуючих програм даної сфери (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняння існуючих рішень

Функціональні можливості	Програмні рішення						
	Запропонований додаток	PYROSIM	PATHFINDER	EVAAPP	EDRAW	AUTOCAD	CEDREO
Побудова плану будівлі	+	+	+	+	+	+	+
Можливість симуляції пожежі	-	+	+	-	-	-	-
Розрахунок часу евакуації	-	-	+	+	-	-	-
Експорт та імпорт в DXF	+	+	+	-	-	+	+
Аналіз відповідності пожежним нормам	+	-	-	-	-	-	-
Генерація звіту	+	+	+	+	+	-	-
Безкоштовна версія	+	-	-	-	-	-	-
Українська локалізація	+	-	-	+	-	+	-

Головним недоліком усіх програм є їхня ціна, яка в силу невисокої конкуренції на ринку є досить великою для пересічної людини.

Повністю безкоштовним є лише FDS, проте це тільки ядро для обчислень, яке не може самостійно функціонувати, а потребуватиме взаємодії з платними модулями.

Виходячи з вимог, що висувались до розроблюваної системи, було прийнято рішення про розробку кросплатформенного додатку, що зніме обмеження на вибір цільової платформи і збільшить кількість потенційних користувачів.

Розроблений додаток отримує вхідні дані від користувача, аналізує дані та генерує їх візуальне представлення. Після проведення аналізу даних створюється звіт з результатами перевірки.

Оскільки додаток може використовуватись як незалежно, так і в якості підсистеми, було вирішено вибрати формати даних, які використовуються в інших додатках даної сфери [7], що дозволить в майбутньому експортувати та імпортувати дані між додатками. Це формати DWG, DXF та TXT, із використанням структури запису даних подібної до тої, яка використовується в DXF. Для формування звіту обрано файловий формат PDF.

Для реалізації очікуваного функціоналу було проаналізовано та обґрунтовано використання технології Drag & Drop та методу створення PDF-файлів з використанням C++ та Qt [8].

Дані з нормативних актів, які будуть використовуватися як еталон для перевірки відповідності плану будівлі пожежним нормам, зберігаються у нереляційній базі даних.

Це пов'язано з тим, що вони не мають чіткої структури і використання реляційної бази буде складним та недоцільним у цьому випадку. Для зберігання даних про будинки обрано реляційну базу даних, адже такі дані буде зручно подати у вигляді взаємопов'язаних таблиць. При виборі СУБД вибір зупинився на MongoDB та MySQL, як одних з лідерів ринку.

Багатошарова архітектура ідеально підходить для програм Qt [9]. Ця архітектура забезпечує чіткий розподіл відповідальності та сприяє гарному дизайну компонентів.

Програму умовно можна розділити на декілька модулів, кожен з яких відповідатиме за виконання певного функціоналу і обміну даними між модулями.

Так даний програмний продукт містить наступні незалежні модулі:

- модуль роботи з базою даних MongoDB;
- модуль роботи з базою даних MySQL;
- модуль для роботи з файлами;
- модуль для створення плану будівлі;
- модуль обчислень;
- модуль графічного інтерфейсу.

Їхню взаємодію можна зобразити схематично (рис. 1).

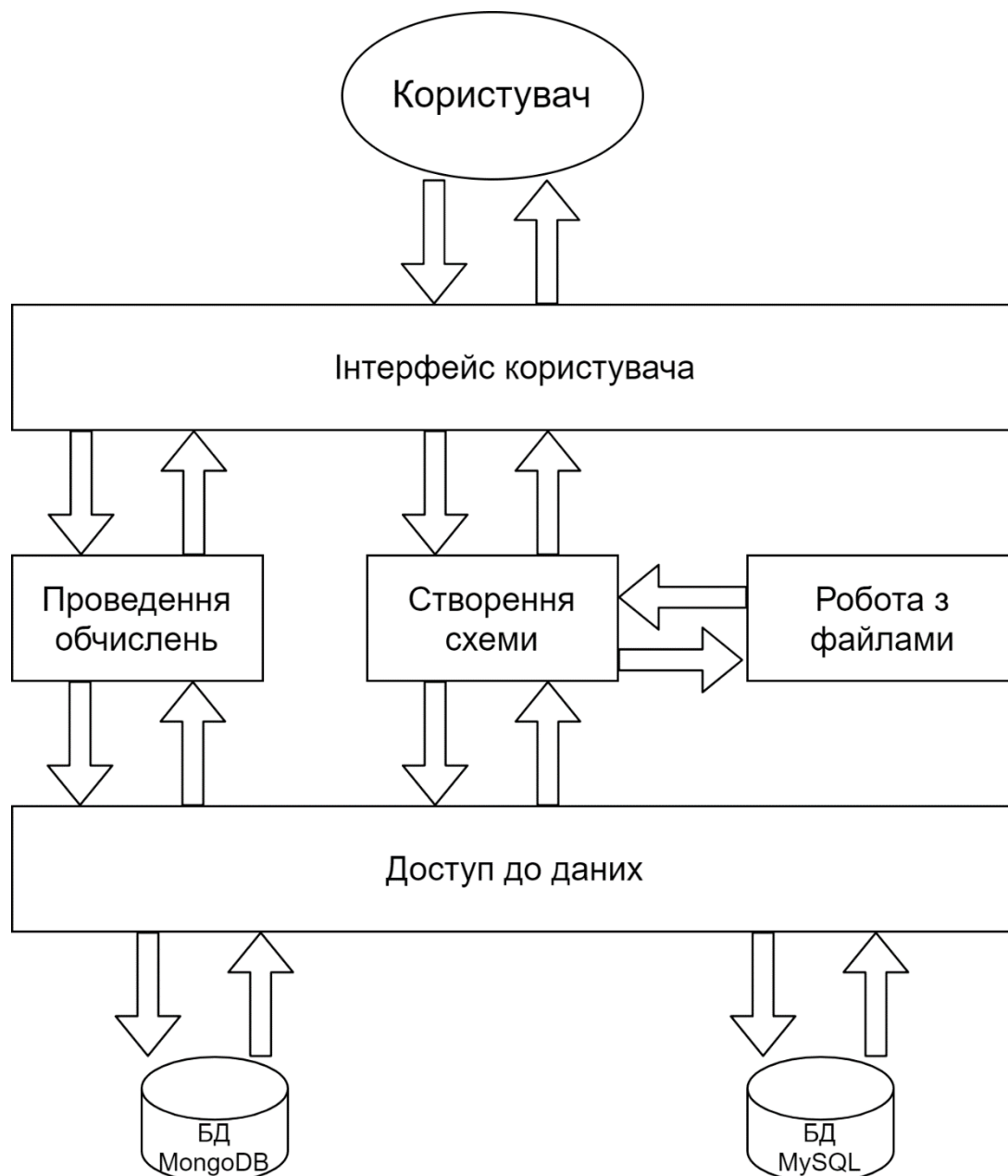

Рис. 1. Взаємодія програмних модулів підсистеми

Інтерфейсом розробленої програми являється програмне вікно цільової операційної системи. Дана програма складається з двох вікон, одне з яких головне, а друге відкривається натисканням на головному вікні кнопки «Створити схему». На допоміжному вікні присутні канва для малювання схеми і панель з доступними елементами, які можна переміщувати на схему. Також наявні поля для вводу розмірів і ручного позиціонування елементів плану будівлі.

На головному вікні програми містяться кнопки управління, текстове поле

для відображення результатів аналізу, та поле для відображення план-схеми, що аналізується.

Користувачу доступний наступний перелік кнопок:

- завантажити з файлу;
- зберегти в файл;
- аналізувати;
- генерувати звіт;
- створити схему.

Програма оформлена як установчий пакет з інсталяційним інтерфейсом, що дозволить вільно поширювати її серед інших користувачів, а також у випадку необхідності передбачена можливість видалити програму через стандартну панель керування операційної системи або за допомогою інсталяційного файлу.

Розроблена підсистема розрахована на широке коло користувачів завдяки своїй простоті та зручному інтерфейсу. Правильний розподіл на класи дозволить у майбутньому вдосконалювати програму.

Результати. Запропонований програмний додаток має перспективи для використання серед різноманітних груп населення, починаючи від власників приватних будинків, які хочуть перевірити його безпеку на випадок надзвичайної ситуації, і закінчуючи архітекторами та працівниками ДСНС, які проводитимуть моніторинг стану житлових та нежитлових об'єктів з можливістю зручного контролю та веденням статистики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

4. Пожежна небезпека в будівлях: огляд, оцінка та стратегії покращення пожежної безпеки [Електронний ресурс] – 2020. – Доступ: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/PRR-12-2018-0033/full/html>

5. Пожежна безпека на підприємстві: правила та організація [Електронний ресурс] – 2018. – Доступ: <https://profiteh.ua/pozhezhna-bezpeka-na-pidpriemstvi-pravyly-ta-orhanizatsiia/>

6. Fire safety 1: Understanding fire, fire precautions and prevention [Електронний ресурс] – 2017. – Доступ: <https://www.pcs.org.uk/your-union/activists-resources/organising-your-workplace/health-and-safety/hazards-and-health-a-to-z>
7. Fire Dynamics and Smoke Control [Електронний ресурс] – 2021. – Доступ:https://www.thunderheadeng.com/pyrosim/?gclid=CjwKCAjw-e2EBhAhEiwAJI5jg5d6yeXxPsNc6D6kz1yF7T6ng3wB46VTByFcXujWR0mrhpjF0nbrixoCyOMQAvD_BwE
8. Eva-App - розрахунок часу евакуації [Електронний ресурс] – 2021. – Доступ: <https://eva-app.biz/static/lending#components>
9. AutoCAD Software [Електронний ресурс] – 2021. – Доступ: <https://www.autodesk.com/products/autocad/overview?term=1-YEAR>
10. DXF Reference - Autodesk Help [Електронний ресурс] – 2012. – Доступ:<http://help.autodesk.com/cloudhelp/2018/ENU/AutoCAD-DXF/files/index.htm>
11. Creating PDF/A documents with Qt [Електронний ресурс] – 2017. – Доступ: <https://www.kdab.com/creating-pdf-a-documents-qt/>
12. What is a multi layered software architecture? [Електронний ресурс] – 2018. – Доступ: <https://hub.packtpub.com/what-is-multi-layered-software-architecture/>

УДК: 61:37.035:316.46

ЛІДЕРСТВО В МЕДИЦИНІ

Чернобай Лариса Володимирівна

к.біол.н., доцент

Булініна Оксана Дмитрівна

магістр, асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Булінін Владислав Олександрович

аспірант

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Анотація. В результаті проведеного аналізу наукових робіт різних авторів по темі лідерства та лідерських якостей в медицині, зроблено аналіз якостей, рис характеру лідера, які актуальні у теперішній час.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, риси, майбутні медики.

Охорона здоров'я стала виключно складною галуззю: баланс якості та ціни, технології та людського фактору пред'являє до медиків все більш високі вимоги. Необхідний рівень кваліфікації керівних кадрів у галузі охорони здоров'я досягається шляхом поєднання різних видів навчання в навчальних закладах післядипломної освіти, а також системної самоосвіти та постійної практичної діяльності керівників, які мають працювати в умовах інноваційної економіки, коли потреба в нових знаннях випереджає темпи набуття цих знань. В Україні гострою є потреба в підготовці управлінців нової генерації, компетентних фахівців, що здатні приймати ефективні рішення в нових суспільних умовах.

Значення лідерів в управлінні науковими і практичними установами

охорони здоров'я завжди і всюди було і залишається виключно високим – вважає професор Ю.М. Комаров (2016), але воно ще більше зростає в умовах перехідного періоду, коли втрачається визначеність, змінюється система звичних відносин, схем управління і фінансування. У цих умовах від лідера і його якостей повністю залежить виживання і перспективи розвитку багатьох колективів [1, с. 33].

Професор С.Р. Філонович (2003) упевнений, що в сучасних умовах потрібно багато лідерів, і розраховувати тільки на природні таланти не можна [2, с. 6]. Зазначена потреба призводить до необхідності підготовки лідерів, цілеспрямованого розвитку лідерського потенціалу особистості, освоєння різних стилів лідерства і т. п. Жодна з цих проблем не може бути вирішена без масштабного вивчення феномена лідерства в його різних аспектів. Таку ж позицію займає Уоррен Бенніс, він пише: «Лідерства можна навчити за допомогою рідкісних і нерегулярних семінарів. Лідерів не можна виховати за тиждень літнього табору. Лідерство має бути присутнім в кожній клітинці організації» [3, с. 110]. За словами американського вченого і економіста Б. Басса існує майже стільки ж визначень лідерства, скільки існує людей, які намагалися дати визначення цьому поняттю. Так, Денехи (2008) стверджував, що «лідер це той, хто знає шлях, йде шляхом і вказує шлях» [4, с. 108]. Американець Стівен Кові вважав, що лідери не народжуються і не створюються кимось – вони роблять себе самі [5, с. 75].

Метьюз Дж. (2016) вважав, що лідерство це здатність чітко сформулювати план дій і мотивувати інших зосередити свої зусилля на досягненні бажаних цілей [6, с. 8]. Т.Ю. Базаров (2006) вважає, що лідерство – це феномен переважно психологічний, який розгортається в системі неформальних відносин в групі і основою лідерства є процес міжособистісного впливу, який розгортається між лідером і послідовниками [7, с. 62]. Паригін уточнює, що лідер – це член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної ситуації, щоб забезпечити організацію спільної колективної діяльності людей для найбільш швидкого і

успішного досягнення спільної мети [8, с. 311].

Пітер Друкер (2010) пише: «Лідерство – це вдосконалення бачення і його перехід на новий рівень, підвищення ефективності праці співробітника, подолання природних обмежень особистості. І найкращою основою для такого лідерства є дух управління, який завдяки щоденному застосуванню практичних методик зміцнює високі принципи поведінки і відповідальності, високі стандарти ефективності та повагу до кожної конкретної людини і його праці». Відомі фахівці в області менеджменту О.С. Виханський і О.І. Наумов (2014) пропонують наступне визначення: «Лідерство – це тип управлінської взаємодії (в даному випадку між лідером і послідовниками), заснований на найбільш ефективному для даної ситуації поєднанні різних джерел влади і спрямований на спонукання людей до досягнення загальних цілей» [9, с. 164]. С.Р Філонович (2003) звертає нашу увагу, що визначення поняття лідерства характеризує, з одного боку, положення особистості, а з іншого – це процес залучення послідовників в деяку діяльність [2, с. 5].

Таким чином, вихідним пунктом для розуміння природи лідерства є усвідомлення того, що лідерство являє собою процес складної взаємодії між людьми, яке виростає з потреб їх спільної діяльності в організації і керівництві.

У сучасному суспільстві інтерес до проблематики лідерства істотно зростає. Це обумовлено тим, що проблема лідерства є ключовою для досягнення ефективної діяльності організації. Дана проблема вивчалась та аналізувалась різними авторами. Так, в більшості вітчизняних робіт основна увага приділяється якостям, які притаманні лідерам, теоріям лідерства та стилям лідерства. Зарубіжні автори акцентують свою увагу на рекомендаціях щодо того, як стати ефективним лідером чи розвинути в собі лідерські якості. Таким чином, ми можемо говорити про актуальність і значущість даної проблеми.

Мета статті: на підставі аналізу теоретичних джерел виокремити та проаналізувати лідерські якості, риси характеру, а також значення лідерства для лікарів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз показав, що вивченню лідерських якостей людини присвячено чимало досліджень. Розглянемо погляди окремих вчених з питання визначення лідерських якостей в таблиці (Табл. 1).

Таблиця 1

Визначення лідерських якостей людини

Дослідник	Рік	Лідерські якості
Р. Стогділл	1974	Означив п'ять якостей: розум або інтелектуальні здібності; панування або переважання над іншими; впевненість в собі; активність і енергійність; знання справи [10, с. 60].
О.Л. Уманський	1994	1. Загальні якості: якими можуть володіти і не лідери, але які підвищують ефективність лідера; 2. Специфічні якості: організаторська проникливість; здатність зрозуміти людину, проникнути в його внутрішній світ, знайти для кожної людини місце в залежності від індивідуальних особливостей; здатність до активного психологічного впливу [11, с. 45].
У. Бенніс	1994	Внутрішня пристрасть; цілісність особистості; довіру; допитливість, дерзновенність [12, с. 67].
Познер Б.З., Кузес Дж.М.	1997	Справжній лідер буде володіти такими бажаними якостями, як: чесність, компетентність, далекоглядність, натхнення, інтелект, неупередженість, широкий кругозір, сміливість, прямолінійність і уяву [13, с. 5].
М.І. Рожков	2004	Здатність керувати собою; наявність чітких цілей; вміння вирішувати проблеми; творчий підхід до вирішення управлінських завдань; знання особливостей організаторської та організаційної діяльності; наявність специфічних організаторських якостей особистості та ін. [14, с. 80].
Н.О. Семченко	2005	Виділяє такі групи лідерських якостей: <i>інтелектуальне-креативні</i> (швидкість, гнучкість, аналітичність, критичність, продуктивність, точність, послідовність, ерудованість, компетентність, самостійність); <i>морально-вольові</i> (гуманність, людинолюбство, соціальна відповідальність, почуття обов'язку, порядність, чесність, правдивість, оптимізм, альтруїзм, принциповість, сумлінність, ретельність, самокритичність, дисциплінованість, гідність, упевненість у собі та своїх силах, витримка, терплячість, самовладання, працелюбство, мужність, рішучість, сміливість, стійкість, наполегливість, сила волі, вимогливість, стійкість до стресу, адекватна самооцінка); <i>організаторське-ділові</i> (цілеспрямованість, організованість, переконливість,

		активність, діловитість, енергійність, заповзятливість, об'єктивність, тактовність, доброзичливість, щирість, толерантність); <i>емоційно-комунікативні</i> (товариськість, контактність, емпатійність, перцептивність [15, с. 9].
О. Євтіхов	2007	Виділяє чотири основні компоненти: 1. <i>Індивідуально-особистісний</i> – включає комплекс особистісних і професійних якостей: знання та відчуття себе, впевненість у собі, активна життєва позиція та прагнення до лідерства, надійність, послідовність у вчинках, розвинена лідерська Я-концепція. 2. <i>Соціально-психологічний</i> – включає якості які проявляються у відносинах з іншими людьми: міжособистісна чутливість, здатність розуміти потреби інших людей, комунікативна компетентність, уміння створювати умови для самореалізації послідовників, справедливість, здатність представляти та відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях, брати на себе відповідальність за групову діяльність. 3. <i>Організаційно-управлінський</i> – включає якості, необхідні в контексті організаційних взаємовідносин з підлеглими: спрямованість на майбутнє та бачення перспективи, чутливість до ситуації та гнучкість поведінки, здатність створювати команду, здатність організувати групу на рішення поставленої задачі, здатність контролювати результати спільної діяльності, готовність підтримати у важку хвилину. 4. <i>Перцептивно-лідерський</i> – включає якості, які приписує лідеру група: сприйняття індивіда групою як лідера; визнання його лідерського статусу й авторитету, наявність послідовників, готових іти за лідером; наявність особистих очікувань у членів групи від діяльності лідера [16, с. 110].
Н.В. Мараховська	2009	Виділяє чотири компоненти формування лідерських якостей: мотиваційний, когнітивний, операційний, контрольо-коригувальний [17, с. 8].
Д. Майерс	2011	Впевненість в собі; наявність переконливих уявлень про бажаний стан справ і здатність повідомити про них оточуючим доступною мовою; оптимізм і віра в своїх людей, щоб надихати їх; енергійність; сумлінність; емоційна стійкість [18, с. 125].

Таким чином, лідерські якості включають тверде судження, розумне спілкування, здатність переконувати інших, вести переговори, керувати рольовим моделюванням. Лідери мають здатність визначати потреби і розробляти плани дій для досягнення намічених цілей щодо поліпшення ситуації або обстановки.

На нашу думку, під лідерськими якостями доцільно розуміти сукупність

біопсихологічних, психологічних, а також соціальних властивостей особистості, які дають змогу й забезпечують виконання нею необхідних управлінських, маніпуляційних і координаційних дій як лідера групи.

Далі в нашій статті ми розглянемо риси характеру. Риси характеру – це вроджені або спадкові якості людини. В опублікованій літературі описаний ряд рис, таких як поведінка, фізичні здібності, владні відносини або елементи даної ситуації, які сприяють здатності людини впливати на послідовників при виконанні бажаних завдань [19, с. 52]. Історично риси характеру відносяться до характеристик особистості, однак існує безліч протипожежних навичок, які відрізняють лідерами від не лідерів. Такі навички включають у себе не лише особисті якості, а також когнітивні, соціальні навички та навички вирішення проблем [20, с. 16].

До фізичних рис лідерства відносяться життєздатність і ентузіазм, значна фізична витривалість, високий рівень енергії, стійкість до стресу і виняткова робоче навантаження [21, с. 165].

Лідерству лікарів в області охорони здоров'я приписується дев'ять унікальних характеристик в різних комбінаціях: харизма, індивідуальні міркування, інтелектуальні здібності, сміливість, надійність, гнучкість, чесність, судження і повага до інших [22, с. 60]. Лідери в медицині несуть відповідальність перед суспільством за свої дії і тому соціальна відповідальність розглядається як явне очікування того, що від однієї людини можуть зажадати виправдати свої дії перед іншими [23, с. 38].

Слід зазначити, що зараз формальне навчання та підготовка лікарів для розвитку їх лідерських якостей практично відсутня. Студенти медичних закладів часто отримують незначну підготовку з лідерства в свої студентські роки, якщо отримують її взагалі. Проблема полягає в тому, що традиційні медичні програми навчання роблять майже стовідсотковий ухил на клінічні навички і наукову освіту, при цьому залишаючи без уваги підготовку кваліфікованих майбутніх управлінських кадрів. Саме тому багато молодих лікарів не мають добре розвинених навичок лідерства та управління,

стратегічного планування та вміння успішно вести переговори, вирішення конфліктів і спірних ситуацій, фінансової та юридичної грамотності [24, с. 213].

Для того, щоб впевнено триматися на ринку, багато приватних медичних установ надають своїм співробітникам можливість відвідувати адміністративні та керівні програми, запрошують до себе коучерів і бізнес-тренерів, а деякі установи навіть розробляють свої власні курси та програми [25, с. 544]. Ці програми розроблені для надання допомоги лікарям в плавному переході від менталітету клініцистів до менеджерів, а потім для розвитку лідерських якостей у молодих лікарів, а також для підготовки лікарів до професійної адаптації до змін, що виникають в результаті мінливого середовища охорони здоров'я. Коучинг або наставництво з боку досвідченого лідера і досвід роботи були названі найбільш ефективними стратегіями розвитку лідерських якостей лікаря [26, с. 260].

Висновки: Здійснений теоретичний аналіз дає можливість зробити висновок, що єдиної думки про те, якими ж якостями має володіти лідер, дотепер не існує. На нашу думку, знайти універсальний набір характеристик лідера на всі випадки життя навряд чи може бути здійснено, тому що кожен час, кожне суспільство, кожна група формує або вимагає своїх лідерів. Складність і різноманітність характеристик медичних установ, різнобічний досвід навчання лікарів вимагають особливих лідерських навичок, таких як знання галузі охорони здоров'я, стратегічне планування, гнучкість і далекоглядність. Семінари і курси з лідерства, для підготовки потенційно ефективних лідерів, можуть сприяти набуттю лікарями бажаних лідерських навичок, однак треба відзначити той факт, що більшість цих програм поки обмежуються використанням одного-двох підходів до лідерства і тому сильно лімітовані за своєю ефективністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комаров Ю.М. О том, как должно выглядеть отечественное здравоохранение в перспективе (субъективное мнение) // ОРГЗДРАВ: новости,

мнения, обучение. Вестник ВШОУЗ. – 2019. – Т. 5, № 3. – С. 32-35.

2. Филонович С.Р. Теории лидерства в менеджменте: история и перспективы. / С.Р. Филонович Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 2. – С. 3-24.

3. Уоррен, Роберт Дж. Томас Как становятся лидерами. Менеджмент нового поколения / Беннис Уоррен, Томас Роберт Дж. Изд-во Williams. – 2006. – С. 208.

4. Denehy J. Leadership characteristics. J. Sch Nurs. – 2008. – P. 107-110.

5. Кови Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей: Мощные инструменты развития личности / Кови Стивен Р.; пер. с англ. – 6-е изд. – М.: Альпина Паблишерз. – 2011. – 374 с.

6. Mathews J. Toward a conceptual model of global leadership. IUP Journal of Organizational Behavior. – 2016. – (15). – 38 p.

7. Базаров Т.Ю., Базарова К.Т. Лидерство и руководство: реинтерпретация традиции и рефлексия новой ситуации. / Т.Ю. Базаров, К.Т. Базарова. Российский психологический журнал. – 2006. – Т. 3. № 3. – С. 52-66.

8. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. М. – 1971. – С. 310-311.

9. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: учебник / О.С. Виханский, А. И. Наумов. – 5-е изд. стереотипн. – М.: Магистр: ИНФРА-М. – 2014. – 576 с.

10. Stogdill R.M. Handbook of leadership. N.Y., L.: Free Press. – 1974. – 613 p.

11. Уманский А.Л. Педагогические условия стимулирования лидерства в детских и юношеских коллективах. Кострома. – 1994. – С. 798.

12. Bennis W. On Becoming a Leader. N. Y.: Addison Wesley, 1994. – P. 65-69.

13. Posner B.Z., Kouzes J.M. Ten lessons for leaders and leadership developers. Journal of Leadership & Organizational Studies. – 1997. – (3). – P. 3-10.

14. Рожков М.И. Теория и практика развития самоуправления в ученических коллективах. М.: Высшая школа. – 2004. – 167 с.

15. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, Харків. – 2005. – 23 с.
16. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика. Санкт-Петербург: Речь. – 2007. – 238 с.
17. Мараховська Н.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2009. 22 с.
18. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер, 2011. – 800 с.
19. Casimir G., Waldman D.A. A cross cultural comparison of the importance of leadership traits for effective low-level and high-level leaders Australia and China. *International Journal of Cross Cultural Management*. – 2007. – (7). – P. 47–60.
20. Johansen R. *Leaders make the future: Ten new leadership skills for an uncertain world*. Oakland (CA): Berrett-Koehler Publishers. Released May 2012. – 194. p.
21. Bass B.M., Stogdill R.M. *Handbook of leadership. Theory, Research & Managerial Applications*. 3rd ed. New York (NY): The Free Press. – July 23, 1990. – 1184 p.
22. Jackson B., Parry K. A very short fairly interesting and reasonably cheap book about studying leadership. New Zealand (NZ): Sage Publications. – 2011. – P. 57-70.
23. Larkins S.L, Preston R, Matte M.C, Lindemann I.C, Samson R, Tandino F.D, et al. Measuring social accountability in health professional education: Development and international pilot testing of an evaluation framework. *Medical Teacher*. – 2013. – (35). – P. 32-45.
24. Busari J.O. Management and leadership development in healthcare and the challenges facing physician managers in clinical practice. *The International Journal*

of Clinical Leadership. – 2013. – (17). – P. 211-216.

25. Satiani B., Sena J., Ruberg R., Ellison E. Talent management and physician leadership training is essential for preparing tomorrow's physician leaders. *J Vasc Surg.* – 2014. – (59). – P. 542-546.

26. Pradarelli J.C, Jaffe G.A, Lemak C.H, Mulholland M.W, Dimick J.B. A leadership development program for surgeons: First-year participant evaluation. *Surgery.* – 2016. – (160). – P. 255-263.

**ЖИТТЯ АКАДЕМІКА БОГОМОЛЬЦЯ О. О. ТА ЙОГО
НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Чернуха Олександр Васильович

к.і.н., доцент

Шевцова Валерія Максимівна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: у цьому році виповнюється 140 років з дати народження академіка Олександра Богомольця. За своє життя Богомолець здійснив багато відкриттів та винаходів: про консервацію крові, сполучну тканину, артеріальний тиск, а також про всесвітньо відому сироватку АЦС - і все це заради ідеї продовження людського життя

Ключові слова: Богомолець, наукова діяльність, біографія, медицина, відкриття АЦС

Олександр Богомолець народився 12 травня 1881 року у Лук'янівській в'язниці – його матір, дворянка Софія Миколаївна Присецька, була політв'язнем. Через 2 тижні батько Софії забирає Олександра із тюрми [2, с. 5].

Олександрю вже 9 років. Його батько, Олександр Михайлович, весь цей час намагається знайти шлях, щоб побачитися з Софією Миколаївною. На його сторону став письменник Лев Толстой - він мав сильний вплив у суспільстві. Нарешті влада дозволяє бачитися сину з матір'ю кожен день, а чоловіку з дружиною – два рази на тиждень. Перебуваючи на каторзі, Софія Миколаївна дуже виснажилась та захворіла туберкульозом, в неї вже була відкрита форма. І менше ніж через півроку вона вмирає. Олександр Михайлович був занепокоєний тим, щоб виконати заповіт своєї дружини-поховати її на рідній

землі – вони чекали на дозвіл. Зі спогадів Олександра Богомольця: «Мертва, вона лежала в нетопленій хаті. А ми з батьком лежали у сінях, за завіскою. Але прийшла відмова. Повернулись ми додому, вбиті горем.» Мабуть, саме з того часу у маленького Олександра почали з'являтися думки, як же можна продовжити людське життя [1].

У 1900 році Олександр Богомолець закінчив Першу київську гімназію, а в 1901 році почав навчання на першому медичному факультеті Новоросійського університету, що в Одесі. Через 5 років закінчив його на відмінно. У 1909 році закінчив написання своєї дисертації «До питання про мікроскопічну будову та фізіологічне значення надниркових залоз у здоровому та хворому організмі», яку високо оцінив І.П. Павлов, що був його опонентом на захисті роботи [3].

У 1911 році наукові авторитети Царської Росії зкеруюють Олександра до Парижу для підготовки професорського звання. Зустріч Богомольця з уславленим професором Анрі тривала декілька годин. Згодом Анрі напише листа професору Володимирі Філатову: «Не розумію, навіщо цей добродій приїхав до Парижа. Годилося б нам у нього повчитися» [1].

Олександр повертається назад наприкінці цього ж року та обирається професором загальної патології медичного факультету у нещодавно відкритому Саратовському університеті. Наступні 14 років роботи у Саратовському університеті стають найплodотворнішими за все життя Олександра Олександровича [2, с. 6].

Наукова діяльність кафедри загальної патології та бактеріології під керівництвом Олександра Богомольця з 1911 по 1925, розвивалась за декількома напрямками. Особлива увага приділялась проблемам імунології, вивченню механізмів клітинного та гуморального імунітету та анафілаксії. Результати наукової праці у період з 1911 по 1924 рік були узагальнені у 18 дисертаціях, які були виповнені співробітниками кафедри, а також у двотомному виданні «Праці лабораторії загальної патології Саратовського університету» [4].

Одночасно з науковою діяльністю йшов процес становлення учбової

діяльності та відбувалась велика організаційно-методична діяльність. З 1913 по 1915 рік, Богомолець читав лекції з патології, фармакології, а також з бактеріології із вченням про імунітет. За словами студентів, у його лекціях завжди вражала чарівна логіка оповідання, послідовність викладу думок, здатність до аналізу самих важких проблем [2, с. 6].

Богомолець на порозі нового відкриття – значення сполучної тканини у боротьбі з хворобами. Молодий професор наважується навіть критикувати думку Іллі Мечникова, який недооцінював значення сполучної тканини [1].

Висновок Богомольця щодо важливої ролі сполучної тканини у забезпеченні резистентності організму був стимулом для пошуку способів підвищення активності «системи сполучної тканини», а також розробки їм антиретиккулярної цитотоксичної сироватки (АЦС). Ця сироватка сприяла прискоренню консолідації кісткових уламків при переломах кісток, загоєнню ран та виразок, стимулювала захисні функції. Також АЦС виявилася корисною для лікування септичних інфекцій. Відкриття АЦС навряд чи відбулося, якщо Олександр Олександрович би не вніс вклад у вивчення функцій сполучної тканини, яка до його експериментів вважалася «Попелюшкою», що виконує лише другорядні задачі. Але Богомолець доказав, що сполучна тканина виконує важливі захисні функції. У ній утворюються антитіла проти патогенних мікробів, її клітинні елементи беруть участь у фагоцитозі. Тобто, саме в сполучній тканині розігрується найважливіша захисна реакція організму – запалення. Богомолець винайшов АЦС саме для того, щоб підвищити реактивність сполучної тканини [3].

АЦС допомагала загоєнню ран у солдат під час Великої Вітчизняної війни і була ефективною при лікуванні деяких уражень сполучної тканини [3].

Але подальшу долю АЦС складно звати щасливою. З'явилися нечесні лікарі та ветеринари, які почали дезінформувати людей щодо властивостей АЦС і казати, що наче вона є універсальним лекарством, наче б то завдяки їй можнавилікувати рак та душевні хвороби людини, а також багато хвороб тварин. Це підірвало довіру до сироватку у сумлінних вчених. Окрім цього,

сироватка була небезпечною у використанні в якості внутрішньовенного препарату та малоефективною у формі розчиненого порошку для перорального вживання через те, що вона буде розчинена шлунковими ферментами [2, с.6-7].

Богомолець із завзятістю «осаджував» нові хвороби за допомогою своєї сироватки. Він намагався вирішити проблему за прикладом своїх батьків-одразу і назавжди. Він був дуже захоплений своєю роботою, що, нажаль, позбавляло його критичного погляду на свою роботу і тому, далі через цю сироватку виникало багато суперечок серед вчених [4].

Видана при його житті монографія «Продовження життя» користувалась популярністю і була перекладена багатьма мовами [2, с.7].

Олександр Олександрович Богомолець помер у 1946 році. За його заповітом він був похований на території київського Інституту експериментальної медицини, на майданчику, на якому співробітники інституту любили відпочивали і назвали «підковою». Незадовго до його смерті, у розмові з рідними, він пожартував, що звідти йому буде зручніше приходити непоміченим на засідання вченої наради і до лабораторії [2, с.7].

Отже, Богомолець Олександр Олександрович зробив надзвичайний внесок у медицину – його діяльність була високо оцінена урядом. Навіть враховуючи те, що його сироватка не стала еліксиром життя, можна сказати що Богомолець плідно працював на протязі свого життя і залишив нам багато знань та відкриттів, якими ми користуємося і зараз. Учення Олександра Олександровича про фізіологію сполучної тканини стало основоположним для розвитку таких наук як алергологія та імунологія, яким зараз приділяється багато уваги [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Д/ф «Олександр Богомолець в опозиції до смерті». UA:Перший, 2014 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hZS9UvdGczw>
2. Лян Н.А. Исторические экскурсы. Александр Александрович Богомолец — Журнал «Аллергология и иммунология в педиатрии», No 4 (23),

декабрь 2010. – С. 5-7.

3. «Богомолец Александр Александрович. Герой социалистического труда». Герои страны, 2000-2021. URL: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=9255

4. «Видатні постаті України. Олександр Олександрович Богомолець»
Електронна бібліотека Князева. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ukrainska_elita/part1/026.htm

**ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ І ЗМЕНШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
НЕРІВНОМІРНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Шевченко Ольга Валеріївна

к. е. н., с. н. с., завідувач сектору

Національний інститут стратегічних досліджень

Анотація. Розкрито можливості запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності на рівні громад. Показано напрямки сприяння з боку місцевої влади встановленню таких режимів. Надано рекомендації з розширення застосування спеціальних режимів для вирішення питань депресивності територій та нерівномірності територіального розвитку.

Ключові слова: громада, регіон, спеціальний режим інвестиційної діяльності, депресивність та нерівномірність розвитку регіонів і громад.

Розвиток громад та регіонів в Україні об'єктивно характеризується нерівномірністю за соціально-економічними показниками. Слабкий розвиток і депресивність окремих територій стають перешкодами для збільшення добробуту громадян і забезпечення економічної стабілізації. Покращенню становища депресивних територій сприятиме приток інвестиційних ресурсів та потрібний інвестиційний клімат. Пошук джерел інвестиційних ресурсів для розширення економічної та фінансової спроможності громад і регіонів є основою стратегічної і поточної діяльності територій. При цьому, відсутність об'єктів чи сфер вкладення ресурсів на окремих територіях передбачає звернення їхньої уваги до інституційних форм організації інвестиційної діяльності та збільшення інвестиційної привабливості громад, адже привабливий інвестиційний клімат сприятиме залученню інвестицій. Формою збільшення інвестиційної привабливості є запровадження спеціальних режимів

інвестиційної діяльності.

Місцеві ради наділені повноваженнями щодо запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності, які вони можуть реалізувати за необхідності. Під час проходження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні інструменти у межах спеціальних режимів інвестиційної діяльності можуть відігравати значну продуктивну роль для стимулювання економічного розвитку, з огляду на збільшені повноваження громад. Потребують розкриття можливості громад у запровадженні режимів інвестиційної діяльності для подолання депресивності регіонів та на цій основі – зменшення територіальної нерівномірності.

Управлінські органи спеціальних режимів інвестиційної діяльності забезпечують значну кількість переваг учасникам: вільне переміщення вантажів на території дії режиму, надання пільг по ввізному миту та платі за зберігання товарів, звільнення від оподаткування ПДВ, пільгове кредитування, спрощені процедури по ввезенню товарів, і часто учасники спеціального режиму сплачують лише ліцензійний збір на певний вид діяльності. А діяльність громад та місцевих рад у встановленні спеціальних режимів залежить не лише від наданих повноважень, але і від наявних потужностей для економічного розвитку, зокрема, транспортної доступності, вартості земельних ділянок, обладнання, приміщень. І оскільки тепер громади вже володіють більшим обсягом ресурсів – землею, коштами у бюджетах, майном, інвестиціями, об'єктами та мережею інфраструктури – це збільшує їхню спроможність встановлювати на своїй території спеціальні режими інвестиційної діяльності. Органи місцевого самоврядування можуть надавати на території дії режиму та учасникам режиму земельні ділянки, складські і виробничі приміщення, обладнання, об'єкти інфраструктури за зниженими цінами або на пільгових умовах, що уможливить здешевлення продукції та зниження вартості логістики, зростання обсягів виробництва та залучених інвестицій. Крім того, це сприятиме розширенню можливостей зі створення умов для зайнятості, поширення професійних знань та компетентностей, започаткування нових видів

економічної діяльності. Органи місцевого самоврядування можуть надавати і інституційне забезпечення для реалізації спеціальних режимів: ініціювати суспільно важливі проекти, надавати інформацію про стан інвестиційного клімату та можливості підготовки фахівців, пропагувати вигоди режиму та поширювати апробовані моделі спеціальних режимів інвестиційної діяльності, досвід і нові ідеї, що виникли при таких режимах. Роль громад у становленні спеціальних режимів полягає також у сприянні припливу і трансферу технологій та управлінських навичок, гарантуванні стабільності умов ведення виробничої діяльності, наданні інформаційного забезпечення суб'єктам спеціального режиму, створенні інформаційних ресурсів щодо діяльності спеціального режиму. Шляхом реалізації таких заходів органи місцевого самоврядування сприятимуть включенню вітчизняних виробників до міжнародних ланцюгів доданої вартості.

Напрямами сприяння встановленню спеціальних режимів інвестиційної діяльності у громадах є наступні. По-перше, територіально орієнтована політика передбачає визначення спеціалізації у спеціальних режимах інвестиційної діяльності. Звідси, можуть бути виробничі, науково-дослідні, розробницькі, технічно-упроваджувальні, туристичні, культурні режими. Або ж це можуть бути спеціальні режими, орієнтовані на сервісну і дозвільну діяльність, які, наприклад, видають ліцензії на торгівельну діяльність, надання послуг, виробництво та ін. Вибір типу режиму базується на попередніх розрахунках вигод та переваг і оцінюванні ресурсного потенціалу та можливостей залучення додаткових ресурсів, ексклюзивності майбутнього продукту та цікавості продукту для інвесторів. Таке оцінювання проводиться з урахуванням вигод для конкретної громади, тому громада має бути зацікавлена у його проведенні і створювати для цього організаційні можливості.

По-друге, цілями створення спеціальних режимів можуть бути різні: забезпечення повернення капіталів, розроблення і упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, апробація віртуальних проектів, стимулювання окремих видів діяльності, розширення умов для зайнятості, реалізація

взаємозамінності ресурсів. Залежно від мети різним буде і наповнення спеціального режиму. Визначення цілей створення спеціальних режимів є прерогативою органу місцевого самоврядування громади і його відповідальністю, базованою для розрахунків вигідності такого режиму для громади у сенсі стимулювання місцевого розвитку, однак за необхідності забезпечення зростання конкурентоспроможності економіки громади, знаходження місця громади у територіальній спеціалізації та поширення тенденцій економічного зростання на сусідні регіони. Втретє, використання спеціальних режимів має чітку визначену функцію підвищення прибутковості виробництва через структурування виробничої діяльності. Втім, забезпечення заснування спеціального режиму не може надмірно викривляти конкуренцію і обумовлювати надання значних переваг для окремих виробників, що порушить принципи ринкового господарювання в окремому регіоні. Відповідно, місцева рада громади чи регіону повинна мати значним чином обумовлені підстави для запровадження такого режиму, зокрема, це може бути критичне становище із інвестиційною привабливістю у конкретній громаді; діяльність режиму має бути спрямована на покращення показників розвитку громади чи регіону. І вчетверте, внаслідок передання на рівень громад повноважень, майна та ресурсів відповідальність і за ініціативу відкриття, і за успішність реалізації спеціального режиму залежить повністю від органів місцевого самоврядування, що передбачає необхідність прогностичних розрахунків успішності такого режиму в цілому і розроблення превентивних заходів до його неуспішності або до нецільового/неефективного використання ресурсів. Органи місцевого самоврядування або органи управління спеціальним режимом можуть розробляти чіткі вимоги до діяльності учасників – повне і екологічно безпечне використання наявного потенціалу, примноження потенціалу, зокрема інноваційного, започаткування проектів з високим ступенем капіталізації.

Отже, збільшення ролі громад та місцевих рад у соціально-економічному розвитку країни та вирішенні окремих критичних проблем – подолання депресивності та зменшення територіальної нерівномірності – забезпечує їх і

більшими можливостями для вирішення питань з організації місцевого розвитку. Вказані підходи до запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності стають у пригоді при вирішенні таких проблем.

Подолання депресивності територій та на цій основі – зменшення територіальної нерівномірності можливо досягти за допомогою низки кроків. Доцільно доповнити проект закону України про місцеве самоврядування в Україні та Податковий кодекс України положеннями щодо розширення повноважень рад територіальних громад у встановленні спеціальних режимів інвестиційної діяльності шляхом надання їм повноважень щодо запровадження пільгового режиму оподаткування з ПДВ, податку на прибуток та податку на нерухомість для суб'єктів спеціального режиму. Громадам доцільно розробляти і широко оприлюднювати інвестиційні паспорти території з переліком об'єктів інвестування, ресурсів, майна й обладнання та зазначенням майбутніх економічних переваг для потенційних суб'єктів спеціального режиму, надавати доступ суб'єктам господарювання до інформації щодо інвестиційних джерел. Нормативно-правові акти відносно діяльності спеціальних режимів мають бути узгоджені із законодавством щодо регіональної політики, зокрема стратегіями розвитку регіонів та стратегіями розвитку громад. Існує потреба в ініціюванні надання права громадам розпоряджатися державним майном і ресурсами місцевого значення в інтересах суб'єктів господарювання в межах спеціальних режимів та з метою ефективного їх використання. З метою забезпечення організаційної ефективності функціонування спеціальних режимів посадові особи місцевих рад, як і представники бізнес-структур і жителі громад, мають входити в органи управління спеціальних режимів інвестиційної діяльності для контролю якості діяльності таких режимів і страхування неспішності таких режимів чи окремих проектів. Задля забезпечення соціальної та економічної ефективності спеціальних режимів варто наперед прогнозувати суспільне значення проектів у межах спеціального режиму інвестиційної діяльності – розширення умов для зайнятості та збереження робочих місць, зростаюча частка інноваційної продукції, дотримання екологічних стандартів виробництва

та виготовленої продукції, забезпечення розвиткових характеристик проектів, підвищення ступеня залучення та використання внутрішніх ресурсів.

Спеціальні режими інвестиційної діяльності, успішність яких підтверджена практикою інших країн, можуть стати дієвим інструментом регіонального та місцевого розвитку і в Україні, зважаючи на свої стимулюючі, інноваційні, розвиткові характеристики. Низка законодавчих змін щодо організаційно-правового забезпечення дії таких режимів та сприяння їх становленню з боку місцевої влади складають підґрунтя для стимулювання соціально-економічного розвитку громад і регіонів та розв'язання поточних завдань повсякденної життєдіяльності і довгострокових перспектив.

ON SOME EFFECTIVE INTERPRETATION TECHNIQUES

Шевченко Ольга Николаевна

старший преподаватель

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт»

имени Игоря Сикорского

г.Киев, Украина

Abstract: This paper considers some note-taking techniques used in consecutive interpretation. The process of consecutive interpretation can be described as a method of oral translation which requires certain skills on the part of the interpreter. The note-taking activity is an itegral part of the interpretation process. Good and properly organized notes help interpreter to structure the content, to highlight the main idea, to avoid losing detail. Most professional interpreters use their own note-taking system which complies with their personal requirements.

Key words: Consecutive interpretation, note-taking, source language, target language, diagonal layout, abbreviation, symbol.

An effective interpretation can be achieved by using a wide variety of means. Depending on the method of interpretation we can mention the two basic types: consecutive interpretation and simultaneous interpretation. Consecutive interpretation means a sequential translation of phrases and sentences provided by an interpreter who acts as a mediator between the two parties that do not share a common language. In this situation the interpreter is a person who can fluently communicate in both languages and therefore can eliminate the language barrier between the parties engaged in the process of communication.

The process of consecutive interpretation can be described as a method of oral translation, where the interpreter starts translating after the speaker stopped talking,

completed the utterance or a certain part of it. This method requires certain abilities and skills on the part of the interpreter. First of all, to remember the message well the interpreter must have good memory, good listening skills and concentration. He also has to be able to take notes during the interpretation process in order to assure accurate and adequate interpretation without omissions or distortions. At the same time, he should always strive to develop such highly needed qualities as high-level proficiency in both source and target languages, good knowledge of grammar, ability to render speech rather than to summarize it.

Speaking about different methods and techniques used in the process of consecutive interpretation, we can point out that note-taking still remains one of the most effective methods [2, p.48]. The note-taking activity is an integral part of the interpreting process. The interpreter has to comprehend the utterances, filter the information, select the most meaningful parts, take notes and translate what has been said. The whole process of interpretation involves a lot of stress, especially if you don't know the basic principles of notation.

By using note-taking technique the interpreter can substantially improve his professional performance. Due to this method he can retain and retrieve almost 100% of the information he receives. Notes help to structure the content, to highlight the main idea, to avoid losing detail.

In the late 50s of the last century J.-F. Rozan introduced the so called diagonal presentation method used in the process of note-taking [3, p.16]. It is based on the principle that subject, verb and object are the key meaningful elements of a sentence. The interpreter's notes are usually written across the page diagonally ('diagonal layout') where the subject, verb and object are arranged along this diagonal line from left to right and from top to bottom. In the process of note-taking the interpreter can add some important details to these core words to make his translation more literal and complete. This technique helps him to recover the meaning of the whole sentence rather than to focus on separate words. Nowadays the diagonal presentation method is widely used by most professional interpreters.

Interpretation requires the ability to work under pressure for long periods and

very few people can memorize paragraphs without losing contextual details, dates, names, figures, etc. Also, if the length of the interpreted section is large or the whole text is given at once the interpreter has to use a special note-taking technique to grasp the idea and to assure good quality of his work [1, p.193].

Each professional interpreter tends to develop his personal note-taking system that is the most suitable for his personal needs. It is usually a system of notes based on abbreviations, symbols, key words which help the interpreter transfer utterances into the target language. However, there are some general rules to be followed by those who use the method of note-taking in the process of consecutive interpretation:

- omit articles and conjunctions (a, the, and) as well as the so-called "empty words" which do not add any meaning;
- note the key and prominent words;
- keep the monosemantic words (e.g. month names, weekday names, etc.);
- establish logical connections between different elements of the utterance.

One of the forms of word shortening is the omission of vowels or other letters ('word truncation'), e.g. 'glbl' for 'global', 'ppl' for 'people', 'esp' for 'especially', etc. Other word shortening methods are also widely used. Among them are the use of abbreviations and symbols for words and phrases. An effective note-taking technique also means clear and legible writing, reduction of words and ideas to abbreviations, symbols and special signs. Abbreviations are graphical reduction of words or phrases by means of recording the initial letters or syllables, e.g. 'Ave' for 'Avenue', 'BA' for 'Bachelor of Arts', 'lb' for 'pound', etc. At the same time the interpreter can build and apply his own system of abbreviations, e.g. **w/** meaning 'with', **w/o** meaning 'without', **b/t** meaning 'between', **b/c** meaning 'because', **iot** meaning 'in order to', etc.

The symbols which the interpreter can use often represent an idea rather than a word. This method of note-taking saves a lot of time and effort and helps in rendition from the source language to the target one.

Besides, the interpreter can use a wide range of existing symbols, e.g. # meaning 'number', € meaning 'Euro', or special signs, e.g. ♂ meaning 'man', ♀

meaning ‘woman’.

There are lot of commonly used symbols and abbreviations which are used by interpreters in the process of note-taking. If the interpreter spends much time on writing or thinks too much about how to note the utterance, he will listen less. Also, if his notes are unclear or illegible he will put too much effort into reading them. The existing system of symbols and abbreviations used in the process of note-taking helps interpreters to be more quick and efficient. It gives them more time to focus on the main idea of the utterance they are interpreting.

Examples of some common symbols and abbreviations used in note-taking are given below:

Table 1

Note-taking symbols and abbreviations

>	greater than
<	less than
#, no.	number
\$	dollars/money/cost
?	question/doubt/possibility
≠	not equal/not the same as
∞	varies with/related to
...	etc.
↑	increase/improvement
↓	decrease/deterioration
→	leads to/causes
@	at
X	not
~	approximately/similar to
&	and
eg	for example
NB	note well/remember this
cf	compare to
am	morning
pm	afternoon/evening
viz	namely
asap	as soon as possible
wrt	with respect to

REFERENCES:

1. Allioni S. Towards a Grammar of Consecutive Interpretation //The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpreting. Proceedings of the Trieste Symposium. Udine: Campanotto Editore. – 1989. – P.191-197.
2. Jones R. Conference Interpreting Explained // R. Jones. – London and New York: Routledge. – 2002. – P.47- 49.
3. Rozan J.-F. Note-Taking in Consecutive Interpreting // J.-F. Rozan. – Krakow. Tertium. Poland, – 2001. – P. 15-19.

УДК 004.023

ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМУ X ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ГОЛОВЛОМОК СУДОКУ

Шевчук Дар'я Віталіївна

студентка

Іванов Юрій Юрійович

к.т.н, доцент

Сергій Григорович Кривогубченко

к.т.н., доцент

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Анотація. У роботі проаналізовано особливості застосування Алгоритму X (алгоритм Д.Е. Кнута) для розв'язання головоломок судоку (*sudoku*). Для цього оптимізаційну задачу, яку сформульовано для даної головоломки, зведено до задачі про точне покриття множини (*exact cover problem*). Також показано результати відповідних експериментів.

Ключові слова: *NP*-повна задача, задача про точне покриття, судоку, Алгоритм X, “танцюючі посилення”, експериментальні дослідження.

Вступ. Судоку — головоломка, в якій за допомогою логічних висновків і правил потрібно розташувати числа на ігровому полі, причому на ньому вже задано деякі числа-підказки. Історія судоку починається з робіт знаменитого вченого Л. Ейлера, ім'ям якого названо інтернет-проект, де пропонується розв'язати низку непростих задач з математики та програмування, а задача №96 пов'язана саме з даною головоломкою. Сучасна версія судоку розроблена американським архітектором Х. Гарнсом і опублікована в 1979 р. під назвою “*Number Place*” [1, 2]. У подальшому найбільшу популярність судоку отримала в Японії. Незважаючи на візуальну простоту, судоку є складним математичним

об'єктом (*NP*-повна задача), матриця якого має ряд математичних властивостей.

Постановка задачі: заповнити матрицю розміром $n^2 \times n^2 = N \times N$ числами з множини $A = \{1, \dots, N\}$, деякі з яких вже внесено в неї, як l підказок, так, щоб в кожному рядку, стовпці і боксі розміром $n \times n$ кожне число k із A зустрічалось б тільки один раз. Математично формулюється задача дискретної глобальної умовної оптимізації для N^3 змінних, в якій важливі $N^2 \cdot (N + 3) + l$ умов, а цільова функція показує, що sudoku заповнено без помилок [3].

Алгоритм розв'язання. Слід зазначити, що дана задача за поліноміальний час зводиться до *NP*-повної задачі про точне покриття [4]. Для її вирішення у 2000 р. Д.Е. Кнудом розроблено переборний, рекурсивний, недетермінований алгоритм з пошуком в глибину з поверненням (бектрекінг) і механізмом “танцюючих посилань” (*dancing links*), названий Алгоритмом X (*Algorithm X*). Механізм “танцюючих посилань” є структурою даних – двобічно зв'язаний список, вузли якого містять три поля: посилання на попередній вузол, поточне значення (число) і посилання на наступний вузол. Таким списком можна рухатися в будь-якому напрямку, швидко видаляти / відновлювати елементи. Псевдокод алгоритму показаний на рис. 1 [1, 2, 5, 6].

```
if matrix a has no columns then
    the current partial solution is a valid solution;
    terminate successfully;
else
    otherwise choose column c (deterministically);
    choose a row r such that  $a_{r,c}=1$  (non-deterministically);
    include row r in the partial solution;
    for column j such that  $a_j=1$  do
        for row i such that  $a_{i,j}=1$  do
            delete row i from matrix a;
            delete column j from matrix a;
        end
    end
end
end
Repeat recursively on the reduced matrix a;
```

Рис. 1. Псевдокод Алгоритму X

Експерименти. У ході експериментальних досліджень проведено оцінювання часу розв'язання 12 sudoku розміром 9×9 з використанням повного перебору рішень (бектрекінг та правила розв'язання) та Алгоритму X. Результати роботи наведено на рис. 2.

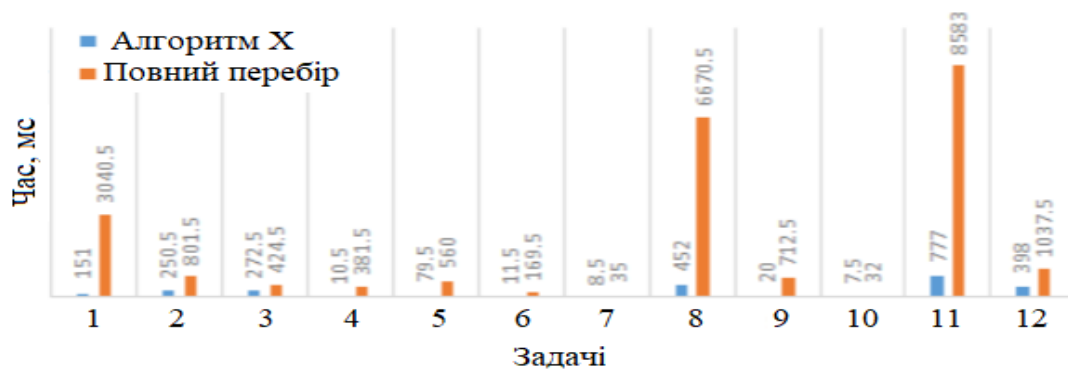

Рис. 2. Результати експериментів

Висновок. Аналіз результатів експериментів показує, що чим вищий рівень складності sudoku, тим більша різниця в часі обчислень між повним перебором та Алгоритмом X, який у всіх випадках розв’язав головоломку значно швидше. У подальшому отримані результати можна використати для розробки додатків на платформах *Android* або *iOS*, а також веб-сервісу для розв’язання sudoku.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Knuth D.E. Dancing Links [Web resource] / D.E. Knuth. — 26 p. — Access mode: <https://www.ocf.berkeley.edu/~jchu/publicportal/sudoku/0011047.pdf>.
2. Analysis of Sudoku Solving Algorithms / M. Thenmozhi, P. Jain, S. Anand, S. Ram // International Journal of Engineering and Technology. — V. 9. — № 3. — 2017. — P. 1745-1749.
3. Viksten H. Performance and Scalability of Sudoku Solvers / H. Viksten, V. Mattsson. — Stockholm: KTH Computer Science and Communication, 2013. — 54 p.
4. Дасгупта С. Алгоритмы / С. Дасгупта, Х. Пападимитриу, У. Вазирани. — М.: МЦНМО, 2014. — 320 с.
5. Harrysson M. Solving Sudoku Efficiently with Dancing Links / M. Harrysson, H. Laestander. — Stockholm: KTH Computer Science and Communication, 2014. — 35 p.
6. Analyzing Algorithm X [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://11011110.github.io/blog/2008/01/10/analyzing-algorithm-x.html>.

**ВИКОРИСТАННЯ ПАСИВНОГО СТАНУ ЯК СПОСІБ
БЕЗОСОБОВОГО ПЕРЕКЛАДУ**

Шманатова Альона Сергіївна

старший викладач

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: у роботі розглядаються питання точності перекладу з англійської мови на українську і навпаки, що може викликати труднощі при співпраці з іноземними країнами і правниками, при заключенні міжнародних договорів між ними. А також точність перекладу юридичних термінів має важливе значення при вирішенні юридичних питань у іноземних та європейських судах, де мова проваджень – виключно англійська, оскільки є міжнародною і загальнодоступною мовою.

Ключеві слова: ділова фраза, юридичний термін, юридичний фразеологізм, пасивна конструкція, словотворення

Однією з основних проблем використання юридичної лексики – є переклад пасивних конструкцій. Він є важким для перекладача в тому сенсі, чи слід йому зберігати пасив або прозмінювати фразу в актив. Як правило, перекладач діє таким чином, як того вимагає контекст. Наприклад: Such trifles should be put up with – наближеним до початкового варіанту є такий переклад: з такими дрібницями слід змиритися. Переклад пасивних конструкцій може привести до порушення норм мови на мові перекладу, тобто українською це буде виглядати так: This complicated legal matter should be dealt with later. Робимо переклад, не змінюючи стану дієслова: цим складним юридичним питанням слід було б зайнятися пізніше. Але можна запропонувати

компактніше, і звичне за звучанням формулювання: Це складне юридичне питання можна розглянути пізніше.

Юридичні і ділові документи мають шаблонну форму. Інформація, що міститься в них повинна формулюватися строгим способом, відповідно до встановлених стандартів. Адресант і адресат таких текстів - державні органи, яким документи потрібні для підтвердження прав і повноважень відповідних осіб. У текстах документів фізичних та юридичних осіб може бути присутнім тільки оперативна інформація (статути, договори тощо), засоби оформлення якої збігаються з відповідними мовними засобами в законодавчих текстах, а емоційна забарвленість відсутня. Мовні засоби, які оформлюють ці тексти, відносяться до такого різновиду літературної норми, як канцелярський стиль. Характерні риси цього стилю - велика кількість шаблону, деяка архаїчність лексики, комплексний синтаксис, який орієнтований на максимальну точність і однозначність формулювань, номінативний стиль, переважання дієслівних форм в теперішньому часі. Комунікативне завдання таких текстів - повідомити адресату об'єктивну і достовірну інформацію і наказати виконання деяких дій. Тексти документів переводяться по формальній схемі, так як при перекладі переважають однозначні еквіваленти і трансформації. При перекладі англійських пасивних конструкцій слід враховувати дві обставини: в українській мові вживання пасивного стану обмежена лише перехідними дієсловами, але в той самий час суб'єктні відносини можуть виражатися не тільки заставними формами, а й відмінковими формами іменників в поєднанні з певною організацією порядку слів. Вибір варіанту перекладу залежить від типу англійської пасивної конструкції і стилістичних чинників. Це можуть бути: речення з дієсловом в пасивному стані, безособова конструкція, речення з дієсловом в дійсному часі, речення зі вставними словосполученнями. При перекладі на українську мову в тексті можливі різні перетворення, до найбільш поширених можна віднести наступні різновиди синтаксичних трансформацій: заміна пасивної конструкції на активну: Neither party is entitled to transfer their rights and obligations under this Contract to a third party without the other party's

previous written consent. - жодна зі сторін не має права передавати свої права та обов'язки за цим контрактом третій стороні без попередньої письмової згоди іншої сторони. The plaintiff is awarded any remaining balance from the sale of household goods. - відповідач отримує суму, що залишилася від продажу домашнього майна. Заміна особистісної форми на безособову: The plaintiff is granted an absolute decree of divorce. - позивачу надається можливість розлучення. The defendant is awarded all of his personal belongings. - відповідачу присуджуються всі його особисті речі.

1. Конструкція з англійським пасивом, в якій в ролі суб'єкта виступає непряме або пряме доповнення відповідної активної конструкції, трансформується українською мовою невизначеною особистою конструкцією: All our bills must be settled within 12 days, unless it is agreed otherwise. Всі рахунки повинні бути оплачені в строк, протягом 12 днів, якщо тільки не було попередньою домовленістю.

2. Конструкція з пасивного стану, ускладнена інфінітивною структурою, передається на українську мову складним реченням: Work will be delegated to other staff to conduct the case. Робота буде передана іншому співробітнику фірми для того, щоб довести цю справу до суду.

3. Повна трансформація пропозиції буде потрібна в тому випадку, якщо в англійському варіанті при одному суб'єкті, один з присудків виражено дієсловом у пасивній формі, а інший - присудком в активному стані:

The other partner of the firm was invited to and handled the complaint procedure fully. Ще один співробітник фірми був запрошений для розгляду цієї претензії. Остаточне рішення було прийнято ним.

4. Пасивна конструкція буде перекладатися на українську мову в активі, в тому випадку, якщо українське дієслово не має форми пасивного стану. Bilateral talks between the parties will be followed by an Employment Tribunal. За двосторонніми переговорами між сторонами пройде засідання суду з трудових питань.

Також необхідно буде наголосити, що у юридичному словотворенні,

важливе місце займає префіксальний спосіб утворення слів. Префіксальний спосіб утворення слів є універсальним, оскільки він може застосовуватись навіть до новоутворених слів. Спостерігаючи за утворенням різноманітних юридичних термінів, можна зазначити наступні продуктивні префікси: as- що є варіантом ad-, утвореним в процесі поєднання приголосного d на початку слова і є наслідком запозичення з різних мов - «assault»; префікс co- та його варіанти con- та col-, що позначають споріднене, спільне походження дії чи процесу «coinsurance», «comaker», «contract», «collateral»; counter-, що означає «зустрічний», «counterclaim», «counteroffer»; dis-, що має силу зворотної опозиції до значення сполучуваного слова «dishonour». На прикладах цих префіксів і слів ми можемо спостерігати, що такий тип словотвору може застосовуватись не до всіх слів підряд, а лише за змістом. Оскільки префікс «co-» ми не можемо застосувати, наприклад, до «assault». Також використання префіксів може зумовлювати ситуація для запобігання повторень, для посилення ефекту змісту та донесення інформації, переконання особи, з якою ведуться перемови (їх представників), особливий ефект може створювати при висловлюванні захисником у суді.

Отже, пасивний стан як і раніше актуальний в англійських юридичних документах. Застосування даної граматичної конструкції дозволяє надати тексту, по-перше, офіційний тон, а, по-друге, в досліджуваній мові по суті відсутня альтернатива пасивному стані, яка дозволяє, в разі потреби, не називати виробника дії, тобто створювати ефект безособовості, що характерно для юридичного письма.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко І. В. Особливості перекладу юридичних документів та їх оформлення., Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2015 р.
2. Вийнюк О.Ю. Відтворення англійської юридичної лексики в українських наукових перекладах., Київ: нац. ун-т ім. Т.Шевченка., К.: 2003.,

20 с., укр.

3. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англomовної юридичної літератури: навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. "Переклад", Л.М. Черноватий (ред.), В.І. Карабан (ред.). Вид. 3-тє, випр. і доп., Вінниця : Нова книга, 2006, 655с.

УДК: 55\502

ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИИ И РЕКУЛЬТИВАЦИЯ СВАЛОК РЕГИОНОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Юлдашев Сайдъали Дониёр угли

Магистрант

Научный руководитель:

Исамухамедова Диларом Учкуновна

Профессор

Ташкентский архитектурно-строительный институт

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы характеристики основных экологических проблем рекультивация свалок регионов Центральной Азии. В условиях территориального преобладания пустынных и полупустынных ландшафтов в странах регионов усиление техногенного воздействия на последние приводит к возникновению глобальных экологических проблем.

Ключевые слова: экология, биологическая наука, природа, глобальное загрязнение, рекультивация, ландшафт, климат.

Экология, первое определение этого термина дал известный немецкий биолог Эрнест Геккель. его «Общая морфология организмов» (1866 г.) и Естественная история происхождения Вселенной (1868 г.) упоминается в научных работах, таких как. По его словам, экология - это словарь. Греческий в терминах; ойкос - место жительства, место, а логотипы - это логотипы структурированный термин. По смыслу живых организмов условия жизни или взаимодействия с внешней средой средства.

Экология как биологическая наука XIX сформировался в середине века. В первые дни это было особенным с мертвой природой, окружающей живые организмы, изучил отношения. Экология как самостоятельная наука получила широкое распространение в конце XIX века. Хотя признано, это называется

экологией и является обычным явлением [1].

В результате роста населения, достижений науки и техники и увеличения потребностей человека на Земле возник ряд экологических проблем. Поэтому сегодня сложно говорить о чистой природе. Мировые леса сокращаются, а не увеличиваются, большие природные территории осваиваются для ведения сельского хозяйства, а природа и воздух загрязняются различными отходами и газами. Кроме того, в природе происходят наводнения, лесные пожары, пыльные бури и другие природные процессы. Все это в конечном итоге нарушает равновесие в природе. Поэтому на 75-й сессии Генассамблеи ООН глава нашего государства еще раз обратил внимание мирового сообщества на одну из самых острых проблем современности - экологическую ситуацию в регионе Аральского моря. «К сожалению, такие изменения представляют серьезную угрозу для развития Центральной Азии».

И новый вызов – это изменение климата. Мы все замечаем, что прежние законы природы, существовавшие в регионе на протяжении столетий, стали нарушаться. Становится больше жарких и сухих дней, все чаще мы наблюдаем природные катаклизмы – засуха, селевые потоки. Есть вызовы, на которые стоит обратить внимание, ведь их становится все больше, и мы имеем различные последствия: социальные – населению все труднее адаптироваться к таким изменениям; экономические – поскольку мы должны тратить намного больше ресурсов, чтобы получить прежнее количество урожая в условиях засухи и нехватки водных ресурсов [2]. Поэтому это становится серьезным вызовом для всего региона.

Специфика климатических, социально-экологических, этнографических особенностей конкретного географического района определяет характер взаимодействия и взаимоотношений между природой и человеком.

Сегодня экологические угрозы становятся все более распространенными, заставляя все страны мира задуматься об этом глубже. Согласно совместному исследованию экспертов Всемирного фонда дикой природы (WWF), Global Footprint Network и Лондонского зоологического общества, количество диких

животных и птиц в мире с 1970 года составляет 3,43 тысячи видов, а индекс живой планеты составляет 52% (воздушные и наземные виды уменьшились на 76%, а количество наземных и водных животных на 39%). Ежегодно вырубаются 11 миллионов гектаров тропических лесов. Убытки в 10 раз выше, чем при лесовосстановлении. Ежедневно в атмосферу выбрасывается около 60 миллионов тонн углекислого газа, в результате чего уровень воды в Мировом океане повышается [3].

Повышенное содержание углекислого газа в воздухе, чрезмерные выбросы парниковых газов создали парниковый эффект, который привел к серьезной экологической проблеме, волнующей сегодня мировое сообщество, - глобальному изменению климата. Экологические кризисы, такие как истощение озонового слоя, глобальное загрязнение океана, потеря плодородия почв, обезлесение, опустынивание, истощение ресурсов пресной воды и биоразнообразия, увеличение количества бытовых отходов и обеззараживание химикатов и токсичных веществ. Выходят за пределы государства и буквально становятся глобальной экологической проблемой.

Сегодня один из основных требований к промышленным предприятиям является не только производство качественной продукции, но и экологичный. Поэтому Ташкентский химико-технологический институт выполняет ряд научных работ по обращению с промышленными отходами. В частности, узбекский - британское совместное предприятие ALUTEX ведет научные работы на основе обязательного согласования по определению промышленных вод, обращению с отходами, образующими.

Кроме того, налажено сотрудничество по устранению отложений на городских чистых сооружениях. Совместно с немецкими учеными в институте готовится проект по переработке бытовых и твердых отходов, который передается в Министерство инновационного развития. Также подписан меморандум о сотрудничестве с Казанским федеральным университетом Российской Федерации. Поскольку в Университете есть опытные ученые в области охраны окружающей среды, было решено проводить в будущем

международных конференциях, семинариях и тренингах, создать литературу и учебные пособия в этой области.

Кафедра промышленной экологии Ташкентского химико-технологического института проводит ряд научных исследований, направленных на совершенствование безотходных технологических процессов, очистку промышленных сточных вод, очистку атмосферного воздуха от токсичных газов. На кафедре создана научная школа по синтезу ионообменных полимеров на основе фурановых соединений и поиску конкретных объектов их применения.

Ученые отдела проводят масштабные исследования на тему «Получение ионообменных полимеров на основе местного сырья и их применение в охране окружающей среды». Большая часть ионообменных полимеров для очистки промышленных сточных вод импортируется в страну [4]. Это негативно сказывается на стоимости продукта. В результате научных исследований, проведенных в нашем отделе, были получены ионообменные полимеры на основе местного сырья.

Эти полимеры в настоящее время используются для очистки промышленных сточных вод и достигают экономической эффективности. Например, использование синтезированных на цехе полимеров при очистке сточных вод Саларской станции аэрации ГУП «Сувсоз» принесло предприятию экономический эффект в размере 106 млн сумов в год. По результатам научных исследований на кафедре успешно защитили диссертации 8 кандидатов наук, 4 доктора наук. В результате научных исследований коллектива ученых в 2017-2020 годах Агентство интеллектуальной собственности получило государственные патенты на 5 изобретений. Опубликовал 10 учебников, 8 учебных пособий, 5 монографий по охране окружающей среды. В настоящее время кафедра проводит исследования по теме «Очистка сточных вод в целлюлозно-бумажной промышленности».

В институте работает кружок «эколог». Наши студенты-участники участвуют в ряде исследовательских проектов и проектов. Наши студенты,

принявшие участие в конкурсе «СТАРТАП», организованном Министерством инновационного развития, получили приз на тему «Создание скруббера в виде дерева для очистки воздуха от токсичных газов и пыли, его установка в городе». В настоящее время по этой теме ведется практическая работа.

По результатам проведенного анализа можно утверждать о необходимости и востребованности рекультивации свалок и закрытых полигонов бытовых отходов, что необходимо для стабилизации экологического состояния городской окружающей среды и благоустройства его территории. В результате исследований было установлено, что технология рекультивации и выбор эффективного использования земельных участков зависит от качественных и количественных параметров объекта.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Богословский В.Н., под Обедов Н.О. Природные ресурсы Земли и охрана окружающей среды. М., «Просвещение», 1985 г.
2. Султанов П.С. Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш асослари.Т., “Муסיқа”, 2007.
3. Народное слово. 3 ноября 2016 г.
4. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Зарядье_\(парк\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Зарядье_(парк))

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,

Мороз Валерія Вячеславівна

здобувачка освіти 1 курсу

факультету соціально-психологічної освіти та управління,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна

The article considers the problem of gender stereotypes as actual manifestations of gender asymmetry. Attention is paid to aspects of gender education and their role in preventing the formation of gender stereotypes and gender discrimination in Ukrainian society. It is noted that social institutions of the family and education play a significant role in the formation of a gender-socialized personality.

Key words: gender, gender stereotypes, society, gender roles, family, education.

Однією з найактуальніших проблем сьогодення в суспільстві є гендерні стереотипи. Вони відіграють важливу роль у нашому житті, адже гендерні стереотипи – це набір певних уявлень про характеристики, якості та обов'язки жінок і чоловіків, а також про їх нерівні стосунки або неоднакову роль при виконанні певних соціальних ролей. Нав'язані суспільством штампи заважають жити багатьом людям, перешкоджають їм розвивати себе та свої можливості та можуть в подальшому продукувати гендерну асиметрію та гендерну дискримінацію. На нашу думку, ситуація може бути змінена, якщо позбутися проблем стереотипізації гендеру поступово на етапах розвитку індивіда.

Важливу роль у становленні особистості щодо гендерного питання відіграють соціальні інститути освіти та сім'ї.

Можна погодитись з думкою наукового діяча І. Іванова, що у моделі родини: «залишаються незмінними гендерні стереотипи щодо того, що чоловік в сім'ї повинен бути головою та отримувати більшу, ніж жінка, заробітну плату, а жінка виконувати роль берегині домашнього вогнища» [2, с. 172]. Всі ці різноманітні прояви об'єднує ідеологія сексизму, яка протиставляє чоловіків і жінок, ствержуючи перевагу чоловічої статті над жіночою, тим самим виправдовуючи гендерну нерівність, тому: «відповідно до усталених у нашому суспільстві стереотипів, жінкам приписується менша цінність, ніж чоловікам» [4, с. 296]. На жаль, патріархальні моделі, які залишаються розповсюдженими, у нашому соціумі відіграють не останню роль, тому для людей неприйнятна сама ідея рівноцінності та рівноправності чоловіків і жінок. Отже, один із найпоширеніших стереотипів у нашій країні був розподіл жіночих та чоловічих обов'язків за принципом «берегиня» та «мисливець».

У нинішньому суспільстві деякі родини живуть і зараз за такими канонами. Проте бувають випадки, коли жінка перебуває на межі виснаження. Вона втомлюється від такого ритму і установлений порядок починає руйнуватися. У такому випадку, буде доречним і необхідним поговорити зі своїм партнером та створити власну модель сім'ї. Разом з тим, значна частина чоловіків та жінок зазначає, що «у сім'ї обов'язки повинні розподілятися 50% на 50%» [3, с. 94]. Такі дії полегшать життя жінці і дадуть змогу знайти спільну мову між подружжям. Слід додати, що дуже важливо аби внутрішній світ жінки перекликався з бажанням бути домогосподаркою. Це має бути її усвідомлений вибір, а не нав'язаний родиною, ЗМІ та друзями стереотип. Адже часто можна побачити, як дівчині доводиться робити вибір між кар'єрними прагненнями та сім'єю. Однак тут лише вона може вирішити: чи піддатися натиску з боку суспільства, чи робити те, що вважає за потрібним.

Стереотипізація починається формуватися з дитинства, змалечку у хлопчиків заведено гратися машинками, а у дівчаток – ляльками. Насамперед

це відбувається через вплив суспільства, навколишнього середовища і сім'ї, в якій проживають діти, надається можливість отримати гендер. Відповідно до теорії соціального навчання, діти розглядають установки своїх батьків як зразок для наслідування у формуванні своїх гендерних стереотипів. У цей період відбувається становлення гендерної ідентичності, а точніше характеристики, які властиві хлопчикам і дівчаткам. Вони намагаються прийняти на себе відповідні їм чоловічі або жіночі ролі.

Навіювання і переконання часто використовуються батьками як способи дії на дитину. Навіювання впливає на емоційну сферу. Батьки часто нав'язують дитині гендерно-типові моделі поведінки, не апелюючи до логіки. Вони просто вибудовують систему заборон. Наприклад, слова батьків «будь акуратною, ти ж дівчинка» не що інше, як навіювання, тому що немає ніякого логічного доводу, чому дівчинка має бути акуратною, а хлопчик ні. Переконання, навпаки, апелює до логіки. «Допоможи мамі, – говорять дівчинці, – ти повинна вчитися готувати для того, щоб бути хорошою господинею, коли у тебе буде своя сім'я». В цьому випадку як даність подається думка, що саме жінка повинна вести господарство, і дівчинку переконують в тому, що вона повинна вчитися бути справжньою жінкою. Конформність як механізм гендерної соціалізації більш властива дорослим, ніж дітям. Дорослі люди часто (інколи неусвідомлено) підстроюються під загальноприйняті гендерні норми. Так, наприклад, чоловіки носять коротку зачіску не тому, що вона їм пасує або подобається, а тому, що так прийнято, саме так повинен виглядати чоловік. Жінки виконують велику частину домашньої роботи знову ж таки тому, що так прийнято в суспільстві і вважається, що жінка має бути хорошою господинею [6, с. 105].

Базуючись на вище сказаному, на думку спадає ще той факт, що у нашому суспільстві чоловіка, який допомагає своїй дружині, сприймають не інакше, як слабку, безвольну людину, що знаходиться під контролем жінки. Насправді, такі відносини в нашому соціумі існують. Проте розповсюдженими є ролі, згідно з якими поділяються обов'язки між подружжям та будуються

відносини на домовленості та взаєморозумінні. Існує «багато прикладів партнерських стосунків, де обов'язки у домі розподілені порівну на обох партнерів» [1]. Таким чином це та сама модель сім'ї, де можна поєднувати кар'єрні амбіції і сімейний побут. Кожен обирає ту сферу відповідальності, яка йому ближче, тим самим не перевантажуючи один одного. Такі стосунки актуальні саме для тих, хто хоче продовжувати самореалізовуватись, досягати поставлених цілей, жити для себе, а не тільки для добробуту родини.

Зазначені моделі паритетного ставлення або егалітарних сімей також формуються і через вплив соціального інституту освіти.

Гендерна компетентність має включати навички деконструкції соціальних явищ задля відстеження фактів і механізмів формування дискримінаційних практик. Її формування вимагає осмислення та концептуалізацію вітчизняного та закордонного досвіду щодо гендеру та статі. Отримані висновки дозволяють стверджувати, що найпотужнішим інструментом у цьому напрямку є система освіти, тому наявність гендерної компетентності в освітньому стандарті вищої школи в якості самостійної універсальної компетенції, спрямованої на формування вмінь працювати у колективі, толерантно сприймати гендерні відмінності усіх його членів, позитивно впливає на виховання особистості майбутнього фахівця [5, с. 218].

Отже, наше суспільство повинно розвиватись і на далі покращувати гендерні взаємовідносини між людьми, поступово відходити від стереотипів, тому що вони заважають повноцінному функціонуванню суспільства. Перш за все, необхідно звернути увагу на формування гендерної свідомості у дітей та дорослих, адже це той фундамент, на якому розпочинається партнерська діяльність та взаємоповага між людьми. У подальшому це сприятиме побудові гендерно паритетних стосунків, як в сім'ї, так і в професійних стосунках та стане запорукою гендерної рівності у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. The Village Україна – міська інтернет-газета. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/people/297605-ne-mozhливо-siditi-na-divani-poki-inshiy-pribirae-os-yak-pari-dilyat-hatnyu-robotu-na-dvoh> (Дата звернення: 22.05.2021)
2. Іванова І. Гендерні стереотипи розподілу сімейних ролей в українській родині. *Чорноморський державний університет ім. Петра Могили*. Випуск 246. Том 258. 2015. С. 169-173.
3. Єрмолаєва Т., Шваб К. Гендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*, 2017. С. 92-96.
4. Маслова Ю. П. Роль гендерних стереотипів у розбудові громадянського суспільства (на прикладі сучасних українськомовних ЗМІ). *Громадянське суспільство*. 2014 С. 278-297.
5. Мотуз В. Роль вищої школи в Україні у відтворенні гендерного символічного простору: формування гендерної компетентності студентів. // Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с. С. 216-218.
6. Мирошнеченко А. В. Гендерна соціалізація як процес формування гендерної ідентичності особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2011. № 985, Вип. 48. С. 103-106.

УДК 001

**ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ
СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА
ПСИХОЛОГІЇ**

Яницька Олена Юріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

Іванюта Ольга Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

Ясінський Андрій Миколайович

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математичного моделювання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Анотація. Навчання в умовах пандемії сприяє тому, що онлайн-навчання стає все більше популярним. Ця сфера освітньої діяльності стрімко розвивається і в Україні. При наявності мотивації та бажанні вчитися достатньо доступу до Інтернету щоб організувати повноцінний навчальний процес. Освітні ресурси наш університет зосереджує як на власних програмно-технічних комплексах, так і на загальнодоступних Інтернет платформах. В статті описано напрями запровадження хмарних технологій в освітній процес підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань

01 Освіта/ Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Ключові слова: хмарні технології, онлайн навчальний контент, хмарна платформа, туманні технології.

Постановка проблеми. Змішане навчання в умовах карантину потребує організації повноцінного освітнього процесу. Це можливо здійснити шляхом зацікавленості студентів та викладачів у використанні загальнодоступних Інтернет платформ.

Аналіз останніх публікацій. Досвід упровадження хмарних технологій в освіту проаналізовано у роботах Н. Склейтер і К. Хеввіт. Організація навчання з використання хмарних технологій розглядається в роботах вітчизняних вчених О.Г. Кузьминської, Н.В. Морзе та ін. Тенденції розвитку хмарних сервісів, орієнтованих на навчальний процес активно досліджують В.Ю. Биков, Т.А. Вакалюк, А.М. Кух, Н.В. Сороко, О.М. Спірін, Ю.В. Триус, М.П. Шишкіна та ін.

Формування цілей статті. Метою повідомлення є презентація використання різних напрямів хмарних технологій в освітній процес підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Запровадження хмарних технологій в навчальний процес студентів освітньої програми відбувається за трьома напрямками:

- Створення освітньо-пізнавального контенту з використанням хмарних сервісів.
- Збереження навчальних матеріалів та забезпечення доступності до матеріалів через Інтернет мережу. Адміністрування та редагування напрацьованих матеріалів, надання доступу на спільне використання.
- Онлайн платформи з доступом до програм підвищення кваліфікації та навчальними онлайн- курсами.

Microsoft Sway (<https://sway.office.com/forms/>) викладачі університету використовую, як безкоштовний інструмент від Microsoft для створення

презентацій і розміщення їх як освітній контент в Інтернеті. Середовище використовується для створення навчальних презентацій під час проведення лекційних та практичних занять для студентів, майбутніх фахівців дошкільної освіти підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Google Forms (<https://docs.google.com/forms/>) – це хмарний сервіс, призначений для отримання зворотнього зв'язку. З його допомогою викладачі створюють онлайн-опитування, тести, інтернет-вікторини, веб-квести тощо. Аналогічний сервіс Microsoft Forms пропонується у складі пакету Office 365. Суттєвою перевагою даних сервісів є автоматична перевірка результатів, завдяки чому студенти отримують інформацію про наслідки своєї діяльності одразу після проходження тестів, коли інтерес до результатів роботи найвищий.

Blogger (<https://www.blogger.com/blog/layout>) - сервіс для створення і ведення персональних блогів. Блог використовуємо для публікацій новин в галузі дошкільної освіти, які відображаються у хронологічному порядку за датою додавання. Раніше блоги створювали для того, щоб поділитися своїми думками з аудиторією стосовно якихось питань. Зараз поширення набули спеціалізовані тематичні блоги. У них студенти та викладачі розміщують статті з певного напрямку. Зберігається можливість залишати коментарі, проте головне призначення сайту це професійна подача інформації.

Google Сайти (<https://sites.google.com/new>) - професійні сайти, для створення яких не потрібне знання програмування. Є дуже зручний візуальний редактор, який дозволяє додавати текст, зображення і відео, а також об'єкти, що зберігаються на Google Диску: документи, презентації, форми, таблиці, діаграми. З допомогою сервісу Google Сайти студенти презентують свої проекти, викладачі створюють власні електронні посібники, сайти класу, школи тощо.

Online Test Pad (<https://onlinetestpad.com/>) унікальна платформа, що надає можливість ефективно організувати оцінку рівня досягнутих результатів при змішаній формі навчання.

Сайт містить безліч професійно підготовлених тестів, кросвордів та анкет для опитування, які легко інтегруються в проблеми освітнього середовища будь –якого профілю.

Конструктор тестів. Онлайн конструктор тестів дає можливість легко і швидко створити тест з використанням навчального матеріалу будь –якої складності. Використовуючи доступні інструменти викладачі створюють тест різного спрямування: тестування знань студентів, психологічні тестування. Конструктор кросвордів є цікавим для майбутніх дошкільних працівників. Онлайн конструктор кросвордів Online Test Pad надає можливість, використовуючи зручний інтерфейс з широкими можливостями створювати онлайн кросворди. Конструктор опитувань. Онлайн конструктор опитувань Online Test Pad дозволяє інструменти візуального інтерфейсу створювати анкети для онлайн опитування, а також провести опитування студентів щодо якості викладання дошкільної педагогіки, дитячої психології та фахових методик дошкільної освіти.

Для створення цифрового навчального контенту широко використовується і інші багатофункціональні хмарні сервіси.

Наші викладачі знайомлять студентів з Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) Український сервіс Prometheus позиціонує себе як громадський проект масових відкритих онлайн – курсів. Незважаючи на те, що з'явився він відносно недавно (в 2014 році), одразу зумів стати популярним серед людей, які прагнуть нових знань. Завдяки цій платформі кожен в Україні, незалежно від віку, соціального стану та місця проживання, може стати студентом. Тут можна знайти безкоштовні навчальні курси університетського рівня від викладачів в КНУ, КПІ та Києво-Могилянської академії. За умови успішного виконання усіх завдань, студент отримає сертифікат про завершення курсу.

Освітній Хаб - EduHub.in.ua (<https://eduhub.in.ua>). Цікаві та надзвичайно корисні курси, спрямовані на розвиток soft skills, які ми пропонуємо нашим студентам: ▪ Управління людьми і проектами ▪ Емоційний інтелект ▪

Персональна ефективність ▪ Школа HR та інші ▪ Управління персоналом .

VUM online, Відкритий Університет Майдану (<https://vumonline.ua/>)
Онлайн-проект пропонує більше ніж 30 тем для безкоштовного навчання. Курси сформовані з відео-лекцій, практичних завдань та контрольних запитань. Наявність форуму надає можливість спілкуватись з іншими студентами та викладачами. Для безкоштовного навчання на платформі представлено більше 30 тем: фінансове обґрунтування управлінських рішень, особиста ефективність, стратегічне мислення, лідерство. Викладачі педагогічного факультету активно залучаються до них.

EdEra (Education Era) (<https://www.ed-era.com/>) Український освітній проект, мета якого — зробити освіту в Україні якісною, доступною та наявною у глобальному освітньому контексті. Сайт з онлайн-курсами у форматі МВОК (масових відкритих онлайн-курсів). Зараз вже можна пройти такі курси: «Українська мова», «Історія України», «Англійська мова», «лайфхаки з української мови».

GIOS – інтерактивна онлайн-платформа з завданнями, тестами, яка допомагає організувати змішане і онлайн-навчання, і, що важливо, – має гриф Міністерства освіти і науки України. Під час карантину GIOS пропонує безкоштовне користування платформою для педагогів.

В умовах пандемії важливою є підбірка онлайн-сервісів для самоосвіти

Coursera відкриває для низки університетів безкоштовний доступ до курсів у розділі Coursera for Campus. Вони будуть доступні студентам вишів, закритих через епідемію коронавірусу.

Українська освітня платформа Prometheus також пропонує використовувати понад 100 безкоштовних онлайн-курсів (<https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>) для навчання та самоосвіти на час карантину.

TED – популярна конференція, заснована ще в 1984 році. На ній виступають винахідники, нобелівські лауреати, письменники, науковці, актори, музиканти, художники.

В університеті активно впроваджуються цифрові системи управління навчанням, а саме: Blackboard - додаток для інтерактивного навчання, створення начальних груп і обміну знаннями. CenturyTech – платформа з інструментами для дистанційного навчання. ClassDojo - це комунікаційна платформа для школи, яку вчителі, учні та батьки використовують для дистанційного навчання у школі. Edraak - створення і публікація інтерактивного навчального контенту. Google Classroom – безкоштовний веб-сервіс створений Google для навчальних закладів з метою спрощення створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом. Moodle – навчальна платформа, призначена для об'єднання педагогів, адміністраторів і студентів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища. Schoology – віртуальне середовище навчання для шкіл і вищих навчальних закладів, яка дозволяє користувачам створювати, управляти і ділитися навчальним контентом. Seesaw – платформа для створення цифрових навчальних портфелів та навчальних ресурсів. Онлайн системи, спеціально призначені для мобільних телефонів. Cell-Ed – орієнтована на учнів навчальна платформа з автономними опціями. Eneza Education- містить навчальні матеріали адаптовані до мобільних телефонів. Funzi – мобільна служба навчання, яка підтримує викладання і навчання для великих груп. KaiOS – програмне забезпечення, яке надає можливості допомагає відкривати портали для навчання для мобільних телефонів. Ustad Mobile – платформа для доступу і обміну освітнім контентом.

В університеті впроваджено онлайн навчальний контент: KitKit School - набір для навчання на основі комплексних навчальних програм, для дітей різного віку. LabXchange– цифровий навчальний контент, що надається на онлайн-платформі, яка забезпечує освітній і дослідницький досвід. OneCourse – орієнтований на дітей додаток для навчання читання, письма та математики. Quizlet(link is external) – онлайн-сервіс, який дозволяє навчатися за допомогою навчальних інструментів та ігор. YouTube – репозитарій освітніх відео та навчальних каналів. Hangouts Meet – програмне забезпечення для миттєвого

обміну повідомленнями та відеоконференцій від компанії Google. Zoom – хмарна платформа для відео і аудіо конференцій та вебінарів.

Викладачі використовують інструменти для створення цифрового навчального контенту: Thinglink– Інструменти для створення інтерактивних зображень, відео та інших мультимедійних ресурсів. Buncee – підтримує створення і спільне використання візуального представлення навчального контенту. Kaltura – інструменти для створення відео з можливостями інтеграції для різних систем управління навчанням. Squigl – платформа для створення контенту, яка перетворює мову або текст в анімовані відеоролики.

LearningApps.org є сервісом для підтримки процесів навчання та викладання за допомогою невеликих інтерактивних модулів. Ці модулі використовуються безпосередньо як навчальні ресурси або для самостійної роботи. Метою роботи є створення загальнодоступної бібліотеки, незалежних блоків, придатних для повторного використання та змін.

Постійний розвиток хмарних технологій привів до їх трансформації у принципово новий напрямок технологій, що отримав назву "туманні технології" (англ. fog computing). Дана технології подібні хмарним, проте мають суттєві відмінності. Поняття «туман» цікаве тим, що воно об'єднує поширені сьогодні технології: «хмара», «IoT», «ШІ», «блокчейн», віртуалізацію та інші. В основі "туману" лежить концепція краплі. "Крапля" – це чіп мікроконтролера з вбудованою пам'яттю та інтерфейсом передачі даних, поєднаний з чіпом безпроводного зв'язку формату Mesh. До краплі можуть бути під'єднані різноманітні датчики температури, світла, напруги" [1]. У туманних технологіях задіяна модель, в основі якої закладено дані, їх обробка та додатки для роботи з ними, що дислокуються у пристроях на крайніх вузлах мережі, а не в самій хмарі [2]. Ідея туманної технології в тому, щоб ліквідувати недоліки хмарних сервісів, перенести опрацювання розподілених даних на пристрої кінцевих користувачів.

Використання хмарних технологій у різних напрямках є надзвичайно цікавим для студентів і викладачів. Такий підхід викликає зацікавленість та

бажання вчитися. Використання туманних технологій у підготовці майбутніх дошкільних працівників передбачено в наступному навчальному році, коли викладачі педагогічного факультету оволодіють цією технологією під час відвідування занять «Школи педагогічної майстерності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Литвинова С.Г. Ключові аспекти впровадження хмаро орієнтованих навчальних середовищ загальноосвітніх навчальних закладів вчителями України. [Електронний ресурс] / С.Г. Литвинова – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp161/litvinova_s.g..pdf – Назва з екрану.

2.Fog Computing или Туманные вычисления [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://it-matika.pro/blog/informacionnnye-tehnologii/fog-computing-ili-tumannie-vichisleniya>. – Назва з екрану.